

The man that hath no music in himself,
Nor is not moved with Concord of sweet sounds,
Is fit for treasons, stratagems and spoils;
The motions of his spirit are dull as night,
And his affections dark as Erebus:
Let no such man be trusted.

Shakespeare

Musical art is the medium through which the human spirit might unburden itself unceasingly, disclosing the secrets of the inner life, without either egotism or excess.

વિસનગરવાસી કાજી અનવર મીયાંકૃત કાવ્યનો સંગ્રહ

અથવા

અનવર કાવ્ય

ધાતે

ગુલશને ખુશી.

સંગ્રહ કરનાર

સ્વર્ગસ્થ શેઠ હઠીસંગ ચુનીલાલ.

ટીકા સાથે પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહાગુપ્તભાઈ ચુનીલાલ.

કાવ્યસરિતાના રચનાર (વિસનગર).

પાંચમી આવૃત્તિ. પ્રત ૪૦૦૦

(સુધારા વધારા સાથે.)

વિક્રમાર્ક ૧૯૭૬. સન ૧૯૨૦

અમદાવાદ.

શ્રી હાયમંદ ન્યુઝિલી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦.

અનવર કાવ્ય મળવાનું ઠેકાણું.

આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી શેકડી કોંમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએમ્લથી મળશે. ટપાલ ખર્ચ જે પડશે તે વિશેષ લેવામાં આવશે. પુસ્તક મંગાવનારે પોતાનું સરનામું ચોક્કસ અને સ્વચ્છ અક્ષરે લખવા મહેરબાની કરવી—

૨૪૬૨૦
૨૮૬૧૩૨
૬૧૬૭૦
(૨૫૦)

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.
મુકામ-વિસનગર. જીલ્લો-ગુજરાત.

આ પુસ્તક સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરી માલીફીના તમામ હક પ્રસિદ્ધ કરનારે પોતાના સ્વાધીન રાખ્યા છે માટે મૂળ છપાવી પ્રકટ કરવાનું અગર ભાષાંતર કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો અધિકાર મળેલો નથી.

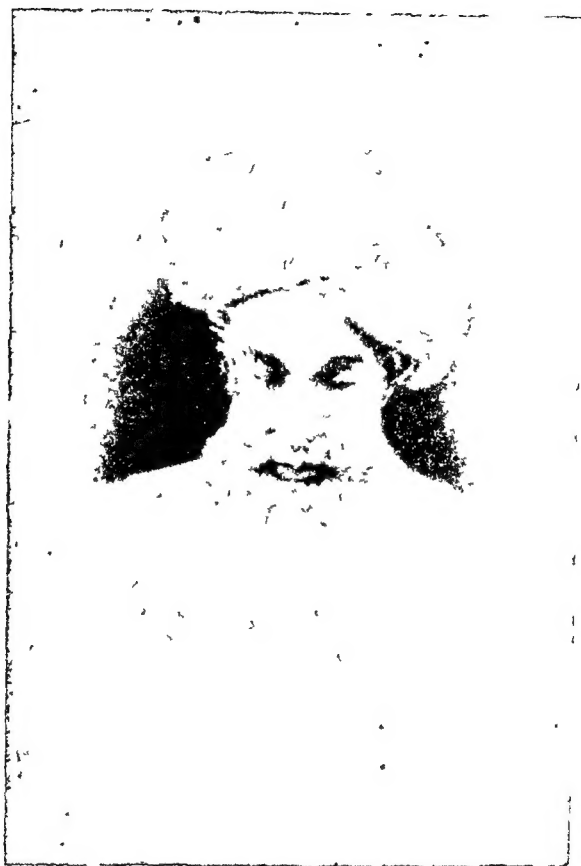
૨૪૬૨૦

Printed by D. C. Parikh at the "Diamond Jubilee"
Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad.

and

Published by Mahasukhbhai Chunilal Sheth,
Member of the Legislative Council, Baroda State.

Bazar near Mandi; Visnagar. (Gujarat).

મહુમ કાજી અનવર મીયાં આજ મીયાં.

જન્મ-સંવત્ ૧૮૬૯ના વૈશાખ વદ ૭, શુક્રવાર.

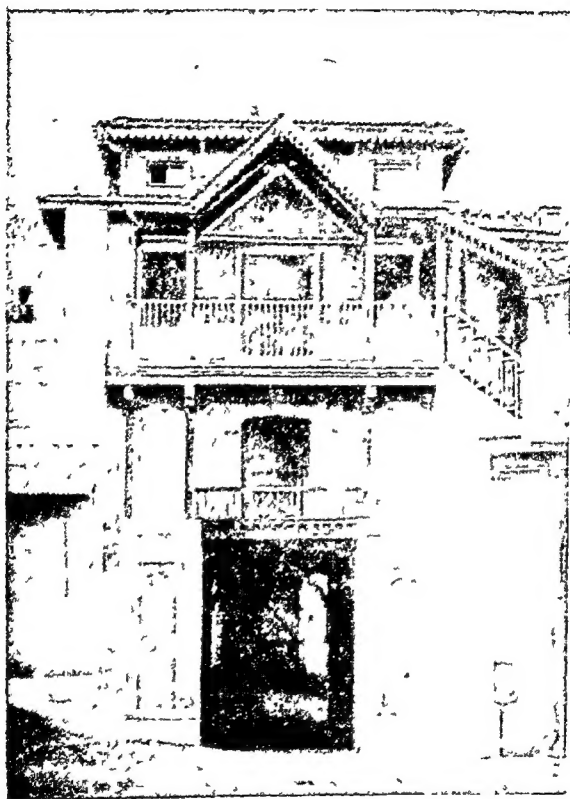
મૃત્યુ-સંવત્ ૧૯૭૨ના પોષ વદ ૨, શનિવાર.

પાલનપુરના નવાબ સાહેબે બનાવેલા મહુમ કાળ અનવર મીયાના રોજાનો દુખાવ.

મહુમ કાજી વ્યનવર મીયાંના શબની પાલખીનો યાત્રે જનારોનો દેખાવ.

પાલનપુરના નવાળ સાહેબનો ચંદ્રમહેલ
જ્યાં મહેમ કાજી અનવર મીયાંએ માંદગીના દિવસો
ગુજરી દેહતો ત્યાગ કર્યો.

મહુમ કાજી અનવર મીયાંની વિસનગરની મસ્જીદના
આગલા ભાગનો યાને તેમના ઈઆદતગાહ
(સજન કરવાની જગો) નો દેખાવ

પાલનપુરના મહુમ નવાજ તેક નામદાર
 . શ્રી શેર મહુમદખાનજી સાહેબ બહાદુર,
 જી. સી. આઇ. ઇ.

જન્મ—તા. ૨-૧-૧૮૫૨.

મૃત્યુ—તા. ૨૮-૬-૧૯૧૮.

પાલનપુરના નવાબ શ્રી
કેપ્ટન તાલેહ મહમદખાનજી સાહેબ બહાદુર.

જન્મ—તા. ૭-૭-૧૮૮૩.

અનવર કાવ્યનો સંગ્રહ કરનાર
સ્વર્ગસ્થ શ્રેષ્ઠ હુલીસંગ ચુનીલાલ (વિસનગર).
જન્મતિથિ—સંવત્ ૧૯૧૬ના વૈશાખ સુદ ૧.
મૃત્યુતિથિ—સંવત્ ૧૯૬૨ના ચૈત્ર વદ ૧૩.

હૃદયપ્રેમાંજલિ.

" When I am gone from this mortal view
 The skies will wear their wonted blue;
 The clouds distil the summer rain
 On leafy wood and grassy plain ;
 And flowers will smile through morning dew.
 The birds I loved will still be true
 To their old haunts, flutter through
 The boughs, nor alter one sweet strain
 When I am gone.
 The silent moon will wax and wane
 Heedless that I ne'er come again ;
 Cold stars roll round in order due ;
 But hearts—warm hearts—perchance a few
 With loving tears some cheeks will stain
 When I am gone. "

(S. Final E. 1897.)

મારા બહાલા ભાઈ હઠીસંગ !

(રાગ ગમ્મલ.)

કહું કેને હૃદયની આ ? હૃદયની તે હૃદય બાણે,
 દિવાના દર્દિનું દિવ. દર્દ દિવાનો દર્દિ પીછાને.
 અગન જે ઇસ્કની બગી યુઝાવે કોણ આશકની ?
 ન જે સમજે શું તે કરશે ? મુઝામણુ આવી અંતરની !
 ચમન કે બેચમનમાં હું બીજને શું ! જહાંને શું !
 સહન કર કે નહીં કર મન ! પડી પીડા બીજને શું !

કરી મહોળત કરી સોળત ! 'કરી' 'ન કરી' નહીં થાશે !
 પડ્યો ધા પ્રેમનો કરી ! હવે તે કેમ રૂઝાશે ? !
 તને ભાઈ શું આ મુઝયું ? કરી કેવી દગલગાણી !
 ઠગાયો હું ! ફસાયો હું ! નહીં સમજ્યો ગિના સાગી.
 લિધી અવસાન બરનિદ્રા લુલી તોફાનો દુનિયા આ !
 કરી અંધુ નહીં જાગ્યો ! વિસાર્યો સ્નેહોં બ્રાતા આ !
 થયો મુલતાન સ્વાગતે કે ગયો શું દિવ્ય દુનિયામાં ?
 લુભાયો સ્વર્ગસુખમાં કે હુબ્યો શું બ્રહ્મદરિયામાં ?
 અરે દિલગર ! બિરાદર હે ! સહોદર હે ! મુસાદર હે !
 મુસાદરોનીજ સોળતની મહોળત સાં રહી હૃદયે.
 મુસાદરોં મેં કિધી સાથે ! પડ્યો તું તો હવે છૂટો !
 કરી મળયું હવે ક્યારે ? પડ્યો લઘુ ભાઈ વિખૂટો !
 રમ્યા સાથે ! જમ્યા સાથે ! ક્યાં સાથે ! રહ્યા સાથે !
 હવે તુજ સાથ ક્યાં શોધું ? વિધિનો ધા પડ્યો માથે !
 પડ્યો પર પ્રેમનો હૃદયે, હૃદય રસમય બનેલું છે !
 મળી પરમાણુએ હૃદયે સ્વરૂપ તારું ધડેલું છે !
 હૃદયમાં તારોં તે મૂર્તિ મુસાદરોં યાદ લાવે છે !
 હૃદય ધડકે નિગશાયી ! નયન બે આંસુ નાખે છે !
 'થયું' 'ન થયું' નહીં થાશે, ધોરજ ધરને અરે મન તું !
 અહા તે દિવ્ય મૂર્તિને સ્મરી ધર ધ્યાન અંતર તું ?
 અદા કરને મહાસુખ ફરૂં વફાદારીથી બ્રાતાની !
 સનમ કરશે રહમ તુજ પર, પછી દરકાર છે શાની ?

તારો સદાનો સ્નેહાંકિત,

લઘુ ભાઈ મહાસુખ.

પ્રસ્તાવના.

નાના પુસ્તકને ખીછ-પ્રસ્તાવનાની શી જરૂર છે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઉભો થાય તેમ છે, પણ આ પુસ્તકનાં કાવ્યોને શોધી એકઠાં કરી ઉર્દુ લિપિમાંથી ગુજરાતી લિપિમાં લખી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર મારા પ્રત્ય વડીલ અંધુ હકીમંગ ચુનીલાલ સ્વર્ગવાસી થવાથી અને આ પુસ્તકની સુધારા વધારા સાથેની નવી આવૃત્તિઓ મારા તરફથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવતી હોવાથી આ ખીછ પ્રસ્તાવના લખવાની જરૂર પડી છે.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ સંવત ૧૯૫૪ (હીન્દી સન ૧૩૧૬) માં બહાર પાડવામાં આવી હતી; શરૂઆતમાં તે પુસ્તકો ધીમે ધીમે ખપતાં હતાં પરંતુ જેમ જેમ તેના અધિકારી વર્ગમાં તેનો ફેલાવો દિન પ્રતિ દિન થતો ગયો તેમ તેમ તેની માગણી બંને હિંદુ અને મુસલમાન કોમ તરફથી વધારે થવા લાગી અને ગુજરાત તથા ઉત્તર હિન્દુસ્થાનમાંથી મુસલમાન લોકો તરફથી ઉપરા ઉપરી માગણીઓ થવાથી પાછળથી તેનો ઉઠાવ વધારે થવા લાગ્યો અને તેની એક હજાર પ્રતો ખપી ગઈ અને માગણી કાયમ રહેવાથી ખીછ આવૃત્તિ રચનારની મૃત્યુનાનુસાર મોટા સુધારા વધારા અને ટીકાં સાથેની સંવત ૧૯૬૫ માં પ્રકટ કરવામાં આવી. તે આવૃત્તિ બંને હિંદુ અને મુસલમાનને વધારે પસંદ પડવાથી તેની એક હજાર પ્રત જલ્દી ખપી જવાથી, સંવત ૧૯૬૮ માં ગઝલોના ભાવાર્થ સાથે અને ઉપોદ્ધાતમાં મોટા વધારા સાથેની ત્રીજી આવૃત્તિની બે હજાર પ્રતો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી, તે પણ ખપી જવાથી પદ અને ગઝલોના વધારા સાથેની સંવત ૧૯૭૨ માં ચોથી આવૃત્તિની ૪૦૦૦ પ્રતો પ્રકટ કરવામાં આવી. જણાવવાને આનંદ અને સંતોષ થાય છે કે તે તમામ પ્રતોનો ઉઠાવ થવાથી આ પાંચમી આવૃત્તિની ૪૦૦૦ પ્રતો

પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે, આ આવૃત્તિમાં કાંઈ અનવર મીયાંનાં રચેલાં ત્રણ મોટાં નસીહતનામાં, તેમજ માતમ અને જોગીનામાં જોટલાં જડી આવ્યાં છે તેટલાં ટીકા સાથે દાખલ કર્યા છે; વળી હઝરત મહંમદ પેગમ્બરના જીવનનું ટુંક વૃત્તાંત પણ આપવામાં આવ્યું છે. પુસ્તક છાપતી વખતે પાછળથી કેટલીક જડી આવેલી ગઝલો પણ છેવટના ભાગમાં દાખલ કરી છે.

જણાવવાને ખેદ થાય છે કે આ આવૃત્તિનું સ્વરૂપ કાંઈ અનવર મીયાંની દૃષ્ટિ આગળ રજુ કરવાને હું ભાગ્યશાળી થયો નથી કારણ કે મહાત્મા કાંઈ અનવર મીયાં સંવત ૧૯૭૨ ની સાલમાં આ જ્ઞાતી દુનિયાનો ત્યાગ કરી આજ્ઞા ગયા છે. તેમના સ્વર્ગવાસનો હેવાલ તેમના જીવન ચરિત્રમાં દાખલ કર્યો છે.

ગુજરાતી શાળાઓમાં અને ગુજરાતની ઉર્દુ શાળાઓમાં ઉપલા ધોરણમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી થઈ પડે તે હેતુથી અને સામાન્ય રીતે સાધારણ માણસોને કાવ્યોના અર્થ જાણી રીતે સમજાઈ શકે તેમજ સમાધિ યોગ અને ભક્તિનો ખરો માર્ગ શીખવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો, ખરાબર રીતે ભાવાર્થ સમજી શકે તેવા ઉદ્દેશથી કાવ્યોની નીચે ટીકા અને કૃષ્ણ શબ્દોના અર્થ કરી બતાવવામાં આવ્યા છે એટલુંજ નહીં પરંતુ હિન્દુ લોકોને ખરાબર ઉર્દુ કાવ્યનું રહસ્ય સમજાય તે માટે ગઝલ જેવાં કેટલાંક કૃષ્ણ કાવ્યોના અર્થ સાથે સંપૂર્ણ ભાવાર્થ કરી બતાવ્યા છે અને મુસલમાન લોકોને ભક્તિદાંડગારરસની ગરબીઓના અર્થ, ખરા ભાવાર્થ અને હેતુ સમજવામાં આવે તે માટે કેટલીક ગરબીઓનું ઉર્દુ ભાષામાં લાંબા વિસ્તારથી વિવેચન આપવામાં આવ્યું છે. સમાધિ, અભેદજ્ઞાન, યોગ વીગેરેના ખુલાસા માટે ઉપોદ્ધાત યાને દિઆઆમાં તમામ હકીકત જણાવવામાં આવી છે. વાચક વર્ગની સરજતાની ખાતર તમામ કાવ્યોને ભજનસંગ્રહ, ગરબીસંગ્રહ, પદસંગ્રહ, ગઝલસંગ્રહ, નસીહત સંગ્રહ અને પરચુરણ કાવ્યસંગ્રહ એ રીતે છ ભાગમાં વહેંચી નાખવામાં આવ્યાં છે.

રચનાર કાજ અનવર મીયાં ગિલકુલ નિઃસ્વાર્થ હોવાથી કાવ્ય રચી જે ભક્તજનો માગતા તેમને એઓ પ્રેમપૂર્વક આપતા અને સંગ્રહ કરવાની ગિલકુલ વૃત્તિ ધરાવતા નહીં. સાધુ પુરુષોમાં આ ગુણુ સ્વાભાવિક રીતે હોવાથી રચનારમાં એ ગુણુ હોય એ નવાઈ જેવું નથી. આથી તેમનાં કાવ્ય એકદમ ધાર્મી મળી આવતાં નથી તેા ખાણુ રચનારના હૃદયરૂપી મુગંધીદાર છોડવાની કલમરૂપી ક્ષતાએથી ખરી પડતાં કાવ્યરૂપી પુષ્પોને વીણી લઈ તે પુષ્પોને શુધ્ધી તેના મુગંધીદાર ગુચ્છ બનાવી તેના અધિકારી વર્ગને મુંઝાડી તેની મુગંધાનો મોહ અને આનંદ પમાડવા મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુની અને મારી ઉત્કંઠા હોવાથી રચનારનાં વેરાઈ જતાં કાવ્યોને જૂદા જૂદા લોકો પાસેથી મોઢેથી ઉતારી લઈ અને કેટલેક કેકાણેથી રચનારના હાથે ઉર્દુમાં લખેલા કાગળો મળી આવેલા તે ઉપરથી ગુજરાતીમાં ઉતારી લઈ જેટલાં ભેગાં કરવામાં આવ્યાં છે તેટલાં આ પુસ્તકમાં લખાલ કર્યાં છે.

રચનારે કાવ્યના અંતમાં કેટલાક સ્થળે પોતાના નામની સંજ્ઞા (તખલ્લુસ) તરીકે “ જ્ઞાની ” શબ્દ વાપર્યો છે અને કેટલાક સ્થળે “ અનવર ” શબ્દ વાપર્યો છે, આ જાણતો ખુલાસો રચનારે પોતેજ ગરબીમાં, નસીહતનામાના દીબાચામાં વીગેરેમાં કરેલો છે. ગુજરાતી કાવ્યોમાં કોઈક સ્થળે શબ્દોમાં જાતિભેદ થયેલા છે પણ તેથી અર્થના ગૌરવમાં ગિલકુલ ન્યૂનતા આવેલી નથી. નસીહતનામાની ભાષા ગ્રામ્ય છે પરંતુ તેના ખુલાસો રચનારેજ નસીહતનામાના દીબાચામાં જણાવ્યો છે કે ગામડાના નાના થા મોટા તમામ મુસલમાન લાઈએને સ્પષ્ટ સમજણ પડે તે ખાતર ગ્રામ્ય ભાષા વાપરી છે.

પુસ્તકની શરૂઆતમાં મહુમ કાજ અનવર મીયાંની, તેમજ સ્મરણુ કરાવનાર તેમની દરગાહ ઉપરના બાવ્ય રોજાની, તેમના શયની પાલખી યાને જનાજાની, તેમની સાંઢગી અને દેહ ત્યાગ વખતના ચંદ્ર મહેલની, તેમની વિસનગરની મસ્જીદ યાને તેમના ઈમાદતગાહ (બંદગી કરવાની જગો) ની, પાલનપુરના મહુમ તથા વિદ્યમાન નામદાર નવાખ સાહેબની, અને તેમનાં કાવ્યોનો સંગ્રહ કરનાર

મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુ હડીસંગ ચુનીલાલની છબીઓ મુકવામાં આવી છે. કાલુ અનવર મીયાંની છબી તેમના કોઈ સંબંધીએ એકાદ ધ્યાનમાં લીધેલી તે કોઈ સ્થળેથી તદ્દન ઝાંખા થયેલી સ્થિતિમાં મળી આવેલી તે ઉપરથી તૈયાર કરાવવામાં આવી છે. તેમની છબી લેવા માટે તે મને વારંવાર ના પાડતા હતા તેથી તેમની છબી હું પકાવી શક્યો નથી. તેમના શખની પાલખી (જનાજા) સંધ્યા સમયે લઈ જવામાં આવી હતી તેથી તેની છબી સ્પષ્ટ ઉતરી શકી નહોતી.

આ આવૃત્તિમાં આશરે ૧૧૦ પૃષ્ઠો થયેલો વધારો, સુંદર ૮ ચિત્રો અને કાગળની સખત મોંઘવારી એ મુખ્ય કારણોના લીધે લાચારીથી ડોંભતમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે માટે સુસ્ત ગ્રાહકો ક્ષમા કરશે.

આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવામાં મારા સ્નેહી મિત્ર મીયાં હયાતખાં નજ્જુભાઈ તરફથી વખતો વખત ઘણી સારી મદદ મળી છે તે માટે હું તેમનો સદાનો આભારી છું.

વિસનગર,
સંવત ૧૯૭૬, વસંતપંચમી.

} લી. મહામુખભાઈ ચુનીલાલ.

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

રેક સ્થળે અવસોક્ત કરી તાત્પર્યનો સંચય કરી વિચારીશું તો એમન માલમ પડશે કે આનંદ ને શોક, આશા ને નિરાશા, જ્ઞાન ને અજ્ઞાન એકજ વસ્તુમાંથી અનુભવાય છે. જે વસ્તુ આપણને આનંદ આપે છે તે ને તેજ વસ્તુથી ખીલઓના હૃદયમાં શોકની પ્રાપ્તિ થાય છે, જે વસ્તુથી એકના અંતઃકરણમાં આશા બંધાય છે તેજ વસ્તુ અન્ય જનને નિરાશાના આચરણથી ઠાંકી દે છે, જે પદાર્થમાંથી એકને જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે તેજ પદાર્થ ખીલઓને અજ્ઞાનરૂપ ભારે છે; અર્થાત્ જેમાં જેની રૂચી રમી રહી છે તેને તે આનંદદાયક માને છે; ત્યારે આપણે સત્ય અને શ્રેષ્ઠ આનંદ કેને કહેવો? આપણે સાધારણ બુદ્ધિથી આ પ્રશ્નનો સ્વાભાવિક રીતે ઉત્તર આપી શકીશું કે જે આનંદ અખંડ અચળ અને મોક્ષદાયક છે કે જેની પ્રશંસા જગતે માનેલા એવા હાલા, વિદ્વાન ને સદ્ગુણી પ્રાચીન ઋષિ તથા જ્ઞાનવેતાઓએ પોતાના ગ્રંથોમાં કરી છે તેજ આનંદ. આ પરથી કોઈને સહજ શંકા થશે કે આવા પ્રકારના વિચારની સ્ફુરણાતું અત્રે શું મહત્વ છે? મહત્વ છેજ; અને તે નીચે પ્રદર્શિત કરેલા વિચાર પરથી સ્પષ્ટ આદર્શરૂપ થઈ રહેશે.

દરેક વાચક એકનું એક પુસ્તક વાંચે છે પરંતુ વાચકના વિચાર વિચારમાં બહુજ ફેર હોય છે; તેમાં વર્ણવેલું રૂપક કોઈ કયા સ્વરૂપમાં લે છે ને અન્ય તેથી કોઈ જુદાજ ભાવમાં કદબી લે છે. શૃંગારરસમાં હ્રુબ્ધ એવા યુવાન પુરૂષો દયારામ કવિનાં કાવ્ય વાંચી કાંઈ જુદાજ પ્રકારનો આનંદ અનુભવે છે, અને તે આવા પ્રકારના આનંદનું ફળ વિરક્ત દશામાં સાંભરી આવી એમ સૂચન કરે છે કે તે આનંદ માત્ર તુચ્છ સમાન છે; પરંતુ દયારામ કવિના તે ને તેજ કાવ્યમાંથી સાધુ અને સંત પુરૂષો જ્ઞાનામૃત ગ્રહણ કરી લે છે અને પોતાના આત્માનું સાર્થક કરે છે.

વિદ્યમાન જ્ઞાની કાજી અનવર સાહેબના આ લઘુ પુસ્તકમાં આપણા પ્રાચીન કવિઓના કાવ્યભાવ જેવાં ઘણાં કાવ્યોનો સમાવેશ થાય છે. દયારામ કવિના ભક્તિશૃંગારરસથી ભીંજાયેલાં કાવ્ય જેવાં, તથા ધીરા, કબીર, મીરાં-આઈ તથા ભોલભક્તનાં, સમાધિ, અભેદ, બ્રહ્મજ્ઞાન, આત્મજ્ઞાન આદિ રસથી રેલાતાં કાવ્ય જેવાં આ મહાપુરૂષનાં કાવ્ય અનુભવવામાં આવે છે, અને આ

તમામ કાવ્યની ભાવના જોઈ કે આ મહાપુરુષના હૃદયના ચિત્રનું સ્વરૂપ આ પુસ્તકમાં ચિત્રરાયું હોય તેવી લાગે તેમાં આશ્ચર્ય નથી, કારણ કે આ મહાપુરુષ આત્મજ્ઞાની છે; જે માણસ નીતિ વિષે ગોધ કરે તે માણસ જ નીતિવાન હોય તો તેનો ઉપદેશ ધણીજ અસરકારક હોય એ નિર્વિવાદ છે. લગ્ન પદ વગેરે કાવ્યોનો મોટો ભાગ કાંઈ અનવર મીયાંએ જંગલ અને એકાંત સ્થળે ગુળરેલા વખતમાં પ્રભુ પ્રેમના આવેશથી અને ઉભરાથી રચેલો છે, તે કાવ્યો જુદા જુદા ઠેકાણેથી એકઠાં કરી હાલ આ પુસ્તકરૂપે લોકોપયોગી થઈ પડે તેવા હેતુથી પ્રકટ કર્યા છે, તમામ લગ્ન, ગરબી, પદો, ગરબો મળી આવ્યાં નથી પણ જેટલાં મળી આવ્યાં છે તેટલાં દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.

આ પુસ્તકમાં પ્રકાશિત થતો કાવ્યભાવ, વિરક્ત, સંત, સાધુ, આદિ આત્મજ્ઞાની પુરુષોને આનંદજન્ય છે. પરંતુ આત્મ અભેદ બ્રહ્મજ્ઞાનથી અજ્ઞાત તરફ હૃદયના તરણ મનુષ્યોને તો આ કાવ્ય તદ્દન નિસ્તેજ લાગશે અને લાગે તે સ્વાભાવિક છે; પરંતુ તેમની રૂચી ઉપર આ પુસ્તકનું પ્રકટ થઈ નથી. સાધુ, સદ્ગુણી, અને સંત પુરુષો આવા મહાન પુરુષના જ્ઞાનનર અણબંધ પાન કરે તેજ ઉદ્દેશથી આ અનવર કાવ્યને પ્રકટ કરવાને પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે.

આ મહાન પુરુષ કાંઈ અનવર મીયાં ન્યારે જંગલમાં અને મસીદોમાં રોત્રિ દિન પરમેશ્વરની બંદગીમાં ગુળરતા તેવા સમયે મારા પુન્યનો ઉદય થવાથી દિવસમાં બે ચાર વખત તેમના દર્શનનો લાલ મળી આવતો તો તે પ્રસંગે મારી ચાલના એ હતી કે “આપ મને વિદ્યાભ્યાસ કરાવો” તો એઓ સાહેબ મારી વિનંતી ધ્યાનમાં રાખતા ને કહેતા કે “આગળ ઉપર થઈ રહેશે.” ત્યાર બાદ થોડી મુદત થયે વિક્રમાઈ ૧૯૩૨ ની સાલમાં મેં એઓની ખાસે ઉર્દુ અને ફારસી અભ્યાસ શરૂ કર્યો. દિન પ્રતિ દિન મારે શિષ્યતરીકેનો સંબંધ ધીમે ધીમે વધતો ગયો અને તેજ સંબંધ આજ સુધી આલ્યા કરે છે.

જે સમય કાંઈ અનવર મીયાંએ જંગલમાં અને એકાંત સ્થળમાં ગાળેલો તે દરમિયાન પ્રભુપ્રેમના આવેશથી તેમણે લગ્ન પદ ગરબી તથા ગરબોનો મોટો ભાગ રચેલો છે.

વિક્રમાઈ ૧૯૫૪ } લી. હડીસંગ વિ. ચુનીલાલ
હીજરી સન ૧૩૯૫ } વિસનગર.

૯૯ -
મહુમ મહાત્મા જ્ઞાની કાજ અર્જુનર મીયાનું
જીવનચરિત્ર.*

મહાપુરુષનું જીવનચરિત્ર દર્શાવતાં પહેલાં એમના વંશજોની કેટલીક બિનાના વર્ણનની જરૂર છે. આ મહાન પુરુષના યુઝગો અરણ્યસ્થાનના મૂળ વતની હતા અને તેઓ આરણ જાતમાં દુરેશી વંશ કે જે વંશમાં મુસલમાન લોકોના મહાન પેર્ગામ્બર હંઝરત

મહુમદ થયા છે તે વંશના હતા. જ્યારે મુસલમાન લોકોનું રાજ થયું ત્યારે ધર્મસુધારણાર્થે તેઓ હીંદુસ્થાનમાં આવી દીલ્હીમાં આવી રહ્યા. બાદ મુસલમાન લોકોનું રાજ અને વસ્તી ગુજરાતમાં વધી ત્યારે દીલ્હીના લશ્કર ભેગા ગુજરાતના પાટણ શહેરમાં તેમનું આવવું થયેલું.

* નીચેનો લેખ પ્રથમ આવૃત્તિમાં રચનારે બક્ષિસનામામાં દાખલ કરેલો પરંતુ તેનું મહત્વ આ સ્થળે વિશેષ જણાયાથી તે લેખ અત્રે દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વળી તે લેખ રચનારના સ્વહસ્તે લખાયેલો હોવાથી બહુજ અગત્યનો છે માટે અક્ષરે અક્ષર નીચે પ્રમાણે પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે—

“જળ બારા બરસકી ઉમર ઈસ ખાકસારકી થી હસ વક્ત ઈસેં હસબેમેં એક સૈયદ સાહેબ મસ્ત સૌંધકી તરફસેં આ ગયે થે, હો ચાર રૌંઝ ઉનકા મુકામ રહા થા, ફીદવી ઉનકી ખીઝમતમેં બેઠા રેહેતા થા, ઉનકો ફૂજ મહોબત ઇસ હકીર પર આ ગઇ સો હંદુને વક્ત ઝાંક ઓરે શાંકે ફીદવીકો એક ખાલા શરબતકાં બનાકે થોડા હસમેંસેં આપને પીયા, બાકી ઇસ ખાકસારકો પીલા દીયા ઓર તાલબ બના દીયા, ઉનકા નામ સૈયદ હેદરશાં બતાતે થે. હસ શરબતકે પીનેસેં વાંકેઈ ઇસ હમતરકે દિલ પર અસર ઇરકકાં ઝાહર હુવા, બાકી હાલ ખુદકો માલુમ હે. ફીર સને ૧૨૮૫ હીજરીકી સાલમેં હઝરત રેહેનુમાએ સાલેકાં વ પેશવાએ આરેફાં સૈયદના વ મુરશદના સાહેબ સબ્બદા સદરે નશીન સૈયદ એહમદુલ્લા સાહેબ મારફબાવા મીયાં સાહેબ રફાઇ હસનીં અલ મુસવી સુરતસેં પીરાત ખટ્ટન આયે થે, વહાંસેં ખીસલનગરમેં તશરીફ લાયે, ખાદીમ ઉનકી ખીઝમત શરીફમેં બેઠા રેહેતા થા, ઉનકી મહોબત ફૂજ ઇસ મીસકીનકે ઉપર

મુસલમાની રાજમાં કાજી (ન્યાયાધીશ) નું કામ જેઓ ધર્મ તથા વિદ્યા સંબંધી વધારે જ્ઞાન ધરાવનારાઓ હતા તેઓને ધણું કરીને આપવામાં આવતું અને તે હોદ્દા વંશપરંપરા ચાલતો, અને તે એટલે સુધી કે ધણું કરી એ હોદ્દો એજ તેઓની જાત પણ ગણાતી, અને એવાઓને જાંગીર બક્ષવામાં આવતી, એજ પ્રમાણે આ મહાન મુરૂખના બુઝરગોને કાજીનું કામ અને તેના લગતા લવાજમ જાંગીર વિસનગર ખાતે બક્ષવામાં આવવાથી વિસનગરમાં વાસ કરીને રહ્યો. રાજની ફેરફારી થઈ છતાં પણ મુસલમાન લોકોમાં હાલ કાજીપણું કામ તેમનાજ તરફ જારી રહેલું છે.

મહુમ કાજી અનવર મીયાં (જુઓ ચિત્ર ૧) નો જન્મ વિસનગરમાં પિકમાઈ ૧૮૯૯ ના વૈશાખ વદ ૭ શુક્રવારના દિવસે થયો હતો. તેમના પિતાશ્રીનું નામ આજમીયાં અનુમીયાં હતું; થોડી મુદત બાધ્યાવસ્થામાં વિત્યા પછી વિધાબ્યાસ તરફ કાજી અનવર મીયાંનું

આ ગઈ સો ઉઠ્ઠુને કીદવીકો મુરીદ કરકે ખીલાફત અઝ તરીકે કાદરીયા ઓર રફાઇયા ઓર ઉલવાનીયા ઓર સોખાનીયા ઓર રદ્દતીયા ઓર નકશ બંદીયા ઓર સેહરવરદીયા ઓર ચીશતીયા ઓર ગેર બંદીક અઝ સલા સલે સુફીયા અંતા ધ્યાયા, ઓર સનદ ઓર રાંજરા લીખકર દીયા ઓર મુરીદ ઓર તાલબ ઓર ખાદીમ કરનેકા ઓર સીલસલા ખુઝરગોંકા જારી કરનેકા હુકમ દીયા, કીર ઉત સાહેબસેં ઓર ઉતકે ખુઝરગોંસેં જો ફેઝ ઓર મદદ વક્ત કામ મુરકેલકે ખાકસારકો પહોંચી બહો ખુદા જાનતા હે, યા ઇસ ખાકસારકા દિલ જાનતા હે; અલ્લાહ ઉતકે ઉપર રહેમત કરે, ઓર કીર સને ૧૨૬૭ હીજરીમેં ખાકસાર વાસ્તે હજકે ગયા થા, સો મકે મોઅમ્મઝમસેં હજકે વાસ્તે બગદાદ શરીફકી તરફસેં સૈયદના વ મુરશદના જનાબ સૈયદ શેખ સૈયદ મોહમ્મદ મુર્શીમ સાહેબ શેખ સન્નતદે નશીન કાદરીયા ઇબ્ન સૈયદ શેખ મોહમ્મદ અજહરી સાહેબ આયે થે. સો ઉતકી ખીઝમતમેં કમતર હાઝરે હુવા. ઉઠ્ઠુને લી અઝ રૂએ મેહેરખાની ઓર શફકતકે ઇસ ખાકસાર નાચીકકો બેઅત કરકે ઇબ્ન ઝીકર ઓર મુરાકબા વગેરેહુકા દેકર રાજદા લીખ દીયા થા, ઇ હાલ થે ફકીર ઉત ખુઝરગોંકે વસીલેસેં અંધને શુગલ અશગાલમેં રહેતા હે. ઓર અપના હાલ દિલ કીસીસેં ઝાહર નહીં કરતા હે ઓર અલ્લાહ જાનતા હે.

ધ્યાન તણુથું અને દિન પ્રતિ દિન ધર્મવિદ્યા તરફ પોતાનું વલણ વધારે પડેવાનું ગયું અને ઈશ્વર પ્રત્યે વિશેષ પ્રેમ વધ્યો અને સંસાર અસાર જણાતો ગયો ને તેથી મંત, સાધુ, સંન્યાસી, યતિ, ક્ષત્રી, પીર, વીગેરે એવા વૈરાગી પુરૂષો સાથે સમાગમ વધારે ચાલુ રાખ્યો. પરિણામે અંતરના ઈશ્વરપ્રેમના આવેશથી એકાંત વાસમાં તે રહેવા લાગ્યા.

આ મહાન પુરૂષ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં પોતાના આત્મ-કલ્યાણાર્થે જંગલમાં અને કપરસ્થાન કે જ્યાં પીરની કપરો હોય ત્યાં એકાગ્રતામાં સમભાવે રહેવા પોતાનો વખત ગુજારતા હતા; અને શરીર-સંબંધી ઘણાં કષ્ટો તે સહન કરતા. કોઈ વખતે એ ત્રણ દિવસે આહાર લેતા; આવાં કષ્ટ છતાં પોતાના આત્મધ્યાનમાં સંસારી કાર્ય તરફ અણગમે ધરાવતા અને સંસારવ્યવસાયનું કષ્ટ કંઈ હિસાબમાં ન ગણતાં ઈમાદતમાં તથીન રહેતા.

આ પ્રમાણે કેટલોક વખત તેઓ જંગલ અને કપરસ્થાનમાં પડી રહેવાથી અને તેમને ખાવાપીવાની તકલીફ પડતી હોવાથી તેમના સંબંધીઓનું, ભક્તોનું અને ખાસ કરી તેમના શિષ્ય મારા સ્વર્ગવાસી વડીલ બંધુ હઠીસંગ ચુનીલાલનું (જુઓ ચિત્ર ૮) મન બહુ દુખાવા લાગ્યું તેથી તેમને જંગલમાં અને કપરસ્થાનમાં નહીં જતાં ગામમાં રહી મસ્જિદમાં પ્રભુભક્તિ કરવા માટે આગ્રહ કર્યો, તેમના અતિશય આગ્રહથી તેઓ ગામમાં રહેવા લાગ્યા.

આ મહાત્મા જ્યારે ગામમાં આવ્યા ત્યારે કાશીવાડામાં એક જુની મસ્જિદ હતી તેમાં રહી પ્રભુભજન શિવાય તમામ સંસારી કામનો ત્યાગ કર્યો. પોતાના મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે વિક્રમાર્દે ૧૯૨૭ ની સાલમાં મઠે અને મદીને હજ કરી આવ્યા બાદ પોતાના ઘર પાસે એક છત્તું મસ્જિદ હતી તે નવી બનાવી. પોતાના આત્માનું જેથી કલ્યાણ થાય તેવાં તેમજ પરોપકારી અને સંસાર-વ્યવહારતા મહત્વનાં કામ શિવાય અન્ય કામનો ત્યાગ કરી ઈશ્વરભજન કરવા સારું મુકરર કરેલા મહાનમાં રહી રાત્રી દિવસ ઘણો ભાગ એકાંત વાસમાં ઈશ્વરપ્રાર્થનામાં ગાળી પોતાની જીંદગી ગુજારતા હતા.

ઘણીવાર એવા પ્રસંગ બનતા કે લોકો તેમનાં દર્શન કરવા માટે આવતા તેથી તે કંટાળતા. આ કંટાળામાંથી મુક્ત થવા તેમણે વિસનગરમાં દેડવાણની પાસે એક મકાન રાખી ત્યાં ભજન કરવાનું સ્થાન બનાવવા દુસ્તી કરાવવા લાગ્યા. આથી લોકોની લાગણી દુષ્પાઈ અને તે વાત મારા આગળ આવી. હું તેમની પાસે ગયેા અને તેમને વિનંતી કરી કે “આમ કરી લોકોને આવતા અટકાવવા એ ઠીક નહીં. આપે હજુ લોકોને દેખાડવાનો ફકીરીવેશ ધારણ કર્યો નથી ત્યાં સુધી તમારે લોકો સાથેનો વ્યવહાર શોડો ઘણો સાચવવો પડશે.” મારા ઉપર તેમની મમતા અને ભાવ હોવાથી માફ કરેલું સ્વીકાર્યું અને મસ્જીદમાં (જુઓ ચિત્ર ૫) ઇમાદતગાહમાં રહેવા લાગ્યા. હું મોટો છું, હું ફકીર જેવો છું, સમાધિ બાણું છું, પટ્ટદર્શનનો બાણુ-કાર છું, કવિ છું એવું કહેવાનો તે કદી દાવો કરતા નહોતા, ઉલટા તે તદ્દન નમ્ર, સભામાં બોલાવવામાં આવતા તો તે છેવટના ભાગમાં છાનામાના બેસી જતા, મોટા પુરૂષો માન આપવા તૈયાર થતા તો તે નાશી જતા, અભણ વર્ગમાં પોતાની ગણના કરાવવા ઈચ્છા રાખતા, સાદા, સ્વચ્છ અને પરાપકારી હતા, પૈસા પાસે આવતા તો ફકીર સંત સાધુને આપી દેતા.

સાધારણ રીતે આ મહાત્માનું શરીર સાફ રહેતું પરંતુ શુર-દીનો દર્દની પીડાથી તે કોઈ કોઈ વાર હેરાન થતા હતા. સંવત ૧૯૭૨ ના કારતક માસમાં તેમની તખીઅત વિસનગરમાં નરમ થઈ અને કાંઈક વિચાર આવવાથી પોતાનાં પહેરવાનાં ચોડાંક કપડાં સાથે રાખી પાલનપુર ગયા. પાલનપુરના મહુમ નવાબ નેક નામદાર શેર મહુમદખાનજીનો (જુઓ ચિત્ર ૬) આ મહાત્મા ઉપર અપૂર્વ ભાવ હોવાથી અને તેઓ સાહેબને કાજ અનવર મીયાંના આવ્યાની જાણ થવાથી તેમનો તપાસ કરાવી તે પોતાના અંગલે લઈ ગયા અને તેમને અંદ્ર મહેલમાં (જુઓ ચિત્ર ૪) મુકામ આપ્યો. વૈદ્ય, હકીમ અને ડોક્ટરોની દવાઓના ઉપચારો કરવામાં આવ્યા, તેમને દુઃખમાંથી મુક્ત કરવા નવાબ સાહેબથી જેટલું બની શકે તેટલું કરવામાં આવ્યું પરંતુ તખીઅતમાં સુધારો નહીં થતાં ઉલ્કું શરીર વધારે બગડવા લાગ્યું અને સ્થિતિ

ગંભીર થઈ પડી. આ વખતે હું મુંઝઈ હોવાથી અને હું અનવર
 મીયાંનો શિષ્ય છું એવું નવાખ સાહેબ જાણતા હોવાથી મને તાર મુઠ્ઠી
 ખોલાવ્યો. હું પાલનપુર ગયો અને મહાત્માના મુખારવિંદનાં દર્શન કર્યા,
 મેં તેમને ખોલાવ્યા, મારો સાદ કાને પડતાં તેમની મંદ પડતી આંખો-
 ની ટીટીઓ મારા તરફ વળી અને અશક્ત બનેલો તેમનો જમણો
 હાથ ઉંચો કરી મારા માથા ઉપર મુટ્ટી જાણે કે છેવટનો આશીર્વાદ
 આપતા હોય તે પ્રમાણે મોંઢાના હોઠ ફુજવા લાગ્યા, સ્પષ્ટ શબ્દોનો
 ઉચ્ચાર થઈ શક્યો નહીં, આથી મને અતિ લાગણી થઈ આવી અને
 મારી આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં એટલુંજ નહીં પરંતુ મન ઉપર કાબુ
 નહીં રહેવાથી મારાથી રડાઈ જવાયું. નવાખ સાહેબે મને ધીરજ આપી
 શાન્ત કરી તેમના દિવાનખાનામાં લઈ ગયા, અને મહાત્માની તખી-
 અત સંબંધી ખુલાસાથી વાત કરી. તેમણે જણાવ્યું કે હોંકરો અને
 વૈદ્યોએ હવે આશા છોડી છે અને ખુદ બચાવે તો બચે. સંધ્યાકાળ
 થયો કે તેમની તદ્દન ખેભાન અવસ્થા થઈ ગઈ. માત્ર શ્વાસ ચાલતો
 હતો, પલંગ ઉપર ચતા સૂતેલા હતા, તેમની ઘોળી દાઢી, મુખની
 ભવ્ય આકૃતિ, મીંચાયેલી આંખો, વૃદ્ધાવસ્થાના લીધે દરચળી પહેલું
 તેજસ્વી કપાળ જેવાં ને તેવાંજ દૃષ્ટિગોચર થતાં હતાં, જાણે કે ભર-
 નિદ્રામાં પડી ઉઠો શ્વાસ લેતા હોય તેવું સ્વરૂપ જણાતું હતું. આજુ-
 બાજુ શાન્તતાથી મોક્ષવી કલમા પઢતા હતા. દરબાર અને ગામના
 તમામ લોકો ઉદાસ બની ગયા. આ સ્થિતિમાં રાત પસાર કરી અને
 ખીજે દિવસે એટલે સંવત ૧૯૭૨ના પોસ વદ ૨ તા. ૨૨-૧-૧૯૧૬
 શનીવાર હિજરી સન ૧૩૩૪ માહે રખીઉલ અવ્વલની તારીખ ૧૬
 મીના દિવસે બપોરના ૨૧ વાગે ૭૩ વર્ષની ઉંમરે મહાત્મા કાશ
 અનવર મીયાંનો આત્મા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો, શ્વાસોચ્છ્વાસ
 બંધ થયા અને મીંચાયેલી આંખો ખુલી થઈ ગઈ, એક પળમાં હતું -
 નહોતું થઈ ગયું, ખુટી તેની ખુટીજ નહીં. અત્યાર સુધીનો તેમની
 સાથે ગુજરેલો લાંબો વખત, તેમની સાથેના જ્ઞાનમય વાતવિતોદ,
 તેમના સમાગમના આનંદ-પ્રેમ-તમામ એક ક્ષણમાં સ્વપ્નવત પ્રતિ-
 ગયા, તેમનાં કાંઈ સંબંધી કેટલીક વાતો મારા મનમાં ને મનમાંજ

રહી ગઈ; હવે ક્યાંથી તે ગત પ્રસંગ પ્રાપ્ત કરી હૃદયનો ઉભરો ખહાર પાડી શકું ? તે મૂર્તિ ક્યાંથી, કેવી રીતે, અને કોની શક્તિથી પુનઃ સજીવન થાય અને વાત કરે ? ગયું તે ગયુંજ ! પાછું નહીંજ આવી શકે ! આવા વિચારોની સાથે અંગ્રેજ, કવિ થોમસ ગ્રેના નીચેના કાવ્યનો ખ્યાલ ખડો થયો—

* Can storied urn, or animated bust,

Back to its mansion call the fleeting breath ?

Can Honour's voice provoke the silent dust ?

Or flattery soothe the dull cold ear of Death ?

કેઈના ઉપાયો કામ આવ્યાજ નહીં. આ માઠા બનાવથી નામદાર નવાખ સાહેબ કે જે અત્યાર સુધી હીંમત રાખી શાન્ત બેસી રહ્યા હતા તેમની આંખોમાંથી પણ ખરખર આંસુ વહેવા લાગ્યાં, લોકોના હૃદય અને મુખ ઉપર શોકનું આવરણ છવાઈ રહ્યું. નામદાર નવાખ સાહેબ આ મહાત્માના શયને ક્યાં દફન કરવું, જનાઝાને કેવા ઠાઠથી લઈ જઈ ક્રિયા કરવી, શું પુણ્યદાન કરવું, તેની જાતે ગોઠવણ કરવા લાગ્યા. મહેલની નીચે મોટા મેદાનમાં જાજમો પથરાઈ અને લોકો એકઠા થવા લાગ્યા. પછી નામદાર નવાખ સાહેબ પોતાના શાહજહાઓ તથા વડા અમલદારો અને મને સાથે લઈ પોતાના મુરશદના રોજાવાળી જગોએ ગયા, અને મુરશદના રોજાની પાસે ઉભા રહી કહેવા લાગ્યા “ કાજ સાહેબે મને વસીહત (બલામણ) કરેલી છે કે જે મારો દેહ પડે તો મને મુરશદના રોજાની પાસે દફન કરજો. ” આમ હકીકત જણાવી રોજાની પાસેની જગો જોવા લાગ્યા. શાહજહા અને અમલદારોની સલાહ લઈ મુરશદના રોજાની બાજુની જગો પસંદ કરી કબર માટે જગા તૈયાર કરવા નામદાર નવાખ સાહેબે હુકમ આપ્યો,

* સજીવ ચરિતારાય અને સજીવન મૂર્તિ સમાન કૃત્રિમ લવ્ય પ્રતિમા શું હશે જતા આત્માને ફરીને તેના અંગવાસમાં લાવવાને શક્તિવાન છે ? શું કીર્તિધ્વનિ નિર્જીવ દેહને જગૃત કરી શકશે ? અને શું પ્રશંસાના શબ્દ સ્વરો પ્રાણહીન કાયાના શિથિલ અને શીત બનેલા શ્રવણમાં પ્રવેશ કરી શકશે ? ના; નહીંજ.

અને જણાવ્યું કે તેમની કબર ઉપર મુરશદનાં રોઝાના જેવો જ રોઝો બનાવવાનો છે. આ પ્રમાણે નક્કી કરી ત્યાંથી પાછા આવ્યા અને સાંજના ૬ વાગતાનાં સુમારે જનાઝાને (જુઓ ચિત્ર ૩) લઈ ચાલ્યા. જનાઝા ઉપર જરીનું કીમતી કપડું ઢાંકવામાં આવ્યું હતું, હજારો મુસલમાનો અને હિન્દુઓ સરઘસના રૂપમાં ચાલતા હતા. પાછળ અનાજથી ભરેલાં ગાડાં ચાલતાં જેમાંથી છુટા હાથે ગરીબોને ખેરાત કરવામાં આવતી હતી. મુકરર કરેલી જગોએ આવી પહોંચતાં હજારો લોકો ત્યાં જોવા માટે એકઠા થયા હતા. રાતના આઠ વાગ્યાની ટ્રેનમાં કાજી અનવર મીયાંનાં સગાં સંબંધીઓ વિસનગર, મેસાણા, વડનગર, ખેરાળુ, વગેરે સ્થળોથી આવી પહોંચ્યાં કે નામદાર નવાબ સાહેબે દફન કરવાની તૈયારી કરી. મહાત્મા કાજી અનવર મીયાંના શબને વિધિપૂર્વક મુકરર કરેલી જગોએ દફન કરી માટી આપી કુલ ચડાવી રાતના ૧૨ વાગે સૌ પોતપોતાના ઘેર ગયા.

થોડા દિવસ પછી નામદાર નવાબ સાહેબે તે મહાત્માની દરગાહ ઉપર મોટો સુંદર રોઝો* બનાવી દીધો અને મુરશદના ઉરસ (મિળા)ના

* જુઓ ચિત્ર ૨. રોઝાના આગલા ભાગમાં એક આરસની તક્તી લગાડેલી છે જેમાં નીચે પ્રમાણે લેખ ઉર્દૂ લિપિમાં કીતરેલો છે:—

૭૮૬

મકબરા હાજરત કાઝી અનવરમીયાં સાહબ રહમતુલ્લા તાઅલા. આપ કરમે વીસનગર ઇલાકે ગાયકવાડકે બાશન્દે આર હીન્દીકે બા કલામ શાઅર થે, શાઅરીમે વહેતાનીઅત વ મારફતકી ઝલક હે, બહોત બડે બુગુર્ગે આર સાહબે હાલ મશહુર થે, શુબરાતમે હાસેં અહલે હુદુદે આર મુસલમાન આપકે હલકમે ધરાવતમે શામીલ હેં; હંજુર મોઅલ્લાકી અંકબદત આપકે વતનસે પાલનપુર ખેંચ લાઈ આર ચંદ રોઝકી ઇલાલતકે બાદ આપકી વફાત ૧૬ માહે રબીઉલ અવ્વલ ૧૩૩૪ હીજરીકે ૭૨ બહોતેર બરસકી ઉમરમે વાકે હુઇ. હંજુર અબ્દુલમુલ્ક દિવાન નવાબ શેર મહંમદખાન બહાદુર જી. સી. આઈ. ઇ. ફરમાં રવાજે રીઆસત પાલનપુરદામ ઈસ્ખાલ હુમને આપકા મકબરા બજેર નીગરાની સૈયદ શલામમીયાં મીર ઈમારત વ હુસ્ન તજવીજ મીસ્ત્રી ઇસાવલ્દ સાહુજ. ૧૩૩૪ હીજરી સન, ૧૯૧૬ ઇસ્વીસન, ૧૯૭૨ ખ્રીષ્ટીમે તામીર કરાયા.

દિવસોને જોડી કાળ અનવર મીયાંના ઉડસના દિવસો નક્કી કર્યા. તે દિવસોમાં હજારો લોકો દેશ પરદેશથી મહુમ કાળ અનવર મીયાંની દરગાહનાં દર્શન કરવા માટે આવે છે. મહાત્મા પુરૂષોત્તમ મરણ ઉચ્ચ પ્રકારનું થાય છે તેનો જન સમાજની દૃષ્ટિ આગળ આ એક પુરાવો છે. વળી નામદાર નવાબ સાહેબ કે જે તેમના ઉપર અપૂર્વ ભાવ રાખતા હતા અને ખરા જીગરથી ચહાતા હતા તેમને પણ તેમની ઇચ્છાનુસાર મહાત્માની સેવા કરવાનો અલભ્ય પ્રસંગ સ્વાભાવિક રીતે પ્રાપ્ત થયો તે પણ નામદાર નવાબ સાહેબના ઇચ્છામળતો પુરાવો છે.

અત્રે જણાવતાં ખેદ થાય છે કે મહાત્મા કાળ અનવર મીયાંના મરણ પછી પરાંપકારી દયાળુ વયોવૃદ્ધ મહાઅનુભવી નામદાર નવાબ સાહેબ શેર મહુમદખાનજી સંવત ૧૯૭૪ ની સાલમાં દેવગત થયા. હાલના નવાબ સાહેબ નેક નામદાર તાલેહ મહુમદખાનજી (જુઓ ચિત્ર ૭) પણ ચોતાના પિતાશ્રીના પગલે ચાલી મહાત્માઓની પાછળ કરેલાં કાર્યોને વધુ દીપાવવા લાગણીપૂર્વક તન, મન અને ધનથી પ્રયત્ન કરે છે, એટલું જ નહીં પરંતુ તેમના પિતાશ્રીના સ્વર્ગવાસથી પ્રજાજનોના હૃદય ઉપર થયેલો કારી ધા રૂઝાવવા તેમના ઉત્તમ ગુણો અને કાર્યો રૂપી દવાના ઉપચારો પ્રજાને સંતોષ પમાડી રહ્યા છે તેથી ખરેખર ખુશી થવા જેવું છે.

મહુમ કાળ અનવર મીયાંને એક વિધવા છોડી અને આજના મીયાં નનુમીયાં નામે એક ભત્રીજો છે. કાળપણાનું કામ તે ભત્રીજા તરફ ગયેલું છે. પરમ દયાળુ પરમેશ્વર મહુમ કાળ અનવર મીયાંના આત્માને અખંડ શાંતિ આપો. ૐ શાન્તિ ! શાન્તિ ! શાન્તિ !

વિસનગર.

સંવત ૧૯૭૬.

}

ડી. મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

બક્ષિસનામા.

શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ. (વિસનગર.)

નિહાયત શુદ્ધ ઓર એહસાન ખુદાએ પાસલ કે ઈસ નાચીઝ હેયમ-
દાન કે અસાઆર મુદતે મદીદ ઓર અરસે બધદસે સુતફરક ઓર પરાંગદા
હર ન બ ન થે, રો હન દીનુંમે સચ્ચાદત આસાર નેક અતવાર અહસનલ
આમાલ ખુલંદ ઇફ્તયાલ તલમીઝ અઝીઝ પુરતમીઝ વફાદાર નેક દિરદાર
સચ્ચાદત અતવાર નુરચશ્મ શેઠ હીસંગ ચુનીલાલ ઓર હનકે ખીરાદર ખુદે
શેઠ મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ કે હનકે ખુજુર્ગા હદીમસે આલી ખાનદાન ઓર
સાહેબે દોલત ઓર સાહેબે અઝમત ઓર સાહેબે ઇન્જલ હે, ઓર શેઠ
મહાસુખભાઈ મજહુરકે ચેહ સાહેબે ઇલ્મ ઓર સાહેબે અદલ ઓર સાહેબે
હુનર ઓર હર ફનમે માહેર ઓર નુસ્તેદાન ઓર ખરે લાયક ઓર અહલે-
ખેર વાસ્તે આમ લોગોકે હે. હદુનુંને ઈસ હીતાબ નાયાબ દરિયાયે હકીકત
ઓર અમવાંને મારફતકો સાથ બંડી કોશીશ ઓર ને કીશાનીકે ઓર સાથ
હસીર ઝર અફશાનીકે વાસ્તે કાયદે ખાસ વ આમકે બહોત કોશીશ હરકે
હસથી રહેલ બાહી જગાહ ઓર હાશીઆ હરકે ચેઅરફાલગાકે આમ ફેહમ
હર દી. તાકે સબ લોગ સમજદાર હસસે કાયદા દુનિયા ઓર આખેરતદા
હાન, એસી નેક નેયતી ઓર હાખલાસ દિલસે તબે દરાઈ હે, લેહાઝા ને
લોગકે હસકો પર ઓર ઈસસે કેઝ હાંસલ કરે તો ચેહ શેઠ આલી હાંમત
મહાસુખભાઈકે હકમે દુઆ કરે. ઓર હનકે પિતાજી જનાબ ફેઝમઆબ શેઠ
ચુનીલાલ ખીન દલધારામ સાહેબ ઓર હનકે ખુજુર્ગા કે બહોત દોલતમંદ
ઓર ખાનદાનકે લોગ હે; હદીમસે ઈસ ખાહમારકે ઓર હનકે ખુજુર્ગા પરાસી
હે. ઈસ વાસ્તે ઈસ હમતરકે ઓર શેઠ ચુનીલાલ સાહેબ કે મહોબત ઓર
સુવાફત બા એક દીગર ઝવાદે અઝહદ થી, ઓર શેઠ સાહેબ મોસુફદી
અફકત ઓર ઈનાયાત નીહાયત દરને ઈસ નાચીઝકે હપર થી, ઓર અલ-
તાફ સુરખીયાના ઓર મહેરબાની દોસ્તાના ઈસ હમતર પર રખતે થે,
ઓર બક્ષીસ ઓર રહમથી નઝરસે પેશ આતે થે, બારે એહસાન ઈસ
ફીર પુર તહસીરદી ગરદન પર બેહદ ઓર બેઅદદ હે. અફાહ હનકી
ઇન્જલ ઓર ઇફ્તયાલ કાયમ રખે. હનકે ઝરીએસે હનકે જમીએ એહલે
અયાલ ઈસ ફીદવી પર નિહાયત મહેરબાની ઓર મહોબત અઝદિલ વલને
રખતે હે, ઓર હનકે ફરજંદ અરલેમંદ મુસમ્મા હકીસંગદા શાહ ફારસી

પઢનેના હુવા, સો બહો તુરલ અબસાર નેક કીરદાર તલમીઝ વફાદાર વાસ્તે સખક પઢનેકે ઈસ હકીરકે ખાસ આને લગે ઓર ઉહનુંને થોડી મુદતમે કુછ બહાર લીખને ઓર પઢનેના ફારસી ઓર ઉર્દુના હાંસીલ કીયા, ઓર ફીર બહો અપને શરાફી બેપારકે સગલમે લગ ગયે, બહો તલમીઝ અઝીઝ વફાદાર નં નીસારને ભો આદાબ ઓર ઈકરામ ઓર તાઝીમ વ તક્રીમસે ઈસ ખાકસાર ઝર્રા બેમીકદારકી ખીઝમત ગુઆરી કી, ઉસકા બદલા અદલા તાઅલા ઉનકો નેક દે. ઓર ઉનકે ફરજંદોંકી ઉમર ઓર રીઝકમે ખરકત દે. ઉહનુંને ભો ઇસ કીતાબકે દિવાબેકે ચાને પ્રસ્તાવનાકે અંદર ઈસ હકીરકી તારીફ કી હે ઉસકે લાયક થેહ ખાકસાર ગુનેહગાર નહીં હે, મગર ઉહનુંને ઇસ દલીલસે કે શાગીરદોંકા હક ખીઝમત ઓર તારીફ કરનેકા હે ઓર ઉસ્તાદકા હક મહોબત ઓર દુઆ કરનેકા હે. હાલ અબલ ઉમરકા કુછ ઉનકે દેખને ઓર સુનનેમે આયા યા સો લીખ દીયા હે, થેહ ઉનકી અશરાફત ઓર નેક તીનતીકી ખુબીયેં આહર કી હે; ફીદવી ઉસકે લાયક નહીં હે.

અબલ થેહ કીતાબ એક બાર શેઠ હઠીસંગને તબે કી ઓર અબ શેઠ મહાસુબલાઈ મોસુફને, —કે બહો ઈલમ ઉરઝ ઓર કાફીયા લી ખુબ જાનતે હે ઓર ઉનકી તસ્નીફકી કીતાબ એક મુસંમા કાબ્યસરિતા* ચાને દરિયાએ અશઆર લી તબે હો ચુકી હે જીસમે અબલયબ સીકલે ઓર ઉમદે રૂપ કવિતાકે બા કાયદે પિંગલ ઉહનુંને બાધે હે સો વોહ કીતાબ લી કવિતામે બહોત ઉમદા હે ઈસ લીધે બહોદા સરકારને લી શીરસ્તે તાલીમકે વાસ્તે મંજુર કી હે, —ઉહનુંને ઇસ કીતાબ અનવર કાબ્ય ચાને ગુલશને ખુશીકો લી અપને ઇલમ ઓર અક્લસેં ઝીનત દેકર સુધારી હે, તાકે ફાયદા ખાસ ઓર આમ ઉઠાવે, ઓર મુસન્નફકો ઓર શેઠ મોસુફકો સાથ દુઆએ ખેરકે યાદ ફરમાવે, ઓર ઇસ કમતરને શેઠ મોસુફકો ઈબ્તિહાદ ઓર કબીલીઆર કુલ દેકે થેહ અનવર કાબ્ય ચાને ગુલશને ખુશી બક્ષિસ કર દી હે.—

દુઆ ઉનકો અનવરકી હે સુબહોશામ,
સલામત રખે ઉનકે તઈ હકુ સુદામ.

રાઝીમ કાઝી અનવર

મુબ્ત આઝમ મીયાં ઉર્ફે આબ મીયાં જુબેરી. બિસનગર.

* યે કાબ્યસરિતા કીતાબકે અંદર કયા કયા ચીઝે દાખીલ હે વોહ ઇસ કીતાબકે આખીર આહેર ખખર દખખી હે ઉસકો દેખનેસેં આકુમ હોગા.

ઉપોદ્ધાત યાને દિબાચા.*

ય સાહેબો! આ પુસ્તક આત્મજ્ઞાન સમજી તેની પ્રાપ્તિ કરી આત્માનો શોધ કરવા માટે છે તે વારંતે જાણવું જોઈએ કે હું કોણ છું, આત્મા શું છે, આ સર્વે માયાની ઉત્પત્તિ શી રીતે થઈ છે, અને તે સર્વે વસ્તુ શું છે તે સર્વેનો અનુભવ કરવો જોઈએ,

તેના માટે કોઈ અધ્યાત્મી, ગુણી, સંતોષી, નિરાપેક્ષી આત્મજ્ઞાની ગુરૂ કરીને તેના સત્સંગથી તથા સંત સમાગમથી સર્વ વસ્તુનો અનુભવ કરી તથા સર્વેનો અર્થ સમજી લાભ લેવો જોઈએ, અને આત્માનો જ્ઞાનંદ

* પોતાનાં કાવ્યો ઉપર વિશેષ ટીકા લખવી ન પડે અને વાંચનારને હુંકમાં સમજવામાં આવે એવા હેતુથી રચનારે ઉપોદ્ધાત ખાસ પોતાના મનની ઉલટથી લખ્યો છે. રચનારનો આ હેતુ આથી ખરેખર સંપૂર્ણ રીતે ખર આવે છે એમ લેખ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે. આ ઉપોદ્ધાતની ભાષા ઉપરથી વાચકવર્ગને જણાશે કે રચનાર મુસલમાન કેમના હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષાનું કેટલું સારું જ્ઞાન ધરાવે છે. વળી તેમનાં ૪૦, ૫૦ વર્ષ ઉપરનાં અને ત્યાર પછીનાં લખેલાં કાવ્યોની ભાષાની સાથે હમણાંની ભાષાની સરખામણી કરવાનો પણ ઉપોદ્ધાત ઉપરથી પ્રસંગ મળે છે. વળી યોગ, સમાધિ, સૃષ્ટિઉત્પત્તિ વગેરે સંબંધી હિંદુ અને મુસલમાન ધર્મમાં કેટલા અંશે સરખાપણું છે તેનો પણ રચનારના અનુભવ ઉપરથી ખ્યાલ આવે છે, એટલે મુસલમાનના હાથે લખાયેલું આ હું પુસ્તક હિંદુ કૌશલને ધણુંજ ઉપયોગી છે એમ જણાય છે. રચનારે નિષ્પક્ષપાતપણે તમામ દેશીકત જણાવી છે એ કાવ્યો ઉપરથી સમલઈ આવે છે.

† મહાવ્રતઘરા ઘોરા મૈક્ષમાત્રોપજીવિનઃ ।

સામાયિકસ્થા ધર્મોપદેશકા ગુરવો મતાઃ ॥

સર્વામિલાપિણઃ સર્વમોજિનઃ સપરિગ્રહાઃ ।

અવ્રત્તચારિણો મિથ્યોપદેશા ગુરવો ન તુ ॥

અર્થઃ— શીલ, સત્ય, ક્ષમા, દયા, વીગેરે મહાવ્રતોને ધારણ કરનાર, ધૈર્ય રાખનાર, શિક્ષા ઉપર આજીવિકા ચલાવનાર, રાગદ્વેષ રહિત, સમભાવ-

ગ્રહણ કરવો જોઈએ; ત્યારે આ અજ્ઞાન રૂપી તિમિર દૂર થાય અને અનુભવ રૂપી ભાનુ હૃદયે પ્રકટ થાય તથા સર્વે ભ્રમણાઓ મટી જાય, મનને સંતોષ થાય, નિર્ભય પદને પામે અને પરિણામે આત્માનો મોક્ષ થાય; માટે હું પામર જીવ પશુ સમાન કાળ અનવર મારી અલ્પ સુદ્ધિથી એક અંશ માત્ર આ સંસારની ઉત્પત્તિ, અર્હતજ્ઞાન, યોગ તથા અભેદજ્ઞાનનું વર્ણન કરું છું, તેમાં ભુલ ચૂક હોય તો આપ જ્ઞાની જનો મને અલ્પજ્ઞાની ખાકસારને માફ કરશો.

શરૂઆતમાં મહાત્માઓના શાસ્ત્રવચનથી આ સંસારની ઉત્પત્તિ*

પણે હૃદયમાં રહેનારા તથા ધર્મનો ઉપદેશ કરનારાઓને ગુરૂ માનેલા છે. સર્વ પ્રેક્ષરની અભિલાષાઓ રાખનારા, સધળું ખાનારા, પરિશ્રદ રાખનારા, બ્રહ્મચર્ય નહીં પાળનારા તથા મિથ્યા ઉપદેશ કરનારાઓને ગુરૂ માનવા નહીં.

* જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધમાં મનુસ્મૃતિમાં નીચે પ્રમાણે લેખ છે:—

આસીદં તમોભૂતમપ્રજ્ઞાતમલક્ષણમ્ । અપ્રતર્ક્યમભવિજ્ઞેયં પ્રસુપ્તમિવ સર્વતઃ ॥
તતઃ સ્વયંમૂર્ભગવાનવ્યક્તો વ્યંજયન્નિદમ્ । મહાભૂતાદિ વૃત્તૌજાઃ પ્રાદુરાસી-
ત્તમોનુદઃ ॥ ૨ ॥ યોડસાવતીન્દ્રિયગ્રાહ્યઃ સૂક્ષ્મોડવ્યક્તઃ સનાતનઃ । સર્વ-
ભૂતમયોડચિન્ત્યઃ સ એવ સ્વયમુદ્ગમૌ ॥ ૩ ॥ સોડમિધ્યાય શરીરાત્સ્વાત્સિ-
સૃક્ષુર્વિવિધાઃ પ્રજાઃ । અપ એવ સસર્જાદૌ તાસુ વીજમત્રાસૃજત્ ॥ ૪ ॥

તદણ્ડમમવદ્દૈમં સહસ્રાંશુસમપ્રભમ્ । તસ્મિન્નજ્ઞે સ્વયં વ્રહ્મા સર્વલોકપિતામહઃ
॥ ૫ ॥ આપો નારા ઇતિ પ્રોક્તા આપો ઐ નરસૂનવઃ । તા યદસ્યાયનં પૂર્વ
તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ ॥ ૬ ॥ ચત્તત્કારણમવ્યક્તં નિત્યં સદસદાત્મકમ્ ।

તદ્વિસૃષ્ટઃ સ પુરુષો લોકે વ્રજેતિ કીર્ત્યતે ॥ ૭ ॥ તસ્મિન્નણ્ડે સ ભગવાનુ-
પિત્વા પરિવત્સરમ્ । સ્વયમેવાત્મનો ધ્યાનાત્તદણ્ડમકરોદ્વિધા ॥ ૮ ॥ તામ્યાં
સ શકલામ્યાં ચ દિવં ભૂમિં ચ નિર્મમે । મધ્યે વ્યોમ્ દિશશ્ચાષ્ટાવર્ષાં
સ્થાનં ચ શાશ્વતમ્ ॥ અર્થાત્ પૂર્વે મહાપ્રલય વખતે આ આખું જગત
માયામાં લય થઈ જવાથી જાણે અંધારામાં રૂપી ગયું હોય તેવું, અબ્યાકૃત
અવસ્થાવાળું, ઇન્દ્રિયાદિ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી જાણી શકાય નહીં તેવું, અનુમા-
નથી જાણી શકાય નહીં તેવું, તર્કમાં આવી શકે નહીં તેવું, શબ્દાદિ
પ્રમાણથી પણ જાણી શકાય નહીં તેવું તથા ચેતરફથી જાણે સુષુપ્તિ અવસ્થાને
વશ થયું હોય તેવું હતું. ॥ ૧ ॥ એ મહાપ્રલય કાળ પૂરો થયા પછી ભગવાન્
સ્વયંભૂ પરમાત્માએ અવ્યક્ત (ધ્યાન તથા યોગાભ્યાસ નહીં કરનાર મનુષ્યોથી

વિધે લખું છું કે પહેલાં તો સુન હતું, નિરંજન નિરાકાર વસ્તુ હતી, અને તે છે છે ને છે, તેને કંઈ પણ કહી શકાય તેમ નથી, તેનું નામ હામ પણ નહોતું અને રંગ રૂપ પણ નહોતું પણ વસ્તુ અલક્ષ્ય હતી કે કોઈના લક્ષમાં આવે નહીં, તે વાસ્તે તે જાવનથી બહાર લખાય છે અને તેના ગુણ તથા લક્ષણ કંઈ કહી શકાતાં નથી પરંતુ સત્તાએ કરી તેમાં સર્વે ગુણ હતા પણ પ્રકટ નહોતા. પછી તેને પોતાને પ્રકટ થવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે અગમથી બ્રહ્મરૂપ પ્રકટ થયું અને તે બ્રહ્મ એક કહે-

નવી દેખાય એવા) રહીને આ પંચમહાભૂતાદિકને પ્રકટ કરીને સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરવાનું પોતાનું સામર્થ્ય વધાર્યું અને પછી મહાપ્રલયની અવસ્થાનો નાશ કરીને પોતે પ્રકટ થયા. ॥ ૨ ॥ શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ, બાહ્ય ઇન્દ્રિયોથી નજી શકાય નહીં તેવા, સૂક્ષ્મ સ્વરૂપધારી, અવયવોથી રહિત સનાતન (આદિ તથા અંત રહિત), સર્વ પ્રાણીઓના આત્મારૂપ તથા પ્રમાણોથી નજી શકાય નહીં તેવા (જે પરમાત્મા છે) તે પરમાત્મા પોતેજ (હિરણ્યગર્ભરૂપે) પ્રકટ થયા. ॥ ૩ ॥ તે પરમાત્માને પોતાના શરીરમાંથી અનેક જાતની પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની ઇચ્છા થવાથી તેમણે મનમાં સંકલ્પ કરીને આરંભમાં પ્રાણી ઉત્પન્ન કર્યું, અને તે પ્રાણીમાં પોતાની શક્તિરૂપી બીજને રોપ્યું. ॥ ૪ ॥ તે બીજ પરમાત્માની ઇચ્છાથી સુવર્ણના જેવું નિર્મળ તથા સૂર્યના જેવું કાંતિવાળું ઇંડુ થયું, અને તે ઇંડામાં સર્વ લોકોના પિતામહ (ઉત્પન્ન કરનારા) બ્રહ્મા પોતાની ઝેળે વિરાટ રૂપે ઉત્પન્ન થયા. ॥ ૫ ॥ જળને “ નાર ” કહેવામાં આવે છે કારણ કે તે “ નર ” થી કહેતાં પરમાત્માથી ઉત્પન્ન થાય છે; તે “ નાર ” પૂર્વે જગતના આરંભમાં પરમાત્માનું “ અયન ” કહેતાં નિવાસસ્થાન હતું જે ઉપરથી પરમાત્મા “ નારાયણ ” કહેવાય છે. ॥ ૬ ॥ શાસ્ત્રમાં તથા વેદમાં પ્રસિદ્ધ સર્વ જગતના કારણરૂપ, બાહ્ય વિષયોને ગ્રહણ કરનારી ઇન્દ્રિયોથી નજીવામાં આવે નહીં તેવા, નિત્ય (ઉત્પત્તિ તથા વિનાશથી રહિત), વેદાંત-શાસ્ત્રદ્વારા જ્ઞાનીઓને જાણવામાં આવતા હોવાથી સત્યસ્વરૂપ તથા અજ્ઞાનીઓના જાણવામાં નહીં આવતા હોવાથી અસત્યરૂપ એવા પરમાત્મા જે પુરૂષને ઉત્પન્ન કરે છે તે પુરૂષ જગતમાં બ્રહ્માને નામે કહેવાય છે. ॥ ૭ ॥ તે જગતના નારાયણે તે ઇંડામાં દેવતાઓનું એક વર્ષ રહ્યા પછી “ તે ઇંડાના બે કડક થાય તો ઠીક ” આવો પોતેજ પોતાના મન સાથે વિચાર કરીને તે ઇંડાના બે કડક કર્યા. ॥ ૮ ॥ નારાયણે તે બે કડકમાંના ઉપરના

વાળો. એને પોતાનું જ્ઞાન થયું તથા એને પોતાનું સ્વરૂપ દેખાયું અને સ્વરૂપ અને જ્ઞાન પ્રકટ થયાં. સત્તાએ કરી તે બ્રહ્મમાં સર્વે ગુણ જ્ઞાન અને પદાર્થો હતા. જેમકે સત્તાએ કરી બીજામાં સર્વે ઝાડ, ફળ, ફૂલ, પાંદડાં વીગેરે છે તેમ બ્રહ્મમાં સત્તાએ કરી સર્વે લીલા, સર્વ માયા અને સર્વ વસ્તુ હતી. તે બ્રહ્મને મુસલમાન લોકો નખી સાહેબ મહંમદ રમુલ અક્ષાહતું નૂર કહે છે. સર્વથી પહેલાં તે નૂર પ્રકટ થયું અને બીજા ધર્મવાળા તેને બ્રહ્મ અગર હું ભૂલતો હોઉં તો કાંઈક બીજા નામથી બોલતા હશે. પછી તે નૂરથી પાંચ તત્ત્વ પેદા થયાં, અને તે પછી સર્વ લીલા, સર્વ માયા અને સર્વ વસ્તુ તેથી ઉત્પન્ન થઈ. જેમકે એક મૃત્તિકાની હબરો વસ્તુઓ થાય છે અને સર્વનું રૂપ જુદું, ઘાટ જુદો, રંગ જુદો, ગુણ જુદા, લક્ષણ જુદાં હોય છે પણ તે સર્વેના માંહે એકજ મૃત્તિકા છે અને બીજું કાંઈ નથી, તેમ આ સર્વે વસ્તુ તે એકજ નૂરથી થયેલી છે, બીજું નથી, એવું મહાપુરૂષો અને જ્ઞાતી જનો બાબી ગયા છે. આ વાત મેં ચર્ચિત્વિત લખી છે કે જેથી સર્વના સમજવામાં આવે.

ચિત્તમાં દૃઢ વિશ્વાસથી નિશ્ચય કરવો જોઈએ કે આ સંસારમાં જે પદાર્થ છે તે સર્વે એકજ છે, માત્ર તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં છે. જેમ કે ખાડના અનેક પ્રકારના પદાર્થ બનાવવામાં આવે છે અને તે સર્વનાં નામ તથા રૂપ જુદાં હોય છે, પણ એ સર્વે પદાર્થમાં એકજ ખાંડ છે; વળી જેમ મુવર્ણના અનેક પ્રકારના ઘાટ ધડવામાં આવે છે, તેનાં નામ અને રૂપ જુદાં જુદાં હોય છે પણ એ સર્વમાં સોનુંજ

હડકામાંથી સ્વર્ગલોક અને નીચેના હડકામાંથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન કરી અને તેની વચ્ચે આકાશ, આઠ દિશાઓ તથા પાણીનું સનાતન સ્થાન (સમુદ્ર તથા મેઘમંડળ) નિર્માણ કર્યું. ॥ ૯ ॥ (જગતની ઉત્પત્તિ સંબંધી દરેક શાસ્ત્રોના જુદા જુદા મત છે. જૈન લોકો પરમેશ્વરને માને છે પરંતુ પરમેશ્વરને જગતના કર્તા તરીકે માનતા નથી, તે બાબતનો ખુલાસો શ્રીસંમતિતર્ક, દ્વાદશસાર નયચક્ર, સ્યાદાદેવતાકર, સ્યાદાદેવમેજરી, સૂત્રકૃતાંગ, પ્રમાણસમુચ્ચય, પ્રમાણપરીક્ષા, પ્રમાણમીમાંસા, ન્યાયાવતાર, તત્ત્વાર્થ વીગેરે જૈનમતના ગ્રંથોમાં સારી રીતે કરેલો છે.)

હોય છે, એવી રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ વસ્તુથી થયો છે. જેમ સમુદ્રમાં લહેરો હોય છે અને પરબોટા થાય છે તેમ અક્ષર્ય સમુદ્રમાં આ સર્વ લહેરો અને પરબોટા છે અને સમુદ્રની લહેરો તથા પરબોટા તથા ખાણી ખંધાખનિ દરો પડે છે, બરફ થયે પથ્થર સમાન થાય છે, અને સર્વનાં સ્વરૂપ ચર્મચક્રથી ભેતોનાં જુદાં જુદાં બન્યાં છે પણ તે સર્વ જ્ઞાનચક્રથી ભેતોનાં એકજ ખાણી છે અને ખીજું કંઈ નથી, એવીજ રીતે આ સર્વ સંસાર એકજ અક્ષર્ય છે અને એકલાજ માટે “ એક અક્ષર્યોર દ્વિતીય નાસ્તિ ” જ્ઞાતી પૂર્યોએ કહેવું છે. માટે જ્ઞાતી જ્ઞાતેના અસંગજ અને સંતતો સમાગમ દરવામાં આવે ત્યારે જ્ઞાતેના ઉદ્ભવ થાય, સર્વ બ્રમણા રહે, સંશય મરી જાય અને આત્મજ્ઞાન પ્રકટ થાય; વળી નિર્ભય પદ પામે, સર્વયાં એકજ વસ્તુ જુએ, સર્વને એક સમજે અને છેવટે મોક્ષપદને પામે; પણ જ્યાં સુધી વ્યવહારજન્ય છે ત્યાં સુધી આચાર વિચાર રાખવા ભેદજો, કેમકે ન રાખવામાં આવે તો દુઃખ થાય છે; સંસારી લોકો લોક છે, જીવને સંતપ્તિ છે; માટે લોકોની સાથે સંસારવ્યવહારમાં રહીને આપણે આપણું કામ સિદ્ધ કરવું ભેદજો; તે માટે કહ્યું છે કે “ લોક મજે તો લોકાચાર અને સંત મજે તો એકાકાર ” માટે એવી રીતે કામ કરવું ભેદજો. જો કે આપણું આ શરીર તથા શરીરના સર્વ અવયવો હાય પણ વીગેરે એકજ વસ્તુના છે, જુદા નથી અને સર્વ આપણા છે તો પણ જ્યારે આપણે લોકોના ભેગા જમવા ખેડીએ ત્યારે આપણે બાગ્યામાં હાય નાખીએ તો કાઈ આપણને બોલવું નથી પણ જો બાગ્યામાં ખજા નાખીએ તો સર્વ લોકોને બોલું લાગે છે અને કાંઈ આપી લઈ છે, તે માટે સંસારી માણસે વ્યવહાર સંભાળવો ભેદજો. જે માણસ ત્યાગી વૈરાગી છે અને સંસારની ગરજ રાખતા નથી તેઓ પોતાની ધન્યતા પ્રમાણે જાણે તો તેમને કાઈ કંઈ કહે નહીં, કારણ કે તે

॥ સત્સંગેન પરં પ્રાપ્ય દુષ્ટતરં તરતઃચિરાન્ । તસ્માદનિપ્રયત્નંન સત્સંગં સતતં કુરુ ॥ અર્થ—સત્સંગથી સચ્ચિદાનંદ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ આવે છે, અને સંસારરૂપી મેલગાળાને તરીકે ચાર દરવાજા છે માટે પ્રયત્ન કરીને નિરંતર સત્સંગ કરવો.

સંસારી નહીં હોવાથી તેમને કાંઈ દરકાર હોતી નથી. સંસારીને વ્યવહાર રાખવો એ સંસારની રીત છે. વ્યવહારને વળગી પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવું જોઈએ. અભેદમાર્ગવાળાને તો સર્વ વસ્તુ એકજ છે, એમને જરા પણ ભિન્ન ભાવ નથી. વળી સર્વમાં એકજ આત્મા છે, અને આત્મા એજ પરમાત્મા છે, તે જ્ઞાનચક્ષુથી દેખાય છે, અજ્ઞાને કરી સમજતો નથી. આવા ખરા અભેદજ્ઞાનવાળા પરમેશ્વરના ખરા ભક્ત. દુનિયામાં ઘણા થોડા જોવામાં આવે છે. જેવી રીતે હિન્દુઓમાં નરસિંહ મહેતો, જૈનમાં આનંદધનજી વીગેરે મસ્ત ભકતો થઈ ગયા છે તેવી રીતે મુસલમાનમાં મનસુર અને શમ્સતબેજ વીગેરે થઈ ગયા છે. તેમની ઉદ્ધીક્ત જાણવા જેવી હોવાથી હુંકામાં નીચે પ્રમાણે જણાવું. છું—

અગદાદ શહેરમાં મનસુર નામનો એક ફકીર હતો, તે ખરેખરે પરમેશ્વરનો ભક્ત અને અભેદજ્ઞાની હોવાથી હમેશાં તે કહેતો હતો કે “હું પરમેશ્વર છું” આ કારણથી બાદશાહે તેને કેદખાનામાં પૂર્યો. એક દિવસ બાદશાહ કેદખાનામાં તેને જોવા ગયો તો કેદખાનામાં મનસુર જણાયો નહીં; ફરી બીજા દિવસે બાદશાહ ગયો તો કેદખાનાની જગોએ કેદખાતું કેદી કે કોઈ પણ જણાયું નહીં; બાદશાહ ફરી ત્રીજા દિવસે જોવા ગયો તો ત્યાં કેદખાનામાં મનસુર હમેશની આફક જોવામાં આવ્યો. તેને જોઈ બાદશાહે તેને કહ્યું કે “આ શું?” તેના જવાબમાં મનસુરે કહ્યું “પહેલા દિવસે હું પરમેશ્વરને મળવા ગયો હતો તેથી કેદખાનામાં હું નહોતો, બીજા દિવસે પરમેશ્વર મને મળવા આવ્યો હતો એટલે સર્વે વસ્તુ સુન હતી, આજે હું ઈશ્વર પાસે ગયો નથી માટે અહીંઆં બેઠો છું” આવો મનસુરનો જવાબ સાંભળી બાદશાહ ઉલટો કોધાયમાન થયો અને તેણે શાસ્ત્રકારોને હુકમ કર્યો કે “તેના હાથ પગ કાપી શળી ઉપર ચડાવો.” શાસ્ત્રકારો પણ મનસુરના વિરુદ્ધ હોવાથી આ હુકમથી ખુશી થયા અને તરતજ તેમણે રાજાના હુકમ મુજબ મનસુરના હાથ પગ કાપી તેને શળી ઉપર ચડાવ્યો; તે વખતે પણ મનસુર તેજ કહેવા લાગ્યો કે હું જ પરમેશ્વર છું. જે જે જગોએ તેના લોહીનાં ટીપાં પડતાં હતાં તે તે જગોએ પણ “અનકહક” હું જ પરમેશ્વર છું એવા અક્ષરો

પડતા હતા. મનસુરને યુગીએ ચક્રાચ્ચા પડી તેના મહાને નહીં દાટતાં આખી દેવામાં આજ્યું અને તેની રાખને દરિયામાં નાખી દેવામાં આવી તો એકદમ દરિયામાં ભરતી આવી. ભરતી દેખી તરતજ મનસુરના મુરદે (ચેલાએ) મનસુરે પોતાની હયાતીમાં આપેલો ખવડો દરિયામાં નાખ્યો એટલે દરિયો શાંત થયો. મનસુર જ્ઞાનદૃષ્ટિથી આગળથી જાણતો હતો કે અભેદમાર્ગમાં આવવાથી મને શિક્ષા થશે અને મારા મહાની રાખને દરિયામાં નાખવાથી દરિયો કોપાયમાન થઈ ફરીઆનો નાશ કરશે માટે ફરીઆના બચાની ખાતર દરિયો શાંત કરવા પોતાનો ખવડો પોતાના ચેલાને મનસુર આપી ગયો હતો.

શમ્ભતચેજ પરમેશ્વરનો ખરો આચક ક્ષીર હતો, તે ક્યારેકથાનમાં પડી રહેતો હતો. એક દિવસે બાદલાદનો છેકરો મરી ગયો તેથી બાદલાદે તમામ શાસ્ત્રકરોને ભેગા કરી દુક્રમ કર્યો કે “તેને શવતો કરો, નહીં તો બધાને મારી નાખીશ.” આના દુક્રમથી શાસ્ત્રકરો મુગ્ધાને શવતો કરે એવા માનુસની શોધ કરવા લાગ્યા તો ક્યારેકથાનમાંથી આ શમ્ભતચેજ મળી આવ્યો અને તેને બાદલાદ આગળ ખરો કર્યો. શમ્ભતચેજે ગરુડાતમાં બેસીને કહ્યું કે “હું આ છેકરને શવતો કરીશ અને આ બધા શાસ્ત્રકરોને મરતા બચાવીશ પણ મને ખાતરી છે કે તમે બધા શાસ્ત્રકરો મને મારશો.” બધાએ કહ્યું કે “અમે તને કંઈ નહીં કરીએ.” ત્યારે શમ્ભતચેજે છેકરાના મહાને કહ્યું “ક્રમ એકાદની” (કે મારા દુક્રમથી). આ શબ્દોથી છેકરો શવતો થયો. પછી શાસ્ત્રકરોએ વંધો કાઢ્યો કે ખુદના દુક્રમથી કે એવું નહીં કરેતાં મારા દુક્રમથી કે એવું તેણે કેમ કહ્યું? માટે તે ‘કર્મ વિરુદ્ધ ચાલ્યો. શાસ્ત્રકરોની આવી શોખવણીથી બાદલાદે દુક્રમ કર્યો કે “શમ્ભતચેજના શરીરની ખાવ કિતારી ખાવમાં ઘાસનો લુકો ભરો અને તેને કારણ મારો.” આ શબ્દો સાંભળી શમ્ભતચેજે પોતાના હાથેજ માથાથી તે પગ-મુંઝી પોતાના શરીરની આમડી કિતારી નાખી અને કહ્યું “લો આમડી અને તેમાં ઘાસ ભરી ફેંકાનો માર મારો.” આટલું બોલી શમ્ભતચેજ હાડમાંસના રૂપમાં ચાલ્યો ગયો, શરીરની આવી સ્થિતિમાં તે ગામમાં અને નંગલમાં

ફરવા લાગ્યો, તેના વિચિત્ર અંતે ગંદકી ભરેલા દેખાવથી લોકો તેને પાસે આવવા દેતા નહોતા. એક દિવસે કોઈને ત્યાંથી કાચો ખોરાક તેને મળી આવ્યો, તે પકવવા માટે દેવતા માગવા લાગ્યો પણ કોઈએ આપ્યો નહીં ત્યારે તેણે સૂર્યને કહ્યું કે “તુ આ મને શેકી આપ.” આવા તેના હુકમથી સૂર્ય નીચે આવ્યો; સૂર્યના તાપથી શમ્સતણે પોતાનો ખોરાક શેકી લીધો. સૂર્ય નીચે આવવાથી લોકો ઘણા દુઃખી થવા લાગ્યા તેથી મહંમદ પેગંબર ત્યાં હાજર થયા અને શમ્સતણે જને કહ્યું “શા માટે તમે આમ દુનિયાને સતાવો છો? સૂર્યને હવે રજા આપો.” પછી શમ્સતણે સૂર્યને રજા આપી કે સૂર્ય ઉપર ગયો. આવી સ્થિતિમાં શમ્સતણે પોતાની છંદગી ખતમ કરી.

આવા દાખલાઓ દરેક ધર્મના લોકોમાંથી મળી આવે છે. અભેદજ્ઞાન થવું ધાર્યું કદાચ છે, દૃઢ મનવાળાજ મેળવી શકે છે. મૂઢ મૂર્ખ અજ્ઞાની અને નારિતક મતવાળા લોકો કહે છે કે જે વસ્તુ દેખાતી નથી તે કેમ માનવામાં આવે? આવી તુચ્છ બુદ્ધિથી કલ્પના કરે છે, પણ જ્ઞાની મહાપુરૂષોનાં વચનનું પ્રમાણ કરતા નથી. મૂઢ અજ્ઞાની એટલું સમજતા નથી કે ઘણીક વસ્તુઓ નથી દેખાતી પણ તે વસ્તુઓની હયાતી હોય છે. જેમ શરીરમાં જીવ, ચક્ષુમાં તેજ, અને મગજમાં બુદ્ધિ, એ સર્વે દેખાતાં નથી પણ છે એમ સમજાય છે, તેમ જ્ઞાની માણસો નહીં દેખાતી વસ્તુઓ છે એમ સારી રીતે સમજે છે. આવી નહીં દેખાતી વસ્તુઓ ઘણી છે, પણ અહીં લખવાની જરૂર નથી, કેમકે ડાહ્યા માણસો તો અનાજના સો મણના ઢગલામાંથી માત્ર એક મુઠી અનાજ લઈ આપ્યા ઢગલાની પરીક્ષા કરી ઢગલાને સમજે છે, એટલે કે બુદ્ધિવાળા પુરૂષો થોડું લખાણ લખ્યા છતાં ઘણું સમજી જાય છે; પણ જેની બુદ્ધિ પહોંચતી નથી તેના આગળ મોટા ચોપડો ચિતરીને મુકો તો પણ તે શું સમજનાર છે! ઘણાક મૂર્ખ માણસો એવું કહે છે કે પરમેશ્વર નથી, કદાપિ હોય તો અમને બતાવો; પણ એ મૂર્ખ એટલું સમજતા નથી કે તેમના શરીરમાં કોઈ ઠેકાણે દર્દ અને દુખાવો થાય છે અને તેની પીડાથી તેઓ ખુમો પાડે છે અને બહાર દર્દ માલમ પડે છે કે શરીરમાં અહીં

તહીં દુઃખે છે, પણ તે દર્દને શું કાણ દેખી શકે છે કે તે કેવું છે ? કાણ કે ગોઝ છે ? લાંબું કે પહોળું છે ? કાણ પણ તે દર્દને જોઈ શકતું નથી, પણ તે શરીરમાં છે એમ દુખવા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પરમેશ્વર કે જે નિરંજન નિરાકાર સર્વવ્યાપક છે તેને કેમ કરી તે મૂર્ખ મૂઠ પુરૂષો દેખી શકે ? પરમેશ્વરનાં ચિન્હ તો પ્રત્યક્ષ આ ચર્મ-અંશુથી દેખાય છે, પણ અજ્ઞાનરૂપ અંધકારથી સમજતાં નથી કે આ શું છે. અજ્ઞાની મૂર્ખ લોકો કે જેઓ મહા પાપરૂપ મળમૂત્રની ખાણ છે અને કૂડકપટના રૂપ સમાન છે તેઓ કહે કે મને ઇશ્વર બતાવો; પણ તેવા મૂઠ માણસોને પરમાત્મા કેમ દેખાય ! જેના અંદર મળમૂત્ર ભરેલું હોય છે તે એમ કહે કે મારા ભીતરથી કસ્તુરીની સુગંધ આવવી જોઈએ. તો વિચાર કરો કે તેમાંથી કસ્તુરીની સુગંધ કેવી રીતે આવે ? જ્યારે સર્વ કૂડકપટરૂપ મળમૂત્ર દૂર થાય અને અજ્ઞાનરૂપી મંદથી મલિન બનેલી બુદ્ધિ શુદ્ધ થાય ત્યારે એ તન પરમાત્માનો પ્રકાશ તેમાં દેખાય. તાંબુ કહે છે કે હું હેમ થઈ જઈ જોઈ મારી કીમત વધી જાય અને લોકો અનેક પ્રકારનાં મારાં આભૂષણ બનાવી મને કોટે વળગાડી મને પ્રિય કરી પોતાની પાસે રાખે. વિચાર કરો કે આ તે શી રીતે બને ! પણ જ્યારે તાંબાને કાંઈ કામીયાગર મળે અને તેને દેવતાની ભઠ્ઠીમાં નાખી ખૂબ બાળી તેના રૂપના સર્વે રંગ ઢંગ બદલી નાખી તેમાં પારાની ચુકિત ભરેલી અકસીર (ખાખ) નાખે તો તે કુંકન બની જાય છે, નહીં તો તે વિના સોતું થવું મુશ્કેલ અને દુર્લભ છે. તેજ પ્રમાણે કાંઈ એમ ધારે કે મને સહેલાઈથી આત્મસિદ્ધિ અથવા વચનસિદ્ધિ થઈ જાય ! પણ તે એકદમ થવું મુશ્કેલ છે; જેમ લુહાર લોકોને દેવતામાં નાખી લાલચોળ કરી મેલ બાળી નાખી ચોખ્ખું બનાવી દે છે અને તે લોકો બરાબર દેવતાનો રંગ અને રૂપ ગ્રહણ કરી, જે કે પોતે દેવતા નથી તો પણ દેવતાના ગુણ ધારણ કરી, દેવતા જેવું થઈ બાળવાને શક્તિવાન થાય છે, તેમ આત્મસિદ્ધિ અને વચનસિદ્ધિ સસંગ અને સંતનો સમાગમ થવાથી મળે છે, તેથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે અને પંજી છેવટે તેમાં સર્વ પ્રકારના ગુણો ઉદય થાય છે.

જે પુરુષોને જરાજર ધ્યાની* ખતી પરમેશ્વરનાં દર્શન કરી પર-
મેશ્વરને મળવું હોય તેમણે મોહ, માયા, લોભ, ક્રોધ વીગેરે દુર્ગુણોથી
દૂર રહી, ખાવું પીવું નિમયસર કરી સંસારની, ન્યાત જાતની, બંધ-
હારની તમામ ઉપાધિ દૂર કરી, ગુરુનો સત્સંગ કરી તેની સેવા કરવી અને
તેના હુકમમાં એવી રીતે રહેવું કે જેમ જળવાન પુરુષનું મહદું સાધા-
રણ જળવાળા જીવતા માણસના તાબામાં રહે છે, તેને માંચામાંથી
પછાડી, ભોંય નાખી, રાશથી જકડીને વાંસડાથી બાંધી, લાકડાંમાં
ખંડકી, તેના શરીરને બાળી, ભસ્મ કરી નાખવામાં આવે છે તો
પણ તે મહદું મોંઢામાંથી ચું કે ચેં કરતું નથી તેમ જે નર સહનશી-
લતાથી અને દૃઢતાથી હુકમમાં રહી ગુરુના તાબે રહે ત્યારે તે નર
પરમેશ્વરને મળે અને તેમાં તેજનો પ્રકાશ જુએ, નહીં તો તે વિના

* અમુચન્ પ્રાણનાશોઽપિ સંયમેકધુરીણતામ્ । પરમપ્યાત્મવત્પશ્યન્
સ્વસ્વરૂપારિચ્ચુતઃ ॥ ઉપતાપમસંપ્રાપ્તઃ શીતવાતાતપાદિભિઃ । પિપાસુર-
મરીકારી યોગામૃતરસાયનમ્ ॥ રાગાદિભિરનાક્રાંતં ક્રોધાદિભિરદૂષિતમ્ ।
આત્મારામં મનઃ કુર્વન્ નિર્લેપઃ સર્વકર્મસુ ॥ વિરતઃ કામભોગેભ્યઃ સ્વશરીરે
પિ નિઃસ્પૃહઃ । સંવેગહૃદનિર્મમ્નઃ સર્વત્ર સમતાં શ્રયન્ ॥ નરેદ્રે વા દરિદ્રે
વા તુલ્યકલ્યાણકામનઃ । અમાત્રકરૂણાપાત્રં ભવસૌખ્યપરાહ્મુલ્લઃ । સુમેશ્વરિવ
નિષ્કંપ દાશીવાનંદદાયકઃ । સમીર ઇવ નિઃસંગઃસુવીર્યાતા પ્રશસ્યતે ॥
અર્થઃ—પ્રાણ જાય તો પણ સંમયને છોડે નહીં, પોતાના આત્મસ્વરૂપથી
નહીં ખસે અને બીજને પણ પોતાની પેઠેજ સમજે, તથા તાઢ પવન
અને તાપને પણ ગણતો નથી અને મોક્ષ કરનારા યોગરૂપી અમૃતના
રસાયનને પીવાની ઈચ્છા રાખે છે, માયા રાગ આદિકથી નહીં લીંપાયેલા
અને ક્રોધ વીગેરે ત્રિષયોથી નહીં દૂષિત થયેલા આત્મસ્વરૂપ સમાન મનને
કરે છે, તથા સર્વ કાર્યમાં નિર્લેપ હોય છે, કામભોગથી વિરક્ત હોય છે.
પોતાના શરીરમાં પણ ઇચ્છા વિનાનો તથા વૈરાગ્યરૂપી સંસેવરમાં નિમગ્ન
થયેલો હોય છે, તથા સર્વ સ્થળે સમતા ધારણ કરે છે, રાગ અને રંકના
કલ્યાણને તુલ્ય રીતે ઇચ્છે છે, સર્વ ઉપર કંઠણવાળો તથા ભવના સુખથી
વિરક્ત થયેલો હોય છે, મેરુની પેઠે નિશ્ચલ, ચંદ્રની પેઠે આનંદ દેનારો
પવનની પેઠે સંગ રહિત, તથા ઉત્તમ શુદ્ધિવાળો જે હોય છે તેજ ધ્યાન
ધરનાર પ્રશંસાને પાત્ર ગણાય છે.

દ્રાપિ પણ કોઈ નુગરો, ધૂતારો, લોબીઓ, હારો, એ વર્ગ સુધી
 માથું ફરીને મરી જાય તો પણ તેનું કંઈ વળવાનું નથી એ નિશ્ચય-
 પૂર્વક સમજાવું. આ વખતમાં કેટલાક દુષ્ટ, લોબીઆ, લાલચુ, હારા,
 ધૂતારા અને કપટી લોકો એવા હોય છે કે દ્રાપિ કોઈને માંબજે
 કે અમુક આત્મા પરમેશ્વરની બક્ષિત કરે છે અને કંઈક લીધે છે તો
 લોબદાયિથી તેની પાસે જાય છે, તેને કપટથી લોભવી મેળા માને
 ચઢાવી તેની પાસે માગે કે મને કંઈ બતાવો, એમ કહી તેના ગળે
 પડે છે, તેનો વખત સુનાવે છે, તેનું ધ્યાન ચુકાવે છે, તેને હુમ્મી
 કરે છે અને રીતસરની સેવા ચાકરી નહીં કરતાં કપટથી આવી
 રચના રચી તેને હુમ્મ દે છે અને એવું ધારે કે તેની પાસે કંઈ
 વસ્તુ હોય તો કહીને ચીખી લઈએ. કોઈ એવા હારા હોય છે કે
 આવીને સુરના માથા પર પડતું વહે, આવીને ત્યાંજ અંગો લગાવે
 અને કહે કે હું આપનું નામ સાંભળીને આવ્યો છું અને મહા હુમ્મી-
 યારો છું, મારી કંઠા છે કે મને આપ કંઈ બતાવો, એવી એવી
 વાતો કરી સુરને ત્યાં લામા નાખે, એટલે બિચારા સુરને તેના સ્તે-
 વાની, એકવા પાથરાની, ખાવાપીવાની સર્વ સ્ટોલ કરતી પડે; વળી
 કેટલાક દુષ્ટ પાત્રી ધૂતારા સુરના મોં આગળજ સુરનાં વખાણુ કરે
 અને દ્રાપિ કોઈ બસની હોય તો તે ગાંજે તમાકુ બાંગ વીગેરે થી
 જાય, કંઈ ખાવાપીવાનું હોય તો તે ખાઈ જાય, પોતાનું કંઈ કામ
 કાજ હોય તે કરાવી જાય અને ત્યાંથી લીધે દૂર જઈ પાછી સુરની
 નિદ્રા કરી તેનું ખોટું બોલે, માટે આવા દુષ્ટ લોકોથી સાવધ રહી
 મંત્ર સુરપોએ અગગા રહેવું જોઈએ; એટલે છેવટે એ કપટી લોકો
 નિરાશ અને નિષ્ફળ નીવડી પાછા જાય. તે હારાઓ પાપના ગંભીર
 બાંધી નરકના અધિકારી થાય છે. જે કોઈ સાચા મનથી અને સાચા
 ભાવથી શ્રીસુરનો સત્સંગ કરીને સુરની સેવા કરે છે તેને સુર ત્યા
 કરીને પરમાત્મા પરમેશ્વરનાં દેશન કરાવે છે, નક્કી પરમેશ્વર છે, પણ
 અજ્ઞાની આધિગાને દેખાતો નથી. નુગરાને તો સુરકૃપા વિના દેખા-
 યજ નહીં. અરે ભાઈઓ! જેવી કૃષ્ણમાં સુગંધી પ્રત્યક્ષ છે પણ
 દેખાતી નથી, જેવી પથરામાં આગ ચાલી છે પણ દેખાતી નથી;

અને જેવો કાષ્ટમાં અગ્નિ પ્રગટ છે પણ દેખાતો નથી, પરંતુ જ્યારે તેનો કોઈ ઉસ્તાદ મળે છે અને પુષ્પને તોડી તેનો ચંત્ર કરી અત્તર ખેંચે છે તો સુગંધી જણાઈ આવે છે, પથરાને ચક્રમક્રથી ફેટે છે તો તેમાંથી અગ્નિ નીકળે છે, અને કાષ્ટના બે કકડા ભેગા કરી તેનું મથન કરી વગડાના જંગલી લોહાં આગ ઉત્પન્ન કરે છે, તેવી રીતે શુદ્ધ જ્યારે સાચા સેવકને જ્ઞાન આપી તેના મનની મલિનતા દૂર કરી શુદ્ધ કરે છે અને તેને સંતોના રસ્તા મુજબ મહેનત કરાવે છે ત્યારે તેને પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે અને પોતેજ પરમાત્મા બની જાય છે એમાં જરા પણ સંશય નથી.

પરમાત્માનો અંશ સર્વે વસ્તુમાં છે અને તેનાથી સર્વે વસ્તુનું શરીર બંધાયું છે; તે ન હોય તો શરીર હોયજ નહીં; મનુષ્ય તો પરમાત્મા છેજ; કદાપિ કોઈ સમજી હોય અને પોતાના મનમાં વિચાર કરે કે “આ બોલે છે તે કોણ છે? સાંભળે છે તે કોણ છે? સમજે છે તે કોણ છે? અને દેખે છે તે કોણ છે?” એમ મનમાં વિચાર કરીને સમજે એજ પરમાત્મા છે, એજ હું હું, બીજું કોઈ નથી, કાન સાંભળતા નથી, આંખો દેખતી નથી, હાથ બોલતી નથી, આ શરીર સમજતું નથી, એ સર્વ નાશવંત અને જડ છે, તેનામાં ચેતન જીવો છે. જ્યારે ચેતન તેમાંથી નીકળી જાય છે ત્યારે આ શરીર જે માટીનો ઢગલો છે તે પડી રહે છે, હાલતો નથી, ચાલતો નથી, બોલતો નથી, દેખતો નથી, સાંભળતો નથી; ત્યારે વિચાર કરવો જોઈએ કે આ સર્વ કામો કરનારો કોણ હતો. આવો માણસ વિચાર કરે ત્યારે તેને સમજ પડે કે જે હું કહેતો હતો અને જે પોતાને “હું હું” એવું સમજતો હતો તે ચાલ્યો ગયો; હવે આ જડ માટીનો ઢગલો ઠાવી પડી રહ્યો છે, એવા વિચાર કરવાથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય અને પરમાત્માનો પ્રકાશ પોતાના ઘટમાં

* यदि देहं पृथक्कलं चिति विश्राम्य तिष्ठसि । अघुर्नैव सुखं शान्तिं बंधमुक्तौ भविष्यसि ॥ अर्थः—जे દેહને પોતાના આત્માથી જુદો કરીશ અને ચૈતન્યરૂપ પરમાત્મામાં વિશ્રામ કરીને રહીશ તો હું હમણાંજ સુખી, શાંત, અને બંધનથી મુક્ત થઈશ.

થાય. કદાપિ કોઈ આંવાં પંથી અજ્ઞાની ગુરૂ કર્યા વિના અને ગુરૂની સેવા કર્યા વિના કહે કે મને પરમેશ્વર દેખાડો, તો તે કેવળ મૂર્ખ છે, કેમકે ગુરૂનો સત્સંગ* કર્યા વિના એને જ્ઞાન ક્યાંથી આવે ! તે તો અજ્ઞાની પશુ બરાબર છે. જેમ કોઈ નાના ખાખોચીઆનો દેડકો પોતાના મનથી ખાડામાં દોડે અને વિચાર કરે કે મોટો સમુદ્ર આટલો મોટો હશે, એમ સમજીને રહે તેને મહા સમુદ્રની શી સમજ પડે કે સમુદ્ર કેવો અને કેટલો મોટો છે અને તેમાં શું શું વસ્તુઓ છે ? તેમ જે માણસ ગુરૂની સેવા અને સંતોનો સમાગમ કદી મહા જ્ઞાન મેળવ્યા શીવાય પોતાના અલ્પ જ્ઞાનની બરાબર જ્ઞાનીઓના મહા જ્ઞાન અને અનુભવની સરખામણી કરી પોતે પરમેશ્વરને જાણવાની ઇચ્છા રાખે તેના જેવો મૂર્ખ બીજો કોણ હોય ? તે અજ્ઞાની મૂઠ મૂર્ખ લોકોના કહેવાથી અને લોકોની દેખાદેખીથી પોતાના જડ શરીરને “હું” કહે છે અને તેનેજ “હું” સમજે છે; અને કદાપિ કોઈ તે મૂર્ખ મૂઠને પૂછે કે “તું ક્યાં છે ?” ત્યારે તે પોતાની છાતી ઠોકીને કહે છે કે “આ હું છું.” અને જ્યારે બીજો આદમી તેના શરીરના ભાગ ઉપર આંગળી મુકી પૂછે કે “આ શું છે ?” ત્યારે તે સર્વ શરીરની ઇન્દ્રિયો તથા શરીરના સર્વ ભાગને જુદાં જુદાં નામ લઈને બતાવે છે પણ કોઈ ઠેકાણે “હું” બતાવી શકતો નથી ત્યારે તે મૂર્ખ બીજાને કહે કે મને વગર મહેનતે પરમેશ્વર બતાવો તે કેમ થઈ શકે ? પરમેશ્વર સત્ છે, પ્રકટ છે, પણ અજ્ઞાનીના તથા

* તદ્વિદ્ધિ પ્રણિપાતેન પરિવ્રજ્યેન સેવથા । ઉપદેશ્યંતિ તે જ્ઞાનં જ્ઞાનિનસ્તત્ત્વદર્શિનઃ ॥ અર્થઃ—સદ્ગુરૂની પાસે જઈ સાદાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરીને તથા આત્મા કોણ ? પરમાત્મા કોણ ? બંધ શું ? મોક્ષ શું ? હું કોણ ? વીગેરે પ્રશ્નો પૂછીને તથા તેમની સેવા કરીને પ્રસન્ન દરેક ગુરૂ પાસેથી પરમાત્માના જ્ઞાનને જાણ, એટલે એ જ્ઞાની તથા તત્ત્વદર્શી ગુરૂ પરમાત્માના જ્ઞાનનો ઉપદેશ કરશે. તસ્માદ્ ગુરું પ્રપદ્યેત જિજ્ઞાસુઃ શ્રેય ઉત્તમમ્ । શાન્દે પેરે ચ નિષ્ણાતં વ્રહ્મણ્યુપશમાશ્રયમ્ ॥ અર્થાત્—ઉત્તમ કંઠ્યાણુની ઇચ્છાવાળા પુરૂષે સંશય ટાળનાર અને શિષ્યને દૃઢ સમભવનાર શાંતિવાળા અદ્વનિષ્ઠ ગુરૂને શરણે જઈ.

નાસ્તિક આપા પંથીના ઘટમાં અંધારું છે તેથી તેમને દેખાતો નથી અને એમ જાણુ છે કે જે હું સમજું છું તેજ ખરું છે, પણ તેમ નથી. એવું સમજવું જોઈએ કે મારાથી પહેલાં હજારો વિદ્યાવાળા જ્ઞાની મંત મહાત્મા સિદ્ધિવાળા શક્તિવાળા મોટા મોટા લોકો થઈ ગયા છે અને તે સર્વ કહી ગયા છે કે પરમેશ્વર સત્ છે, ત્યારે તે સર્વથી હું મોટો ક્યાંથી થયો અને સર્વથી મારા એકલાની બુદ્ધિ ક્યાંથી વધારે થઈ ગઈ કે હું કોઈની વાત માનતોજ નથી ? માટે સમજવું જોઈએ કે મારામાંજ કંઈક બગાડ છે જ, માટે મને સમજતું નથી, કેમકે જેવી રીતે જ્યારે કોઈની આંખમાં કમળાનો રોગ હોય છે ત્યારે તે સર્વ વસ્તુ પીળા દેખે છે, પણ ખરું જોતાં તે સર્વ વસ્તુઓ પીળા નથી પણ આંખમાંજ બગાડ છે તેથી તેને સર્વ વસ્તુ પીળા જાણે છે. એવી રીતે અજ્ઞાનીના ઘટમાં અંધારું છે તેથી તેને પરમાત્માની સમજ પડતી નથી. તે મૂઠ મૂળ્ય એવું નથી જાણતો કે લાખ્ખો માણસો પરમેશ્વરને માને છે અને હું એકલો નથી માનતો માટે મારા અંદરજ કંઈ બગાડ છે. આવા માણસને શી રીતે કોઈસમજાવી શકે ? જેમ આંધળા આગળ આરશી મુકવી અને બહેરાના આગળ શંખ વગાડવો એવી અજ્ઞાની આપા પંથી અને નાસ્તિક મતવાળાની આગળ આ શીખામણુ છે, માટે જાણવું જોઈએ કે પરમેશ્વર છે, સત્ છે, તે કોઈનો બનાવેલો નથી; તે છે એ ને છેજ. તે પરમેશ્વરે અગમથી બ્રહ્મરૂપ નર પ્રકટ કર્યું અને તેના બે ભાગ થયા. એક ભાગથી અગ્નિ* પ્રકટ

* તસ્માદાત્મન આકાશસ્વમ્ભૂતઃ । આકાશાદ્વાયુઃ । વાયોરગ્નિઃ । અગ્નેરાપઃ । અદ્ભ્યઃ પૃથિવી । તાનિ પંચતન્માત્રાણિ ત્રિગુણાનિ ભવન્તિ । સ્રષ્ટુકામો જગદોનિસ્તમોગુણમધિષ્ઠાય સૂક્ષ્મતન્માત્રાણિ ભૂતાનિ સ્થૂલીકર્તુ સોઽકામયત ॥ સ્રષ્ટેઃ પરિમિતાનિ ભૂતાન્યેકમેક દ્વિધા વિધાય પુનશ્ચતુર્થા કૃત્વા સ્વસ્વેતરદ્વિતીયાંશે પંચધા સંયોજ્ય પંચીકૃતમૂતૈરનન્તકોટિવ્રહ્માંડાનિ તત્તદંડોચિતચતુર્દશ મુવનાનિ તત્તદ્ભુવનાચિતગોલકસ્થૂલશરીરાણ્યસ્રજત્ ॥

ભાવાર્થ:—તે આત્માથી આકાશ ઉત્પન્ન થયું, આકાશથી વાયુ, વાયુથી અગ્નિ, અગ્નિથી જળ, અને જળથી પૃથ્વી ઉત્પન્ન થઈ. તેઓ પાંચ તન્માત્રાઓ ત્રણ ત્રણ ગુણોયુક્ત છે. સૃજવાની ઇચ્છાવાળા જગતના કારણરૂપ

કર્મે, અગ્નિથી પવન થયો, પવનથી પાણી થયું અને પાણીથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ થઈ અને તેજ તેમાં છેજ, પછી પાંચ તત્વથી મનુષ્યનું શરીર બનાવ્યું જેને આદમ કહેવામાં આવે છે અને તે શરીરમાં નરનો ખીજો ભાગ જે પ્રજ્ઞનો હતો તેને આત્માથી બનાવીને તે આદમના પુતળામાં મુક્યો; પછી એજ મનુષ્યથી આ અનેક મનુષ્ય થયા. જેમ એક ખીજથી અનેક ખીજ પેદા થાય છે અને પહેલું ખીજ જણાતું નથી એમ એક પ્રજ્ઞથી આ સર્વ સૃષ્ટિ રચાઈ છે અને તે પ્રજ્ઞ દેખવામાં આવતો નથી, તેમ પાંચ તત્વથી સર્વ લીલા, માયા અને સૃષ્ટિ રચાઈ છે. મનુષ્ય પણ એજ પાંચ તત્વનું પુતળું છે અને તેમાં ચેતન પરમાત્મા રમી રહ્યો છે, તે આત્માનો શોધ કરવો જોઈએ તે માટે ધ્યાન, સમાધિ અને ભજન કરવાના રસ્તા ક્યાં છે તે ગુરુ સમાગમ કરીને સમજવા જોઈએ; ગુરુ પાસે રહી તેની સિદ્ધિ કરવી જોઈએ ત્યારેજ કામ સિદ્ધ થાય.

મનુષ્યનો પિંડ આ પાંચ તત્વથી બંધાયો છે અને તેમાં શ્રેષ્ઠ આત્મા છે તેનું સિદ્ધાંત કરવું જોઈએ. શરીર નાશવંત છે, શરીર જડ છે, અને આત્મા ચેતન અને અખંડ અમર છે, માટે તે આત્માની શુદ્ધિ કરવી જોઈએ. આ પાંચ તત્વના પચીસ ગુણ છે. પૃથ્વીના ગુણ:- હાડકાં, માંસ, ચામડી, રંગ અને વાળ. પાણીના ગુણ:- વીર્ય,

પરમેશ્વરને તમેગુણનાં અધિષ્ઠાન થઈ સૂક્ષ્મ પંચમહાબૂતોને સ્થૂલ કરવાની ઈચ્છા થઈ, સૃષ્ટિ માટે નિર્માણ કરેલા પંચબૂતોને એક એકના બળે ભાગ કરી તેમાંના એક એક ભાગને રહેવા દઈ ખીજ એક એક ભાગના ચાર ચાર ભાગ કરીને પોતપોતાના ભાગથી જુદા જુદા ખીજ ભાગ સાથે જોડીને એક એક બૂતમાં પાંચે બૂતના ભાગ આવે તેમ પંચીકૃત (સ્થૂલ) બૂતો કરી તે વડે અનંતકોટી પ્રહારો, તે તે પ્રહારોને ઉચિત તેઓમાં યોદ યોદ જનનોને ઉચિત સ્થાનદ્રો અને સ્થૂલ શરીરને ઈશ્વરે સુખવ્યાં.

* ઇશાંપંચીકૃતમહાબૂતલેશાનાદાય વ્યષ્ટિસમષ્ટ્યાત્મકસ્થૂલશરીરાણિ ચયાક્રમમકરોત્ કપાલચર્માન્ત્રાસ્થિમાંસનસ્થાનિ પૃથિવ્યંશાઃ । રક્તમૂત્રલાલાસ્વેદાદિકામ્વંશાઃ ક્ષુત્તૃષ્ણોષ્ણમોહમૈથુનાદ્યા અ યંશાઃ । પ્રચારણોત્તારણશ્વાસાદિકા વાઙ્વંશાઃ કામક્રોવાદયો વ્યોમાંશાઃ ॥ અર્થાત્-ઈશ્વરે પંચી-

મૂત્ર, શુક્ર, પરસેવો અને લોહી. વાયુના ગુણુઃ— ચાલવું, દોડવું, પાછું વળવું, લાંબું થવું અને હુંકું થવું. અગ્નિના ગુણુઃ— ભુખ, તરસ, આગસ, ઉંઘ, અને રૂપ. આકાશના ગુણુઃ— કામ, ક્રોધ, શોક, મોહ, અને ભય. એ પાંચ તત્વના પાંચ પાંચ મળી એકંદર પચીસ ગુણુ છે.

સમાધિ ભજનમાં સ્વરોદયજ્ઞાનતું પણ કામ પડે છે, તેથી કાર્ય વહેલું સિદ્ધ થાય છે, માટે અહીંયાં થોડું વિવેચન કર્યું છે. સ્વરોદય-જ્ઞાનતું પણ સાધન કરવાથી તે સિદ્ધ થાય છે, તેના રસ્તા પ્રમાણે ખાવું પીવું વીગેરે, જુદા તરકટ કપડથી દૂર રહેવું, અને નિશ્ચિંતપણે રહેવું, બેસવું ઉઠવું, વીગેરે સાધારણ રીતે કરવું એ રીતના રસ્તા પ્રમાણે કરવાથી તે બરાબર થાય છે. નહીં તો તેની આદ્ય, વર્ધ્ય, અને પ્રમાણ બદલાઈ જાય છે. દોડવાથી, મહેનત કરવાથી વીગેરે એવાં કારણોથી પણ બદલાઈ જાય છે. તે સર્વ અહીંયાં લખવાની જરૂર નથી. થોડું જરૂર પુરતું લખ્યું છે.

આ શરીરમાં ત્રણ નાડીઓ છે. એક ઇંગલા (ઈડા) બીજી

કૃત મહાભૂતોના અંશોને ગ્રહણ કરીને બધી સમષ્ટિરૂપ સ્થૂળ શરીરને યથાક્રમે બનાવ્યું. નાડી, ચામડી, આંતરડાં, હાડકાં, માંસ, નખો એ પૃથ્વીના અંશો છે. લોહી, મૂત્ર, લાળ, પરસેવો વીગેરે પાણીના અંશો છે. શ્લેષ્મા, તૃષા, ઉષ્ણ, મૈથુન, મોહ વીગેરે અગ્નિના અંશો છે. પ્રસારણ, સંકુચન, આસ વીગેરે વાયુના અંશો છે અને કામે ક્રોધાદિક આકાશના અંશો છે.

* इडा च पिंगला चैव सुषुम्णा चेति नाडिकाः । शशिसूर्यशिव-स्थानं वामदक्षिणमध्यमा ॥ पीयूषमिव वर्षन्ति सर्वगात्रेषु सर्वदा । वामा-मृतमयानाढी सम्मतामोष्ठसूचिका ॥ वहंत्यनिष्टशंसित्री संहन्त्री दक्षिणा पुनः । सुषुम्णा तु भवेत्सिद्धिर्निर्वाणफलकारणम् ॥ अर्थात्—ઈડા ડાબી બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી છે અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે, અને મધ્યમાં રહેલી સુષુમ્ણા નાડીનું સ્થાન શિવ છે. ઉમેશાં સર્વ ગાત્રોમાં અમૃતનીજ વૃદ્ધિ કરનારી ડાબી બાજુની અમૃતમય ઈડા નાડી શુભને સૂચવનારી રહેલી છે, જમણી પિંગલા નાડી અનિષ્ટ સૂચવનારી ગણાય છે અને સુષુમ્ણા નાડી સિદ્ધિ અને મોક્ષના કૃપાના કારણરૂપ ગણેલી છે.

પિંગલા અને ત્રીજી સુખમણા (સુપુમણા). તેમાં પિંગલા જન્મણી નાડી છે તેને સૂર્ય નાડી કહે છે. તે ગરમ છે અને ચલ કાર્ય માટે શુદ્ધ છે, બ્યારે પિંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના જન્મણા નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. ઈંગલા ડાબી નાડી છે, તે ઠંડી છે અને તેને ચંદ્ર નાડી કહે છે, બ્યારે ઈંગલા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે ડાબા નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે, તે સ્થિર કામના માટે શુદ્ધ છે. અને સુખમણા મધ્યની નાડી છે, તે ખંતે નાડીઓ વચ્ચેની નાડી છે, તેને બ્રહ્મરૂપ કહે છે, બ્યારે સુખમણા નાડીમાં શ્વાસ આવે છે ત્યારે નાકના ખંતે નસકોરામાંથી વાયુ ચાલે છે. આ ત્રણે નાડીઓની જડ નાભિમાં છે. વળી સુખમણાની જડ ઈંદ્રિમાં છે અને તેની ટોક માથાના વચમાં તાળવામાં છે જેને દશમો હાર કહે છે, અને ઈંગલા પિંગલા એ બે નાડીઓ સુખમણાના બે તરફની બે ડાળાઓ છે. શ્વાસના ઉપડતાં અને ખેસતાં જે શબ્દ થાય છે તે સોહંગ (સોહં) અને ઓહંગ (ઓમ્ હં) કહેવાય છે; તેનો અર્થ “ તે હું હું ” એવો થાય છે. તેને અજ્ઞાનપણ પણ કહે છે, પ્રાણવાયુ પણ કહે છે અને તેનાથીજ જીંદગી છે. મુસલમાન લોકો તેને “ પાસ અનફાસ ” કહે છે અને તેના શબ્દ જે દમ ઉઠતાં ખેસતાં થાય છે તેને “ હુ હુ ” કહે છે, તેનો અર્થ પણ “ હુંજ હું ” એમ થાય છે. શ્વાસ રોકીને ધ્યાન કરવાને “ હપ્સ દમ ” કહે છે તેથી જલદી ફાયદો થાય છે પણ તે બહુ કઠણ છે. ઉપર ખતાવેલી ત્રણ નાડીઓમાં ચંદ્ર સૂર્યની બે નાડી મધ્યે પાંચ તત્વના મુરો ચાલે છે, અને તે પોત પોતાના વારા પ્રમાણે ચાલે છે. આકાશતત્વ નાકના માંહે ચાલે છે, એક અથવા બે આંગળ ચાલે છે પણ તદન ખેમાલમ ચાલે છે, તેના રંગ કાળો એટલે ધૂમાડા જેવો ભૂરો આશમાની જેવો છે, તેનો સ્વાદ સારો નથી, ખેમજલ છે, ઉતાવળો ચાલે છે, નાકના માંહેના છિદ્રમાં ચાલે છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો હોય છે, તેમાં મુન છે, એ ત્રણો ખોટો છે માટે તેના વખતમાં કાંઈ થાય નહીં, તે મોતની વખતે ચાલે છે; સુખમણામાં બે નસકોરામાંથી દમ ચાલે છે ત્યારે કાંઈ પણ કામ કરવું જોઈએ નહીં, કેમકે કામ સિદ્ધ થતું નથી અને તે નુકશાનકારક છે પણ તે

વખતમાં સમાધિ ધ્યાન કરવું, હ્રસ્વ ઓટલે દમ કરવો ઓટલે શ્વાસ અંધ કરવો, ધ્યાન કરવું, સુનમાં સુરતા લગાવી ભજન વીગેરે કરવું એ સાફ છે. અગ્નિતત્ત્વ ચાર આંગળ ચાલે છે, તે ઉપરની તરફ ચાલે છે, તેનો રંગ લાલ છે, વળી તે ઉતાવળો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ તીખો છે, તેનો સ્વર ક્રમ છે, તે ખોટો છે, સારો નથી. વાયુતત્ત્વ આઠ આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ નીલો ઓટલે ખૂરો હોય છે, તે વાંકો ચાલે છે, તેનો સ્વાદ ખાટો છે, તે ધીરો ચાલે છે, તે થોડો છે, કદી ગરમ અને કદી ઠંડો છે, તે સારો છે પણ સાધારણ છે. જળતત્ત્વ બાર આંગળ ચાલે છે, તેનો રંગ સફેદ છે, તેનો સ્વાદ ક્ષીકો છે, તે નીચે ચાલે છે, થોડો ઉતાવળો ચાલે છે, ઠંડો છે અને તે થોડો સારો છે. પૃથ્વીતત્ત્વ સોળ આંગળ ચાલે છે, તેનો સ્વાદ મીઠો છે, તેનો રંગ પીળો હોય છે, તે સામો ચાલે છે, અને ધીમે ધીમે ચાલે છે, થોડો ઠંડો અને થોડો ગરમ છે, બહુ સારો છે. કાન, નાક, આંખ અને મોં, જે હાથની આંગળીઓથી અંધ કરીને એસે તો તત્ત્વોના રંગ અભ્યાસવાળાને જણાય છે, આંખોથી પણ તેનો રંગ જણાય છે તથા તેની ચાલથી અને મોંના સ્વાદથી પણ જણાય છે. અગ્નિતત્ત્વનો સ્વાદ તીખો છે, આકાશનો સ્વાદ એમજાહ છે, વાયુનો સ્વાદ ખાટો છે, જળનો સ્વાદ ક્ષીકો છે અને પૃથ્વીનો સ્વાદ મીઠો છે, પણ તે સર્વ સ્વાદ અભ્યાસવાળાને જણાય છે.

જેમ સમાધિમાં સ્વરોદયનું કામ પડે છે તેમ ધ્યાનમાં સુરતીનું કામ પડે છે માટે તે વિષે થોડું લખવામાં આવે છે. સુરતીનો સ્વભાવ એવો છે કે કદાચિ કોઈ પણ માણસ કોઈ વસ્તુના તરફ ધ્યાન કરીને તેના ઉપર બરાબર સુરતી લગાવે અને સુરતીને ત્યાંથી હગવા નહીં દે અને તેના ઉપર ઘણી વાર સુધી જે વસ્તુનું ધ્યાન કરે તો પોતે તે વસ્તુ થઈ જાય છે, અને પોતાનું ભાન ભુલી જાય છે; એ રીતે સુરતીનો ગુણ છે. ત્યારે મનુષ્યને જરૂર લાજમ છે કે તે પોતાના આત્માનુંજ ધ્યાન કરીને તેમાંજ સુરતી રાખે અને તેમાં લીન થઈ જાય, અને પોતાને ભુલી જાય તો આત્મસિદ્ધિની તેને પ્રાપ્તિ થાય અને તે પોતેજ આત્મસ્વરૂપ બની જાય ઓટલે સર્વ સિદ્ધિઓ તેને પ્રાપ્ત થાય; અગર

કોઇ એક કલાક ખરાખર એમાં લીન રહે અને પોતાને ભુલી જાય તો તેને આત્માનું તેજ વીગેરે ઘણા ચમત્કારો દેખાય; આ આત્મસિદ્ધિનું પહેલું પગથીલું છે; એવી સ્થિતિવાળા મનુષ્યને “ ઝાલીઆ ” કહેવામાં આવે છે. એ કલાક સુધી ઉપર પ્રમાણે રહે તો તેથી વધારે સિદ્ધિ થાય, અને જેમ જેમ એક એક કલાક વધતો જાય તેમ તેમ સિદ્ધિ અને કરામત વધતી જાય, આજ માર્ગ સંતોનો છે, માટે સર્વ સમાધિઓ તથા ધ્યાન એ ભજનના માર્ગ કાઢ્યા છે તે માટે જે કોઇ સુરતીનું સાધન કરે તેનું કાર્ય જરૂર સિદ્ધ થાય. માટે સુરતીનું સાધન મેળવવા મનને પુરેપુરું કષ્ટ આપી સ્થિર રાખવાનું છે; મન ગમે ત્યાં ભટક્યા કરે અને ઉપરથી ધ્યાનનો મોટો આડંબર દેખાય તેથી કાંઈ વળે નહીં અને કાર્યસિદ્ધિ થાય નહીં માટે ધ્યાનમાં સુરતીની ખાસ જરૂર છે. જેમ નટી દોરડા ઉપર ચાલે છે ત્યારે તેની સુરતી ખાસ દોરડા ઉપરજ હોય છે, અને જેમ પાણીઆરી પાણીનું બેંદું માથા ઉપર લઈ બેડા સાથે એક ધ્યાન રાખી ચાલે છે, વળી જેમ બિલાડી ઉંદર તરફ એકી નજરે શિકાર માટે જોઈ રહે છે, અને જેમ બંદુક ફાઇનાર પોતાનો શ્વાસ રોટી ધીરજથી નિશાન સાથે મખખી, દિદવાન અને પોતાની નજર જોડી દબ નિશાન તાકે છે તેજ પ્રમાણે જો એક સુરતી લગાડી મનનાં બહેમ અને ભ્રમણાઓ દૂર કરી એકાગ્રતાથી ધ્યાન કરવામાં આવે અને આ શરીરમાં હુંજ છું, અને સર્વ ક્રિયા કરનાર હું પોતેજ છું એવું સમજી ધ્યાન કરાય તો જરૂર આત્મજ્ઞાનની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય અને છેવટે મોક્ષપદ પમાય, સુરતીમાં આટલી બધી શક્તિ રહેલી છે. એક જગોએ કહ્યું છે કે કુંડ પક્ષી સમુદ્ર કિનારે ઈંડાં મુકી જીવારની કાપણી વખતે ગુજરાતમાં આવે છે, તે જનાવર સારસ પક્ષી જેવડું મોટું હોય છે, થોડા વખત સુધી ગુજરાતમાં રહી ચારો ચરે છે પણ તેનું ધ્યાન સમુદ્ર કિનારે મુકેલાં પોતાનાં ઈંડાં તરફ ખેંચાયેલું હોય છે અને તે ધ્યાનના બળથી ગુજરાતમાં રહી પોતાનાં ઈંડાંનું સેવન કરે છે અને ત્યાં બચ્ચાં પેદા થાય છે, આવી સુરતીની મહાન ગહન શક્તિ છે ! માટે ભાઈઓ ! ઉપરની તમામ હકીકત ધ્યાનમાં લઈ એક ધ્યાન રાખી ભક્તિ અગર ભજન

કરવાથી કાયદો થાય છે. પણ જો ગુરૂ કરીને ભક્તિ કરવામાં આવે તો તમામ ક્રિયાઓ જલદી સિદ્ધ થાય છે.

સર્વ શાસ્ત્રવાળા, તમામ સંત સાધુ પુરૂષો અને મહા યોગીઓ પોતાના યોગના અનુભવ ઉપરથી કહી ગયા છે કે યોગથી* સર્વ રોગ નાશ થાય છે, દેહ શુદ્ધ થાય છે અને ધ્યાનમાં તમામ આત્મસિદ્ધિનાં કામો સફળ થામ છે, માટે આ ઠેકાણે યોગના આઠ અંગની કેટલીક હકીકત આપવાની જરૂર છે. યોગનાં આઠ અંગ છે—૧ યમ, ૨ નિયમ, ૩ આસન, ૪ પ્રાણાયામ, ૫ પ્રત્યાહાર, ૬ ધારણા, ૭ ધ્યાન, અને ૮ સમાધિ. આ આઠે અંગો કેવા પ્રકારનાં છે તે નીચે પ્રમાણે ટુંકામાં સમજાવવામાં આવે છે:—

યમ† એટલે તમામ ઈન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરી અંતઃકરણમાં સ્થિર થવું; એટલે કે કોઈપણ પ્રાણીને દુઃખ ન દેવું, સત્ય બોલવું, ચોરી કરવી નહીં, બ્રહ્મચર્ય પાળવું, સર્વ ઉપર દયા રાખવી, કોઈને તિરસ્કાર કે ધિક્કાર કરવો નહીં, મનમાં ક્ષમા રાખી શત્રુનો ગુન્હો માફ કરવો,

* યોગઃ સર્વવિપદ્વહ્ની વૈતાને પરશુઃ શિતઃ । અમૂલમંત્રતંત્રં કાર્મણં ચ નિર્જીતિધિયઃ ॥ મૂયાંસોઽપિ હિ પાપ્માનઃ પ્રલયં યાંતિ યાગતઃ । ચઢવાતાદ્ ઘનઘના ઘનાઘનઘટા દ્વ ॥ ક્ષિણોતિ યોગઃ પાપામિ ચિરકાલાર્જિતાન્યપિ । પ્રવૈતાનિ યથૈધાંસિ ક્ષણાદેવાનુશુક્ષણિઃ ॥ અર્થઃ—યોગ સઘળી આપદાઓ ડૂપી વેલાના સમૂહને કાપી નાખવાને તીક્ષ્ણ ધારવાળા કુહાડા સમાન છે તથા મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીનું, મૂળ વિનાના મન્ત્રતન્ત્રવાળું કામણરૂપ છે ? જેમ ચંદ્ર પવનથી ઘટ વાદળનું દાઘદણ નાશ પામે છે તેમ યોગથી ધણાં પાપો નાશ પામે છે; જેમ ધણા કાળથી એકઠાં કરેલાં લાકડાંને કાણુવારમાં સળ-જેલો અગ્નિ નાશ કરે છે તેવી રીતે યોગ પણ ધણા કાળથી એકઠાં થયેલાં પાપોનો નાશ કરે છે.

† સર્વ વ્રજોતે વિજ્ઞાનાદિન્દ્રિયગ્રામસંયમઃ । યમોયમિતિ સંપ્રોક્તોઽમ્ન-ચનીયો મુહુર્મુહુઃ ॥ અર્થઃ—તમામ જગત્ બ્રહ્મ છે એવો દૃઢ નિશ્ચય કરી સર્વ ઇન્દ્રિયોને સ્વાધીન કરી હૃદયમાં સ્થિર થવું તેનું નામ યમ કહેવાય છે. અર્હિસા સત્યમસ્તેયં વ્રહ્મચર્યં ક્ષમા ધૃતિઃ । દયાર્જવં મિતાહારઃ શૌચં ચૈવ યસા દશ ॥ અર્થઃ—યમના દસ પ્રકાર છેઃ—અહિંસા, સત્ય, ચોરી નહીં કરવી, બ્રહ્મચર્ય, ક્ષમા ધૃતિ, દયા; આર્જવ, મિતાહાર, અને શૌચ.

કદાપિ અબ્દણતાં અશુભ કામ થઇ જાય તો પશ્ચાતાપ કરી ઈશ્વરનું ધ્યાન કરવું, સૂક્ષ્મ આહાર કરવો અને પવિત્ર અને શુદ્ધ રહેવું.

નિયમ એટલે મન સાથે અમુક પ્રકારનો કોલકરાર કરવો અને તે પ્રમાણે આસવું તે; અર્થાત્ પુદ્ધિ અને વિચાર સારા રાખવા અને સારા કામમાં તેમનો ઉપયોગ કરવો; કાન, શરીર, ત્વચા, આંખો, નાક, જીભ, હાથ, પગ, મોં, એ સર્વેને શુભ માર્ગમાં ટેરી સારા કામમાં ઉપયોગ કરવો. ખાવા પીવા પહેરવા ઓઢવામાં ઓછું મન રાખી પરિચ્છેદ કરી રાખવો; લોભ નહીં કરતાં સંતોષથી રહેવું, યથાશક્તિ યુન્યદાન કરવું, સંતપુરુષોનો સમાગમ કરવો, દુર્જનથી દૂર રહેવું, યથાશક્તિ તપ કરવું, ભક્તિ કરવી, નિંદા કરવી નહીં, શુર ઉપર ભાવ રાખવો, પ્રપંચ કરવો નહીં.

આસન એટલે સમાધિ તથા ધ્યાન કરતી વખતે શરીરના અવયવોને અમુક રીતે ગોઠવીને બેસવું તે. આસનના મુખ્ય ચોરાશી પ્રકાર છે તેમાં સમાધિ અને ધ્યાન માટે પદ્માસન, સિદ્ધાસન અને વજ્રાસન એ આસનોને ઘણાંજ શ્રેષ્ઠ ગણેલાં છે. પદ્માસનની રીત એવી છે કે જમણા પગને ડાબા પગની સાથળ ઉપર મુકવો અને ડાબા પગને જમણા પગની સાથળ ઉપર મુકવો, અને માથાને નમવા ન દેતાં કમર સીધી ટટાર રાખવી અને જંને હાથોની આંગળીઓ સાથળો ઉપર પેટની તરફ રહે એવી રીતે ગોઠવવી. સિદ્ધાસનની રીત એવી છે કે પદ્માસન પ્રમાણે બેસવું અને જંને હાથને પીઠ પાછળ ફેરવીને જમણા હાથથી જમણા હાથનો અંગુઠો પકડવો અને ડાબા હાથથી ડાબા હાથનો અંગુઠો પકડવો. વજ્રાસનની રીત એવી છે કે જમણા પગની એડી ઉપર ગુદાનો ભાગ દબાવવો અને ડાબા પગની એડી ઉપર લિંગનો ભાગ દબાવવો અને શરીર તથા મનને સ્થિર રાખી તીરખુટીમાં (ત્રિપુટીમાં) ધ્યાન રાખવું.

પ્રાણાયામ^૧ એટલે શરીરમાં રહેલા શ્વાસને અમુક વિધિથી રોકવો,

૧ પ્રાણાયામો ગતિચ્છેદઃ શ્વાસપ્રશ્વાસયોર્મતઃ । રેવકઃ પૂરકઃ વ કુંભકશ્વેતિ સત્રિવા ॥ અર્થઃ—શ્વાસ અને ઉચ્છ્વાસની ગતિને રોકવી તેવું નામ પ્રાણાયામ; અને રેવક પૂરક અને કુંભક એવા તેના ત્રણ ભેદ છે.

અંદર રાખવો અને બહાર કાઢવો. તે ઉપરથી પ્રાણાયામના ત્રણ ભેદ કરેલા છે— ૧ રેચક, ૨ પૂરક, અને ૩ કુંભક. રેચક^૧ એટલે હળવે હળવે શ્વાસ બહાર કાઢવો, પૂરક^૨ એટલે શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને કુંભક^૩ એટલે મસ્તકમાં શ્વાસને રોકી રાખવો. પ્રાણાયામ કરવાથી હળશા ક્ષાયદા થાય છે. જેવી રીતે ધી ખાવાથી શરીરમાં શક્તિ આવે છે એવી રીતે પ્રાણાયામ કરવાથી લોહી સાફ થઈ તંદુરસ્તી આવે છે, રોગ દૂર થાય છે, આંખોનું તેજ વધે છે, શરીર મજબૂત થાય છે, બુદ્ધિ અને ઉમ્મર વધે છે. જેવી રીતે સોનું દેવતાથી સાફ થાય છે તેવી રીતે પ્રાણાયામથી શરીર સાફ ને પવિત્ર થાય છે, ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, અને તેથી પોતાની જાતને જાણી શકાય છે, સર્વે વસ્તુમાં એક આત્મા જણાય છે, અને બ્રહ્મસ્વરૂપ જણાય છે, ભૂત વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ રીતે ત્રણ કાળનું જ્ઞાન થાય છે, અને પરમાત્માના સ્વરૂપમાં સમાધિ થાય છે, પાપો બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે શરીરમાં જે પ્રાણવાયુને રોકવામાં આવે છે તે પ્રાણવાયુના દશ પ્રકાર છે— ૧ પ્રાણ, ૨ અપાન, ૩ સમાન, ૪ ઉદાન, ૫ વ્યાન, ૬ નાગ, ૭ કુકલ, ૮ દેવદત્ત, ૯ કૂર્મ, અને ૧૦ ધનંજય. પ્રાણ^૪ વાયુ એ સર્વ વાયુઓની કુચી છે, તેનું સ્થાન માણસના

૧ યત્કોષ્ટાદતિયત્તેન નાસાત્રહ્મપુરાનનૈઃ । વહિ પ્રક્ષેપણ વાયોઃ સ રેચક इति स्मृतः ॥ અર્થઃ—બહુજ યત્નથી નાસિકા બ્રહ્મપુરંદ્ર અને મુખથી પેટમાંથી શ્વાસને બહાર કાઢવો તેને રેચક પ્રાણાયામ કહે છે.

૨-૩ સમાકૃત્ય ચદાપાનાત્ પૂર્ણ સ તુ પૂરકઃ । નાભિપદ્મે સ્થિરી-કૃત્ય રોધનં સ તુ કુંભકઃ ॥ અર્થઃ—બહારના વાયુનું આકર્ષણ કરી એટલે કે બહારના વાયુને ખેંચીને અપાન દ્વાર સુધી પેટમાં ભરવો તેને પૂરક પ્રાણાયામ કહે છે, અને વાયુને નાભિઃમગ્નમાં સ્થિર રોકી રાખવો તેને કુંભક પ્રાણાયામ કહે છે.

૪ પ્રાણો નાસાગ્રહૃત્ત્રાભિ પાદાંગુષ્ઠાંતગો હરિત્ । સમાગમપ્રયોગેન તજ્જયો ધારણેન વા ॥ અર્થઃ—પ્રાણવાયુ નાસિકાના અગ્રભાગ પર ઉદયમાં, નાભિમાં તથા પગના અંગુઠાના અગ્રભાગ પર હોય છે અને તે ઉરિત વર્ણનો હોય છે, અને આવવા જવાના પ્રયોગથી અથવા ધારણ કરવાથી તેનો જય થાય છે.

હૃદયમાં છે, તેનો દેવતા સૂર્ય^૧ અથવા વિષ્ણુ છે, અને તેનો રંગ લીલો છે. અપાન^૨ વાયુનું સ્થાન ગુદ છે, તેનો દેવતા ગણપતી છે અને તેનો રંગ કાળો છે. સમાન^૩ વાયુનું સ્થાન નાભિ છે, તેનો રંગ ધોળો છે, તેનો દેવતા સરસ્વતી છે, અને તેનું કામ સર્વ નસોને રસ આપવાનું છે. ઉદ્ધાન^૪ વાયુનું સ્થાન કંઠથી તે મસ્તકના તાળવા સુધી છે. તેનો દેવતા ચંદ્ર છે, વેદાંતી તેનો દેવતા ઇંદ્ર કહે છે અને તેનું કામ તાળવામાંથી અમૃત લઈને સમાન વાયુને પહોંચાડવાનું છે, અને તેનો રંગ લાલ છે. વ્યાન^૫ વાયુનું સ્થાન શરીરની આમડી છે, તેનો દેવતા પવન છે, વેદાંતી તેનો દેવતા આકાશ કહે છે, અને તેનો રંગ ઈંદ્રધનુષના જોડો છે. નાગવાયુનું ઠેકાણું ગળામાં છે. તેનો દેવતા શેષનાગ છે, તેનું કામ ઓડકાર તથા હિલટી લાવવાનું છે. કૃક્લ વાયુનું સ્થાન પેટમાં છે એટલે કે ધ્યાન કરવાની જગોએ રહે છે, તેનો દેવતા અગ્નિ છે,

૧ અપાનઃ કૃષ્ણરુમન્યા વૃષ્ટવૃષ્ટાંતવાર્ણિગઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન રેચનાત્પૂર્ણાન્મુહુઃ ॥ અર્થઃ-અપા વાયુ કાળા રંગનો હોય છે તથા તે ગળાની પાછળની નાડિઓમાં, ગુદામાં તથા પગના પાછળના ભાગમાં હોય છે અને તે પોતાના સ્થાનના યોગથી રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૨ શુક્લઃ સમાનોહૃત્તોમિ સર્વસંધિષ્વવસ્થિતઃ । જેયઃ સ્વસ્થાનયોગેન સકૃદ્રેચનપૂરણાત્ ॥ અર્થઃ-સમાનવાયુ સફેદ રંગનો હોય છે, તે હૃદય નાભિ અને સર્વ સંધિસ્થાનોમાં રહેલો હોય છે અને પોતાના સ્થાનના યોગે કરી, રેચક અને પૂરકથી વારંવાર જતી શકાય છે.

૩ રક્તોહૃત્કંઠતાલ્લૂ મધ્યમૂર્ધ્નિ ચ સંસ્થિતઃ । ઉદાનોવદ્યતાં નેયો ગત્વાગતિનિયોગતઃ ॥ અર્થઃ-ઉદ્ધાન વાયુ લાલ રંગનો હોય છે, તે હૃદયમાં, કંઠમાં, તાળુમાં, ઊંઘડીના મધ્ય ભાગમાં અને મસ્તકમાં રહેલો છે અને ગમનાગમનના નિયોગથી જતી શકાય છે. ગમનાગમનનિયોગ એટલે નાસિકા-દ્વારાએ ખેંચવાના યોગથી ઉદ્ધાનવાયુને હૃદય વીગેરે સ્થાનમાં રોકવો અને ઉપર ચડતો તેને બળથી અટકાવી રાખવો તે.

૪ સર્વત્વગૃત્તિકોબ્યાન્ શક્રકાર્મુકસન્નિમઃ । જેતવ્યઃ કુંભકાભ્યાસાન્ ત્સંકોચપ્રસૃત્તિક્રમાત્ ॥ અર્થઃ-વ્યાન વાયુ ત્વચામાં સર્વ સ્થળે રહેલો છે, તેનો રંગ ઈંદ્રધનુષના જોડો છે, તેને સંકોચ અને વિસ્તારના ક્રમથી કુંભકના અભ્યાસથી જતવો.

તેનું કામ પાચન કરવાનું છે. દેવદત્ત વાયુનું સ્થાન છાતીના વચમાં છે, તેનો દેવતા કામદેવ છે, અને તેનું કામ આળસ કામવિકાર, તથા કુધ પેદા કરવાનું છે. કૂર્મ વાયુનું સ્થાન આંખો છે, તેનો દેવતા જ્યોતિ છે, આંખો ઉઘાડવી તથા મીચવી એ તેનું કામ છે. ધનંજયનું સ્થાન શરીર છે, તેનો દેવતા ઈશ્વર છે, એનું કામ મૃત્યુ પછી શરીરને પુલાવવાનું છે અને શરીરની સાથે જ રહેવાનું છે. આ પ્રમાણે દસ વાયુઓની હુંકામાં હકીકત છે. પ્રાણાયામ કરતી વખતે બહુજ શાંતતાથી બેસવું અને આંગળીથી નાકનું ડામું નસકોરું બંધ કરી જમણા નસકોરાથી શ્વાસને અંદર ખેંચવો, અને પછી બંને નસકોરાંને બંધ કરીને મસ્તકમાં શ્વાસને જ્યાં સુધી રોકી શકાય ત્યાં સુધી રોકી રાખવો અને જ્યારે ન રોકી શકાય ત્યારે હળવે હળવે શ્વાસને છોડવો. આવી રીતે શરૂઆતમાં થોડું થોડું કરવું અને પછી ધીમે ધીમે વધતા જવું, અને છેવટે શ્વાસને નાક અને કંઠથી ખેંચવો. પ્રાણાયામ ત્રણ પ્રકારના સમજાવ્યા છે— કનિષ્ઠ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. કનિષ્ઠમાં પરસેવો થાય છે, મધ્યમમાં શરીર કંપે છે અને ઉત્તમમાં પ્રાણ બહારક્રમાં જાય છે, અને વિજગ્રાથી અધિક બહુજ્યોતિનો પ્રકાશ થાય છે. પ્રાણાયામથી ઘણા મહાપુરુષોનાં* કાર્ય સિદ્ધ થયાં છે અને હાલપણ થાય છે. અજમેરવાળા ખાન સાહેબ પણ તેમની કીર્તાનમાં લખે છે કે “ મને પણ પ્રાણાયામ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ છે. ” વળી શહેર અમદાવાદ પાસેના સરખેજવાળા ગંજ અહમદ સાહેબે પણ પ્રાણાયામથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થયાનું તેમના બનાવેલા દોહરાનાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:—

“ અહમદ પવન શરીરમાં, જન કહો યા જીવ,
જન કહો જનના કહો, એહી જીવ એહી પીવ
લયસા કમીરકહુ પવન હે જોર પવનકા રૂપ ના રેખ,
જો તું ચાહે પીયુકો તો અહમદ પવનમે દેખ. ”

* ચલે વાતે ચલં ચિત્તં નિશ્ચલે નિશ્ચલં ભવેત્ । વાંગી સ્થાણુચમા-
પ્રોતિ તત્તો વાયુ નિરોધયેત્ ॥ અર્થ:—વાયુ ચલાયમાન થવાથી ચિત્ત ચલા-
યમાન થાય છે, અને વાયુ સ્થિર થવાથી ચિત્ત સ્થિર થાય છે. તેજ પ્રમાણે
ચિત્તના ચલનથી વાયુનું ચલન સમજવું. માટે ચિત્તનો સંપૂર્ણ નિરોધ કરી
વાયુ સ્થિર કરવાથી ચોખી લોકો લાંબું આયુષ્ય ભોગવી ઐશ્વર્યને મેળવી શકે છે.

આ પ્રમાણે પ્રાણામામ કરવાથી સર્વ કામ સિદ્ધ થાય છે પરંતુ તેની ક્રિયા બહુજ સંભાળથી કરવાની છે. શ્વાસ રૂંધવાની ક્રિયા હમેશાં ધીમે ધીમે શરૂઆતમાં કરવી અને જેમ જેમ મ્હાવરો થાય તેમ તેમ વધતા જવું; તેમ કરવાથી એ કામ સારી રીતે ફળ આપે છે. જે વાયુને એકદમ રોકવામાં આવે તો રૂંવાટામાંથી પવન નીકળે છે તેથી શરીરને ઘણું નુકશાન થાય છે અને રોગ પેદા થાય છે માટે ઘણીજ સંભાળથી કામ કરવાનું છે, તેમજ રોકેલો પવન પણ એકદમ કાઢવાથી પેટ વધે છે અને નુકશાન થાય છે માટે ધીમે ધીમે શ્વાસ કાઢવો.

પ્રત્યાહારઃ એટલે દરેક સત્તા આત્માની છે એવું મનમાં સમજ ઇન્દ્રિયો અને મનને દરેક વાસનામાંથી દૂર કરી આત્મામાં લીન થવું તે. પ્રત્યાહાર પ્રાપ્ત કરવામાં રૂપ રસ ગંધ શબ્દ સ્પર્શ વીગેરે ઇન્દ્રિયોને સ્થિર કરી જેટલી વાર સુધી શ્વાસને રોકી શકાય તેટલી વાર સુધી રોકી રાખી ધીમે ધીમે નાસિકા દ્વારાએ બહાર કાઢવો, એમ કરી કાન બંધ કરી એકાગ્ર ધ્યાન કરવામાં આવે તો ઘણા ઘણા પ્રકારનાં વાળં સંભળાય છે, તેને અનહદ નાદ કહેવામાં આવે છે અને તેનો ખુલાસો આગળ આપવામાં આવ્યો છે. વળી આંખો બંધ કરવાથી આકાશ, તેજ, પાણી, પૃથ્વી, વાયુ એ પાંચ ભૂતના જુદા જુદા રંગો પણ જણાઈ આવે છે.

ધારણા એટલે સુરતીને ધ્યાન કરતી વખતે આત્મસિદ્ધિના કામમાં લીન કરી જ્યોતિસ્વરૂપમાં ઠરાવી રાખવી તે; તેનું સ્થાન આંખોના ઉપર છે.

ધ્યાન એટલે ઇન્દ્રિયો અને મનની ગતિને સ્થિર કરી મનને એકાગ્રતામાં લાવવું તે. ધ્યાન એ સર્માધિનું પ્રથમ પગથિયું છે. જેમ જેમ ધ્યાનની એકાગ્રતા વધતી જાય છે તેમ તેમ બ્રહ્મસ્વરૂપની એકાગ્રતા વધતી જાય છે.

* આત્માનં રચિનં વિદ્ધિ શરીરં રથમંવ તુ । શુદ્ધિન્તુ સારથિં વિદ્ધિ મનઃ પ્રગ્રહમંવ ચ ॥ અર્થઃ—આત્માને રથનો સ્વામી જાણવો, શરીરને રથ જાણવો, ઇન્દ્રિયોને અશ્વ જાણવા, અને નિશ્ચયરૂપ બુદ્ધિને ઇન્દ્રિયોને હાંકતાર જાણવો, મનની વૃત્તિને અશ્વને બાંધવાની દોરી જાણવી; એવી રીતે પ્રથમ અભ્યાસ કરનારાઓએ પ્રત્યાહારમાં દૃઢ આગ્રહથી વૃત્તિ રાખવાની છે અને દૃષ્ટિ સ્થિર થવા માંડી એટલે અભ્યાસીએ ધ્યાન કરવાનો આરંભ કરવો.

સમાધિ ઝોટલે સર્વે વહેમ અને મનની ભ્રમણાઓ ટાળી નાંખીને ધ્યાનમાં બરાબર લીન થઈ પોતાના શરીરને જુલો જઈ સુન થઈ જવું તે. સમાધિના સાધારણ રીતે બે બેદ કલા છે, કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ. જે સમાધિમાં શરીરને વધારે કષ્ટ પડે છે તેનું નામ કષ્ટ સમાધિ રાખ્યું છે અને જેમાં કષ્ટ ઓછું પડે છે તેનું નામ સૂક્ષ્મ સમાધિ રાખ્યું છે.

હવે થોડી કષ્ટ સમાધિ અને સૂક્ષ્મ સમાધિ તથા ધ્યાન કરવાની રીત સંગ્રંધી થોડું ઘણું લખવામાં આવે છે. સમાધિ સુરતીની બહાર ફેલાયેલી છે, તેને તાણીને પોતાની અંદર ઠરાવીને પોતે પોતામાં સમાઈ જઈને બીજી સર્વ શુદ્ધિ ભુલી જવી. પદ્માસન કરીને અથવા પલાંડી વાળાને બેસવું, બંને હાથની દસ આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ તથા મોઢું એ રસ્તા બંધ કરવા. પૃથ્વીતત્ત્વ ચાલતો હોય તે વખતે જે સુર વહેતો હોય તે નાસિકાથી બીજું કાલી નસકોઈ બંધ કરીને શ્વાસને ઉપર ખેંચી મગજમાં રોકી રાખવો અને તે નાસિકાને પણ આંગળીથી બંધ કરી સુરતી તીરખુટ્ટીમાં રાખીને આત્માનું ધ્યાન કરવું કે હું આત્મા છું. જ્યારે શ્વાસને છોડવો તે વખતે ઘણો હળવો તથા એવો ધીમે ધીમે છોડવો કે કદાપિ નાસિકામાં ફક્ત મુક્યું હોય તો પણ તે નીચે ન પડે; એવો ધીમેથી શ્વાસ મુટ્ટી પછી શ્વાસ ઉપર ખેંચવો ત્યારે જોરથી ખેંચવો, અને છોડતી વેળાએ ધીમેથી છોડવો; કદાપિ શ્વાસ છોડતી વખતે જોરથી છોડાય તો પેટ ઘણું વધી જાય છે, આહાર પણ આવા વખતે સૂક્ષ્મ અને અલ્પ લેવો, અને ભર્યા પેટથી સમાધિ કરાય તો રોગ થાય, અને જ્યારે શરીરમાં ગરમી જણાય તો જીનું ૩ લઘને જમણું નસકોઈ એક બે દિવસ બંધ રાખવું, અને જ્યારે શરીરમાં શરદી જણાય ત્યારે કામું નસકોઈ જીનું ૩થી એક બે દિવસ બંધ રાખવું; એવી સમાધિની રીત છે; તેમાં મહેનત વધારે કરવી જોઈએ, વળી લેકોથી મળવું, બોલવું, વાત કરવી, ઉઘવું, ખાવું, પીવું, એ સર્વે ઓછું કરવું જોઈએ; અને જો ગુરૂની પાસે રહી કામ કરવામાં આવે તો બરાબર સિદ્ધ થાય. સમાધિ કરતી વેળાએ કમર તથા ગરદન સીધી રાખીને બેસવું જોઈએ.

હવે સૂક્ષ્મ સમાધિ સંગ્રંધી લખવામાં આવે છે. તેના માટે નિવૃત્તિથી અને ઘણી શાન્તિથી બેસી પોતાના અંતરમાં ધ્યાન લગાવવું

જોઈએ, જેમ કોઈ વસ્તુ ભુલી જવાય તેને યાદ રાખવા માટે સુરતી લગાવાય તેવી રીતે જે કોઈ પોતાના આત્માનું ધ્યાન લગાવે અને ત્યાં સુરતી ઠરાવે અને સુરતીને ત્યાંથી ડગવા દે નહીં, કદાપિ સુરતી ચુકે તો પાછી સુરતીને ખેંચીને ત્યાં લાવે અને પોતાના આત્માનું ધ્યાન કરે કે “ હું પરમાત્મા છું, હું સાંભળું છું, હું દેખું છું, હું બોલું છું, હું સમજું છું, એ સર્વે હું કરું છું અને તે હુંજ છું ” એવી રીતે ઘણી વાર સુધી ધ્યાન કરે તો તે પોતાને ભુલી જાય અને છેવટે આત્મારૂપ થઈ જાય. જેમકે સમુદ્રમાં મીઠાની પુતળી નાખવાથી તે પુતળી ગળીને પાણી થઈ જાય, વળી જેમ કોઈ પાણીમાં હુબકી મારે અને હુબકી મારીને ઉઠો ઉતરી જાય અને મનમાં જરા પણ ડરે નહીં કે હું પાછો શુદ્ધિમાં આવીશ કે નહીં, હું મરી જઈશ કે પાછો આવીશ, એવી ખીક જરા પણ રાખે નહીં, એવી રીતે જે કોઈ પોતે પોતાને ભુલી જાય તે એક કલાકમાં આત્માનું રૂપ બની જાય; અને જેમ જેમ એ કલાક ત્રણ કલાક ચાર કલાક એમ વધતો જાય તેમ તેમ તેની સિદ્ધિ વધતી જાય. એ રીતે સૂક્ષ્મ સમાધિનું ધ્યાન થાય છે.

હવે અનહદનાદના ધ્યાનની રીતિ લખાય છે. બંને હાથની આંગળીઓથી કાન, નાક, આંખ, મુખ બંધ કરીને જે કોઈ ખેસે અને મગજમાં અનહદનું જે વાળું વાગે છે તેમાં ધ્યાન લગાવે અને તે ઠેકાણે સુરતી ઠરાવી એવું મનમાં સમજે કે આ વાળું હું સાંભળું છું, એવી રીતે વાજનામાં સુરતી લગાડી તેમાં લીન થઈ જાય અને પોતાને ભુલી જાય તો તેની સુરતી દશમા દ્વારે થઈને ઉપર જાય છે, ઉપરની સર્વ લીલા પોતે જુએ છે અને જ્યાં ધારે ત્યાં જાય છે, અને આ બરાબર સિદ્ધ કરવાથી જે કામ કરવું ધારે તે કરે છે; આ થોડી કામ પુરતી સમજીતી આપી છે.

અય ભાઈઓ ! સંસારમાં આવીને આ આત્મસિદ્ધિ કાર્ય કરવું એ સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે. પરમેશ્વર સત્ છે, અને તે બુદ્ધિવાળા પુરુષોને આપી રીતે સમજાય છે કે આ સર્વ લીલાનો કરનાર કોઈ છે. કોઈ ઠેકાણે કોઈ ધુમાડો દેખે તો તે પોતાના મનમાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજે છે કે ત્યાં આગ છે; વળી કોઈ ઘર બંધ હોય અને તેમાંથી કોઈ હાંક મારે તો અત્રાજ સંભળાય છે. તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે ઘરની

અર્થદર કોઈ આદમી છે, વળી રસ્તામાં કોઈ આદમીનાં પગલાં પડેલાં જણાય તો તે નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે કોઈ આદમી અહીંથી ગયેલો છે. આવી રીતે ઉપરના જે દાખલા બતાવવામાં આવ્યા છે તે કાંઈ દેખાતા નથી પણ યુદ્ધિથી સમજાય છે કે તે છેજ. એવી રીતે પરમેશ્વર જાહેર દેખાતો નથી પણ તેની નિશાનીઓ સર્વે જોવાથી એવો નિશ્ચય થાય છે કે પરમેશ્વર છેજ. જેમ આત્મા દેખાતો નથી પણ શરીરમાં તેના સર્વ ગુણ તથા ક્રિયા જોતાં આપણને સમજાય છે કે શરીરમાં આત્મા છેજ, અગર શરીરમાં આત્મા ન હોય તો શરીર જડ છે, તે શરીરથી કાંઈ થઈ શકે તેમ નથી, આ સર્વ કામ આત્માનું છે કેમકે પહેલાં ચિત્તમાં આત્માનો ધરાદો થાય છે ત્યારે યુદ્ધિ સમજે છે, તે પછી એ કામનું ધ્યાન થાય છે, અને પછી શરીરમાં શરીરની ઈન્દ્રિયોમાં શક્તિ આવે છે, તે પછી તે કામ કરે છે, કદાપિ અંતરમાં આત્માનો ધરાદો ન થાય તો ઈન્દ્રિયો સમજે નહીં અને કામ કાંઈ પણ કરી શકે નહીં, ઈન્દ્રિયો તો મડદા જેવી છે, જડ છે, સર્વ ક્રિયા કરનાર માત્ર આત્માજ છે, અને તે યુદ્ધિબળથી નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે, તેજ પ્રમાણે આ દુનિયાની તમામ નિશાનીઓ જોતાં નિશ્ચયપૂર્વક સમજાય છે કે પરમેશ્વર છેજ.

મોત શું છે એ પણ જાણવાની જરૂર છે. આત્મજ્ઞાનીઓ કહે છે કે અમોને મોત નથી, અમે મરતા નથી, આ વાત પણ બરાબર છે. જેમ એક ઘરમાં આપણે રહેતા હોઈએ અને તે ખાલી કરી બીજા ઘરમાં જઈએ છીએ તેમ આ દેહમાં રહેલો જીવ આ શરીર છોડી બીજા શરીરમાં જાય છે, એટલે કે જેણે જેવી કરણી કરી હશે તેને તેવી જગ્યા સ્વર્ગમાં અથવા અર્ધ (દેવલોક) ના નીચે અથવા ઇંદ્રોચન (દેવલોક) માં અથવા અગ્નિ (નરક) માં મળશે. આત્મા કાંઈ મરતો નથી, “ધન્ટા આલીઆ અધાઈ લા યમુતુના પલ્લવનકેલુના દારોહુમ્ ઇલા દારીન” અર્થ:- “એ તો નિશ્ચય છે કે જ્ઞાની લોક મરતા નથી પરંતુ એક ઘરથી બીજા ઘર તરફ જાય છે.” વળી શસ્ત્રતથેજ કહે છે કે “ગર બ મીરહ મરકખે મન મનમીરમ્ હેચગાહ, મરકખે દીગર બયાગમ્ તાં બરાં બાશમ સવાર” અર્થ:- “જે મરશે તો મારો ઘોડો મરશે, હું કોઈ વખત મરીશ નહીં, બીજો ઘોડો મળશે તો તેના ઉપર હું સવાર થઈશ.” આત્માનું શરીરથી

જુદા પડવું એ મોત ગણાય છે. વળી જે જીવતા આદમી છે અને જેમને આત્મજ્ઞાન નથી તેઓ સર્વે જીવતા છતાં મુએલા ખરાબર છે, કારણ કે આત્મા કે જે મરતો નથી અને જે શરીરમાં વાસ કરી રહેલો છે તેનું જ્ઞાન નહીં તો પછી દેહનો શો ઉપયોગ ? આ દેહ ધારણ કરી આત્મજ્ઞાન મેળવી જે માણસ પુન્યદાન ભાવભક્તિ કરે છે તે લોકો મરણ પછી પણ પૂજ્ય છે અને છેવટે આત્મજ્ઞાન મેળવી મોક્ષપદને પામે છે. જે આપણા શરીરમાં આત્માનો પ્રકાશ છે તેજ પરમાત્મા છે અને આ શરીર પરમેશ્વરની સિદ્ધિ સંકિત તથા ચમત્કારોનો ભંડાર છે, એમાં સર્વ સિદ્ધિ છે, પરમાત્મા પણ એમાં જ છે, ખીજે ઠેકાણે કદી નહીં મળે, પોતાના અંદર પરમેશ્વરને શોધવો જોઈએ કે પોતે પરમેશ્વર જ છે, ખીજે નથી. પણ અજ્ઞાનતાને લીધે અજ્ઞાનીઓને ખીજે જ લાસે છે. જેમકે એક સિંહનું નાનું બચ્ચું કોઈએ પકડીને લાવી બકરીઓના ટોળામાં બચ્ચણથી રાખી બકરીઓનું દુધ પાઈ તેમની સાથે ફેરવી તેમની સાથે મોહું કર્યું, તો છેવટે તે બચ્ચું બકરીઓના સહવાસથી પોતાની શુદ્ધિ ભુલી જઈ પોતાને બકરી સમાન ગણવા લાગ્યું; એવી જ રીતે અમો પણ અજ્ઞાનીઓની સંગતથી સિંહ બદલાઈ બકરી થઈ પોતાનું સ્વરૂપ ભુલી ગયા છીએ, પણ જ્યારે અમને કોઈ જ્ઞાની ગુરૂ મળે અને આત્મજ્ઞાનનો અનુભવ કરાવે ત્યારે અમારી ભ્રમણા મટી જાય અને અમારા ખરા સ્વરૂપને ઓળખીએ; જેમ કોઈ રાજા હોય અને તે ઉંઘમાં સ્વપ્નમાં જુએ કે હું ગરીબ ભિખારી છું, ઘેર ઘેર ભિખ માગતો ફરું છું, મારા હાથમાં માટીનું એક પાત્ર છે અને મારા શરીર ઉપર એક લંગોટી શીવાય ખીજું વસ્ત્ર પણ નથી, એવી રીતે જેમ રાજા પોતાને સ્વપ્નમાં જુએ છે, તેમ અમો અજ્ઞાનતાના લીધે પોતાને જોઈએ છીએ, પણ જ્યારે તે રાજાને કોઈ ઉંઘમાંથી જગાડે ત્યારે તે પોતાને રાજા જ જુએ અને ખરૂં સ્વરૂપ જેવી રીતે સમજે એવી જ રીતે જ્યારે અમને ગુરૂ મળે અને અમને જગાડી અમારા અજ્ઞાનરૂપ સ્વપ્નને દૂર કરે ત્યારે અમે અમારા ખરા સ્વરૂપને સમજીએ. વળી જેમ પેલું સિંહનું બચ્ચું પોતાને બકરી સમજતું હતું તે એક દિવસે બકરીઓના સાથે વગડામાં ગયું અને ત્યાં તેને કોઈ સિંહ મળ્યો, ત્યારે સિંહે પેલા સિંહના બચ્ચાને પુછ્યું કે “તું આવો દુબળો કેમ છે !” બચ્ચાએ કહ્યું કે “હું બકરી છું, અને બકરીઓ

સાથે રહું છું, તેમનું દુધ પીઈં છું, પણ મારી ભુખ ભાગતી નથી તેથી હું નિર્બળ છું.” ત્યારે સિંહે કહ્યું કે “તું બકરી નથી પણ સિંહ છે, બકરીઓમાં શા માટે રહે છે ? મારી સાથે ચાલ અને જંગલમાં રહે, તું શા માટે ભુખે મરી નિર્બળ થઈ અહીંઆં પડી રહ્યો છે ?” ત્યારે તેણે કહ્યું “હું વનમાં શી રીતે આવું ? હું બકરી છું, માટે મને ખીંક લાગે છે.” પછી સિંહે જવાબ દીધો “તું બકરી નથી પણ મારા જેવો સિંહ છે, ચાલ મારી સાથે, હું તને તારું સ્વરૂપ બતાવું.” એમ કહી તેને એક દૂધા ઉપર લઈ જઈ ઉભો કર્યો અને કહ્યું કે “આ દૂધામાં તારું સ્વરૂપ જો અને તને જણાશે કે તું મારાજ જેવોજ સિંહ છે.” ત્યારે તે બચ્ચું દૂધામાં જોવા લાગ્યું અને જ્યારે પોતાનું સ્વરૂપ પેલા સિંહના જેવું જોયું ત્યારે તે જોરથી સુસવાટા કરવા લાગ્યું અને દૂધો મુકી તેણે વગડાનો રસ્તો લીધો અને બકરીઓનો સંગ છોડ્યો; એવી રીતે અજ્ઞાની લોકોને જ્યારે ખરો જ્ઞાની સદ્ગુરુ મળે છે અને અજ્ઞાનરૂપી પકડો દૂર કરી ખરું આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે ત્યારે માલમ પડે છે કે અમે આત્મરૂપ છીએ, અને સંશય મટી જઈ બકરીપણું દૂર થઈ સિંહ સ્વરૂપ સમજાવે છે અને પરિણામે આત્માનું કલ્યાણ થાય છે અને પરમાનંદ પેદા થાય છે, આ આનંદનો સ્વાદ પોતેજ સમજી શકે છે, જરા પણ શબ્દ કહી શકતો નથી. જેમ દોષ બોખરો માણસ ગોળ ખાય અને તેનો સ્વાદ કેવો છે તે તો તેજ સમજે છે, વળી જેમ દોષ અજ્ઞાની સંસારી માણસ સંસારવિલાસના વખતની પગવારની લજ્જતનો ઝાંક પોતેજ સમજી શકે છે અને તે વખતે સર્વ પદાર્થો ભુલી જાય છે તેજ પ્રમાણે જે માણસ પરમાત્માનું દર્શન પામી આનંદ પામે છે તેનો સ્વાદ તેથી કરેડવાર અધિક છે અને અચળ છે અને તે સમજાવી શકતો નથી. જેને તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેજ તે જાણે છે.

ભૂતકાળમાં મોટા મોટા રાજાઓ રાજ મુકી દૂકીર થઈ ગયા છે અને આત્માનું ધ્યાન ધરી મહા આનંદી થયા છે. શું તેમને કાંઈ શુદ્ધિ નહોતી અને શું તેઓ ઘહેલા હતા કે રાજનું અને સંસારનું શુખ તથા દુઃખરીના દુઃખમાં પડ્યા ? નહીં નહીં, એવું ન સમજો. તેઓ મહાશુદ્ધિ-શાળી હતા, તેઓમાં શુદ્ધિ, જ્ઞાન, ધર્મ અને સત્ય એવા મહાજગવાન ગુણો હતા તેથી તેઓ સત્ય માર્ગ શોધી તે માર્ગ અનુસરતા હતા. અજ્ઞાની માણસો સંસારના તુચ્છ સુખને અને મોયાને વગમી રહી ખરી

વસ્તુ ભુલી ગયા છે. જેમ નાના બાળક આગળ માટીનાં રમકડાં લાવીને સુકશી તો તે બાળક હાથમાં પકડી પોતાનાં જેવાં સમજી તે સાચે રમે છે અને તે ઉપર લોભાય છે; અને કદાપિ તે તેની પાસેથી પડાવી લેવામાં આવે તો તે રડવા માંડે છે અને જાણે પોતાની દોલત લુટાઈ ગઈ હોય તેવું તેને દુઃખ થાય છે, પણ તેને રહેવાનું ઘરગાર અગર એવી મીઠકત લુટી લેવામાં આવે તો તેથી તેને કંઈ દુઃખ થતું નથી, એવી રીતે અજ્ઞાની માણસો સંસારની ખોટી માયાને ગ્રહણ કરે છે અને તે જો જરા નાશ પામે છે તો દુઃખી થાય છે, પણ આત્માની દોલત અંધારામાં લુટાઈ જાય છે તો તેની ચિંતા જરા પણ કરતા નથી. ત્યારે અજ્ઞાની અને બાળકની શુદ્ધિમાં શો ફેર ? માટે અય ભાઈઓ ! ગુરૂ કરી આત્મજ્ઞાનદીવો પ્રાપ્ત કરી તમારા અંતરના ધરને સાફ કરો જેથી અજ-વાળું થાય. તમારા ધરમાં કુતરાં બિલાડાં પેસે છે તો તમે લાકડી લઈ મારવા જાઓ છો અને કાઢી મુકો છો પણ તમારા અંતરરૂપી ધરમાં દુર્ગુણોરૂપી કુતરાં બિલાડાં પેડાં છે અને પેસે છે અને ઘણાજ બગાડ કરે છે તો પણ તેની કંઈ તમને સમજ પડતી નથી. આવી રીતે ક્યાં સુધી અંધારામાં પડી રહેજો ? જગૃત થાઓ ! હાંશીઆર રહો ! અંતરમાં દાખલ થયેલી ભ્રમણાઓ, દૂડ, કપટ, લાલચ, મોહ, અભિમાન અને અજ્ઞાનને દૂર કરી, જ્ઞાન, દયા, ભાવ, ભક્તિ વીગેરે સદ્ગુણો દાખલ કરી આ મનુ-ષ્યભવ સુધારો અને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો. જેવી રીતે તમે સંસારની માયામાં ચિત્ત રાખો છો તેવું આત્મધ્યાનમાં ચિત્ત રાખો તો મોક્ષ દૂર નથી. ગુરૂ પાસે રહી ધ્યાનની ક્રિયાઓ શીખો અને આત્મધ્યાની બનો.

વ્યવહારી માણસોને વ્યવહારમાં રહી ધ્યાન કરી શકાય છે. જેવી રીતે વેપારીના ધરમાં અરીણ અથવા ઝેર ભરેલું હોય અને તે કંઈ તેનો ઉપયોગ ખાવામાં કરતો નથી અને તેથી તે તથા તેનાં બાળ બચ્ચાં મરતાં નથી, ભલે ઠામ ઠામ ઝેર પડેલું હોય પણ તે મરતો નથી પણ ખાવાથીજ મરે, તેમ માયામાં રહી વ્યવહાર જળવવાથી કંઈ માયા વળગતી નથી, પણ મનમાં તે મિથ્યા જાણી આત્મસ્વરૂપ સત્ય માની વ્યવહાર ચલાવવામાં આવે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. ઘણા સંત સાધુઓ આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં રહી મોક્ષનું સાધન

મેળવી શક્યા છે અને તેમને જરા પણ માયા નડી નથી. વળી જેમ કોઈ વેઠીઆ અગર મળુરને પકડી તેની પાસે આપણું કામ કરાવીએ તો તે પોતાના મનથી તે વસ્તુ પોતાની સમજતો નથી અને કામ કરે છે. કદાપિ તે વસ્તુ બગડી કુટી કે ભાગી ગઈ તો તે ચિંતા કરતો નથી, કેમકે તે વસ્તુ પોતાની નથી અને કદાપિ તેમાં લાભ મળે તો પણ રાજ થતો નથી, એવી રીતે મંસારી માણસ વ્યવહાર ચલાવી ધન રાખી વેપાર કરે તો તેને કોઈ વસ્તુ નડતી નથી.

ભજન અગર ભક્તિ કરવામાં ભાવની ખાસ જરૂર છે. એક વખતે કોઈ ગવેયો કોઈ મોટા મંદીરમાં ગયો, અંદર દાખલ થતાં કોઈ એક પરમેશ્વરનો ખરો ભક્ત દેવની પ્રાર્થના કરતો સંભળાયો, ભાવના આવેશથી તે ભક્ત ગમે તેમ રાગ ખેંચતો હતો અને હાથથી તાળી પાડતો હતો, આવા તેના રાગથી અને હાથના તાળથી તે ગવૈયાને ઠીક લાગ્યું નહીં તેથી જરા વાર શાંત રહી તે ભક્ત ગાઇ રહ્યો ત્યારે ગવૈયાએ ભક્તને કહ્યું “ હે ભક્તરાજ ! આપ ગાઓ છો તે બરાબર સુરમાં કે તાળમાં નથી; સાંભળો, અમારા સંગીતશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે “ જેસા લુણ ખીન ખાના એસા તાલ ખીન ગાના.” આ સાંભળી તે ભક્ત નજર ઉઘી કરી અને ગવૈયાની સામું બેઠા કહ્યું “ ભાઈ ! તમે લુણો છો આપના ગાનશાસ્ત્રમાં કે સંગીતના ગ્રંથોમાં ગમે તે સ્વર્યું હશે પણ અમારા ભક્ત જનોના ભક્તિશાસ્ત્રમાં તો કહ્યું છે કે “ જેસા લુખ ખીન ખાના એસા ભાવ ખીન ગાના.” ભજનમાં ભાવ ન હોય તો પછી સુર કે તાળ સો નક્કી છે, તાળ અને સુર તે તો ગવૈયા માટે છે અને ભાવ તે ભક્ત માટે છે.” અથ ભાઈઓ ! વિચાર કરો કે આ ગવૈયા અને ભક્તના સ્વાલ જવાબના શબ્દોથી આપણને કેવો ખ્યાલ આવે છે ! બે નાની લીટીઓમાંથી કેવી અમુલ્ય નસીદત મળે છે ! જે વખતે આપણને કરકડીને લુખ લાગી હોય છે તે વખતે ગમે તેવો લુખો પાખો સુકો ખોરાક પણ મીઠો લાગે છે અને ગળે ઉતરે છે પણ બ્યારે લુખ નથી હોતી ત્યારે ગમે તેવાં સ્વાદીષ્ટ ભોજન આપણા આગળ ધર્યાં હોય છે તો પણ તેમાંના કોઈ પણ પદાર્થ આપણાં આપણને મન થતું નથી અને કદાચ પરાણે મોંઢામાં ધાલ-

વાનાં પ્રયત્ન કરીએ તો તેથી ઉલટી થાય છે અને પક્વાન તે જેને સમાન થાય છે, તેજ પ્રમાણે ભજન કરતી વખતે હૃદયમાં ભાવ હોય છે તો તે ભજન ગમે તે રાગતું હોય અગર તાળમાં કે પદમાં ગમે તેમ તુટતું હોય તો પણ હૃદયના ભાવના ઉભરાના લીધે તેમાં મીઠાશ ઉત્પન્ન થાય છે અને ગાનારને વારંવાર ગાવાની ઉલટ થાય છે માટે ભાવ વિના કદી પણ ભજન અગર ભક્તિમાં સ્વાદરસ ઉત્પન્ન થતો નથી. ઉપરથી ગળું ખેંચી ગાવું તે ભજન કર્યું કહેવાય નહીં, તે તો માત્ર બાળકોનાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત જેવું છે, એમાં શું રસ અને સ્વાદ આવે? નાની નાની છોડીઓ ઢીંગલા ઢીંગલીને પરણાવી અગર છોડીઓમાંથી કોઇને છોડરાનો પોશાક પેરાવી તેને પરણાવી તેમને સંસાર વિલાસની કીડાઓ કરાવે છે અને પછી પોતે ખુશી થાય છે. હવે આ નાની છોડીઓમાંથી કોઇ મોટી ઉમર લાયક થવાથી પરણી પોતાના સાસરે જઈ પોતાના ખરા પતિને મળી સુખ પામે છે અને પાછી પિયરે આવી પોતાની પ્રથમની સખીઓને મળે છે ત્યારે બધી ભેગી મળી પુછે કે “તું તારા પતિને મળી તેમાં તને શું રસ આનંદ પ્રાપ્ત થયો? આપણે ઢીંગલા ઢીંગલી વીગેરેને પરણાવી ભેગાં મુઝાડી આનંદ પામતાં હતાં તેવોજ આનંદ કે કેમ?” ત્યારે તે શર-માઈ ચૂપ બની વિચાર કરવા લાગી કે આ બધી મૂરખીઓને શું જવાબ આપું? પછી પોતે ધીમે રહી બોલી “ક્યાં તે સ્વાદ અને ક્યાં આ સ્વાદ? સાચા ધણીને મળવામાં જે રસ પ્રાપ્ત થાય છે તે કહી શકતો નથી, બ્યારે તમે સાચા ધણીને મળશો ત્યારે તમે સમજી શકશો.” માટે ભાઈઓ! ભજન અને ભક્તિ એવા પ્રકારની છે. ધણીનાં નામ તો ધણું છે, સૌ પોતાના ધર્મની રૂઢીને અનુસરીને ગુણ ગુણ નામ લે છે પણ તે નામવાળો કોણ છે, શું છે, તેની શોધ બોળ અજ્ઞાની માણસો કરતા નથી; માટે પરમેશ્વરને બરાબર બોળખી તેના ગુણવું ભજન ગાય તો તેમાં સ્વાદ આવે. પરમેશ્વરને માલકે કદીમ (અનાદિ પરમેશ્વર) કહેવામાં આવે છે, રામ જે સર્વમાં રમી રહ્યો છે અને સર્વમાં વ્યાપક છે તે, સુદૃઢ એટલે આત્મજ્ઞાની લોક કૃષ્ણને લાહુત કહે છે કે જે નૂર પહેલાં જાહેર હતો, સામાન્ય રીતે લાહ અને

ધ્યારમાં કહાન પણ કહે છે, એવી રીતે. ખીજાં નામ પણ છે. કદાપિ એની ટીકા પેઠી દર પેઠી વાંચે તો આવતાં આવતાં છેવટે તેનું મૂળ પોતાના આત્મામાં સમાધ જશે; તે વાસ્તે કહાન પણ એજ આત્માને કહે છે.

આ પ્રસ્તકમાં મેં જે ગરખીઓ લખી છે તે તદ્દન ભક્તિરસની છે, શૃંગારરસની નથી. આત્માને કૃષ્ણ, કહાન, પાતળીયા, શ્યામળીયા, મોહનજી એવા નામથી ઓળખાવ્યો છે, મનની ભ્રમણાઓને ગોપીઓ કહી છે, નક્ષત્ર એટલે મનને કુખ્જની ઉપમા આપી છે, પાંચ તત્ત્વ અને તેના પચીસ ગુણોને તેની સાથે રહેનાર સખીઓ ગણી છે અને કેટલેક સ્થળે ગોપીઓ ગણી છે. આ બાબતની સંપૂર્ણ ટીકા મેં પાંચ ગરખીઓનું ઉર્દુ ભાષામાં વિવેચન લખ્યું છે તેમાં કરેલી છે તે વાંચવાથી સમજશે, એટલે અત્રે ટુંકામાં જણાવ્યું છે. આવી ગરખીઓ બરાબર સમજવી નેઈ એ; ઢીંગલા ઢીંગલીના મિથ્યા લગ્નની માફક ઉપરથી ગાવાથી કાંઈ સાર નથી. સમજી ભાવ રાખી ભક્તિ કરાય તોજ આત્મસિદ્ધિ થાય.

આ શરીરમાં મુખ્ય આત્મા છે અને શરીરમાં રહેલી સર્વ પ્રકારની શક્તિ તેનીજ છે; જ્ઞાન, દયા, હૃન્નર, કુદરત, શક્તિ, સિદ્ધિ વીગેરે સર્વે આત્માની અંદરથી પ્રાપ્ત થાય છે, કાંઈ બહારથી લાવવી પડતી નથી. સર્વ વસ્તુઓ આત્મામાંજ સમાયેલી છે. પણ જ્ઞાન થાય તોજ સમજાય. આત્માનું ધ્યાન ધરવાથી આત્મરૂપ બની જાય છે. ઘણા લોકો એવા થઈ ગયા છે કે આગમાં બેસે તો આગ બને, પાણીમાં બેસે તો પાણીરૂપ થાય. જેમ ભમરી કીડાને* લાવી પોતાના ધરમાં મુકે છે અને તેના મસ્તકમાં ત્રિપુટી વચ્ચે ડાંખ મારે છે, તે ડાંખની પીડાથી તે કીડાની સુરતી ભમરી પ્રત્યે લાગી જાય છે અને પોતાને ભુલી જઈ ભમરીના માંહે લીન થઈ જાય છે અને છેવટે કીડો ભમરી થઈ જાય છે, એમ જે કોઈ આત્મધ્યાનમાં લીન થઈ જાય તો તે છેવટે આત્મરૂપ બની જાય છે, અને શરીર નિર્મળ થઈ જાય છે. આ શરીરમાં ખીજી વસ્તુ નથી. પાંચ તત્ત્વનું પુતળું બનાવેલું છે, તત્ત્વો બ્રહ્મ-

* ચિદાનંદજી પોતાની બહોતરીના પદમાં કીડા વિષે જણાવે છે કે—

“સુણકે શબ્દ કીટ ભંગીકો, નિજ તન મનકી શુદ્ધ બિસરાવે,
દેખહુ પ્રકટ ધ્યાનકી મહિમા, સોહી કીટ ભૂગી હો જાવે.”

થીજ પેદા થયેલા છે, એટલે સર્વનું મૂળ તપાસતાં સર્વ બ્રહ્મરૂપજ છે.

દુનિયામાં જે જે વસ્તુઓ દેખાય છે તે તે માત્ર જુદાં જુદાં રૂપ છે પણ વસ્તુ આખરે એકજ છે. જેમ એક ઘઉંનો દાણો લઈ માટીમાં વાવશે તો પ્રથમ તે કુલી નરમ થઈ ફાટી તેમાંથી ઝાડ રૂપ ધારણ કરે છે, પહેલાં તે દાણો હતો, હવે તે એ પાંદડાના આકારમાં દેખાય છે, પછી જેમ જેમ તે છોડવો વધે છે તેમ તેમ તેમાંથી પાંદડાં અને ડાળીઓ નીકળે છે, પછી તેમાંથી ઉંચી આવે છે અને તેમાં દાણો દેખાય છે. તે સુકાયા પછી લઈ લેવામાં આવે છે અને તે દાણાનો લોટ ખનાવી રોટલી વીગેરે ભાતભાતના પદાર્થો ખનાવવામાં આવે છે, તે પદાર્થો માણસ ખાય છે અને તે હોજરીમાં થઈ કેટલુંક લોહીરૂપમાં અને કેટલુંક મળરૂપમાં બહાર આવી માટી પવન અગ્નિ વીગેરેમાં ભળી જાય છે. વિચાર કરો કે એક દાણો કેટલાં બધાં રૂપ ધારણ કરી પાછો મૂળ સ્વરૂપમાં મળી ગયો ! એજ પ્રમાણે મનુષ્યની પણ ઉત્પત્તિ છે.

આ ચોપડીમાં લોકોને કાયદો પહેંચાડવા સારૂ નેક નેયતીથી નૂરચક્ષ્મ મીરઝાં હયાતખાં નીઝામખાંએ તસ્દી લઈ મારાં કાવ્યોને ઉર્દુમાંથી ગુજરાતીમાં લખી શેઠ મહાસુખભાઈને મદદ આપી છે અને શેઠ મહાસુખભાઈએ તમામ કાવ્ય બરાબર શુદ્ધ કરી તેના ઉપર ટીકા લખી યથાર્થ ભાવાર્થ સમજાવવામાં ખાસ મહેનત અને કોશેશ લીધેલી છે તે માટે તે ગંતે ભાઈઓને આ પરમાર્થ કાર્ય કરવાના બદલામાં માલેક તેમની વય દોલત અને આબરૂમાં વધારો કરી સુખી રાખે.

અય ભાઈઓ ! મારી યથામતિથી લખેલાં પદ ભજન ગરખી ગઝલ વીગેરે આપ ભાઈઓથી બરાબર સમજી શકાય એ માટે ઉપર પ્રમાણે થોડો ખુલાસો લખ્યો છે અને હવે છેવટમાં ભુલ ચુકના માટે આપ સર્વ ભાઈઓની માફી ચાહું છું.

વિસનગર.

સંવત ૧૯૭૧

લી. આપનો નમ્ર સેવક

કાજી અનંતર.

અનુક્રમણિકા.

ભજન સંગ્રહ.

૧ સંતો સત યતલાના રે૦	૧ ૫૯	૨૯ જરા મોતસેં ડર સમજ૦	૪૦
૨ આત્મ અમર રહુગા રે૦	૨	૩૦ મરના હે બેશક સમજ૦	૪૦
૩ હમ તો સરલંગી હેં રે૦	૩	૩૧ ક્યું ગફલત કરતા સમજ૦	૪૧
૪ હમને શોધી કાયા રે૦	૪	૩૨ હો ભલું હુંશિઆર સમજ૦	૪૨
૫ સાધુ આત્મ સિદ્ધિ કરો	૫	૩૩ અબ કેસા કરના સમજ૦	૪૨
૬ હમને સફર કીયા તનમેં	૬	૩૪ ચહાંકોઈ નહીં તેરા સમજ૦	૪૩
૭ હમ તો ગુર ખયનકે સંગ	૭	૩૫ ક્યું રહેતા ગાફલ સમજ૦	૪૩
૮ હરકા દેખા દરસન મેં	૮	૩૬ મત હો પું મગર સમજ૦	૪૪
૯ હરકો હમને પાયા રે૦	૯	૩૭ સાંભજોને સતો સત૦	૪૫
૧૦ હમને શ્રદ્ધા બિઆરા રે૦	૧૦	૩૮ આ રે કલનુગના માનવી૦	૪૫
૧૧ જગતમેં જુક્તિ કેલાઇ૦	૧૧	૩૯ કાયા નગરના કોટમાં૦	૪૬
૧૨ તેરા ખોજ કીયા તનમેં	૧૨	૪૦ આ રે કલનુગના ખેડોરમાં૦	૪૭
૧૩ તેરી અકળિત માયા રે૦	૧૪	૪૧ સાધુ સુણો રાખ્હોનો અર્થ૦	૪૭
૧૪ તેરા લેદ સલી ન્યારા૦	૧૫	૪૨ સાધુ ને કોઈ કરશે આ૦	૫૨
૧૫ હમ તો આશક મસ્તાને૦	૧૬	૪૩ અગમ ગઢ હાલોને રે૦	૫૪
૧૬ કલમા ભલા પઢાયા રે૦	૧૮	૪૪ પ્રેમરસ પીઓને રે સતો૦	૫૫
૧૭ સાધુ રાખ્હ સુનો મેરા૦	૨૦	૪૫ આત્મ જ્ઞાની ધ્યાન કરો૦	૫૭
૧૮ જ્ઞાની ગુર ગુણ ગાવે રે૦	૨૧	૪૬ સાધુ તમે સુરતા શિખર૦	૬૦
૧૯ અભિમાન એહું શિદ્દ કરે૦	૨૨	૪૭ સાધુ કરો સુખ અર્જપા૦	૬૨
૨૦ ગુર હરી જ્ઞાન વિચારો૦	૨૩	૪૮ સાધુ તમે અણીરે અગ્રે૦	૬૩
૨૧ કાયા તારી શાથી વટલાણી૦	૨૫	૪૯ સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ૦	૬૫
૨૨ શાથી વટલાણી તારી કાયા૦	૨૬	૫૦ ભજન કરો ભાવે હરી નર૦	૬૭
૨૩ સાધુ અજબ બના એક૦	૨૮	૫૧ કલનુગ આઠ્યો ખોટો૦	૬૮
૨૪ ખલકો જૂબ બનાયો૦	૨૯	૫૨ સાધુ તમે માયાના લોલી૦	૭૧
૨૫ સુરત હમારી રેલ છપ્પલી૦	૩૦	૫૩ સંતો હમ નામ નિરંજન૦	૭૩
૨૬ બડી ઝડપસેં સભાકે અંદર૦	૩૧	૫૪ માલક મેરે મેં હું ગસીબ૦	૭૭
૨૭ જોગડી પહેલે મહીયાં૦	૩૧	૫૫ માલક મેં તો સખસેં પુરા૦	૭૮
૨૮ નિશ્ચે સત માનો અલખ૦	૩૪	૫૬ માલક સખમેં પું હે૦	૮૧

(ભજન.)	પૃષ્ઠ.
૫૭ અંતર અપના ખોલેને૦	૮૩
૫૮ સાધુ કાણુ ઘટ્ટામાં ખોલે૦	૮૪
૫૯ સાધુ જેને ખોળે છે તે૦	૮૫
૬૦ સાધુ તમે હવતાં લોનેજ૦	૮૫
૬૧ સાધુ તમે સદ્ગુરુ વશ૦	૮૬
૬૨ સાધુ તમે ખોજ હરીનું૦	૮૭

(ભજન.)	પૃષ્ઠ.
૬૩ સાધુ તમે જળમાં રહાછો૦	૮૮
૬૪ હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે૦	૮૯
૬૫ સાધુ તમે સુરતા સંભાળો૦	૯૦
૬૬ ગુરુને મુજકો જ્ઞાન ખતાયા૦	૯૧
૬૭ ગુરુગમ હાથમેં આપ્યા રે૦	૯૨
૬૮ માટી કેરે ખગલેમેં ખોલતા૦	૯૩

ગરબી સંગ્રહ.

૧ બહાલે વાંસલી વગાડી રે૦	૯૫
૨ આવો આવોને અલખેલાં	૧૦૮
૩ દીલડાં પિયુજને દીધાં રે૦	૧૧૩
૪ પ્રેમ પિયુજથી ખીધા રે૦	૧૧૫
૫ મોહન મોરલી વગાડી રે૦	૧૧૮
૬ નાઓળાઓને પાતળી આજી૦	૧૨૦
૭ બહાલા પ્રેમ કટારી રે મને૦	૧૨૧
૮ મહોલે આવોને મોહનલાલ૦	૧૨૨
૯ મોહું મોહું મોહનનાં	૧૨૨
૧૦ હરિ આવોને આપણે૦	૧૨૩
૧૧ શા મોટે રીસાયા મારાં	૧૨૩
૧૨ વાલમા વાલમા વાલમા રે૦	૧૨૬
૧૩ વાટો જોઈ છું તમારી૦	૧૨૭
૧૪ આવો તો નહિ હું વારી૦	૧૨૮
૧૫ મારી છે પ્રેમની કટારી૦	૧૨૯
૧૬ લાગી છે પ્રીતડી તમારી૦	૧૩૦
૧૭ મીઠું નામ છે તમારું૦	૧૩૮
૧૮ સખી હરિ મળવાનાં	૧૪૦
૧૯ શું કહું અક્ષય મહારાજ૦	૧૪૧
૨૦ સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર૦	૧૪૨

૨૧ સખી મહાપદની તે વાત૦	૧૪૫
૨૨ સખી પડવે લીધો પંથ૦	૧૪૭
૨૩ પડવે કીધી પ્રિત પિયુનાં	૧૪૮
૨૪ કક્કા કામ કોથ સર્વે૦	૧૫૦
૨૫ મોહનજી બહાલા મારાં	૧૫૨
૨૬ સખી કોઇ કંથને સમજવે૦	૧૫૪
૨૭ આવો હરિ થેર ઉત્તમ૦	૧૫૫
૨૮ કહોને સખી શ્યામ વિનાં	૧૫૬
૨૯ કારતકે કંથ સિધાવીયાં	૧૫૭
૩૦ પહેલાં તો મુન હતું૦	૧૫૮
૩૧ દયાળા ઓરા આવો રે૦	૧૬૦
૩૨ મને કાડી દરસન દેજે રે૦	૧૬૧
૩૩ અલખેલા અજગારહોને રે૦	૧૬૨
૩૪ ગોવાલણુ ઘુંઘટ ખોલો રે૦	૧૬૨
૩૫ હરિ મારા મહોલે૦	૧૬૩
૩૬ હરિ મારા હૈડામાં૦	૧૬૪
૩૭ હરિ મારા ભાવનાં	૧૬૫
૩૮ મોહનતમે શિદને વિસારો૦	૧૬૬
૩૯ કહું પ્રેમની વાત હું૦	૧૬૭

પદ સંગ્રહ.

૧ નજો નજો પ્રેમી રુનેહી૦	૧૬૯
૨ શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કોને૦	૧૬૯
૩ એસા રે નવશાહ કોન હે૦	૧૭૦
૪ મુલસેમીયાં મેરી ત્રિનતી૦	૧૭૧

(૫૬.)

૫૫૪.

- ૫ ધન ધન માલી બાગકે ૧૭૨
 ૬ સંતો આ સુષિતો અમર ૧૭૩
 ૭ જગો મેરે પ્યારે રે ઉઠ ૧૭૬
 ૮ બાંસરીઆરે અબ મત ૧૭૭
 ૯ બાલમ મોઢો રે તુમ સંગ ૧૭૭
 ૧૦ સખીરી મોઢો રે પિયા ૧૭૮
 ૧૧ કોહરીઆ રે તું ક્યું કું ૧૭૯
 ૧૨ પપૈયા પાપી રે મત લે ૧૭૯
 ૧૩ હે સજના રે તું મોરી ૧૮૦
 ૧૪ બાલમ મોઢો રે તુમ બિન ૧૮૧
 ૧૫ તે બનડા રે બનકન ૧૮૨
 ૧૬ હું તો પિયુર મોહી રે ૧૮૨
 ૧૭ મોરો બાલમ એસો અઘરો ૧૮૩
 ૧૮ તે હોરી બેલકે મોરી ૧૮૪
 ૧૯ બાલમ મોઢો અબ ના ૧૮૪
 ૨૦ એસો રંગ બનાયો અહમદ ૧૮૫
 ૨૧ એસા નવશાહ બનાયો ૧૮૬
 ૨૨ એક બ્રહ્મ આર દ્વિતીયા ૧૮૭

(૫૬.)

૫૫૪.

- ૨૩ જળ ઉદય અનુભવભાન ૧૮૮
 ૨૪ આતમ ચીનો આપકો ૧૮૯
 ૨૫ ક્યા કહેના હાલ કીકેકો ૧૯૦
 ૨૬ દાસ જ્ઞાની જળ ચડે ૧૯૦
 ૨૭ જ્ઞાની દુનિયા દીનસે હાથ ૧૯૧
 ૨૮ જ્ઞાની મખડી ગંજ થા ૧૯૨
 ૨૯ જ્ઞાની તેરી બૂલ હે ૧૯૩
 ૩૦ મોહનજી મંદીર પધારે ૧૯૬
 ૩૧ મને મોહો ના મોહાય ૧૯૬
 ૩૨ મને લાગ્યો થારો નેહ ૧૯૭
 ૩૩ બિરાલે સ્વામી નાથ હો ૧૯૭
 ૩૪ પધારો મારા રાજ હો ૧૯૮
 ૩૫ ભાન કેમ બૂલ્યો રે ૧૯૯
 ૩૬ ભાવ કરી બજાએ રે ૨૦૦
 ૩૭ હરિ ક્યા આજો રે ૨૦૧
 ૩૮ મન મસ્તાનો રે ૨૦૨
 ૩૯ જીવ લલચાયો રે ૨૦૪
 ૪૦ મુરખ માયા માગે રે ૨૦૪
 ૪૧ સાધુ તમે સમજો રે ૨૦૬

ગઝલ સંગ્રહ.

- ૧ એક શોખ કરકે અશવા ૨૦૮
 ૨ કુહ ન થા તબ ગંજ ૨૧૦
 ૩ ક્યા કહું ગીલા તેરા અય ૨૧૨
 ૪ લગી આગ સીનેમે અય ૨૧૩
 ૫ સંભલીયે શમેર મેહફલમે ૨૧૪
 ૬ દિલ સદા બેચેન હે મુજ ૨૧૬
 ૭ તેરી ચશમ જાહેર અય ૨૧૭
 ૮ જની હકા લે અબ તો ચે ૨૨૧
 ૯ દેખકર કુદકે સનમકી ૨૨૩
 ૧૦ મુજે જલ્દીસે દે સાકી હું ૨૨૪
 ૧૧ તેરે ઈશકમે મુજે અય ૨૨૬

- ૧૨ ગાહા પરહેજ તકવા ૨૨૭
 ૧૩ બાગ દુનિયામે સનમને ૨૨૯
 ૧૪ ગીરેખાં ચાકકર સેહેરામે ૨૩૦
 ૧૫ કહાકર દર્દ દિલ રો રો ૨૩૧
 ૧૬ ક્યું મીસ્લે કતાં ચાંદકા ૨૩૨
 ૧૭ ચે રમ્ઝે મારેફત હોતી હે ૨૩૫
 ૧૮ મેરે દિલમે દિલકા પ્યારા ૨૩૯
 ૧૯ કર અશવા સનમને ૨૪૦
 ૨૦ જલવા દીખાકે ચારને ૨૪૧
 ૨૧ હું હર શેમે અયાં હે ચાં ૨૪૧
 ૨૨ સાજું હર શેદે વીચ ગાહર ૨૪૨

(ગઝલ.)	પૃષ્ઠ.
૨૩ નાઓ અદાસે સામને મેરેં	૨૪૩
૨૪ જલવા દીખાયા ચારનેં	૨૪૪
૨૫ હમારી અર્જ હે અયં	૨૪૫
૨૬ નિકાળ મોહસેં ઉઠા લોં	૨૪૬
૨૭ મુજકો હે કામ ખુદાસેં	૨૪૭
૨૮ હીજને તેરે સનમ અળં	૨૪૮
૨૯ અલતયખ શીક્લ હેં	૨૪૮
૩૦ તેરે નમ વસલકા અયં	૨૪૯
૩૧ રંજ ખાતનકા મેરે આહં	૨૫૦
૩૨ હુએ આશક તુમારે હમ	૨૫૧
૩૩ મુસલમાંહું ખુદાકો નનતાં	૨૫૨
૩૪ જહાંમે કળસેં હુવાહે ચેં	૨૫૩
૩૫ લપટકે સોઘએ પલંગ પરં	૨૫૪
૩૬ આહ મુજસેં નહીં મીલોં	૨૫૫
૩૭ તેરેપે હોકે ફીદા તુજકોં	૨૫૬
૩૮ એ લી ન હુવા વોહ લીં	૨૫૭
૩૯ રખોગે કળ તલક મહેજુરં	૨૫૮
૪૦ ઈશ્કએહમદકા મેરે દિલકોં	૨૫૯

(ગઝલ.)	પૃષ્ઠ.
૪૧ મહંમદસેં મેં દિલ લગાયાં	૨૬૦
૪૨ પ્યારે એહમદ તો સુન્નેં	૨૬૧
૪૩ હુવે બદનામ તુમસેં દિલં	૨૬૨
૪૪ આશક હું મુખતિલા હું	૨૬૪
૪૫ તુમેં અય અહલે ઝાહરં	૨૬૫
૪૬ ઈશ્કે સદમુસેં હમ રોં	૨૬૬
૪૭ કીજે નઝદ ઇધરકોં	૨૬૭
૪૮ તેરી યાદ હમ દિલમેં	૨૬૮
૪૯ હમીં લામકાંસેં તોઆયેં	૨૭૦
૫૦ ખવામખવા અબહોગયાં	૨૭૧
૫૧ અલાહુ કર અલાહું	૨૭૨
૫૨ આઓ ઇધરકો આઓં	૨૭૩
૫૩ નહીં અચ્છાં	૨૭૪
૫૪ ફક્ત દુનિયાહી દુનિયાહેં	૨૭૫
૫૫ અયદિલ અગર મદીનેકોં	૨૭૬
૫૬ ખુદાકે વાસ્તે મુખકાં	૨૭૮
૫૭ ખુદાયા હું સત્તારોં	૨૮૧
૫૮ યા ઇલાહી હું હે હાદીં	૨૮૧

નસીહત સંગ્રહ.

નસીહતનામા ૧:—

સુરલેહલ ઇન્સાન યાને મતુબ્યને

સુધારવા માટે ઉપદેશ.

જુદે જુદે ઝમાનેકે રંગ:—

જુદકા ઝમાના.	૨૮૩
દગાકા ઝમાના.	૨૮૬
હસદકા ઝમાના.	૨૮૭
ગીબદકા ઝમાના.	૨૮૮
અદાવતકા ઝમાના.	૨૮૯
અમલદારીકા ઝમાના.	૨૯૧
આઇયોંકી નાઇતેફીકા ઝમાના.	૨૯૨

ઝોરતોંકા ઝમાના.	૨૯૩
મતલબકા ઝમાના.	૨૯૪
મગરૂરીકા ઝમાના.	૨૯૬
ખખીલીકા ઝમાના.	૨૯૮
પેસેકી ગુલામીકા ઝમાના.	૩૦૨
ઝોરતોંકી ગુલામગીરીકા ઝમાના.	૩૦૫
દગાખાઝીકા ઝમાના.	૩૦૫
બેપારીયોંકે દગાકા ઝમાના.	૩૦૬
દોસ્તીકા ઝમાના.	૩૦૭
દુશ્મનીકા ઝમાના.	૩૧૦
નાઇતેફીકા ઝમાના.	૩૧૪

બેવફાઈકા ઝમાના.	૩૧૪
બડાઈકા ઝમાના.	૩૧૪
મરુખરીકા ઝમાના.	૩૧૬
બેહલમીકા ઝમાના.	૩૧૬
ભહીલીકા ઝમાના.	૩૧૭
કોઝીકા ઝમાના.	૩૧૮
અનવરકી અર્થ.	૩૨૦

નસીહતનામા ૨:—
 ફવાએફલ મુસ્લેમીન-તોહફ
 એ ઈમાન યાને મુસલમાનના
 ફાયદા માટે ધર્મની બક્ષિસ. ૩૨૨
 નસીહતનામા ૩:—
 ફવાએફલ મુસ્લેમીન-તાઝીયાના
 એ ઇસ્લામ. યાને મુસલમાનના
 ફાયદા માટે ઇસ્લામની ચાલુક. ૩૩૮

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

માત્રમ.	પૃષ્ઠ.
૧ શાહે આલી વકાર૦	૩૫૪
૨ દુલેહકો શબગસ્ત ચડાવો૦	૩૫૬
૩ મારા કાસમ જવાન૦	૩૫૭
૪ શાહે શેશન ઝમીર૦	૩૫૮
૫ શાહે કોનો મકાન૦	૩૫૯
૬ સુનો ગમકા કલામ૦	૩૬૧
૭ બાનુકો બેવા બનાઈ૦	૩૬૨
૮ શોરો ફિગાંકા પુકારા૦	૩૬૨
૯ અશી બરીકે સીતારે૦	૩૬૩
૧૦ દરીઆમે ગમકી સદાહે૦	૩૬૪
૧૧ ગુન્હે નખીકે ચમનકે૦	૩૬૫

લેગીનામાં.

૧ લેગી બનકર બલાસે૦	૩૬૭
૨ હમનેલેગીકીસુરત બનાઈ૦	૩૬૯
૩ લેગ હમને હકાયા હે૦	૩૬૯
૪ અખતો હે લેગ હમકો૦	૩૭૦
૫ હમ તો લેગી બને શાહકે૦	૩૭૧

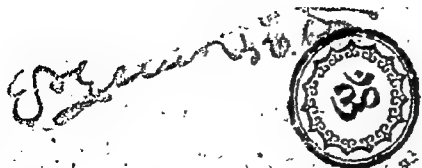
ગઝલો.	પૃષ્ઠ.
૧ રહેમ કર મુજબે૦	૩૭૨
૨ કોઈ આકરકે દીલકો૦	૩૭૪
૩ મરહુબા મરહુબા૦	૩૭૫
૪ હમે કબ તલક૦	૩૭૬

ફારસી ગઝલો.

૧ મમઝૂલ પરેશાનમ સાકી૦	૩૭૬
૨ સાકીયા ભમ મયે વસ્ક૦	૩૭૭
૩ અઝ મન ચિરા રહ દઈ૦	૩૭૯

સિંધી કાફીઓ.

૧ આ હું નીત મુખરો ડીસાં૦	૩૮૦
૨ આ હું આહયાં વુંહલે૦	૩૮૧
૩ હોમેહસર નેડીમોંમીનાભ૦	૩૮૧
૪ હો મુશ્કેલ પવેદી માંધ૦	૩૮૨
૫ વું કર ન મુંહ વાર૦	૩૮૨
૬ અરજું સુણ મીયાં આહાહ ૩૮૩	
૭ તો નખી મહંમદ રખાન૦	૩૮૩
દુઆ યાને આશિય.	૩૮૪
માફી યાને ક્ષમા.	૩૮૬
તારીખ ૧, ૨, ૩.	૩૮૮

અનવર કાવ્ય.

ભજન સંગ્રહ.

ભજન ૧.

મેંને મુજે ન જાના છ.^૧

સંતો સત બલકાના રે કે મેંને મુજે ન જાના છ. ટેક.
 નહીં મેં હિંદુ નહીં મુસલમાન નહીં યોગીકા ચેલા રે ભાઈ,
 સખ લોકોસેં મેં હું ભીલતાં સખસેં રહું એકીલા, સંતો ૦ ૧
 નહીં મેં આદમ નહીં દેવતા તિન લોકસેં^૨ ન્યારા રે ભાઈ,
 કીસીને મેરા અંત ન પાયા મેરા રૂપ અપારા, સંતો ૦ ૨
 નહીં મેં માટી નહીં મેં અગ્નિ નહીં પવન નહીં પાની રે ભાઈ,
 નહીં હે મુજકો કીસીને જાના મુજે તો જાને જ્ઞાની, સંતો ૦ ૩
 નહીં મેં ઉપર નહીં મેં નીચે નહીં જગતકે અંદર રે ભાઈ,
 નહીં હે મેરા ઠામ ઠેકાના નહીં મહેલ ના મંદર, સંતો ૦ ૪
 વહી હે અન્વલ વહી હે આખર વહી હે આવા છાના રે ભાઈ,
 જ્યાં દેખા જ્યાં વહી વહી હે વહી હે મેંને માના, સંતો ૦ ૫
 ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા ઉસીકો સમજા ખુબ રે ભાઈ,
 ઉસીકા પરછાયા સખ જળ હે ઉસી જિના નહીં દુજા, સંતો ૦ ૬

૧ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સંબંધી છે, આત્મા એજ પરમાત્મા છે.
 ૨ તિન લોકસેં = સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ એ ત્રણ લોકથી.

વહી સો ખેલે વહી ખેલાવે વહી સળ નાચ નચાવે રે ભાઈ,
 વહી સો સળ કુછ કરે કરાવે પરકા નામ બતાવે, સંતો ૭
 વહી પુરૂષને ભજન બનાયા વહીને મીલકર ગાયા રે ભાઈ,
 વહી પુરૂષ હે સુનનેવાલા જ્ઞાનીને^૧ બતલાયા, સંતો ૮

ભજન ૨.

કાલસેં નહીં મરૂંગા ૭.^૨

આતમ અમર રહુંગા રે કાલસેં નહીં મરૂંગા ૭. ટેક.
 પ્રેમ નગરમે^૩ જા ખેહુંગા જ્ઞાનકે ગોલે^૪ મારૂંગા ભાઈ,
 કાલ કોટકા^૫ નાશ કરૂંગા જમકા શીષ ઉતાડે, આતમ ૧
 પાંચકો માર પચીસકો મારૂં^૬ ગઠ ઉજજડ કર ડાહુંગા ભાઈ,
 અમર નગરકા^૭ રાજા હોકર સ્વર્ગ ભુવન જા રહાહું, આતમ ૨
 સુરત^૮ નુરતકા^૯ ઘોડા કરકે ગગન મંડળ જા ફેરૂંગા ભાઈ,
 ઓહુંગ સોહુંગકી^{૧૦} સડક બનાકે સુખમણ^{૧૧} ગઠ જા ઘેરૂં, આતમ ૩

૧ રચનાર કાઝી અનવર મીયાંએ કાવ્યના અંતમાં પોતાના નામની સંજ્ઞા તરીકે ઘણા ભાગે ભજન ગરબી અને પદમાં “જ્ઞાની” શબ્દ અને ગરબમાં “અનવર” શબ્દ વાપર્યો છે. આ બાબતનો ખુલાસો રચનારે પોતેજ આગળ ૨૪ મી ગરબીમાં નીચે પ્રમાણે કર્યો છે—

હર જોડી હહે કાઝી અનવર રે, નામ “જ્ઞાની” કવિતાની અંદર રે.

૨ આ ભજન સમાધિનું છે. ૩ પ્રેમનગર=પ્રેમરૂપી નગર. ૪ જ્ઞાનકે ગોલે=જ્ઞાનરૂપી ગોળા. ૫ કાલ કોટકા=કાળરૂપી કિલ્લાના. ૬ પાંચકો માર પચીસકો મારૂં=પાંચ ભૂત અને એક એકના પાંચ પાંચ ગુણ એટલે એકંદર પચીસ ગુણ (વાંચો ઉપોદ્ધાત). ૭ અમરનગર=ઉપર દર્શાવેલા શત્રુઓને જોણે છુટ્યા છે એવા આત્માનું સ્થાન, સ્વર્ગ. ૮ સુરત=ધ્યાનમાં ખેસી દીર્ઘ દષ્ટિનું મસ્તકમાં જવું. ૯ નુરત=સુરતને કરવાનું સ્થાન. ૧૦ ઓહુંગ (ઓમ) સોહુંગ (સોહ) =શ્વાસોચ્છ્વાસ, અજંપા બપો. ૧૧ સુખમણ (સુખમણ) =જ્યારે બને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ નિકળે ત્યારે સુખમણ નોડી હહેવાય છે; જ્યારે આ સ્થળે સ્વર આવે ત્યારે મનને સમાધિ થાય છે.

નામ ઠામકા નાશ કરુંગા જન્મ મરણકો ટાળુંગા ભાઈ,
આપ એકીલા અમર રહુંગા સુનમે શહેર બસાલું, આતમ ૦ ૪
આતમ નામી અમર નગરમે પ્રદ્વરૂપ હો ખોલુંગા ભાઈ,
સંતનકા સેવક હો જ્ઞાની લેલ પ્રદ્વકા ખોલું, આતમ ૦ ૫

ભજન ૩.

ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી.^૧

હમ તો સરલંગી^૨ હે રે ચલન સખ ઉલટે ચલીએ જી. ટેક.
અંકનાલ^૩ હે બાટ હમારી ગગન મંડળ ના ચંડીએ રે ભાઈ,
ઉંડા દરિયા બહોત અંધેરા^૪ વહાં કુદકર પડીએ, હમ તો ૦ ૧
અગમ અગોચર ચોર અંધેરા બહાં ઘોડા દોડાવે રે ભાઈ,
બસ્તીકો^૫ ઉજડ કર ડાલો ઉજડ ફેર બસાવે, હમ તો ૦ ૨
ઈંગલા^૬ પિંગલા^૭ અલોપ કરકે સુખમણુ^૮ પૂર બહાવે રે ભાઈ,

૧ આ ભજન સમાધિનું સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ સરલંગી (સર્વાંગી) =
અધામાં મળી બધે તેવો. ૩ અંકનાલ = ત્રિપુટી વચ્ચેનો વક્ર અને શ્રીલો છેદ કે
જેમાં થઈને સુરતી દસમા દ્વારે બધે છે. ૪ ઉંડા દરિયા બહોત અંધેરા =
ન્યારે સુરતી ઉપર ચડે ત્યારે સુન થઈ સર્વે પ્રમણાથી વિરક્ત થવાય તેવી
સુન સ્થિતિ. ૫ બસ્તીકો +++ = પ્રમણા રૂપી વસ્તીનો નાશ કરી આતમ-
પ્રકાશની વસ્તી વસાવવી તે. ૬ ઈંગલા (ઇંડા) = ન્યારે ડાબી નાસિકામાંથી
સ્વર નિકળે ત્યારે ઈંડા અથવા ચંદ્ર નાડી પણ હલેવાય છે. ૭ પિંગલા =
ન્યારે સ્વર જમણી નાસિકામાંથી નિકળે ત્યારે પિંગલા અથવા સૂર્ય નાડી
પણ હલેવાય છે. ૮ સુખમણુ (સુખમણ) = બંને નાસિકામાંથી સાથે શ્વાસ
નિકળે તે નાડી; इडा च पिंगला चैव सुषुम्णा चૈતે નાદિકાઃ । શશિ-
સૂર્યશિવસ્થાનં વામદક્ષિણમધ્યગાઃ ॥ અર્થાત્ ઈડા ડાબી બાજુની નાડી અને
તેનું સ્થાન ચંદ્ર છે, પિંગલા જમણી બાજુની નાડી અને તેનું સ્થાન સૂર્ય છે
અને સુષુમ્ણા ઉપરની બંને નાડીની મધ્યની નાડી અને તેનું સ્થાન શિવ છે.

ગુરુગમ સોટા કાથમે લેકર ઉલટી ગંગા^૧ તરીએ,^૨ હમ તો ૩,
નાભિ કમલસે નાવ ચલાવે સોહગ શબ્દ ચિત ધરીએ રે ભાઈ,
સુરત સુરત પર સુરતા રણદે તીરખુટી^૩ તીરથ ધાવે, હમ તો ૪,
મનકી મોજમે આકર જ્ઞાની એસા શબ્દ સુનાવે રે ભાઈ,
મરને પહેલે^૫ હમ મર જાવે^૬ એર અમર હો જાવે, હમ તો ૫

ભજન ૪.

લેદ અંતરકા પાયા ૭.

હમને શોધી કાયા રે લેદ અંતરકા પાયા ૭. ટેક.
એકા એકી ઉનમુની^૭ હોકર સોહગ શબ્દ રણકાયા રે ભાઈ,
દંડી^૮ મુંડી^૯ એક મીલાકર નેન નાસિકા લાયા, હમને ૧
બસ્તી^{૧૦} છોડ શિખર^{૧૧} પર આયા અનહદ નાદ જગાયા રે ભાઈ,
અમૃત રસકા પીયા ખ્યાલા તીરખુટી ધ્યાન ધરાયા, હમને ૨
હુંગર ચઢીયા દેખી મઢીયા^{૧૨} જળહળ જ્યોત^{૧૩} જગાયા રે ભાઈ,
ગુરુ અપનેકા ખોજ કીયા તણ અપના રૂપ દિખાયા, હમને ૩
ભયા પ્રકાશ એર હુવા ઉગલા અગમ મહેલમે^{૧૪} આયા રે ભાઈ,
અદ્ધર આસન જોગી^{૧૫} બેઠા નૂર નઝરૂં વરતાયા, હમને ૪
સુરત હમારી સુનમે પહોંચી અવધટ ઘાટ મીલાયા રે ભાઈ,

૧ ઉલટી ગંગા = સુયુક્ત સ્વરૂપી ગંગા. ૨ તરીએ = ઉપર ચરીએ.
૩ તીરખુટી (ત્રિપુટી) = બે ભગવતા વચ્ચેની જગા. ૪ મરને પહેલે =
આત્માથી દેહ છુટો થાય તે પહેલાં. ૫ હમ મર જાવે = સંસાર તથા શરીર
વીગેરે પ્રભાણું લાન ભુલી આત્મસ્વરૂપમાં લીન થઈએ. ૬ આ અનવર
સમાધિનું સ્વરૂપ બતાવે છે. ૭ ઉનમુની = એકદમ ચુપ. ૮ દંડી = નાકની દાંડી.
૯ મુંડી = નાકની આણી. ૧૦ બસ્તી = મનની પ્રભાણરૂપ વસ્તી. ૧૧ શિખર =
બ્રહ્માંડરૂપ શિખર. ૧૨ મઢીયા = પ્રભાણું સ્થાન. ૧૩ જળહળ જ્યોત = આત્મ-
પ્રકાશ. ૧૪ અગમ મહેલમે = સુનમાં. ૧૫ જોગી = આત્મારૂપ જોગી. ૧૬
નૂર = બ્રહ્મપ્રકાશ.

તનકો તોડા મનકો જોડા ઉલટાં આપ સમાયા, હમનેં પ કહેતા જાની સુનો મેરે સંતો અગમ પંથ મેં પાયા રે ભાઈ,
આપેસે જળ હમ આપ નિકલ ગયે અલખ પુરૂષ^૧ ઘર આયા, હૃંદ

ભજન ૫.

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો.^૨

સાધુ આતમ સિદ્ધિ કરો સહી સિદ્ધિકો તમ બિસરો. ટેક.
અગ્નિ ખાવે અગ્નિમેં નહાવે અગ્નિમેં કરે પથારી રે ભાઈ,
અગ્નિ હોકર અગ્નિમેં મીલ જાય ફીર નિકળે સિદ્ધ ભારી, સાધું ૧
જલમેં ઘુસકર કોરે નિકળે જલ પર ચલને લાગે રે ભાઈ,
જલમેં જાકર જલ બન જાવે ફીર જલમેંસેં જાગે, સાધું ૨
પવનપે ચાલે પવનપે બેઠે પવન પર અદ્ધર સોવે રે ભાઈ,
પવનમેં મીલકર પવન હો જાવે ફીરકર પરગટ હોવે, સાધું ૩
મીટીમેં મીલકર મીટી હોજાવે મીટી ખીચ સમાવે રે ભાઈ,
યહાં સમાવે કહીં જા નિકળે ફીર યહાં પર આવે, સાધું ૪
આકાશમેં જા અલોપ હો જાવે જડ ના રહેવે કાયા રે ભાઈ,
શસ્ત્ર કોઈ બંધે નહીં ઉસ પર તખ નહો સિદ્ધ કહાયા, સાધું ૫
એક શરીરકે અનેક બનાવે જ્યાં ધારે બહાં જાવે રે ભાઈ,
જો કુછ મોસેં બચન નિકાલે જોહી તુરત હો જાવે, સાધું ૬
તખ હમ ઉસકો સિદ્ધ બિચારે ચોર સિદ્ધિ સખ જોટી રે ભાઈ,
હુનિયા લીતર ઢોંગ ચલાવે ખાત બનાવે મોટી, સાધું ૭
તિન કાલકી^૩ ખાત બતાવે ચૌદ લોકકી^૪ જાને રે ભાઈ,

૧ અલખ પુરૂષ = આત્મા. ૨ મોક્ષનું ઘર આત્મસિદ્ધિ છે એ આ ભજનનો સાર છે. ૩ તિન કાલકી = મૃત, વર્તમાન અને ભવિષ્ય એ ત્રીંને ત્રણ કાળની. ૪ ચૌદ લોકકી = સાત આકાશના અને સાત પાતાળના મળી ચૌદ લોકની.

અપની કાયા અમર રાખે તથા સિદ્ધિ પરમાને, સાધુ૦ ૮
 રિદ્ધિ સિદ્ધિ છોડકે સંતો આત્મજ્ઞાન ખિચારે રે ભાઈ,
 અપને સ્વરૂપકો આપ પિછાનો ઓર અપના ભવ તારો; સાધુ૦ ૯
 જન્મ મરણ પ્રીર નહીં હે સંતો જ્ઞાની કહેતે વાણી રે ભાઈ,
 ઇસ પિંજરેસે^૧ જીવ દિન છૂટે ફીર નહીં આવે પ્રાણી, સાધુ૦ ૧૦

ભજન ૬.

હમને સફર કીયા તનમે.^૨

હમને સફર કીયા તનમેં મીલે જા અલખ નિરંજનસે. ટેક.
 શીતળ કુંડમેં નહાકર સંતો નિવૃત્તિ ઘર આયે રે ભાઈ,
 પ્રીર ગંભીર ધરી મન અંદર હરસેં ધ્યાન લગાયે, હમને૦ ૧
 મન પવનકો પાંધકે સંતો ઘટકે ચોર નિકાલે રે ભાઈ,
 એતન ચોકી બીઠાકે અંદર અગમકે મારગ ચાલે, હમને૦ ૨
 સીધા મારગ છોડકે સંતો ઉલટે રસ્તે આયે રે ભાઈ,
 તીરખુટી ઘાટપર આકર સંતો આપમેં આપ સમાયે^૩, હમને૦ ૩
 સુખમણ સેજમેં આકર સંતો સુરતી સુનમેં જોડી રે ભાઈ,
 પાંચ ઇંદ્રિકો બસ કર લીની તનકી શુદ્ધિ છોડી, હમને૦ ૪
 અગમ અગોચર કુંડકે સંતો સુનકે ભીતર આયે રે ભાઈ,
 ગંકનાલકે મારગ હોકર ગગન મંડલમેં ધાયે, હમને૦ ૫
 મહાસુનમેં હમ જાકર સંતો ધીરે ધીરે ચાલે રે ભાઈ,
 પ્રેમ લહેર જળ ચડ ગઈ હમકો સુનસેં પાર નિકાલે, હમને૦ ૬
 પિંડ પ્રહ્લાંડકો ફેડકે સંતો અકાશ મારગ દોડે રે ભાઈ,

૧ પિંજરેસેં=શરીરરૂપી પાંજરાથી. ૨ આ ભજન સમાધિ સંબંધી છે અને સમાધિની ક્રિયાને સુચાર્ફરીરૂપે દેખતા ફરી હકીકત જણાવી છે. ૩ આપમેં આપ સમાયે=બાહ્ય અને અંતર રાગદ્વેષની વૃત્તિઓથી વિરક્ત થઈ એકાગ્રતામાં રહે.

આગે શ્રીર એક દેખા મેદાન હમને ખુલ્લે ચોડે, હમને ૭
 વહાં નખીકી^૧ મીનલસ દેખી હમે અદખસે આથે રે લાઈ,
 સલી સહાયાં દેખે ઉસ બા નખીકા દર્શન પાથે, હમને ૮
 બહાંસે હમ ગયે સંગ નખીકે બીચમે જનત^૨ આઈ રે લાઈ,
 ખહોત તમાથે દેખે ઉસ બા રૂહાં^૩ ખહોત દિખાઈ, હમને ૯
 વહાંસે પહોંચે અર્થકે^૪ ઉપર નૂર ખહોતસા દેખા રે લાઈ,
 ઉસે આગે નૂર બાત હે નહીં હે ઉસકા લેખા, હમને ૧૦
 વહાં તુરકા ચોર સાર હે તરેહ તરેહકા બાબ રે લાઈ,
 નૂર અલખકા વહાં દેખાવે એહી ધામ મહારાજ, હમને ૧૧
 એ તો બાત દેખેકી હોગી કહેનેમે નહીં આવે રે લાઈ,
 જ્ઞાની બે છતે મર બાવે બહો એ રસતા પાવે, હમને ૧૨

ભજન ૭.

ગગનમે ચડકર હો ગયે દંગ.^૫

હમ તો ગુરુ બચતકે સંગ ગગનમે ચડકર હો ગયે દંગ. ટેક.
 ખેટી સીલી અનહદ^૬ બાબ તરેહ તરેહકા બાબ રે લાઈ,
 એ બાબ શ્રીર બડતે બડતે જેમા બાદલ ગાબ, હમ તો ૧
 ઉસ બાબેમે ચલુકર હે ઘોર ખહોત હે લંબા રે લાઈ,
 ચલુકરકે ઉપર હમને દેખા ખહોત અચંબા, હમ તો ૨
 ચંદ્ર સૂરજ ચોર તારે દેખે બિજલીકા ચમકારા રે લાઈ,
 ચંદ્રકે લીતર દેખી મૂરત ઉસકા નૂર અપારા, હમ તો ૩

૧ નખીકી = પેગંબરની. ૨ જનત = સ્વર્ગ. ૩ રૂહાં = છતો. ૪ અર્થકે =
 અર્થારના. ૫ આ ભજન અનાથિતું છે. ૬ અનહદ નારદ દસ છે તે નીચે
 પ્રનામે:—ખહેલો ચીળી ચીળી પ્રથમ, બીજો ચીળી ચીળી, ત્રીજો ઘંઝનાદ,
 ચોથો રાખનાદ, પાંચમો તંત્રીનાદ, છઠો તાલનાદ, સાતમો વેલુનાદ, આ-
 ઠમો ભેરીનાદ, નવમો મૃદંગનાદ, અને દસમો મેઘનાદ.

ઝોર ખડોતસી મૂરતાં દેખી જળહળ જ્યોત સમાની રે લાઈ,
 મહા રૂપ મહા સુંદર મુખડા સકળ શરીર નૂતની, હમ તો ૦ ૪
 ઝોર હમને કુછ એસા દેખા ખડા નૂરકા દરિયા રે લાઈ,
 કોટ ભાન^૧ બંડાં શરમા જાવે એસા નૂરસે ભરીયા, હમ તો ૦ ૫
 ઝોર હમને એક જંગલ દેખા લાલ રંગસે પૂરા રે લાઈ,
 ઉસ ભીતર એક મૂરત દેખી બેઠેદ ઉસકા નૂરા, હમ તો ૦ ૬
 ફીર હમમે હમ સમા ગયે ઝોર એસા નૂર કુછ દેખા રે લાઈ,
 ના ઉસકા કુછ નામ ઠામ હે નહીં રૂપ ના રેખા, હમ તો ૦ ૭
 જો ગાહે સો ઇસીમેં પાવે એહી ભજન હે ભારી રે લાઈ,
 ગ્રહરૂપ લી ઇસીમેં હોવે ઇસકી કલા હે ન્યારી, હમ તો ૦ ૮
 આકાશ વાણી ઇસીમેં હોવે ઇસીમેં મુક્તિ જાનો રે લાઈ,
 સભી દેવતા પાઉં પડે આ ઇસીમેં નિશ્ચે માનો, હમ તો ૦ ૯
 જો કોઈ આપમેં આપ સમાવે બહો એ રસ્તા પાવે રે લાઈ,
 બિના શુરૂ એ લેદ કકન હે મુક્ત નહીં ચીલ જાવે, હમ તો ૦ ૧૦
 જોસને એ મારગ હે દેખા ઉસકા લેદ અપારા રે લાઈ,
 ક્રીસીમેં ઉસકા જીવ મીલે નહીં રહેવે સખસે ન્યારા, હમ તો ૦ ૧૧
 ક્રીસી જીવકો દુઃખ નહીં દેવે બેઠે ચુપકા છાના રે લાઈ,
 કોઈ કામમેં ચિત્ત ના લાગે જ્યુ મૂરખ નાદાના, હમ તો ૦ ૧૨
 બિના શુરૂ એ રાહ ન પાવે શાસ્તર ભીતર નાહો રે લાઈ,
 એ ખાતાં સળ રહી હે છાની શુરૂકે હૃદયે માંડી, હમ તો ૦ ૧૩
 શુરૂ કરે ઝોર શુરૂકે ઉપર તન મન ધન સળ વારે રે લાઈ,
 કહેતે જ્ઞાની તલી શુરૂજ બેડા પાર ઉતારે, હમ તો ૦ ૧૪

૧ કોટ ભાન બંડાં શરમા જાવે = કસોડો સૂર્ય પણ શરમાઈ જાય અર્થાત્
 અતિશય તેજસ્વી.

ભજન ૮.

સમજકર મગન હુવા મનમે.^૧

હરકા દેખા દરશન મે સમજકર મગન હુવા મનમે. ટેક.
જલમે દેખા રથલમે દેખા દેખા પવન અગનમે રે લાઈ,
કેકર પથ્થર સખમે દેખા મનવા લયા મગનમે, હરકાં ૧
ઝાડમે દેખા પાંતમે દેખા દેખા: ફૂલ ફૂલનમે રે લાઈ,
ઠામ ઠામમે દરશન પાયા જ્ઞાનરૂપ દરપનમે, હરકાં ૨
તમમે દેખા હમમે દેખા દેખા: સખ પુરૂષનમે રે લાઈ,
કોઈ ઉસી બિન નજર ન આયા હમકો જગ દરશનમે, હરકાં ૩
અકાશ દેખા પતાળ દેખા: દેખા અસી ગગનમે રે લાઈ,
તિન લોકમે ઉસકો દેખા રમતા સખકે તનમે, હરકાં ૪
ઉસી બિના કોઈ ચીજ ન દેખી સમુંદર ખસ્તી ખનમે રે લાઈ,
ચૌદ ખંડમે આપ સમાયા તરેહ તરેહકે ફતમે,^૨ હરકાં ૫
હરેક જગામે ઉસકો દેખા નૂર લયા લોચનમે^૩ રે લાઈ,
ઉસ બિન દુખ કલુ ન દેખા બોલા સત્ય ખચન મે, હરકાં ૬
ઉસીમે દોરી લગી હે સખકો ખેચે સખ કારનમે રે લાઈ,
આછગર જ્યું પુતલિયુંકા ખેલ કરે લોકનમે, હરકાં ૭
કલી અમારા સંગ ન છોડે જાગૃત ઓર સુપનમે^૪ રે લાઈ,
આહું ખેર હાઝર હે રહેતા જ્ઞાનીકે ચેતનમે, હરકાં ૮

ભજન ૯.

હરકો હમને પાયા.^૫

હરકો હમને પાયા રે ગુરૂને જ્ઞાન ખતાયા છ. ટેક.
જળ થળમે ઓર પવન અગનમે સાહેબ આપ સમાયા રે લાઈ,

૧ આ ભજન - પ્રવચનરૂપ અને પ્રવચની સર્વવ્યાપકતા ખતાવે છે.

૨ ફત = રૂપ. ૩ લોચન = આંખ. ૪ સુપનમે = સ્વપ્નમાં. ૫ આ ભજન

જ્યાં દેખા ંહાં રૂપ ઉસીકા નગર હુમારે આયા, હરકોં ૧
 અકાશ પાયા પતાળ પાયાં તિન લોક નિરખાયા રે ભાઈ,
 કંકર પથ્થર સખમેં હમને નૂર નઝરે વરતાયા, હરકોં ૨
 ઘટમેં પાયા પરઘટ પાયા જ્યાં જ્યાં મનવા ધાયા રે ભાઈ,
 તુમમેં હમમેં સખ લોકોમેં ઝોહી મેરે મન આયા, હરકોં ૩
 હરેક જગામેં ઉસકો પાયા અજળ અજળ રંગ લાયા રે ભાઈ,
 ઉસ બિન હમને કછુ ન પાયા સચ્ચી બાત સુનાયા, હરકોં ૪
 ઉસીમેં દોરી લગી હે સખકી હલચલ ઉન્ને કરાયા રે ભાઈ,
 બાલગર જયું પુતલિયુંમેં લટકા આપ બતાયા, હરકોં ૫
 ગાંઠ પાંત ઝોર ફલ ફૂલનમેં ઉસકા લેહ છુપાયા રે ભાઈ,
 ભવ જંત ઝોર પશુ પંખીમેં ઝોહી પુરૂષ દરશાયા, હરકોં ૬
 જો કુછ હે સખ વહી હે સંતો હમને ઉસકો પાયા રે ભાઈ,
 ઉસીકો દેખા ઉસીકો પરખા અપના મન સમજાયા, હરકોં ૭
 જ્ઞાનીકો જખ જ્ઞાન હુવા તખ અલખ પુરૂષ દરશાયા રે ભાઈ,
 મનવા પરસન હુઆ હમારા પ્રેમ લહેર ચડ આયા, હરકોં ૮

ભજન ૧૦.

હમારા પંથ હે ન્યારા ભુ.^૧

હમને ગ્રહ બિચારા રે, હમારા પંથ હે ન્યારા ભુ. ટેક.
 માલા મણકા હમેં નહીં ફેરે પુસ્તક ગ્રંથ બિસારા રે ભાઈ,
 ધામ જાત્રા હમ નહીં જાવે લટકે નહીં સંસારા, હમનેં ૧

બ્રહ્મસ્વરૂપનું છે અને તેનો ભાવાર્થ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:—જલે
 વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુવિષ્ણુઃ પર્વતમસ્તકે । જ્વાલામાલકુલે વિષ્ણુઃ સર્વ
 વિષ્ણુમયં જગત્ ॥ અર્થાત્ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા પરમેશ્વર જળમાં, સ્થળમાં,
 પર્વતમાં, અગ્નિમાં, બ્રહ્માંડમાં વ્યાપક છે, આખું જગત્ બ્રહ્મમય છે.

૧ આ ભજન બ્રહ્મજ્ઞાન સમજાવે છે.

દેવી દેવતા હમ નહીં પૂજે પથરા કૈન ખિચારા રે ભાઈ,
 દેવળ મંદિર હમ નહીં જાવે છોડા ઠાકર દ્વારા,^૧ હમને૦ ૨
 પૂજા ક્રિયા મત સમાધિ કરતવ^૨ છોડા સારા રે ભાઈ,
 તપ જપ તો હમ કછુ ન કરીએ ભાવ હમારા ચારા,^૩ હમને૦ ૩
 ચિત્ત હમારા જીસે લાગા જોહી અમારા ખ્યારા રે ભાઈ,
 સુરતા ઉસકે સન્મુખ રખો આનંદ હોય અપારા,^૪ હમને૦ ૪
 દિન ચોર રાત મગન હો રહેવે મન મોહન પર વારા રે ભાઈ,
 પ્રેમ ખાલે ભર ભર પીવે એ હે કામ હમારા, હમને૦ ૫
 સોહં સિદ્ધ કીયા મન અંદર છોડા સખ વિસ્તારા રે ભાઈ,
 એક બ્રહ્મ ચોર દ્વિતીય નાસ્તિ^૫ એહી શબ્દ લલકારા, હમને૦ ૬
 કલી નહીં હમ કપડે રંગે નહીં મુંડાવનહારા^૬ રે ભાઈ,
 કલી નહીં હમ જટા બડાવે છોડા સખ આચારા,^૭ હમને૦ ૭
 સખ સંસારકે જુઠે ઝગડે આવે નહીં નિસ્તારા^૮ રે ભાઈ,
 જ્ઞાન નાવમેં બેઠકે સંતો જ્ઞાનીને ભવ તારા. હમને૦ ૮

ભજન ૧૧.

જગતમેં જુજિ ફેલાઈ.^૯

જગતમેં જુજિ ફેલાઈ નિરંજન નિરખો રે ભાઈ. ટેકઃ
 કહીં હે હિંદુ કહીં મુસલમાન કહીં જંમન કહીં બનીઆ રે ભાઈ,
 કહીં હે ઋષિ કહીં હે મુનિ કહીં હે આપ કસાઈ, જગત૦ ૧

૧ કરતવ (કર્તવ્ય) = કરજ. ૨ ભાવ અમારા ચારા = ભાવ એજ અમારો ખિચારક. ૩ એક બ્રહ્મ ચોર દ્વિતીય નાસ્તિ = માત્ર એક બ્રહ્મ છે બીજી કંઈ નથી. ૪ મુંડાવનહારા = માથું મુંડાવવાવાળા. ૫ આચારા = ધર્મના રીતરીવાજ, આચાર. ૬ નિસ્તારા = પાર, છેડો. ૭ આ ભજન આત્મસ્વરૂપ સમજાવે છે. દુનિયામાં જીવોનાં જુદાં જુદાં સ્વરૂપ જોવામાં આવે છે પરંતુ તે તમામનો એવડ મુખી વિચાર કરીશું તો આત્માપરમાત્મા સિવાય કંઈ બીજું સમજાતું નથી.

કહી હે જોગી કહી હે જંગમ કહી હે ભક્તિવાલા રે ભાઈ,
 કહી હે સુખ પર તિલક બનાઈ કહી હે આખ લગાઈ, જગતં ૨
 કહી હે મૂરખ કહી હે પંડિત કહી શુર કહી ચેલા રે ભાઈ,
 કહી હે કાઝી કહી હે સુદ્ધા કહી હે ખાંગ સુનાઈ, જગતં ૩
 કહી ખાગ હે કહી હે માલી કહી કૂલ કહી બુદ્ધા રે ભાઈ,
 કહી હે બુલબુલ કહી હે ભમરા કહી કાચલ બન આઈ, જગતં ૪
 કહી ગગન હે કહો હે ચંદર કહી સૂરજ કહી તારે રે ભાઈ,
 કહી હે પૃથ્વી કહી સમુંદર કહી હે મોજ ચડ આઈ, જગતં ૫
 કહી હે કીડી કહી હે હસ્તી કહી નૂર કહી છાયા રે ભાઈ,
 કહી હે હીરા કહી હે મોતી કહી હે જ્યોત લગાઈ, જગતં ૬
 એકસે લેકર લાખ બિચારે નહીં ઉસકા છેડા રે ભાઈ,
 ઘટત ઘટત જળ એક લય^૨ લાગી આગે રાહ ન પાઈ, જગતં ૭
 જીસકે ઉસસે મીલના હોવે સભો ધર્મકો છાડે રે ભાઈ,
 આપકે અંદર આપ સમાવે એ જ્ઞાનીકે મન ભાચી, જગતં ૮

ભજન ૧૨.

તું આકર છુપા મેરે મનમે.^૩

તેરા જોજ કીયા તનમે તું આકર છુપા મેરે મનમે. ટેક.
 જોકુલ મથુરા કાશી હુંડા હુંડા જિંદગાનમે રે ભાઈ,
 ગંગા જમુના સરસ્વતી હુંડે દર્શનકે કારણ મે, તેરાં ૧
 જતિ સતી^૪ સંન્યાસી હુંડે હુંડા સળ પુરૂષનમે રે ભાઈ,
 પંડિતકે પુસ્તકમે હુંડા પ્રહ્લાકે સમરનમે, તેરાં ૨
 ધ્યાની હુંડે મુનિ હુંડે તપસીકે આભરનમે^૫ રે ભાઈ,

૧ બન આઈ = બનીને આવી. ૨ લય = ધ્રુવ. ૩ આ ભજન આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી છે. ૪ સતી = સત્ય પુરૂષો. ૫ આભરનમે (આભરણ) = અપરાધો.

ਲਗਤ ਫੁੰਡੇ ਲਗਨਾਨੰਦ ਫੁੰਡੇ ਜੋਗੀਕੇ ਆਸਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੩
 ਜੰਗਮ ਘੋਰ ਘੋਰਾਗੀ ਫੁੰਡੇ ਸਾਧੁ ਘੋਰ ਸੰਤਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਝੰਕੀਰ ਫੁੰਡੇ ਅੰਤੀਤ ਫੁੰਡੇ ਫੁੰਡਾ ਘਾਟ ਦਰਸ਼ਨਮੇਂ,^੧ ਤੇਰਾ੦ ੪
 ਰਾਗ ਤਾਲ ਘੋਰ ਨਾਚਮੇਂ ਫੁੰਡਾ ਫੁੰਡਾ ਗੀਤ ਲਗਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਭਾਮ ਭੋਧ ਘੋਰ ਮੋਢ ਨ ਖੁਟਾ ਖੁਟਾ ਰੱਖਾ ਸਭ ਧਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੫
 ਪਛਾਡ ਫੁੰਡੇ ਪਰਮਤ ਫੁੰਡੇ ਫੁੰਡਾ ਆਤਮਾ ਧਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਪ੍ਰਭੂ ਪਰ ਭੋਧ ਭੋਰ ਨ ਘੋਰਾ ਦੇਖਾ ਨਹੀਂ ਸੁਪਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੬
 ਟੀਰਥ ਜਨਮਾ ਸਾਦੇ ਫੁੰਡੇ ਫੁੰਡਾ ਘਾਗ ਧਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਮੰਦਿਰ ਘੋਰ ਮਸੀਤਾਂ ਫੁੰਡੀ ਨਾ ਦੇਖਾ ਮੋਢਨ ਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੭
 ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਦੇ ਫੁੰਡੇ ਲਾਭੁੰਡੀ^੨ ਜਯੋਤਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਫੀਰਾ ਪੰਨਾ ਮਾਯੁਕ ਫੁੰਡੇ ਮੋਤੀਕੀ ਮਾਲਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੮
 ਅਕਾਸ਼ ਫੁੰਡਾ ਪਤਾਲ ਫੁੰਡਾ ਫੁੰਡਾ ਸਕਲ ਗੰਗਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਚੰਦ੍ਰ ਸੂਰਜ ਘੋਰ ਤਾਦੇ ਫੁੰਡੇ ਕੀਯਾ ਨਹੀਂ ਦਰਸ਼ਨ ਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੯
 ਘਾਟ ਘਾਟ ਘੋਰ ਘਾਟ ਘਾਟਮੇਂ ਫੁੰਡੇ ਫੀਰਾ ਫੇਰ ਫੇਰਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਜੋਗੀ ਧਨਕਰ ਜੰਗ ਸਭ ਫੁੰਡਾ ਜੰਮ ਗਯਾ ਘਾਟਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੧੦
 ਤਪਸੀ ਧਨਕਰ ਪਿੰਡ ਸੁਕਾਯਾ ਤਾਪਾ ਘੋਰਾ ਅਧਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਧਿਆਨ ਕੀਯਾ ਪੰਥੁ ਜ਼ਾਨ ਭਿਨਾ ਤੋ ਰੱਖੀ ਘਾਸਨਾ ਮਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੧੧
 ਜ਼ਾਨ ਭਿਨਾ ਜੰਧੁ ਅੰਧਲਾ^੩ ਫੀਰਤਾ ਸੁਗੰਧੀ ਫੇਰੀ ਧੁਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਫੁੰਡੀਮੇਂ ਕੰਤੁਰੀ ਲਰਕਰ ਲਟਕਤ ਛੇ ਧਨ ਧਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੧੨
 ਸੰਘੁਰ ਪਾਯਾ ਜ਼ਾਨ ਘਟਾਯਾ ਸਮਝ ਘੋਰ ਧਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਅਧੰਡ ਜਯੋਤਕਾ ਅਧਵਾਲਾ ਮੇਂ ਨਿਰਭ ਲੀਯਾ ਨੇਨਨਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੧੩
 ਅੰਤਰ ਘੋਰ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਯਾ ਪਰਭ ਲੀਯਾ ਘੋਰਨਮੇਂ ਦੇ ਲਾਭ,
 ਸੰਘੁਰ ਘੋਰੇ ਸ਼ੀਖ ਨਮਾਯਾ ਮਨਮੇਂ ਫੁੰਡਾ ਪਰਸਨ ਮੇਂ, ਤੇਰਾ੦ ੧੪

੧ ਘਾਟ ਦਰਸ਼ਨਮੇਂ (ਪਦਦਰਸ਼ਨ) = ਭਾ. ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ. ੨ ਲਾਭੁੰਡੀ = ਮਾਯੁਕ ਰਨ
 ਵਿਗੇਰਨੀ. ੩ ਅੰਧਲਾ (ਮੰਧ) = ਫੇਰਨ.

સંદગુરુને જળ સાન બતાઈ જા બેઠા મુખમણમે' રે ભાઈ,
 પ્રેમ હુઆ ઝોર ધ્યાન લગાયા સુરતા 'ખોંચી મુનમે', તેરાં ૧૫
 આપ બિસરકર આપકો દેખા ઉલટ સમાયા તનમે' રે ભાઈ,
 ભ્રમણા લાગી સંશય મીટીયા દેખા દિલ કર્પનમે', તેરાં ૧૬
 જયું સમશેર હે મ્યાનકે ભીતર યુ' માલક હે તનમે', રે ભાઈ,
 શરીરમે' સળ ઉસકી શક્તિ સમજા અપને મનમે', તેરાં ૧૭
 મરત બના મે' હું મતવાલા લાલન' કેરે લગનમે' રે ભાઈ,
 પ્રેમ ખ્યાલે ભર ભર પીતા જ્ઞાની લયા મગનમે', તેરાં ૧૮

ભજન ૧૩.

લેદ કોઇને ન પાયા જી.^૨

તેરી અકળિત^૩ માયા રે લેદ કોઇને ન પાયા જી. ટેક.
 જો સમજ્યા સો હુવા દીવાના જો મૂરખ સો કાદ્યા રે ભાઈ,
 તુજસે' મીલીયા સળસે' બીગડા ઝો કેસા રંગ લાયા? તેરીં ૧
 સત ચલે સો સળકા વેરી^૪ પાખંડી શિર છાયા રે ભાઈ,
 જ્ઞાનીકો કોઈ બાત ન માને જુઠે જગત ભરમાયા, તેરીં ૨
 ખરે મારગ કોઈ સંત સિધાવે જોટે સળ કોઈ ધાયા રે ભાઈ,
 નઝરખંધીકા ખેલ જગતમે' તુંને કીક બનાયા, તેરીં ૩
 સ્વર્ગ નરક ઝોર દેવલોકમે' તું હે આપ સમાયા રે ભાઈ,
 તુજ બિન મુજકો તિન લોકમે' કોઈ નઝર નહીં આયા, તેરીં ૪
 મોક્ષ પદારથ તુંહી પાવે સ્વર્ગ ભી તુંને પાયા રે ભાઈ,
 નરક કુંડમે' આપ સમાવે કેસા લેદ રચાયા, તેરીં ૫

૧ લાલન = પિયુ, માલેક. ૨ આ ભજન પરમાત્માની અકળ માયા
 અને અલેદ, સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૩ અકળિત = રૂબી સદાય નહીં તેવી.
 ૪ વેરી = દુશ્મન.

સખકે ઘટમેં તું હે પરગટ તેરી હે સખ માયા રે ભાધ,
જ્ઞાની તેરા બુના સંગી ફેર મીલનકો આયા, તેરી૦ ૬

ભજન ૧૪.

તેરા લેહ સલી ન્યારા.^૧

તેરા લેહ સલી ન્યારા તેરે બિન નહીં કીસેં ચારા. ટેકઃ
કીસીકે તહીં તું કુછ સમજાવે કીસીકે કુછ અંતજાવે રે ભાધ,
કીસીકે તહીં કુછ ઓર કહે તું કરતા અપના ધારા, તેરા૦ ૧
એક લાખ ચોખીસ હજાર પેગંબર થે તુજ પ્યારે રે ભાધ,
કમી જાદે તું જાને પણ સખ સખકે રસ્તે ન્યારે, તેરા૦ ૨
સખસેં છેલ્લે નખી મહમદ તેરી તરફસેં આયે રે ભાધ,
સખ દીનોકો^૨ મનસુખ^૩ કરકે તેરે હુકમ સુનાયે, તેરા૦ ૩
ચોખીસ તીર્થકર^૪ જૈની હો ગયે ઉનકા ઓર થા ખાસા^૫ રે ભાધ,
એકસો આઠ અવતાર કહા ગયે ઉનકા જૂઠા તમાશા, તેરા૦ ૪
જ્ઞાની આરફ^૬ ઓર વેહવારી શરધ^૭ સુફી^૮ સાલીક^૯ રે ભાધ,
તરેહ તરેહકે લેહ કીયે તેં તું હે સખકા માલીક, તેરા૦ ૫
વલીઉલકો^{૧૦} કુછ ઓર હી સુખ આશકોકા^{૧૧} રંગ દુલ રે ભાધ,
જ્ઞાની તેં સખ કીયે તમાશે લેહ કીને ના બુલ,^{૧૨} તેરા૦ ૬

૧ આ ભજન પરમાત્માનાં લક્ષણો સ્વરૂપ સમજાવી એક પરમાત્માની સમજાવતાવે છે. ૨ દીનોકો = ધર્મોત્તે. ૩ મનસુખ કરકે = ખંચ કરી દઇને, યાત્રી નાખીને. ૪ ચોખીસ તીર્થકર જૈની હો ગયે = જૈન ધર્મવાળાં-ઓમાં તેમના ચોખીસ દેવો થઇ ગયા છે જેને તેઓ તીર્થકર કહે છે. ૫ ખાસા = સ્વભાવ. ૬ આરફ = અનુસંધાન. ૭ શરધ = મુસલમાની ધર્મ ઉપર આશનાર. ૮ સુફી = ત્યાગી. ૯ સાલીક = ફકીરીના રસ્તે ચાલનાર. ૧૦ વલીઉલકો = આલીઆઓ. ૧૧ આશકો = પ્રેમી જનો. ૧૨ બુલ = સમજાવતા.

ભગવત ૧૫.

હમ તો આશક મસ્તાને.^૧

હમ તો આશક મસ્તાને,^૨ કીસીકી ખાત ન માને છ. ટેક.
 છવઃ હમારા પિયુસે લાગા ઉસીસે લાડ લડાવે રે ભાઈ,
 કલી ભાવ કર પ્રેમ ખડાવે કલી ખફ^૩ હો જાવે, હમ તો ૦ ૧
 દુનિયા ભીતર રહે દીવાને કીસે ભેદ ન દેવે રે ભાઈ,
 દિલકે અંદર પ્રેમ પ્રીતસે નામ પિયાકા લેવે, હમ તો ૦ ૨
 કલી ખુશીસે મગન હો રહેવે આશ પિયાકી રાખે રે ભાઈ,
 કલી દરશ બિન રહે ઉદાસી ખડોત નિશાસે નાખે, હમ તો ૦ ૩
 કલી હસે હમ મોજમે આકે મનસે ખાતાં કરીએ રે ભાઈ,
 કલી એકીલે બેઠકે રાંવે ખોફ^૪ ધણીકા ધરીએ, હમ તો ૦ ૪
 કલી સખુસે ખોલે આલે મીલે બુલે લોકોસે રે ભાઈ.
 કલી કીસીકી ગરજ ન રાખે ચુપકે રહેવે મોંસે, હમ તો ૦ ૫
 કલી પેટ ભર ખાવે પીવે આર ખુશીસે સોવે રે ભાઈ,
 કલી ખ્યાસે^૫ ભૂખે રહેવે નિદ્રાત્યાગી^૬ હોવે, હમ તો ૦ ૬
 કલી દીવાને હોકર ફીરીએ મોંસે એકીલે બકીએ રે ભાઈ,
 કલી કીસીસે ખાત ન કરીએ ફક્ત આંખોસે તકીએ, હમ તો ૦ ૭
 કલી જ્ઞાનસે મગન બા અહીએ સહેજ વડાંકો કરીએ રે ભાઈ,
 કલી અલમસે^૭ બેશુદ્ધ હોકર શુદ્ધ અપની ના ધરીએ, હમ તો ૦ ૮
 કલી પિયાસે સખુખ હોકર હર જા^૮ ઉસકો દેખે રે ભાઈ,

૧ આ ભગવત આત્મજ્ઞાનનું છે અને તેમાં પરમેશ્વરને પિયા એટલે પતિ-
 પિયુતા સ્વરૂપમાં કલ્પના કરી ખરા પ્રેમનાં સ્વરૂપ જણાવ્યાં છે. ૨ આ-
 શકમસ્તાને=ઈશ્વર પ્રત્યે પ્રેમવેદા, સંસારથી વિરક્ત, સંસારી લોકોને તેમની
 રીતભાંત ઉણટી અને ગાંડા જેવી લાગે છે, તેઓ અંતરથી આત્મધ્યાનમાં
 તક્લીન હોય છે. ૩ ખફ=ખુસ્સે. ૪ ખોફ=દર. ૫ ખ્યાસે=તરસ્યા.
 ૬ નિદ્રાત્યાગી=ઉપ જોડે ત્યાગી છે તેવો. ૭ અલમસે=ફીકરથી. ૮ હર
 જા=દરેક જગોએ.

કલી નાઝમે^૧ આકર અપને આપ અપનેકો પેખે, હમ તો ૦ ૬
 કલી રંગીલે કલી છબીલે કલી મતવાલે ફીરીએ રે ભાઈ,
 કલી ગરીબી કલી ફફીરી લેકર ભૂપર ગીરીએ, હમ તો ૦ ૧૦
 સંસારીસેં બાત ન કરીએ મૌનપણેસેં^૨ રહીએ રે ભાઈ,
 ખૂરા ભલા જો કોઈ કહે તો ધ્યાન ઉસ પર ન ધરીએ, હમ તો ૦ ૧૧
 રાત દિન હમ મુનિ બનકર ચિત્ત પિયામેં ધરીએ રે ભાઈ,
 સદા પિયાકે સન્મુખ રહીએ ધ્યાન પિયાકા કરીએ, હમ તો ૦ ૧૨
 પ્રેમ નગરમેં પેઠે જખસેં ચાલ જગતકા છુટા રે ભાઈ,
 જીતના થા શાસ્તરકા બંધન સલી એકદમ છુટા, હમ તો ૦ ૧૩
 જો કોઈ આશક રહે પિયાકા એસી હાલત હોવે રે ભાઈ,
 દુનિયા ભીતર ચિત્ત ન લાગે અકલ અપનીકો ખોવે, હમ તો ૦ ૧૪
 ઘડી ઘડીમેં રંગ ત્યારે આશકકે બદલાવે રે ભાઈ,
 સંસારી એ લોક હમારા કોઈ પાર ના પાવે, હમ તો ૦ ૧૫
 હમ હે આશક હમ સરલંગી હમ ત્યાગી વેરાગી રે ભાઈ,
 હમ હે જોગી લગન^૩ હમારી પિયા સંગ હે લાગી, હમ તો ૦ ૧૬
 ભાવ બિના ભક્તિ ન હોવે પ્રેમ પિયા પર રાખો રે ભાઈ,
 પ્રેમ બિના પિયા કલી મીલે નહીં સલી પ્રેમ રસ ગ્રાખો, હમ ૦ ૧૭
 તપ જપ ક્રિયા વ્રત સમાધિ ભાવ બિના સખ ખોટી રે ભાઈ,
 અંતર ભીતર પ્રેમ જો રાખે ઉસકી બાત હે મોટી, હમ તો ૦ ૧૮
 સંસારીકે જોગી આગે શીખ ચરણ પર ધરના રે ભાઈ,
 કલી જોગીકા અંત ન લેના ભાવસેં ભક્તિ કરના, હમ તો ૦ ૧૯
 જ્ઞાની પિયુસેં પ્રેમ લગાવો માન બકાઈ છોડો રે ભાઈ,
 સખ દુનિયાસેં તોડકે જલ્લી પિયા સંગ દિલ જોડો, હમ તો ૦ ૨૦

૧ નાઝ=ચાળા. ૨ મૌનપણે=ચુપચી. ૩ લગન=એકાગ્ર પ્રીતિ, અતિ પ્રેમ.

ભજન-૧૬.

કલમા ભલા પઢાયા રે.^૧

કલમા^૨ ભલા પઢાયા રે સુસલમાન પાક^૩ બનાયા છ. ટેક.
 કલમે જેસા ઓર પદારથ કહીં નગર નહીં આયા રે ભાઈ,
 હર હર દમમે^૪ કલમા પઢીયા કલમે રંગ લગાયા, કલમા^૦ ૧
 બિન કલમે કલ^૫ નહીં પડત હે કલમે ધ્યાન લગાયા રે ભાઈ,
 કલમેકો ને જોલકે દેખા કલમેમે^૬ કલ^૫ પાયા, કલમા^૦ ૨
 ઇસ કલમેકી કલકો^૭ સંતો વિરલા કોઈ નર પાયા રે ભાઈ,
 જીસને પાયા ઉને છુપાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા^૦ ૩
 મહા મંત્ર ચે કલમા હેગા આઝમ ઈસ્મ^૮ કહાયા રે ભાઈ,
 ખુદા મીલનકા લેહ હે સારા કલમે ધીચ છૂપાયા, કલમા^૦ ૪
 જીસને ઉસકા અર્થ પિછાના જ્ઞાન ઉસીકો આયા રે ભાઈ,
 જીસને કલમા દિલસે^૯ પઢીયા ઉસકો રખસે^{૧૦} મીલાયા, કલમા^૦ ૫
 કલમેને ઘંટ કીયા ઉભલા પલમે^{૧૧} પાપ મીટાયા રે ભાઈ,
 પાપ મીટાકર પાક બનાયા દુઃખસે^{૧૨} જીવ છુડાયા, કલમા^૦ ૬
 કલમા કહે સો નરક ન જાવે સચ્ચી ખાત સુનાયા રે ભાઈ,
 જેસા કલમા કોઈ ધર્મમે^{૧૩} નગર નહીં સુજ આયા, કલમા^૦ ૭
 સહી કરામત હે કલમેમે^{૧૪} ને કુછ જીસને ચાહા રે ભાઈ,
 કલમા પઢકર ને કુછ માગા વોહી પદારથ પાયા, કલમા^૦ ૮

૧. આ ભજનમાં સુસલમાનના મૂળ મંત્ર કલમાનો મહિમા વર્ણવ્યા છે. કલમા માટે કળીર સાહેબ કહે છે કે:—

(દોહરો)—કલમા કહું તો કલ પડે બિન કલમે કલ નાહ,
 ને જોલ દેખા કલમેકો તો કલ હે કલમે માંહ.

૨ કલમા=સુસલમાનના ધર્મનો મૂળ મંત્ર. ૩ પાક=પવિત્ર, શુદ્ધ. ૪ કલ=ચેત, સુખ. ૫ કલ=કળા, કુશી, અતુલવરૂપી કળ. ૬ આઝમ ઈસ્મ=મોદ્દ નામ, મહાપદ. ૭ રખસે=પરમેશ્વરથી.

રિદ્ધિ સિદ્ધિ^૧ ઓર કરામત દીન^૨ દુનિયાડી માયા રે ભાઈ,
કલમા પઢકર જીસને માગા ઉસકો રખ ખેંચાયા, કલમા ૦ ૯
યે ખાતાં સખ સચ્ચ સુનાઈ બુઠે નહીં મુજ લાયા રે ભાઈ,
જો કોઈ ગાહે કરે પારખા મેં તો સચ્ચ ખતાયા, કલમા ૦ ૧૦
કલમેડી સખ રચના રચકર સારા જગત ખતાયા રે ભાઈ,
કલમા સખડી જડ હે સંતો ઇસમેં જગત સમાયા, કલમા ૦ ૧૧
બલી નબી ઓર પીર પેગંબર સખ કોઈ કલમે ધાયા રે ભાઈ,
કલમે બિન કોઈ મોક્ષ ન પાવે જો લુલા પસ્તાયા, કલમા ૦ ૧૨
મોક્ષકા મારગ કલમે અંદર જીન દુંડા તીન પાયા રે ભાઈ,
કલમા હેગા મોક્ષકી કુંચી સખકો લેહ ખતાયા, કલમા ૦ ૧૩
ઋષિ તપસી ઓર તીર્થંકર જીસને જોગ ઉઠાયા રે ભાઈ,
જો કલમેડી કલકો પાયા વોહી મોક્ષ સિધાયા, કલમા ૦ ૧૪
લગત અતીત ઓર જ્ઞાની મુનિ સાધુ સંત કહાયા રે ભાઈ,
બિન કલમેડી કલકે સંતો કોઈ જ્ઞાન નહીં પાયા, કલમા ૦ ૧૫
ચાર શબ્દકે કલમે^૩ અંદર સારા લેહ છુપાયા રે ભાઈ,
યે કુદરતકા બડા તમાશા દરિયા ઘટમેં સમાયા, કલમા ૦ ૧૬
કલમા કહે સો સ્પર્ગમેં જાવે મેં કલમે ચિત લાયા રે ભાઈ,
મોંસેં પઢીયા દિલસેં માના વૈકુંઠ દ્વાર ખુલાયા, કલમા ૦ ૧૭
કેવલજ્ઞાન^૪ કલમેસેં હોવે અગમ સમજમેં આયા રે ભાઈ,
પાપ પુન્ય દોનું એક કાંટે^૫ કલમા પઢકર લાયા, કલમા ૦ ૧૮
ચારૂં વેદ કલમેકે અંદર ગુફને ખોલ ખતાયા રે ભાઈ,
કહાં તકે મેં કલમેકો ખખાનું કોઈ પાર નહીં આયા, કલમા ૦ ૧૯

૧ રિદ્ધિસિદ્ધિ=ધનદોલત, વૈભવ વિગેરે. ૨ દીન=ધર્મ. ૩ ચાર શબ્દકે કલમે=શ્વમાના ચાર શબ્દ-એટલે એક લા ઇલાહ, બીજો ઇલ્લાહ, ત્રીજો મહંમદ અને ચોથો રસુલ્લાહ. ૪ કેવલજ્ઞાન=ત્રણ દાખનું જ્ઞાન. ૫ એક કાંટે=સમતોલ.

કલમા પઠ સતગુરુસેં પૂજા ઉસને લેદ ખતાયા રે ભાઈ,
ઈસ કલમેકી કલમે જ્ઞાની કયા કયા રંગ રચાયા ! કલમા ૦ ૨૦

ભજન ૧૭.

સમજકર સફલ કરો ફેરા.^૧

સાધુ શબ્દ સુનો મેરા સમજકર સફલ કરો ફેરા. ટેક.
સાધુ હમને એક તરવર^૨ દેખા પાંચ ફૂલ^૩ ઠોઠો લાયા રે ભાઈ,
નહીં જમીસેં નહીં અકાશા અચરજ હરકી માયા, સાધુ ૦ ૧
ઉસ તરવરમેં માલા^૪ હેગા ઉસમેં પંખી^૫ રહેતા રે ભાઈ,
ઉડ ઉડ બેઠે પાંચ ફૂલ પર ખાસ સુગંધી લેતા, સાધુ ૦ ૨
ઉસ પંખીકે પેટકે અંદર રહેતી હે એક ત્રિયા^૬ રે ભાઈ,
તિન ભોજનકા^૭ અહાર હે કરતી નહીં રૂપ નહીં કાયા, સાધુ ૦ ૩
ઉસ ત્રિયાકો બિના ભોગકે રહેતા હે આધાના^૮ રે ભાઈ,
ઠોઠો પુત્ર^૯ કોઈ જનમે શૂરવીર ઉડ જાવે વેમાના, સાધુ ૦ ૪
હુંડ નિકાલે પિતા^{૧૦} ઠોઠો પુત્ર ભોગ કરે તબ માતા રે ભાઈ,
ઈસકા સાંસા^{૧૧} મુજકો હેગા કહે દો મેરે દાતા, સાધુ ૦ ૫
જો પાયા સો લેદ ખતાવે અંજાના કયા જાને રે ભાઈ ?
જ્ઞાની હોય સો સમજે ઉસકો ખાત જ્ઞાનીકી માને, સાધુ ૦ ૬

૧ ઉલટી વાણી છે, સમાધિ સંબંધી ભજન છે. ૨ તરવર=ઝાડ, શરીરરૂપી ઝાડ. ૩ પાંચ ફૂલ=પાંચ ભૂતરૂપી ફૂલ. ૪ માલા=મનરૂપી માળો. ૫ પંખી=જીવરૂપી પક્ષી. ૬ ત્રિયા=ધન્યજીવી સ્ત્રી. ૭ તિન ભોજન=રત્નગુણ, સત્વગુણ, તમોગુણ એ ત્રણ ગુણરૂપી ભોજન. ૮ આધાના=ગર્ભ. ૯ પુત્ર=સુરતરૂપી પુત્ર. ૧૦ પિતા=પરમેશ્વરરૂપી પિતા. ૧૧ સાંસા=સંશય, શંકા.

ભજન ૧૮.

ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે.^૧

જ્ઞાની ગુરૂ ગુણ ગાવે રે ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે જી. ટેક.
 ગુરૂકા મહિમા કહા ન જાવે ગુરૂ ગુણ મહા ભારી રે ભાઈ,
 ગુરૂ હમારા માલક મૌલા ગુરૂકા મેં ભિખારી, જ્ઞાની૦ ૧
 ગુરૂસેં ઓર કોઈ બકા ન જાતું જ્ઞાન ગુરૂ મન ધારું રે ભાઈ,
 તન મન ધન કર ગુરૂકો અર્પણ જીવ ગુરૂ પર વારું, જ્ઞાની૦ ૨
 ગુરૂકી સેવા કરું મેં નિશ દિન^૨ ગુરૂકે ચરણ પગાળું^૩ રે ભાઈ,
 ગુરૂ હુકમકે આધીન^૪ હોકર ખાટ ગુરૂકી ચાલું, જ્ઞાની૦
 ગુરૂને જો કુછ જ્ઞાન બતાયા મનમેં દઢ^૫ કર રાખું રે ભાઈ,
 ગુરૂ બચનકો નિશ્ચે માનું ઓર ન દુબ લાખું; જ્ઞાની૦ ૪
 ગુરૂ પીર મુરશદકો જાતું ઓર ન દુબ કોઈ રે ભાઈ,
 જો ગુરૂ મુજકો જ્ઞાન બતાવે, સતગુરૂ મેરા સોઈ, જ્ઞાની૦ ૫
 ગુરૂકી નાત ઓર જાત ન દેખું ગુરૂકે હુખું ગુણકો રે ભાઈ,
 જો ગુરૂ રખકો સમજા હોવે ઓર સમજાવે મુજકો, જ્ઞાની૦ ૬
 ગુરૂકે અવગુણ કલી ન દેખું, ઉસમેં મેં કયા જાતું રે ભાઈ,
 અપની ખુદિ ઓછી સમજું ગુરૂ કહે સો માતું, જ્ઞાની૦ ૭
 મડા^૬ જ્યું હોવે જીતુંકે વશ થું ગુરૂ વશ હો જાઉં રે ભાઈ,
 આહિ મારે યા જીતા છોડે મેં સખમેં સુખ પાવું, જ્ઞાની૦ ૮
 જો કુછ કરે હુકમ ગુરૂ મુજ પર ઉસ પર શીષ નમાવું રે ભાઈ,
 ગુરૂસેં કુછ અંતર ન રખ્યું ગુરૂ હાથ બેચાલું, જ્ઞાની૦ ૯
 ગુરૂ બિના ગમ કલી ન પાવે તુગરા^૭ મૂઢ બિચારા રે ભાઈ,
 જ્ઞાનીકો જખ સતગુરૂ મીલાયા લેહ બતાયા સારા, જ્ઞાની૦ ૧૦

૧ આ ભજનમાં ગુરૂની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. ૨ નિશદિન = રાત દહાડો, હમેશાં. ૩ ચરણ પગાળું = પગ ઘોળું. ૪ આધીન = તાબે.
 ૫ દઢ = ચોક્કસ. ૬ મડા = મરદું. ૭ તુગરા = ગુરૂ વિનાના.

ભજન ૧૯.

અભિમાન એવું શિદ કરે ?^૧

અભિમાન એવું શિદ કરે ? મૂરખ મન,
અભિમાન એવું શિદ કરે રે હે જી ? ટેક.

કામ અને ક્રોધ અભિમાન છે અપારો તને,
મોહ મમતા છે ઘણી ભારી રે હે જી,
લોભ ને લાલચ અને માયા ઘણી મન માંહે,
ક્રુડ ને કપટ મન ધરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૧
શેના પર એટલું તું કૂલે છે ફેકટીઆ ?
મારી શું ગઈ મતિ તારી રે હે જી ?
કુમતિનો સંગ કરી જાય છે નરકમાં તું,
ભાન ભુલીને શિદ કરે ? મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૨
જાતણી રે જોને તારી ગંદી કાયાની પાપી,
મનમાં તું સમજ વિચારી રે હે જી,
પિંડ તો ગંધાયો તારો પેશાબે કરીને મૂઠ,
પેટમાં ભર્યું છે નર્ક^૨ ખરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૩
સ્વભાવ છે તારો અલ્યા કુતરા સરીખો જોને,
ભુજ્યો ભટકે ને ધાખ્યો^૩ સુવે રે હે જી,
ઉઘ ને આહાર^૪ એ તો કામજ છે તારાં પાપી,
ભજન તો કદી નવ કરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૪
ક્રુડ ને કપટમાં તે જનમ ગુમાવ્યો પ્રાણી,
ગુરૂ વિના ગસ નહીં પડે રે હે જી,
ગુરૂ રે મળે તો તને, પાપથી છોડાવે પ્રાણી,

૧ અભિમાન તજવા વિષે આ ભજન છે. ૨ નર્ક=મળ મૂત્ર વિગેરે.
૩ ધાખ્યો=ધરાયો. ૪ આહાર=ખોરાક.

પછી તારો આ ભવ તરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૫
દાસ જ્ઞાની કહે મને સાચો ગુરૂ મળીયો,
અનુભવ થયો એક વારે રે હે જી,
જ્ઞાન સમશેર લઈ કાળથી લડે છે જ્ઞાની,
હવે તો તું કદી નહીં મરે, મૂરખ મન, અભિમાન૦ ૬

ભજન ૨૦.

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો.^૧

ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો, મૂરખ તમે,
ગુરૂ કરી જ્ઞાન વિચારો રે હે જી, ટેક.
નુગરાની વાણી કશું કામ નહીં આવે જોવું
ગધેડા પર પુસ્તક લાદ્યું રે હે જી,^૨
મુખથી રે બોલે તેવું મન અજ્ઞાની તેને
પંડિત ન કહીએ નકારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૧
ભજન બોલ્યાથી ભવ કદીએ ન તરે એ તો
ગુરૂ વિના ગમ નહીં પડે રે હે જી,
રાતરે રૂવે છે પેલાં કુતરાંઓ તેને કદી
વૈકુંઠ વાસ ન ધારો, મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૨
જ્ઞાન કેરા દીવડાને હાથમાં લઈને તમે
આલો સતગુરૂ કેરી આલે રે હે જી,
ગુરૂ કરો તો તમને જ્ઞાન બતાવે ત્યારે
મુઝે તમને મુક્તિનો આરો,^૩ મૂરખ તમે, ગુરૂ૦ ૩

૧ ગુરૂ કરી જ્ઞાન મેળવવા વિષે આ ભજન છે. ૨ જેમ ગધેડા ઉપર ભરેલું પુસ્તક નકામું છે તેમ ગુરૂ વિનાના વિદ્વાનની વિદ્યા નકામી છે. ૩ મુક્તિનો આરો = મોક્ષનો દિનારો, સંસારરૂપી સંમુદ્રનો મુક્તિરૂપી આરો.

નુગરાના જેવો કોઈ જીલ્લો નથી પાપી એ તો
 હુષ્ટમાં હુષ્ટ નકારો રે હે જી,
 હરિ મળવાનું તેને જ્ઞાનજ ન હોય એવો,
 નુગરાના ઘટમાં અંધારો, મૂરખ તમે, શુદ્ધ ૪
 લજન તો ગાય ઘણા તુરી તરગાજા અને
 ઘાંચી મોચી તાઈ ને તંજોળી રે હે જી,
 લજન ગાયાથી કોઈ ભગત ન હોય એ તો
 ભક્તિનો લેદ છે ન્યારો, મૂરખ તમે, શુદ્ધ ૫
 શુદ્ધ કરો તો સર્વે ભ્રમણાઓ^૧ ભાગે અને
 સંશય સર્વે ટાળે રે હે જી,
 જ્ઞાન ગંગામાં મન ધ્રુવો તમારૂં પછી
 દેખો તમે બ્રહ્મ ઝળકારો, મૂરખ તમે, શુદ્ધ ૬
 અગમ છે પંથ ઘણો અજ્ઞાણો મારંગ તમે
 લોભિયા વિના તો નવ હાલો^૨ રે હે જી,
 ભુલા પડીને તમે ફરશો ભટકતા ને
 મનખો^૩ બગડશે તમારો, મૂરખ તમે, શુદ્ધ ૭
 જ્ઞાની કહે શુદ્ધ પર તન મન વારો અને
 ધન દોલત સર્વે વારો રે હે જી,
 ચરણ પખાળી^૪ નિત્ય ચરણામૃત^૫ લેલો તમે
 ભાવે કરી આરતી ઉતારો, મૂરખ તમે, શુદ્ધ ૮

૧ ભ્રમણાઓ = ધર્મ સંબંધી મનના ભુદા ભુદા વહેમો. ૨ હાલો =
 ચાલો. ૩ મનખો = છવતર. ૪ ચરણ પખાળી = પગ ઘોઘને. ૫ ચરણામૃત =
 પગ ઘોઘેલું પાણી, તે પાણી પવિત્ર ગણેલું હોવાથી અમૃત તરીકે ગણાય છે.

ભજન ૨૧.

કાયા તારી શાથી વટલાણી ?^૧

કાયા તારી શાથી વટલાણી ? મૂરખ મન,
કાયા તારી શાથી વટલાણી રે હે જી ? ટેક.
પાંચ તત્ત્વની કાયા ખની તારી પ્રાણી,
તેના માંહી ચેતન આવ્યો રે હે જી,
ચેતન કાયાને કશું વટાલ ન હોય એ તો
ઢંક લંગીઆનું પીયે પાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૧
જે રે વસ્તુની તારી કાયા ઝંઘાણી પ્રાણી
ઢંક લંગીઆની કાયા તેવી રે હે જી,
ચેતન તો સર્વેનો એકજ રૂપ છે,
તેમાં તે' જૂદાઈ શાની જાણી ? મૂરખ મન, કાયા તારીં ૨
જ્યાંથી તું આવ્યો ત્યાંથી સર્વે લોકો આવ્યા,
સૌનું જન્મ મરણ એક ભાતે રે હે જી,
શરીરનો ઘાટ સૌનો એક જ સરીખો,
સરખાં હોય પગ સુખ વાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૩

૧ આ અને આ પછીનું ભજન અલેક્ષ સ્વરૂપ સમજાવે છે, જ્ઞાતિ તથા જાતિભેદના ખંડનનો ભાસ કરાવે છે, પરંતુ આ ભજન વ્યવહારના પંથે ચાલનાર માણસ માટે નથી, ઉલટા આથી તેઓ અવળા રસ્તે દોરવાઈ 'અતો બ્રહ્મ તતો બ્રહ્મ' જેવા ખની પોતાનો ભવ ખરાબ કરે છે; વ્યવહારી સંસારી લોકોને તો સદ્ગતિ માટે વ્યવહારમાં રહી પોતાના ધર્મના નિયમોને અનુસરી ધર્મક્રિયા કરવાની છે; જે માણસો અંતરમાં તદ્દન વિરક્ત થઈ ગયા છે, સર્વને સરખા માને છે, દુનિયાની દરકાર કર્યા શિવાય આત્મ-ધ્યાનમાં તક્લીન રહે છે અને પોતાના આત્માને જ પરમાત્મા માની અખંડ અલેક્ષ આનંદમાં મહાલે છે તેવા ઉચ્ચ અધિકારે પહોંચેલા માણસ માટે જ આ ભજન છે; વ્યવહારી સંસારી જનો માટે નથી જ એ ખાસ સમજવું.

આવાના કાળે છે સાને માટીના પદાર્થ સૌ,
 માટીથી થયું ને માટી થાશે રે હે હુ,
 પાંચ તત્વ વિના બીજું ક્યાંથી આવ્યું એ તો ?
 સર્વે વસ્તુ એક પરમાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૪
 આ રે કાયામાં તારી શું રે બગડ્યું છે પ્રાણી ?
 ઘટ્યું ને વધ્યું તો કાંઈ નથી રે હે હુ,
 મન બગડ્યાથી સર્વે સંસાર બગડ્યો,
 શંકા તારા મનમાં ભરાણી, મરખ મન, કાયા તારીં ૫
 જે જે વસ્તુ જુએ તેને તારૂં અંગ જોજે પ્રાણી,
 તેમાં ને તારામાં ભિન્ન નથી રે હે હુ,
 એક બ્રહ્મ ઓર દ્વિતીયા નાસ્તિ છે પ્રાણી,
 જ્ઞાની તણી વાણી છે વખાણી, મૂરખ મન, કાયા તારીં ૬

લજન ૨૨.

શાથી વટલાણી તારી કાયા ?

શાથી વટલાણી તારી કાયા ? મૂરખ મન,
 શાથી વટલે છે તારી કાયા રે હે હુ ? ટેક.
 આ રે બ્રહ્મ કાયા તારી શુદ્ધ ક્યાંથી આવી એ તો
 અશુદ્ધ છે જેવો ઢંડવાડો રે હે હુ,
 હાડકાં ને માંસ અને રગત^૨ ચામડાનો
 ઢગલો છે એ તો જોને કાહ્યા, મૂરખ મન, શાથીં ૧
 મુખ માંહે હાડકાં ને માંસ છે મૂરખ તારે,
 પેટમાં નરક ભર્યો તારે રે હે હુ,

૧ આ લજનનું સ્વરૂપ પાછળના લજન પ્રમાણે છે તે ધ્યાનમાં રાખી વાંચ્યું. ૨-રગત-(રક્ત)=લોહી.

તે રે ઢેડવાડા માંહી કોણ કોણ વટલે છે ?
 એ તો મને કહેને મારા લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૨
 નવ માસ પેટ માંહી રૂધિર તેં ખાધાં પ્રાણી,
 હાડ માંસ માંહે કરી વાસો રે હે જી,
 ત્યારે તો તું વટલ્યો નહીં સુણને મૂરખ મૂઠ,
 હવે વટલ્યાનું બહેમ લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૩
 પેટમાંથી ખહાર પડી છાતીથી રૂધિર પીધું,
 રગ રગમાંથી જેથી તાણી રે હે જી,
 માંસ તણા લોથડાને^૧ ચુસી ચુસી મોટો થયો,
 હવે અભિમાન ક્યાંથી લાયા ? મૂરખ મન, શાથીં ૪
 મોટો થયા કેટે પણ હાડ માંસ ચામડાનું
 રસ કસ ખાધું ઘણા ભાવે રે હે જી,
 દુધ અને ઘી છે એ તો હાડ માંસ ચામડાનું
 કસ છે તે ખાધને ધસયા, મૂરખ મન, શાથીં ૫
 સર્વેથી બ્રહ્મ તારી કાયા છે મૂરખ પ્રાણી,
 મનમાં તું દેખને વિચારી રે હે જી,
 વ્રજની^૨ તે ખુંદ થકી કાયાની છે ઉત્પત્તિ,
 હાડ માંસ તેમાંથી ખંધાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૬
 એ તો તારા મન માંહે ભ્રમણા ભરાઈ મૂઠ !
 અજ્ઞાન અંધકાર આવ્યો રે હે જી,
 એવી બ્રહ્મ કાયાથી છે બીજું કોણ ભુંડું પ્રાણી ?
 જેથી હાડ માંસ વટલાયાં, મૂરખ મન, શાથીં ૭
 કાયા કદી વટલે નહીં નિશ્ચે જાણુ મૂરખા તું !
 એ તો જડ માટી ફેરી પિંડી રે હે જી,

૧ માંસતણા લોથડાને = સ્ત્રીની છાતીને. (ભવૃદરિએ પણ કહ્યું છે કે
 સ્તનાં માંસવ્રંથી અર્થાત્ સ્ત્રીનાં જે સ્તન તે માંસનાં લોથા છે.) ૨ વ્રજ = વીર્ય.

તું તો છે કાયાથી જૂદો ચેતન બ્રહ્મ સ્વરૂપ,
 જેને કશી વળગે નહીં માયા, મૂરખ મન, શાથીં ૮
 કાયાનો અભિમાન મુકી દેને મરખા તું !
 થાને નિસ્પૃહી^૧ બ્રહ્મજ્ઞાની રે હે જી,
 એક બ્રહ્મ અને દ્વિતીયા નાસ્તિ ને
 સોહં શબ્દ મન લાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૯
 તું તો પરમાત્મા છે અખંડ બ્રહ્મ રૂપ
 તું ન વટલે ન અલકાય રે હે જી,
 હૈમ તારા મનમાંથી કાઢી નાખ પ્રાણી તને
 જ્ઞાની બ્રહ્મજ્ઞાન સમજાયા, મૂરખ મન, શાથીં ૧૦

ભજન ૨૩.

અજળ બના એકતારા.^૨

(એકતારાની ધુનમાં ગેલવો.)

સાધુ અજળ બના એકતારા હો જી,
 બાકા અલળ બળવનહારા, મેરે સંતો ! અજળ ૦ ટેક.
 સાધુ સુરતાકા તાર નુસ્તકી હે ખુંટી,
 વામે સોહં શબ્દ જલુકારા, મેરે સંતો ! અજળ ૦ ૧
 સાધુ સતકા હે તુંબા સુખમલુકી હે નાલી,
 વામે નિશ્વે નખીકો^૩ સમારા, મેરે સંતો ! અજળ ૦ ૨

૧ નિસ્પૃહી = કોઈની પણ દરકાર વિનાનો. ૨ આત્મધ્યાન સંબંધી ભજન છે. આત્મધ્યાનને એક તારાની ઉપમા આપી છે, જેમ એકતારાની રચનામાં તાર, ખુંટી, ઘોડી, નાળી, ચામડું વિગેરે વસ્તુઓની જરૂર છે તેમ આત્મધ્યાનમાં સુરત, સત્ય, સંતોષ, શીલ, વિગેરે ગુણોની જરૂર છે તે આ ભજનમાં બતાવવામાં આવ્યું છે. ૩ નખી = સતાર વગાડવાની વીંટી.

સાધુ શીલકી^૧ ખાલ સંતોષકી મેખાં,
વામે જ્ઞાન ઘોડીકા સહારા, મેરે સંતો ! અજખં ૩
સાધુ ભજનકા રંગ લાવકી હે કલગી,
ભમે હરિ જનને જ્ઞાન ખિચારા, મેરે સંતો ! અજખં ૪
સાધુ તાર મીલાકે ખજવન લાગે,
ખાખ તુંહી તુંહીકા રણુકારા, મેરે સંતો ! અજખં ૫
જ્ઞાની ઇસ હી રાગમે મગન હોઇ રહેતે,
પીતે પ્રેમ રસ મન ધારા, મેરે સંતો ! અજખં ૬

ભજન ૨૪.

ખલકો ખૂખ ખનાયો.^૨

ખલકો^૩ ખૂખ ખનાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂખ ખનાયો હોહ.
અમર નગરસે આયો રે વેપારી, ભારી વસ્તુ લાયો,
મેરે સતગુરૂ, ખલકો ખૂખ ખનાયો હો હ,
વામે મેરો સતગુરૂ આપ સમાયો, મેરે સતગુરૂ, ખલકો ટેક.
પાંચ પાટકો^૪ ખલકો ખનાયો પચીસ કલોયો^૫ લગાયો હો હ,
સુરતાકી સુઈ નુરત કેરો ટાંકો સાંધો ભલો લગાયો, મેરે ૧
લાવ કેરો ગેરૂ ભજન કેરૂ પાણી પ્રેમ કેરો રંગ ચકાયો હો હ,
સત કેરી આંચ શીયલ કેરી ગુંડી^૬ તપ કેરો નાકો લગાયો, મેરે ૨

૧ શીલ = શીલ્ય જત. ૨ આત્મજ્ઞાન અને કાયાના સ્વરૂપ સંબંધી
આ ભજન છે. ૩ ખલકો = શરીરરૂપી ખલકો, જલસો. શરીરને ખલકાની
રૂપમા આપી આત્મા, શરીર, ઇન્દ્રિયો, ગુણુ વિગેરેની હકીકત સમજવી
આત્મા અમર છે અને શરીર બદલાય છે એવો ભાવ ખતાવ્યો છે. ૪ પાંચ
પાટ = પંચતત્ત્વરૂપી ખલકાના રૂપકાના પાટ. ૫ પચીસ કલોયો = પચીસ
ગુણરૂપ ખલકાની કળીઓ. ૬ ગુંડી = ખોર.

જીવ કેરો જોગી શરીર કેરો ખલકો વામ હે લેલ છુપાયો હો જી,
આતમરામે આનંદ હોઈ પડેયો આદમ^૧ ખનકર આવ્યો, મેરે ૦ ૩
જ્ઞાનીકે ખલકેમે અમર પુરૂષ હે મોત કલી નહીં પાયો હો જી,
ખલકો જો વાકો ભયો પુરાનો^૨ ફેર નવો બદલાયો,^૩ મેરે ૦ ૪

ભજન રપ.

હુવા મન મસ્તાના.^૪

(લાવણીની રાહ.)

સુરત હમારી છેલ છળીલી, મનવા હમારા મસ્તાના. ટેક.

સુરત હમારી શિખર ચડી જોર

દેખા અલખ દરબાર, હુવા મન મસ્તાના. ૧

નવ દરવાજો^૫ બંધ કીયે જોર

દસમા ખુલ ગયા દ્વાર, હુવા મન મસ્તાના. ૨

પાંચ ઇંદ્રિકો બસ^૬ કર લીની જોર

ગજેને ચકાયા તાર, હુવા મન મસ્તાના. ૩

જ્ઞાની આપા^૭ બિસર ગયે જોર

દેખ લીયા દિદાર,^૮ હુવા મન મસ્તાના. ૪

૧ આદમ=મનુષ્ય. ૨ ભયો પુરાનો=જુનો થયો અર્થાત્ મરણ પામ્યો. ૩ ફેર નવો બદલાયો=શરીરરૂપ ખલકો નવો થાય છે, અર્થાત્ જીવ નહું શરીર ધારણ કરે-છે. આ સંબંધી રચનારે સાર્વઆતમાં ઉપોદ્ધાત થાને દિખાવામાં ખુલાસાવાર ઉપક્રિત લખી છે તે પાંચવાથી સમજવામાં આવશે. ૪ સમાધિનું ભજન છે. ૫ શરીરમાં નવ દરવાજા છે:—બે આંખ, બે કાન, બે નાસિકા, એક મોં, એક મળદ્વાર, એક મૂત્રદ્વાર, એ રીતે નવ દ્વાર છે અને દસમા દ્વાર તે બ્રહ્માંડ કહેવાય છે. ૬ બસ=વૃક્ષ. ૭ આપા=મારાપણું. ૮ દિદાર=બહારસ્વરૂપ.

ભજન ર૬.

હમારા મંજરા.^૧

બડી ઝકપસેં સલાકે અંદર, બજે હમારા મંજરા. ટેક.

ચંદા સૂરજ^૨ એ દો કટોરીયાં,

સુરત સુરતકા તાર,

હમારા મંજરા. ૧

સુખમણ નારી બળવન લાગી,

સોહં શબ્દ જણુકાર,

હમારા મંજરા. ૨

તાલ પખાવજ મૃદંગ બાજે,

અનહદ અપરંપાર,

હમારા મંજરા. ૩

જીતને બાજે બજે સલામેં

સખકા હે સરદાર,

હમારા મંજરા. ૪

બિના ઘડેલા ઘાટ ગુણી જન,

બના અજબ ગુલઝાર,^૩

હમારા મંજરા. ૫

જ્ઞાની પુરૂષકી સલાકે અંદર,

બાજે ભજન એકતાર,

હમારા મંજરા. ૪

ભજન ર૭.

જોગીકી પહેલે મઢીયાં બનાવો.^૪

(જોગી નામાની રાહ.)

જોગી પિયુકા^૫ જો દરશન ચહાવો, જોગીકી પહેલે મઢીયાં બનાવો,

૧ આત્મધ્યાનને મંજરાની ઉપમા આપી મંજરાના રૂપમાં આત્મધ્યાનને બતાવવામાં આવ્યું છે. મંજરા=તાલ આપવા માટે ધાતુની જે કટોરીઓ, તાલ. ૨ ચંદા સૂરજ=છેડા પિંગલા એ જે નારીઓ. ૩ ગુલઝાર=સુંદર. ૪ યોગ સાધવા સંબંધી આ ભજન છે. યોગને મઢીની (કાટરીની) ઉપમા આપી ભોંયતળીયાથી છાપરા સુધીનું વિવેચન કરી યોગનું સ્વરૂપ સમજાવી બ્રહ્મજ્ઞાનનો બોધ દીધો છે. ૫ પિયુ=પરમેશ્વર.

ફીર ઉસીમેં પિયુ પધરાવો રે, જોગકી પહેલે મઢીયાં બનાવો. ૧
 ભૂતજોકી જમી કર બરાબર, ફીર બનાવો મઢી ઉસકે ઉપર,
 કામ અચ્છા ઉસ ઉપર ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૨
 પહેલે પાયેકી ડાલો ખીના^૧ તમ, ફીર ચુનો ઉસપે ભીતોંકો બાહમ,
 ફીર તુમે ઉસપે છાપરકો છાવો રે, જોગકી ૦ ૩
 જખકે મઢીયાં હોવે બનકે તૈયાર, ફીર સફાઈ રખો ઉસમેં અચ ચાર,
 કચરા ઉસમેંસેં સારા ઉઠાવો રે, જોગકી ૦ ૪
 જખકે ઉસમેંસેં કચરા નિકાલા, ફીર કરો ઉસકે ભીતર ઉભલા,
 દીવા તમ ઉસકે અંદર જલાવો રે, જોગકી ૦ ૫
 ફીર રખો ઉસમેં ગાદી સિંહાસન, તખ રહે બહાં પિયુજીકા આસન,
 અપને ખ્યારેકો ઉસમેં ખિઠાવો રે, જોગકી ૦ ૬
 જખકે રહેનેકે લાયક બને ઘર, ફીર તો પિયુજી રહે ઉસમેં આકર,
 તખ તો પિયુજીકે દરશનકો પાવો રે, જોગકી ૦ ૭
 ઉસ બિનાતો નહીં કુછ ઠેકાના, ખડોત મુશકેલ હે પિયુજીકા પાના,^૨
 લેશ^૩ લાખું અગર કર બતાવો રે, જોગકી ૦ ૮
 મેં બતાવું બહો મઢીયાં બનાના, કીસ તરેહ હોવે ઉસકા ચુનાના,
 ધ્યાનમેં મેરે કહેનેકો લાવો રે, જોગકી ૦ ૯
 પહેલે ખેરાગકા દિલમેં લાના, દિલકો દોનું જહાંસેં^૪ છુડાના,
 ભૂતજોકી જમી એ બનાવો રે, જોગકી ૦ ૧૦
 ખાને સોનેકો આછા કરો તુમ, મીલના આર બોલના લોકોસેં કમ,
 એ ખીના^૫ આફ પાયેકી લાવો રે, જોગકી ૦ ૧૧
 રંગ પીલા હો દુખલા બદન હો, આંસુ નિકલે નિશાસે લરે હો,
 આફ ભીતોં એ હે તુમ ચુનાઓ રે, જોગકી ૦ ૧૨
 છોડો રાગ^૬ આર દ્રેષ અપને મનસેં, દેખો પૂરણ પ્રહા એક સંબમેં,

૧ ખીના = શરૂઆત. ૨ પાના = મળવું તે. ૩ લેશ = વેશ. ૪ જહાંસેં =
 દુનિયાથી. ૫ ખીના = હકીકત, સ્થિતિ. ૬ રાગ = મોહ, માયા.

છપરા એકાગ્રહકા છાઓ રે, જોગકી૦ ૧૩
 ફીર કરો ઉસ મઢીમેં સક્ષઈ, મેલ ઝોર કચરા નિકલો અય લાઈ,
 મેં ખતાવું તુમે પાસ આવો રે, જોગકી૦ ૧૪
 કહેના મનકા તુમે કુછ ના માનો, જો ખતાયા ગુરૂને સો જાનો,
 ખાત અપને ગુરૂકી સચાઓ રે, જોગકી૦ ૧૫
 વસ વસે^૧ ઝોર ભ્રમનાકો ટાલો, મેંપના^૨ ઝોર ખુદીકો^૩ બિસારો,
 હોઠે એકાગ્ર^૪ ચિત્ત લગાવો રે, જોગકી૦ ૧૬
 તખ તો મઢીયાંમેં હોવે સક્ષઈ, મેલ ઝોર કચરા નિકલ જાવે લાઈ,
 જખકે મુરશદકે^૫ રસ્તે પર આવો રે, જોગકી૦ ૧૭
 ફીર ગુરૂસેં કરો જ્ઞાન પેદા, ઝોર કરો ધ્યાન તુમ આત્માકા,
 ઝોર અનુભવકા હીવા જલાવો રે, જોગકી૦ ૧૮
 તખ હો ઘટમેં તુમારે ઉજાલા, દેખ લો ધરકા તુમ રહેનેવાલા,
 ફીર ભટકનેકો તુમ કહીં ન જાઓ રે, જોગકી૦ ૧૯
 ફીર તો ચેતનકો નિચે કરો તુમ, ધ્યાન સોહં શખદકા ધરો તુમ,
 છોડો તન મન ઝોર આત્માકો ધ્યાવો રે, જોગકી૦ ૨૦
 એ હે પિયુજીકા ગાદી સિંહાસન, ઉસપર રહેતા હે પિયુજીકા આસન,
 ઉસ પર ખ્યારા પિયુ પધરાવો રે, જોગકી૦ ૨૧
 એસી મઢીયાં ખને જખકે તૈયાર, ફીર પિયુજી રહે ઉસમેં અય ચાર,
 ફીર હો સન્મુખ ચિત્ત અપના લગાવો રે, જોગકી૦ ૨૨
 ઉસ બિના તો ઠેકાના ન પાવે, લેશ લાખું અગર કોઈ ખનાવે,
 ખાલી કેહનેકો જોગી કહાવો રે, જોગકી૦ ૨૩
 એસી મઢીયાંકો પહેલે ખનાવો, ફીર તુમે જોગી બન ઉસમેં આવો,
 માર આસન^૬ વહાં બેઠ જાઓ રે, જોગકી૦ ૨૪

૧ વસવસે = વહેમ. ૨ મેંપના = મારાપણું. ૩ ખુદી = હુંપદ, અભિમાન.

૪ એકાગ્ર = ચોક્કસ. ૫ મુરશદ = ગુરૂ. ૬ મારે આસન = આસન કરીને.

ફીર મહાં જોગ સિદ્ધિ કરો તુમ, ધ્યાન ચેતનકા અપને ધરો તુમ,
 તુમ ઉલટ આપમેં જા સમાઓ રે, જોગકી૦ ૨૫
 તખ તો પિયુજકા હો તુમકો દર્શન, ઓર પિયુજ રહે તુમપે પરસન,
 ફીર તુમે આપ પિયુજ હો જાવો રે, જોગકી૦ ૨૬
 ફીર તો તુમહી પિયુ તુમહી જોગી તુમહી મહીયાં હો ઓર તુમહીભોગી
 તુમ ખિના ઓર કોઈ ન પાવો રે, જોગકી૦ ૨૭
 લેકીન સિખો એ રસ્તા શુરસેં, ઓર કરો સિદ્ધિ તુમ રૂખરસેં,
 શુરકે કહેને પર સુરતા^૧ લગાવો રે, જોગકી૦ ૨૮
 તખ તો નિશ્ચે તુમારા બને કામ, ઓર જ્ઞાની તુમારા રહે નામ,
 ફીર ના કરના પડે કુછ બનાવો રે, જોગકી૦ ૨૯

ભજન ૨૮.

નિશ્ચે સત માનો અલખ નિરંજન.^૨

(ચોપાઈની રાહ.)

સાધુ જો તમે ઇચ્છો છો દર્શન, નિશ્ચે સત માનો અલખ^૩ નિરંજન,
 તેથી થાશે હરિ તમને પરસન, નિશ્ચે સત માનો૦ ટેક.
 તે છે નિશ્ચે નિરંજન^૪ અનાદિ,^૫ તેથી થઈ છે આ સર્વે આખાદી,
 તેને લાગે નહીં કાંઈ લંછન,^૬ નિશ્ચે સત માનો૦ ૧
 તે તો છે સર્વ સૃષ્ટિનો કર્તા, તેની શક્તિથી સર્વેને સત્તા,
 તે બિના કોઇ કાલી ન હોય તન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૨
 ચર્મ ચક્ષુથી^૭ તે ન જણાય, તુચ્છ બુદ્ધિ તો ત્યાં નવ જાય,
 તેથી નાસ્તિક^૮ થાય મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો૦ ૩

૧ સુરતા=ધ્યાન, ચિત્ત. ૨ નાસ્તિક મત ખંડન સંબંધી ભજન છે.

૩ અલખ (અલક્ષ્ય)=લક્ષમાં ન આવે તેવા. ૪ નિરંજન=નિર્મળ, દોષ રહિત. ૫ અનાદિ=જેની શરૂઆત નથી તેવા. ૬ લંછન=ઝેળ, ડાઘ, કલક.

૭ ચર્મ ચક્ષુ=કાયાની આંખ, બાહ્યદષ્ટિ. ૮ નાસ્તિક=ઈશ્વરને નહીં માનનાર.

જ્ઞાન બુદ્ધિથી તે સમજાય, માંહેલી આંખોથી^૧ દર્શન થાય,
 જ્યારે સદ્ગુરુ મળશે હરિજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૪
 કેવો ચાલે છે આ કારખાનો સર્વે સૃષ્ટિનો અચરજ માનો,
 તેનો માલક છે મોટો કોઈ જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫
 તે વિના કેમ બને આ બનાવો ! વિના માલક ન થાય નિભાવો,
 એટલું મૂરખ પણ જાણે ખરે મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૬
 એની લીલાને જોઈને જાણો, ઘાટ જોઈને કારીગર પિછાણો,
 આપા પંથી ન થાઓ ગુણી જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૭
 ભીંત કેડે ધૂમાડો દેખાય, ત્યાં છે અગ્નિ એવું સમજાય,
 હરની માંચાને દેખી મહા જન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૮
 ઘરમાં બેઠે જો દેખાય તડકો, સૂર્ય ઉદય છે એવુંજ પરખો,
 ત્યારે આ રચના રચવાનાં કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૯
 વાટમાં દેખી લોકોનાં પગલાં, સમજો કોઈ ગયા ભરતા ડગલાં,
 ત્યારે જોઈને કુદરતનાં લંછન,^૨ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૦
 ઘરની અંદર કદી કોઈ ઉંચરે, સુરતે માણસ છે એવુંજ સમજે,
 ઘટમાં આત્મા બોલે છે ગુંજન,^૩ નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૧
 એવી લાખો છે હરની નિશાની, જ્ઞાન બુદ્ધિથી સમજો હે જ્ઞાની,
 સૃષ્ટિ છે હરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૨
 ઘણા લોકો માગે છે પુરાવો, કહે છે પણ દેખી વાત ન માનો,
 આંધળાને તે શું કરે અંજન ? નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૩
 તેને પુછો કે તારા જનકને,^૪ તે ક્યાં જોયો છે સંજોગ^૫ કરતે ?
 તું કેમ જાણે તું એ બીજનું તન ? નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૪
 એ તો લોકોના કહેવાથી બાણ્યું, સાંભળીને નિશ્ચે મન આણ્યું,
 તેનો પુરાવો છે સર્વે સાજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૧૫

૧ માંહેલી આંખો = અંતર દષ્ટિ, જ્ઞાનચક્ષુ. ૨ લંછન = નિશાની.

૩ ગુંજન = ગુંજન કરતો અવાજ. ૪ જનકને = બાપને. ૫ સંજોગ = સંભોગ.

એવા હરિના પુરાવાનાં કારણ, સર્વે શાસ્ત્ર ને પુસ્તક ને દર્શન,^૧
 મોટા રૂપિ ને સારી હરિજન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૧૬
 એવા લાખો કરોડો થયા છે, સર્વે અલખ છે સત કહી ગયા છે,
 તેને કેમ જૂઠ કહીએ નૂરી જન^૨? નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૧૭
 ઘણા લોકો કહે છે જે વાત, જોયા કરતાં તે અદકી સાક્ષાત,
 સાથી શ્રેષ્ઠ પુરાવો મહા જન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૧૮
 થાય ધનસાક કોરટમાં જ્યારે, લોકોને પૂછે મુનસફ લી ત્યારે,
 તે ક્યાં જોવા ફરે વસ્તી ને વન! નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૧૯
 એવું લોકોના કહેવાથી જાણો, મનમાં નિશ્ચયે કરીને પિછાણો,
 જોતું ન હોય મહા જનતું ભાષણ, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૦
 એને જોનાર છે બ્રહ્મજ્ઞાની, એના જોનાર આતમધ્યાની,
 તેને અર્થણ કરે જઈ તન મન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૧
 તે શુદ્ધ જો કદી સમજાવે, માનવામાં તમારે તો આવે,
 નહીં તો થાશે નરક માંહી વાસન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૨
 હિન્દમાં મહારાણીનું છે નામ, તેના હુકમથી આલે સૌ કામ,
 તેનાં અમને થયાં નથી દર્શન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૩
 તેમ કળનો જ્યાં છે કારખાનો, ત્યાં કળો બધી હાલે છે માનો,
 પહેલી કળથી છે સર્વેનું બંધન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૪
 તેમ આકાશ ધરતી ને તારા, નથી ઈશ્વરના હુકમથી ન્યારા,
 તે કરે કામ હુકમથી નિશ દન,^૩ નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૫
 જેમ વાદી પુતળીઓ નચાવે, તેમાં પોતાનો લટકો બતાવે,
 લોક થાય પુતળીઓને પરસન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૬
 એમ આત્માની ઈચ્છા જો થાયે, સર્વે તનની કળોને હલાવે,
 તન માંહે આત્માનું છે આસન,^૪ નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૨૭

૧ દર્શન = શાસ્ત્ર. ૨ નૂરી જન = સમજવાળા માણસો. ૩ નિશ દન =
 રાત દિવસ. ૪ આસન = સ્થાન, રહેવાનું ઠેકાણું.

આત્મા ઈશ્વરથી જૂદો ન જાણું, તે છે તરફો અને જેમ લાતુ,^૧
 જેવાં બરફ ને પાણી છે એક તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૮
 આત્મા જ્યારે શરીરમાંથી જાય, ત્યારે શરીરનો શો હાલ થાય ?
 જાતાં રહે સર્વે ક્રિયા ને કારણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૨૯
 કેવી સિદ્ધિ હતી આત્મામાં ? કેવી શક્તિ હતી આત્મામાં ?
 એ વિચારે તમે આપણા મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૦
 તે વિચારીને પોતાને જાણો, કોણ છો તમે તે મન આણો,
 ત્યારે તમને પડે કાંઈ સમજણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૧
 પણ જો મળે સદ્ગુરુ સાચો, બ્રહ્મજ્ઞાની ને પ્રેમરંગ રાચો,^૨
 ત્યારે રંગી દે તે આપણું મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૨
 પણ ત્યાગી પડેલાં સર્વે સંસાર, મુકી માયા ને મમતા ને ઘરબાર,
 છોડી દુનિયા તણાં સર્વે બંધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૩
 પછી ચરણે ગુરૂના પધારો, પડેલાં તન મન ગુરુ પર વારો,
 ગુરૂને અર્પણ કરો માલ ને ધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૪
 પછી ગુરુ તમને જ્ઞાન બતાવે, સર્વે પાપથી તમને છોડાવે,
 નામની તે બતાવે પછી ધુન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૫
 પછી દુનિયાની ઈચ્છાને મુકી, વાસના^૩ મનની દો સર્વે પુંકી,
 એક ઈચ્છો તે ઈશ્વરનું દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૬
 ખાલું પીલું તે સૂક્ષ્મજ^૪ રાખો, નામ વિના વચન નવ લાખો,
 ઉઘ આહારને મારો ગરદન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૭
 પછી એકાંતે બેસી અંધારે, કોઈથી મળવું નહીં એક વારે,
 કરો એકાગ્ર થઈને સમરણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૮
 જ્યારે તમને હરિ ધ્યાન લાગે, ઘટમાં પ્રેમ હરિનો જાગે,
 ત્યારે ગુરુ આપે સુરતીનું સાધન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૩૯

૧ લાતુ = સૂર્ય. ૨ પ્રેમરંગરાચો = પ્રેમરંગથી રંગાયેલો, સંપૂર્ણ પ્રેમી.

૩ વાસના = ઈચ્છાઓ. ૪ સૂક્ષ્મ = ચોક્કસ, અલ્પ.

તમને ત્રિવેણી ધ્યાન ધરાવે, સુરતી ઉલટી આકાશે ચઢાવે,
 ત્યારે સુખમણુમાં આવી થાઓ સુન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૦
 ચાર ઘટમાંથી નાસે તમારે, સર્વે પાંચ પંચીસ એક વારે,
 પછી પ્રેમ લેહર ઉઠે તન મન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૧
 પછી પ્રેમ લેહરની સંગાથે, સુરતી ઝંકનાલ થઈને જાશે,
 ઓળો અગમ અગોચર દર્શન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૨
 મહાસુનમાં પછી તમે જાશો, ત્યાં તો આવશે એક અંધારો,^૧
 પછી મેદાન આવે હરિજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૩
 ત્યાં તો દેવતાનાં દરશન થાશે, વળી રસ્તામાં સ્વર્ગ દેખાશે,
 ત્યાં ન રહેજો તમે થઈને પરસન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૪
 તેથી આગળ અલખનું છે ધામ, મહા તેજ છે પ્રકાશ તે ઠામ,
 તુર^૨ વાળંની છે ધ્રુમ ચેતન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૫
 ત્યાં થશે તમને અલખનાં દર્શન, મહા આનંદમાં થાશે પરસન,
 ત્યાં જે પહોંચે તેને ધન્ય ધન્ય, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૬
 બ્યારે આપાને લુલશો સાધુ, ત્યારે આત્માજ દેખશો સાધુ,
 તમો આપ છો નિર્મળ કંથન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૭
 જેવો હુધમાં ઘૂત^૩ સમાયો, તેવો આ તનમાં આત્મા આવ્યો,
 તમે તે આત્મા છો હરિજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૮
 જેમ બહુરૂપીઓ રૂપ બદલે, તેમ આત્મા સર્વેમાં સ્વરૂપ લે,
 તે બતાવે છે પોતાનાં જોખન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૪૯
 તમને આપાનો બહેમ રહ્યો છે, એ તો દોરડીનો સર્પ થયો છે,
 નહીં તો પ્રગટ છે અલખ નિરંજન, નિશ્ચયે સત માનો૦ ૫૦
 તમે આપ નથી કોઈ ઠામ, એ તો બુદ્ધ ધરાયું છે નામ,

૧ અંધારો = અંધારૂં; રચનારની માતૃભાષા મુસલમાની હોવાથી આવા
 ભતિસિદ્ધ ઘણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. એવી રીતે કારખાનો. શબ્દ પણ
 આ ભજનમાં વાપર્યો છે. ૨ તુર = પ્રેમ, મસ્તી. ૩ ઘૂત = ઘી.

સર્વે નૂર નિરંજન છે સજજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૧
 તમે ક્યાં હતા પહેલાં બતાવો ? આ તો કુદરતનો છે કારખાનો,
 એક પાણીના^૧ છાંટાનું આ તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૨
 બ્યારે કૃપા શુદ્ધતણી થાશે, ત્યારે તમને નિરંજન દેખાશે,
 ત્યારે કરશે તમે હરનાં કીર્તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૩
 આત્માનો છે હૃદયમાં વાસ, તેનો ત્રિવેણીમાં છે પ્રકાશ,
 તેને સમજીને સાધો હરિજન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૪
 બ્યારે તમને સમાધિ ને થાશે, શુદ્ધ શરીરની સઘળી ને જાશે,
 ત્યારે થાશે અગમ ગઢ આસન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૫
 નૂર પ્રકાશ ત્યાં તો દેખાશે, ગેળી^૨ લીલાનાં દર્શન થાશે,
 પરચા^૩ મળશે ઘણા તમને દન દન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૬
 ગેળી લીલામાં નિત્ય નિત્ય ફરશે, દેવતાઓનાં દર્શન કરશે;
 કરશે આશ્ચર્ય લીલાનાં દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૭
 ત્યારે વિશ્વાસ તમને જ થાશે, બહેમ બધો તમારો ત્યાં જાશે,
 ત્યારે સત માનશે આ મૂરખ મન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૮
 તમે આપ છો ને તમને ખોશો, આપ વિના બીજું કોઈ ન જોશે,
 બીજું હોય તો દેખાય દર્શન; નિશ્ચે સત માનો ૦ ૫૯
 ઈશ્વર દરિયો છે એવું જાણો, તમે મોજ દરિયાની પિછાણો,
 થાય મોજ સમાઈને એક તન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૬૦
 તનમાં ઈશ્વરનું આસન જાણો, ઘટમાં બધો સમુદ્ર સમાણો,
 બહાર ખોળેથી થાય ન દર્શન, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૬૧
 ઈશ્વર મળશે તમારા આ તનમાં, એવું નિશ્ચે કરી જાણો મનમાં,
 તન છે ઈશ્વરને જોવાનું દર્પણ, નિશ્ચે સત માનો ૦ ૬૨
 આપ જોવાને ઈશ્વરે આહું; ત્યારે મનુષ્યનું રૂપ ધરાયું,

૧ પાણી = વીર્ય. ૨ ગેળી = અદૃશ્ય, નહિ જણાય તેવી. ૩ પરચા = સત્ય સ્વરૂપ, દાખલા, ચમત્કાર.

તેથી આનંદ થયો હરને પૂરણ, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૩
 તમે અંદર જુઓ આપનું મુખ, તેથી થાશે ઘણું તમને સુખ,
 દિલનું દર્પણ છે જોવાના કારણ, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૪
 આપો ત્યાગી જે સુનમાં સમાશે, ફેડી પ્રહ્લાંડના ગગને^૧ જશે,
 ત્યારે જ્ઞાની થશે તમને દર્શન, નિશ્ચયે સત માનો ૦ ૬૫

ભજન ૨૯.

જરા મોતસેં ડર.^૨

સમજ મન મેરા રે જરા મોતસેં ડર,
 એ તો જુદી બાત નહીં હે નિશ્ચયે જાયગા મર; સમજ ૦ ટેક.
 બાતા પીતા બુદ્ધીયાં કરતા ગફલતમેં બેડર,
 મોત તો તુજ પર તાક રહી હે ઉસકી નહીં ખબર, સમજ ૦ ૧
 માન બડાઈ બુદ્ધીકે અંદર રહેતા હે તું મરત,
 એક જરા મરનેકી તુજકો દિલમેં નહીં ફિકર, સમજ ૦ ૨
 પેસે પીછે ફીરતા હે તું હુંડતા દેશ બદેશ,
 અથ મૂરખ એ કામ નહીં આવે મરનેકા ગમ કર, સમજ ૦ ૩
 માલ ખાના એર મગરૂરી^૩ ધરી રહેગી ચહાં,
 ગરીબ હોકર તું જાયગા જ્ઞાની બંદગી^૪ રબકી^૫ કર, સમજ ૦ ૪

ભજન ૩૦.

મરના હે બેશક.^૬

સમજ મન મેરા રે મરના હે બેશક,
 ગરીબ તવંગર^૭ સખ મર જાવે નહીં હે ઉસમેં શક, સમજ ૦ ટેક.

૧ પ્રહ્લાંડના ગગને = પ્રહ્લરાત્રમાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે.

૩ મગરૂરી = અભિમાન. ૪ બંદગી = પ્રાર્થના. ૫ રબકી = પરમેશ્વરની.

૬ આ ભજનમાં મનને ઉપદેશ દીધો છે. ૭ તવંગર = શ્રીમંત.

કયું ભુલા ગફલતમે મૂરખ સમજ સમજ કુછ ચેત,
તેરે જીવકે ઉપર ગાફલ મોત રહી હે તક, સમજ ૦ ૧
તું ભુલા પ્રીરતા હે બંદે ગફલતમે દિન રાત,
લોકોંકે અંદર બેઠકે નિશ દિન કરતા હે બક બક, સમજ ૦ ૨
છોડ દે સખ ગફલતકો બંદે હો બા તું હુંશિયાર,
ઇસ દુનિયાકી મોહ બલમે^૧ રહેગા તું કખ તક? સમજ ૦ ૩
ઉમર ગમાઈ સખ ગફલતમે કરી ન બંદગી કુછ,
કયું રહેતા ગફલતમે જ્ઞાની ચેતા નહીં અખ તક, સમજ ૦ ૪

ભજન ૩૧.

કયું ગફલત કરતા? ^૨

સમજ મન મેરા રે કયું ગફલત કરતા?
ખરચી થોડી રાહ કઠણ હે જરા નહીં કરતા, સમજ ૦ ટેક.
ખીચમે દરિયા ખડોત બિકટ હે ઉસસે પાર ઉતરના,
નાવ^૩ પુરાની^૪ હેગી તેરી ભાર ખડોત હે ભરતા, સમજ ૦ ૧
માલકકે દરબારમે તુજકો હિસાબ દેને બના,
ખિસા તેરા હેગા ખાલી દામ^૫ નહીં સંગ ધરતા, સમજ ૦ ૨
કરબદાર^૬ તું હેગા બંદે થોડા તો સંગ લે બા,
ખિના દામકે દોનું જગતમે^૭ કોઈ કાજ નહીં સરતા, સમજ ૦ ૩
પીઠ પરાઈ કાયકો કરના અપની આપ સમજના,
જ્ઞાની તું હર શ્વાસકે અંદર સાહેબ નામ સમરતા, સમજ ૦ ૪

૧ મોહબલમે = માયાની બળબાં. ૨ મનને ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે. ૩ નાવ = વહાણ. ૪ પુરાની = જૂની, જીર્ણ. ૫ દામ = પૈસો, પુન્ય, સત્કર્મ વિગેરે સારાં કૃત્યરૂપી પૈસો. ૬ કરબદાર = દેવાદાર, દુષ્ટકર્મી. ૭ દોનું જગતમે = આ લોકમાં અને પરલોકમાં.

ભજન ૩૨.

હો જા તું હુંશિયાર.

સમજ મન મેરા રે હો જા તું હુંશિયાર,
 જો દુનિયામેં ભુલ રહેગા ધીગડ જાયગા કાર,^૧ સમજ૦ ટેક.
 ઇસ દમકા કુછ નહીં ભરોંસા અથ મૂરખ નાદાન,
 એકા એકી જાના હોગા સાહેબકે દરબાર, સમજ૦ ૧
 ફીર પરતાના કામ નહીં આવે પહેલેસેં તું ચેત,
 જો બિન ચેતે ચલા જાયગા પડેગી તુજકો માર, સમજ૦ ૨
 ચહાં તુજસેં કુછ હો સકે બંદે રણકી^૨ બંદગી કર લે,
 બહાં તો તુજકો નખી^૩ નામ બિન નહીં હો કુછ આધાર, સમજ૦ ૩
 જો કરના સો આજ હી કર તે જ્ઞાની મત કર દેર,^૪
 ઉમર જો તેરી ચલી જાયગી કામ ન આવે બિચાર, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૩.

અખ કેસા કરના ?

સમજ મન મેરા રે અખ કેસા કરના ?
 દુનિયાસેં મત પ્રીત લગાના આખર હે મરના, સમજ૦ ટેક.
 પિયા અપનેકો જીને પીછાના ફીર નામ નહીં લેતા,
 જીને પાયા ઉને છુપાયા કોઈ બ્રમ નહીં દેતા, સમજ૦ ૧
 બગલમેં લડકા શહેર ઢંડેરા ચુંહી ભટકતે હે ફીરના,
 બુરે ભલે સખ લેશ જનાકે દેખે લોક ફજેતા, સમજ૦ ૨
 હરહર દમકે અંદર સંતો ઉસકા હી દમ ભરના,
 સમજણ હોય તો સમજ લે પ્યારે મેં સમજાવું કેતા ? સમજ૦ ૩
 આજે રસ્તા જહોત કઠણ હે ચેતા સો નર જીતા,
 કયું ગફલતમેં સુતા જ્ઞાની હજી નહીં તું ચેતા, સમજ૦ ૪

૧ કાર = કામ. ૨ રણકી = પ્રભુની. ૩ નખી = પેગંબર. ૪ દેર = વાર.

ભજન ૩૪.

યહાં કોઈ નહીં તેરા.^૧

સમજ મન મેરા રે યહાં કોઈ નહીં તેરા,
કયા ગફલતમેં કહેતા હે તું નાહક મેરા મેરા ? સમજ૦ ટેક.
આપ લાઈ ઓર લડકા લડકી ઓરત કુટુંબ કબીલા,
દોસ્ત આસ્તા^૨ સખ દુનિયાકે^૩ ! કયું ગફલતને ઘેરા ? સમજ૦ ૧
મહેલ ઝરૂખા કામ નહીં આવે સાહેબકી દરવામેં,
એક દીન એસા આયગા બંદે જંગલ હોગા ડેરા, સમજ૦ ૨
આઓ પીઓ ઓર ખરચો ખ્યારે ધર્મપુન્ય કુછ કર લો,
સંગ તમારે હોય ઉજલા આગે રસ્તા અંધેરા, સમજ૦ ૩
જ્ઞાની તુમ બેપારકોં આવે કુછ તો સોદા કર લો,
જખ મુડીમેં ખોટ પડેગી ફોગટ જાયગા ફેરા, સમજ૦ ૪

ભજન ૩૫.

કયું રહેતા ગાફલ ?^૪

સમજ મન મેરા રે કયું રહેતા ગાફલ ?
કોઈ તેરે જખ કામ નહીં આવે આવ બને મુશકલ, સમજ૦ ટેક.
જંતર મંતર દોરા ધાગા એ હે સખ ઠગ વિદ્યા,
સચ્ચા મુસલમાન હોય તો ખ્યારે હુંડ કલમેકી કલ^૫, સમજ૦ ૧
માલ ખજાના કામ નહીં આવે માલકકી દરવામેં,^૬
જમડા તુજકો લેને આવે ઘડી ન જાવે ટલ, સમજ૦ ૨

૧ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ છે. ૨ આસ્તા=ઓળખાણવાળા, મેળાપી. ૩ દુનિયાકે=સ્વાર્થના. ૪ આ ભજનમાં ચેતનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૫ કલમેકી કલ=મુસલમાનના ધર્મનો મુળ મંત્ર, કલમાંની દુંધી. ૬ વાંચો ભજન ૧૬ મું. ૬ દરવા=દરબાર.

જો કુછ તુજકો કરના હોવે કર લે આજ ઘડીમેં,
 ઇંસ કાયાકા નહીં ભરોંસા આજ પડે કે કલ ! સમજ૦ ૩
 હાથસેં નેકી^૧ મુખસેં નેકી પાઈસેં નેકી કર જા,
 એ સોદા તો સુરત હે મીલતા જખલક હે હલયલ, સમજ૦ ૪
 જાની તુમ દુનિયામેં આકે કુછ તો સુરત સમાલો,
 સુરત જો ચુકા બાણ હારા નીકલ ગઈ ઝહો પલ, સમજ૦ ૫

ભજન ૩૬.

મત હો તું મગરૂર.^૨

સમજ મન મેરા રે મત હો તું મગરૂર,
 જો મગરૂરી આયગી તુજકો હોવેગા હકસેં^૩ દુર, સમજ૦ ટેક.
 ગરીબ આજીઝ ખાકી^૪ પુતલા તું હે બહોત ઝઈકિ,^૫
 એસી ગરીબી યાદ કરકે રહે તું રખસેં હબુર, સમજ૦ ૧
 હરદમ હકકી યાદમેં રહેના કોઈ ઘડી મત ભુલ,
 સાંસો સાંસ તું નામ સમર લે, મોં પર ખરસે તુર, સમજ૦ ૨
 આખર તો મરના હે તુજકો, ગાફીલ મત રહે યાર,
 ગોર^૬ અંધારી ભીતર તુજકો જાના હેગા જરૂર, સમજ૦ ૩
 વહાં તેરા કોઈ સંગ ન સાથી ના મુનસ^૭ ગમખવાર,^૮
 કરની^૯ તેરી સાથ આયગી, અનવર ચે હે દરતુર, સમજ૦ ૪

૧ નેકી = સારાં કામ, પુન્ય, પસંપકાર. ૨ આ પદમાં માલુસ જે જે
 કૃત્ય કરશે તે તે સાથે આવશે અને તેનું ફળ મળશે માટે અભિમાન છોડી
 દઈ શુભ કર્મ કરી પ્રભુની ભક્તિ કરવા મનને ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે.
 ૩ હક = પરમેશ્વર. ૪ ખાકી = માટીનું. ૫ ઝઈકિ = ધણો લાચાર. ૬ ગોર =
 અંધાર. ૭ મુનસ = દીવાસો આપનાર. ૮ ગમખવાર = ચિંતા કરવાવાળો,
 કાળજી રાખનાર. ૯ કરની = કરણી, કૃત્ય.

ભજન ૩૭.

સાંભળોને સંતો સત બચન.^૧

સાંભળોને સંતો સત બચન બોલું જ્ઞાન અપારી જી,
કાષ્ટને સમરણ શું કરો ! માળા મનની તે સારી જી, સાંભળો ૧
કાશી હીમાળે જઈ કરી શીદ દેહને પાડી જી ?
જીલમ ન કરીએ જીવ ઉપર, બેસો આપાને મારી જી, સાંભળો ૨
ગંગા ને જમના જઈ શુદ્ધ થયા બ્રહ્મચારી જી,
મેલ તો મનનો ઉતર્યો નહીં, જ્ઞાન કોટડી અંધારી જી, સાંભળો ૩
જ્ઞાની તે એને જાણીએ બેસે ધ્યાન લગાવી જી,
બખર ન રાખે સંસારની મુકે દેહને પિસારી જી, સાંભળો ૪
હોરી રે તાણી પ્રેમની સુનમાં સુરતી લગાડી જી,
તાર ન તુટે તાણુતાં કહે છે જ્ઞાની ઉચારી જી, સાંભળો ૫

ભજન ૩૮.

આ રે કળજીગના માનવી^૨

આ રે કળજીગના માનવી મુખે કીર્તન ગાવે જી,
કહેણી^૩ છે રહેણી^૪ નહીં તેમાં શું ફળ પાવે જી ? આ રે ૧
કંઠી રે બાંધે કાષ્ટની તાલ મૃદંગ બજાવે જી,
લેદ ન જાણે ભજનનો જુઠી લક્ષિત ચલાવે જી, આ રે ૨
ભગવાં રે રંગે લુગડાં અંગ ભભૂતિ લગાવે જી,
રંગ ન જાણે અલખનો રૂપ આપનું બનાવે જી, આ રે ૩
ધૂણી રે તાપે ધૂપમાં શીષ તિલક લગાવે જી,
હરથી તો હેત કરે નહીં અખધૂત કહાવે જી, આ રે ૪

૧ આ ભજન અંતર જ્ઞાન અને આત્મશુદ્ધિ સંબંધી છે. ૨ આ ભજન
હુનિયાનું પાખંડ દર્શાવી બહે બ્રહ્મજ્ઞાન બતાવે છે. ૩ કહેણી = કહેવું તે.
૪ રહેણી = વર્તવું તે, વર્તન.

સર્વેનો નાશ તે જે કરે આપને લુલી જાવે જી,
 કોઈને બાકી તે રાખે નહીં હરને તે નર પાવે જી, આ રે૦ ૫
 સુન મહાસુનમાં તે ધામ છે ત્યાં કોઈ વિરલા રે જાવે જી,
 પિંડ બ્રહ્માંડ ફેડી કરી સુરતા આઘી ચલાવે જી, આ રે૦ ૬
 જ્ઞાની રે દાસ અલોપમાં હરથી હેત વધાવે જી,
 પ્રેમ રસ નિત્ય પીયે ઘણો મન મગન હોઈ જાવે જી, આ રે૦ ૭

ભજન ૩૯.

કાયા નગરના કોટમાં.^૧

કાયા નગરના કોટમાં જે કોઈ ધ્યાન લગાવે જી,
 અંતર ખોળે આપનું સત સ્વામીને પાવે જી, કાયા૦ ૧
 પંથ ધર્મ ને જાત્રા પાઠ પૂજા ને પોથી જી,
 એ ઝઘડા સંસારના તેમાં જન્મ શુભાવે જી, કાયા૦ ૨
 મરવા રે પહેલાં જે મરે કોઈની ગણતી ન રાખે જી,
 સર્વેનો નાશ નિશ્ચયે કરે તે નર જ્ઞાની કહાવે જી, કાયા૦ ૩
 એક વિના બીજું જે જીએ તેનો ફેકટ ફેરો જી,
 દોષતા^૨ એજ અજ્ઞાનતા એનો પાર ન આવે જી, કાયા૦ ૪
 એકજ એક જે કોઈ જીએ બીજું નામ ન જાણે જી,
 આપ વિસારે આપને આપો આપ હો જાવે જી, કાયા૦ ૫
 પાંચ પચીસ ચાર વશ કરો પૂજા પુસ્તક મેલો જી,
 સદ્ગુરૂના પાયે નમો તમને જ્ઞાન બતાવે જી, કાયા૦ ૬
 એટલો અર્થ જે નિશ્ચયે કરે સોઈ સદ્ગુરૂ અમારો જી,
 દાસ જ્ઞાની એમ આપના મનને સમજાવે જી, કાયા૦ ૭

૧ આ કાવ્ય દુનિયાના વ્યવહારની જંગળ મિથ્યા જાણીને બ્રહ્મ સ્વરૂપ સમજાવે છે. ૨ દોષતા (દિતિયા) = બે, હું અને તે.

ભજન ૪૦.

આ રે કળભુગના ખોરમાં.^૧

આ રે કળભુગના ખોરમાં કુડાં થયાં રે સંસારી છ,
 હવે રે અમારા સદ્ગુરુ લાજ રાખે અમારી છ, આ રે ૦ ૧
 કામ ક્રોધ ઘણો વાપર્યો મોહ મમતા અપારી છ,
 ઘણા રે અભિમાન આવીયા સંતો આલો વિચારી છ, આ રે ૦ ૨
 આહુંગ સોહુંગ પર ચિત ધરે પેલા આપાને મારી છ,
 અખંડ અમર ન્યોત^૨ બગશે તેને લોને સંસારી છ, આ રે ૦ ૩
 સુન મહાસુનમાં જઈ રહો પાંચ પચીસને મારી છ,
 ત્યાં નિર્મળ નર દેખશે સુણો સત પ્રદ્યારી છ, આ રે ૦ ૪
 ત્યાં તુર વાનં છે ઘણાં ધુમ ધામ છે ભારી છ,
 તે ધર અલખ બિરાજ્યા માનો વાત અમારી છ, આ રે ૦ ૫
 પ્રેમ ખ્યાલા સંતો આખીએ મેલ મનનો ઉતારી છ,
 અગમ અગોચર જોળીએ ત્યાં મળે મઠધારી^૩ છ, આ રે ૦ ૬
 સાચા શબ્દ છે બોલીયો દાસ જ્ઞાની ઉચારી છ,
 સદ્ગુરુ સાહેબના ગરણ પર નિત્ય જાઉં હું વારી છ, આ રે ૦ ૭

ભજન ૪૧.

શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો.^૪

સાધુ સુણો શબ્દોનો અર્થ ખુલાસો,

કેના પાસે તમે વાત પૂછવા જાશો ? સાધુ ૦ ટેક.

૧ આ ભજન કામ ક્રોધ મોહ વિગેરે દુર્ગુણો દૂર કરી સમાધિસ્વરૂપ સમન્તવી પ્રદક્ષિણન બતાવે છે. ૨ ન્યોત = બ્રહ્મતેજ. ૩ મઠધારી = પરમાત્મા. ૪ આ ભજનમાં સમાધિ સંપંદીના શબ્દના અર્થની સમજૂતી કરવામાં આવી છે, સમજૂતી સ્પષ્ટ અને સરળ હોવાથી, વળી ઘણા ખરા શબ્દોના અર્થ આગળ દીક્ષામાં થઈ જવાથી, તેમજ રચનારે હિયોદ્યાતમાં સંપૂર્ણ વિવેચન કરેલું હોવાથી આ સ્થળે ફરી અર્થ લખી દીક્ષા ફરી નથી.

તરવેણી તો બે લમરો વચ્ચે જાણો,
 તિરખુટી પણ તેનેજ સંતો વખાણો,
 તેને સમજી મનમાં ઘણું સુખ માણો, સાધુ૦ ૧
 સાધુ તમે જાણી રે અગ્રને વિચારો,
 તેને જાણી નાકની મનમાં તે ધારો,
 તેને તમે જાણી મનજો સુધારો, સાધુ૦ ૨
 સુરતી તો છે આત્મા તણા પરકાશ,
 તરવેણીમાં રાખ્યો છે તેનો તે વાસ,
 તે સુરતી તો ઉડીને જાય આકાશ; સાધુ૦ ૩
 કહું બંકનાદ તરવેણી માંડ,
 કાણું એક વાંકું ને ઝીણું છે ત્યાંડ,
 તેમાં થઈને સંત પ્રહાંડમાં જાય, સાધુ૦ ૪
 જેને તમે સુપનામાં દેજો તે સુરતી,
 તેની તો છે તમારા જેવીજ મૂરતી,
 તેથી થાશે સિદ્ધિ સાધુ કામ પૂરતી, સાધુ૦ ૫
 સુખમાણુ જેને કહીએ તે નાડી વખાણો,
 નાલિથી તે માથાના તાણુમાં જાણો,
 તેમાં સૂર આવે ત્યારે સુખ માણો, સાધુ૦ ૬
 તેમાં સૂર આન્યાથી મન થાય સ્થિર,
 નાસિકા બેમાં સૂર આવે બરાબર,
 ત્યારે બેઠમ જાય ને સુન થાય તે નર, સાધુ૦ ૭
 તમે સુનને મહા અંધકાર રાજો,
 મહાસુનને તમે તેવીજ લાજો,
 ત્યાંથી ખડાર નિકળી અમૃત રસ ચાજો, સાધુ૦ ૮
 તાણુ વચે કાણું તે દસમો કોર,
 ત્યાં થઈને નિકલશે જ્યારે બહાર,

ત્યારે જોશો અલખ તણો દરબાર,
 સાધુ૦ ૯
 માથાના બે ભાગ છે સાધુ સંભાળો,
 આગળના તો ભાગમાં છે અજવાળો,
 પાછળ ભાગમાં છે અંધારો નિરાળો,
 સાધુ ૧૦
 બ્યારે ઉંઘ સાધુ તમને રે થાય,
 દસમા દ્વારમાં ઝીણું વાદળ છવાય,
 ધૂમાડો તે આંખોમાં આવી ફેલાય,
 સાધુ૦ ૧૧
 પછી છેક હૃદય કમળ સુધી આવે,
 ત્યારે તમને તે ઘડી ઉંઘ જ આવે,
 કરી દે બેશુદ્ધ ને તમને ઉઘાવે,
 સાધુ૦ ૧૨
 જેતું ધ્યાન દસમા દ્વારમાં ભાગે,
 સુરતી તેમાં રાખીને બેઠા તે જાગે,
 તેની ઉંઘ તેના શરીરથી ભાગે,
 સાધુ૦ ૧૩
 સાધુ તેને અનહદ વાળું કહ્યું છે,
 માથા વચ્ચે તે વાળું વાગી રહ્યું છે,
 તેનું નામ અનહદ નાદ થયું છે,
 સાધુ૦ ૧૪
 કાનને જો ખંધ કરે તો સુણાયે,
 બીતર વાળું હરેહ તરેહતું થાયે,
 તુર વાળું યુન થયા કેડે બજાએ,
 સાધુ૦ ૧૫
 અજંપા જાપ તે શ્વાસ વિચારે,
 તેના સાથે હરદમ સ્વામીને સંભારે,
 તે હું હું એવું તમે ચિત્તમાં ધારે,
 સાધુ૦ ૧૬
 અગાસ જેની ગમ નથી કોઈને તે ઘર,
 નથી જેવું કામ તે જાણો અગોચર,
 અંધારાને સુન જાણજો હે ચતુર નર,
 સાધુ૦ ૧૭
 છે અવધટ ઘાટ એવું મન આણો,

જેનું કૌંઠ ઠામ ઠેકાણું ન જાણો,
 તે સુન માંહી જોઈને તેને વખાણો, સાધુ૦ ૧૮
 જેવા કાચમાં તમે સામા દેખાઓ,
 કયા ઠામ છે કાચમાં તે બતાવો ?
 છે બેઠા તમે ક્યાં મને સમજાવો ? સાધુ૦ ૧૯
 શિખર એ તો મસ્તક માથું કંપાળ,
 સુરશદ્ધ એ તો સદ્ગુરુ દાતા દયાળ,
 ઇશક એ તો પ્રેમ હરિનો નિહાળ, સાધુ૦ ૨૦
 આશક એ તો પ્રેમી ને ભાવી જ જાણો,
 સંસારથી થઈ જાય અળગો અજાણો,
 તેને તમે ત્યાગી વૈરાગી વખાણો, સાધુ૦ ૨૧
 આત્મા એ તો ચેતન ગ્રહ સ્વરૂપ,
 સાક્ષી રૂપ સર્વેનો જાણુ અરૂપ,
 રાજાઓનો રાજા ને ભૂપનો ભૂપ, સાધુ૦ ૨૨
 રામ એને જાણો જે સૌમાં રમે છે,
 જેને સર્વે લોક તે નિત્ય નમે છે,
 નિરંજન નામ તે સૌને ગમે છે, સાધુ૦ ૨૩
 બીજાં એવાં આવ્યાં છે જોટલાં નામ,
 હરિ ગિરધારી ને વિઠ્ઠલશ્યામ,
 અલખ ને શિવ ને સ્વામી તમામ, સાધુ૦ ૨૪
 તે સર્વેને અલખ નિરંજન ધારો,
 તે છે એક સર્વેનો માલીક વિચારો,
 તેને શ્વાસોશ્વાસ તે ઘટમાં સંભારો, સાધુ૦ ૨૫
 મરવું એ તો મનના સૌ બહેમને મૂકી,
 સર્વે જ્ઞાન ઈદ્રિ તણાં ભાન ચુકી,
 શાય સુન શરીરને દે સર્વે પુંકી, સાધુ૦ ૨૬

જીવે એ તો ઘટ માંહી ચેતન થાય,
 પોતાનું તે સ્વરૂપ પોતાને દેખાય,
 સુરતી સાથે જ્યાં ધારે ત્યાં જાય, સાધુ૦ ૨૭

તમને પાંચ જ્ઞાન ઈંદ્રિ હું બતાવું,
 આંખો નાક કાન ને જીભ્યા મુઠ્ઠાવું,
 શરીરની ખાલ છે તે સમજાવું, સાધુ૦ ૨૮

ખીજી પાંચ કર્મ ઈંદ્રિ તમે જાણો,
 જીભ્યા હાથ પગ અને ઈંદ્રિ પ્રમાણો,
 પછી મળદ્વાર તમે મન આણો, સાધુ૦ ૨૯

ચક્રીન છે નિશ્ચય સમજો ખરાખર,
 સર્વે સિદ્ધિ થાય છે સંતોને તે ઘર,
 તેના ત્રણ પ્રકાર સમજોને ચાતર, સાધુ૦ ૩૦

પહેલો જેવો દેખીને સમજો પિતાને,
 ખીજો લોકના કહેવાથી બાપ તે માને,
 ત્રિજો ખરો બાપજ માતા જે જાણે, સાધુ૦ ૩૧

જે માતાનો નિશ્ચય તે દૃઢ જાણો,
 ખીજા બેમાં શક છે તમે મન આણો,
 માતાને છે નિશ્ચય ને બાળક અંજાણો, સાધુ૦ ૩૨

ગઝલમાં જે આવ્યો છે પૂત્રનો ઉચ્ચાર,^૧
 તે તો બંકનાલથી દસમો દાર,
 સમાધિની વાત તે કરી લો વિચાર, સાધુ૦ ૩૩

નિરંજન તે જેને નથી કાંઈ અંજન,
 છે બેએબ^૨ પાક ને નિર્મળ નિરંજન,
 તેને સર્વે શીષ નમાવો હરિજન, સાધુ૦ ૩૪

૧ પુણ=નદી દ્વાર પુલ બાંધે છે તે, એટલે આ ઠેકાણે સુરતીની દેવિનો પુલ. જુઓ ગજલ ૧૩. ૨ બેએબ=એબ-વગરનો.

અલખ કોઈના સમજ્યામાં આવે નહીં તે,
 છે વસ્તુ પણ કોઈના જેવી નહીં તે,
 જે છે સર્વે સત્તા ને શક્તિ સહિત તે, સાધુ૦ ૩૫
 જ્ઞાની પાંચ પચીસ ચોર નામ જેનાં,
 તે છે પંચ ભૂત પચીસ ગુણ તેના,
 બૂદાં બૂદાં નામ છે શાસ્ત્રમાં એનાં, સાધુ૦ ૩૬

ભજન ૪૨.

કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ.^૧

સાધુ જે કોઈ કરશે આ કષ્ટ સમાધિ,
 તેણે ભેગ સિદ્ધિ ખરેખરી સાધી, સાધુ૦ ૧૬૬
 જ્યારે સ્વર સુખમણી નાસિકા ચાલે,
 અગર તત્ત્વ અગ્નિ ચાર આંગળ જે હાલે,
 તે હોય સૂર્યના ઘરમાં તેને સંભાળે, સાધુ૦ ૧
 તે વારે તો નાભિથી ખેંચીને શ્વાસા,
 લાવે ઠંઠ પ્રહ્લાંડમાં રાખી આશા,
 પછી ખંધ રાખે ત્યાં દેખે તમાશા, સાધુ૦ ૨
 કરે ખંધ શરીરના નવ દરવાજા,
 વાગે પ્રહ્લાંડમાં અનહદ વાત્સં,
 સુરતી સાધી ખેસે સ્થિર થઈને રાજા, સાધુ૦ ૩
 જ્યારે શ્વાસ એનો ઘણો તે રૂંધાયે,
 ત્યારે થોડો થોડો તે છોડે કળાએ,
 ઘણા ધીરે શ્વાસને મુકે કે જાયે, સાધુ૦ ૪
 અગર શ્વાસ જલંદીથી ભેરથી છોડે,
 વધે પેટ એનું એ છે તેમાં ખોડે,

૧ ક્રિયાની ત્રિધિ સાથે કષ્ટ સમાધિની સમજણ આપવામાં આપી છે.

વગર સમજે મૂરખ જે હોય માથું ફેડે, સાધુ૦ ૫
 પછી શ્વાસ ખેંચી ફરી પાછા બેસે,
 અગમ ધુન ખાંધે કે ચોર ન પેસે,
 એવી રીતે સાધે તે મહાપદ^૧ લેશે, સાધુ૦ ૬
 એવી રીતે નિત્ય કરે સાધના જે,
 કરે તેમાં મહેનત હરખી તે કાજે,
 ઘણી વાર બેસે હરખે પોતાના જે, સાધુ૦ ૭
 તે વારે આહાર ઘણા થાડો ખાયે,
 નરમ આહાર દુધ કે ખીર બનાવે,
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાય તે જોગ કમાયે, સાધુ૦ ૮
 અગર કોઈ પેટ ભરી ઘણું ખાશે,
 શરીરમાં વ્યાધિ તેને ઘણી થાશે,
 થશે રોગ સુખ સર્વે તેનું જાશે, સાધુ૦ ૯
 સૂક્ષ્મ આહાર ખાઈને મહેનત બધાવે,^૨
 તેના પેટમાં કોઈ રોગ ન આવે,
 પાકે^૩ પેટ તેનું તે મહા સુખ પાવે, સાધુ૦ ૧૦
 પછી તે જે ખાય તે સહુ ભરમ થાય,
 ન ખાય તો ભુખ તેને નવ ધાય,
 વધે જોર શરીરમાં તે સમજાય, સાધુ૦ ૧૧
 ઘણા દહાડા એવી રીતે તમે સાધો,
 પછી ખીજ તત્વને સાધુ આરાધો,
 એવો ચારે તત્વનો કરજો ધરિદો, સાધુ૦ ૧૨
 તેથી તમને દેખાશે ભીતર ઉજલો,
 ઘણા નૂર પરકાશ થાશે તે ભાળો,

૧. મહાપદ=મોક્ષ. ૨. બધાવે=વધારે. ૩. પાકે=ભુખ તથા તરસ
 સહન કરવા તેમજ જે ખાય તે પાચન કરવા. શક્તિમાન થાય.

સર્વે સિદ્ધિ તેમાંથી થાશે સંભાળો, સાધુ૦ ૧૩
 તેથી તમે ઉડીને આકાશે જાઓ,
 તમને જ્યાં કહીં જાવું હોય ત્યાં ધાઓ,
 બ્રહ્મ રૂપ દેખી ઘણા ખુશી થાઓ, સાધુ૦ ૧૪
 ઉડીને જે જાય તે નથી આ શરીર,
 એ તો આત્માનું છે સ્વરૂપ ગંભીર,
 તેને તમે સાધો તો થઈ જાશે પીર, સાધુ૦ ૧૫
 તે આત્મા પરમાત્માથી મીલાવે,
 પછી પરમાત્મા અલખ બતાવે,
 પછી સર્વે દુઃખ તમારૂં જાણે, સાધુ૦ ૧૬
 તેના સાડે એસો તમે પદ્માસન,
 સાધો આત્માને ને ભુલો આ તન મન,
 નમું મહા પુરૂષો તમને મહા ધન ધન, સાધુ૦ ૧૭
 સદા મહા પુરૂષોનો દાસ છે જ્ઞાની,
 એણે બધી વાતો કહી છે આ છાની,
 કરો એવું ધ્યાન સદા તમે ધ્યાની, સાધુ૦ ૧૮

ભજન ૪૩.

અગમ ગઠ હાલોને.^૧

અગમ^૨ ગઠ હાલોને રે સંતો ભાઈ,
 રૂડી રીતે કરી લો આ શુભ કમાઈ, અગમ૦ ટેક.
 અંતર માંહી ધીર ગંભીરતા રે રાખો,
 ઘટકામાંના ચોર સર્વે કાઢી નાખો,
 પછી તમે બેઠા પ્રેમ રસ આપો, અગમ૦ ૧
 તરવેણીમાં પોતાનું ધ્યાન ધરાવો,

૧ સમાધિ વિષે ભજન છે. ૨ અગમ = જેની ગમ પડે નહીં તેવો.

સુરતા સાધી સુખમણ સેજમાં આવો,
 આપાનું^૧ તે ભાનજ સર્વે ગુમાવો, અગમ૦ ૨
 પછી તમને પ્રેમ લહેર ચઢી આવે,
 સુરતીને તે સુન ઘર માંહે પહોંચાવે,
 ત્યાંથી ળંકનાલ જઈને ચઢાવે, અગમ૦ ૩
 પછી તમે પિંડ પ્રહ્લાંડ ફેડી ચાલો,
 ગગન ગઢ ઉપર મેદાન ભાળો,
 ત્યાંથી તમે વૈકુંઠમાં જઈને મહાલો, અગમ૦ ૪
 ત્યાંથી આગળ આવશે અલખનું^૨ ધામ,
 મહા તેજ દેખો અપાર તે ઠામ,
 થાય તુર વાળની ખડું ધુમ ધામ, અગમ૦ ૫
 ત્યાં તમને અલખનું^૨ દર્શન થાશે,
 પછી ખડું દુઃખ તમારું જ જાશે,
 કરી છે આ વિનંતી જ્ઞાની દાસે, અગમ૦ ૬

ભજન ૪૪.

પ્રેમરસ પીઓને.^૨

પ્રેમરસ પીઓને જે સંતો ભાઈ,
 તે પીને સુખિતની કરી લો કમાઈ, પ્રેમરસ૦ ટેક.
 પ્રેમ તમને મહાપદને પહોંચાડે,
 અલખ કેરું નૂર તે તમને દેખાડે,
 અજ્ઞાન અધકાર તમારું તે કાઢે, પ્રેમરસ૦ ૧
 પ્રેમ થકી તરવેણી ધ્યાન ધરાવો,
 ગુરુ કેરું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લાવો,
 એકાગ્ર થઈને આપો ભુલી જાઓ, પ્રેમરસ૦ ૨

૧ આપાનું = મારાપણાનું. ૨ સમાધિ સાથે પ્રેમરસ વિષે ભજન છે.

સુરતી તમે ગુરૂના સ્વરૂપ પર રાખો,
 મનના બધા બહેમ તમે કાઢી નાખો,
 પછી તમે બેઠા પ્રેમરસ ચાખો, પ્રેમરસ૦ ૩
 જરા તમે સુરતીને ડગવા ન દેલો,
 એક ચિત્તે ગુરૂનું સ્વરૂપ જોઈ રહેલો,
 તમને ભુલી ગુરૂનું રૂપ ગ્રહી લેલો, પ્રેમરસ૦ ૪
 સુરતી એવી રીતે તે રાખો તમારી,
 જેવી રીતે ઉદરને તાકે બિલાડી,
 સુરતી ચુકશે ન કદાપિ બેલાડી, પ્રેમરસ૦ ૫
 સુરતી જેવી રાખે શિકારી શિકારે,
 નજર, દિદવાન,^૧ મખખી,^૨ મૃગ,^૩ ચારે,^૪
 રોકી શ્વાસ એક કરે છે તે વારે, પ્રેમરસ૦ ૬
 એવી સુરતી જે ગુરૂ ઉપર ઠરાવે,
 ત્યારે તેને પ્રેમ લહેર ચઢી આવે,
 ઉઠાડીને તેને આકાશે ચઢાવે, પ્રેમરસ૦ ૭
 પછી તેનું કારજ સૌ સિદ્ધ થાશે,
 આત્મા તેનો ઉઠી આકાશે જાશે,
 પછી તેને તેજ હરિનું દેખાશે, પ્રેમરસ૦ ૮
 ગુરૂને ન દેખો તો દેખો પોતાને,
 ધારો નિજ સ્વરૂપ તરવેણી સ્થાને,
 કરો ધ્યાન આપનું આપ તે ઠામે, પ્રેમરસ૦ ૯
 જેવું છે આ જાહેર તમારું સ્વરૂપ,

૧ દિદવાન = બેઠક તાકતી વખતે નજર રાખવાનું ઘોડા પાસેનું સ્થાન.
 ૨ મખખી = બેઠકની નળીના છેડે નજર જોડવાનું સ્થાન. ૩ મૃગ = હરણ (તા-
 કવાનું નિશાન). ૪ ચારે = ચાર વસ્તુઓ. શિકારી શિકાર કરતાં જેવી રીતે
 બેઠક તાકતી વખતે નજર, દિદવાન, મખખી અને નિશાન એ ચારે, શ્વાસ
 બંધ કરી, એક બીજા સાથે સીધી રીતે જોડે છે તેવી રીતની સુરતી.

એવું દેખો તરવેણીમાં પ્રહારૂપ,
ખીનું કાંઈ ધારો ન છાયા કે ધૂપ, પ્રેમરસ૦ ૧૦

તેના ગુણ ઉપર કહ્યા તે જણાશે,
તેથી તમને લાલ ઘણાએક થાશે,
થાશે સુખ, કર્મ તમારાં ખપાશે,^૧ પ્રેમરસ૦ ૧૧

સુરતી ખહારથી તાણી અંદર કરાવો,
પ્રહારૂપ અંદર તમે લીન થાઓ,
ત્યારે લેદ હરિ મળવાનોજ પાઓ, પ્રેમરસ૦ ૧૨

એ માર્ગ છે સૂક્ષ્મ સંતોના કાળે,
નથી કદ એમાં જરા મહારાજે,
તરવેણીમાં નૂર નિરંજન ખિરાજે, પ્રેમરસ૦ ૧૩

એવી રીતે લીન કલાક જો થાશે,
આપો ભૂલી ચોતાપણું જો ગમાશે,
ત્યારે જ્ઞાની સ્વામીનું દર્શન થાશે, પ્રેમરસ૦ ૧૪

ભજન ૪૫.

ધ્યાન કરો આત્માનું.^૨

આત્મજ્ઞાની ધ્યાન કરો આત્માનું,
ખીનું સર્વે નિશ્ચે છે નાશ થવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ટેક.

સુરતી ખહારથી માંહી લાવી આ ઘટમાં,
જુઓ આત્માને આ દેહના ઘુંઘટમાં,
પોતે ખેઠો ખેલ કરે છે આ મઠમાં,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૧
તમે તો આ જડ^૪ કાયાને ન જોજો,

૧ કર્મ તમારાં ખપાશે = તમારાં પાપ દૂર થશે. ૨ આ ભજન સૂક્ષ્મ સમાધિ બતાવે છે. ૩ મઠમાં = દેહરૂપી વાસમાં. ૪ જડ = ચેતન રહિત.

માટીની આ મૂર્તિ છે તેને ન મ્હોળે,
 લીતર નેઈ શરીર તાણું લાન ખોળે, આત્મજ્ઞાની૦ ૨
 લીતર આત્મા સર્વે ખેલ કરે છે,
 શરીરને તે લઈને રમતો ફરે છે,
 અંમર છે તે આત્મા, શરીર મરે છે, આત્મજ્ઞાની૦ ૩
 આત્મજ્ઞાની તમે તો તે આત્મા છો,
 તમે જડ શરીરને શિદને જુઓ છો ?
 લુલા પડી ગાંઠનું ગર્થ^૧ જુઓ છો, આત્મજ્ઞાની૦ ૪
 સુરતી ઘટ લીતર સદા સ્થિર રાખો,
 આત્મા દેખી બેઠા અમૃત રસ ચાખો,
 અહં બ્રહ્મ^૨ વિના બીજું નવ લાખો,^૩ આત્મજ્ઞાની૦ ૫
 એકાંતમાં બેશીને ધ્યાન ધરાવો,
 સુરતી બહારથી ઘટ લીતર લાવો,
 આંખો મીચી અંતરમાં ધ્યાન લગાવો, આત્મજ્ઞાની૦ ૬
 તેથી જ્ઞાની તમને સમાધિ જ થાશે,
 મનના બહેમ તુરંગ સૌ મટી જશે,
 તેથી તમને થાશે આત્મ પ્રકાશ, આત્મજ્ઞાની૦ ૭
 પછી તમને પ્રેમ લહેર ચડી આવે,
 આત્માને તે આકાશ માર્ગે ઉડાવે,
 નિશ્ચે પરમ ઈશ્વરનાં દર્શન કરાવે, આત્મજ્ઞાની૦ ૮
 તે પણ એક સૂક્ષ્મ સમાધિ છે જ્ઞાની,
 તમે નિત્ય ધ્યાન કરો એનું ધ્યાની,
 તમ પર થાશે અલખની મહેરબાની, આત્મજ્ઞાની૦ ૯
 અંદર બહાર સર્વેમાં આત્મા દેખો,

૧ ગર્થ = વૈસો, મુડી. ૨ અહં બ્રહ્મ (અહં બ્રહ્માસ્મિ) = હું પોતેજ બ્રહ્મ છું. ૩ લાખો = બોલો, ધ્યાન કરો.

ઘટ પટ માંહે નૂર નિરંજન પેખો,
 ખીજી જડ વસ્તુનો રાખો ન લેખો,^૧ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૦
 જેના સામું જુઓ તે જડને ન જોજો,
 અંદર આત્મા દેખીને તે પર મહોજો,
 ચેતન આત્મા વિષે ચિત્ત પરોજો,^૨ આત્મજ્ઞાની૦ ૧૧.
 દેખો તમે જે કોઈ નર કિંવા^૩ નારી,
 તેના અંદર આત્મા જોજો વિચારી,
 ઉપરની તે દેહ ન જોજો નકારી, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૨
 ઉપરની કાયા તે મૂર્તિ મૃતિકાની,^૪
 તે તો જડ છે નિશ્ચયે નાશ થવાની,
 એના ઉપર ધ્યાન ન રાખશો જ્ઞાની, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૩
 એને જોઈ કારીગર એનો પિછાણો,
 ચેતન આત્માને તે અંદર જાણો,
 તેને જોઈ રૂપ હરિનું વખાણો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૪
 પ્રાણી સહુમાં જુઓ આત્મા સમાન,^૫
 ત્યારે તમને થાશે આત્મ બુદ્ધિ જ્ઞાન,
 પછી કોઈનું કરશો નહીં અપમાન, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૫
 પછી તમે કોઈને દુઃખ નહીં દેશો,
 સહુના ઉપર દયા ને ભાવ કરી રહેશો,

૧ લેખો = લેખું, હિસાબ. ૨ પરોજો = પરોવજો, ધરજો. ૩ કિંવા =
 અથવા. ૪ મૃતિકા = માટી. ૫. પશુ પંખી વીગેરે તમામ પ્રાણીઓમાં આત્મા
 સરખો છે, એહું તમે જ્યારે જોશો ત્યારે તમને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે અને
 ત્યારેજ હું મોટો અને ખીલ્લો જીવો નાના એવું ખીલ્લો પ્રત્યેક તમારા મનમાં
 રહેલું અપમાન એટલે કે તિરસ્કાર દૂર થશે અને સર્વ પ્રાણીઓને સરખા
 સમજશો; સમાન = સરખા; “આત્મવત્સર્વભૂતાનિ યઃ પश्यति સ પश्यति ।
 અર્થાત્ જે પુરુષ પોતાના આત્મા સમાન સર્વ પ્રાણીઓને જુએ છે તેજ
 જુએ છે.” આ વિચારને અનુસરતો ઉપરનો ભાવ બહુથાય છે.

તેથી સુખ આનંદથી તમે ખેસો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૬
 પછી તમે આનંદથી ધ્યાન કરશો,
 ખપાવીને કર્મને આ લવ તરશો,
 પછી થાશે અમર, કદી નહીં મરશો, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૭
 જ્ઞાની એવું ધ્યાન કરો આત્માનું,
 તેથી સર્વે કારજ નિશ્ચયે થવાનું,
 તે વિના તો હવતર અકારજ જવાનું, આત્મજ્ઞાની૦ ૧૮

ભજન ૪૬.

સુરતા શિખર ગઢ રાખો.^૧

સાધુ તમે સુરતા શિખર ગઢ રાખો,
 આનંદથી ખેઠા અમૃત રસ આખો, સાધુ૦ દેક.
 સુરતા જેવી રાખે ઉપર પાણીઆરી,
 માથા ઉપર ખેડીલું લઈ ચાલે ભારી,
 રાખે ધ્યાન ખેડીલા ઉપર તે નારી, સાધુ૦ ૧
 એવી રીતે સુન શિખર ધ્યાન લાવો,
 ખીજા સર્વે મનમાંથી ંહેમ ભુલાવો,
 તમે સુન થઈને શિખર પર જાઓ, સાધુ૦ ૨
 ત્યાં તમને મળશે તે દસમો દ્વાર,
 ત્યાંથી તમે નિકળીને જાઓ ખહાર,
 પછી તમે જોશો તે પ્રહા ગળકાર, સાધુ૦ ૩
 એવું ધ્યાન તમને કદાપિ ન લાગે,
 કરો બંધ જ્ઞાન ઇંદ્રિયાર જાગે,^૨
 સુણો નાદ તરવેણીમાં જે વાગે, સાધુ૦ ૪

૧ સમાધિનું ભજન છે. ૨ ચાર જાગે = પાંચ ઇંદ્રિયો પૈકી આંખ, સૂન, નાક અને મોં એ ચાર જાગે. પાંચમી ત્વચા (આંત્ર)ની જાગે નહીં.

તરવેણીમાં તમરાનો સાદ સુણાશે,
 પછી બીજાં વાજાં તે પ્રગટ થાશે,
 વીણા મૃદંગ ને તાલ બજાશે, સાધુ૦ ૫
 ઘણા પ્રકારનાં વાજાં ત્યાં વાગે,
 સર્વે ંહેમ ભુલીને ત્યાં ચિત્ત લાગે,
 પછી ત્યાંથી ચાલો સાધુ તમે આગે, સાધુ૦ ૬
 તે વાજામાં છે એક શબ્દ રણુંકાર,
 તેમાં તમે સુરતીનો ખાંધશો તાર,
 થશો તમે લીન તેનામાં તે વાર, સાધુ૦ ૭
 પછી બીજાં વાજાં સર્વે ખંધ થાશે,
 રણુંકાર એકલો તમને સુણાશે,
 તેના સાથે સુરતી શિખર ગઢ બાશે, સાધુ૦ ૮
 પછી રણુંકાર વાજું ખંધ થાશે,
 સુરતી સુન મંડળમાં જઈને સમાશે,
 પછી તમને અંધાઈ આગે દેખાશે, સાધુ૦ ૯
 પછી તમને આવશે આગે ઉજળો,
 ત્યાંથી તમે હરખથી આગળ ચાલો,
 ત્યારે તમે પ્રહ્મના ઝળકાર લાખો, સાધુ૦ ૧૦
 તે પણ સાધુ સૂક્ષ્મ સમાધિ છે સારી,
 તેમાં કદ થોડું ને લાલ છે ભારી,
 તે માર્ગ છે સંતોને સુખકારી, સાધુ૦ ૧૧
 સાધુ તમને જ્ઞાનીએ સાન બતાઈ,
 તેમાં તમે કરશો ને ખુબ કમાઈ,
 નિશ્ચયે હરથી મળશો તમે સાધુ ભાઈ, સાધુ૦ ૧૨

ભજન ૪૭.

કરો શુભ અર્જુન રે તપ.

આપુ કરો શુભ અર્જુન રે આપ,	
જેમી સર મળ્યો, જાશે જાપુ પાપ,	સાધુ ૧૬.
પુરની તમે નાણિ કમળ ^૧ માંડી તારો,	
ત્યાંથી કોઈ અજ્ઞાનો આસ લાગ્યો,	
આગેઆસ આત્માનું પાન ધરવો,	સાધુ ૧
અનમાં તમે હું આગા હું તે પદાર,	
કારીરનું જાન તે મને વિચારો,	
આગેઆસ આત્માનું મંજારો,	સાધુ ૨
તોવું પાન કરવાથી અહુ બંધેમ જાશે,	
તમને પ્રેમ મનમાં રહિ તણો યાશે,	
પાત્રી પ્રાપ્ત સગરૂપ તમને દેખાશે,	સાધુ ૩
રાખો રાગ દહારો જ્યોત અવપાશ,	
ત્યારે સ્વામી મળ્યો તમારા પાસ,	
પાછી સર્વે પૂરણ યાગે આશ,	સાધુ ૪
તેવું નવ યાપ તો આ પાન કરજો,	
અગમ માંડે પાન હરિનું તે ધરજો,	
તુંડી તુંડી અંતર માંડી સમરજો,	સાધુ ૫
શુરતા દહીં જાણ ન દેજો બહાર,	
અનને તમે કમળ ન દેજો લગાર,	
રજામી સાથે જાંઘી દો શુરવીનો તાર,	સાધુ ૬
અનુભવ ધરને જોશ્ય ચિત્ત રાખો,	
તુંડી તુંડી અંતરમાં પ્રેમથી જાખો,	

હોતે કરી બેઠા પ્રેમ રસ ચાખો, સાધુ ૭
 એમાં કશું કામ નથી બોલવાનું,
 નથી ઉચું કે નીચું એમાં થવાનું,
 એ તો પિયુથી પ્રેમરસ ઘોળવાનું, સાધુ ૮
 એ માર્ગ તો છે હુકડો ઘણો સારો,
 તેમાં થાશે કામજ સાધુ તમારો,
 કમર કસી બાંધો ને હિંમત ન હારો, સાધુ ૯
 તેમાં પણ કદ નથી જ લગાર,
 મનમાં તમે કરી લોને સાધુ વિચાર,
 તે છે એક સૂક્ષ્મ સમાધિનો સાર, સાધુ ૧૦
 જ્ઞાની એને લાવથી નિત્ય કરે છે,
 હરખે કરી પ્રેમનાં ઘુંટ ભરે છે,
 એમાં એનો આત્મા ખુબ ઠરે છે, સાધુ ૧૧

ભજન ૪૮.

અણી રે અગ્રે ધ્યાન લાવો.^૧

સાધુ તમે અણી રે અગ્રે^૨ ધ્યાન લાવો,
 અણી ઉપર નાકની સુરતા જમાવો, સાધુ ૦ ટેક.
 આંખો ખુલ્લી રાખીને દેખે તે વારે,
 આંખો બંધ થાવા ન દે તે લગારે,
 અણી ઉપર તેજ દીવાનું તે ધારે, સાધુ ૦ ૧
 તેથી દર્દ માથા ને આંખોમાં થાશે,
 આંખોમાંથી પાણી તમારે તે બાશે,
 થોડા દહાડા કરવાથી તે મટી બાશે, સાધુ ૦ ૨

૧ સમાધિ વિષે લખેલ છે. ૨ અણીરે અગ્રે = ઠેઠ અણી સુધી.

પછી સાધુ સુરતી ત્યાં સ્થિર થાશે,
 પછી સામે ચહેરો તમારો દેખાશે,
 તેથી તેજ ચહેરા ઉપર આવી જશે, સાધુ૦ ૩
 પછી તમે નૂર ઝીણું ઝીણું જોશો,
 થાશે પ્રેમ તમને ને તે પર મહાશે,
 ત્યારે તમે તે માંહી ચિત્ત પરોશો, સાધુ૦ ૪
 તેમાં થાડું કદ છે પહેલાં સુણાવું,
 સમાધિ હું ખીજી તે સૂક્ષ્મ બતાવું,
 ખુદ્દી રીતે કહીને તમને સમજાવું, સાધુ૦ ૫
 તમે ધ્યાન હૃદય કમળ માંહે ધારો,
 તેમાં તેજ બ્રહ્મનું મનથી વિચારો,
 તેમાં મન લીન કરી દો તમારો, સાધુ૦ ૬
 તેનું ઠામ છે ડાખી છાતીના નીચે,
 સદાય તે હાથ ધર્યોથી ત્યાં ધડકે,
 તેનું રૂપ એવું છે જેવું કમળ છે, સાધુ૦ ૭
 તે માંહે છે આત્માનો તે વાસ,
 એવો તમે નાખો સદા વિશ્વાસ,
 ન માનો તો કરી જુઓ આપ તપાસ, સાધુ૦ ૮
 શરીરમાં તો તેનો પડે પ્રકાશ,
 જેવો ઘરમાં દીવા તણો અજવાસ,
 ત્યાંથી સર્વે પૂરણ થાશે આશ, સાધુ૦ ૯
 તેના સામું ગરદન ને શીષ નમાવો,
 તેમાં તમે પોતાની સુરતી લગાવો,
 આપો ભુલી તેમાં તમે લીન થાઓ, સાધુ૦ ૧૦
 તેમાં હરને સમરો તમે વણુ જોલો,
 તેમાં બ્રહ્મ દેખો વગર આંખ જોલો,

તેમાં તમને મળશે તે હીરો અમોલે,^૧ સાધુ૦ ૧૧
 તેમાં તમને બ્રહ્મનું તેજ દેખાશે,
 નવા નવા તેજના પ્રકાશ થાશે,
 પછી મનની આશા સર્વે પૂરી થાશે, સાધુ૦ ૧૨
 જ્ઞાનીની આ વાત સાચી વિચારો,
 કદી મન ડગવા ન દેજો તમારો,
 નિશ્ચે વિશ્વાસથી આ ધ્યાન ધારો, સાધુ૦ ૧૩

ભજન ૪૯.

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર.^૨

સુણો સર્વે સાધુનાં લક્ષણ સાર,
 જેને એક નામ તણો છે આધાર, સુણો૦ ૧૬૬
 સાધુ શુભ આચરણ શીલ સ્વભાવ,
 ગંભીરતા ને નિરપૃહ હયા અને ભાવ,
 ત્યાગી નિજકામી^૩ રહે નિરધાર, સુણો૦ ૧
 જેની પાસે હું અને માઝું ન હોય,
 રાગ દ્વેષ ક્રોધ અભિમાનને જોય,
 દેખે એક આત્મા સૌ સંસાર, સુણો૦ ૨
 સદા પરમાર્થ મન માંહી રાખે,
 કંઠવું વેણુ કોઈને કદી નવ ભાખે,
 ભાવે કરી નિજ અધ્યાતમ^૪ ધારે, સુણો૦ ૩
 કાયા શોધી જાણે તે આત્મજ્ઞાન,
 અનુભવ પામી કરે નિત્ય ધ્યાન,
 સાધે આત્માને તે સાધુનો સાર, સુણો૦ ૪

૧ અમોલે=અમૂલ્ય. ૨ સત્ પુરુષનાં લક્ષણ વિષે આ ભજન છે.

૩ નિજકામી=શીલ પાળનાર, ૪ અધ્યાતમ (અધ્યાત્મ)=આત્મચ્યાત.

સદા સન્મુખ રહી સ્વામીને જાણે,
 ઘણા પ્રેમ લાભ મન માહે આણે,
 કદી નવ તોડે તે સુરવીનો તાર, સુણો ૦ ૫

આત્માને સાધે તે સાધુ કહાવે,
 અનુભવ પામીને મોક્ષે સિધાવે,
 વિના જ્ઞાન કોઈ ન ઉતરે પાર, સુણો ૦ ૬

સાધુ મનમાં સંશય ને બ્રાંતિ ન રાખે,
 જ્ઞાને કરી બેઠો અમૃત રસ ચાખે,
 જ્ઞાન વિના વાસના રહે, લવ હારે, સુણો ૦ ૭

સાધુ કલ્પ વૃક્ષ સરીખો હોય,
 દુખીઓ કોઈ આવે તેનું દુઃખ ખોય,
 અમૃત વેણે સંશય કરે સૌ બહાર, સુણો ૦ ૮

સાધુ હોય આંખાના વૃક્ષ સમાન,
 ચેરી મિત્ર બેને કરે ફળ દાન,
 કોઈ દુઃખ દે તો તે મનમાં ન ધારે, સુણો ૦ ૯

સાધુ નીર નિર્મળ મોટો સમુદર,
 મિઠો અને શીતળ છે જેવો ચંદર,
 ધુએ મેલ મેલો ન થાય લગાર, સુણો ૦ ૧૦

સાધુ જેવો વરસાદ સૌ પર વરસે,
 સૌને કરે તૃપ્ત કોઈ નહીં તરસે,
 ખોટું ખર્ચ મનમાં કોઈને ન ધારે, સુણો ૦ ૧૧

સાધુનો સુસંગ કરે રંગ લાગે,
 મનના સર્વે સંશય બ્રાંતિઓ લાગે,
 થાયે જ્ઞાન જાણે સૌ અંધકાર, સુણો ૦ ૧૨

જેવો સિદ્ધ હોય તેને સાધુ કહેજો,
 સદા ચરણ ધોઈ ચરણામૃત લેજો,

તેથી થાય કલ્યાણ પાપ નિવાર, સુણો ૦ ૧૩

કરે છે આ વિનંતી દાસનો દાસ,
કહી નથી રાખતો કોઈની આશ,
જ્ઞાની થઈ રાખે છે મોક્ષ વિચાર, સુણો ૦ ૧૪

ભજન પં.

ભજન કરો ભાવે કરી.^૧

ભજન કરો ભાવે કરી નર નાર,
ભજન થકી આનંદ હોય અપાર. ભજન ૦ ટેક.

ભજન કરે તે નર આનંદી હોય,
ભજન કરી દુઃખ દારિદ્ર જોય,
ભજન કરી સફળ કરે અવતાર, ભજન ૦ ૧

કોને કહીએ આનંદી પુરૂષ સારો ?
જેને લોભ લાલચ ન હોય વિચારો,
કોઈની તે પરવાર ન રાખે લગાર, ભજન ૦ ૨

સદા તેના મનમાં રહે સંતોષ,
અંતરમાં ન રાખે તે હરખ ન શોષ,
લોકોથી તે અળગો રહે નિરધાર, ભજન ૦ ૩

પોતાના તે ધ્યાનમાં સાખિત હોય,
સદા સન્મુખ રહે ગદ્ગલત જોય,
સદા રાખે સાખિત તે સુરતીનો તાર, ભજન ૦ ૪

માયાની તે વાસના મનમાં ન રાખે,
મુનિ થઈ બેઠો પ્રેમ રસ ગ્રાખે,
રાખે એક અલખ તણો આધાર, ભજન ૦ ૫

૧ આ કાવ્યમાં ભજનનો અર્થ આ તથા સાધુ પુરૂષનાં લક્ષણ બતાવવામાં આવ્યાં છે. ૨ પરવા = દરકાર.

કોઈની ન રાખે કદાપિ તે આશ,
હરિનો તે રાખે સદા વિશ્વાસ,
લોભે કરી ભટકે ન લોકોના દ્વાર, ભજન ૦ ૬
કરે નહીં કોઈની તે તો ખુશામત,
ચાહે તેવો આવે કોઈ શૂરો કે સામત,
હરખે નહીં આવ્યાથી ભૂપ દરબાર, ભજન ૦ ૭
ઉપાધિ ન રાખે તે લોભી ન થાય,
અનાસુરતી^૧ આવે તો ખરચે ને ખાય,
જ્ઞાની ખેઠે સોહ શબ્દ મન ધારે, ભજન ૦ ૮

ભજન ૫૧.

કળબુગ આવ્યો ખોટો.^૨

કળબુગ આવ્યો ખોટો સુણો સંતો ભાઈ,
હવે તમે સુકી દો માન બકાઈ. કળબુગ ૦ ટેક.
કરો હવે જ્ઞાન ધ્યાન આત્માનો,
સંસારનો સર્વે પદાર્થ જપાનો,
કરો તમે ભજનની શુભ કમાઈ, કળબુગ ૦ ૧
હવે લોક નાસ્તિક થાય છે ચુકી,
આપા પંથી થાય છે ધર્મને સુકી,
હવે લોકે પોતાની ખુદિ ચલાઈ, કળબુગ ૦ ૨
ભજનનો ભાવ નથી કોઈના મનમાં,
કપટનો કૂપ^૩ છે સર્વેના તનમાં,

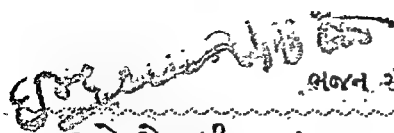
૧ અનાસુરતી = અચાનક. ૨ ધર્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ બતાવવામાં આવ્યો છે, નાસ્તિક અને મોટા લોકો સંત સાધુની નિંદા કરે છે અને જો તે કોઈ પુન્યદાર્મ કરે છે તો તે પોતાની મોટાઈ અને નામનાની ખાતર કરે છે, તેઓ સાધુ માણસ આગળ વાત કરતાં પણ શરમાય છે, વિગેરે કળબુગના જમાનાની હકીકત જણાવી છે. ૩ કૂપ = ક્રોધ.

નથી સત્ય, કુડ રહું વર્તાઈ, કળબુગ ૩
 મુખથી બોલે ધર્મની વાતો બરાબર,
 નથી વિશ્વાસ તો ધર્મના ઉપર,
 જીલ્લા^૧ લક્તની ને મન તો કસાઈ, કળબુગ ૪
 મહા કુડ કપટ ઠગી^૨ વર્તાણી,
 નથી ખીક ઈશ્વરની કંઈ મન આણી,
 સંમજતો નથી પાપ તો કોઈ લાઈ, કળબુગ ૫
 હવે જેવું મનમાં આવે તે કરે છે,
 ઠગી અને કુડથી પેટ ભરે છે,
 દયા તો છે કહેવાની, મનમાં ઠગાઈ, કળબુગ ૬
 હવે હેત માયા નથી કોઈના મનમાં,
 કપટ છળ લેદ છે સાના તનમાં,
 મુખ પર મીઠાઈ મનમાં કડવાઈ, કળબુગ ૭
 હવે ધર્મનું નામ માત્ર રહું છે,
 અંતરમાંથી આંધળું લોક થયું છે,
 હેયાની તો સર્વેની આંખો મુંઝાઈ, કળબુગ ૮
 મોટા લોક તો થયા મહા અભિમાની,
 લજ્જન લાવની નથી ત્યાં તો નિશાની,
 રહું નામકર્મ^૩ છે મનમાં સમાઈ, કળબુગ ૯
 લકતો અને સઃધુને લિધુક બાણે,
 જ્ઞાની અને લાવીને તુરંદ પ્રમાણે,^૪
 કેરે જ્ઞાન લેખ તણી હલકાઈ, કળબુગ ૧૦
 સાધુ તમે એવાની પાસે ન જશો,
 એવાને તો મળવાથી ધર્મ ગમાશો,

૧ જિલ્લા (જિલ્લો) = જિલ્લો. ૨ ઠગી = ઠગાઈ. ૩ નામકર્મ = પોતાના નામની ખાતર દાન કરવું તે. ૪ પ્રમાણે = ગણે, માને.

એવા લોક માને છે તુચ્છ લક્ષ્મી, કળબુગ ૦ ૧૧
 એવાને છે કામ ક્રોધ અભિમાન,
 ચોથું નામકર્મ એ મોટાનું ધ્યાન,
 નથી લાવ લક્ષિત નથી નરમાઈ,^૧ કળબુગ ૦ ૧૨
 કરે યુન્ય ધર્મ તો નામના લાવી,
 કરે દાન તો મહા અભિમાન લાવી,
 નથી ધ્યાન ઇશ્વર તણું એક રાઈ, કળબુગ ૦ ૧૩
 મરવા કેડે પાપથી દુઃખ પડે ત્યાં,
 એવી નથી બીક તે મોટાના મનમાં,
 મોટાને છે મમતા ને માન બડાઈ, કળબુગ ૦ ૧૪
 મોટા કોઈ લેખની પાસે ન જાય,
 સાધુ પાસે બેસતાં બહુ શરમાય,
 એવું જાણે જાતી રહેશે આ મોટાઈ, કળબુગ ૦ ૧૫
 એવો કાળ આંચો છે સાંભળો સંતો,
 તમે નવ મોટાની માયાને મહોળે,
 નહીં તો બધી લક્ષિત જશે લેળાઈ, કળબુગ ૦ ૧૬
 મોટાથી તો નાના ગરીબ છે સારા,
 મનમાં બીક ઇશ્વરની રાખે બિચારા,
 સાચા લાવે લક્ષિત કરે સામા ધાઈ, કળબુગ ૦ ૧૭
 તેને કાંઈ માન મોટાઈ ન હોય,
 અભિમાનનું નામ મન થકી જોય,
 માને વાત સાધુની તે સુખ પાઈ, કળબુગ ૦ ૧૮
 હજવા કર્મો^૨ લોળો ગરીબ તો હોય,
 રાખે લાવ લજનનો કપટને જોય,

૧ નરમાઈ = નરમાશ, નમ્રતા. ૨ હજવા કર્મો = જેનાં કર્મો જોઈને છે તે, જેને પાપરૂપી જોઈને જોઈ છે તેવા.

રાજે પ્રેમ પ્રીત સાધુ પર સવાઈ, કળબુગ ૦ ૧૬
 જાની કેરી વાણીને સાંભળી સંતો,
 મનમાં ઘણા લાવથી સત્ય જ માનો,
 ન માનો તો જોજો તમે અજમાઈ, કળબુગ ૦ ૨૦

ભજન પર.

માયાના લોભી ન થાઓ.

સાધુ તમે માયાના લોભી ન થાઓ,
 ફકીરીમાં જોવું બને તે નિભાવો, સાધુ ૦ ટેક.
 માયા તમને ભજન થકી દૂર રાજે,
 માયા તણા લોભ થકી બુઠં ભાજે,
 માયામાં છે ઘણી રે ઘણી દુઝાઓ,^૨ સાધુ ૦ ૧
 માયાવાળા લોકો તો છે સૌ મનૂર,
 માયા કેડે ભટકે ને ભજનથી દૂર,
 તમે કદી માયાના કેડે ન જાઓ, સાધુ ૦ ૨
 માયાના તે લોભમાં ધર્મને મૂકે,
 કરે કુઠ કપટ ને વચનથી ચૂકે,
 મનમાં રાજે માયાના નિશ દિન ભાવો, સાધુ ૦ ૩
 એના મનમાં પ્રેમ હરિનો ન આવે,
 પૈસો કદી જાય તો ધ્યાન ન ભાવે,
 માયા લીધે કુડા કરે તે બતાવો, સાધુ ૦ ૪
 કૃપણ^૩ હોય માયાનો લોભી ધૂતારો,
 એનો ભવ બગડે ને થાય નંદારો,
 છેવટ એનો નરકમાં હોય કરાવો, સાધુ ૦ ૫

૧ માયાનો ત્યાગ કરવા સંબંધી આ ભજન છે. ૨ દુઝાઓ = ઉપાધિ,
 વ્યંજન. ૩ કૃપણ = કંઈસ, ધન છતાં ધન ન ખરચે તે.

માયા એના સાથે ન જાશે વિચારે,
 છેવટ માયા છોડીને જાશે બિચારે,
 અરે મૂઠ મૂરખને કોઈ સમજાવો, સાધુ૦ ૬
 'માયા તમને ઈશ્વરે આપી છે લાઈ,
 આપો સુખ લોકોને કરી લો કમાઈ,
 કરો પરમાર્થ જરથો ને ખાઓ, સાધુ૦ ૭
 માયા કદી કૃપણના કામ ન આવે,
 છેવટ હાથ ધસતો સુકીને જાયે,
 ત્યારે થાય મનમાં ઘણો પસ્તાવો, સાધુ૦ ૮
 માયાને તે ઈશ્વરની તોલે ગણે છે,
 લજન માટે માયાનું નામ લણે છે,
 માયા ઉપર દેવ ધર્મ જેવા લાવો, સાધુ૦ ૯
 માયા લેગી કરવાનું છે એનું કામ,
 ગણી ગણી જોડે છે પાઈ બદામ,
 છેવટ માયા સુકી જાશે મૂરખાઓ, સાધુ૦ ૧૦
 માયા લેગી કરવાનો હોય એને ચોથ,
 માયા થકી કદી નહીં હોય સંતોષ,
 માયા કેડે લટકે તે શ્વાનસ્વલાવો,^૧ સાધુ૦ ૧૧
 માયાવાળો હોય મહા અભિમાની,
 લજન લાવ જાણે નહીં અજ્ઞાની,
 કરે કુઠ કપટના મનમાં ઉઠાવો, સાધુ૦ ૧૨
 માયા તો જ્યાં હોય ત્યાં લજન ન હોય,
 ન હોય લાવ લક્ષિત ને ધર્મને જોય,
 તેને હોય માન બકાઈના લાવો, સાધુ૦ ૧૩
 સાધુનો તે સંગ કદી નવ રાએ,

૧ શ્વાનસ્વલાવો = કુતરાના જેવા સ્વલાવવાળો.

બ્રહ્મજ્ઞાન અમૃત રસ નવ આખે,
સહા મોથી ખોટી કરે બકવાઓ,
જ્ઞાની નિત્ય સાહેબનું નામ સંભારે,
માયાને તો મનમાંથી બિલકુલ વિસારે,
ત્યારે મનમાં આવશે લહિતના ભાવો, સાધુ૦ ૧૪

ભજન ૫૩.

નામ નિરંજન ભજ લો.^૧

સંતો તુંમ નામ નિરંજન ભજ લો,
ઠોડા હે સખકા માલક એક સમજ લો, સંતો૦ ટેક.

૧ આ ભજન પરમાત્મા સચ્ચિદાનંદ પરબ્રહ્મ નિરંજન નિરાકારની રિતિ સમજવે છે અને તેનો ભાવાર્થ શ્રીમદ્દશકરાચાર્ય રચેલાં નિર્વાણ-સ્તોત્રને અનુસરતો છે; તે સ્તોત્ર નીચે પ્રમાણે છે:—(ભુજંગી વ્રત) નિર્વાણદશકમ્ ॥ ન ભૂમિર્ન તોયં ન તેજો ન વાયુઃ । ન ચ્ચંદ્રિયં વા ન તેષાં સમૂહઃ । અનેકાંતિકત્વાત્સુષુપ્ત્યેકસિદ્ધઃ તદેકોઽવશિષ્ઠઃ શિવઃ કેવલોઽહમ્ ॥ ન વર્ણા ન વર્ણાશ્રમાચારધર્મા । ન મે ધારણાધ્યાનયોગાદયોપિ । અનાત્માશ્રયોહં મમાધ્યાસહાનાત્ । તદેકો ॥ ન માતા પિતા વા ન દેવા ન લોકાઃ । ન વેદા ન યજ્ઞા ન તીર્થં ઋવંતિ । સુષુપ્તૌ નિરંસ્તાતિશન્યાત્મકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન સાંખ્યં ન શૈવં ન તત્ત્વાંચરાત્રં । ન જૈનં ન મૌમાંસકાદર્મતં વા । વિશિષ્ટાનુમૂલ્યાં વિશુદ્ધાત્મકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન શુક્લં ન કૃષ્ણં ન રક્તં ન પીતં । ન પીનં ન કુર્જં ન હૃસ્વં ન દૌર્ધમ્ । અરૂપં તથા જ્યોતિરાકારકત્વાત્ । તદેકો ॥ ન જાગ્રત્ત મે સ્વપ્નો વા સુષુપ્તિઃ । ન વિશ્વો ન વાં તૈજસઃ પ્રાજ્ઞકો વા । અવિદ્યાત્મકત્વાન્નયાર્ણાતુરીયમ્ । તદેકો ॥ ન શાસ્તા ન શાસ્ત્રં ન શિષ્યો ન શિક્ષા । ન ચ ત્વં ન ચાહં ન ચાયં પ્રપંચઃ । સ્વરૂપાવબોધાદિકલ્પાસદિષ્ણુઃ । તદેકો ॥ ન ચોર્ધ્વં ન ચાધો ન ચાંતર્ન બાહ્યં । ન મધ્યં ન તિર્યદ્ । ન પૂર્વો પરાદિક । વિચિત્રાપકત્વાદચ્ચંદ્રૈકરૂપઃ । તદેકો ॥ અપિ દ્વ્યાપકત્વાદિતત્વા-

ઠોડા હે સખકા માલક ને સખકા મદદગાર,
 કરે કામ સખકે ઝોર આપ નિરાકાર,
 નહીં કીસકી પરવા નહીં કીસકા આધાર, સંતો ૦ ૧
 નહીં ઉસકા કોઈ મદદગાર ભાઈ,
 નહીં ઉસકે મા આપ ઝોર ન લુગાઈ,
 નહીં ખેટા ખેટી ન સગપણ સગાઈ, સંતો ૦ ૨
 નહીં ઉસકે જેસા હે કોઈ બિચારો
 ન ઉસકો કીસી પરતુ જેસા ધારો,
 ઠોડા હે પાક સખસેં નિરાકાર યારો, સંતો ૦ ૩
 નહીં ઉસકે પ્રધાન ન ચાકર ન ચેલા,
 નિરંજન નિરાકાર હે ઠોડા એકીલા,
 ઠોડા હે આપસેં, નહીં હે કીસકા કરેલા, સંતો ૦ ૪

ત્પ્રયોગાત્ । સ્વતઃ સિદ્ધભાવાદનન્યાશ્રયત્વાત્ । જગતુચ્છમેતત્સમસ્તં
 તદન્યઃ । તદેકો ૦ ॥ ન ચૈકં તદન્યદ્વિતીયં કૃતઃ સ્યાત્ । ન ચાકેવલત્વં
 ન વા કેવલત્વમ્ । ન શૂન્યં ન ચાશૂન્યમદ્વૈતકત્વાત્ । કથં સર્વવેદાંતસિદ્ધં
 વ્રવોમિ ॥૧૦॥ નિર્વાણષટ્કમ્ ॥ મનોબુદ્ધહંકારચિત્તાનિ નાહં । ન ચ
 ઓત્રાજિહે ન ચ પ્રાણનેત્રે । ન ચ વ્યોમભૂમિર્ન તેજો ન વાયુઃ । ચિદાનં-
 દરૂપં શિવોઽહં શિવોઽહમ્ ॥ ન ચ પ્રાણસંજો ન વૈ પંચવાયુઃ । ન વા
 સપ્તધાતુર્ન વા પંચકોશઃ । ન વાક્યવણિપાર્દ ન ચોપસ્થપાયૂ । ચિદાનંદ ૦ ॥
 ન મે દ્વેષરાગો ન મે લોભમોહૌ । મદો નૈવ મે નૈવ માત્સર્યભાવઃ । ન
 ધર્મો ન ચાર્થો ન કામો ન મોક્ષઃ । ચિદાનંદ ૦ ॥ ન પુણ્યં ન પાપં ન
 સૌંદર્યં ન દુઃખં । ન મંત્રો ન તીર્થ, ન વેદા ન યજ્ઞઃ । અહં ભોજનં
 નૈવ ભોજ્યં ન ભોક્તા । ચિદાનંદ ૦ ॥ ન મૃત્યુર્ન શંકા ન મે જાતિભેદઃ ।
 પિતા નૈવ મે નૈવ માતા ચ જન્મ । ન વંધુર્ન મિત્રં ગુરુર્નૈવ શિષ્યઃ ।
 ચિદાનંદ ૦ ॥ અહં નિર્વિકલ્પો નિરાકારરૂપી । વિભુત્વાન્ન સર્વત્ર સર્વેન્દ્રિયા-
 ણામ્ । ન ત્ત્રાસગતં નૈવ મુક્તિર્ન મે યઃ । ચિદાનંદ ૦ ॥ ૬ ॥

નહીં ઉસકા કોઈ સગા ન સીયારી,^૧
 નહીં ઉંચા નીચા ન હલકા ન ભારી,
 ઠોડા હે બેમીસ્ત,^૨ નહીં હે નર નારી, સંતો ૦ ૫
 ન ખાવે ન પીવે ન આલસ ન સોવે,
 ન ઉઠે ન બેઠે ન હસે ન રોવે,
 ન મેલા ન ઉજલા ન ન્હાવે ન ધોવે, સંતો ૦ ૬
 ન કાલા ન પીલા ન લાલ ઠોડા બંનો,
 ન ઉદા ન લીલા ન હરીઆ^૩ બખાનો,
 કોઈ રૂપ રંગ ઉસકા મનમાં ન આણો, સંતો ૦ ૭
 ન આગે ન પીછે ન પાસે ન દૂર,
 ન ઉપર ન નીચે ન ચંદા ન સૂર,^૪
 ન ખુશબો ન બદબો^૫ ન કેસર કપૂર, સંતો ૦ ૮
 ન હે ઘર મંદિર ન જાયગા ઠામ,
 નહીં ઉસકા કોઈ જગા બિશ્રામ,^૬
 નહીં ઉસકો કોઈ જગામે હે ધામ, સંતો ૦ ૯
 મરે ના ન અવતરે ન ઠોડો દેખાયે,
 ન ચિંતા કરે ઠોડો ન ઠોડો દુઃખ ઉઠાવે,
 ન બિમાર હોવે દવા ઠોડો ન ખાવે, સંતો ૦ ૧૦
 ન આલમ^૭ ન જુઠા ન લાચાર હે ઠોડો,
 ઠોડો હે સખકા હાકમ મદદગાર હે ઠોડો,
 ઠોડો સખકા કરનહારક કરતા હે ઠોડો, સંતો ૦ ૧૧
 ન પેદા હુવા હે ઠોડો રખ^૮ કોઈ કાલ;

૧ સીયારી = ભાગીદાર. ૨ બેમીસ્ત = આદિતીય, જેના પ્રાણર બીજો
 નથી એવો. ૩ હરીઆ = વનસ્પતી જેવો લીલો. ૪ સૂર = સૂર્ય. ૫ બદબો =
 ખરાબ વાસ. ૬ બિશ્રામ (વિશ્રામ) = આરામ લેવાનું સ્થાન. ૭ આલમ
 (આલીમ) = જીલમ કરનાર. ૮ રખ = પરમેશ્વર.

ન ઘટતા ન બઢતા ન ઉસકો જવાલ,^૧
 ંહો હેગા હમેશાં સદા એક હાલ, સંતો ૦ ૧૨
 જેસી જાત ઉસકી હમેશાં હે કાયમ,
 સિક્ષત^૨ ઉસકી એસી હમેશાં હે દાયમ,^૩
 ંહો કાદર^૪ હે સળ કામ પર આપ હરદમ, સંતો ૦ ૧૩
 નહીં ઇખ્તેદા^૫ ઉસકી ન ઇન્તેહા^૬ હે,
 ંહો હે આપ ઉસકો ન કીસને કીયા હે,
 નહીં કીસકા મોહતાજ^૭ સળકા ખુદા હે, સંતો ૦ ૧૪
 બિના જીવ જીતા હે બિન આંખ દેખે,
 બિના કાન સુનતા હે બિન જીભ બોલે,
 બિના દિલસે સળકે દિલોંકી ંહો જાને, સંતો ૦ ૧૫
 જો આહા કીયા ઝોર કરે ંહો જો આહે,
 કીસે જીવ દેતા કીસે મારતા હે,
 નહીં કીસકી પરવા ંહો શાહુંકા શાહ હે, સંતો ૦ ૧૬
 મિચાર ઝોર ંહોમ દિલમેં જો કુછકે આવે,
 ંહો હે પાક સળસે નિરંજન કહાવે,
 હે બાવનસે બહાર^૮ ઝોર લીખેમેં ન આવે, સંતો ૦ ૧૭
 યે શાસ્ત્રકી હે રીત સમજે અથ લાઘવો,
 ના સમજેમેં આવે તો નાસ્તિક મત હો,^૯
 શુદ્ધ કર કે સમજવે તુજકો જો હે સો, સંતો ૦ ૧૮

૧ જવાલ = જ્વલતા. સૂર્ય ત્યારે માથા ઉપર આવે ત્યારે જવાલ કહે
 છે અને ત્યાર પછી જ્યારે નમવા માંડે છે ત્યારે જવાલ કહે છે. ૨ સિક્ષત =
 ધ્યાણ, તારીફ. ૩ દાયમ = નિત્ય. ૪ કાદર = શક્તિમાન. ૫ ઇખ્તેદા =
 આદિ, શરૂઆત. ૬ ઇન્તેહા = અંત, છેલ્લો. ૭ મોહતાજ = લાચારી. ૮ બાવ-
 નસે બહાર = બાવન અક્ષરથી દૂર, મતલબ કે કાબી શકાય નહીં તેવા.
 ૯ મત હો = ચર્ચા નહીં.

ગુરુ તેરે દિલમે કરે જ્ઞાન પેદા,
સમજનેમે આવે તુજે લેહ ઉસકા,
ત્રે જ્ઞાની સમજતા હે કેહ નહીં સકતા, સંતો ૧૯

ભજન ૫૪.

મેં હું ગરીબ બિચારા.^૧

માલક મેરે મેં હું ગરીબ બિચારા,
પામર જીવ લાચાર ખોટા નકારા, માલક ૦ ટેક.

માલક મેં હું મૂઢ જોર મહા અજ્ઞાની,
જુઠા જોર લોલી મહા અભિમાની,
મહા દુષ્ટ પાપી દેવી નકારા, માલક ૦ ૧.

સદા મોહ માયાંકા ધ્યાન હું ધરતા,
પ્રપંચ જોર કુડ કપટ ખડોત કરતા,
તુજે ભૂલ બેસુખ^૨ હુવા તુજસે ન્યારા, માલક ૦ ૨
મૂરખતાસે^૩ જીવ ઘણોડે દુઃખાયા,

દયા જોર કર કછુ મનમે ન લાયા,
હવે ખડોત રો રોકે તુજકો પોકારા, માલક ૦ ૩

મેં હું તેરા જોર ગુન્હેગાર લારી,
હુવા નારકીકા^૪ હું મેં અધિકારી,

તું છોડે તો આશા હે તેરી અપારા, માલક ૦ ૪
તેરે પાસ મંગતા હું હોકર અનાથ,

મુજે મોક્ષ દે તું પકડ મેરા હાથ,
તેરે બિના કોઈ જગો નહીં ઠારા, માલક ૦ ૫—

૧ આ ભજનમાં ફરેલાં પાપોના પશ્ચાત્તાપ સાથે હૃદયપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ બેસુખ=અવળું મોહું કરવું તે, બેદરકાર. ૩ મૂરખતા=મૂરખાઈ. ૪ નારકીકા=નરકનો.

જગતમે કોઈ નહીં અળ હે મેરા,
 સળકો છોડ પહ્લા^૧ મેં પકડા હે તેરા,
 ફરીઆદી હું લાંચો તેરે દરબારા,
 દયા મુજ પર કરકે અથ દીનદયાલ,^૨
 ગુન્હા માફ કર મેરે નાથ કૃપાલ,
 તું હે પાપીઓંકા લી તારણહારા,^૩
 તું હે દીનદયાલ સળકા દાતારા,
 મેં દુષ્ટ પાપી આર તેરા લિખારી,
 આયા દાસકા દાસ અળ તેરે દારા,^૪
 દયા મુજ પર કરકે તું કર મહેરબાની,
 છુડાવ પાપસે મુજકે કર તેરા ધ્યાની,
 તેરે હાથમે હે નહીં મેરા આરા,^૫
 મુજે જ્ઞાન દેકર તું અળ કર દે જ્ઞાની,
 તુંજે સળમેં દેખું મેં અંતરબાની,
 યે કરતા સદા દીન^૬ જ્ઞાની પોકારા, માલક૦ ૧૦

લજન પપ.

મેં તો સળસેં ધૂરા હું નકારા.^૭

માલક મેં તો સળસેં ધૂરા હું નકારા;
 મહા! પાપ મેંને કીયે હે અપારા, માલક૦ ટેક.
 કલી મેરે મનમેં તેરા લાવ હોતા,

૧ પહ્લા=છેડા, અર્થાત્ શરણુ. ૨ દીનદયાલ=ગરીબ ઉપર દયા કરનાર. ૩ તારણહારા=તારવાવાળો. ૪ દારા=બારણે, દરબારમાં. ૫ આરા=હિલાજ. ૬ દીન=ગરીબ. ૭ આ લજનમાં કરેલાં પાપોનાં પ્રત્યાપ્તિ સાથે ઈશ્વરપ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.

તો દુનિયાકી માયામેં કયું કર મેં રહોતા ?
 તેરે બિન ન દુબ્ધ કોઈ હોતા ખ્યારા, માલક૦ ૧
 કહી મેરે મનમેં દયા ધર્મ આતા,
 તો મેં જીવ લોકોકે કયું કર દુઃખાતા ?
 હુવા લોભ ખાતર મેં બુઠા ધુતારા, માલક૦ ૨
 કહી તેરે ડરસેં જરા મેં ન દોયા,
 સદા હોકે બેદિકર સતોંકો સોયા,
 જો ડરતા તો કયું નિંદ કરતા નઠારા ? માલક૦ ૩
 કહી શાસ્તર મેં પદા હોતા થોરા,
 તો લોકોકી નિંદામેં કયું સિર મેં દોરા ?
 તંરા નામ લેતા મેં સાજ સવારા, માલક૦ ૪
 કહી તુજકો સચ્ચા મેં અંતરમેં જોતા,
 તો કાયકો બેમુખ મેં તેરેસેં હોતા ?
 તેરે ધ્યાનમેં રહેતા દિન રાત સારા, માલક૦ ૫
 કહી થોડી બુદ્ધિ જો હોતી મેરેમેં,
 તો લોકોકે કયું છિદ્ર^૧ દેખતા મેં ?
 મેરે એખ મેં દેખતા કર બિચારા, માલક૦ ૬
 કહી મોક્ષકા લાવ મનમેં હું ધરતા,
 તો સખ ત્યાગકર આત્મધ્યાન કરતા,
 બિના જ્ઞાનકે હોય કયું છુટકારા ? માલક૦ ૭
 કહી જ્ઞાન મુજકો જો હોતા જરાલર,
 તો સખમેં તુજે દેખતા મેં બરાબર,
 અનુલવ બિના હેંગા ઘટમેં અંધારા, માલક૦ ૮
 કહી મોતકા ડર મેરે મનમેં આતા,
 તો દિન રાત કયું પેટ લંરલર મેં આતા ?

૧ છિદ્ર=અવગુણ, એખ.

બે કરતા તો રીતા મેં કર આહ નારા,^૧ માલક૦ ૯
 ખૂરેમેં ખૂરા સળસેં મેં હું અય માલક,
 મેરે પાપકો મેં કહું તુજસેં કહાં તક ?
 મહા પાપી પ્રપંચી જુહા ઠગારા, માલક૦ ૧૦
 સંદા લોલં મોહ માયાકે ખાતર,
 કીયે કામ કોષ કપટ સળમેં મીલકર,
 કીયે ઢાંગ પાળંડ પ્રપંચ અપારા, માલક૦ ૧૧
 કપટ મેરે મનમેં ઘણા મેંને રાખા,
 ઠગે લોક મેંને મહા જુઠે લાખા,
 કીયે ઢાંગ મેંને જગતમેં અપારા, માલક૦ ૧૨
 ગુન્હા માફ કર મેરે સારે અય માલક,
 રહુંગા મેં પાપ પ્રપંચમેં કહાં તક ?
 કે અળ મેંને છેવટમેં તુજકો પોકારા, માલક૦ ૧૩
 કે અળ પંદા તેરા મેં પકડા આકે,
 તેરે બિન કહું દુસરે કીસકો બાકે ?
 કીયા મેંને અળ તો હે સળસેં કિનારા,^૨ માલક૦ ૧૪
 તુંહી માફ કર દે ગુન્હા મેરે સારે,
 રેહમ^૩ કર મેરે પર તું અય મેરે આરે,
 મેં આકર હું તેરા તું ઠાકર હમારા, માલક૦ ૧૫
 કલી અળ ન છોડું મેં તુજકો જરાલર,
 રહું મેરે મનમેં તુજે મેં છુપાકર,
 બતાયા હે જ્ઞાનીને મુજકો ધસારા, માલક૦ ૧૬

૧ આહ નારા = પોકાર કરી રહું તે, અતિ રૂદન. ૨ કિનારા = આરો,
 છોડા; કીયા મેંને અળ તો હે સળસેં કિનારા = હવે હું સર્વને છોડી એક
 બાજુએ આબોધું. ૩ રેહમ = દયા.

ભજન ૫૬.

માલક સખમેં તું હે.^૧

માલક સખમેં તું હે ઓર સખ કુછ તુંહી તું,
 સીવા^૨ તેરે દુળ નહીં કુછ ના મેં હું, માલક૦ ટેક.
 તું અબલ તું આખર તું ઝાહર તું ખાતન,^૩
 તું ચંદા તુ સૂરજ તું તારે તું દરપન,
 તું ગેયુ^૪ તું મુખડા તું આંખેં તું અંજન, માલક૦ ૧
 તું બેરંગ તું એહમદ તું આદમ તું હવા,^૫
 તું ચાકર તું સેવક તું બંદા તું મવલા,
 તું શુલશન^૬ તું શુઆ^૭ તું બુલબુલ તું ભમરા, માલક૦ ૨
 તું આશક તું માશક તું નાએ^૮ અદા^૯ તું,
 તું ઇશક ઓર મહોબત હે ઓર દિલરૂબા^{૧૦} તું,
 તું હે નૂર સાયા^{૧૧} તું શાહો ગદા^{૧૨} તું, માલક૦ ૩
 તું દોલત તું દાતા ગની^{૧૩} બેનવા^{૧૪} તું,
 તું ખાદમ^{૧૫} તું ચેલા શુર પેશવા^{૧૬} તું,
 તું મીસરીન^{૧૭} કુકરા^{૧૮} તું ઓર બેનવા તું, માલક૦ ૪
 તું હીવા તું મશાલ તુંહી ધૂપ સાયા,

૧ આ ભજનમાં પરમેશ્વરની સાદર સ્થિતિ વર્ણવી તેની સ્તુતિ કરી છે, તેનો ભાવાર્થ નીચેના શ્લોકને મળતો છે:— ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ । ત્વમેવ ચંદુશ્ર સત્તા ત્વમેવ । ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ । ત્વમેવ સર્વં મમ દેવદેવ ॥ ૨ સીવા = શિવાય. ૩ ખાતન = છાનો. ૪ ગેયુ = વાળ. ૫ હવા = આદમની સ્ત્રી. ૬ શુલશન = બાગ. ૭ શુઆ = ફૂલનો શુભ. ૮ નાએ = ચાળા, હાવમાન. ૯ અદા = ચાળા. ૧૦ દિલરૂબા = દિલને ખેંચનાર, મોહિની. ૧૧ સાયા = છાયા. ૧૨ ગદા = ફરીર. ૧૩ ગની = દાતાર, પુરૂષ, સખી મરદ. ૧૪ બેનવા = નિશ્ચિન. ૧૫ ખાદમ = નોકર. ૧૬ પેશવા = અગ્રેસર. ૧૭ મીસરીન = ગરીબ. ૧૮ કુકરા = ફરીર.

તું મુઠ્ઠાં તું પીરે મુગા બનકે આયા,
 તું બ્રાહ્મન ઓર શેખ^૧ તુંહી કહાયા, માલકં ૫
 તું રાજા તું પરજા તું કાસદ^૨ તું પેગામ,^૩
 તું રાવન તું રૂપિ તું લખમન તુંહી રામ,
 તું આહદ^૪ તું આબદ^૫ તું દાતા હે તું દામ, માલકં ૬
 તું કાન્હા તું કુબ્જા તું બાદશ તું ગોપી,
 તું આહર તું બાહર તું છાના અલોપી,^૬
 તું તન હે તું બન હે તું આતમ સ્વરૂપી, માલકં ૭
 તું દરિયા તું હીરા તું પત્તા તું મોતી,
 તું સોના તું રૂપા તુંહી બ્રહ્મજ્યોતી,
 ન હોતા બે તું કોઈ વસ્તુ ન હોતી, માલકં ૮
 બે કુછ હે સો તું હે મુજે બુબ મુબ,
 બુધર દેખતા હું મેં તું હે ન હુંબ,
 તુંહી હે તુંહી હે તુંહી મેંને બુબ, માલકં ૯
 બે તુજકો મેં હુંકું તો મુજકો હું પાતા !
 બે મુજકો મેં હુંકું તો તું હે દિખાતા !
 મુજે અબ તો હુંબ નહીં કુછ દિખાતા, માલકં ૧૦
 તું અનવર હે ચે તો નહીં નામ મેરા,
 મેં કુછ લી નહીં હું ચે ઇસરા^૭ તેરા,
 ન પાયા મેં હુંકા તો મુજકો ઘણેરા, માલકં ૧૧

૧ શેખ = શેઠ, મોટા માણસ. ૨ કાસદ = ખેપીઆ. ૩ પેગામ = સંદેશો.
 ૪ આહદ = પરજગર, ધર્મચુસ્ત. ૫ આબદ = પ્રાર્થના કરનાર. ૬ અલોપી =
 અદૃશ્ય, નહીં દેખાય તેવો. ૭ ઇસરા = ભેદ. ૮ તો = તો પણ.

ભજન પાઠ.

અંતર અપના જોજોને.^૧

અંતર અપના જોજોને મેરે ભાઈ,
 આત્મા ઉમ્મમે દેવેગા તુમકો દિખાઈ, અંતર૦ ૧૬૦
 તુમે કોન હો અપને મનમેં બિચારો,
 જો કહેતા હે મેં કોન હે મનમેં ધારો,
 સમજતા હે મેં હું વહો હે કોન ચારો ? અંતર૦ ૧
 ચે તો તુમ આપ હો જો તુમને જોજો,
 તુમ બિન ચોર નહીં કોઈ દુજો,
 ઇતની ચેશનીમેં લી તુમકો ન સુજો, અંતર૦ ૨
 તુમ હી જાગતેમેં ચોર સોતેમેં તુમ હો,
 અપન બીચ હુંશીયાર હોતે લી તુમ હો,
 જો જાગે તો સમજે કે મેં હું વહો તુમ હો, અંતર૦ ૩
 તુમે સેર^૨ કરતે હો અપનમેં સારા,
 ચે હે રૂકા^૩ અકસ^૪ સૂક્ષ્મ તુમારા,
 વહી તુમ હો તુમસેં નહીં હે વહો ન્યારા, અંતર૦ ૪
 જો હે આત્મા રૂક વહો તુમ હો ભાઈ,
 ન વહો મરદ હે ન વહો હે લુગાઈ,
 નિરંજન હે વહો બેમીસ્લ^૫ બેસગાઈ, અંતર૦ ૫
 જો તુમ ધ્યાન અંતરમેં અપને લગાવો,
 તો સૂક્ષ્મકો પાવો ચોર આત્માકો ધાવો,
 તો તુમ આપ અપનેમેં આપસકો પાવો, અંતર૦ ૬
 તુમારી સમજ તુમકો પૂરી જો આઈ,

૧ આત્મસ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે. ૨ સેર = સહેલ, ફરજું તે. ૩ રૂક =
 છવ. ૪. અકસ = પડછાયો. ૫ બેમીસ્લ = જેની હિપમા આપી સંકાય નહીં
 તેવો, અદ્વિતીય, જેના જેવો બીજો કોઈ નથી તેવો.

તો સારા જુગત તુંમમેં દેવે દિખાઈ,
હો તુમ હી તુમ સખ હે તુમમેં સમાઈ, અંતરં ૭
ગુરુસેં તુમ જ્ઞાન સિખો અય ભાઈ,
તો ફીર આત્મા સખમેં દેવે દિખાઈ,
ચેહી રાહ જ્ઞાનીને તુમકો બતાઈ, અંતરં ૮

ભજન ૫૮.

કોણુ ઘટકામાં બોલે છે ?^૧

સાધુ કોણુ ઘટકામાં^૨ બોલે છે તારે ?
તેનો તારા અંતરમાં કરને વિચાર, સાધું ૧
જે બોલે તે જુદો નથી તુજથી સાધુ,
જે અંતરમાં બોલુને તું તુજને ધારે, સાધું ૨
તારા વીના બીજો નહીં કોઈ બોલે,
ના હોય તું તો મડહું ન બોલે લગારે, સાધું ૩
તું બોલે તું દેખે તું હાલે તું ચાલે,
ના બોલે કોઈ તું જો તનથી પધારે,^૩ સાધું ૪
જેણું દુધમાં ઘૂલ પથરામાં અગ્નિ,
એવો આત્મા તનમાં છે હે ગમાર, સાધું ૫
તું જુલો ભમે છે નથી જ્ઞાન તુજને,
તું સમજી લે તારા ગુરુના આધારે, સાધું ૬
તને જ્ઞાન થાશે ગુરુથી હે જ્ઞાની,
પછી ંહેમ તુજને ના રહેશે લગારે, સાધું ૭

^૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી ભજન છે. ^૨ ઘટકામાં = શરીરમાં. ^૩ પધારે = વિદાય થાય, જતો રહે.

ભજન ૫૯.

જેને જોળે છે તે આપ તું છે.^૧

સાધુ જેને જોળે છે તે આપ તું છે,	
તારા હુંપણમાં તે છાનું રહું છે,	સાધુ૦ ૧
જે બોલે છે તુજમાં તે બીજું નથી કોઈ,	
એવું સર્વે શાસ્ત્રના અંદર કહ્યું છે,	સાધુ૦ ૨
તારા વિના બહાર નથી કોઈ બીજું,	
અનુભવ એવું જ્ઞાનીઓને થયું છે,	સાધુ૦ ૩
તારા ઓઠે ઈશ્વર છુપાયો છે જો તું,	
કનક જેમ કુંડલમાં ઢંકાય ગયું છે, ^૨	સાધુ૦ ૪
તું ભગીને જો તારા અંદર હરીને,	
દે ચેતન જે હૃદયમાં ચમકી રહું જે,	સાધુ૦ ૫
તું તુજને જો ભુલે તો આતમને દેખે,	
એવું જ્ઞાની દાસે તો નિશ્ચે કહ્યું છે,	સાધુ૦ ૬

ભજન ૬૦.

જીવતાં લોનેજ ચેતી.^૩

સાધુ તમે જીવતાં લોનેજ ચેતી,	
પછી ભરવા કેહે તો થાશે ફરેતી;	સાધુ૦ ૮૬.
જેટલા જન્મ્યા તે તો નિશ્ચેજ મરશે,	
માયા મુકી વનમાં જઈ ઘર કરશે,	
કોઈને બાળે કોઈને માટીમાં ધરશે,	સાધુ૦ ૧

૧ આત્મજ્ઞાન સંબંધી આ ભજન છે. ૨ સોનું જેમ કુંડળના નામમાં ઢંકાય ગયું છે અર્થાત્ જેમ કુંડળ સોનાનું હોવા છતાં તેને કોઈ સોનું કહેવું નથી પણ કુંડળ કહે છે તેમ. ૩ જીવંતમાં સદ્દર્શ કરવા સંબંધી ભજન છે.

પછી માયા કોઈના કામ ન આવે,	
જેવું કામ કરશે તેવું ફળ પાવે,	
હીણાં કામ કરવાથી લક્ષિતા લબ્ધવે;	સાધુ૦ ૨
કરો શુભ કર્મ ને માયાને છોડો,	
પોતાના તે સ્વામી થકી મન જોડો,	
માયા અને મમતામાં માર્યું ન ફેડો;	સાધુ૦ ૩
તમે ઉંઘ અહારમાં ઉમર ગુમાવી,	
અભિમાન હુંપણું માન બકાઈ,	
તમે બધી કીધી છે એવી કમાઈ;	સાધુ૦ ૪
જ્ઞાની હવે પોતાની સુરતી સંભાળો,	
સારા અને શુભ મારખમાંજ ચાલો,	
કુબુદ્ધિને મારોને જ્ઞાનનો લાલો;	સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૧.

તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ.^૧

સાધુ તમે સદ્ગુરુ વશ થાઓ,	
પછી અંતરમાં તમે ધ્યાન લગાવો;	સાધુ૦ ટેક.
કંઈ કાળનો તમને લાગ્યો છે રોગ,	
થયો તેથી તમને હરીનો વિયોગ,	
તેથી નથી થાતો હરીનો સંજોગ;	સાધુ૦ ૧
ગુરૂના જો કહેવા ઉપર ચિત્ત ધરશો,	
ત્યાદે તમે તે રોગનો નાશ કરશો,	
પછી ભવસાગરથી પાર ઉતરશો;	સાધુ૦ ૨
ગુરૂ તમને જ્ઞાન હરીનું બતાવે,	

૧ સદ્ગુરુ કરવા સંબંધી ભજન છે. સદ્ગુરુ કરવાથી જ્ઞાન મળે છે.

તમે કૌણ છો તે ગુરુ સમજાવે,
 પછી બધો બહેમ તમારો તે જાયે; સાધુ૦ ૩
 પછી આત્મજ્ઞાન તમને તે થાયે,
 તો જોશો હરીને તમારીજ પાસે,
 હરીરંગ મનમાં તમારા ભરાયે; સાધુ૦ ૪
 નહીં રંગ લાગે કંઈ મુંડ મુંડાએ,
 નહીં લીખ માગે કે ભગવાં રંગાએ,
 જ્ઞાની એ તો થાય છે જ્ઞાન કમાએ; સાધુ૦ ૫

ભજન ૬૨.

ખોજ હરીનું કરોને.^૧

સાધુ તમે ખોજ હરીનું કરોને,
 તે સમજીને નિશ્ચિન ધ્યાન ધરોને, સાધુ૦ ટેક.
 લોકો તો ચાલે છે ગાડરીઆ પ્રવાહે,^૨
 હરી શું છે એની સમજમાં ન આવે,
 અંધારામાં ભટકીને જનમ શુભાવે, સાધુ૦ ૧
 ગુરુને તે પુછીને નિશ્ચે કરો તુમ,
 પછી એનું અંતરમાં ધ્યાન ધરો તુમ,
 ત્યારે તમને જોખખાશે પોતાનો આતમ, સાધુ૦ ૨
 ગુરુ વિના જ્ઞાન કોઈને નવ થાયે,
 ભ્રમણામાં ભટકે ને મનમાં મુઝાયે,
 મગર જ્ઞાન મુક્તિ એની કેમ થાયે? સાધુ૦ ૩
 જ્ઞાની તમે ગુરુના ચરણ^૩ નિત્ય સેવો,

૧ ગુરુની ભક્તિ કરવા સંબંધી ભજન છે. ૨ ગાડરીઆ પ્રવાહે =
 ઘેરાંતા ટોળાની માફક. ૩ ચરણ = પગ.

ત્યારે તમને મળશે તે મોક્ષનો મેવો,
સર્વે જ્ઞાનીઓનો તો ધર્મ છે એવો; સાધુ૦ ૪

ભજન ૬૩.

જળમાં રહ્યા છોને ડુબી.^૧

સાધુ તમે જળમાં રહ્યા છોને ડુબી,
તમે જળને જોજો છો એ મોટી ખુબી. સાધુ૦ ટેક.

જેવી મીન^૨ દરીઆની અંદર ખ્યાસી,^૩

તેવા લમે ફરતા ફરે છે ઉઠાસી,
તે જોઈને સંતોને આવે છે હાંસી, સાધુ૦ ૧

તમે ધશ્વરથી મળેલા છો બાણો,

નથી દુર તમથી હરિ તે પીછાણો,

ન હોય હર તો જ્ઞાની ક્યાં સુખ માણો ? સાધુ૦ ૨

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે. આત્મા એજ પરમાત્મા અને
માત્મા એજ પરમેશ્વર છે; તેને મેળવવા માટે લોકો દેવદર્શન પૂજા યાત્રા
ગેરે કરે છે પરંતુ તેજ પરમેશ્વર ચોતાના દેહમાંજ સમાયેલો છે તે
અજ્ઞાનના લીધે સમજતું નથી. જેને આત્મજ્ઞાન થાય છે તે સમજે છે અને
પરમાત્મા પરમેશ્વરના ખરા સ્વરૂપનું તેને લાન થાય છે. આ ભજનનો
લાભાર્થી જૈન કવિ માંમુનિએ લખેલા નીચેના પદને મળતો આવે છે—

પાનીમેં મીન ખ્યાસી રે, સુન સુન આવત હાંસી રે;
સુખસાગર સખ ડોર ભર્યો હે, તું કાં ભયો ઉઠાસી રે.
આત્મજ્ઞાન બિન નર ભટકત હે, ક્યાં મથુરા ક્યાં કાસી રે,
માનમુનિ કહે એ શુદ્ધ સાચો, સેહજે મિલે અવિનાશી રે.

૨ મીન = માછલી. ૩ ખ્યાસી = તરસી.

ભજન ૬૪.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે^૧.

હરિજન જ્ઞાન વિચારો રે તેથી થશે મોક્ષ તમારો છ,
 ભજન કરી આ ભવ તારો રે આત્માનો ખોજ નિકાલો છ. હરિં ૧
 અગમથી આત્મા આવીયો રે પ્રકટ થયો પ્રકાશ,
 અનેક સ્વરૂપ બનાવીયાં કહીં સ્વામી થયો કહીં દાસ, હરિં ૨
 જેવો બને બહુરૂપીઓ રે સ્વાંગ^૨ બનાવી અનેક,
 અંતરમાંથી જો ઝોળખો તો આખર એકનો એક, હરિં ૩
 ખાંડની કંદોઈ હાટની માંહે કંઈ કંઈ વસ્તુ કરે જ,
 નામ ધરે તેનાં જૂઠાં જૂઠાં પણ ખાંડ તો એકજ છે જ, હરિં ૪
 ઘડુંને દળીને મેદો કરે તેનાં અનેક પદાર્થો થાય,
 રૂપ ભામે તેનાં જૂઠાં જૂઠાં પણ ઘડું તો એકજ કહેવાય, હરિં ૫
 જ્ઞાની જો હોય તો પારખે રે સર્વને પોતાની બાત,
 ઝુંદ સમુદ્રમાં જઈ મળી તેની ન રહે બાત કે ભાત, હરિં ૬
 પૃથ્વી પવન જળ તેજની રે ક્યાંથી થઈ પેદાશ!
 સર્વે પદાર્થો એક છે તમે નિશ્ચે રાખો વિશ્વાસ, હરિં ૭
 બ્રહ્મથી અગ્નિ પ્રકટ થઈ રે અગ્નિથી વાયુ કરીજ,
 વાયુથી પાણી સમારીયો પછી પાણી પર પૃથ્વી બનીજ, હરિં ૮
 આરે પદાર્થો બની કરી રે ઘડીયો માણસનો ઘાટ,
 ત્યાર પછી આત્મારામ^૩ બેઠો રે રાજા થઈ તેમાં પાટ, હરિં ૯
 સકલ સૃષ્ટિ એક છે રે અજ્ઞાને જૂદી દેખાય,
 વૃષ્ટિની^૪ ઝુંદો જૂદી જૂદી સર્વે સમુદરીએ એક થાય, હરિં ૧૦

૧ આ ભજન આત્મજ્ઞાન સમ્બંધી છે અને સર્વ વસ્તુ જો કે જોડા
 જૂદા રૂપમાં જણાય છે પણ તત્ત્વ જોતાં તે એકજ છે એ સમજાવે છે.
 ૨ સ્વાંગ=પોતાનાં સ્વરૂપ. ૩ આત્મારામ=શ્રવ. ૪ વૃષ્ટિ=વસ્તુત્રાદં.

જડ^૧ થડ સર્વેનું એક છે રે પત્ર ડાળાં જૂદાં થાય,
 જ્ઞાને કરીને પારખો તો સર્વે એકજ દેખાય, હરિં ૧૦
 એક બીજની અંદરથી રે વડનું ઝાડ જ થાય,
 બીજાં બીજ છે તેમાં ઘણાં પણ પહેલું બીજજ દેખાય, હરિં ૧૧
 સૃષ્ટિ સકળ સુજ માંહે છે રે હું છું સકલની માંહે,
 એક બ્રહ્મ અને દ્વિતીય નાસ્તિ શ્લોક જ્ઞાની એ ગાય, હરિં ૧૨

ભજન ૬૫.

સાધુ તમે સુરતા સંભાળો રે.^૨

સાધુ તમે સુરતા સંભાળો રે અગમ ગઢ આનંદ મ્હાલો જી,
 ગરૂ ગમ મારગ ચાલો રે સાહેબકો ખોજ નિકાલો જી. ટેકં
 સાહેબ ઘટમેં યું રહે રે જેસા તીલુંમેં તેલ,
 જ્ઞાનકી ઘાણી ફેરકે તુમે દેખો કુદરતકા ખેલ, સાધુ ૧
 આત્મા તનમેં યું રહે રે જ્યું દુધમેં ઘૂત^૩ સમાય,
 જ્ઞાન વલોણું જો કરે વોહી પુરૂષ માખણ ખાય, સાધુ ૨
 પથ્થરમેં જ્યું આગ હે રે યું આત્મા તનમેં સમાય,
 ચક્રમકકી ઝપટાં લગે તબ અગ્નિ પ્રકટ હો જાય, સાધુ ૩
 ફૂલુંમેં હે જ્યું વાસના રે યું તન ખીચે જીવ પ્રાણ,
 જ્ઞાન ગુરૂકી લાઠી કરો ખેંચો અતર ચતુર સુજાણ, સાધુ ૪
 કાષ્ઠમેં જ્યું અગ્નિ રહે યું ચેતન હે ઘટ માંહે,
 કાષ્ઠકો કાષ્ઠસેં જો ઘસે દોનું અગ્નિ રૂપ હો જાય, સાધુ ૫
 આત્મા અંતર યું રહે રે જ્યું શેલડીમેં રસ હોય,
 ગુરૂ કલાસેં રસ ખેંચ લે વાકી મીસરી^૪ કરે તો હોય, સાધુ ૬

૧ જડ=મૂળ. ૨ આત્મજ્ઞાનના ઉપદેશ સંબંધી ભજન છે, અને શરીરમાં આત્મા કેવી રીતે રહેલો છે તેની સમજૂત આપવા માટે જૂદાં જૂદાં દૃષ્ટાંતો આપી ખુલાસો કર્યો છે. ૩ ઘૂત=ધી. ૪ મીસરી=ખાંડ.

આત્મા અંતર યું રહે જ્યું ગોળમેં ગળપણુ સાર,
 જ્ઞાની ને હોવે સો દેખ લે પોતે આપ હી આપ દિદાર, સાધુ૦ ૭
 આત્મા અંતર ખોળ્યો દે ખોળે સો નર પાય,
 આનંદ હોય અતિ ઘણા વાકા પાપ કર્મ મીટ જાય, સાધુ૦ ૮
 સમજ સમજ મન મૂરખા દે જ્ઞાન ને તુજકો હોય,
 તુંહી હે તેરા રૂપ હે એ તો તુજ ખિના હુલ ન કોય, સાધુ૦ ૯
 અગમ પંથ ઘણા દોહલા^૧ દે અનુભવ ધીરે હોય,
 ઉતાવળ કરી આળસે^૨ તો વાકા મનખા અકારજ ખોય, સાધુ૦ ૧૦
 ધન માલ હોય તો દીછએ દે એ તો દીયા નહીં જાય,
 જ્ઞાનમેં ને સમજે નહીં ંહો તો મૂરખ ગોધે ખાય, સાધુ૦ ૧૧
 શૂરા તો સન્મુખ લડે દે કાયર ભાગા જાય,
 બુદ્ધ હારે ગઢ ના મીલે એ તો આખર પીકડી ખાય, સાધુ૦ ૧૨
 હિંમત હારે ના ભાઈઓ દે હિંમતસેં સખ કુછ હોય,
 હિંમત હારે ને મૂરખા તો ંહો હીરજા ગમાકર દોય, સાધુ૦ ૧૩
 જ્ઞાની સું યોદ્ધા વિનતી દે સખ સંતનકે પાસ,
 દયા કરીને કૃપા કરે મેં તો હું દાસનકા દાસ, સાધુ૦ ૧૪

ભજન ૬૬.

ગુરૂને સુજકો જ્ઞાન ખતાયા દે.^૩

ગુરૂને સુજકો જ્ઞાન ખતાયા દે મેરે મન અચરજ આયા છ,
 સાહેબ મેરા સુજમેં સમાયા દે ગુરૂને દરશ દીખાયા છ. ટેક.
 મન દરિયાકી મોજમેં દે હીરલા લગા મેરે હાથ,
 અંતર ખોલત મેં આપકા વામેં મીલયા સુજે દીનાનાથ, ગુરૂ ૧
 ખાસણમેં જ્યુંં દુધ હે દે ગ્યાનમેં જ્યુંં તલવાર,

૧ દોહલા = ઠંઠણ, મુશ્કેલ. ૨ આળસે = આળસનાં કાંડે. ૩ આત્મ-સ્વરૂપ સંબંધી ભજન છે.

ખલકેમેં જ્યું તેરી દેહ હે એસા કાયામેં કીરતાર, ગુરૂં ૨
 દરિયા ઘડેમેં સમા ગયા રે જ્યું બીજમેં વડકા ઝાડ,
 સુધકે નાકેમેં જ્યું હસ્તિ^૧ સમાયા યું તૃણકે^૨ ઓઠે હે પહાડ, ગુરૂં ૩
 કાયા હમારા હે ઘોડલા રે આત્મા હે અસવાર,
 આહે ઉધર વાકો લે ગ્રેવેં વાકા કોઈ ન પાયા પાર, ગુરૂં ૪
 કાયા હમારા મહેલ હે રે ખાસા ગરુખેદાર,
 વામેં હમારા વાસ હે તખ્ત તીર્થ તીરખુટી દ્વાર, ગુરૂં ૫
 કાયા હમારી ગોઢી રે ઓઠ ફીરે દિન રાત,
 જ્ઞાની કહે અમ આર હે, નહીં કાયા હમારી જાત, ગુરૂં ૬

લજન ૬૭.

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે.^૩

ગુરૂ ગમ હાથમેં આયા રે સંતો મેં સાહેબકો પાયા જી,
 સાહેબ મુજમેં મેં સાહેબમેં તો સાહેબ મુજમેં સમાયા. ટેક.
 સાહેબ મેરા જલ લયા રે જલથી મેં ખરફ લયા,
 ખરફ ગલા તખ્ત જલ લયા વામેં અંતર કહુ ન રહા, ગુરૂં ૧
 સાહેબ સમુંદર જાણીએરે મેં સમુંદરકી મોજ,
 મોજ સમુંદરમેં મીલ ગઈ વાકા કોઈ ના પાયા ખોજ, ગુરૂં ૨
 સાહેબ સાગર જલ લયા રે મેં પરપોટે સમાન,
 પરપોટા કુટા ને જલ લયા વાકા મીટ ગયા નામ નિશાન, ગુરૂં ૩
 આતમ ઈશ્વર એક હે રે લિખ કહુ નવ જાન,
 ગોલ કહો કે શેરકી એ તો ખાંડ કહો કે પકવાન, ગુરૂં ૪

૧ હસ્તિ = હાથી. ૨ તૃણકે = ઘાસની. ૩ આત્મસ્વરૂપ સંબંધી લજન છે; જીવ, આત્મા, પરમાત્મા, ઈશ્વર પરમેશ્વર એ એક જ વસ્તુ છે, તેમજ જરા પણ લિખ લાવ નથી તેવું જુદા જુદા દાખલો આપી રચનારે સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યું છે.

પાંચ તત્વકા હે પુતળા રે વામે^૧ હે ભેદ અપાર,
વાકો ખોળ સો અમર હુઆ ઉસને દેખ લીયા દિદાર, ગુરૂં^૨ પ
જ્ઞાની કહે કર જોડકે રે સુનાયો સખી સંસાર,
એહી ઉતરનેકો ઘાટ હે દુણ રાહ નહીં કોઈ કાર, ગુરૂં^૩ ૬

ભજન ૬૮.

ખોલતા નર કોન થા રે ?^૧

માટી કેરે ખંગલેમે^૨ ખોલતા નર કોન થા રે ?

માટી તો કુછ ખોલે નહીં ઉસકે અંદર કોન થા રે ? ૧

કીસકે થે થે છલખલ સારે કીસકા નાઝ^૩ ગુમાના^૪ રે ?

કીસકો માન અભિમાન આતા કરતા આકર કોન થા રે ? ૨

કોન થા પંડિત કોન થા સુદલાં કીસને વેદ બિચારા રે ?

કીસને કથા બખાન^૫ બિચારા પઢતા શાસ્તર કોન થા રે ? ૩

કોન થા લડતા કોન ઝગડતા કોન રાજપુત્ર સિપાહી રે ?

કોન થા રતમે^૬ મારતા ખાંડા^૭ થે શરા નર કોન થા રે ? ૪

કોન વણીક થા કોન કસાઈ કોન થા ઢેડ ચમારા રે ?

કોન થા ઇસમે^૮ નીચ ઓર ઉત્તમ થે થાનેસર^૯ કોન થા રે ? ૫

કીસકે થે થે રંગ ઢંગ સારે કીસકી થી થે લીલાં રે ?

પરદે અંદર ખેલ થે સારે કરતા છુપકર કોન થા રે ? ૬

આપ કરે સખ ખેલ તમાશે નામ ધરાવે ઓરકા રે,

હાથ કીસીકે આવે ન બહો એસા તરકર^{૧૦} કોન થા રે ? ૭

કોન સમજતા થા સખ ખાતે^{૧૧} દેખતા સુનતા કોન થા રે ?

કોન કરતા થા મીઠી ખાતે^{૧૨} એસા સુંદર કોન થા રે ? ૮

૧ આત્મા તથા કાયાના લિન્ન લાવ સંબંધી ભજન છે. ૨ નાઝ =
ચાળા. ૩ ગુમાના = ગુર્વ. ૪ બખાન = વ્યાખ્યાન. ૫ રતમે = લડાઈમાં.
૬ ખાંડા (ખડ્ગ) = તરવાર. ૭ થાનેસર = સ્થાનેશ્વર, માલિક. ૮ તરકર = ચોર.

કોન કરતા મનમુખે^૧ મનમે^૨ કરતા કામ મન ધારે રે ?
 કીસકી શક્તિ થી તન અંદર ઇસકા ઇશ્વર કોન થા રે ? ૯
 કોન થા સોતા કોન થા જાગતા હલતા ચલતા કોન થા રે ?
 કીસકા થા ઘટ ધીચ ઉઝલા પૂનમ ચંદ્ર કોન થા રે ? ૧૦
 કોન થા ચેતન કોન થા જુતા કોન થા કરતા કામા રે ?
 કોન થા ઇસ મંદિરકે લીતર માલક મંદિર કોન થા રે ? ૧૧
 કીસને ચે મંદિર થા ખાંધા ઝીણી જાલી ખારીયે^૩ રે ?
 એસા સુંદર મહેલ બનાયા ચે કારીગર કોન થા રે ? ૧૨
 કોન થા ઇસમે^૪ આકર રહેતા કરતા હરતા કોન થા રે ?
 એસી જઠ કાયામે^૫ ચેતન છાના અક્ષર કોન થા રે ? ૧૩
 ચે કાયા થી ઘોડા કીસકા કીસકે હાથ લુગામાં રે ?
 જહાં ચાહા વહાં ઉસે દુકાયા ઘોડે ઉપર કોન થા રે ? ૧૪
 જળ વોહ નીકલ ગયા કાયાસે^૬ કાયા કેરા સ્વામી રે,
 પહા રહા માટીકા ઢીંગલા ઇસમે^૭ તનવર^૮ કોન થા રે ? ૧૫
 કીસકે ચે સળ કરતળ ઇસમે^૯ કીન્ને ચે નાચ નચાયા રે ?
 મહા બલી મહા શક્તિવાલા મસ્ત કલંદર^{૧૦} કોન થા રે ? ૧૬
 અળ તો કાયા બોલે નહીં મુને નહીં ના દેખે રે,
 હલે નહીં જોર ચલે નહીં ચે ઇસકા હાકર કોન થા રે ? ૧૭
 ઉસકે હુંડો ઉસે પીછાનો ઉસકો સમજો જુઓ રે,
 ઘડમે^{૧૧} જો દરિયા ભરા થા મહા સમુંદર કોન થા રે ? ૧૮
 જ્ઞાની કયા તું મેં મેં કરતા તું તો નહીં ચે કાયા રે,
 વોહી તું હે જો હે ઉસમે^{૧૨} દુળ અફસર^{૧૩} કોન થા રે ? ૧૯

ભજન સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ મનમુખે=વિચાર, ૨ તનવર=કાયાનો સ્વામી, આત્મા, ૩ કલંદર=
 બેપરવા, ૪ અફસર=આવીસર, માલિક

ગરબી સંગ્રહ.

ગરબી ૧.

ઠંડાલે વાંસળી વગાડી રે.^૧

(હું એક વાતવડી—એ રાહ.)

ઠંડાલે વાંસલી વગાડી રે મોહી રહી હું મનમાં,
રળીઆમણા રાગે રે ત્રેહ જાગી મુજ તનમાં, ઠંડાલે ૧
હું તો વ્યાકુળ થઈને રે સાહેલીઓનો સંગ તણ;
રસિયાજીને જોવા રે સળી ગઈ હું વનમાં, ઠંડાલે ૨
પાતળીયાના ડેરે રે નગારાંની ઠોર પડે,
ફૂડાં વાણંત્ર વાગે રે વીણા વાગે મહા ધુનમાં, ઠંડાલે ૩
એને સાંભળી દોડી રે શ્યામળીયાની સેજ ભણી,

૧ ભક્તિમાં મસ્ત બનેલા પુરુષો ઘણા પ્રસંગે પરમાત્માને પોતાનો પરમ પ્રેમી પતિ કહી પોતે તેની પ્રેમાળ સ્ત્રી બની શૃંગારરસથી ભક્તિ કરે છે ત્યારે એવી કવિતાને ભક્તિ શૃંગારરસની કવિતા કહેવામાં આવે છે; આ અને આ પછીની ઘણી ગરબીઓમાં તેજ પ્રમાણે કરેલું છે માટે તે ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓ છે; મીરાંબાઈ, દયારામ વિગેરે કવિઓએ આવી ઘણી ગરબીઓ લખેલી છે. ભક્તિશૃંગારરસમાં શૃંગારરસ ધ્યાનમાં લેવાનો નથી પણ શૃંગારરસ દ્વારાએ બતાવેલી ભક્તિ હિપર વિચાર કરી સાર થઈ શકવાનો છે. સુસલમાન કવિઓ પણ ફરસી ભાષામાં આવાં ભક્તિ-શૃંગારનાં ઘણાં કાવ્યો લખે છે, પરંતુ ફેર માત્ર એટલો છે કે તેઓ પરમેશ્વરની ખુબસુરત અપ્સરારૂપે કલ્પના કરી તેની ખુબસુરતીનું વર્ણન કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે (તે પ્રમાણે રચનાર અનવર મીયાંએ પણ આગળ કૃત્તીક ગ્રંથોમાં સારી રીતે વર્ણન કરેલું છે તે વાંચવાથી સમજવામાં આવશે.) અને ગુજરાતી કવિઓ ગુજરાતી ભાષામાં પરમેશ્વરની પતી તરિક્કે કલ્પના કરી ભક્તિભાવ જાહેર કરે છે. બન્ને કવિઓનો હેતુ શૃંગારરસદ્વારાએ ભક્તિ કરવાનો હોય છે. આ બાબતનો હસારો રચનારે પણ ખીજ ગરબીના વિવેચનમાં કરેલો છે.

સુખમણુ જઈ પોલી રે આનંદથી મહા સુનમાં, બહાલે૦ ૪
હરખે હરિવર ભેટયા રે દુગ્ધા મારી દૂર થઈ,
અતિ આનંદ પામી રે બહાલાજીના દર્શનમાં, બહાલે૦ ૫
રંગ રસિયાની સાથે રે પ્રેમથી હું રંગ રમી,
પ્રીતમજીને જોયા રે જ્ઞાનીએ દીલ દર્પણમાં, બહાલે૦ ૬

વિવેચન:—બહાલે યાને ખારેને. વાંસલી યાને ખાંસલી.
મોહી ગઈ યાને આશક હો ગઈ. રળીયામણા યાને ખુશગવાર,
બહોત અચ્છા. ટ્રેહુ યાને ઈંજીતીરામ ઈશ્કદા. બ્યાકુળા યાને દીવાન-
પન. સાહેલીઓ યાને સાથ રહેનેવાલી સઈયે; નફસકે, મનકે,
હવાસુંકે, અનાસુંકે, ખવાસ ઝોર ખ્યાલાત. રસિયા યાને આશક,
શરખે મહોખત પીનેવાલા. સખી યાને સઈ મુરાદ વુગુદ. વન યાને
સુનસાન જંગલ, વેરાન, જાગ્યે મહવીયત, જોખુદી. પાતળીયા યાને
નાઝુક, લતીફ, થેહ સીક્ત માશુક્કી હે. ડેરા યાને મકાન. નગારા
યાને નકારેહ, નોખત; મુરાદ આવાઝ સદાએ સરમંદ. વાજીત્ર યાને
શાઝ, ખાજે. વીણા યાને ખીન. ધુન યાને ખ્યાલ જમાના તસવ્વ-
રદા. શ્યામળીયા યારે પિયુ, સીક્ત માશુક્કી હે. સેજ યાને

૧. મુસલમાન લોકો આવી ભક્તિશૃંગારરસની કવિતાઓનો અર્થ સમજી
શક્તા નથી અને ઉલટો અર્થનો અનર્થ કરે છે એટલા માટે તેમને હું
ભાષામાં ગરબીઓનું રહસ્ય સમજાય અને ખરો અર્થ શું છે તે ખરાબર
લક્ષમાં આવે એવા હેતુથી આ વિવેચન રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ
શબ્દોના અર્થ અને ખુલાસા સાથે હું ભાષામાં લંગાણથી કરેલું છે. વળી
શા હેતુથી આવી ગરબીઓ અને ગઝલો લખાય છે, શા કારણથી આવી
રીતે શૃંગારરસ દ્વારાએ ભક્તિ કરવામાં આવે છે, શા માટે રાગ ગાઈ
ભક્તિ કરવી વિગેરે તમામ બાબતોનો ખુલાસો કરવા સારૂ રચનાર પોતાની
મુસલમાન કામમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયેલા પ્રાચીન વિદ્વાન લેખકોના ઉત્તમ
લેખના ઉતારા સાથે આ અને આ પછીની ચાર ગરબીઓનું વિવેચન કરેલું
છે; હિન્દુ લોકો આવી શક્તિશૃંગારરસની કવિતાથી વાકેગાર હોવાથી
શુન્નતામાં દીકા કરવાની જરૂર જણાઈ નથી; તો પણ હિન્દુ લોકોને
આ વિવેચન સમજાય તે માટે કંઈ હું શબ્દોના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે.

ખીસ્તર, પથારી, આરામકી જગાહ; મુરાદ મહવીયત ઓર બેખુદી દર સુખમના (સુખમણ્ડે ખીચ). સુખમણ્ડુ યાને રગ ઓર નાહીકા નામ હે. (દેખો ભજન ૨-૩ કી ટીકા ઓર દિવાળા) પોહી યાને સો ગઈ, બેખુદ હો ગઈ. મહાસુન યાને મહવીયત, બેખુદી, કના દર કના, યાને “મુતુ કપ્પલા અન્ત મુતુ”. થેહ કુરાન શરીકમેં કહા હે સો થેહ કના હે, યાને કસરે નક્સી કરકે નક્સકો? કતલ કરે, જ્યસા હદીસમેં ફરમાયા હે “ઉક્ટુલુ અન્ ફાસેકુમ બેસુયુપીલ મુજહે-દાતે વલૂ મુખાલેકાતે” યાને તમામ વસ વસે,^૨ ઓર ખ્વાહેશાત,^૩ ઓર અફઆલે^૪ ઝમીમા^૫ દુર હો જવે, નક્સ અખ્મારેકા મુકામ છુટ જવે તો થેહ કના હે, ઓર કુલ ખ્યાલાત^૬ ઓર ખવાસ હવાસુંકે,^૭ ઓર અનાસરુંકે^૮ ઓર નક્સકે જાતે રહે, ઓર કના હો જવે, યાને સુર ઓર મહો ઓર બેખુદ હો જાયે. હરિ યાને ખુદા. વર યાને પિયુ. ભેટ્યા યાને મીલીયા. હુગ્યા યાને હુખ, શીકર. અતિ યાને બહોત. રંગરસિયા યાને માશુક. પ્રેમ યાને ઈશ્ક. રંગ રમી યાને નાઝ ન્યાજ કીયે. પ્રીતમથ યાને મેહસુખ.

જ્યસા કે મસ્નવી શરીકમેં હઝરત મવલાના સાહબ રહમતુલ્લા અસયહેને અવ્વલ શુરૂઅ શેઅરમેં ફરમાયા હે—

શેઅર^૯—ખીશૂનવ અઝ નયુ ચે હીકાયત મી કુનદ,

વઝ જૂદાઈ હા શીકાયત મી કુનદ.

યાને ખાંસલીસેં સુનકે કયા ખાતે કરતી હે? વોહ અપની જુદાઈકી શીકાયત^{૧૦} કરતી હે, યાને ખાંસકે જંગલસેં ઉસકો કાટકર ચહાં લાગે હે, ઇસ વાસ્તે વોહ જુદાઈકે શીરાકમેં ઓર હુખ્ખુલ વતનકી^{૧૧} મહોખતમેં રેતી હે, ઓર ચીલાતી હે, ઓર વાવેલા^{૧૨} ઓર શોર-

૧ નક્સ=મન. ૨ વસવસે=વહેમ, ભ્રમણાઓ. ૩ ખ્વાહેશાત=વસ્તિઓ. ૪ અફઆલ=કૃત્ય, કામ. ૫ ઝમીમા=અશુભ. ૬ ખ્યાલાત=બ્લેમ. ૭ હવાસ=જ્ઞાન ઇશ્તિઓ. ૮ અનાસર=પંચબૂત. ૯ શેઅર=કાબ્ય. ૧૦ શીકાયત=ટીકા, પાઠન અગર રખરખાં કપકો આપતો તે. ૧૧ હુખ્ખુલ વતન=સ્વદેશ પ્રેમ. ૧૨ વાવેલા=દુઃખનો પોકાર.

સાર કરતી હે કે કિસને અવ્યય અપના તન જલાયા હે, ઝોર છગ-
રમે દાગ ખાએ હે, ઝોર છેડ પડાએ હે, ઇસ વાસ્તે ઉસ જુદાઈકી
બેકારીમે અપના મોઝ છગર ઈજહાર^૧ કરતી હે, ઝોર લોગ ઇસીકી
દર્દનાક^૨ આવાઝ સુનકર રેતે હે, ઝોર દિલ જલાતે હે, ઝોર
આહો^૩ ડિગા^૪ કરતે હે, ઝોર બેકારી કરતે હે. ઝોર મસ્તવીકે
શરેહમે ખાંસલીસે મુરાદ^૫ ઇનસાન કામીલ^૬ લીયા હે કે વોહ
અપને અસલી વતનકો છોડકર દુનિયામે આય હે, યાને તમઅન
અવ્યયકે હકીકતે મહંમદી હે, વહાંસે રહ^૭ જુદા હોકર કાલબે-
ઈનસાનમે આકર અંધેરી કોટીમે કેદ હુઈ હે, સો વોહ અપના
સુખસુલ વતન યાદ કરકે શોર મચાતી હે, ઝોર ઉસકા આવાઝ સુનકર
લોગ દર્દ ઝોર બેકારીસે જલતે હે, યાને ઉન લોગુકે અશઆર
સુનકર લોગુકે દિલુમે ઈશ્ક, મહોખત ઝોર દર્દ પેદા હોતા હે. ઝોર
મસ્તવી શરીફકી શરેહમે માઅને ઝોર લીયે હે, ઝોર કીસ્સા બહોત
તુલો તવીલ^૮ ખ્યાન કીયા હે, ઝોર યહાં મુખ્તસર^૯ ઈશારાહ મુરા-
કબેહકા^{૧૦} કીયા જતા હે, યાને વક્ત મુરાકબેહકે ખ્યાલકો દીમા-
ગકી^{૧૧} તરફ દીમાગમે આવાઝ અનહદકા યાને સદાએ સરમદકા
સુનતા હે, બહોત ઈકિસામકે^{૧૩} આવાઝ હોતે હે, ખાંસલીસે મુરાદ વોહ
આવાઝ હે. ઝોર નક્સ નાતકસે બે તુતકે મહંમદી યાને કીસમ
કીસમકા બેલનેકા આવાઝ હોતા હે વોહ ભી ખાંસલી હે. ઝોર
ખાંસલીકે અંદરસે બે આવાઝ આતા હે વોહ ખાંસલીકા આવાઝ નહી
હે, વોહ આવાઝ બજનવાલેકા હે કે ખાંસલીસે મુંહ લગાકે વોહ
બજનવાલા ઇંકતા હે તો ખાંસલીકે અંદરસે આવાઝ આતા હે. ઈસી
તરહ ઉસ બેલનેવાલેકા આવાઝ બજાનેવાલેસે નીકલતા હે, ઝોર

૧ ઈજહાર = જહેર. ૨ દર્દનાક = શોક પેદા કરનાર. ૩ આહો = નિશાસા.
૪ ડિગા = પેકાર. ૫ મુરાદ = એટલેકે, અર્થાત્. ૬ કામીલ = સિદ્ધ. ૭ રહ =
આત્મા, જીવ. ૮ કાલબ = શરીર, જોખીયું. ૯ તુલો તવીલ = વિસ્તારથી,
લંબાણથી. ૧૦ મુખ્તસર = ટુંકામાં. ૧૧ મુરાકબેહ = સમાધિ, ધ્યાન.
૧૨ દીમાગ = મગજ. ૧૩ ઈકિસામ = પ્રકાર.

મોહકક^૧ ઓર આરકું^૨ પર ઉસકા હાલ ખુલતા હે. યહાં મુખતસર મોહમીલ^૩ લીખ્યા હે, મો ઇનિસાનકે અંદર રહ હે વોહ સખ નાઝો^૪ ન્યાન,^૫ ઓર રેનાઈ,^૬ ઓર ખુશ ખેરામી^૭ સખમે કર રહી હે, ઓર વોહ રહ અપને વતનસે કે હકીકતે મહમદી હે કે વોહ રહ કુલ ઓર રહ દુર રહ હે. ઉસ વતનકો પહોંચનેકે વાસ્તે શોરે કીયાં કર રહી હે, મો વોહ નામ યાને નયકા યાને ખાંસલીકા બજાનેવાલા બે ઉસકો બજાતા હે મો થેક સુનકર અપને અસલી વતનકો યાદ કરતી હે, ઓર ખેકરાર હોતી હે, ઓર ઝાર બ ઝાર રોતી હે, ઓર ઉસકા મઝા ઓર ઉસકી લગજત આશકુંકો ઓર આરકુંકો હાંસલ હોતી હે, ઓર ઇસકો અધ્ધાહકા ઈસ્કિ ઓર ઉસકી મારેકત^૮ ન હોવે ઉસકો ઇનિ ખાતોકી યા ખખર? ઓર વોહ ઇનિ ખાતોકી યા બને? મો વોહ લોગ આશકુંકે ઓર આરકુંકે ઉપર સોહમતે રખતે હે, ઓર ઉનકો ખુરા કહેતે હે; મગર વોહ લોગ મુરદા દિલ^૯ હે. ઇસકો ઈસ્કિ નહીં હે વોહ આશકુંકે રાઝકો^{૧૦} યા બને? બ્યસા કે માદી સાહબ દરમાતે હે—

શેખર:—શુતરકે શોરે તરખ દર સર અસ્ત,

અગર આદમીરા ન આશદ ખર અસ્ત,

ન હોવે ઈસ્કિ ઇસકે દિલકે અંદર,

મરાસર બનવરસે હે વોહ કમતર.

યાને હકરત માદી સાહબ રહમતુલ્લા અલ્લયહે દરમાતે હે કે ઉંટુંકે દીમાગમે ઈસ્કિ હે કે અરખમે ઉંટ મંજલમે થક બતે હે તો ઉનકે આગે ઉંટવાસે હુદા^{૧૧} ગાતે હે તો ઉંટ મસ્ત હો બતે હે, ઓર મંજલ ખુશીસે કાટતે હે. હુસરી શેખરમે કીસીને કહા હે કે બે આદમીકે દિલમે ઈસ્કિ ન હોવે વોહ બનવરસે બી કમતર હે. ઓર મસ્તબી

૧ મોહકક = સર્વજ્ઞ, સર્વ હકીકત જાણનાર. ૨ આરકું = જ્ઞાની, બ્રહ્મ-જ્ઞાની. ૩ મોહમીલ = માંધમ. ૪ નાઝ = ચાળા, હાવલાવ. ૫ ન્યાન = આજીવન, લાસારી. ૬ રેનાઈ = ખેરવાઈના ચાળા. ૭ ખેરામી = ખુશીના ચાળા. ૮ મારેકત = જ્ઞાન, નમજ, ઓળખાણ. ૯ મુરદા દિલ = મરી ગયેલું મન. ૧૦ રાઝ = સેદ. ૧૧ હુદા = રાગ.

શરીરમાં મવલાના સાહજને કરમાયા હે કે—

મીસરાહ:^૧—હરકે ઈ આતશ ન દારદ નેસ્ત બાદ.
યાને જસકે દિલમેં ઇશ્કી આગ ન હોવે વોહ નેસ્ત યાને કના હો
બાવ. ઝહેરન ચેહ બહુઆ હે, મગર હકીકતન આપને દુઆકી હે
કે બુઝુર્ગ^૨ લોગ કીસીકો બહુઆ નહીં કરતે હે; લેહાઝા ચેહ કહા
હે કે બવાસે નફસાનીસે કના હો બાઈઓ. ઝોર મવલા બમી સાહબ
રહમતુલ્લા અલયહે ઝલીખાકે દીબાચેમેં ચેહ કરમાતે હે કે—

રોઅર:^૩—ગમે ઇશ્ક અઝ દિલે કસ કમ મ બાદ,
દિલે બેઇશ્ક દર આલમ મ બાદ.

યાને યા ઇલાહી ! ઇશ્કકા ગમ કીસીકે દીલમેં કમ મત હોઈઓ !
ઝોર બગેર ઇશ્કકા દિલ જહાંમેં^૪ મત હોઈઓ ! ઝોર ઇસિસે આગે
ઇશ્કકી સીકત^૫ કરતે હે—

રોઅર:^૬—શુનીદમ શુદ મુરીદે પેશ પીરે,
કે બાશમ દર સલુકશ દસ્ત ગીરે;
બ શુદત અરપા નશુદ દર ઇશ્કત અઝ બચે,
બીરવ આશક શવ વાંગિહ પેશે મન આયે;
મતાબ અઝ ઇશ્ક રૂ ગરચે મીબઝેસ્ત,
કે આં બેહેરે હકીકત કાર સાઝેસ્ત;
બ લોહ અબ્વલ અલેદ્ર બે તે ન ખવાની,
ઝે ફરઆં દરસ ખવાનદન કય તવાની ?

યાને આપ કરમાતે હે કે મેં સુના હે કે એક મુરીદ^૭ પીરકે પાસ
ગયા કે મેં ઉનકા મુરીદ હો જાઉં. સો પીરને ઉસકો કહા કે તું
આશક નહીં હે, જા કીસીકે ઉપર આશક હો, ઝોર શીર મેરે પાસ
આ તો મેં તુજકો મુરીદ કરું, અલી તેરેકો ઇશ્ક મીબઝીકી^૮
લી ખબર નહીં હે, શીર તું ઇશ્ક હકીકીકો^૯ કીસ તરફ પહોંચેગા ?
ઇશ્ક મીબઝીસે લી મુંહ મત શીરા કે ચેહી ઇશ્ક મીબઝી ઇશ્ક હકી-

૧ મીસરાહ = પદ. ૨ બુઝુર્ગ લોગ = મોટા પુરુષો. ૩ જહાં = દુનિયા.
૪ સીકત = તારીક, વખાણ. ૫ મુરીદ = ચેલો. ૬ પીર = ગુરુ. ૭ મીબઝી =
સાંસારિક. ૮ હકીકી = સત્ય, પરમેશ્વરનો.

કીકા પહોંચાનેવાલા હે, ઈસિદે ખગેર દરિયાએ હકીકીકા નહીં પહોંચ
સકતા હે, યાને જળકે તું અવલ તખતીકે^૧ અંદર અલેક ખે તે નહીં
પડે તો કુરાન કીસ તરહ પડ સકેગા ? ઝોર હકીસ ચરીકમે ભી ફર-
માયા હે કે “અલ મીબજો કનૂતર તુલ હકીકતે” યાને ઇશક મીબજી
ઈશક હકીકીકી સીડી હે, સો ખગેર સીડીકે ઝીને પર હરગીજ^૨ અલ
નહીં જતો હે. ઝોર ઈશક ચેહ હે કે “અલ ઈશકો જુનોનુન રક્ષો
ખીના હલ અકસે,” ઝોર “અલ ઈશકો નાઝન શીલ્કરમે તહરરકો
મા સેવલ મેહયુખે,” યાને ઇશક જુનુન હે કે અકલકી ખીનાકો
કબાહ દેતા હે, ઝોર ઇશક આગ હે કે સીવા મેહયુખકે^૩ સખકો
જલા દેતા હે, યાને મા સેવલ કુછ બાકી નહીં રહેતા. ઇશક એસા
રેહખર^૪ હે કે અબાહ તઆલા તક પહોંચા દેતા હે, ઝોર દુસરી
કોઈ ઈબાદત^૫ એસી નહીં હે કે ઇતિના જલદીસં ખુદાસં મીલા દેવે,
અગરમે વોહ ઈશક મીબજી હોવે, મગર ઈશક સચ્ચા હોવે, ઝોર
મહોબત દીલી હોવે, ઈશક એસી ચીઝ હે. એસા નહીં કે જ્યસા
ઈસિ ઝમાનેમે હરામખોરીકે વાસ્તે, યા કીસી ઝોર મતલબકે વાસ્તે
ફરેખસે^૬ ઝોર દગાસં મહોબત કરકે હસમે અપના કામ નીકાલ
લેવે, હસકો ઈશક નહીં કહેતે. ઈશક વોહ હે કે હસકા હી વો જાવે,
ઝોર હસકે સીવા ઝોર કીસીકો ન દેખે, વોહ સચ્ચા ઈશક હે. ઈશક
બદાનેવાલા ઝોર ઈશકા ઉમારનેવાલા હુસ્ન^૭ ખુખ^૮ ઝોર રાગ હે.
હસકે દિલમે ઈશક હો હસકો રાગ ઉમારતા હે, ઝોર હસકે અંદરમે
ઈસિરા^૯ પોશીદાહ^{૧૦} ઝાહેર કરતા હે, ઝોર રાગ મુતલક હરામ નહીં
હે. હઝરત મવલાના અબદુલ અઝીઝ સાહબ રહમતુલ્લાસં ચાહ
ખુખારાને રાગકે બારેમે સવાલ કીયા થા, સો હઝરતને મજબુએ
રસાયલ ખમશાહકે અંદર જવાબ દીયા હે કે “અસહ કોલ^{૧૧} યાને
બહેત સહી કોલ ચેહ હે કે ગીના મુજર્રદ અઝ મઝામીર ખીચ

૧ તખતી=પાટી, રસેટ. ૨ હરગીજ=કદી પણ. ૩ મેહયુખ=પરમેશ્વર. ૪ રેહખર=બોમિયો. ૫ ઈબાદત=અંદગી. ૬ ફરેખ=દગો. ૭ હુસ્ન=રૂપ, કીર્તિ. ૮ ખુખ=મુંદર. ૯ ઈસિરા=છુપો ભેદ. ૧૦ પોશીદાહ=ગુપ્ત, છાનો. ૧૧ કોલ=શાસ્ત્રવચન.

મજાહળ ધમામ આપુ હતીફકે જાયજ છે, ઓર દદ પળના લી
જાયજ છે, ઓર બહોત હદીસાં મોઝાધધિદ ધસિ રીવાતકી હે. " યહાં
સુખતસર લીખ્યા હે, ઉસ રીસાલેમેં દેખ લે. ઓર મજાકુલ આરશીન
તરજુમા અહયાલિલ હુલુમકી જીલ્દ દોઝમકે આદમેં જાળમેં હઝરત
ધમામ મહંમદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે કે " અલગી-
નાઝો ગીઝા અર રહે, કમા તઆમા ગીઝા ઉન નફસે. " યાને રાગ
રહકી ગીઝા^૨ હે; જ્યસા કે ખાના નફસકી ગીઝા હે; ઓર ધસિ કીતા-
બમેં બહોત શરેહ તદ્દસીલવાર રાગકે દુસ્ત હોનેકે ખાસમેં ધમામ મહં-
મદ ગીઝાલી સાહબ રહમતુલ્લાને લીખ્યા હે ઉસમેં દેખ લે. ઓર લીખતે
હે કે રાગકે હરામ હોને પર કોઈ નસ^૩ દલાલત^૪ નહીં કરતી હે, ઓર
ન ક્યાસ^૫ ઓર નસસે હમારી ગરઝ થેહ હે, જીસકો આં હઝરત
મહમ્મદાહો અલયહે વસધગને અપને કોલ^૬ યા ફેલસે^૭ ઝાહેર ફરમાયા
હો, ઓર ક્યાસસે વોહ માઝને મુરાદ હે કે જો આપકે અલકાજ^૮
ઓર અફઆલસે^૯ સમજમેં આતે હોં. પસ કીસી યીઝમેં ન નસ હો
ન ક્યાસ રાસ્ત^{૧૦} આતા હો તો ઉસ યીઝકી દુરમતકી^{૧૧} કોલ બા-
તીલ^{૧૨} હે, બલકે વોહ યીઝ દુસરી મુળાહરતકી તરહ સુતસેવર હોગી
ઉસકે ફેલમેં કુજા હજી^{૧૩} નહીં, ઓર નસ ઓર ક્યાસ હોતું રાગકે
મુળાહ^{૧૪} હોને પર દલાલત કરતેહે, ઓર રાગસેં જીસકે દિલકો હરકત ન
હો તો વોહ આદમી નાકસ^{૧૫} હે, ઓર એતેદાલસેં^{૧૬} હટાહુવા હે, ઓર
રહાનીયતસેં^{૧૭} દૂર હે, ઓર ઉઠુંસેં ઓર પરંદુસેં^{૧૮} બલકે તમામ બહા-
યમેં^{૧૯} તખીયતસેં કરીફતર^{૨૦} ઓર ખરાબ હે, ઓર જીસકો સંતાર
ઓર ઉસકે નગમેંસેં^{૨૧} દિલકો અસર ઓર હરકત ન હોવે વોહ શખ્સ

૧ રીસાલા = ચોપકી. ૨ ગીઝા = ખોરાક. ૩ નસ = દુરાનની આયત
અથવા શ્લોક. ૪ દલાલત = સાબીતી, પુષ્ટિ. ૫ ક્યાસ = કલ્પના. ૬ કોલ =
વચન. ૭ ફેલ = કામ, ક્રિયા. ૮ અલકાજ = શખ્સો. ૯ અફઆલ = કામ.
૧૦ રાસ્ત = સત્ય. ૧૧ દુરમત = હરામ. ૧૨ બાતીલ = નકાસું, ખોટું.
૧૩ હજી = હરકત. ૧૪ મુળાહ = છુટ. ૧૫ નાકસ = નુકશાનવાળો, ખોડવાળો.
૧૬ એતેદાલ = ઠહાપણ, સમજ. ૧૭ રહાનીયત = માણસપણું. ૧૮ પરંદુ = પશ્ચી.
૧૯ બહાયમ = પશુ. ૨૦ કરીફતર = વધારે અરાબ. ૨૧ નગમા = રાગ, ગાયન.

મીનકા પરામિ હોઈ એરે, ઉસડી કોણીકીર^૧ નહીં હે, યેહ સખ
ઈમામ મહમદ ગીઝલી સાહબ^૨ રહમતુલ્લા અલયહે^૩ કોલ હે, ઉનડી
કીતાબમેં ઉસકા ખુલાસા દેખ લે; યહાં તો ફક્ત મુખતસર લીખ્યા હે.

હઝરત કાઝી શેખ સનાઉલ્લા સાહબ પાતીપતી રહમતુલ્લા અલ-
યહે આપકે રીસાલેમેં લીખતે હું કે “ખીચ હીલ વ હુરમત ગીનાકે
નસુસ મુતઆરઝ આયે હું.” સો હઝરત અયુ હનીફા રહમતુલ્લાને
હુરમત ગીનાકે ઉપર ઓહથીયાતન ફતવા^૪ દીયા હું. જયસા કે
કાયદા ઉમુલકા હે કે “ઈન્દત તારકે હુરમતરા ખર ઈખાહત મુફ-
દમ મી દારન્દ, યાને વાસ્તે ઓહતીયાતકે હુરમતકા ફતવા દીયા હે,
હઝાકતન નહીં. ઓર મોલવી અબ્દુલ હદી સાહબને મજમુએ ફતા-
વેકી છુદ્દ દોઅમકે સદે ૨૫૩ મેં લીખ્યા હે કે “કોલ ફેસલ ઈસ
ખાતમેં જો મઓહદ ખીલ અહાદીસ યેહી હે કે નફસ ગીના ઉમુમત
મમનુઅ નહીં હે, અહકે ઉસમેં હુરમત યા કરાહત બ વજે અવારઝ ખારજ-
યેકે હે કે ઉસમેં હો,” ઓર મઝામીર સખ મમનુઅ હે બજુઝ દફકે. ઓર
કાફી ઓર ખઝાનેકે અંદર રીવાયત ફી હે કે “રાગ વગેરાકી હુરમત
મુકેયદ હે સાથ લહોટે ઓર જોકે બગેર લહો દે હો વોહ જયઝ હે.”
ઓર હઝરત શેખ શહાબુદ્દીન સહરવરદી સાહબ રહમતુલ્લા અલયહે
કે વોહ અકાબર ઉશમાએ ઝાહેરકે ભી યે, ઓર સરદાર ઓલીયા અલ્લા-
હકે ભી યે, ઉન્હુને ખીચ અવારીફકે કહા હે કે “અસ સમાઓ યસ
તજલે ‘હુર રહમતે મીનકા હીલકરીમ.” યાને રહમત ખુદાએ કરીમસેં
રાગ ખેચતાં હે. ઓર હઝરત ખવાબ અહાવોદીન નકશ બંદી રહમ-
તુલ્લાને ફરમાયા હે કે “મેં ન ઈનકાર કરતા હું સમાસેં ઓર ન યેહ
કામ કરતા હું.” ઓર ઈમામ શાશી રહમતુલ્લા અલયહે શતરંજકો
મુખાહ જનતે હું ઓર હાલાકે વોહ લહો^૫ હે. ઓર હુરમત ઉસકી
અહાદીસસેં^૬ સાખીત હે. ઓર શાફઈ^૭ તાવીલ^૮ કરતે હે કે મુસ-
કરાત^૯ સીવાએ ખમરકે^{૧૦} ક્લીલ^{૧૧} હો ઓર નશા ન લાવે, નગદીક

૧ તદખીર=કપાય. ૨ ફતવા=ફત્વો. ૩ લહો=ખેલ. ૪ અહાદીસ=
શાસ્ત્રવચનો. ૫ શાફઈ=ધર્મોપદેશ કરનાર. ૬ તાવીલ=ટીપ્પણ. ૭ મુસકરાત=
નિશાની ચીજો. ૮ ખમર=દાર. ૯ ક્લીલ=ચોરો.

હઝરત ઈમામ આઝમ સાહબ રહમતુલ્લા અલયહેકે હલાલ કે હાલાં
કે હઝરત રસુલે મકબુલ સલ્વાહ અલયહે વસલ્લમને ફરમાયા હે કે
“માં અસકરો કસીરહુ વ કલી લહુ હરામુન” ગરબકે મુસ્તહલ
મંઝામીરકો^૧ હલાલ જનનેવાલેકો કાફર કહેના હરગીઝ જયઝ^૨ નહીં
હે. ઓર જો કુછ કે ખીચ હાવીકે કુદસીને કહા હે કે “ઝકરા ઈસ-
મુલાહે ઈન્દા દરમુલ મઝામીર કુફરન.” સો મુરાદ ઈસિસેં ચેહ હે કે
મુતરખ યાને ઢાઢી લોગ વાસ્તે લહોકે દ્ધ બજતે હે, ઓર વક્ત
દ્ધ બજતેકે ઓર વક્ત તંબુરે બજતેકે ખીસમીલાહ કહેતે હે, ચેહ
કુફર હે, વાસ્તે તર્ફ કરને તાઝીમ^૩ ઈસ્મ અલાહકે નઝદીક માસી-
યતકે,^૪ ન ચેહ કે કોઈ દ્ધ બજવે, ઓર દુસરા શખ્સ સાથ અ-
લાહકે મશગુલ^૫ હોવે, ઓર હક હક^૬ કેહવે, ચેહ હાલ સખ શેખ
સનાઉલા સાહેબને અપને રીસાલેમે લીખ્યા હે. ઓર હઝરત શેખ
શહામુદ્દીન સહરવરદી સાહબ રહમતુલ્લા ખીચ અવારે ટુલ મારીકે
લીખતે હે કે “જો શખ્સ સમાકા^૭ મુતલક મુનકર^૮ હે બગેર
ઉસકે કે તફસીલ કરે વોહ ઇન ત્રીન બાતુંસેં એકસેં ખાલી ન હોગા;
યા તો વોહ મુનન^૯ ઓર અહાદીસસેં જાહેલ^{૧૦} ઓર નાવાકેહ હે,
ઓર યા તો વોહ ફરેક્તા^{૧૧} ઉન આમાલ^{૧૨} અખયાર પર હુવા હે
જો ઉસકે લીયે મુકદર હુવે હે, ઓર યા તો વોહ તખીયતકા ગખી^{૧૩}
હે, ઉસે ઝાક^{૧૪} નહીં હે, ઈસ લીયે વોહ ઇનકાર પર ઈસિરા^{૧૫} કરતા
હે ઓર સમાકા ઇનકાર વોહ શખ્સ કરતા હે કે જીસકી તખીયત
જામદ^{૧૬} યોને ખરતા હે ઓર અફસુરદાહ^{૧૭} હે કે ઉસે મુતલક^{૧૮}
ઝાક હી નહીં હે તો ઉસકો નામદ^{૧૯} કહા જતા હે, જયસા કે જીસકો

૧ મઝામીર=વાંત. ૨ જયઝ=ખસેખર, ચોગ્ય. ૩ તાઝીમ=અદબ,
સત્કાર, આદરમાન. ૪ માસીયત=ગુનોહ. ૫ મશગુલ=તલ્લીન. ૬ હક હક=
તત્સત્, પરમેશ્વર. ૭ સમા=રાગ. ૮ મુનકર=ઇનકાર કરવાવાળો.
૯ મુનન=શાંત ૧૦ જાહેલ=અજાણ. ૧૧ ફરેક્તા=પ્રેમાધીન. ૧૨ આ-
માલ=કર્મ, કૃત્યો. ૧૩ ગખી=મૂઢ. ૧૪ ઝાક=રસ, સ્વાદ. ૧૫ ઈસિરા=
આગ્રહ. ૧૬ જામદ=અંધાર્થ ગચેલી. ૧૭ અફસુરદાહ=દીલગીર. ૧૮ મુત-
લક=જરૂર પણ.

જમાડી^૧ લજ્જતસેં કુઠ વધરીયંત હી નહીં હે વોહ ક્યા બને ? ઓર અંધેકો જલાલે^૨ કાયકસેં^૩ કુચ નકા નહીં હે. ઓર શેખ અખુતાલીખ મકી રહમતુલ્લાને અપની કીતાબમેં લીખ્યા હે કે “ અગર સમાસેં સુન્નીલ સુતલક ગેર તુફસ્લીલ ઈનકાર કરે તો ૭૦ સીદ્દેકકે ઉપર ઈનકાર હોતા હે,” યેહ અવારકમેં દેખ લે. મજમુએ કતાવાડી ૭૧૬ સોયમકે સદે ૧૩૦ મેં મોલવી અબ્દુલ હક સાહબ લીખતે હું કે “ અગર કોઈ બ વજ્દ સાદીક ગેરીઆ વ તસન્નો ખડા હોવે માઝુર હે, ઓર આદામે સંહોખતસેં હે કે હાઝરીને મજલીસ ધતેઆ ઉસડી કરેં યાને સખ ખડે હોવે. ” ઓર જનાબ મવલાના ફરહુદીન સાહબ કંદહારી અપને રીસાલેમેં લીખતે હું કે “ મોલુદ શરીફકે પઠનેવાલે હઝરતકી પેદાયશકી ઝીકર જમ આતી હે તો ક્યામ ફરમાતે હું, યાને કવમા કરતે હું, યેહ બેલાશક મુસ્તહસન નઝદીક ઉસ્માએ એહલે સુન્નતકે હે. ઓર જો ઉસ્માને મુસ્તહસન બના હે વહી અશ્લાહ તાઅલાકે નઝદીક મુસ્તહસન હે. બ દલીલ કોલ ઈખતે મસઉદ રહી અશ્લાહો તાઅલા અનહોકે ‘ કાલા મા રાહુલ મુસ્લેમુન હસનન ફહોવા ઈન્દિલાહ હસનન. ’ ઓર મુસલમાનુસેં મુરાદ ઉસ્મા હેં કે ઇસને પહેલા મઝાહેબ અરબાકા સમુત લીખ્યા જતા હે, ઓર બરઝંજી ઓર હલખી વગેરાને બ ખુખી સાખીત કીયા હે કે ‘ ઈસિ તેહસાન ક્યા-મકા વકા વીલાહત આં હઝરત સલ્લાહો અલયહે વસલ્લમકે. ’ ઓર અકસર અવતાનમેં ઉસ્મા ક્યામ કરતે હું. ” યેહ મોલવી સાહબ ફરહુદીનને અપને રીસાલે મુનબ્વલ ઈમાન શી રહ્યે એહલે તુગીઆનમેં લીખ્યા હે.

રાગ ઈસ્કકો ઉભારનેવાલા હે એસા હુસ્ન બી ઈસ્કકો બંદાનેવાલા હે, ઓર ઈસ્ક ઓર હુસ્નમેં હમેશાંસેં લાગ^૪ હે, અગર કોઈ ઓરત યા લડકા બહોત હસીન^૫ કીસી આશકને સામને આ બંધે તો ઉમે ઈસ્ક ઉસકા જોર કરતા હે, ઓર અપના માશુક ઉસકો યાદ આતા હે,

૧ જમા = સંસારવિલાસ, સંભોગ. ૨ જમાલે = કાંતિ, રૂપ. ૩ કાયક = સુંદર. મોહકારક. ૪ લાગ = સંબંધ. ૫ હસીન = ખુબસુરત.

યાને પરવરદિગારકી કુંદરત કામેલા^૧ દેખકર ઉસકો આતશે હીજર^૨ વાલાતી હે, ઓર ઉસકા દિલ ખુદાકી તરફ રૂબુ હોતા હે, ઓર વોહ અલાહ તાઅલાકા વીસાલ આહતા હે, યા કોઈ હઝરત મેહયુબ સમ્મદાહો અલયહે વસલમક્ર આશક હો તો ઉસકા દિલ ઉધર રૂબુ હોતા હે, ઓર ચેહ મહોબતકા કાયદા હે કે અગર કોઈ અમ્મકા કારીગર ઓર એમીરલ સુનઅતમે^૩ હો, ઓર ઉસસે છસ કીસીકો મહોબત ઓર દોસ્તી દીલી હો જાવે, ઓદ વોહ કીસી ફર દેસકો ચલા જાવે, ઓર ઉસકી જુદાઈસે વોહ શખ્સ બેકરાર રહેતા હોવે, ઓર ઉસકે મીલનેકી આરઝુ^૪ અપને દિલમે રખતા હોવે, ઓર ઉસ કારીગરકી બનાઈ હુઈ બહોત ખુશનુમા કોઈ ચીઝ હોવે, ઓર ઉસ પર બહોત અમ્મકે નકશો નિગાર^૫ હોવે, ઓર વોહ ચીઝ ઉસ શખ્સકે સામને કીસી વક્ત આ જાવે તો ઉસી વક્ત ઉસ ચીઝકે દેખતે હી ઉસકો વોહ અપના દોસ્ત યાદ આ જાયગા, ઓર ઉસકા દિલ ઉસકી તરફ રૂબુ હો જાયગા. હાલકે વોહ ચીઝકી તરફ નજર ઉસકી હોગી મગર ઉસકા દિલ અપને મેહયુબકી તરફ લગા હોગા, ઓર ઉસ ચીઝકા ઉસકો ખ્યાલ નહીં હોવે, ઓર વોહ ઉસ ચીઝકે નકશો નિગારકો નહીં જાને કે ઇસ પર ક્યા ક્યા નકશા હે, ઓર વોહ જાન્ય અપને ઉસ યારસે દિલકો પ્રીરાકે ઉસ ચીઝકી તરફ ખ્યાલસે દેખેગા તથા ઉસકો ઉસ ચીઝકે નકશો નિગાર માલુમ હોંગે. ઇસી તરહસે અલાહકા આશક યા અલાહકી મારેફત સમજનેવાલા કીસી ખુબસુરત ઓરત યા લડકેકો દેખેગા તો ઉસી વક્ત ઉસકો અપના માયુક યાદ આવેગા. ઓર વોહ અપને મેહયુબકી તરફ રૂબુ હો જાવેગા, ઓર ઉસકા ઇસ્કે ઉભર આયગા, ઓર ઉસકી નજર ખ્યામખ્યા^૬ ઉસ લડકેકે સામને યા ઉસ ઓરતકે સામને લગી રહેગી, મગર ઉસકા દિલ અપને ખુદાકે યા રસુલે ખુદાકે સામને હાઝર હોગા. હકીકતન ખુદાહીકે સામને વોહ રૂબુ હોગા, ઓર ઉસકી તરફ ઉસકા ખ્યાલ નહીં હોગા, ઓર

૧ કામેલા = અકળિત પ્રભાવ, ક્યા. ૨ હીજર = વૃદ્ધાઈ. ૩ સુનઅત = કારીગરી. ૪ આરઝુ = આશા. ૫ નકશો નિગાર = ચિત્ર. ૬ ખ્યામખ્યા = ચલાવેને અગર નહીં ચલાવેને, સ્વાભાવિક રીતે.

ઉસકા કોઈ આજા^૧ ઉસકે દિલમેં યાદ નહીં હોગા કે આંખ એસી,
ઓર નાક એસી હે, ઓર મુંદ એસા હે, યેહ કુછ ઉસકા ખબર
નહીં હોગી, ફક્ત આંખેં ઉસકી તરફ હોંગી, ઓર ટકટકી આંધકર
ઉસકી તરફ દેખા કરેગા, એસા આશકુંકા હાલ હોતા હે; ઓર અગર
ખુદાદી મારેફતવાલા આરફ હે તો ઉસકો વોહ આદમી આયના હો
જાવેગા, ઓર ઉસકે અંદર વોહ આરફે બીલાહકો ખુદાદી નજર આવેગા,
ઓર વોહ ઉસ આદમીકો નહીં દેખેગા. ઓર ઉસસેં વોહ આરફ ને
રાક રમ્મઝ ઓર નાઝ ન્યાજ કરેગા વોહ ખુદાદીકે સાથ કરેગા કે અ-
લાહને આપ ફરમાયા હે કે “જ અય નમા તો વસ્તુ ફસમ્મા વજાહુલ્લા”
ઓર મા મુકીમાકે અંદર લી જા બ જા ગઝલકે નીચે યેહ શેઅર કહી હે—

શેઅર:—કે બ ચક્માને દિલ મુખિ બયુઝ દોસ્ત,

હરમેં બીની બીદાકે મજહરે એસ્ત.

યાને દિલકી આંખસેં સિવાય ખુદાકે ફુસરેકો મત દેખ, ને કુછ દેખે
ઉસકો ખુદાકો દેખતેકા આયના દેખ. મગર હરકેકે વાસ્તે એસા નહીં હે
કે જમાને હાલમેં એસે લોગ હેંકે નફસકે તાલિખ^૨ ઓર શેહવત^૩ ગાલિખ^૪
ઓર બહનૈયતીસેં કીસીકી તરફ દેખે યેહ હરામ હે. ઓર ક્યામતમેં^૫
અલાહ તાઅલા ફલ્હ^૬ ગરમ કરેકે કિનકી આંખોમેં ડાલેગા, યેહ અઝાબ^૭
કિનકો હશરમેં^૮ હોગા, ઓર આદમી નેક યા બદ ઉસકે અકવાલસેં^૯
ઓર અફઆલસેં^{૧૦} ઓર ચલનસેં^{૧૧} માલુમ હો જાતા હે, ઓર આશક
ઓર આરફતો પોશીદા રહેતા હી નહીં હે, વોહ તો ને હોશિયાર
લોગ હે, વોહ ઉસકો સમજ હી લેતે હે, મગર ઉસકો દેખતેકા આંખેં
ચાહીએ, યાને ને હસદકી આંખસેં દેખેગા ઉસકો માલુમ ન હોગા,
ઓર ને મહોબતકી આંખસેં દેખેગા તો ઉસકો માલુમ હોગા. ને
હસદકી આંખસેં દેખતા હે ઉસકો અપને એખ ઉસકે અંદર નજર આતે
હે, ઓર ઉસ પર વોહ બહુમાની કરતા હે; ક્યું કે હદીસ શરીફમેં

૧ આજા = શરીરનો ભાગ, અવયવ. ૨ તાલિખ = આધીન. ૩ શેહવત =
હાનદેવ. ૪ ગાલિખ = છતાંપેલા. ૫ ક્યામત = મહા મલય. ૬ અઝાબ =
શિક્ષા, દુઃખ. ૭ હશર = મહાપ્રલય પછી તમામ મરેલાં પ્રાણીઓની પાપ
પુણ્યનો નવાબ દેવાને ઉડવાની દશા. ૮ અકવાલ = બાલ્યાલ. ૯ હસદ = ઈર્ષ્યા.

લીખ્યા હે કે “અલ ધનિસાનો મીરઅલુલ ધનિસાન” યાને આદમી આદમીકા આપના હે, ઈસ વાસ્તે વોહ અપની પુરાધર્મે ઉસકે અંદર દેખેગા, ઓર ઉસ પર બહુમાની કરેગા, ઓર હઝરત મેહયુમ સલ્વાહ અલયહે વસલ્લમકી હદીસ હે “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” સં વોહ મુંહ ફેર લેગા, ઓર ઉસકી ઓળ જોઈ ઓર ગીમત? ગોઈ કરેગા. જયસા કે અખીલહળ હઝરતે મેહયુમ સલ્વાહો અલયહે વસલ્લમકી જળ દેખતા થા તો વોહ અપની પુરાધર્મે ઉનકે અંદર દેખતા થા ઓર ઉનકો પુરા કહેતા થા. ઓર જો મહોમતકી આંખસે દેખેગા, ઓર ખુદ નેક આદમી હોગા તો ઉસકો ઉસકે અંદર નેકીયે નઝર આવેંગી કે જેહ એસે અલનકા હે, ઓર નેક હોગા, ઉસમે પુરાધર્મે નહીં હોવે, વોહ ખુદ નેક હોગા તો ઉસકે અંદર નેકીયે નઝર આવેંગી. ઓર “ઝન્નુલ મોમીનીન ખેરા” પર ઉસકા અમલ હોગા. જયસા કે સૈયદના હઝરત અબાઅકર સીદીકે રદીઅલ્લાહો અનહો મેહયુમ સલ્વાહો અલયહે વસલ્લમકી દેખતે થે તો બહોત ખુશ હોતે થે, ઓર બહોત સીક્ષત કરતે થે, સો જયસા છસકે દિલકે અંદર હોગા વયસા ઉસકો દુસરેકે અંદર નઝર આવેગા, યાને જો ચીઝ હંડીકે અંદર હોગી વોહ જળ હંડી જોશ કરેગી યા હીલેગી તો વહી ચીઝ હંડીકે અંદરસે અહાર પડેગી, જેહ કાયદા હે.

ગરબી ૨.

મારા મહોલે આવો રે.^૨

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

આવો આવોને અલખેલા મારા મહોલે આવો રે,
દાસી જાણીને દયાળા દયા દિલમાં લાવો રે, આવો ૦ ૧
હાથ જોડીને કહું છું હું મારા સમ માનોને,
સાચા સ્વામી શ્યામળીઆ સુંદરને મનાવો રે, આવો ૦ ૨

૧ ગીમત = નિંદા. ૨ બક્ષિતશુગારરસની ગરબી છે. પ્રેમી વિચારીના અનન્ય હિદાય છે.

હું તો દાસી છું તમારી દયાળાજી દિલ રાખો,
 બહાલા છાતી લગાડીને પ્રેમથી બોલાવો રે, આવો ૦ ૩
 આગ લાગી છે અંતર માંહ ત્રેણુ ઘણો બાળે રે,
 મુજ બળતીને વાલમજી આવીને રીઝાવો રે, આવો ૦ ૪
 કોનાં ઘેર રહો છો રાત સાચું બોલો શ્યામળીયા ?
 આવી જ્ઞાનીને પ્રભાત શા માટે જગાવો રે ? આવો ૦ ૫

વિવેચન:—અલબેલા યાને ખુબસુરત નાજુક બદનવાલા મહોલ
 યાને ઘર. દાસી યાને બાંદી. દયાળા યાને રહેમવાળા. દયા યાને રહેમ.
 સમ યાને કસમ, સોગંદ. સ્વામી યાને મીયાં, માલક. શ્યામળીયા
 યાને ઝાતે પાક ખુદસેં મુરાદ લી હે, લાહુતકા મુકામ હે હે ગંજ
 મખશીસેં એક નૂર બા બુમલે સીક્ષત અક્ષાહને ઝાહર કીયા માનીંદ
 રાતકે યાને ચેહ મરાતબ ગેબકા હે, ઇસકે હકીકતે મહંમદી કહેતે
 હે, વોહ ઉસકી પહેલી તજલી હે; અવ્વલ ગંજ મખશી થા કે “કુતો
 કંઝત મખશીયત” યાને મેં ખજાના છુપા હુવા થા, વોહ શ્યામલીયા
 હે, દિલ ચાર કિસમ પર હે, એક દિલ ઉમ્મીદમાગમે એક તુકતા
 સ્વાહ માનીંદ આંખકી કીકીકે હે, સો જગ્ગ મુરાકબા કરકે ઉસકા
 તસવ્વર બાંધકે ઉસકા મુશાહદા કરે તો વોહ સ્વાહી તમામ બદનકે
 ઘેર લેતી હે, ઝોર ચેહ અમલ કરનેસેં લાહુતકે મુકામ પર પહોંચતા
 હે, વોહ શ્યામલીયા હે. સુંદર યાને ઝોરત. પ્રેમ યા મહોબત,
 ઇશ્ક. અંતર યાને દિલ, કલ્મ. ત્રેહ યાને ઇશ્કકા સોઝ. બાળે યાને
 જલાવે. વાલમજી યાને પ્યારા. રીઝાવો યાને ખુશ કરો. પ્રભાત
 યાને મુખે સાદીક. શા માટે યાને કીસ વાસ્તે.

વાઝે^૧ હોકે શેઅરકા ઇસ્તીલાહ^૨ શાઅરને^૩ ત્રીન કીસમ પર
 બાંધા હે. દારસકે શાઅરને જવાન લડકા બેરીશેકા^૪ ઇસ્તીલાહ બાંધા હે
 ઝોર ઉસીકી સીક્ષત કી હે, ઝોર હિન્દુસ્તાનકે શાઅરને ઝોરત જ-
 વાન ખુબસુરતકા ઇસ્તીલાહ બાંધા હે ઝોર શેઅરમેં ઉસીકી સીક્ષત

૧ વાઝે=માહુમ. ૨ ઇસ્તીલાહ=રીત, ખુદ્દતિ. ૩ શાઅર=કવિ.
 ૪ લડકા બેરીશેકા=દાદી વગરના બેટાનો.

કી છે, ઓર યુજરાતકે શાઅંકને મદદકા ઇસ્તીલાહ શેઅરમેં બાંધા હે
 જ્યસા ગોપી ઓર કહાન. ઇસી તરહ આશકુંને બી મદદકા ઇસ્તીલાહ
 બાંધા હે કે અપને મેહયુગ સપ્પલાહો અલયહે વસલમકો અપના મીયાં
 અનાયા હે ઓર અપની તરફ મોઅનસકા^૧ સેગા લગાયા હે, યાને
 અપનેકો ઓરત અનાયા હે, ઓર મેહયુગસેં નાઝો ન્યાજકી ખાતે
 કી હે. ઓર ચેહ મેહયુગકી કમાલ તાઝીમ^૨ હે, ઓર અપની નિહા-
 યત^૩ ન્યાજ યાને આજઝી ઓર ખાકસારી^૪ હે, ઓર ઇસિમેં બ્યાદા
 લુદ્દ^૫ ઓર ન્યાજ હાંસલ હોતા હે, ઓર કુરાન શરીફમેં ૯૯ નામ
 અલાહ તાઅલાહે હે, વોહ સખ મુઝકરકે પુકારે હે, કોઈ નામ મોઅનસકે
 સેગેસેં નહીં લીયા હે, ઇસિ વાસ્તે બી ઉસકા નામ લેનેમેં અદમ ચાહીએ:
 લેહાઝા આશકુંને ઉસકો મુઝકર બનાયા હે, ઓર નિહાયત ઇજઝ
 ઓર ઇન્કેસારીકે^૬ વાસ્તે ખુદકો મોઅનસકે સેગેસેં પુકારા હે. ઇક્ત
 દો નામ ખુદકે મોઅનસકે સેગેસેં હે; ૧ રૂહ ઓર ૨ ઝાત યાને ઝાતે
 સુતલક, ચેહ દો નામ મોઅનસકે સેગેસેં હે; ઓર આશકુંકે અશઆફમેં
 ઇસ્કિ ઓર મહોબત બઢાનેકે લીએ નાઝ ઓર ન્યાજકી ખાતે હોતી હે,
 ઓર ચેહ ઉનકી ઇબાદત ખાસ ઓર ઇખલાસ^૭ કી હે; ઓર ઇસિસેં
 અલાહ તાઅલા ખુશ હે. જ્યસા હઝરત મૌલાના સાહબ રહમતુલ્લા
 અલયહે મસ્તવી શરીફમેં એક ચરવાહેકી^૮ હીકાયત લાયે હે કે “હઝ-
 રત મુસા પેગંબર અલયહીસ સલામકે વક્તમેં એક ચરવાહા થા, વોહ
 કીસી જંગલમેં રાતકે વક્ત અપને ખ્યારે મેહયુગકે સાથ ઇસ્કી મ-
 સ્તીમેં ઓર મહોબતકે ઝાકસેં નાઝ ઓર ન્યાજકી ખાતે કર રહા થા.
 ઓર ચેહ કહેતા થા કે, “યા પરવરદિગાર મેરા! અય મેરે મીયાં! તું
 કહાં હે? તું મુજસેં મીલતા નહીં? અગર તું મુજસેં મીલે તો મેં
 નેરી જુતીયુંકો થીગલે હું, ઓર તેરે કપડે ધો લાવું, ઓર તેરે સર-
 મેંસેં જુવાં ચુનું, ઓર કંગઈ કહે,^૯ ઓર તુજકો નીલાઈ, ઓર તું

૧ મોઅનસ = સ્વીનતિ. ૨ તાઝીમ = માન, મોઝાઈ, ૩ નિહાયત =
 ઘણીજ. ૪ ખાકસારી = લાચારી; ગરીબાઈ. ૫ લુદ્દ = આનંદ સાથે પ્રેમનો
 આવેશ. ૬ ઇન્કેસારી = લાચારી. ૭ ઇખલાસ = નિષ્કામ અંદેશી. ૮ ચરવાહા =
 ગોવાળ. ૯ કંગઈ કહે = માથું ઓળાવું.

ખિમાર હોયે તો તેરી દયા કંઈ, ઓર તેરા ઘર મુજકો ખતલાયે તો
તેરે વાસ્તે બકરીયે^૧ દોકર દુધ લાઈ, ઓર તેરે વાસ્તે રોટી પકાઈ
લાઈ, ઓર તુજકો ખીલાઈ, ઓર દંડા પાની તુજકો પીલાઈ, ઓર
તેરે પાઈ દાણું, ઓર તેરી ખીદમત કંઈ,” એસા વોહ ચરવાહા મહો-
ખતકે ઝાંક ઓર શોકમે^૨ કેહ રહા થા. ઓર હઝરત મુસા નખી
અલયહીસ સલામ ઉધરસે^૩ નીકલે; તો ઉન્હુને યેહ સખ મુના તો
અહોત ગુસ્સેહ હુવે કે યેહ ક્યા વાહી તખાહી^૪ શરીઅતમે^૫ ખીલાઈ^૬
કુદર^૭ બકતા હે! શીર હઝરત મુસા અલયહીસ સલામ ઉસકે પાસ
ગયે ઓર ઉસકો કહા કે “અય બેવકુદ! યેહ ક્યા કુદર બક રહા હે?
તું તોખા કર, અલ્લાહ તાઅલાહી ઝાત પાક મુનજઝા^૮ સખ ચીઝમે^૯
હે, ઓર તું એમે કુદર કલમે બક રહા હે;” એસા મુસાને ઉસકો
કરાયા; સો વોહ તો ખિચારા ખામોશ^{૧૦} હો ગયા, ઓર ઉસકો વોહ
મુકામ છુટ ગયા, યાને વોહ મહોખતકી ખાતે^{૧૧} છુટ ગઈ, ઓર હઝરત
મુસા ચલે ગયે. શીર ઉમી વક્ત હઝરત મુસા અલયહીસ સલામકે
ઉપર અલ્લાહ તાઅલાહી તરફમે^{૧૨} વહી^{૧૩} આઈ, ઓર ઇપકા કહેલાયા કે
“અય મુસા! હમારે દોસ્તકો તુમને હમસે^{૧૪} જુદા કર દીયા, હમને તુમકો
હમારે બંદુકો હમારેસે^{૧૫} મીલાનેકે વાસ્તે ભેજે હે^{૧૬} યા જુદા કરનેકે વાસ્તે?
બંઓ, હમારે દોસ્તકો ખુશ કરો.” એસા ઇપકા આયા. ધક્કિ લીયે
હઝરત મુસા ઉસી વક્ત ઉસ ચરવાહેકે પાસ દોડે ગયે, ઓર ઉસકે
આગે ઉઝખાહી^{૧૭} કી. સો આશકુંકા એસા હાલ હોતા હે.

મૈલાના સાહબને ઉસી મુકામમે^{૧૮} મસ્નવી શરીફમે^{૧૯} ફરમાયા હે
કે હરેકકો અપની ઇસ્તીલાહ જુદી હોતી હે. સીધીયુંકો સીધી ઇસ્તી-
લાહ ઓર હીંદીયુંકો હીંદી ઇસ્તીલાહ હોતી હે. હરેક અપની ઇસ્તી-
લાહકે મુજબ અપને રખકી બંદગી કરતા હે. ઓર હદીસ શરીફમે^{૨૦}

૧ શોક = મનની ઈચ્છા, ઉમેદ. ૨ વાહી તખાહી = બંધબસત, દોસ્ત
સવારા. ૩ શરીઅત = મુસલમાનના ધર્મનો રસ્તો. ૪ ખીલાઈ = વિચર.
૫ કુદર = પરમેશ્વરને નહીં માનવું તે, નાસ્તિકપણું. ૬ મુનજઝા = તિરંગત.
૭ ખામોશ = સૂપ. ૮ વહી = દેવતાની મારફત મોકલેલો સંદેશો. ૯ ઉઝ-
ખાહી = આજીવ કરી માફી માગવી તે.

ભી કરમાયા હે “ ઇન્દ્રિયાહા લા યન ઝુરો ઇલા સોવરે કુમ વ આમાલ કુમ વલાકીન યન ઝુરો ઇલા કુલુએ કુમ વ નૈયાતે કુમ ” યાને અલાહ તાઅલા તુમારી સુરતુંકો નહીં દેખતા હે કે તુમને ઉપરકા સખ બનાવ લોગુંકે દેખનેકે વાસ્તે કર રખ્યા હોવે. લંબી દાઢી, ઓર બડી તરખીહ,^૧ ઓર બડા ઝુલ્લા, ઓર બડા દસ્તાર^૨ બાંધા હોવે, ઓર વોહ તુમારે આમાલુંકો નહીં દેખતા હે કે ઝાહરમે લોગુંકો દીખાનેકે વાસ્તે લંબી નમાઝે પઢો, ઓર બહોત નફલે^૩ પઢો, ઓર બહોત તરખીહ શીરઓ; ચેહ સખ લોગું કે બતલાનેકે વાસ્તે કરતે હો, ઓર દિલમે ઉસકી મહોબત ઓર ઇખલાસ નહીં રખતે તો વોહ તુમારે ચેહ આમાલુંકો ભી નહીં દેખતા હે, મગર વોહ તુમારે દિલુંકો ઓર તુમારી નૈયતુંકો દેખતા હે, એસા હદીસ શરીફમે ભી કરમાયા હે. ઇસ લીયે આશક લોગ ઉસીકી મહોબત ઓર ઇખલાસમે ઉસકે સામને નાઝો ન્યાજ કરતે હે, ઓર ઉસકે ઇશ્ક ઓર મહોબતકે કલામ^૪ કરતે હે, ઓર ઉસસે ન્યાજ હાંસલ કરનેકે વાસ્તે ઓર ઉસસે દિલ લગાનેકે લીયે અપને તઈ ઉસકે સામને મોઅનસકે મેગેસે ઝાહર કરતે હે. ઓર એસે આશક બહોત હુવે હે. બ્યસે કે કાઝી મેહમુદ દરિયાઈ સાહબ, છનકા મઝાર શરીફ કસ્મે ખીરપુરમે હે, ઓર હઝરત મુસા સોહાગ સાહબ, છનકા મઝાર શરીફ શેહર એહમદાબાદમે હે વગેરહુ દુસરે ભી એસે આશક બહોત હુવે હે કે ઉન્હુને અપને તઈ મોઅનસકે મેગેસે પુકારા હે. બ્યસા એક આશકને સાથ ન્યાજકે ઓર ઇન્જીકે ચેહ દોહરા કહા હે—

દોહરા—છન હુંડા તીન પાઈયા ઘેરે પાની પેહ,

મેં પાપન હુબન ડરી રહી કિનારે બેદ.

ચેહ દોહરા મુરકમેકે હાલમે કહા હે, મગર ચેહ કમતર વાસ્તે તુલ હોનેકે શરેહ^૫ ઉસકી નહીં લીખતા હે. ક્યું કે ચેહ કિતાબ મુખતસર હાલસે લીખનેકી હે, ઓર ઇસ કિતાબમે ફક્ત ઇસ કમતરકી હી તસનીફ શતસે^૫ સખ ચીઝે હે; દુસરે કીસીકી ભી તસનીફકી એક ચીઝ ભી નહીં

૧ તરખીહ = માળા. ૨ દસ્તાર = મુગડ, પાપડી. ૩ કલામ = વાત.

૪ શરેહ = દીકા. ૫ તસનીફત = કાવ્ય, લેખ.

લી હે, મગર આયાત, હદીસ, મકુલા, યુઝુર્ગાં ઝોર કોઈ શેઅર અશ-
આર તમસીલકે વાસ્તે ઝોર મુનાસબતકે વાસ્તે ઈસમે લીખ્ખી હે.

ગરબી ૩.

દિલડાં પિયુજીને દીધાં રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

દિલડાં પિયુજીને દીધાં રે પ્રેમ રસ ભર પીવા,
હરિએ હરખથી લીધાં રે થયાં અમે મરજવાં, દિલડાં ૧
યઈ આનંદ હેલી રે રંગીલાથી રાસ રમી,
હેડે હરખ ન માયે રે પિયુના હું મનમાં ગમી, દિલડાં ૨
મોહન મંદિર આવ્યા રે મહા પદ હું પામી,
મેલી સખીઓની ટોળી રે લાવે લેટીયા સ્વામી, દિલડાં ૩
સુખમણ સેજમાં પોઢી રે રંગીલાથી રસ પીધા,
બહાલે પ્રેમરસ પાઈ રે મનડાં હેરી લીધાં, દિલડાં ૪
મને હરિ રંગ લાગ્યો રે આપો મારો ભુલી ગઈ,
માફે તન મન ધન સૌ રે અર્પણ કરી અળગી રહી, દિલડાં ૫
હવે હું મને જોળું રે હું તો કહીં જડતી નથી,
મારો પિયુ મને દરસે રે સર્વે વસ્તુમાં સખી, દિલડાં ૬
માફે હું પણું જોઈ રે પિયુતું હું અંગ બની,
જ્ઞાની આતમ ઈશ્વર રે મળી એક રંગ બની, દિલડાં ૭

વિવેચન:—દિલડાં યાને દિલ. પિયુજી યાને માથુક. પ્રેમ-
રસ યાને શરાખે ઈસ્ક વ શોક. હરિ યાને માલક. મરજવાં યાને
મુતુ કમલા અન્ત મુતુ યાને મરનેસે. ચહેલે મરના. હેલી યાને રેલ,
ખારીશકા બરી હોના એસા ઈસ્કા ઉમાર રંગ રેલ હો બના. રંગીલા
યાને માથુક. રાસ રમી યાને નાઝો ન્યાન્ઝ ઝોર શોકડી ખાતે કરી.

૧ લક્ષ્મી ગારરસની ગરબી છે, સંયોગ સ્વરૂપમાં સમાધિ ધ્યાન બતાવ્યું છે.

પિયુ યાને માથુક. મોહન યાને મેહયુખ. મંદિર યાને ઘર, દિલ. મહામદ યાને બહોત બડા મરાતખ ફના શીલા ઓર બધા બિલાલા. સખીઓ યાને વસ વસે નક્સાની વ ખવાસેં અનાસરા. ભાવે યાને મહોખતસેં. ભેટીયા યાને મીલ ગયા. એક રંગ યાને મારેફત કમાલસેં મન અરફા. નક્સહુ ફકદ અરફા રખ્યહુટ્ટી હકીકત માલુમ હુઈ, ઓર અનીયત ખાસકો સમજમેં આઈ. જયસે મનસુર ખાયઝીદ ઓર શમસોદીન તખરેઝી રહમતુલા અલયહેને બના. અય અઝીઝો! ઇસ્તીલાહ આશકુંકી ઓર આરકુંકી સમજના ચાહીયે કે ઇફ્ત સીવાય ઝાતે ખારીકે? નહીં હે, મગર ઇસ્તીલાહ હરેકકી જૂદી જૂદી હે ઓર મારેફત બી સખકી ખરાખર નહીં હોતી હે. કીસીકો કમ કીસીકો જ્યાદા હોતી હે, મગર રૂબુ સખકા અજ્ઞાહીકી તરફ હોતા હે, ઓર ઝાત મુતલક ગેખ હુયતમેં તો કુછ કલામ હી નહીં હે કે કોઈ કુછ કેહ સકે, ગોકે વાજેયુલ વુજુદ હે, ઓર હમા સીફાત^૨ ઉસમેં મોજુદ હે, મગર યહાં સુલમે સીફાત હે કે કુછ કહા નહીં જતા હે, ઓર જખ પહેલા મરાતખ તવહીદકા^૩ ઝુહુરમેં આયા કે હકીકત મહંમદી હે વોહ તુખમ^૪ હે, કુલ મોજુદાત^૫ ઓર જુમલે મખલુકાતકા^૬ ઓર દુસરે મરાતખમેં કે ઇલાહીયત હે. કુલ અસમા જલાલી વ જમાલીકી સીફાત ઝાહર હોકર ઝુહુર કસરતકા હુવા હે, મગર યેહ દો મરાતખ ગેખકે હે, ફીર તીસરા મરાતખ રહકા હુવા, તખ યેહ નીદા^૭ હુઈ કે “અલસ્તો^૮ એ રખ્મે કુમ” તખ તમામ રહુને ગવાહી^૯ દી, ઓર ઇક્રાર કીયાકે “કાલુ^{૧૦} બલા શહેદના” સો વોહ રહ સખવુજુદ^{૧૧} ઇઝ્ઝાફી^{૧૨} અંદર નાઝો ખીરામ^{૧૩} કર રહી હે, ઓર ઉસીકી ચાંદ તરફ હુમવામ હે, ઓર વોહ રહ એમીસ્લ ઓર એમાનીદ^{૧૪} હે, ઓર

૧ ખારી = પરમેશ્વરનું નામ. ૨ હમા સીફાત = તમામ ગુણો. ૩ તવહીદ = એક બ્રહ્મ. ૪ તુખમ = ખીજ. ૫ મોજુદાત = દુનિયાની ચીજો. ૬ મખલુકાત = તમામ જીવ. ૭ નીદા = આકાશવાણી. ૮ અલસ્તો જે રખ્મે કુમ = શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી? ૯ ગવાહી = સાક્ષી. ૧૦ કાલુ બલા શહેદના = હા અમે કબુલ કરીએ છીએ. ૧૧ વુજુદ = શરીર. ૧૨ ઇઝ્ઝાફી = વધાંશે. ૧૩ ખીરામ = લટકે. ૧૪ એમાનીદ = અદ્વિતીય, જેની ખસેખર ખીજે કોઈ તથી એવો.

એમકાન હે કે ફલાની જગાહ ઉસકા મુકામ પુણુત્તમેં હે એસા નહીં હે, મગર ઉસકા લગાવ^૧ પુણુત્તે સાથ એસા હે જયસા આશક ઝોર માથુક એક હેં; સો અવ્વલ હકીકત સમહઝરાત ખમસાહકી સમજે ઝોર અસમાઈકી સીકાતુંસેં વાકેઃ હોવે, ઉસકેં બાદ જો કોઈ આશકુંકે ઝોર આરકુંકે કલામમેં કુંઝ સુખન^૨ કરે તો બળ^૩ હે, વ ઈલા નહીં તો ખામોશ રહેના બહેતર હે કે કીસી આરીફને યા આશકને કુંઝ કલામ કીયા હોગા તો ઉસને કુંઝ સમજકે હી કીયા હોગા, સો છતની બાતેં આશકુંકી ઝોર આરકુંકી હેં વોહ ઉનકી ઈસ્તીલાહકે મુજબ રાસ્ત હોંગી ઝોર થેહ સબ બાતેં નાજો ન્યાજકી હેં, કીસીને પુણુદ ઝોર ફહકી ઈસ્તીલાહ દી હે, કીસીને દિલકી ઝોર હઝરત મેહ-મુખ મહંમદ મુસ્તુફા સલ્વાહો અલયહે વસલ્લમકી ઈસ્તીલાહ કી હે.

ગરબી ૪.

પ્રેમ પિયુલથી પીધા રે.^૪

(કહું એક વાતલડી—એ ગાહ.)

પ્રેમ પિયુલથી પીધા રે બહાલા વિના કેમ રહીએ ?
નામ નાથનાં લીધાં રે બીજાં નામ શિદ લઈએ ? પ્રેમ ૦ ૧
પિયુલ પ્રીત લગાડી રે માફ મન હેરી ગયા,
મને બ્યાકુળ કીધી રે ઝોળંગો શું દઈએ ? પ્રેમ ૦ ૨
સ્વપ્ના માંહે આવી રે માફ ચિત્ત ચોરી ગયા,
વરણાગી છે કીધી રે બહાલા તમને શું કહીએ ? પ્રેમ ૦ ૩
મારા મંદિર ન આવ્યા રે બહાલા મારા વરણાગીયા,
મને મુખડું દેખાડો રે તમને મુકી ક્યાં જઈએ ? પ્રેમ ૦ ૪
મારો જીવડો તલપે રે બહાલા વિના હે રે સખી,
મને રજની^૫ ન જાણે રે અમે દુઃખ કેમ સહીએ ? પ્રેમ ૦ ૫

૧ લગાવ = મેળાવ. ૨ સુખન = વાત. ૩ બળ = ખરી, સાબીત.

૪ સક્તિશી ગારરસની ગરબી છે, ઘાયલ પ્રેમીના વિયોગદુઃખના ઉદ્ગાર છે. અતિ સક્તિભાવ બતાવે છે. ૫ રજની = રાત.

હવે કોઈ મનાવો કે રૂઠ્યા રસિયા વરને,
મારી વાર ન કીધી કે સખી મારી કોઈ સધએ, પ્રેમં ૬
જાની પ્રેમ રસ પીને કે પિયુ સાથે પ્રીત કરો,
ચાહે જીવડો જાયે કે હવે જૂઠાં કેમ થઈએ? પ્રેમં ૭

વિવેચન:—પ્રેમ યાને શરાબે ધરક. પિયુજી યાને હકીકતને
જાતખારી, ઉરફને હઝરત મેહબુબ મહંમદ સુરતુશ સલ્લાહો અલયહે
વસલ્લમ, કીનાયતન રહ. કે રોએ અઝલસે “અલસ્તો એ રખો કુમ”
કી નીદા સુનકે યહાં આઈ હે, સો નાઝો ખીરામ હર સેમે હકીકતે
મહંમદી ખતલા રહી હે, વહી રહ જો કુછ હે સો હે; ઓર ઉસકી
હરેક જા હુમધામ હે, ઓર ઉસકી હકીકત હઝરતે મેહબુબ સલ્લાહ
અલયહે વ આલેહી વ અસહાબેહી વસલ્લમને પોશીદા રખી હે, ઈસ
લીયે યહાં કોઈ કુછ કલામ નહીં કર સકતા, એસા હકીકતે રહ ધન્સા-
નીમે કહા હે. ઓર બાઝે મશાયખ રહમ અલ્લાહને ચેહ કહા હે.
જયસા હઝરત ખવાજ જુનેદ ખુગદાદી સાહબ રહમઅલ્લાહ ઓર ઉનકે
મુત્ત તબેઈનને ઈસમે કલામ હી નહીં કીયા હે. ઓર ચેહ કહા કે
હમ મોજુદ કે સીવા ઓર કુછ તાખીર^૧ નહીં કર સકતે હે, ઓર
બાઝે લીખતે હે કે હઝરતને ખીચ અવામુનાસકે “કુલીર રહો મીન
અત્રે રખી” ફરમાયા હે, ઓર જો કાફરકા સવાલ થા, ઓર ઉનકે
દિલકા જો મનસા^૨ થા ઉસ મુજબ હઝરતને જવાબ દીયા થા, ઓર
અપને અસહાબુકે^૩ રખર જો કે ઈસકે અહલ^૪ થે ઉનકે સામને “બ
વાઝે અર રહ હો વલ્લાહ” ફરમાયા હે; એસા તસલ્વુફકી કીતાબોમે
લીખતે હે. ઓર હઝરત જુનેદ રહમ અલ્લાહકી બી ચેહી ખાત થી કે
“હમ મોજુદકે સીવા ઓર કુછ તાખીર નહીં કર સકતે યાને લા
મોજુદો ધક્કાહ.” ઓર હઝરત મનસુર રહમ અલ્લાહકા ઈસી મારે-
ફતસે “અનલ હકકા” દાવા થા. ઓર હઝરત બાયઝીદ ઈસી મારે-
ફતસે “સુલહાની મા આઝમો શાની” કહેતે થે. ઓર સમસ તખ-

૧ તાખીર=અર્થ, ખુલાસો. ૨ મનસા=આશા. ૩ અસહાબ=દોસ્ત,
મિત્ર. ૪ અહલ=લાયક, પાત્ર.

રેઝીને ઈસી મારેકતસે “કુમ્મે ઈઝીની” કહા યા. શેખ ફરીદુદીન અત્તારને ઈસી મારેકતસે “મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું, મેં ખુદા હું” કહા યા. રૂઠ બેચુ વ બેચુ વ બેચુબેહ વ બેનમું હે બા અકલન વ નકલન ઓર ચેહ સીકાતે ઝાતકી હે ઓર ચેહ સીકાતે ઝાતસે જુદી નહીં હોતી. અલ આંકીલો તકકીચેતુલ ઈશારાહ, મગર ચહ બાત ઉન લોગુંકે વાસ્તે હે કે જનકો અક્ષાહકી ઝાત ઓર સીકાતકી ઓર ઉસકે અક્ષમાઉંકી કુજ મારેકત હોવે, ઓર હઝરત ખમસાસે વાકીફ હોવે, ઓર હકીકતે મહમદીકો જનતા હોવે, ઉન લોગુંકી ચેહ બાતે હે કે વોહ આશક અક્ષાહ ઓર આરેકે બીલાહ ઓર ઓર વલીયુદ્ધા હે, ઓર અંજને ઓર જાહેલ ઓર નાવાકિદુંકે વાસ્તે કુફર હે, ઓર “મન અરકા નકસહુ ફદમ અરકા રખોહુ” ઈસીકા ઈશારાહ હે. ઓર “નહનો અકરબો ઈલચહે મીન હબલીલ વરીદ,” ચેહી ઈશારાહ હે. ઓર ઈસ શેઅરકા ભી ચેહી ઈશારાહ હે—

શેઅરઃ—હે બ ચસ્માને દિલમુખી જુઝ દોસ્ત,

હરચે બીની બીંદાંકે મઝહુરે ઓસ્ત.

નાથ યાને માલક. પ્રીત યાને મહોબ્બત. હેરી ગયા યાને છીન લીયા. વ્યાકુળ યાને દિવાના. ઓળખો યાને ઇપશે. સ્વપ્ના માંહિ યાને ખ્યાઅમે, દિલમે. વરણાગી યાને લાહ ઓર નાઝ. મંદિર યાને ધર. વરણાગીયા યાને લાહલા, દુહારા. જવડો યાને જન. તલપે યાને બેકરાર રહે. સખી યાને સાહેલી (પાંચ તત્વ કે પચીસ ગુણ. ઓર મનકી બ્રમણ્યે, ઓર ગોપીયે ભી ઉસીકો કહેતે હે) રજની યાને રાત. રસિયા યાને આશાક. વાર યાને મદદ. સખી ઓર સર્થ યાને જવારે પુણુદ, નકસ અકલ જો કરીબકે હે, યાને ઈસીને મેરી મદદ ન કરી કે મેરા પીયુ મુજસે ખુશ હોવે, ઓર મુજકો ઉસકા કુર્બ^૧ હાંસલ હોવે, યાને મુજસે રીયાઝત^૨ ઓર ધ્યાદત ઓર તકવા કુજ ન હો સકી; ઓર સખ જવારે અકલ ઓર નકસ દુનિયાકી હવામે^૩ ગાફીલ રહે, ઓર મેં અપને મીયાસે દૂર રહા

૧ કુર્બ = પાસે પાસે જોડાવહું તે, મેળાપ. ૨ રીયાઝત = સેવા. ૩ હવા = માયા.

ઝોર વરલ^૧ ન હુવા. જ્ઞાની યાને આરકે મારેકતવાલા, યેહ તખ-
લુસ^૨ ધસ મુસન્નકા^૩ હે, યાને ધસિને શરાખે મહોખત પીકર મીયાંકે
સાથ મહોખત કરી હે, સો અખ તો ચાહે ઈતના દુઃખ સર પર પડે,
ઝોર ચાહે છતની આફતે આવે, ઝોર ચાહે તો મીયાંકી મહોખતમે
ઝોર ઉસકે ઈસ્કિમે^૪ જન ભી ચલી જાવે તો ભી ઉસકી મહોખત નહીં
છોડતેકા, ઝોર ફરીફે ઝોર આશકુંકે વાસ્તે મહોખતકી યેહ આઝ-
માયશ હે કે દુનિયામે^૫ ઉનકો તીન ચીઝે^૬ હોતી હે—એક કીલત,
દુસરી કીલત, તીસરી ધલિત; યાને ઉનકો દુનિયામે^૭ તંગી ઝોર તકલીફ
પેસેસે, ઝોર દુનિયાકે આરામસે^૮ રહે. ઝોર કીલત રહે લોશુમે^૯ કે લોગ
ઉસકો ઝલીલ ઝોર ખુરા કહે, ગીખતે કરે, ઝોર તોહમતમે^{૧૦} રખમે,
ઝોર ઉસકે ખદનમે^{૧૧} હમેશાં કુછ ન કુછ ધલિત યાને બિમારી રહા કરે
કે ખદનસે^{૧૨} ભી ઉસકો રાહત ન હોવે, ક્યું કે યેહ હુકમ ફરમાયા હે
કે “અહ દુનિયા સીજનુલ મોમનીન વજનતુલ કાફરીન” યાને દુ-
નિયા ધિમાનવાલુંકે વાસ્તે કેદખાના હે, ઝોર કાફરુંકે વાસ્તે જન્મત હે,
સો યેહ ફરમાન જુદા કીસ તરહસે^{૧૩} હોવે? ઝોર દુનિયામે^{૧૪} ઉસકે દોસ્તુંકો
રાહત કીસ તરહ હોવે? ઝોર દુનિયાકો હઝરતને મુરદાર કહા હે,
ઝોર દુનિયાકે તાલીખકો^{૧૫} કુત્તા કહા હે, સો આશક અશ્લાહકે દુનિયાકે
તાલીખ નહીં હે, ઝોર દુનિયાકી મહોખત ઉનકે દિલુંમે^{૧૬} નહીં હે.

ગરબી ૫.

મોહન મોરલી વગાડી રે.^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

મોહન મોરલી વગાડી રે માફે મન વશ કરવા,

તેના શબ્દે હું જાગી રે સ્વામી સાથે ચિત ધરવા, મોહન ૧

૧ વરલ=મેળાપ. ૨ તખલુસ=કવિતામાં જે નામ મુકાય છે તે નામ.
૩ મુસન્નકા=રચનાર. ૪ તાલીખ=દુનિયાની ઇચ્છા રાખનાર. ૫ આ ગરબીમાં
ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિના ધ્યાનની હકીકત જણાવી છે.

અનહદ નાદનાં વાજાં રે વગાડીને વશ કીધી,
એવી રચના રચાવી રે મોહન માઈ મન હરવા, મોહન૦ ૨
હું તો સાંભળી સુન થઈ રે શરીરતું ભાન તણ,
મેલી સખીઓની ટોળી રે જમના ગઢજળ ભરવા, મોહન૦ ૩
જમનાજીને તીરે રે સામો ઉભો શ્યામખીયો,
હું તો હરખથી ચાલી રે લટકે લાગી ડગ ભરવા, મોહન૦ ૪
પહોંચી અવવટ ઘાટે રે જોયો મારો શ્યામ હરિ,
જ્ઞાની હરખથી દોડ્યા રે ચરણ પર શિર ધરવા, મોહન૦ ૫

વિવેચન:—મોહન યાને આશક, ખારા મોરલી યાને સદાએ સરમદ્દી, છસકો હિન્દુ અનહદ નાદ કહેતે હેં. શખ્દ યાને આવાજ. રચામી યાને મીયાં. ચિત્ત યાને સુરત, ધ્યાન, ખ્યાલ, તસવ્વર. અનહદ નાદ યાને આવાજ સદાએ સરમદ્દી. વશ કીધી યાને સુતી કર લી. રચના યાને જીનત, મુસવ્વરી. મોહન યાને મોહીય. મન હરવા યાને દિલ લેનેકે વાસ્તે. સુન થઈ યાને બેહોશ હુઈ. શરીર યાને અદન. ભાન યાને અકલ, સુરત, હોશ. સખીઓ યાને હમનશીન, મુરાદ તમામ ખ્યાલ, ઓર વસવસે, ઓર તમામ ખવાસ, અનાસ-કે^૧ યાને પાંચ ખવાસ આતશકે, પાંચ ખાદકે^૨ પાંચ આખકે, પાંચ ખાકે^૩ ઓર પાંચ આકાશકે યાને ખાલીકે, ચેહ પાંચ તત્વ યાને પાંચ અનાસકે પચીસ શુન હેં, યાને પચીસ ખવાસ હેં, યાને તમામ તહબ્બમાત^૪ બે સંગ થે વોહ સખ છુટ ગયે.

ટોળી યાને સખકા મળમા. જમના યાને નદીકા નામ હે, મુરાદ પુનુદમે^૫ ત્રીન રંગે—ઈંડા પિંગલા ઓર સુખમણ્ડી જડ—કે-ખમે^૬ હેં, ઓર ટોચ ઉસકી સરકે ખીચ તાલુંમે^૭ હેં, જહાં એક સુ-રાખ^૮ હે, છસકો બેગી લોગ દસ્તાં દાર કહેતે હેં, ઓર ઈંડા પિંગલા સુખમણ્ડી દોતું ખાઝુ ઉસકી દો સાખે^૯ હેં, ઓર ઈંડા પિંગલામે સાંસ આતા હે તો નાદકે દોતું નથતુંમે^{૧૦} ડાબે જમને દમ આતા હે, ઓર

૧ અનાસર=પંચબૂત. ૨ ખાદ=વાયુ. ૩ ખાક=પૃથ્વી. ૪ તહબ્બ-માત=બહેમ. ૫ કહેખ=ઈંદ્રિ, લિંગ. ૬ સુરાખ=છીકા, કાણું.

સુખમણીમે^૧ દમ આતા હે તો દોનું નથનું કે દરમ્યાન મખરી આતા હે, ઝોર વસવસે ધનસાનકે બંદ હો જતે હે, ઝોર આદમી સુન હો જતા હે, ઝોર મહવીયત^૨ હાંસીલ હોતી હે, ખુદી મીટ જતી હે. થહાં સળ બાતે^૩ ધશારેહસે^૪ મુખતસર લીખી જતી હે. ભજન ઝોર પદમે^૫ ઝોર દિમાચમે^૬ ચેહ સળ બાતોંકા તુલોતવીલ બ્યાન કીયા હે.

જળ યાને પાની. તીર યાને ઘાટ, આરા. શ્યામળીયા યાને મુરાદ^૭ જાતે બારી. હુરખ યાને શોક. લટકે યાને અદાકે સાથ. ડંગ યાને કદમ. અવધટ ઘાટ યાને નિહાયત મુશ્કીલ જગા, લા મકાં, બેહિસાના. શ્યામ હરિ યાને ખુદા. જ્ઞાની યાને મુસન્નકા તખલ્લુસ હે. ચરણ યાને પાહું, પગ. શિર યાને સર, માથું. ચેહ કલામ મુરાકમે^૮ હે યાને મુરાકબા કરકે ખાલી જગામે^૯ જહાં કુછ શોરસાર ન હોવે વહાં વસવસે બંદ કરકે તસવ્વર^{૧૦} ઉમ્મુદ દિમાચમે^{૧૧} સદાએ સર-મદકા કરકે ચુપકા હો બેકે, મગર દોનું કાનુંકો રૂપસે^{૧૨} ખુબ બંદ કરે, ઝોર મુરાકબા કરે તો દિમાગમે^{૧૩} તરહ તરહકી આવાજ આયગી, ઝોર વોહ આવાજ રોજ બ રોજ બદતી બચગી. એ મુરાકબા હઝરત મેહબુબ સલ્લાહો અલયહે વસલમને ગારે^{૧૪} હેરામે^{૧૫} કીયા હે; ઝોર હઝરત ગવસલ આઝમ સાહબ કદસલ્લાહો સિર હુલ અઝીઝને ભી કીયા હે, ઝોર બહોત ખુઝૂર્ગુને ચેહ અમલ કીયા હે, ઇસમે^{૧૬} હા-તક^{૧૭} ભી હોતા હે, ઝોર કામીલ ઝોર વાસીલે હક^{૧૮} ભી ઇસ અમલસે^{૧૯} હોતા હે. ચેહ મુરાકમેકા નામ સુલતાનુલ અઝકાર હે.

ગરબી ૬.

પાલવ શિદ ઝાલો રે ?^૧

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

બઓ બઓને પાતળીયાણ પાલવ શિદ ઝાલો રે ?

રોકી રાખો છો પારકી નાર એવી તારી આખો^૨ રે, બઓ ૦ ૧

૧ મહવીયત = સુન, મહાસુન. ૨ તસવ્વર = સુરતી. ૩ ગાર = શુક્ર. ૪ હેરા = એ નામનો પર્વત. ૫ હાતક = આકાશ વાણી. ૬ વાસીલે હક = પરમેશ્વરથી મળતું તે. ૭ ભક્તિશૃંગારરસની આ ગરબી છે. ૮ આખો = દેવ.

મુકો મુકોને મોહનલાલ પાલવ મારો મુકો રે,
અમથી અળગા રહો મહારાજ પરે^૧ થઈ ચાલો રે, જાઓ ૦ ૨
સાચી વાત કહું છું હું સુરત શિદ ચુક્યા રે ?
હૈંદું હાથ રાખો મહારાજ ન કરો એવો ચાળો^૨ રે, જાઓ ૦ ૩
બુઠા સમ શિદ દો અમને વાતો નહીં સારી રે,
એવાં વેણુ ન વદો^૩ ઠહાલા બોલો છો કાલો^૪ રે, જાઓ ૦ ૪
સાચાં છે દાસ જ્ઞાનીનાં વેણુ સાંભળજો સ્વામી રે,
ખીજો કોઈ નથી મન માંહ તમારાથી ઠહાલો રે, જાઓ ૦ ૫

ગરબી ૭.

મને શિદ મારી રે ?^૫

(કહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

ઠહાલા પ્રેમ કટારી^૬ રે મને શિદ મારી રે ?
લાગી લાગી છે હૈંડાના માંહ ઘાયલ થઈ નારી રે, ઠહાલા ૦ ૧
તેનું દુઃખ ખરે છે અપાર મને બહુ સાલે રે,
ઠહાલો મારો નથી મારી પાસ, હું કન્યા કુંવારી રે, ઠહાલા ૦ ૨
ઠહાલા વિના તે રાત ન જાય હું રોઈ રોઈ થાકી રે,
છાતી ફાટે છે ઠહાલા વિના છે રજની^૭ અંધારી રે, ઠહાલા ૦ ૩
મને મંદિર આવને ધાય સેજે બળે અસિ રે,
મારી સુરત છે સ્વામીની પાસ આવો ગિરધારી રે, ઠહાલા ૦ ૪
અતિ દુઃખ ન દો અમને દયાવંત આવો રે,
શા માટે શ્યામળીયાજી જ્ઞાનીને વિસારી રે ? ઠહાલા ૦ ૫

૧ પરે=દૂર. ૨ ચાળો=અડપહું. ૩ વદો=બોલો. ૪ કાલો (કાલું)=
પ્રિય, મધુર, ઠહાલું લાગે એવું. ૫ આ ગરબી ભક્તિશાગરરસની છે. વિયોગી
પ્રેમીના હૃદયાર છે. ૬ પ્રેમ કટારી=પ્રેમરૂપી કટારી, કટાર વાગવાથી
જેમ શરીર ઘાયલ થઈ પીડાય છે તેમ પ્રેમરૂપિ હૃદયને ઘાયલ કરી આકુળ
વ્યાકુળ કરે છે, અને દુનિયાનું ભાન ભુલાવે છે. ૭ રજની=રાત્રિ, રાત.

ગરબી ૮.

મંદિરીયાં સુનાં રે.^૧

(હહું એક વાતલડી—એ રાહ.)

મહોલો આવોને મોહનલાલ મંદિરિયાં સુનાં રે,
 સેજે અગ્નિ બળે મહારાજ કાળજડાં ઉનાં રે, મહોલો ૧
 શા માટે રીસાણા રે સાચું બોલો શ્યામળીયા ?
 શું હું ગમતી નથી તમને હવે મળવું ના રે ? મહોલો ૨
 આવો તો ચરણ ચાકર થઈ સેજલડી સમાઈ રે,
 લવીંગ સોપારી ને પાન લાવું કાથા ચુના રે, મહોલો ૩
 રાત્રિ બાથું કઈ રોશની પ્રસાદો વહેવું રે,
 ઉલી રહું જોડીને હાથ આગળ હું પ્રભુના રે, મહોલો ૪
 અરજ સાંભળો જ્ઞાની છે સ્વામી તારી દાસી રે,
 મને દર્શન દોને તમે શ્યામળીયા સલુણા રે, મહોલો ૫

ગરબી ૯.

મન માઈ મોહું રે.^૨

(ધણું ઓપે આરાસુરીરાય રે અંબિકા દેવી રે—એ રાહ.)

મોહું મોહું મોહનના સાથ રે મન માઈ મોહું રે,
 મેં તો કામ કાજ ને સંસાર સર્વે જોયું રે, મોહું ૧
 મેં તો મુકયો સાહેલીઓનો^૩ સાથ રે ઘરબાર મુકયું રે,
 મેં તો જગલવનના^૪ સાથ ચિતહું પરોવ્યું રે, મોહું ૨
 હું તો શુધ બુધ સર્વે જોઈને વ્યાકુળ થઈ રે,
 મેં તો જગલવનનું^૪ રૂપ જ્યારથી જોયું રે, મોહું ૩

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે, વિયોગી પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે.

૨ આ ગરબીમાં ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિની સુન સ્થિતિ સમજવી છે. ૩ સાહેલીઓ = મનની ભ્રમણાઓ અને ઇદ્રિયોની વાસનારૂપ સાહેલીઓ. ૪ જગલવન = બ્રહ્મ.

આવો આવોને નિઠુંદારાય રે મારા મહોલે આવો રે,
મારું મનડું હરીને મહારાજ લોકમાં વગોળ્યું રે, મોહું ૪
દાસ જ્ઞાનીના સ્વામીનાથ રે ઘણું શું કહીએ રે ?
કોઈ કોઈને સુખ મહારાજ આંસુએ ધોયું રે, મોહું ૫

ગરબી ૧૦.

આપણે સુખ માણીએ ને.^૧

(ઓધવનંદનો છોરો તે—એ રાહ.)

હરિ આવોને આપણે સુખ માણીએ ને,
વાતો પ્રેમની તે આપણે જાણીએ ને, હરિ ૧
હાથ હાર^૨ કરી ગળા વચે નાખીએ ને,
આપણે પ્રેમ નેત્રો^૩ સામસામી તાણીએ ને, હરિ ૨
મને કામ કાજ કશું હવે ના ગમે ને,
મને વ્યાકુળ કીધી જે પિયુ પ્રાણીએ ને, હરિ ૩
મારા હરિતું તે સ્વરૂપ શું અપાર છે ને !
અમે કોઈને તે શિદને વખાણીએ ને ? હરિ ૪
દાસ જ્ઞાનીના હૃદયમાં હરિ વસે ને,
નહીં જાણીયું તે કોઈ અજાણીએ ને, હરિ ૫

ભજન ૧૧.

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ?^૪

(ઓધવળ સંદેશો કહેને સ્થામને—એ રાહ.)

શા માટે રીસાયા મારા કંથળ ? ટેક.

પડવે મુજથી પિયુડે લીધાં રૂસણાં,

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે. ૨ હાથ હાર = જે હાથની ખાથ રૂપી
હાર. ૩ નેત્રો = આંખ, નજર, દષ્ટિ. ૪ ભક્તિશૃંગારરસની તિથિઓ છે.

હવે તે હમથી ઘરમાં કેમ રહેવાય ને ?

આંસુડાં ચાલે રે મારી આંખમાં,

પિયુ વિના મને મંદિર ખાવા ધાય ને, શા માટે૦ ૧

ખીજે મુજને બહુ દુઃખમાં નાખી ગયા,

રાત્રે રોવું દહાડે થાય ઉઘાટ ને,

અન્ન પાણી મેં મુક્યું મારા વાલમા,

ખેઠી જોઈ ચાર દીશા તમ વાટ ને, શા માટે૦ ૨

ત્રિજે હમને તાણીને તરછોડીયાં,

હવે તો એનો શું કરીએ ઉપાય ને ?

ફવામાં કાપી રે રાશો^૧ શ્યામળા,

એવો ગજબ તો ગરીબ ઉપર નવ થાય ને, શા માટે૦ ૩

ચાથે તે ચિંતા ઘણી મારા ચિત્તમાં,

રોઈ રોઈને ક્યમ જશે મારી રાત ને ?

દહાડે તો ઉઠે રે દુઃખના કુંગરા,

કોના આગળ કહીએ દુઃખની વાત ને ? શા માટે૦ ૪

પાંચમે પિયુના કારણ હું ઘેલી થઈ,

ગામમાં મુજને જંપ^૨ ઘડી નવ થાય ને,

સખીઓમાં ખેશીને હવે હું શું કરું ?

પિયુ વિના એળે જન્મારો જાય ને, શા માટે૦ ૫

છકું છુટે કેશે વનમાં હું ગઈ,

ઘર મુક્યું ને મુક્યો સખીનો સાથ ને,

સાહેલીઓ સહુ કહે સખી ઘેલી થઈ,

ભાન ભુલી ને હેયું નથી મુજ હાથ ને, શા માટે૦ ૬

૧ ફવામાં કાપી રે રાશો = ફવામાંથી કાઢવા મને દોરડાં બાંધી ખેંચવા લાગ્યા અને પાછા તમે અધવચમાં તે દોરડાં કાપી નાખ્યાં, હવે એમારી શી દશા ? એ મતલબ છે. ૨ જંપ = શાંતિ, કળ.

સાતમે શુદ્ધિ^૧ ગઈ શ્યામળીયા કારણે,
એકલી વનમાં ભટકું ઠામો ઠામ જો,
ઠાલાણ આવો તો જાઉં વારણે,^૨
હાથ જોડીને કહું છું મારા શ્યામ જો, શા માટે ૭
આઠમે અખળા નારી વનમાં આથડે,
રેલ ઉડે કાંઈ લાગે અદકો તાપ જો,
કાંટા ને કચરામાં વિપત્તિ^૩ પડે,
સોગ થયા કાંઈ પૂરણ જાગ્યાં પાપ જો, શા માટે ૮
નુંમે મારા નાથ ધણું શું કીજીએ ?
મહેર કરીને આવો અમારી પાસ જો,
એકલડી દાસીને દુઃખ નવ દીજીએ,
આવો હવે જો આપણ રમીએ રાસ જો, શા માટે ૯
દશમે દહાડા જાય ઘણા રે દોહલા^૪,
પિયુ વિના મુજ નિકળી જશે ગ્રાણુ જો,
દેહ તો દાઝીને થઈ ગઈ છે કોયલા,
એવો દગો ના દઈએ ચતુર મુજાણુ જો, શા માટે ૧૦
એકાદશીએ અલખેલા હું શું કહું ?
તમ દાસીને શું બાળો છો શ્યામ જો ?
રાતો ને દહાડા રે દુઃખમાં હું રહું,
ઘડી નથી હે નાથ મને વિશ્રામ જો, શા માટે ૧૧
ખારસે બાળાવેશ મને મેલી ગયા,
અહીં નથી મુજ પરદેશણુનું કોઈ જો,
મુજ ઉપર તે રાખે કોણ હવે મયા ?
હું તો રહી છું ઠાલા તુજને મોહી જો, શા માટે ૧૨

૧ શુદ્ધિ ગઈ=હુંપણું નાથ પામ્યું. ૨ વારણે=વારી, બલિહારી.

૩ વિપત્તિ=આપદ, દુઃખ. ૪ દોહલા=કઠણ, દુઃખદાયક.

તેરશે તારા કાળે હું ત્યાગી થઈ,
 ઘર તજીને મેં મુક્યો સૌ સંસાર જો,
 મોહનજી તમને રે હું મોહી રહી,
 હું તારી દાસી ને તું મુજ ભરથાર જો, શા માટે ૧૩
 આદશે ચતુરાઈ કરી રે મેં ઘણી,
 નહાઈ ધોઈને શણગાર સજ્યા સોજ જો,
 કૃપા કરીને સેજે આવો રે ઘણી,
 ગળે વળગીને જોલો મીઠડા જોલ જો, શા માટે ૧૪
 પુનમે તો પુન્યદાન કીધું મેં ઘણું,
 નહાઈ ધોઈને નિત્ય લીધું હરિનામ જો,
 કામકાજ સૌ મુક્યું રે સંસારનું,
 ત્યારે હરિ મેં જોયા કામો કામ જો, શા માટે ૧૫
 પંદર તિથિઓ ગાઈને પૂરી કરી,
 સંવત ઝોગણીસો છવીસની સાલ જો,
 જેઠ વદી ચોથે રે જોશી જો ઘડી,
 જ્ઞાની થઈને કહું છું મારા લાલ જો, શા માટે ૧૬

ગરબી ૧૨.

મારા મહોલે પધારો વાલમા.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાલમા વાલમા વાલમા રે મારા મહોલે પધારો વાલમા,
 ઘણો લટકો કરો છો આલમાં રે, મારા મહોલે ૦ ટેક.
 પહેલી તે વાર નહાલા પ્રીતિ કરીને,
 નાખી ગયા છો જંજાળમાં રે, મારા મહોલે ૦ ૧

૧ આ ગરબી લક્ષ્મીનારસની છે, વિદ્યાજી પ્રેમીના હૃદયાર છે.

મહોલે આવો તો બહાલા તમને વધાવું,
 મોતી લરીને થાળમાં રે, મારા મહોલે૦ ૨
 પ્રેમની પીઠા તે બહાલા કેને રે કહીએ ?
 સમાઈ રહી છું ખાલમાં રે, મારા મહોલે૦ ૩
 પિયુજીથી પ્રેમરસ પીધો છે જ્ઞાની,
 મરત થઈ રહી છું હાલમાં રે, મારા મહોલે૦ ૪

ગરબી ૧૩.

વાટો જોઈ છું તમારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

વાટો જોઈ છું તમારી, મોહન બહાલા, વાટો જોઈ છું તમારી,
 તમે આવો તો જાઉં છું વારી, મોહન બહાલા૦ ૧
 મારા મંદિરીએ આવો અલખેલડા;
 મને દર્શન દોને દાડી દાડી, મોહન બહાલા૦ ૨
 રાત રે ઉઠીને છું તો રૂદન કરું છું,
 સુના મંદિરમાં એકલી નારી, મોહન બહાલા૦ ૩
 દયા કરીને મને દર્શન દોને,
 ઉભી અરજ કરું છું ખિચારી, મોહન બહાલા૦ ૪
 મારા ગરીબ પર મહેર કરીને,
 મારા સ્વપ્નામાં આવો એક વારી, મોહન બહાલા૦ ૫
 તમને જોવાને મારો જીવ ઘણો તલપે,
 મારા કાળજમાં લાગી કટારી, મોહન બહાલા૦ ૬
 જળ વિના મીન જેમ ખાય છે પછાડીઓ,
 તેમ તમ વિના દાએ દેહ મારી, મોહન બહાલા૦ ૭

૧ સહિતશુભારસની ગરબી છે, વિશેષાંગી પ્રેમીના દુઃખના ઉદ્દગાર છે.

કોના સંગાથે હવે કહાવું સંદેશો ?
 કોઈ મળતું નથી ઉપકારી, મોહન બહાલાં ૭
 માફ ગુજર હવે નથી દરબારમાં,
 મને ગરીબને શિદને વિસારી ? મોહન બહાલાં ૮
 કીરપા કરીને આવો મારા મંદિરીએ,
 મને બળતી રાખશો ઉગારી, મોહન બહાલાં ૯
 દાસ જ્ઞાનીના પર દયા રે કરીને,
 મને દર્શન દોને જાઉં વારી, મોહન બહાલાં ૧૦

ગરબી ૧૪.

આવો તો જાઉં હું વારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

આવો તો જાઉં હું વારી, મોહન તમે, આવો ૦ ટેક.
 ચરણે તમારા બહાલા શીષ નમાવું,
 મુખડા પર જાઉં બલીહારી, મોહન તમે ૦ ૧
 તમે આવો તો બહાલા પ્રેમ રસ પીજીએ,
 પ્રેમના તમે અધિકારી, મોહન તમે ૦ ૨
 પ્રેમનું તે ધામ મને ખ્યાલ લાગે છે,
 ત્યાં છે તમારી સ્વારી, મોહન તમે ૦ ૩
 તમારા ઉપર મને પ્રેમ ઘણો છે,
 શું જાણે તે દુનિયા નઠારી ! મોહન તમે ૦ ૪
 પ્રેમની તે લહેર મને ઉઠે છે ઉરમાં,
 આનંદ થયો છે બહુ ભારી, મોહન તમે ૦ ૫
 પ્રેમ નગરનો વાસી આ જ્ઞાની,
 પ્રેમની ધરિયાં છે મન ધારી, મોહન તમે ૦ ૬

ગરબી ૧૫.

મારી છે પ્રેમની કટારી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ. રાહ.)

મારી છે પ્રેમની કટારી,	મોહન મને,	મારી છે
કાળજમાં લાગી છે કારી,	મોહન મને	૦ ટેક.
પ્રેમનાં તે બાણ તમે માર્યાં છે વાલમા,		
વીંધી પાંસળીઓ અમારી,	મોહન મને	૦ ૧
પ્રેમનો તે રસ પાઈ વ્યાકુળ કીધી,		
ખોઈ છે શુધ ખુધ મારી,	મોહન મને	૦ ૨
તમારા વિના મને ઘડી નથી ગમતું,		
મનમાં છે યાદી તમારી,	મોહન મને	૦ ૩
તાણીને મને બહાલા શિદ તરછોડી?		
મેલી રઝળતી નકારી,	મોહન મને	૦ ૪
ગરીબ અનાથ છું દાસી તમારી,		
મુજને તે શિદને વિસારી ?	મોહન મને	૦ ૫
મારા મંદિર હરિ શિદ નથી આવતા ?		
વાટો જોઈ છું રાત સારી, ^૨	મોહન મને	૦ ૬
દયા રે કરીને મારા મહોલે રે પધારે,		
દર્શન દોને એક વારી,	મોહન મને	૦ ૭
સાનીને દયા કરી દર્શન દેજો,		
દીન દયાળ છે દાતારી,	મોહન મને	૦ ૮

^૧ લક્ષ્મીગારરસની ગરબી છે. ધાયલ પ્રેમીના વિચારગદ્યતા ઉદ્-
ગાર છે; જેમ ક્યારે શરીરને ધાયલ કરી હુબ આપે છે તેમ પ્રેમકટારી
હૃદયને ધાયલ કરી બેશુદ્ધ કરે છે. ^૨ સારી = આખી.

ગરબી ૧૬.

લાગી છે પ્રીતડી તમારી નખીજી.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

લાગી છે પ્રીતડી તમારી, નખીજી મને, લાગી છે
તમે ઉપર જાઉં વારી, નખીજી ટેક.

નામ છે તમારું ળાલા નખી રે મહંમદ,
અગમથી આઠ્યા અવતારી, નખીજી ૧

આદ^૨ તો બ્રહ્મ રૂપ તમે હતા વાલમા,
અંત મુક્તિના થયા અધિકારી, નખીજી ૨

દિન^૩ છે તમારો ળાલા સર્વથી સાચો,
તેની શું ઉપમા અપારી ! નખીજી ૩

તેના તે શુભ કોઈ સાની રે જાણે,
જાણે શું મૂરખ અનાડી ? નખીજી ૪

લોભ મોહ કામ^૪ ક્રોધ કર્મને હણવા,
રાખો છો ખડગ દો ધારી, નખીજી ૫

ત્રેસઠ વરસમાં અન્ન સવા મણુ ખાધું,
ઉંઘ ને અહાર નાખ્યો કાઢી, નખીજી ૬

૧ આ ગરબીમાં ઉઝરત મહંમદ પેગમ્બરની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે. નખીજી એ મહંમદ પેગમ્બરનું નામ છે. આ અને આ પછીની ગરબી ઉપરથી વાચક વર્ગને મહંમદ પેગમ્બર કોણ હતા, કેવા હતા, ક્યારે થયા તે જાણવાની સ્વાભાવિક રીતે ઉત્કંઠા થાય તે માટે આ ગરબીની નીચે મહંમદ પેગમ્બરના જીવનનો ટુંક હેવાલ આપવામાં આવ્યો છે તે વાંચવાથી ખ્યાલ આવશે. એ ટુંક હેવાલની હકીકત પીરજાદા મોઝમીયાં ક્યામુદ્દીન મીયાંદત “ઉઝરત મોહમ્મદ પેગમ્બર સલ્વામનું જીવન વૃત્તાંત” એ પુસ્તક ઉપરથી લેવામાં આવી છે. ૨ આદ=પ્રથમ. ૩ દિન=ધર્મ. ૪ કામ = સ્ત્રી મેળવવાની ઈચ્છાનો જીસ્સો, ઈફ્ક મીનજી, રોહપત.

તપ જપ પુન્ય દાન ધ્યાન માંહે રહેતા,
મહા દયાવંત છે બલિહારી, નખીજી ૭
તમારા જેવો કોઈ થયો નહોં થાયે,
તમે સર્વના છે ઉપકારી, નખીજી ૮
જ્ઞાની તો નિશ્ચે છે દાસ તમારો,
મતે દેખાડો સુરત ખ્યારી, નખીજી ૯

મહંમદ પેગંબરના જીવનનો હેવાલ:—આ સ્થળે હઝરત મહંમદ પેગંબરની જોળખાણ કરાવાની જરૂર જણાયાથી નીચે પ્રમાણે ટુંકામાં તેમનું જીવનચરિત્ર લખવામાં આવ્યું છે:—

મહાન હઝરત મહંમદ પેગંબરનો જન્મ ઇસ્વી સન ૫૭૦ ના ઓગસ્ટ માસની ૨૯ મી તારીખ ને સોમવારે (મુસલમાની રખી-ઉલ-અવ્વલ મહીનાની ૧૨ મી તારીખે) પ્રાતઃકાળે મક્કા શહેરમાં થયો હતો, તેમના પિતાનું નામ હઝરત અબ્દુલ્લાહ અને માતાનું નામ આમિના હતું. પુત્રના જન્મ પહેલાં પિતા હઝરત અબ્દુલ્લાહ ૨૫ વર્ષની યુવાન વયમાં મરણ પામ્યા હતા, તેથી આ મહાન પ્રતાપી પુત્રનું સુખ જેવા તે ભાગ્યશાળી થયા નહોતા. આ પુત્રનું નામ મહંમદ પાડવામાં આવ્યું. તેનો અર્થ વખણાયેલો, પ્રતાપી, તેજસ્વી એવો થાય છે. રણ અને જંગલમાં રહેવાથી બુદ્ધિ અને તંદુસ્તીમાં સારો સુધારો થાય છે એવી તે વખતની માન્યતા હોવાથી હઝરત મહંમદને બચ-ખણમાં માતાથી વિખુટા પાડી હમીલા દાઢને સોંપવામાં આવ્યા; તે એક પર્વતની તળેટીમાં રહેતી હતી, ત્યાં તે ત્રણ વરસના થયા, પછી તેમને પાછા મક્કે તેમની મા પાસે લાવ્યા. તે ૬ વરસના થયા એટલે તેમની મા પોતાના સગાના ઘેરે પુત્રને લઈ યસરખ (મદીના) ગયાં. આ વખતે આમિનાને પોતાના સ્વામીનું અત્યંત સ્મરણ થવા લાગ્યું અને વિરહવેદનાથી શરીર શિથિલ બની ગયું; એક મહીને ત્યાંથી પાછાં મક્કે જવા નીકળ્યાં. અંધવયમાં તેમનું શરીર વધારે અગડ્યું અને પુત્રની સાથે જોઈ આંસુ નાખતાં મરણ પામ્યાં. રસ્તામાં

કબરમાં સુવાડી દાસી તે બાળપુત્ર હજરત મહંમદને મઠ્ઠે લઈ આવી. આ વખતે તેમના દાદા હજરત અબ્દુલ મુત્તબિલ જીવતા હતા તેમને હજરત મહંમદને સોંપ્યા. ગરીબ અવસ્થાના લીધે ગુજરાનનું પણ પૂરતું સાધન નહોતું. મા મરી જવાથી હજરત મહંમદ શોકમાં રહેતા. દાદા મક્કામાં યાત્રાગુઓને સીધું સામાન આપવાનું અને પવિત્ર ઝમઝમના કુવાનું પાણી આપવાનું કામ કરતા હોવાથી તેમને ઘણીવાર કાબામાં જવું પડતું હતું તેથી તેમની સાથે હજરત મહંમદ પણ જતા. કમનસીબે દાદાની તખીઅત પણ વૃદ્ધાવસ્થાથી નરમ થઈ તેથી તેમણે પોતાના પુત્ર હજરત અય્યુતાલીબને બોલાવી હજરત મહંમદને સોંપ્યા. દાદા ઈસ્વીસન પછે માં દેવગત થયા, તેથી આ પ્રતાપી પુત્ર કાકાની પાસે મોટા થવા લાગ્યા. તે જંગલોમાં ઢોર ચરાવતા; જંગલમાં કુદરતની લીલાનું અવલોકન કરી મોટા વિચારો બાંધતા અને મક્કાના તે વખતના જંગલી રિવાજો તરફ તિરસ્કારની દૃષ્ટિથી જોતા.

તેમના કાકા વ્યાપારાર્થે શામ દેશ તરફ હજરત મહંમદને સાથે લઈ ઉપડ્યા. રસ્તામાં બસરા શહેરમાં બહીરા નામના કોઈ શાસ્ત્રી મળ્યા, તે હજરત મહંમદને જોઈ તેમના કાકાને કહેવા લાગ્યા “શાસ્ત્રમાં પેગમ્બરની જે નિશાનીઓ બતાવી છે તે આ પુત્રમાં છે, તેની સંભાળ રાખજો, તેને શામ લઈ જશો તો ચહુદીઓ હેરાન કરશે.” આ સાંભળી કાકા સાંનંદાચર્ય પામ્યા અને માલ વેચી નમારી પાછા મઠ્ઠે ગયા. મક્કામાં હજરત મહંમદ કાકાની સાથે વેપારમાં જોડાયો, અને લોટોમાં પ્રમાણિકપણાની એવી છાપ પાડી કે લોટો તેમને અલ-અમીન (ઈમાનદાર) કહી બોલાવવા લાગ્યા. આ વખતે તેમની ઉંમર પચીસ વર્ષની હતી. આવા તેમના ગુણથી લોભાઈ ખુદીજ નામની એક પૈસાદાર વિધવા કે જેનો મોટો પેયાર ચાલતો પડ્યો હતો તેણે હજરત મહંમદને કારભારી તરીકે નીમ્યા. વ્યાપારાર્થે હજરત મહંમદ ખદીબનો મેસરા નામનો ગુલામ સાથે રાખી માલ લઈ શામ તરફ ઉપડ્યા. રસ્તામાં બસરા ગામમાં બહીરા શાસ્ત્રીના મઠમાં મુકામ કર્યો, ત્યાં નસુર નામનો સાધુ હતો તેણે આ મહાન પુરુષને શામના મુલકમાં નહીં લઈ જવા ગુલામને સૂચના કરી તેથી તેણે

તમામ માલ હ્યાં વેચી નાખી સારો નફો મેળવી પાછા વળ્યા. સારા પૈસા મેળવી ઘેર આવેલા જોઈ ખદીજ તેમના ઉપર ઘણીજ ખુશ થઈ, મેસરા ગુલામે પણ તેમના ગુણોની ઘણીજ તારીફ કરી, આથી ખદીજ તેમના તરફ પ્રેમની લાગણીથી જોવા લાગી અને તેમની સાથે લગ્ન કરવાનો સંકલ્પ કર્યો. કોઈ સ્ત્રીદ્વારાએ તે ઈશદો હઝરત મહંમદ આગળ જાહેર થતાં તેમણે કાકાની આજ્ઞા મેળવી ખદીજ સાથે લગ્ન કર્યું. આ વખતે ખદીજ હઝરત કરતાં ૧૫ વરસે મોટાં હતાં. ખીખી ખદીજને કાસમ અને ઈબ્રાહીમ નામના બે પુત્રો અને ઝેનમ, રૂકેયા, ઉમ્મકુલસુમ અને કાતમા નામની ચાર પુત્રીઓ થઈ, આમાંથી ફક્ત ખીખી કાતમા જીવ્યાં જેમનું લગ્ન ચોથા ખલીફ હઝરતઅલી સાથે થયું હતું.

આ મહાન હઝરત મહંમદ મુસાફરી દરમીયાન લોકોમાં ચાલતા ખોટા રિવાજ અને વહેમો દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા. મક્કામાં ગેરવ્યવસ્થા અને જુલમ ચાલતો હોવાથી હઝરતને ઘણો ખેદ થતો હતો. ઈસ્વીસન ૫૯૫ માં આગેવાનોને ખોલાવી નિરાધાર લોકોને અને સ્ત્રીઓને જુલમમાંથી બચાવવા અને જુલમી લોકોને શિક્ષા કરવા પ્રતિજ્ઞા લેવરાવી. આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા લેનાર મંડળી ઈસ્લામના ઇતિહાસમાં હલકુલ-કુદુલ નામથી ઓળખાય છે.

ઈસ્વીસન ૬૦૫ માં મક્કામાં કાળાની દુસ્તી ચાલતી હતી તે વખતે હજ્જે અસવદ (કાળો પથર)ને મૂળ જગ્યાએ સ્થાપન કરવાના હુકમ સંબંધી વિરોધ ચાલતો હતો. હઝરત મહંમદે લોકોને સમજાવી પોતાના હાથે મૂળ જગ્યાએ તેની સ્થાપના કરી બધાને શાંત કર્યા અને કુસંપને દૂર કર્યો. આ અરસામાં મક્કામાં ભારે દુકાળ ચાલતો હતો, તેમાં તેમણે ગરીબોને ઘણીજ મદદ કરી. ગુલામગીરી, કુરતા, સ્ત્રી જતી ઉપર જુલમ વીગેરે એવા ત્રાસો નજરે પડવાથી અને ખાસ કરી કાળા આગળ સ્ત્રીપુંરૂપો નાગાં નાગાં નાચતાં હોવાથી, લોકો કાળા આગળ બનાવેલી મૂર્તિઓને પૂજતા હોવાથી અને મૂર્તિઓ આગળ છોકરાંના ભોગ આપતા હોવાથી હઝરતને ઘણું લાગી આવતું તેથી આવા ખોટા વહેમો અને માનતાઓ દૂર કરવા લોકોને

ઉપદેશ કરતા; તે ઘણી વખત જંગલમાં એકાંત શુદ્ધગોમાં ચાલ્યા
જતા અને લાંબા વખત સુધી ખાધા પીધા વગર ખુદાની ખંદગીમાં
પેડી રહેતા. તે ઘણો વખત ફળ અને ખનુરતા આહાર ઉપર રહેતા
હતા. ખદમાસો તેમને ત્રાસ આપતા, ગાળો ખોલતા અને પંથરા
મારતા. આ વખતે તેમની ઉંમર ૩૬ વર્ષની હતી. આ સમયમાં તે-
મને પેગમ્બરની નિદાનીઓ પ્રથમ તો સ્વપ્નમાં જણાવા લાગી,
પણ પાછળથી પ્રત્યક્ષ વહી (ખુદાનો સંદેશો) શરૂ થવા માંડી.

કોઈ હીરા પર્વતની શુદ્ધમાં “તું માણસ છે, તું ખુદાતાલાનો
પેગમ્બર છે” એવા ગેળી અવાજો થવા લાગ્યા. રાજો-કદની રાત્રે
(રમઝાન માસની ૨૭ મી રાત) આ મહાન હજરત ધ્યાનમાં તક્લીન
થયેલા હતા તે વખતે “વાંચ” એવો એ વખત અવાજ થયો પણ
તે કંઈ જોલ્યા નહીં. ત્રીજી વખત “વાંચ” એવો અવાજ થતાં તે
જોલ્યા “મને વાંચતાં આવડતું નથી.” ત્યારે જવાબ મળ્યો કે
“જે સાહેબે આ સર્વ ચીજો ખનાવી છે તે સાહેબનું નામ લઈ વાંચ.”
આ શબ્દોથી તેમનું મન નિર્મળ પ્રકાશથી ભરપૂર થઈ ગયું; તે લેખ
સરફ નજર કરતાં અવાજ બંધ થયો. “તું ખુદાતાલાનો પેગમ્બર
થયો છે” એવા ગેળી શબ્દોના ધ્વનિ તે અનુભવવા લાગ્યા. આ
બંધી વાત ખીખી ખદીજ આગળ જાહેર થતાં દરેક ઠેકાણે ફેલાઈ
અને શાસ્ત્રમાં ખતાવેલી પેગમ્બરની તમામ નિશાનીઓ તેમનામાં
મળતી આવી તેથી તે ખુદાના પેગમ્બર મનાયા.

આવી એક વખત આવેલી વહી પ્રાણી બંધ થવાથી હજરત
ખાદુન્ન ઉદાસ રહેવા લાગ્યા અને કોઈ હીરા પર્વત આગળ જે દિવ્ય
પુરૂષ જોયો હતા તે જોવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ તે મન આકુળ બ્યા-
કુળ થયું. ફરીને તે દિવ્ય પુરૂષ પ્રકાશ દીધો. હજરત ગોઠી ઓઠી સુતા
હતા તે વહી આવી કે “હે કંથાધારી ! ઉભો શા. ધર્મનો ઉપદેશ
કર, અને માલીકના મહીમાના ગુણ ગા.” આથી તેમના હૃદયમાં
અલ્લાહિક આનંદ પ્રકટી રહ્યો.

હજરત મહમદ ખુદાનો હુકમ માથે ચડાવી ખુદાનો મહીમા
વધારવા તૈયાર થયા. પોતાની જાંઘીના જોખમે બોધ કરવા માંડ્યા.

ઘણાજ યોડા માણસો પોતાના પક્ષમાં હોવાથી અને લગભગ તમામ મૂર્તિપૂજક હોવાથી તમામ લોકો તેમના ઉપર હુમલા કરતા, તેમને જીવથી મારી નાખવાના યત્નો કરતા, અને શરીર ઉપર પથ્થરો છૂટા મારતા. આ બધાં હુખો ખુદા ઉપર ભરોસો રાખી તે સહન કરતા. કેટલાક મૂર્તિપૂજકો તેમના ઉપદેશથી લોભાઈ તેમના પક્ષમાં જતા તેથી લોકો તેમને બહુગર તરીકે કહેતા હતા. તેવામાં તેમના કાકાનો સ્વર્ગવાસ થયો, તે પછી ત્રણ દિવસે બીબી બદીન દેવગત થયાં, તેથી તેમને ઘણો શોક થયો. ત્યાર પછી તેમણે બીબી આગ્રેશા સાથે લગ્ન કર્યું. (હજરત મહંમદે અરબસ્થાનના રિવાજ પ્રમાણે લગભગ તેર લગ્ન કર્યા હતાં, તેમની પહેલી સ્ત્રી બદીન ગુજરી ગયા પછી આ બધાં લગ્ન થયાં છે. બીબી આગ્રેશા શિવાય બધી સ્ત્રીઓ વિધવા હતી. આ પ્રમાણે વિધવા સાથે પુનર્લગ્ન કરવાની પહેલ કાઢી વિધવાઓને આક્રમમાંથી બચાવી.)

હજરત મહંમદે બ્યારે ૫૧ વર્ષના થયા ત્યારે તેમને મહેરાજ થઈ. (મહેરાજ માટે વાંચો પદ ૨૧ મું.) એક દિવસ પથારીમાં તે સુઈ રહ્યા હતા તેવામાં તેમને જણાયું કે જાણપણ ફરિસ્તા એક ખુરાક નામનું ઘોડા જેવું જાનવર લઈને તેમની પાસે આવ્યાં, અને તેમને તે ઉપર સ્વાર થઈ ખુદાતાલાની મુલાકાત કરવા ચાલવા કહ્યું; તે સ્વાર થયા અને સીનાઈ પર્વત ઉપર બેથશે હમની જગાએ આવ્યા અને ખુદાની બંદગી કરી, રસ્તામાં તેમને લલચાવવા ચમત્કારો થયા પણ તેથી તે નહીં લલચાતાં આગળ ગયા તો જેસલમની મસ્જીદ આગળ આવ્યા. ત્યાં તેમણે હજરત ઈબ્રાહીમ, હજરત મુસા અને હજરત ઈસાની મુલાકાત લીધી; અને તેમની સાથે ખુદાની બંદગી કરી. ત્યાંથી તેઓ સાત સ્વર્ગમાં ગયા અને ત્યાંથી ખુદાતાલાની હજુરમાં ગયા. ત્યાં નૂર શિવાય બીજા કોઈ નજરે પડ્યું નહીં. તેમણે માલીક આગળ પોતાની કોમની હાજતો પૂરી પાડવા અરજ કરી અને માલીકે તે સ્વીકારી. તેમણે આ પ્રમાણે ઈશ્વરી સત્તાગમમાં રહી અતંત નાન મેળવ્યું અને અલૌકિક લીલાનાં દર્શન કર્યા. પથારીમાંથી ઉઠી પોતાને મહેરાજ થયાની વાત લોકો આગળ કરી.

મદીનાના લોકોની તેમના ઉપર અપૂર્વ શ્રદ્ધા હોવાથી અને મક્કામાં તેમના દુશ્મનો તેમને હેરાન કરતા હોવાથી મદીનાના લોકોએ તેમને મદીના જ્યાં વિનંતી કરી તેથી તે મક્કા છોડી મદીના તરફ ગયા. રસ્તામાં પહાડો અને ગુફાઓમાં અનેક સંકટો વેઠતાં વેઠતાં છેવટે ઇસ્વીસન ૬૨૨ માં મદીનામાં ખુશાલીના પોકારો વચ્ચે અયુ-એયુબ અનસારીના ઘરમાં ઉતર્યા અને નિર્ભય થયા. (હઝરત મહંમદ જ્યારથી મક્કા છોડી મદીનામાં ગયા ત્યારથી મુસલમાની હીજરી સન શરૂ થયો છે. હઝરત મહંમદ રખીલ અંગ્રવલ મદીનાની ૪ થી તારીખે મક્કેથી નીકળ્યા અને ૧૬ મીએ મદીનામાં દાખલ થયા. હીજરત એટલે 'ચાલી નીકળવું', ખીજ ઠેકાણે રહેવા જવું, તે ઉપરથી સનનું નામ હીજરી પડ્યું છે.) આ વખતે મદીનાનું નામ યસરબ હતું તે બદલી હઝરત મહંમદના માનાથે, મદીનતુન નખી, પાડ્યું તેનું 'હુંક' નામ મદીના છે,

હઝરત મહંમદ જોકે મદીનામાં હાકેમ થયા તો પણ લોકોને સુધારવાનો પોતાના જીવનનો મૂળ ઉદ્દેશ ભૂલ્યા નહીં. ત્યાં મસ્જીદની સ્થાપના કરી. આ વખતે અરબસ્થાનમાં કાયદાનું બંધારણ નહીં હોવાથી લડાઈઓ થતી તેથી હઝરત મહંમદને દુશ્મનોમાંથી સાવ-ચેત રહેવું પડતું હતું. દુશ્મનોના હથ્થા, બદરની લડાઈ, ગૈરસ પહે-લવાનનો ઘસારો, ચહુદીઓનું તોફાન, ઓહોદનો વિગ્રહ, ખંદકની, ખેબરની તથા મુત્તાની લડાઈઓ વીગેરે એવા પ્રકારનાં મહાન સંકટો તેમના ઉપર આવી પડ્યાં પણ તે તમામમાં પૂર્ણ ક્ષેત્ર મેળવી છેવટે મક્કામાં પાછા દાખલ થયા. આ પ્રમાણે ઇસ્લામનો વિજયી વાવટો મક્કામાં હીજરી સન ૮ થી શરૂ કરવા લાગ્યો. હઝરત મહંમદે કાબાનો સુધારો હાથમાં પકડ્યો. કાબાના ધામની ચારે તરફ ઘણી મૂર્તિઓ હતી. અરબસ્થાનમાં તે વખતે મૂર્તિપૂજનનો રિવાજ સામાન્ય હતો. લોકોએ જુદા જુદા પ્રકારની મૂર્તિઓ તૈયાર કરી હતી. જેને તેઓ જુદા તરીકે માનતા હતા; તેમનામાં ૩૬૦ મૂર્તિઓ હતી. દરરોજ અઢેક મૂર્તિ માટે ખાસ વિધિપૂર્વક પૂજા થતી હતી. હુબલ, વદ, સોવાઅ, યશુસ, યહિ, નસ્ર, અસાદ, નાઈલા, અબઅબ, દુવાર,

ઉઝા, લાત અને મનાત એ મુખ્ય મૂર્તિઓ ગણાતી તેમાંની કેટલીક તો હઝરત નર પેગમ્બરના વખતથી ચાલતી હતી, લાત અને મનાત એ એ મૂર્તિઓને ખુદાની પુત્રીઓ તરીકે માની અરબસ્થાનના તમામ લોકો તેને પૂજ્ય ગણાતા હતા. હઝરત ઈબ્રાહીમની, તેમના પુત્ર હઝરત ઈસ્માઈલની, હઝરત ઈસા પેગમ્બરનાં માતૃથી બીજી મરીઅમની મૂર્તિ અને તેવાં કેટલાંક કાબાની ભીંતો ઉપર મૂર્તિનાં ચિત્રો પણ હતાં. આ તમામ મૂર્તિઓને હઝરત મહંમદે ઉમેડી નાખવા માંડી, અને તેમના પૂજારીઓ ને વંશપરંપરાથી પૂજ કરતા હતા તેઓ નાબુદ થયા અને હઝરત મહંમદનો ઉદ્દેશ બર આપ્યો, પણ લોકોની ધર્મની લાગણી દુખાયેલી હોવાથી મૂર્તિપૂજકોએ પાછો બળવો ચલાવ્યો. હુન અને તાયફ આગળ મહોટા જંગ મચ્યા, પણ કોઈનું કાંઈ વધુ નહીં. હઝરત પાછા મદીને ગયા. છેવટે ઈસ્વીસન ૬૩૦ માં રૂમના બાદશાહ હીરેક્લીઅસે તેમના ઉપર ચઢાઈ કરી અને તયુક આગળ મોટું યુદ્ધ થયું પણ તેમાં તે બાદશાહને જય મળ્યો નહીં. આથી હઝરત મહંમદના ઈસ્લામ ધર્મ તરફ લોકો વધારે વળવા લાગ્યા.

હવે જાહેગીતો થોડો વખત છે એમ જ્યારે હઝરત મહંમદને જણાવ્યું ત્યારે તે તરત જ મક્કે હજ કરવા ઉપડ્યા. તેમની સાથે આ વખતે એક લાખ ચોદ હજાર માણસો હતા. તેઓ તા. ૭-૩-૬૩૨ ના રોજ મક્કે આવી પહોંચ્યા. કાબામાં જઈ નમાઝ અદા કરી ધર્મક્રિયાઓ કરી; પછી ઉભા થઈ ઉપદેશ આપ્યો કે “નેકી, દયા અને સંપ એ ત્રણ ચીજો અંતઃકરણને શુદ્ધ કરનાર છે માટે તેનું સેવન કરજો, અહીં જે નથી આવ્યા તેમને આ સંદેશો કહેજો, તમારી પાસે એક જ ચીજ હું મૂકી જઈ છું તેને વળંગી રહેશે તો ભૂલા પડશે નહીં, તે ચીજ કુરાનનું પુસ્તક છે.” આ પ્રમાણે બોધ આપી કાબામાં જઈ ધર્મક્રિયા કરી પાછા પોતાના શિષ્યોને લઈ મદીને ગયા. ત્યાં તેમની તબીયત નરમ થઈ, તેમની માંદગી દરમિયાન કોઈ પાખંડી પેગમ્બર ઉભો થયો અને ઢોંગ ચલાવવા લાગ્યો. પણ તેનો ઢોંગ લાંબો વખત ચાલ્યો નહીં. મહંમદ પેગમ્બરની તબીઅત દિન પ્રતિ દિન બગડતી ગઈ, ઘરમાં જે મીલકત હતી તે તમામ

પુણ્યદાનમાં આપી દીધી, અને બીબી આએશાના ખોળામાં માથું
સુકી સુઈ ગયા. “હે પરવરદિગાર !” આવા ઉદ્દગાર કાઢતા મહાન
હઝરત પેગમ્બરનો આત્મા દેહનો ત્યાગ કરી ચાલ્યો ગયો. (આ
પ્રમાણે મહંમદ પેગમ્બર હીજરી સન ૧૧ તારીખ ૧૨ રખીલ અવ્વલ
ઈસ્વીસન ૬૩૨ ના જુન માસની ૮ મી તારીખે મદીનામાં દેવગત
થયા.) બીબી આએશાએ હઝરતનું માથું ઓશીફા ઉપર સુક્યું અને
તે યુમ પાકી ફદન કરવા લાગ્યાં. દીલગીરી છવાઈ રહી. પેગમ્બર
જ્યાં મરે ત્યાંજ દફન કરવાનો રિવાજ હોવાથી સધળા લોકોએ મળી
જનાજા (મરદાની પાલખી)ની નમાઝ પઢી તેમને બીબી આએશાના
હુજરા (એકાંત ઓરડી)માં દફન કર્યા.

ગરબી ૧૭.

મહંમદ મીઠું નામ છે તમારું.^૧

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે—એ રાહ.)

મીઠું નામ છે તમારું, હે મહંમદ ! મીઠું^૦ ટેક.

મીઠું લાગે છે મને નામ હે મહંમદ,
ફદીયામાં ઘણું ખ્યારું ખ્યારું, હે મહંમદ^૦ ૧

બીજો તે એવા કોઈ નથી રે પદાર્થ,
સાથી તમારું નામ સારું, હે મહંમદ^૦ ૨

મેવાં મીઠાઈ દુધ સાકર ને સુખડી,
સર્વે તમારા ઉપર વારું હે મહંમદ^૦ ૩

જેટલાં જગતમાં છે નામ ધરાયાં,
સર્વેમાં રૂપ છે તમારું, હે મહંમદ^૦ ૪

તમારા અંગથી તો સૃષ્ટિ રચી છે,
તમારું રૂપ છે અપારું, હે મહંમદ^૦ ૫

^૧ પ્રસસ્તરૂપની ગરબી છે. તમામ દેવ એકજ છે, માત્ર વ્યવહારમાં
નામ જુદાં જુદાં પડેલાં છે.

જે જે પદાર્થો છે આ જગતમાં,
કોઈ નથી તમથી ન્યાડું, હે મહંમદ ૬
તમે તે પ્રેમથી આ લીલા કરી છે,
સર્વેમાં તમને હું ધારું, હે મહંમદ ૭
તમે તો પ્રથમમાં અલોપ રહીને,
પછી તમે બ્રહ્મ રૂપ ધાર્યું, હે મહંમદ ૮
તે છેજ બ્રહ્મનું નામ આ મહંમદ,
તેથી આ જગત સમાર્યું, હે મહંમદ ૯
સર્વેમાં વ્યાપક^૧ છે નૂર તમારું,
તમ ઉપર જીવ હું વારું, હે મહંમદ ૧૦
સકલ મૃદિમાં રમી દે રહ્યા છો,
રૂપ ધરીને ન્યાડું ન્યાડું, હે મહંમદ ૧૧
રામમાં તમે રમ્યા કૃષ્ણમાં તમે,
બ્રહ્મા મહેશ નામ તારું, હે મહંમદ ૧૨*
તમે દે કેસરીઆ ને તમે દે શ્યામળીયા,
સર્વેમાં તમને સંભારું, હે મહંમદ ૧૩*

૧ વ્યાપક = મળી રહેલું. વિશેષ ખુલાસા માટે વાંચો ભજન ૮ તથા ૯.

* રામ, કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, મહેશ એ વૈષ્ણવ તથા બ્રાહ્મણના દેવતાનાં નામ છે; કેસરીઆજી, શ્યામળીઆ એ જૈન લોકોના દેવતાનાં નામ છે. કાજ અન-
વર મીયાંના આ પ્રમાણે જણાવેલા વિચારોને જૈન કવિ આનંદધનજી કેટલા
બધા મળતા થાય છે તે આનંદધનજીના નીચેના પદ ઉપરથી સમજી શકો—

રામ કહો રહેમાન કહો કોહ, કંડાન કહો મહાદેવ રી,
પારસનાથ કહો કોહ બ્રહ્મા, સંકળ બ્રહ્મ સ્વયંમેવ રી;
ભાંજન ભેદ કહાવત નાના, એક મૃતિકા રૂપ રી;
તૈસું ખંડ કલ્પના રોપિત, આપ અખંડ સરૂપ રી.

[આગળ ચાલુ—

પ્રેમ તમારો બહાલા મને રે ઘણો છે,
 મનમાંથી કદી ન વિસાડું, હે મહંમદ૦ ૧૪
 તમારા બોલાવ્યાથી બોલ્યો છું વાલમા,
 પાંક નથી કાંઈ માડું, હે મહંમદ૦ ૧૫
 જ્ઞાનીના સ્વામી તમે રસિક રંગીલા,
 રંગી દો દિલડું અમાડું, હે મહંમદ૦ ૧૬

ગરબી ૧૮.

ચાલો જઈએ રે.^૧

(સખી પડવેની પડખીત—એ રાહ.)

સખી હરિ મળવાના કાજ ચાલો જઈએ રે,
 હવે ત્યાગી સૌ સંસાર સન્મુખ રહીએ રે. ૧
 સખી નિવૃત્તિથી ધ્યાન હરિનું ધરીએ રે,
 મન તુરંગ કેરા બહેમ સૌ બશ કરીએ રે. ૨
 સખી સુન સમુદ્ર માંહ ડુબડી ખાઈએ રે,

નિજ પદ રમે રામ સો કહિયે, રહિમ કરે રહેમાન રી,
 કરશે દરમ કહાન સો કહિયે, મહાદેવ નિર્વાણ રી;
 પરસે રૂપ પારસ સો કહિયે, ગ્રહ ચિન્હે સો ગ્રહ રી;
 ઈંદ્ર વિદ્ય સાધો આપ આનંદધન, ચેતનમય નિઃકર્મ રી.

સખી જૈન માનવુંઆચાર્યે ચોતાના ભક્તામર સ્તોત્રમાં પણ તેને અત્યંત
 સરવું જણાવ્યું છે કે—

ત્વામવ્યયં વિમુખર્ચિત્યમસંસ્ય માયં । જ્ઞાણમીશ્વરમનંતમનંગકેતુમ્ ॥
 યોગીશ્વરં ત્રિવિદિતયોગમનેકમેકં । જ્ઞાન સ્વરૂપમમલં પ્રવદંતિ સંતઃ
 શુદ્ધસ્ત્વમેવ વિવુષાર્ચિતયુદ્ધિબોધાત્ । ત્વં શંકરોસિ મુવનત્રય શંકરત્વાત્ ॥
 ધાતાસિ ધીર શિવમાર્ગવિધેર્વિધાનાત્ । વ્યક્તં ત્વમેવ ભગવન્ પુરુષોત્તમોઽસિ ॥

૧ સંતિશૃંગારરસની ગરબી છે, સમાધિસ્વરૂપ બતાવવામાં આવ્યું છે.

ત્યાં ચડે પ્રેમની હોર ધામે જઈએ રે.	૩
સખી આપો જે કોઈ જોય આત્મા દેખે રે,	
તે વિના તો મહેનત જાય સર્વે અલેખે રે.	૪
સખી આત્મા ઈશ્વર રૂપ નિશ્ચે જાણો રે,	
તે સમજીને નિજ ધ્યાન મનમાં આણો રે.	૫
સખી ખહાર લટકે ક્યાંહિ હાથ ન આવે રે,	
જે અંતર ખોળે આપ તે નર પાવે રે.	૬
સખી દિલ દરિયાની માંહ ફુગડી મારો છે,	
ત્યાં હીરદો લાગે હાથ નિશ્ચે ધારો રે.	૭
સખી સુનમાં ઝળકે નૂર નિશાન ફરકે રે,	
તે જોઈને આનંદ થાય મનડું હરખે રે.	૮
સખી આત્મજ્ઞાની જે હોય તે નર પૂરો રે,	
તે વિના તો ખોળે કોઈ સર્વે અધૂરો રે.	૯
સખી આત્મા ઈશ્વર એક અલેહ જાણે રે,	
તે મોક્ષ ધામના માંહ મોળે માણે રે.	૧૦
સખી જ્ઞાની સૌનો દાસ આત્મજ્ઞાની રે,	
તે સુનમાં હોરો ખાય હરનો ધ્યાની રે.	૧૧

ગરબી ૧૯.

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ? ?

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

શું કહું અલખ મહારાજ વાતો તારી રે ?

ઘણું અચરજ પામી આજ બુદ્ધિ મારી રે. ૧

તું અદ્ભુત રૂપ અખંડ આદિ અનાદિ રે,

૧ આ ગરબીમાં નિરાકાર સ્વરૂપે પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે, અને તે સાથે સમાધિતું સ્વરૂપ પ્રણું સંમલનું છે.

તું નિલેપ નિશ્ચય નૂર નિરાકારી રે. ૨
 તુજ અગમ અગોચર વાસ વસંતું ભારી રે,
 જ્યાં વાળ વાળે તુર ધુમ અપારી રે. ૩
 ઝીણું નિર્મળ વરસે નૂર વરસે મોતી રે,
 સ્થાં અનહદનો છે શોર અખંડ જ્યોતી રે. ૪
 તું પ્રેમ ધામના માંહિ મોળે માંછે રે,
 તને જ્ઞાની પ્રેમી કોઈ વિરલો જાણે રે. ૫
 કરે અવધટ ઘાટ મેળાપ મારો જહાલો રે,
 જ્યાં ઘણી રે વસંતી વાટ ઉલટી ચાલો રે. ૬
 તું એવો નિરંજન રૂપ અંતરજામી રે,
 તને કેમ કરો જહોંચે કોઈ મારા સ્વામી રે? ૭
 હું તો જોઉં પ્રત્યક્ષ રૂપ સૌમાં તારું રે,
 અતિ આનંદ પામ્યું આજ મનહું મારું રે. ૮
 મેં તો ઘટપટ પરગટ આજ તુજને દીઠો રે,
 તારો છલબલ લાગ્યો શ્યામ મુજને મીઠો રે. ૯
 તું તો રમી રહ્યો સૌ માંહ સૌથી ન્યારો રે,
 ના જાણે તારો કોઈ લેલ અપારો રે. ૧૦
 દાસ જ્ઞાની કહે છે વાત સાચી માનો રે,
 મારો હરિ વસે મુજ માંહ રહે છે છાનો રે. ૧૧

ગરબી ૨૦.

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર. ૧

(સખી પડેની પડીત—એ રાહ.)

સખી જ્ઞાનીની વાણી સાર જ્ઞાની જાણે રે,

અજ્ઞાનીના મન ભાર અહકો આણે રે. ૧

૧ લજ્જતા મહિમા અને તેના અધિકારી વિષે આ ગરબી છે.

જેવું ધી સાકર ને દુધ ત્રણે લેખી રે,

એવી જ્ઞાનીની વાણી હોય સુણ સાહેલી રે. ૨

સખી સાજો માણસ ખાય પુખ્તી લાવે રે,

સખી રોગી જે કોઈ ખાય રોગ વધાવે રે. ૩

સખી પ્રેમી લાખી હોય તે સુણી હરખે રે,

સખી જ્ઞાની એનો લેહ મનમાં પરખે રે. ૪

સખી અજ્ઞાની આ વાત તે શું જાણે રે?

જેવો ગર્ધવ^૧ હોય અબુધ^૨ સાકર લાણે રે. ૫

સખી ધી ઘોડાના મન કડવું લાગે રે,

સખી દુધથી રોગી દૂર અદકો લાગે રે, ૬

સખી એવી છે આ વાણ મૂઠ મૂરખને રે,

અતિ ખોટી લાગે વાત મનમાં તેને રે. ૭

સખી પ્રેમીને હરખ ન મ્હાય વાણી સુણતાં રે,

અતિ પ્રેમ લહેર ચડી જાય અક્ષર લણુતાં રે. ૮

સખી જેવી જેની બુદ્ધ તેવું જાણે રે,

સખી જેવું જેનું જ્ઞાન તે મન આણે રે. ૯

સખી હંસો મોતી ખાય સમુંદર આરે રે,

સખી કાગો નિષ્ટા ખાય ખેશી ઝાડે રે. ૧૦

સખી પ્રેમીને ઉપજે પ્રેમ વાણી સુણતાં રે,

સખી લાવીને આવે ભાવ અક્ષર લણુતાં રે. ૧૧

સખી જ્ઞાનીને ઉપજે જ્ઞાન સુરતી લાગે રે,

અતિ આનંદ હોય મન માંહ અજ્ઞાન લાગે રે. ૧૨

સખી મૂરખના મન ખેલ તે શું જાણે રે?

તે તો માથું કુટે મૂઠ યથ્થર પ્હાણે રે. ૧૩

સખી ખાખર વનની ખલી ખાખર મન આણે રે,

કાબુલની દ્રાક્ષનો સ્વાદ તે શું જાણે રે ? ૧૪

સખી મહા દરિયાનો મગ્ધ આતમજ્ઞાની રે,
અધ્યાતમી અનુભવી હોય આતમધ્યાની રે. ૧૫

તે તો જ્ઞાન સમુદ્ર માંહ અમી^૧ રસ ચાખે રે,
તે તો પ્રેમ લહેરના માંહ અગમ ગુણ ભાખે રે. ૧૬

અજ્ઞાની મૂરખ મૂઢ પશુ સંસારી રે,
શું જાણે જ્ઞાનની વાત તુચ્છ બહેવારી રે ? ૧૭

તે તો મેંડક^૨ ખાડાનો જ મહા અજ્ઞાની રે,
શું જાણે સમુદ્રની જ વાતો છાની રે ? ૧૮

કેવો લાંબો ખેંડો હોય કેવો ઉંડો રે ?
તેમાં શું શું પદાર્થો હોય જ્ઞાની હુંડો રે. ૧૯

તે તો દેડકો ખાડાનો કશું નવ જાણે રે,
એ તો કાદવ કચરા મેલ મનમાં આણે રે. ૨૦

સખી પાંચ હાથથી દૂર તે નવ દેખે રે,
સખી સમુદ્રનો તો પાર તે શું પેખે રે ? ૨૧

એવો અજ્ઞાનીના મન હોય અંધારો રે,
તેને મુક્તિ ક્યાંથી હોય મનમાં વિચારો રે ? ૨૨

સખી જ્ઞાની કહે છે વાત માનો સાચી રે,
જેમાં આત્મજ્ઞાન નવ હોય તે બુધ કાચી રે. ૨૩

૧ અમી=અમૃત. ૨ મેંડક=દેડકો. દેડકાને જેમ માત્ર તેના રહેવાના પાણીના ખાડાનું અને કાદવનું જ્ઞાન હોય છે અને સમુદ્રને સમજતો નથી તેમ અજ્ઞાની માણસ માત્ર તેના સંસારની માયાની જંજળને જાણે છે અને તેને આત્મજ્ઞાનની કંઈ ખબર હોતી નથી.

ગરબી ૨૧.

સખી મહાપદની તે વાત કોને કહીએ રે ?^૧

(સખી પડવેની પૂછીત—એ ગદ.)

સખી મહાપદની તે વાત કોને કહીએ રે ?

ચાલો અલખ નિરંજન ધામ ત્યાં જઈ રહીએ રે. ૧

સખી પાંચ તત્વનો મહોલ ખાસો બનીયો રે,

તેમાં વસ્તુ મેલી આર મુંઢર ચણીયો રે. ૨

સખી ચોરું શબ્દનો તાર નાલિ ચાલે રે,

ત્યાં જપે અજંપા જપ હુંચો મહાલે રે. ૩

સખી મારી પાંચ પચીસ આપે મરીએ રે,

સખી મુખમણુ મેળે આર આનંદ ડરીએ રે. ૪

સખી મુરત મુંઢરી સાથ ઉલટા ફરીએ રે,

સખી પ્રેમ હોરના સાથ ગઠ પર ચડીએ રે. ૫

સખી ત્રિવેણીમાં જ્યોત અખંડ દરએ રે,

ત્યાં અગદે અગહળ નૂર મોતી વરએ રે. ૬

સખી ગગન મંડળના માંહિ નિશાન ફરદે રે,

ત્યાં ધરતાં મુરતનું ધ્યાન મનહું હરજે રે. ૭

સખી ખંડનાળની વાટ વસમી વાંડી રે,

તમે ત્યાં થઈ જાતે દેશ જોતે અંડી રે. ૮

સખી સાંસળી અનહદ નાદ ખુશી ના થાતે રે,

તમે તર્જુશરના સાથ ઉપર જાતે રે. ૯

સખી પિંડ બદ્ધાંડના પાર અગમ ગઠ ચડીએ રે,

ત્યાં મુનમાં પગલાં આર ધીરે ધરીએ રે. ૧૦

૧ આ ગરબી સમાધિની છે. વિશેષ જુલાના માસે જીન તથા ત્રીજા સપ્તમીની રીત અથવા ઉપોદ્ધાત જુઓ.

- સખી પછી મહાસુત માંહિ પગલાં ધરીએ રે,
 ત્યાં પ્રેમ લહેરની સાથ ડગલાં ભરીએ રે, ૧૧
- સખી તે કેડે મેદાન આવે આગે રે,
 ત્યાં દિસે સ્વર્ગનું રૂપ મૂર્તિ જાગે રે. ૧૨
- સખી મહા સુંદર ત્યાં રૂપ દેવતાઈ જોશે રે,
 તમે ત્યાંથી જાજો પાર ત્યાં ના મોડોશે રે. ૧૩
- સખી પછી અલખનું ધામ આગળ આવે રે,
 ત્યાં વાળં વાગે તુર ધુમ મચાવે રે. ૧૪
- સખી વરસે નૂર અપાર આપણુ જોઈએ રે,
 ત્યાં ભુલી શરીરનું ભાન અલખ પર મોહીએ રે. ૧૫
- સખી જોઈએ નિરંજન રૂપ સાચું નિરખી રે,
 નથી કહેવા જેવી વાત જોવા સરખી રે. ૧૬
- સખી જોવા જેવો ખેલ દીઠો હરખી રે,
 ત્યાં ધુમ મચી છે અપાર જોવા સરખી રે. ૧૭
- સખી અલખ નિરંજન જોઈ મુજ મન મોહું રે,
 માંડું દુઃખ વિયોગનું આજ સર્વે ખોયું રે. ૧૮
- સખી થયો ઘણો આનંદ દુઃખા છુટી રે,
 સખી પ્રેમ લહેર મન માંહિ મારે ઉઠી રે. ૧૯
- સખી મગન થયું મન આજ પ્રેમ રસ પીધો રે,
 તજી આપો અલખનો આજ દર્શન દીઠો રે. ૨૦
- સખી અંબાણા જન વાત તે શું જાણે રે ?
 દાસ જ્ઞાની પિયુના સાથ મોજો માણે રે. ૨૧

ગરબી ૨૨.

સખી પડવે લીધો પંથ.^૧

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

સખી પડવે લીધો પંથ હરિએ ભારી રે,
મને મેલી ખાખાવેશ અખંખા નારી રે. ૧

ખીજે ખહુ દુઃખ થાય ગયા પતિ ઝડાલા રે ?
હવે અમથી કેમ રહેવાય જોખન ખાખા રે ? ૨

ત્રીજે તજીને ઘરખાર ગયા છે સ્વામી રે,
હું એકલી મંદિર માંહિ ઘણું દુઃખ પામી રે. ૩

ચોથે ચતુરાઈ ચિત્તથી હું ચુકી રે,
મેં તજીયા સોળ શણગાર સહીઅર ચુકી રે. ૪

પાંચમે પીડા અપાર કોને કહીએ રે ?
સુણ સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫

છઠ્ઠીના લખીયા લેખ સખી કોણ ટાળે રે ?
મારે કાળજે લાગ્યાં ખાણ મેહ ખહુ ખાળે રે. ૬

સાતમે શુદ્ધ બુદ્ધ ગઈ સખી સઘળી રે,
હું તો ભૂલી સવ ભાન ચુકી ડગળી રે. ૭

આઠમે આઠ પહોર ફેરું હું રોતી રે,
મારું મુખહું લાલ ગુલાલ આંસુડે ધોતી રે. ૮

નુમે ન મળીયા નાથ અગમના વાસી રે,
હું તો આકર ચરણોની તમારી દાસી રે. ૯

દશમે દાઝે દેહ તપે મારું તનહું રે,
મને થયો ઘણો ઉચ્ચાટ ફંધાય મનહું રે. ૧૦

એકાદશીના આજ હું અપવાસે રે,

૧. લક્ષ્મીશંકરગરબની પંદર તિથિએ છે, ત્રેમી ત્રિયોગીના ઉદ્દગાર છે.

- કહો મળવું મારા નાથ ક્યારે થાશે રે ? ૧૧
 દ્વાદશીના દિન દુઃખ મને ઘણું થાશે રે,
 હું ખાર વરસની નાર દિવસ કેમ જાશે રે ? ૧૨
 તેરસ ત્રિયા થાય ભર જોખનમાં રે,
 હરિ આવો મારે મ્હોલ વિચારો મનમાં રે. ૧૩
 ચૌદશે ચંચળ નાર ચતુરાર્ધ લાવી રે,
 મેં તો સજ્યા સોળ શણગાર વધાર્ધ આવી રે. ૧૪
 પુનમે પિયુષ પાસ અમારી આવ્યાં રે,^૧
 દુઃખ કીધાં સર્વે નાશ સુખરસ લાવ્યા રે. ૧૫
 આ જ્ઞાની જોડ્યો વેણુ તિથિ થઈ પુરી રે,
 હું ચાકર ચરણોનો જ રહું છું હજુરી રે. ૧૬

ગરબી ૨૩.

પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે.^૨

(સખી પડવેની પડપ્રીત—એ રાહ.)

- પડવે કીધી પ્રીત પિયુના સાથે રે,
 મારા બહાલે આખ્યાં વેણુ મુજને હાથે રે. ૧
 ખીજે બહુ દુઃખ થાય ગયા શું બહાલા રે ?
 હવે મુજશ્રી કેમ રહેવાય જોખન બાળા રે ? ૨
 ત્રીજે તમારા કાજ થઈ છું ઘડેલી રે,
 સુણને સખી મારી માત પ્રીતિ પહેલી રે. ૩
 ચોથે ચતુર વર આજ વહેલા ચાલો રે,

૧ આ ચરણ સમાધિની સંપૂર્ણતા એટલે પરબ્રહ્મના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિનું
 ભાન કરાવે છે, અને પરમાત્માનું દર્શન સમજાવે છે. ૨ લક્ષ્મીશૃંગારરસની
 ચંદર તિથિઓ છે, ત્રેમરવદ્વય જણાવ્યું છે.

- મને ખળતીને મારા નાથ શિદ્ધને ખાળો રે ? ૪
- પાંચમે પિયુ વિષુ પીઠ કોને કહીએ રે ?
- સુણને સખી મારી વાત હવે કેમ રહીએ રે ? ૫
- છટ્ટી રે રાતના લેખ લખ્યા કેમ મટશે રે ?
- મારે દુઃખડાના ડુંગર હવે કેમ ટળશે રે ? ૬
- સાતમે શુદ્ધ ને સાન સખી ચુકી સઘળી રે,
હું ભામા ભુલી ભાન ખસી સુજ ડગળી રે. ૭
- આઠમે આઠ પહોર વાટો ભેતી રે,
રહું રોતી મારું મુખ આંસુડે ઘોતી રે. ૮
- તુમે ન આવ્યા નાથજી મારા બહાલા રે,
હવે આવો ભેડું હાથ કરું ઠાલાવાલા રે. ૯
- દશમે દાઝે દેહ અગન ઘણી ખાળે રે,
હું ભેખનવંતી નાર પ્રીતિ ઘા સાલે રે. ૧૦
- એકાદશીના શુભ દિન હું અપવાસી રે,
ધરું એક તમારું ધ્યાન હું દીન દાસી રે. ૧૧
- દ્વાદશીના શુભ દિન સેજ સમારી રે,
તમો મહોલે આવો લાલ ભઉં વારી રે. ૧૨
- તેરસે તમારા કાજ સંસાર ત્યાગી રે,
હું સુતી નિદ્રા માંહિ ઝખકી ભગી રે. ૧૩
- ચૌદશે દિશા ચાર વાટ નિહાળું રે,
ભયેતિ સ્વરૂપ મારા નાથ ચો દિશ ભાળું રે. ૧૪
- પુનમ તણા પ્રભાત અનવર ભગો રે,
તમે ત્યાગી સૌ સંસાર દર્શન માગો રે. ૧૫

ગરબી ૨૪.

કક્કા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેલો રે—એ રાહ.)

સાધુ સન્મુખ થઈ હવે ચેતો રે. ટેક.
 કક્કા કામ ક્રોધ સર્વે ત્યાગો રે, કુડ કપટ કુસંગથી ભાગો રે,
 નિજ આત્મા ખોજવા ભાગો, સાધુ સન્મુખ ૧
 ખજખા ખોલે અંતર ઘટ માંહે રે, નવ જાણે ભટકવાને ક્યાંહે રે,
 આપો ત્યાગો તો દર્શન થાયે, સાધુ સન્મુખ ૨
 ગગ્ગા જ્ઞાન કરે આત્માનો રે, તેને અલખ નિરંજન માનો રે,
 તેથી કારજ નિથે થવાનો, સાધુ સન્મુખ ૩
 ઘઘ્ઘા ઘટપટ પરગટ સૌમાં રે, નૂર દરશે હરિનું જ્યાં ત્યાં રે,
 જેવાં ખીજેમાં ઝાડ છે છાનાં, સાધુ સન્મુખ ૪
 ચચા ચિત્તમાં ધ્યાન લગાઓ રે, સુંદર સુરતીને સન્મુખ લાવો રે,
 તેથી અંતર સ્વામીને પાવો, સાધુ સન્મુખ ૫
 છછછા છોડી દે મન તુરંગ રે, સુખમણ સેજમાં જઈ રમો રંગ રે,
 ત્યારે થાશે હરિનો સંગ, સાધુ સન્મુખ ૬
 જજજજ જુકિતથી ત્રિવેણી આવો રે, ઉલટી ચાલો આપસમાં સમાવો રે,
 પછી ઝંકનાલ થઈને ધાવો, સાધુ સન્મુખ ૭
 ઝઝઝા ઝળહળ નૂર ત્યાં વરસે રે, પ્રેમ ધામનું તેજ ત્યાં દરશે રે,
 તુર વાળું તે ધ્રુમ ત્યાં કરશે, સાધુ સન્મુખ ૮
 ટટ્ટા ટપકે અમી રસ ધારા રે, મહા નૂરના ઉડે કુંવારા રે,
 ત્યાં તો આનંદ હોય અપારા, સાધુ સન્મુખ ૯
 ઠઠઠા કામ ઠેકાણું ન હોયે રે, ત્યાં તો સર્વે ઉપાધિને ખોયે રે,
 એક આપ નિરંજન હોયે, સાધુ સન્મુખ ૧૦

ડહું દીઠો જેણે પ્રેમ ધામ દે, તેને ધન ધન મહા પ્રણામ દે,
 તે તો પામ્યો મહા પદ નામ, સાધુ સન્મુખ ૧૧
 ઢઢા ઢાંગી ન પાવે આ વાટ દે, મહા વસમો છે અવધટ ઘાટ દે,
 એ તો નથી દે કાકાલનો હાટ, સાધુ સન્મુખ ૧૨
 તત્તા ત્યાં કોઈ મરણવો જાય દે, જે કોઈ અગમ અગોચર ધાય દે,
 આપો ત્યાગીને સુનમાં સમાય, સાધુ સન્મુખ ૧૩
 થથથા થિર રાખી મન પવનને દે, કરે અચળ પોતાના જે મનને દે,
 તેથી થાય સમાધિ તે જનને, સાધુ સન્મુખ ૧૪
 દદા દીદાર ત્યાં તમને થાશે દે, સઘળા ચોર શરીરના જાશે દે,
 આપો છુટે હરિ આવે પાસે, સાધુ સન્મુખ ૧૫
 ધધધા ધ્યાન રાખો આ વાત દે, તમે પરખો પોતાની જાત દે,
 નહીં છુટે હરિનો સાથ, સાધુ સન્મુખ ૧૬
 નજા ન્યાય નિરંજન નિરખો દે, તમે જ્ઞાને કરી તેને પરખો દે,
 પછી આનંદ પામીને હરખો, સાધુ સન્મુખ ૧૭
 પપ્પા પોતે પુરુષોત્તમ નામી દે, આપો આપ તે છો પ્રેમધામી દે,
 તમે આપ છો અંતરજામી, સાધુ સન્મુખ ૧૮
 ફફફા ફુંકી દો ફુડ કપટને દે, સુકો મન માંડકાની હડંને દે,
 નવ મોઢે ચડાવો નફ્ટને, સાધુ સન્મુખ ૧૯
 બબ્બા બાંધીને બેસો મનને દે, તમે ભુલો તમારા તનને દે,
 રાકી રાખોને મન પવનને, સાધુ સન્મુખ ૨૦
 ભભભા ભાન શરીરનું ખોજો દે, પછી આત્મારામને જોજો દે,
 ઘણા પ્રેમથી તે પર મહોજો, સાધુ સન્મુખ ૨૧
 મમમા મગન થાશે તમે જોઈ દે, બીજું ગમશે નહીં તમને કોઈ દે,
 રહેશે પ્રભુથી ચિત્ત પરોઈ, સાધુ સન્મુખ ૨૨
 યથ્યા યાદી તે ઘટ માંહી ધારો દે, શ્વાસોશ્વાસ સ્વામીને સંભારો દે,
 ઘડી એક ન મનથી પિસારો, સાધુ સન્મુખ ૨૩

સ્વર્ગ રાખોને સુરતીનો તાર રે, તેના સ્વામી જે પ્રાણાધાર રે,
 તે તો બેઠલી ઉતારે પાર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૪
 લલલા લાલ ઘણો તમને થાશે રે, અસાનતું અંધારું જાશે રે,
 પછી ઘટપટ સ્વામી દેખાશે, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૫
 વઠવા વાટ ઘણી છે વાંકી રે, નવ જોજો ગુરૂ વિના ઝાંકી રે,
 એ તો વાટ છે સત ગુરાંકી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૬
 સસ્સા સાખિત રહેજો સદાય રે, મન ઠગવાથી વિનાશ થાય રે,
 સર્વે મહેનત અકારજી જાય, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૭
 પધ્ધા ખાતરી મનમાં આણો રે, સાચી વાત ગરૂની જાણો રે,
 નિત્ય નામ હરિતું વખાણો, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૮
 શશ્યા શુદ્ધ રાખો તમે મનને રે, નિશ્ચે જાણો ગુરૂના વચનને રે,
 કરી અર્પણ તન મન ધનને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૨૯
 હૂહૂડા હાથ જોડીને ગુરૂને રે, ઘણા લાવે લજોને પ્રભુને રે,
 પ્રભુ મહા પદ આપે લધુને, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૦
 કકકો ગાઇ બતાવી સમાધી રે, જે કોઇ કરશે ક્રિયા સમજી બાધી રે,
 તેની જાશે આ લવની ઉપાધી, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૧
 કર જોડી કહે કાઝી અનવર રે, નામ જ્ઞાની કવિતાની અંદર રે,
 હું છું જ્ઞાનીના ચરણનો આકર, સાધુ સન્મુખ ૦ ૩૨

ગરબી ૨૫.

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે.^૧

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

મોહનજી બહાલા મારા ઘેર આવો રે. ટૂંક.
 કારતક મહિને કંથ અમારા રે, અમને મેલી ગયા છે ન્યારા રે,
 બહાલા દર્શન દોને તમારાં, મોહનજી બહાલા ૦ ૧

૧ ભક્તિશૃંગારરસના મહીના છે, પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

માગશર માસે મહા દુઃખ સહીએ, ઠંડાલા વિના અમે દેમ રહીએ? મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨
 અમે વિનંતી કોને કહીએ? મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૩
 પોષ માસે પિયુ પિયુ કરીએ, ઠંડાલા વિના નિશાસા ભરીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૪
 શીતળ ટાઢો માંડે થર થરીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૫
 માહ માસે મંદિરીઆં સુનાં, જીવ કલ્પે કાલજડાં ઉનાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૬
 મારે હરિ રે વિના મળવું ના, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૭
 કાગળ કૂલડાં લઈ તમને નમીએ, ખાસાં લોજન આપણુ જમીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૮
 ઠંડાલા અખીલ ગુલાલથી રમીએ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૯
 ચૈતર ચુપ કરી ઘેર આવો, ચતુર નારીનું મન રીઝવો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૦
 ફૂંટી દાસીને ફેર મનાવો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૧
 વૈશાખે તે ખાળે ઉનાળો, મને વ્યાપી છે ત્રેહની અળો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૨
 ઠંડાલા મારા ઠંડેલેરા ચાલો, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૩
 જેઠ માસે જીવણુ નહીં આવ્યા, કોઈની સાથે સંદેશ ન કહાવ્યારે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૪
 અમને કાગળ ના મોકલાવ્યા, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૫
 અષાઠ માસે આશા ઘણી મનમાં, અળો વ્યાપી સૌ મારા તનમાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૬
 હું તો ઘડેલી થઈ ફૂં વનમાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૭
 શ્રાવણ માસે તે વર્ષા વરસે, મોહન મળવાને મન માડું તરસે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૮
 અરજનો સાંભળનારો હર છે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૧૯
 ભાદરવો તે ભરપૂર ગાજે, ઠંડાલા મારા રીસાણા શા કાજે? મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૦
 તમને નવ રે ઘટે નવ છાજે, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૧
 આસો માસે ઉત્તમ હરિ જોયા, મારાં તન મનનાં દુઃખ ખોયાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૨
 પિધા પ્રેમ ખ્યાલા ને મોહાં, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૩
 અધિક જ્ઞાની ચતુર સુભણુ, જગ્યા ઘટમાં હરિની જાણુ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૪
 માસ તેર થયા પરમાણુ, મોહનજી ઠંડાલા ૦ ૨૫

ગરબી રફ.

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે.

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—ઓ રાહ.)

સખી કોઈ કંથને સમજાવે રે, ટેક.

કારતક માસે કહું સાહેલી રે, મોહન મુજને ગયા છે મેલી રે,

કોણ થાશે હવે મારો બેલી ? સખી કોઈં ૧

માગશર માસે મરણ માઝું થાશે રે, મારો બહાલો નથી મારી પાસે રે,

મારો એજે જન્મારો જાશે, સખી કોઈં ૨

પોષ માસે પિયુ ક્યારે પાઉં રે ? કોની સાથે સંદેશા હું કહાવું રે ?

બહાલો આવે તો વારી હું જાઉં, સખી કોઈં ૩

માહ માસ મને નવ જાય રે, કોણ જાણે હવે કેમ થાય રે ?

મને મંદિર ખાવાને ધાય, સખી કોઈં ૪

ફાગણ માસે ફીકર ઘણી આવી રે, મારી આંખો આંસુમાં લાવી રે,

મને તેલ કઢાઈમાં^૨ તાવી,^૩ સખી કોઈં ૫

ચૈતર ચૈત્યા^૪ ઉનાળાના તરકા રે, મારા અંગમાં લાગ્યા લડકા રે,

માઝું કાળજું ખાય છે ફડકા,^૫ સખી કોઈં ૬

વૈશાખે વિપત બહુ અમને રે, સખી શું કહીએ ઘણું તમને રે ?

બહાલો માને નહીં મારા સમને,^૬ સખી કોઈં ૭

જેઠ માસે જીવણ પાસે જાવું રે, મંદિર માળીએ આગ લગાવું રે,

હું તો વેશ જોગીનો બનાવું, સખી કોઈં ૮

અષાઢ માસે ઉત્તમ હરિ કાળે રે, મને વેશ જોગીનો છાળે રે,

મારા મુખ પર ભભૂતિ ખિરાળે, સખી કોઈં ૯

૧ ભક્તિશગરરસના મહીના છે. છેલ્લી દુક ઉપરથી જણાય છે કે આ

ગરબી સંવત ૧૯૨૬ મા જેઠ શુદ્ધ ૧ ના દિવસે બનાવવામાં આવી છે.

૨ કઢાઈ=લોઢાનું વાસણ. ૩ તાવી=કણ્ણી, સતાવી. ૪ ચૈત્યા=ચૈત્ર ચયા,

તૈયાર થયા. ૫ ફડકા=ધડક ધડક થવું. ૬ સમ=સોગમ.

આવણુ માસે સ્વામીને મનાવું દે, મારા અંગ પર લભૂતિ ચડાવું દે,
હું તો ઘેર ઘેર અલખ જગાવું, સખી કોઈં ૧૦
ભાદરવે તો ભાન હું સુકી દે, માફ શરીર ગયું સહુ સુકી દે,
મોહન મળવાની આશા મેં સુકી, સખી કોઈં ૧૧
આસો માસ ઉત્તમ જ્યાંદે આવ્યો દે, બહાલાની વધામણી લાવ્યો દે,
મારા નાથે સંદેશો કહાવ્યો, સખી કોઈં ૧૨
અધિક માસે જ્ઞાનીના સ્વામી દે, બહાલા આવ્યા નિઠૂલવર નામી દે,
હું તો ત્યારથી આનંદ પામી, સખી કોઈં ૧૩
સર્વત્ર ઓગણી છંવીશ લખાયાં દે, માસ જેઠના વાયરા વાયા દે,
શુદ્ધ એકમે મહીના ગાયા, સખી કોઈં ૧૪

ગરબી ૨૭.

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા.^૧

(સ્થુપતિરામ હૃદમાં રહેલો દે—એ રાહ.)

આવો હરિ ઘેર ઉત્તમ અલખેલા. ટેક.
કારતક માસે કરો કંથ મેળા દે, મોહન માદે મળવાની વેળા દે,
સ્વામી થાઓ સુજનીના લેળા, આવો હરિ ૧
માગશર માસે મેલી ગયા શેતી દે, બહાલા તારી વાટો બહુ જોતી દે,
માફ સુંખડું આંસુડે ઘોતી, આવો હરિ ૨
પોષે સાલે પ્રીતિનો ભાલો દે, હેંડાં વચ્ચે હોળીની ઝાળો દે,
કાળજી બળીને બન્યું લાળો, આવો હરિ ૩
માહ મહીને નારીને મળજો દે, જેવાં વેણ કહ્યાં તેવાં પેળજો દે,
બહાલા મારા બહેલેરા વળજો, આવો હરિ ૪
ફાગણ ફરતી ફરું હું વનમાં દે, બહાલાની વાટો જોઈ મનમાં દે,
હોળી રાત્રી દિવસ બળે તનમાં, આવો હરિ ૫

^૧ ભક્તિચંદ્રાવરસના મહીના છે, એમ સ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

ચૈતર માસે ચતુર નર આવો રે, મોહન બહાલા મારા મંદિર આવો રે,
 સેજલડીમાં વિકૃલવર આવો, આવો હરિ ૦ ૬
 વૈશાખે તપે તન માડું રે, બહાલા પર હું જીવડો વાડું રે;
 મોહન મને દર્શન દે તારું, આવો હરિ ૦ ૭
 જોઈ તે જીવજીવી રમીએ રે, લોજન કરી લેગાં જમીએ રે,
 મોહન તારા મનમાં અમે ગમીએ, આવો હરિ ૦ ૮
 અષાઢે તે અખળાના સ્વામી રે, આવો બહાલા વિકૃલવર નામી રે,
 બહાલા વિના હુઃખડાં હું પામી, આવો હરિ ૦ ૯
 શ્રાવણે સ્વામીને શું કહીએ રે, બહાલા વિના સુનાં કેમ રહીએ રે ?
 સ્વામી તારા લેગાં કયાં થઈએ ? આવો હરિ ૧૦
 ભાદરવે તે ભરથાર બહુ બહાલા રે, મોહન વિના મંદિરીયાં કાળાં રે,
 જીવજી કરે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિ ૦ ૧૧
 આસો તે આપ આવ્યા બહાલા રે, જોયા મેં જીવજીવના ચાળા રે,
 થયાં મારે મંદિર અજવાળાં, આવો હરિ ૦ ૧૨
 અધિક માસ જ્ઞાનીને સારો રે, તેમાં હરિ મતલબ મારો રે,
 મોહન બહાલા મુખડો નિરખું તારો, આવો હરિ ૦ ૧૩

ગરખી ૨૮.

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?

(રઘુપતિરામ હૃદમાં રહેજો રે—એ રાહ.)

કહોને સખી શ્યામ વિના કેમ રહીએ રે ?
 શનિવારે સખી મારા સ્વામી રે, મહાસુનમાં રહ્યા પ્રેમધામી રે,
 મને મળતા નથી મોક્ષગામી, કહોને સખી ૦ ૧
 રવિવારે મળે કોઈ રૂપી રે, મને અગમ ગઢ આવે મુકી રે,

૧ સમાધિના સાત વાર છે. સુસલમાનો શનિવારને પહેલો વાર, ગણે છે.

સુનમાં પહોંચીને થાઉં હું સુખી, કહોને સખી૦ ૨
 સોમવારે તે સુખમણુ સેજે રે, પોઠી દેખે શ્યામળીઆનું તેજે રે,
 ત્યાંથી સુરત સામેયું^૧ લેજે,^૨ કહોને સખી૦ ૩
 મંગળવારે તે મહાસુન માંહે રે, તાલ મૃદંગ અનહદના થાયે રે,
 ઘોળ મંગળ પ્રેમનાં ગાયે, કહોને સખી૦ ૪
 ખુદે શુદ્ધિ શરીરની જોઈ રે, નિજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ જોઈ રે,
 નથી આપ વિના બીજું કોઈ, કહોને સખી૦ ૫
 ગુરુવારે બ્રહ્મ રૂપ જોયું રે, ચિત્ત માડું શ્યામળીયાથી મોહું રે,
 હુઃખ પાંચ પચીસનું જોયું, કહોને સખી૦ ૬
 શુક્રવારે શિખર ગઠ આવી રે, સુરતી અગમ અગોચર લાવી રે,
 દેખ્યા અલખ નિરંજન લાવી, કહોને સખી૦ ૭
 સાત વાર કહ્યા સર્વ પૂરા રે, જ્ઞાની પ્રેમમાં થઈ ચકચૂરા રે,
 રહે છે આઠ પહોર હંજુરા, કહોને સખી૦ ૮

ગરબી ૨૯.

કારતકે કંથ સિધાવીયા.^૩

(ખીલાવર—વૈદરબી વનમાં વલવલે—એ રાહ.)

કારતકે કંથ સિધાવીયા મેલી મને નિરધાર.
 બહાલા વિના હું રહી એકલી, એવો બળ્યો અવતાર, કારતકે૦ ૧
 માગશરે મેલી છે એકલી સુના મંદિર માંહે,
 સેજલડીએ અગ્નિ બળે, મેલીઓ ખાવા ધાય, કારતકે૦ ૨
 પોષે પિયુજના કારણે, પ્રાણ તનું નિરધાર,
 સુંદર નારની સેજ પર, આવો હરિ પ્રાણાધાર, કારતકે૦ ૩
 માહે મળો મારા નાથજી, જેમ મળે ખાંડ દુધ,

^૧ સામેયું=આવકાર માટે સામાં જવું તે. ^૨ લેજે=મોકલે. ^૩ લક્ષિત સુંગારસના મહીનાની ગરબી-છે.

સુજ ઘટમાં પરગટ થઈ, કરજો અમને શુદ્ધ, કારતકે ૦ ૪
 કાગળ આપ્યો હો સખી, આવી ઉનાળાની આંચ,
 ઠંડાલા મારા નવ આવીયા, મહીના વહી ગયા પાંચ, કારતકે ૦ ૫
 ચેતર આરે દિશા જોઈ વાટ ઠંડાલાની ખડુ,
 કામ કરું સુએ નહીં, ઘેલી કહે મને સહુ, કારતકે ૦ ૬
 વૈશાખે ઠંડેલેરા આવજો ઠંડાલા જોઈ તારી વાટ,
 સુની રહી સુખ સેજડી, સુની હીંચાળાખાટ, કારતકે ૦ ૭
 જેઠે જોગ મળ્યો નહીં, ઠંડાલાથી છે વિયોગ,
 આવો પ્રીતમ પાતળા, સુજથી કરો સંજોગ, કારતકે ૦ ૮
 અષાઠ આપ્યો ચાતુર માસો, આવો ઉત્તમ લાલ,
 ઠંડાલા તમારા વિજોગમાં છે રે ઘણી જન્મળ, કારતકે ૦ ૯
 શ્રાવણે સુંદરી એકલી, શું કહે દુઃખની વાત ?
 સરખી સાહેલી રંગે રમે, સૌ સૌના સ્વામી સાથ, કારતકે ૦ ૧૦
 ભાદરવો ભલે વરસીયો, ટાઢું થયું તેથી વન,
 સુકાં ઝાઝ લીલાં થયાં, ખજે રે અમારું તન, કારતકે ૦ ૧૧
 આસો આવી વધામણી, ઠંડાલા મળવાની આશ,
 ઘટમાં મારા પ્રકટ થયા, પિયુષ પાસેના પાસ, કારતકે ૦ ૧૨
 અધિકે જ્ઞાનીની વિનતી જે કોઈ સમજે તેહ,
 દેરાં મસીતો મંદિરમાં જ્યાં ત્યાં એનો એહ, કારતકે ૦ ૧૩

ગરબી ૩૦.

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો.^૧

(ખિલાવર-વૈદરબી વનમાં વલવલે—એ રાહ.)

પહેલાં તો સુન હતું સાંભળો, કોઈ નહોતું સ્થાન,
 અગમ અલોપ વસ્તુ હતી, નહોતું નામ નિશાન, પહેલાં ૦ ૧

^૧ સંસારની ઉત્પત્તિ સંબંધી આ કાવ્ય છે.

તેમાં સત્તા સર્વે હતી સૃષ્ટિ લીલા ને માય,
 જેવાં બીજમાં ઝાડ છે, વળી ફૂલ ફળ તે માંડ, પહેલાં ૨
 તેને પ્રેમ પૂરણ થયો પોતે જોવાના કાજ,
 અગમથી બ્રહ્મ પ્રકટ થયો રૂપ લીધું મહારાજ, પહેલાં ૩
 તે બ્રહ્મના એક ભાગથી લીધું આત્મા રૂપ,
 બીજા ભાગે તે બ્રહ્મના કીધું અગ્નિ સ્વરૂપ, પહેલાં ૪
 આત્મારૂપી તે બ્રહ્મથી જીવ બનાવ્યા તમામ,
 ગગન મંડળની લીલા કરી, રૂપ બન્યાં પછી આમ, પહેલાં ૫
 અગ્નિથી વાયુ થયો, થયું વાયુથી નીર,
 પાણીથી કદ ને કદથી પૃથ્વી, સાંભળો સજ્જન વીર, પહેલાં ૬
 અગ્નિ પવન જળ માટીથી રૂપ બનાવ્યાં અમાપ,
 તે રૂપમાં બ્રહ્મ આત્મા આવી સમાયા આપ, પહેલાં ૭
 હરિ ઇચ્છાથી તે સહુ બન્યું, લીલા માયા રૂપ રંગ,
 અનેક સ્વરૂપ બની રહ્યાં, બહુ રંગીલાં અંગ, પહેલાં ૮
 તેમાં કોણ જૂઠું થયું ? સર્વે એક છે માય,
 આત્મારૂપ તો એક છે જૂદી થઈ સૌની કાય, પહેલાં ૯
 કાયા તમે નહીં દેખજો, દેખો આત્મા ભાઈ,
 સર્વેમાં આત્મા એક છે, પશુ ને લોક લોગાઈ, પહેલાં ૧૦
 એવો ભેદ છે અલખનો, સંતો સુણો મારા ભાઈ,
 એ રીત સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, તમને મેં સમજાઈ, પહેલાં ૧૧
 તે પર અનેક વસ્તી થઈ, મુર^૧ અસુર^૨ પરી^૩ સાર,
 અગ્નિ પવન જળ બ્રહ્મના જીવે ધર્યાં અવતાર, પહેલાં ૧૨
 સર્વેના કેડે મનુષ્યનું હરિએ બનાવ્યું અંગ,
 તેમાં પહેલો ભાગ બ્રહ્મનો આત્મા થઈ વસ્યો સંગ, પહેલાં ૧૩
 તે મૂર્તિ હરને પ્રેમથી પ્યારી લાગી બહોત,

તેમાં પોતે પ્રકટ થયા ત્યાં જાગી બ્રહ્મજ્યોત્, પહેલાં ૧૪
 તેમાંથી મોટા ઋષિ થયા, મોટા અવતારી સંત,
 મુનિ તપેશ્વરી-યતિ થયા આચારી ગુણવંત, પહેલાં ૧૫
 તેમાં તે જે કોઈ ખોળશે હરિ મળશે રે ભાઈ,
 એથી ખીનું કોઈ મોટું નથી, કહું છું હરની દુવાઈ, પહેલાં ૧૬
 તેમાં તમે હુંડો આતમા, ખીજે જાશે ન ક્યાંકિ,
 તે હરિ મળવાનો ઘાટ છે, ત્યાં છે અલખ ગોસાઈ, પહેલાં ૧૭
 ટીકા આ વાતની બહુ હતી, પણ દુકામાં આ સાર,
 જ્ઞાને વસ્તુ સહુ એક છે, ખીજી ક્યાંથી થનાર ? પહેલાં ૧૮
 એવું સમજી હર ખોળજો, ધરજો શાસ્ત્ર મરજદ,
 શાસ્ત્રથી ડગશે તો દુઃખ થશે, લોકો કરશે વિવાદ, પહેલાં ૧૯
 જ્ઞાની પોતાના ધર્મમાં ખૂબ રહે મજબૂત,
 જાનો માનો પિયુ શોધી લે મન રાખી સાબૂત, પહેલાં ૨૦

ગરખી ૩૧.

દયાળા ઓરા આવો રે.^૧

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

દયાળા ઓરા^૨ આવો રે હું દરશન માગું,
 દરશન માગું બહાલાના પાથે લાગું, દયાળાં ૦ ટેક.
 દરશન વિના તે મારો જીવ ઘણો કડપે રે,
 નિદ્રામાંથી^૩ ઉઠી ઉઠી જાગું, દયાળાં ૦ ૧
 દરશન દેખું તો બહાલા તન મન વાડું રે,
 મનકાની ભ્રાંતિ હું ભાગું, દયાળાં ૦ ૨
 જીવડો અમારો બહાલા તમ સંગ બાંધ્યો રે,
 સંસાર સર્વે હું ત્યાગું, દયાળાં ૦ ૩

૧ ભક્તિશૂભારસની ગરખી. ૨ ઓરા=પાસે. ૩ નિદ્રા=ઊંઘ.

પ્રેમ પીકાથી મારી દેહ ઘણી દાઝે રે,
 ન ચાલે દોરડું કે ધાણું,^૧ દયાળાં ૪
 સન્મુખ આવો તો બહાલા પ્રેમ લહેરથી રે,
 ધાઈ ધાઈ તારાં ગળે લાણું, દયાળાં ૫
 જ્ઞાની કહે છે મને દરશન દેળે રે,
 ખીનું કશુંએ હું ન માણું, દયાળાં ૬

ગરબી ૩૨.

મને દાડી દરશન દેળે રે.^૨

(હું પાપ પડું છું—એ રાહ.)

મને દાડી દરશન દેળે રે પ્રીતમ ખ્યારા,
 પ્રીતમ ખ્યારા સકળથી છો ન્યારા, મને દાડીં ટેક.
 દરશન આપો તો મારો જીવડો હું વાડું રે,
 ઘોઈ પીઉં ચરણ તમારા, મને દાડીં ૧
 રાંક દુર્ગળ હું દાસ તમારો રે,
 તમે છો નાથ અમારા, મને દાડીં ૨
 રૂપ તમારું બહાલા ઘણું શું વખાણું રે?
 નિશ્ચે છો બ્રહ્મ અવતારા, મને દાડીં ૩
 તમારા મુખ પર બહાલા શું શું હું વાડું રે?
 ચંદ્ર સૂરજ ને સર્વે તારા, મને દાડીં ૪
 સ્વરૂપ તમારું બહાલા સર્વેથી ન્યાડું રે,
 નામ નિરંજન નિરાકારા, મને દાડીં ૫
 તમારા કાળે તો બહાલા આતમ જ્ઞાની રે,
 ત્યાગ્યા છે સૌ સંસારા, મને દાડીં ૬

^૧ દોરડું કે ધાણું = મંત્રેલા દોરા. ^૨ આ ગરબીમાં લક્ષ્મીના પ્રેમના ઉદ્દેશ્યે બતાવી પ્રેમસ્વરૂપ સમજાવ્યું છે.

ગરબી ૩૩.

અલબેલા અળગા રહોને રે.^૧

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

અલબેલા અળગા રહોને રે, હું દાણ નહીં આહું,
મારગમાં મનખો શું લોને ! અલબેલા૦ ટેક૦

બહાલા રે મારા મારગ જાતે શું પાલવ પકડો !
તે કારણ અમને કહોને, અલબેલા૦ ૧

બહાલા રે મારા હું છું ગોકુળની ગોવાલણ,
મને મારગ જાણ દોને, અલબેલા૦ ૨

બહાલા રે મારા તમે તે દાણ શાનું માગો ?
તમે ન્યાય કરી બોલોને, અલબેલા૦ ૩

બહાલા રે મારા તમે છો અંતર જ્ઞાની,
મને મારગમાં શું રોકોને ? અલબેલા૦ ૪

ગરબી ૩૪.

ગોવાલણ ઇંઘટ બોલો રે.^૨

(હું પાય પડું છું—એ રાહ.)

ગોવાલણ ઇંઘટ બોલો રે હું દાણ નહીં માગું,
હશીને હમથી બોલો, ગોવાલણ૦ ટેક.

છખીલી તમે અધર^૩ ખાંધીને શિદ ઉભાં ?
મુખમાંથી માણુક રાલો, ગોવાલણ૦ ૧

છખીલી તમને રાસ રમાડું રૂચી રીતે,
મેરલીના શબ્દે બોલો, ગોવાલણ૦ ૨

૧ આ ગરબી ભક્તિશૃંગારરસની છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે.
૩ અધર ખાંધી = ઝાઝા બંધ કરી, બોલ્યા વગર.

છળીલી કરો હાથે તાળી ને સુખ હાંસી,

માયાનાં મોતી તોળો,

ગોવાલણ ૩

છળીલી તમે જ્ઞાની તણા રે ગુણ ગાઓ,

ગિરધારી મળીયો ભોળો,

ગોવાલણ ૪

ગરબી ૩૫.

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે.^૧

(ખેડો આઈ યુડતો તારો રે—એ રાદ.)

હરિ મારા મ્હોલે પધારો રે લાગ્યો મને પ્રેમ તમારો છ,
મોહનછ આ પ્રાણ અમારો રે, હવે નહિં લાગે સારો છ. રેક.
તમો વિના પ્રાણ હવે નહીં રહે લાગ્યો છે તંમથી સ્નેહ,
અંતરમાં અગ્નિ બળે બહાલા દાઝે છે મારી દેહ, હરિ ૧
ચિત્તડું માઈ ચોરી ગયા રે ભુલી છું સર્વે ભાન,
બ્યાકુળ થઈ વનમાં ફરું મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિ ૨
કર ભેડીને અરણ કઈ છું હું રંક તમે રાઓ,
હાથ છોડાવીને ભાઓ છો મારા હેડથી કદી નવ ભાઓ, હરિ ૩
ચેલી થઈ હું શુદ્ધિ વિસરી ચિત્તડું બ્યાકુળ થાય,
બહાલા વિના રહું એકલી મારો જીવડો બળી બળી ભાય, હરિ ૪
સન્મુખ આવજો સાહેબા રે તલપે છે મારો પ્રાણ,
હૈડા વચ્ચે તો હોળી બળે મારા કાળજમાં લાગ્યાં બાણ, હરિ ૫
વિનંતી કરીને જોળા પાથડું નયણાંમાં નીર ન મ્હાય,
દયા કરીને બેઠા આવજો તમ વિના ઘડીએ ન ભાય, હરિ ૬
મ્હોલે આવો તો સેવા કરું રે શીવનું આલું દાન,
તન મન ધન વાડું સહી મારો જીવડો કરું કુરબાન, હરિ ૭

૧ ભક્તિશૃંગારરસ દ્વારાએ સમાધિ સાથે પ્રેમસ્વરૂપ બતાવ્યું છે.

ભાષ તણાં લોજન કરાવું પ્રેમ તણું જળપાન,
 બહાલા તમારા શ્રીચરણે રહું રાખી તમારું ધ્યાન, હરિં ૮
 સુખમણ સેજ સમારીએ રે સુરત સમાગમ થાય,
 પોલીએ આપણુ એકલાં પછી અમૃત રસ પીવરાય, હરિં ૯
 જ્ઞાનીના સાથે પ્રેમથી રે રાસ રમો મહારાજ,
 ખેડીહું પાર ઉતારજો મારી ખાંચ પકડયાની લાજ, હરિં ૧૦

ગરબી ૩૬.

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે.^૧

(ખેડો બાઈ ખુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા હૈડામાં બહાલા રે મારા મહોલે આવો લટકાળાળ,
 મોહન તમે છો મતવાળા રે ગમે મારા ચિત્તમાં ચાળાળ. ટેક.
 હરિ મહોલે પધારેને સાહેબા રાખોને મારું માન,
 એકે પગે હું તપશા કરી બહાલા ધરું તમારું ધ્યાન, હરિં ૧
 રાત્રિ દિવસ રૂઢન કરું રે સુરતાં શ્યામળીયાની સાથ,
 હાથ જોડીને હજુરમાં ઉભી અરજ કરું હીનાનાથ, હરિં ૨
 બહાલા તમારા વિજેગમાં રે એળે જન્મારો જાય,
 આ રે ટાણે બહેલા આવજો મારો મનખો અકારજ થાય, હરિં ૩
 સેજલડીમાં અગ્નિ બળે રે મંદિર ખાવાને ધાય,
 બહાલા અતિ ઉચાટમાં મને મહાજમ^૨ રાત ન જાય, હરિં ૪
 રાત્રે ઉઠીને રૂઢન કરું રે આંખે આંસુડાની ધાર,
 બહાલા મારા ગરીબની હવે બહેલી કરો તમે વાર,^૩ હરિં ૫
 ઘરનો ધંધો મને ના ગમે ને ત્યાગ્યાં છે ઉઘ આહાર,

૧ લક્ષ્મીશૃંગારરસની ગરબી છે. ૨ જમ=જમ જેવી ભયંકર.

૩ વાર=મદદ.

બ્યાકુળ મારો જીવ થયો નથી તમ વિના એક આધાર, હરિં ૬
હરિ તમે છો મારા સાહેબા હું છું તમારી દાસ,
વાયદો તમે મુજથી કર્યો તેની મનમાં છે મારે આશ, હરિં ૭
શીલ સંતોષ ને તપ ને ભાવનું નાવ છે મારું સાર,
તેથી તારા મળવા તણો મનમાં જ્ઞાનીને મોહ અપાર, હરિં ૮

ગરબી ૩૭.

હરિ મારા ભાવના લોગી રે.^૧

(એકો બાઈ યુડતો તારો રે—એ રાહ.)

હરિ મારા ભાવના લોગી રે મારે ઘેર આવો સંજોગી જી,
નિરંજન નાથ નિરોગી રે મને ના રાખો વિજોગી જી. ટેક.
તનહું મારું કાંઈ ના ઠરે જ્યારથી થયો છે સ્નેહ,
સંસાર સૌ અલગો થયો મને કડવી લાગે મારી દેહ, હરિં ૧
સ્વર્ગનું સુખ મને ના ગમે બહાલા વિના છે વિનાશ,
આઠ પહોર હજુરમાં મને રાખો તમારી પાસ, હરિં ૨
બહાલા તમારી જૂદાઈના રે ડાઘ ખમ્યા નવ જાય,
છાતીમાં દુઃખની શાયડી મારું કાળજું ઠડકા થાય, હરિં ૩
ખાવું પીવું ને પહેરવું રે સેજલડીનું સુખ,
એ સર્વે કાંઈ ના ગમે મારા બહાલા વિના ઘણું દુઃખ; હરિં ૪
આઠ પહોર આનંદથી રે કરું છું તમારું હું ધ્યાન,
સુરતા રાખું છું હજુરમાં નથી બીજું કશું મને ભાત, હરિં ૫
સંસાર સૌ ત્યાગી કરી રે મુકયો છે સૌ સંતાપ,
રાત દિવસ તારા નામનો જપે જ્ઞાની અજંપા જાય, હરિં ૬

૧ ભક્તિશૃંગારરસની ગરબી છે, પ્રેમસ્વરૂપ ખતાવ્યું છે.

ગરબી-૩૮.

મોહન મને શિદને વિસારો રે.^૧

(બેડો બાઈ બુડતો તારો રે—એ રાહ.)

મોહન મને શિદને વિસારો રે કૃપા કરી મંદિર પધારો જી.
 બહાલા મારા વેણુના હારો રે દર્શન મને દોને તમારો જી.ટેક.
 તમારા મોકલવાથી આવીયો હું લીલા જોવાના કાજ,
 વાયદો ફરી મળવા તણો તમે મુજથી કર્યો મહારાજ, હરિં ૧
 શ્વાંસોશ્વાસ તમે સાંભરો રે તમો વિના પણ ન જાય,
 પ્રાણ બંધાયો છે તમ થકી હવે તમો વિના ન રહેવાય, હરિં ૨
 આઠ પહોર લાગી રહી છે સુરતા તમારી પાસ,
 મનમાંથી ઘડીએ નથી વિસરતા રૂઢિયામાં કીધો વાસ, હરિં ૩
 તમો વિના કાંઈ મને ના ગમે સંસારીયાતું સુખ,
 એક ગમે હરની ભાવના બીજી દર્શનની છે મને ભુખ, હરિં ૪
 રાત દિવસ ફરું એકલો રે કોઈથી મળે નહીં ચિત્ત,
 વાત ચીત કોઈની ના ગમે મને લાગી છે તમ સાથ પ્રીત, હરિં ૫
 પ્રેમ પીડા હું કોને કહું રે મનમાં રહું છું ઉદાસ,
 કદી ફરું ઘેલો ગામમાં કદી બ્યાકુળ થઈ વનવાસ, હરિં ૬
 કામ કરું સુઝે નહીં રે ભુલી ગયો છું હું ભાન,
 લોક જાણે કે ઘડેલો થયો મને લાગ્યું તમારું ધ્યાન, હરિં ૭
 જ્ઞાની કરે એમ વિનંતી રે સાંભળો સ્વામીનાથ,
 કોઈની મને પરવા નથી, મને મતલબ તમારો સાથ, હરિં ૮

ગરબી રૂઢ.

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી.^૧

(શ્રવના—હંમરીની રાહમાં.)

કહું પ્રેમની વાત હું સુણ સખી, મને વેહની પીડ છે બહુ ઘણી,
મારા હુઃખની વાતો કોણ જાણે? તમે સુખમાં રમતી સહુ જણી, ૧
પીધા પ્રેમના રસ મેં હેત કરી, લાગ્યાં વેહનાં બાણો ઉર મહીં,
તમે કોઈ ન જાણો વાત સખી, મારી વીનતી માનગ્રો કોઈ નહીં. ૨
મારી પ્રેમની પીડ ન કોઈ જાણે, સર્વે સખી શુદ્ધ છુધ ખોઈ રહી,
જેને પ્રેમનો આ છે તે જાણે, છાની વાત ન કોઈને જાય કહી. ૩
કદી પ્રેમ વિના પિયુ નહીં મળે, કહો હુઃખ વિના સુખ હોય કહી? ૪
જ્યાં ગુલાબનું ફૂલ છે સુણ સખી, ત્યાં તું જોને કાંટા છેજ સહી. ૪
તમે પ્રેમની પીડા મન આણો, અતિ વેહનું હુઃખ તે શુભ જાણો,
પછી ઘટમાં મળશે પિયુ સખી, તમે બહાર ન ભટકો સુખ માણો. ૫
આદિ પ્રેમની લહેર તો છે મને, જ્યાંથી શુવનું નામ ધરાવીયું,
હવે તન વારીને પિયુ ઉપર, ફરી શુવ પિયુ લણી આવીયું. ૬
મારા પિયુકે સુજ પર દયા કરી, મારા આસું જોયું છે પ્રેમથી,
હું ફરું છું પ્રેમની મદમાતી, હવે કોઈની પરવા મને નથી. ૭
ઘણી સખીઓ પિયુને શોધવાને ફરે દેશ વિદેશ વિજેગથી રે,
ઘણા વેશ કરી પરદેશ ફરે, નહીં સ્વામી મળે સંજોગથી રે. ૮
કોઈ અંગ ભભૂત ઘસે ઘણી, કોઈ તિલક કરે કપાળ મહીં,
કોઈ કરમાં માળા લઈ ફરે, સર્વે મસ્ત છે આપના હાલ મહીં. ૯
કોઈ લઈ જનોઈના તાર ખાસા, નાખે આપ ગળામાં હાર કરી,
કોઈ શિર મુંડાવીને સુખ કરે, કોઈ શીપ જટાનો ભાર કરી. ૧૦

૧ આત્મજ્ઞાન અને બ્રહ્મસ્વરૂપ આ ગરબીમાં સમજાવ્યું છે.

કોઈ તરખી^૧ ફેરવે કર મહીં, કોઈ રહે મસીદમાં થઈ વલી,
કરે પોતાના પેટનાં સહુ જતન, ફેરે પિયુને જોળતા હર ગલી. ૧૧
કોઈ કાશીમાં તીર્થ જઈ કરે, કોઈ જાય દ્વારકા દુઃખ કરી,
કોઈ મહેલે જઈ તવાફ^૨ કરે, સખી એમ તો નહીં મળે હરિ. ૧૨
સખી દેશ પિયુનો કોઈ નથી, નથી ઠામ ઠેકાણું આ જગમાં,
તું શું ભુલીને ભટકે છે સખી ! પિયુ મળશે નિશ્ચે જો તુજમાં. ૧૩
તને જોજ સખી પિયુ તુજમાં છે, આપો ત્યાગ પછી તને પિયુ મળે,
જેવું દુધમાં ઘૂત સમાઈ રહ્યું, એમ તુજ મહીં તુજ પિયુ ભળે. ૧૪
સખી સુનમાં શોધને પિયુને તું, જા અગમના માર્ગે હેત કરી,
દેશ પિયુનો આવશે પાસ સખી, મહા સુનમાં મળશે લાલહરિ. ૧૫
મેલ મોહ માયા તારા મનથી તું, છોડ દોઈતા ડાકણી છે સખી,
જાણ એક બ્રહ્મ તારા ઉર મહીં, નામ હરિતું હેડે રાખ લખી. ૧૬
ઘણા પ્રેમથી ઘટ ફેરવ માળા, તારી શુદ્ધ શરીરની જો સખી,
તારા મન તરંગનો નાશ કરી, તારા મનનો મેલ તું ઘો સખી. ૧૭
પછી સુનમાં સુરતી રાખ સખી, કર ધ્યાન તું પિયુનો નામતું,
થડ ગઢ અગમનો ગમ પડે, થાય દર્શન પિયુના ધામતું. ૧૮
તારા ઘટમાં દીવડો નિત્ય બળે, તને કેમ અંધાપો આવીયો ?
તારા નેનમાં નૂર છે પિયુ તાણું, તને પિયુડે બોલ બોલાવીયો. ૧૯
તને સોચને સહી તું કોણ હતી ? ક્યાંથી આવી ચડી આ દેશ મહીં ?
તું કાંઈ નથી સાચું માન સખી, એ પિયુ વસે તારા વેશ મહીં. ૨૦
જ્ઞાની જ્ઞાનથી પારજે સહુ પિયુ, અજ્ઞાની આંધળો સરજો જી,
દેજો એક સોનાના ઘાટ ઘણા, સર્વ ઘાટ તે હેમ છે પરજો જી. ૨૧

ગરખી સંગ્રહ સમાપ્ત.

૫૬ સંગ્રહ.

૫૬ ૧.

જાગો જાગો પ્રેમી સ્નેહી.^૧

(પ્રભાતિયું—જીભલડી રે—એ રાહ.)

જાગો જાગો પ્રેમી સ્નેહી લોર^૨ થઈ ઉઠી જાગો રે,
આ વેળા તો સ્વામી લજ્યાની ઉઘ આજસ સર્વ ત્યાગો રે, જાગ૦૧
શું સુતા છો મોહ માયામાં અજ્ઞાન અંધકાર ઝોઢી રે,
ગઈ જીવાની હવે પળી^૩ આબ્યાં હજી ન જાગ્યા બળભાગો^૪ રે, જાગ૦૨
અજ્ઞાન અંધારૂં ઘટમાંથી કાઢો જ્ઞાનનો દિવડો બાળો રે,
ગફલત મુકી હવે ચેતો ચિત્તમાં સદ્ગુરુના પાયે લાગો રે, જાગ૦૩
હવે તમે નિત્ય નિરંજન સમરો માન અભિમાન મુકો રે,
ધ્યાન કરો તમે સાચા ધણીનું^૫ હવે તો સુક્રિત માગો રે, જાગ૦૪
દયા ભાવ તમે ચિત્તમાં આણો કૌમળ રાગો મનહું રે,
પુન્ય દાન હવે કરોને હરખી પાપથી તમે દૂર ભાગો રે, જાગ૦૫
ભાવભાલો^૬ લઈ પ્રેમતુરી^૬ ચઢો સુસ્તીનું બાણ ચલાવો રે,
પાંચ પચીસ ચોર ઘટમાંથી કાઢો કરો કેસરીઓ વાલો રે, જાગ૦૬
આ ટાણે ભુલશે તો બગડશે મનખો જાશે તમારો રે,
જ્ઞાની તમે હવે સાહેબ સમરો નહિં તો થશે હુંસ કાગો રે, જાગ૦૭

૫૬ ૨.

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી.

(પ્રભાતિયું—મુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

શું રે કહું પ્રેમ વાતડી કેમ હું સમજાવું ?

પ્રેમ ચક્રી હું પેલા થયો પ્રેમના ગુણ ગાઉં, શું રે કહું^૧ ૧

૧ જ્ઞાનદશા ઉત્પન્ન કરનાર સદુપદેશ એ આ પદનો ભાવાર્થ છે.

૨ લોર=પ્રભાત. ૩ પળી=ઘોળા વાળ. ૪ બળભાગો=મોટા ભાગ્યવાળા, નશીબવાન. ૫ ભાવભાલો=ભાવરૂપી ભાલો. ૬ પ્રેમતુરી=પ્રેમરૂપી ઘોડો.

પ્રેમ થકી મારો સાહેબો આપ પ્રગટ થઈ આવ્યો,
 રૂપ લીધું રે રળીઆમણું તે પર મોહો તે ઠાઉં,^૧ શું રે કહું^૦ ૨
 પ્રેમ થકી મારા સાહેબે સર્વ લીલા રચાવી,
 પ્રેમથી સહુમાં રમી રહ્યો હું તે કેને બતાવું ? શું રે કહું^૦ ૩
 પ્રેમની લહેર જેને ચઢે તે તો પિયુજને પાવે,
 પ્રેમ રસ છે ઘણો મીઠો હું તો કેને ચખાવું ! શું રે કહું^૦ ૪
 સૌ સખીઓ પ્રેમ પ્રીતથી મારા પીયુને મનાવે,
 જ્ઞાની કરી પ્રેમ પ્રીતકી મારા પિયુજને પાઉં, શું રે કહું^૦ ૫

પદ ૩.

એસા રે નવશાહ કેન હે.^૨

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

એસા રે નવશાહ^૩ કેન હે જીને જગત ઉભલા ?
 કુફરકી^૪ શેહાલી^૫ કાટકર જુદમ જડસે નીકાલા, એસા રે^૦ ૧
 સર પર છત્ર લવ લાકકા^૬ નવશેહકે બિરાજે,
 પીર પેગંબર આલીઆ સળમેં રૂતખા^૭ હે ખાલા,^૮ એસા રે^૦ ૨
 કરકે સવારી બુરાકકી^૯ રખસે મીલને સીધારા,
 અપને કદમકી ખાકસે^{૧૦} અર્શકા ઘુબરા ટાલા, એસા રે^૦ ૩
 હુરો પરી^{૧૧} ઓર આદમી ઓર જીનો^{૧૨} મલાયક,^{૧૩}
 ઉસ નવશેહકે નામકી સારે જપતે હે માલા, એસા રે^૦ ૪
 દોનું જહાંકા ખાદશાહ ખહોત દરજા હે આલા,^{૧૪}

૧ ઠાઉં = વખતે. ૨ આ પદમાં પેગંબરની સ્તુતિ છે. ૩ નવશાહ = વરરાજ. ૪ કુફરકી = નાસ્તિકપણી. ૫ શેહાલી = અધારે, મનની કાળાશ. ૬ લવ લાક = શ્લોકનું નામ છે. ૭ રૂતખા = હોદ્દો. ૮ ખાલા = ઉચો, મોટો, સારો. ૯ બુરાકકી = ઘોડાની. ૧૦ કદમકી ખાકસે = પગની રજથી. ૧૧ હુરો પરી = દેવાંગના, અપ્સરાઓ. ૧૨ જીનો = જન, પ્રેત. ૧૩ મલાયક = થેમ. ૧૪ આલા = સારો, મોટો.

જો સમરે ઈસ નામકો ઈસકા હોય ખોલ ખાલા,^૨ એસા રે૦ ૫
 ઓહી છુડાવે અભખસેં ઓહી જન્નત^૩ દીલાવે,
 ઓહી હે માલક લેહશ્તકા^૩ દુખ કોન દેનેવાલા ? એસા રે૦ ૬
 કર લે ઉસીકી પેરવી સચે દિલસેં તું જ્ઞાની,
 જો હલકા^૪ તેરે કાનમેં ઉસકી ખંદગીકા ડાલા, એસા રે૦ ૭

પદ ૪.

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી.

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

સુણ લે મીયાં મેરી વિનતી અર્જ કરતા હે ઈંદ્ર,
 તું તો ખડા હે બાદશાહ મેં તો ખંદા હું ગંદા, સુણ૦ ૧
 દોતું જહાંમેં આખરૂ રખ લે આજઝકી^૬ અદ્દાહ,
 મેં તો ખિચારા ગરીબ હું તું હે રોઝી દેહંદા^૭, સુણ૦ ૨
 ચાડું તરફસેં મેં ભાગ કર તેરી દરગાહમેં આયા,
 અખ તો તું મુજસેં દૂર કર મેરી ગફલતકા રંદા, સુણ૦ ૩
 પાણી પર ધરતી ખીછાઇ તેં ચોર આસમાન બનાયે,
 તારૂંકી જ્યોત લગાયકર કીયે સૂરજ ચંદા, સુણ૦ ૪
 આહું લેહશ્તેં સમારીયેં તેરે ખંડુંકે ખાતર,
 હુરેં બની ઉસ બાગમેં અડ મેવા પરંદા,^૮ સુણ૦ ૫
 એ તો કછુ મેં નહીં માંગતા મેં તો તાલખ^૯ હું તેરા,
 જ્ઞાની ફકીરકી વિનતી સુણ લે પેદાકુનંદા,^{૧૦} સુણ૦ ૬

૧ ખોલ ખાલા = સારી વાણી, સાફ. ૨ જન્નત = સ્વર્ગ. ૩ લેહશ્તકા = સ્વર્ગ. ૪ હલકા = કાને નાખવાનું કુંડળ; પ્રથમ બાદશાહી વખતમાં ગુલામોના કાનમાં ગુલામીની નિશાની તરીકે કુંડળ પહેરાવતા હતા. ૫ આ પદમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના છે. ૬ આજઝકી = પામર જીવની. ૭ રોઝી દેહંદા = અન્નદાતા. ૮ પરંદા = પક્ષીઓ. ૯ તાલખ = ઇચ્છા રાખનાર. ૧૦ પેદા કુનંદા = પેદા કરનાર.

પદ ૫.

ધન ધન માલી બાગકે.^૧

(પ્રભાતિયું—સુખ દુઃખ મનમાં—એ રાહ.)

ધન ધન માલી બાગકે બાગ અચ્છા બનાયા,	
ગુલ બુદ્ધા હરેક ભાતકા તુને સોહણાં લગાયા,	ધન૦ ૧
તેરે હુનરકા પાર નહીં કોઈ કયું કર વખાણું ?	
ઘાટ બુદ્ધા હરેકકા તુને કરકે બતાયા,	ધન૦ ૨
લાખું કરોડું ઘાટ હે તેરી બાલીકે અંદર,	
સખકો ન્યારા તેં કર દીઆ કોઈ મીલને ન પાયા,	ધન૦ ૩
રંગ રૂપ રસ બાસ ગુણ સખમેં ન્યારે કીયે તેં,	
એસા હુનર કોઈ ચોરકા દેખનમેં ન આયા,	ધન૦ ૪
ગગનમેં કહીં કહીં ભાતકી તુને રચના રચાઈ,	
આભામંડલકે લેહકા કોઈ પાર ન પાયા,	ધન૦ ૫
ધરતીકે ઉપર ખેલતસી તુને લીલા બનાઈ,	
પાર નહીં તેરે કામકા હે અપારી એ માયા,	ધન૦ ૬
કહાં તક વખાણું મેં કામકો તેરી કુદરતકે મોલા ?	
સુકી ઝમીકી બાકસેં લાખું રૂપ બનાયા,	ધન૦ ૭
દુનિયાકા બાગ બનાયકર આપ કરતા તમાશા,	
આપ રખવાલી બાગકા આપ માલી કહાયા,	ધન૦ ૮
પાણીકા પુતલા પેટમેં તુને કુદરતસેં બાંધા,	
રંગ રૂપ ઉસે બક્ષકર આપ ઉસ પર લુલાયા,	ધન૦ ૯
નામ રખા ઇનસાનકા ઉસકો ખંદા બનાકે,	
ઉસકે ભીતર તુને ખ્યારસેં લેહ અપના છુપાયા,	ધન૦ ૧૦
એસા બગીચા બનાયકર આપ ગાહેર હો આયા,	

૧ આ પદમાં ઈશ્વરને માણીની ઉપમા અને દુનિયાને બાગની ઉપમા આપી દુનિયાની રચનાતું વર્ણન કર્યું છે.

ધન ધન તેરે કામદો એ મેરે મન લાયા, ધન૦ ૧૧
 એ બાગ તેરે ઇંદકા મોહા રબીએ તું કાયમ,
 તરોતાઝા^૧ ઓર હરાલરા^૨ ઇંદકો રબ તું ખુદા યા, ધન૦ ૧૨
 મેં બુલબુલ ઇંદ બાગકા ખુશ રહું દેખ હરદમ,
 ઇંદકી બહાર^૩ રહેવે સદા ચેહ જ્ઞાનીને આહા, ધન૦ ૧૩

પદ ૬.

આ સુષ્ટિ તો અમર નથી.^૪

(પ્રમાતિયું—નુબ ફુખ નનમાં—એ નાહ.)

મંતો આ સુષ્ટિ તો અમર નથી, કોઈ દિન નાશ તે થાશે,
 ને રે વસ્તુ છે પેદા થઈ તે તો નિર્વેજ જાશે, મંતો૦ ૧
 વણા રે કાગથી આ ખેટ છે, કોઈ દિન પ્રલય થવાતું,
 મહાપ્રલય એતું નામ છે, તે દિન સર્વે જવાતું, મંતો૦ ૨
 મહાપ્રલય એક દિન આવશે, થાશે સર્વેનો નાશ,
 કોઈ નહીં રહે જીવતો, તમે ચાઓ વિશ્વાસ, મંતો૦ ૩
 તે દહાડો તે આરે આવશે તેની કહું હું નિશાની,
 જેવું આગળ લાખી ગયા મહા પુરૂષો જ્ઞાની, મંતો૦ ૪
 પાપ થયું જગમાં વરતશે, કાળ પડશે વણેન,
 એક મહા પુરૂષ પેદા થશે, રાજ થાશે તે કેવ, મંતો૦ ૫
 માથે વાદળ કાયા કરે, કરશે ઇન્સાફ જગમાં,
 ક્યતને નુબ તે આવશે, કોઈ જુલમ કરે ના, મંતો૦ ૬
 તેને તે લોક મેહરી^૫ કહે નામ તેવું મહંમદ,
 એવતે થોડી જલ્મ અટકશે, સત્ય આવશે એહક, મંતો૦ ૭

૧ તરોતાઝા=ચાંદીથી સરખા, લીસો. ૨ હરાલરા=લીલી વંદરખ-
 તિયી સરખા. ૩ બહાર=વંદર રહુ. ૪ સુષ્ટિના નામ સંસ્કૃતી આ પદ છે.
 રમતારે આ લીલી જ્ઞાનમાંથી લીધી છે. ૫ મેહરી=શ્વેતી અવતાર.

તે વારે એક દુષ્ટ આવશે નામ દંબળલ જાણે,
 મહા અભિમાની ને દુષ્ટ છે, એક આંખે છે કાણે, સંતો ૦ ૮
 ગધેડા ઉપર તે બેસશે લકશે મેંહદીના સાથ,
 તે કહેશે મુજને ઇશ્વર કહો, હું છું સર્વનો નાથ, સંતો ૦ ૯
 તે કેડે ઇસા^૧ તે આવશે, થાશે આકાશ વાણી;
 ઇસા તે જગ માંહી આવીયા, દુષ્ટ નાસે તે જાણી, સંતો ૦ ૧૦
 ઇસા આવી તેને મારશે, કરશે રાજ તે વારે,
 નીતિ દયા ઘણી આલશે, દુઃખ નહીં રહે ત્યારે, સંતો ૦ ૧૧
 તે કેડે ફેજ આવશે, નામ યાજુજ માજુજ,
 તેમાં તે ચાર રાજ થશે, કોઇને પકશે નહીં મુઝ, સંતો ૦ ૧૨
 ઇસા ને તેમના આદમી સર્વે પરખતમાં ધાઈ,
 તે ફેજ ફેરી તે બીકથી તેમાં રહેશે સંતાઈ, સંતો ૦ ૧૩
 તે ફેજના મોટા કાન છે તેના શરીર પ્રમાણે,
 એક ઓઢે એક પાથરે, જગમાં રાજ તે માણે, સંતો ૦ ૧૪
 કોઈ તો ઉચા ચોવીસ ગજ, કોઈ આલીસ જાણે,
 કોઈ ઠીંગણા તે તેમાં હશે, તેવા તેમને વખાણે, સંતો ૦ ૧૫
 ઇસા સાહેબ અરજ કરે, તેથી તે મરી જાશે,
 કોઈ તેમાં રહેશે નહીં, સર્વે ત્યાં નાશ થાશે, સંતો ૦ ૧૬
 પછી તે ઇસા બહાર નીકળી રાજ કરશે સદાયે,
 વરસ આલીસ તે આ જગમાં તેમનું રાજ તે થાયે, સંતો ૦ ૧૭
 પછી તે સૂરજ ત્રણ રાત દિન નહીં નીકળે તે જાણે,
 રાત અંધારી રહેશે સહી, સમજે ચતુર મુજાણે, સંતો ૦ ૧૮
 આથે દિવસે ચંદ્ર સૂરજ બે, ઉગે પશ્ચિમમાં કાળા,
 પાછા રે ફરી ત્યાં આથમે, થાય રાતના આળા, સંતો ૦ ૧૯
 પછી જે સદા સૂર્ય ઉગતો તેવો ઉગશે ભાઈ,

લોક લાગે સર્વે કામમાં, સાચી વાત સુણાઈ, સંતો ૦ ૨૦
 પછી રે ધરતીમાંથી જાનવર એક કારમો નીકળે;
 નામ તેહનું તે દાખા કહે, ખાર ગજ ઉંચો તે છે, સંતો ૦ ૨૧
 અડધો નીકળે ત્રણ દિનમાં, સાત દિન માંહી સારો,
 અજબ તે જીવ સ્વરૂપ છે સંતો સૌથી છે ન્યારો, સંતો ૦ ૨૨
 સુખ મનુષ્ય માથું બેલનું,^૧ કાન હાથીના જેવા,
 આંખો છે તેની બુંડની, તેનાં દર્શન એવાં, સંતો ૦ ૨૩
 છાતી એની હશે વાઘની, હશે ઉંટની ગરદન,
 માથા ઉપર ખાર શિંગ છે, રંગ ચિત્તાનું છે તન, સંતો ૦ ૨૪
 પેટ તેનું છે ગાયનું, ચાર પગ ઉંટ કેરા,
 બોલી તે અરખી ભાખશે, કરશે લોકોમાં ફેરા, સંતો ૦ ૨૫
 એક હાથમાં વિંટી હશે, લાઠી હાથમાં દુબ;
 વિંટી જેના મોં પર મુકશે મોં હોય ચંદ્ર સરીખા, સંતો ૦ ૨૬
 લાઠી જેના મોં પર મુકશે તેનો મોં હોય કાળો,
 લાઠીવાળો કાફર થઈ જશે, સંતો સુરતી સંભાળો, સંતો ૦ ૨૭
 ઈમાની વિંટીવાળો હશે, એવી બેની નિશાની,
 તે દિન બે બુદ્ધ થઈ જશે. સંતો લોક વાત માની, સંતો ૦ ૨૮
 પછી રે ધૂમાડો ઉઠશે, કાફરને હોય સલોખમ,
 ઈમાનદારો સુખી રહે બેની પડશે પછી ગમ, સંતો ૦ ૨૯
 ચમન તરફ આગ ઉઠશે, ઘણા જોરથી ભાઈ,
 તે દહાડો છે ઘણો આકરો સારી કરજો કમાઈ, સંતો ૦ ૩૦
 પછી ખુશબોની વાયુ ચલે, મરશે ઈમાનદાર,
 કોઈ રહે નહીં તે થકી, કાફર રહેશે તે વાર, સંતો ૦ ૩૧
 પછી કોઈ સાહેબ નામ નહીં લજે, ચાલ ચલસે નઠારી,
 ઘોર જેવા સર્વે થઈ જશે સર્વે નર કિંવા^૨ નારી, સંતો ૦ ૩૨

મા બેનને ના કોઈ જાણુશે, સર્વેથી ભોગ કરશે,
હાડ માંસ આંત ચામડું ખાઈને પેટ તે ભરશે, સંતો ૦ ૩૩
પછી તે મહા વાયુ ચાલશે, તેથી સૌ મરી જાવે,
એનું તે મહાપ્રલય નામ છે, સુણુજો જ્ઞાની બતાવે, સંતો ૦ ૩૪

પદ ૭.

જાગો મેરે ખ્યારે રે.^૧

(પ્રભાતિયું.)

જાગો મેરે ખ્યારે રે. ઉઠ જાગો મેરે ખ્યારે. ટેક.
આશકે જાગે ઓલીયા જાગે જાગે નખી રસુલ,
અદ્વાહકે સખ ખ્યારે જાગે જાગે ઉસકે મકખુલ,^૨ ઉઠ ૦ ૧
સુખડો હુઈ ઓર જાનવર ખોલે રહેમત^૩ હુઈ નખુલ,^૪
નુર ઇલાહી ઘરસન લાગા ખીલન લાગે પુલ, ઉઠ ૦ ૨
નિંદ તુમારી બેરન હેગી ગફલતમેં રહે ભુલ,
ઉઠો કરો ખંદગી ખંદે દુઆ હોવે કખુલ, ઉઠ ૦ ૩
ગફલતમેં સો સો કર ખ્યારે ઉમર ગુમાઈ અમુલ,
સારી ઉમર જો સો રહે તું નફા નહીં ખિલકુલ, ઉઠ ૦ ૪
પીછલી રાત હે જાગો ખ્યારે સોઓ ન સુસ્ત મલુલ,^૫
દીન દુનિયાકી હોલત ઉસમેં ઉઠકર કરો વસુલ, ઉઠ ૦ ૫
ઉમરકા હાંસલ નિંદમેં ખોયા જોકે થા બેમુલ,
સારી ઉમર તું સો રહે અખ થોડીસી કરો વસુલ, ઉઠ ૦ ૬
ગફલત છોડકે જાગ તું અનવર મેં મેં કર મત પુલ,
યે દમ તેરા નિકલ જાય તો પડી રહેગી ધુલ, ઉઠ ૦ ૭

૧ આ પદમાં લક્ષિત કરવા ઉપદેશ દેવામાં આવ્યો છે. ૨ મકખુલ =
ઈશ્વરના ખરા લક્ષ્ત, માનીતા. ૩ રહેમત = રૂપાવૃદ્ધિ. ૪ નખુલ = આવડું તે.
૫ મલુલ = નરમ.

૫૬ ૮.

અળ મત બાન ચલા.^૧

(ખિલાગ.)

ખાંસરીઆ^૨ દે અળ મત બાન^૩ ચલા. ટેક.

સુનત સખદ તેરા શુદ્ધ મોરી ખિસરી,

તન મન દીયા તે જલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૧

મેં ઘાયલ મોકો કલ ના પરત હે,

ઝટ પટ પિયાસેં મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૨

ઓહંગ ખાંસરીઆ ! મેં તોરે વારી,

પ્રેમ રસ દીયા તે પીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૩

સોહંગ સખદ તેં મોકો સુનાકે,

પીયા સંગ દીયા હે મીલા, ખાંસરીઆ રે૦ ૪

જ્ઞાની સુરત કરે પિયા સંગ મીલ જા,

અળ નહીં થમતા^૪ દિલા,^૫ ખાંસરીઆ રે૦ ૫

૫૬ ૯.

તુમ સંગ લગન લગી.^૬

(ખિલાગ.)

બાલમ મોકોં દે તુમ સંગ લગન^૭ લગી. ટેક.

તુમારી લગનસેં નિદ્રા ઉચઠ ગઈ,

સઘરી રેન^૮ મેં જગી, બાલમ મોકોં ૦ ૧

૧ આત્મધ્યાન વિષે લક્ષિયુંગારરસનું ૫૬ છે. ૨ ખાંસરીઆ = વાંસળી, આ હેઠાણે ઓહંગ (ઓમ) સોહંગ (સોહ) શબ્દરૂપી વાંસળી. ૩ બાન = તીર. ૪ થમતા = થોભવું, અટકવું. ૫ દિલા = દિલ, મન. ૬ લક્ષિયુંગારરસનું ૫૬ છે. ૭ લગન = પ્રીતિ. ૮ રેન = રાત.

મેં તોરી દાસી તું મોરો બાલમ,
 સખીયાં નાહીં સગી, બાલમ મોકો ૦ ૨
 કુમતિ ઘેરન તોરો સંગ છુડાયો,
 સોતન^૧ મોકો ઠગી, બાલમ મોકો ૦ ૩
 અબ નહીં છોડું મેં પલ્લો તુમારો,
 જ્ઞાનીએ નિદ્રા લગી, બાલમ મોકો ૦ ૪

પદ ૧૦.

પિયા બિના કલ ના પરે.^૨

(બિહાગ.)

સખીરી મોકો રે પિયા બિના કલ ના પરે. ટેક.
 મંદર અંધેરા મોરી સેજ ભી સુની,
 બિન પિયા જીયરા^૩ કરે, સખીરી મોકો ૦ ૧
 ખાનપાન મોકો કછુ ના લાવે,
 નિસ દિન જીયરા જરે^૪, સખીરી મોકો ૦ ૨
 બિરહુ^૫ અગન મોરે તનમેં ઉઠત હે,
 અખીયું નીર ઝરે, સખીરી મોકો ૦ ૩
 જોજ કરોરી મોરી સુગઠ સાહેલીઆં,
 કોન મોરે પિયાકો હરે ? સખીરી મોકો ૦ ૪
 પિયાકા પતા^૬ ગુરૂ દેત હે જ્ઞાની,
 અબ કાય ફિકર કરે ? સખીરી મોકો ૦ ૫

૧ સોતન=શોક. ૨ લક્ષિતશૃંગારસંનુ પદ છે. ૩ જીયરા=જીવે.
 ૪ જરે=જલે, બળે. ૫ બિરહુ=વિરહ, વિયોગ. ૬ પતા=શાધ.

પદ ૧૧.

તું ક્યું કું કું કરે ?^૧

કોહરીઆ^૨ રે, તું ક્યું કું કું કરે ? ટેક.

મેં બીછરી પિયા હુંડન નીકસી,^૩

તું ખેરન દુઃખ દે, કોહરીઆ રે૦ ૧

કુંકું સુનત મોરા દિલ ધરકત હે,

દુઃખસેં છતીઆં ભરે, કોહરીઆ રે૦ ૨

પિયા કારન મેં બન બન પ્રીરતી,

કાહું સંગ જીઆ ન ઠરે, કોહરીઆ રે૦ ૩

જ્ઞાની પિયાકા યહાં જોજી મીલત હે,

ક્યું દુઃખ મનમેં ધરે ? કોહરીઆ રે૦ ૪

પદ ૧૨.

મત લે પિયુકા તું નામ.^૪

(ખિહાગ.)

પપૈયા પાપી રે મત લે પિયુકા તું નામ, ટેક.

મેં સુતી સેજ ખિરહુકી માતી,

પિયા સંગ કર ખિશ્રામ, પપૈયા૦ ૧

તું ચંખી પિયા સેજકા ભોગી,

તુજકો પિયાસેં કયા કામ ? પપૈયા૦ ૨

જો મેં ઉઠી અલી ખિરહુકી માતી,

કર હુંગી કામ તમામ, પપૈયા૦ ૩

^૧ આ પદ વૈરાગ્ય ભક્તિશૃંગારરસનું છે. ^૨ કોહરીઆ = કોયલ.
^૩ નીકસી = નીકળી. ^૪ વૈરાગ્ય ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે.

કંઈ કુંકે તું રેન અંધારી ?

કેન હેગા પિયાકો પેગામ ?^૧

પપૈયા૦ ૪

કહાં હુંડે તું બનમેં પિયાકો ?

જ્ઞાનીકે ઘર હે મુકામ,

પપૈયા૦ ૫

પદ ૧૩.

તું મોરી સેજપે આ.^૨

(બિહાગ.)

હે સજના રે ! તું મોરી સેજપે આ. ટેક.

સેરા^૩ હમેલા^૪ હાર હબરી,

ફૂલું દે અજરે^૫ લા,

હે સજના રે૦ ૧

મેં તોરી-હલહન^૬ તું મોરો સ્વામી,

હસ હસ ગરહુ^૭ લગા,

હે સજના રે૦ ૨

દરસન કારન તરસત નેનાં,

ચાંદસા મુખરા દિખા,

હે સજના રે૦ ૩

તેરે મીલનકો જીઆ તલપત હે,

બીચસેં પરદા ઉઠા,

હે સજના રે૦ ૪

જ્ઞાનીકી તો મીયાં એહી અરજ હે,

એહલા^૮ પાર લીંધા^૯,

હે સજના રે૦ ૫

૧ પેગામ = સદેશો. ૨ લક્ષિતશગારસતું પદ છે. ૩ સેરા = મુસલમાન લોકો લગ્ન વખતે માથાથી પગ સુધી ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૪ હમેલા = જનોઈની મારફત મુસલમાન લોકો ફૂલનો હાર નાખે છે તે. ૫ અજરે = હાથે ફૂલ બાંધવામાં આવે છે તે. ૬ હલહન = કન્યા. ૭ ગરહુ = ગળાની શાથ. ૮ એહલા = હોડી. ૯ લીંધા = ઉતાર.

પદ ૧૪.

તુમ બિન કંછુ ના સોહાય.^૧

(ખિહાંગ.)

આલમ મોકો રે તુમ બિન કંછુ ના સોહાય.^૨ ટેક.

ખિરહુ અઝન મોરે તનમેં લગી હે,

તુમ બિન નિદ્રા ન આય, બાલમ૦ ૧

જેસે મીન^૩ મરે બિન પનીઆં,

તરપ તરપ જુઆ જાય, બાલમ૦ ૨

મેં તો પિયા બિન જૌરી લઈ હું,

સૈયાં અબ કહાં પી^૪ મોકો પાય, બાલમ૦ ૩

જોગત બનકે મેં બન બન હુંડું,

નેહુંમેં નીર ના માય, બાલમ૦ ૪

પ્રેમ પીરકી^૫ મેં લઈ મસ્તાની,

અબ કહા કરીએ ઢવાય ? બાલમ૦ ૫

ઘરમાં નહીં મોકો ચેન પરત હે,

બનમેં નહીં સુખ પાય, બાલમ૦ ૬

કૌરી સખી મોરે પિયુકો મિલાવે,

વાકે મેં લાશુરી પાય, બાલમ૦ ૭

તન મન ધન સબ વા પર વારૂં,

પિયાકો રખું ગલ લાય, બાલમ૦ ૮

જ્ઞાની પિયા તોરો તોકો ચહત હે,

જો તું પિયાજોકો ચહાય, બાલમ૦ ૯

શુરૂકે બચનકો તું શીઘ ચરા લે,

તો જીવ^૬ તીથ દે ંહો દિખાય, બાલમ૦ ૧૦

૧ લક્ષિતશાંચારસતું પદ છે. ૨ સોહાય = ગમે. ૩ મીન = માછલું.
૪ પી = પિયુ. ૫ પીરકી = પીડકી, પીડાની. ૬ જીવ તીથ = જ્યાં ત્યાં, સર્વમાં.

પદ ૧૫.

બન ઠન બિહાને ચડા.^૧

(બિહાગ.)

તેં બનડા^૨ રે બન ઠન બિહાને^૩ ચડા. ટેક.સરઘસમેં તેરે ઉતરે મલાયક,^૪હુકૂને^૫ જલવા^૬ પડા,

તેં બનડા રે૦ ૧

ચંદા સૂરજ તેરે કદમું જો લાગે,

અરીકા^૭ રૂતબા^૮ બડા,

તેં બનડા રે૦ ૨

જા મીલા ચારસેં તું લામકામે,^૯

પરદા કંછુ ના નડા,

તેં બનડા રે૦ ૩

હાથ બાંધ કરે અર્ઝ એ જ્ઞાની,

હજુરમેં હાઝર બડા,

તેં બનડા રે૦ ૪

પદ ૧૬.

હું તો પિયુ પર મોહી રે.^{૧૦}

(હોરી.)

હું તો પિયુ પર મોહી રે સખી હવે હું તો પિયુ પર મોહી. ટેક.

મુજને હવે આશ છે મારા પિયુની દુનિયાની આશા મેં જોઈ,

જ્યાં રે જોઈ ત્યાં પિયુ મારો દરસે નેહ લાગ્યો તને જોઈરે, સખી૦ ૧

હું તો હવે મારા પિયુ તને ઇચ્છું ધન ઇચ્છે રે સૌ કોઈ,

૧ આ પદમાં પેગંબરની મહેરાજ વખતનું વર્ણન કર્યું છે. મહેરાજ એટલે ઉપર સ્વર્ગમાં જવાની સ્થિતિ. ૨ બનડા = વરરાજ. ૩ બિહાને = લગ્ન કરવાને. ૪ મલાયક = દેવતા. ૫ હુકૂને = દેવાંગનાઓ. ૬ જલવા = લગ્ન વખતની ક્રિયાનું નામ. ૭ અરીકા = સાત આકાશ ઉપરની જગા. ૮ રૂતબા = માન. ૯ લામકામે = નામ વિનાના મકાને એટલે પરમેશ્વરની જગામાં. ૧૦ ભક્તિસૂત્રનારસની હોરી છે.

હરિ હવે મુજને તું છેહ^૧ મત દેલો
 તું નેહે^૨ ખુલા પાપ ઘોઈ રે, સખી૦ ૨
 હું તારી દાસી ને તું મારો સ્વામી એક થયા આપણ દોઈ,
 દયા કરીને મારી સેજે પધારો
 મુખથી રહીએ આપણ સોઈ રે, સખી૦ ૩
 માફ કરીને તમે ગુન્હા મારા સૌ માગું છું લાચાર હોઈ,
 હાથ જોડીને હજુરમાં જ્ઞાની
 વિનતિ કરે છે રોઈ રોઈ રે, સખી૦ ૪

૫૬ ૧૭.

મોરો બાલમ એસો અટારો.^૩

(હોરી.)

મોરો બાલમ એસો અટારો,^૪ જોખન બારો, મોરો૦ ૧૬.
 યા બાલમ મોસે^૫ હોરી જો ખેલો, કછુ ના દિલમે^૬ બિચારો,
 જૈયાં પકર પિચકારી જો મારી, અંગ લીજો દીનો સારો,
 કીયો કેસો રંગ હમારો, મોરો૦ ૧
 લાખ જતનકો એ રંગ બનાયો, ખિલ રહ્યો જયું હમારો,
 જખ બાલમ હોરી ખેલન લાગો, કુમકુમો અંગીઆપે મારો,
 લરજ^૭ ગયો જીયરો હમારો, મોરો૦ ૨
 કેસી એ હોરી તું ખેલો પ્યારે, મોરો જીગર ચીર કારો,
 અંગીઆકો મોરી મુસક^૮ દીની તુંને, સારો ગરેબાન કારો,
 જાઓ જાઓ પ્રીતમ પ્યારો, મોરો૦ ૩
 ખિરહુકી હોરી તું ખેલો હે પ્યારે, મસ્ત લયો મતવારો,
 ઇશકકે રંગમે^૯ તું ખુબ રંગાયો, અપની ખુદીકો ખિસારો,

૧ છેહ = તિરસ્કાર. ૨ નેહે = પાસે. ૩ લક્ષિતશૃંગારરસની હોરી છે.
 ૪ અટારો = અટક્યાજો, અખીતરો. ૫ લરજ = ધુલ. ૬ મુસક = મસખી, ચુર્ચી.

ખુદાહીપે^૧ જાન મેં વારો, મોરો ૦ ૪
 પિયુ પિયુ કરત ફીરત હે પપૈયો, લટકત જંગલ સારો,
 પિયુજી તો જ્ઞાનીકે મંદર બસત હે પિયુજી આંદ મેં તારો,
 બનો કેસો જોડો હમારો ! મોરો ૦ ૫

પદ ૧૮.

મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ.^૨

(હોરી.)

તેં હોરી ખેલકે મોરી અંગીઆ લીજો દીની શ્યામ. ટેક.
 અજબ તરેહકી ઓ અંગીઆ બની હે,
 કુદરતકા હે વાપેં કામ, તેં હોરી ૦ ૧
 સુરત તુરતકી બની પિયકારી,
 પ્રેમકા રંગ હે તમામ, તેં હોરી ૦ ૨
 સન્મુખ મોરે આ ઠાડે^૩ હો ખાલમ,
 નેનુંમેં કરકે સુકામ, તેં હોરી ૦ ૩
 હાથ જોરકે ઓ જ્ઞાની રે તોકો,
 ઝુકે ઝુકે^૪ કરતા સલામ, તેં હોરી ૦ ૪

પદ ૧૯.

ખાલમ મોકો અખ ના છુઓ.^૫

(હોરી.)

ખાલમ મોકો અખ ના છુઓ,^૬

મોરી સુરખ ચુંનર^૭ સુસ્કાય, ખાલમ ૦ ૧

૧ ખુદાહીપેં = ખુદાના પક્ષ ઉપર. ૨ ભક્તિશૃંગારરસની હોરી છે.
 ૩ ઠાડે = ખડે, ઉભો. ૪ ઝુકે ઝુકે = નમી નમી. ૫ ભક્તિશૃંગારરસની હોરી છે.
 ૬ છુઓ = અરો. ૭ સુરખ ચુંનર = લાલ ચુંદડી.

સીનેપે^૧ મોરે ના મારે પીચકારી,

અંગીઆકો દાગ લગ જાય,

બાલમ૦ ૨

ગોરેસેં ગાલ પર મારકે થાપર,

બુલ્ક^૨ દીયો ઉલઆય,^૩

બાલમ૦ ૩

સન્મુખ મોરે રહો મત ઠાકે,

નિપટ^૪ જીઆ લલચાય,

બાલમ૦ ૪

જ્ઞાની કહત હે એ શ્યામ તુમનસેં,

જયરા મોરા ગલરાય,

બાલમ૦ ૫

૫૬ ૨૦.

એસો રંગ બનાયો.^૫

(હેંરી.)

એસો રંગ બનાયો, બને^૬ અહમદ પર ચડાયો, એસો^૭ ટેક.

જખ હુલા અહમદ બનાયો ખુદાને, સારો હી રંગમે^૮ રંગાયો,

વહદતમે^૯ નિકસ ઓર આ કસરતમે^{૧૦}, ઈલમે લહુની^{૧૧} શિખાઓ,

અહદકો^{૧૨} અહમદ કહાયો,

એસો^{૧૩} ૧

શરીઅતકો^{૧૪} ખાગીઓ બનાકે, તરીકતકો^{૧૫} ગુલ^{૧૬} લગાયો,

હકીકતકો^{૧૭} રંગ વાકો ચડાકે મારેકતકી^{૧૮} ખુશખો ઉડાયો,

વલિયુંકે દિલમે^{૧૯} સમાયો,

એસો^{૨૦} ૨

ઠંહો રંગ હે ઓલીઆઉકે દીલમે, વહદતકો જીને લેદ પાયો,

સાકીને^{૨૧} ઉનકો પીલાકર સરાળે, નેનુંમે^{૨૨} સુરખી છવાયો,

૧ સીનેપે=જાતી ઉપર. ૨ બુલ્ક=વાળની સટ. ૩ ઉલઆય=જીંચવાય. ૪ નિપટ=અતિશય. ૫ પેગંબરના મહીમાની હોરી છે. ૬ બના=વરણ. ૭ વહદત=એક પ્રકાર. ૮ કસરત=લીલા. ૯ ઈલમે લહુની=કેવળ જ્ઞાની, સર્વજ્ઞ. ૧૦ અહદ=એક પ્રકાર. ૧૧ શરીઅત=બધવહારનો રસ્તો. ૧૨ તરીકત=નિશ્ચયનો રસ્તો. ૧૩ ગુલ=ફૂલ. ૧૪ હકીકત=નિશ્ચય. ૧૫ મારેકત=સમજ, જ્ઞાન. ૧૬ સાકી=શરાબ પાનાવાળો, શર.

રંગ દોનું જગમે રચાયો, એસો ૦ ૩
 અલસ્તોકી^૧ મસ્તીમે બેહોશ હોકર, 'કાલુખલા'^૨ કેહ સુનાયો,
 અપની ખુદીસે હોકરકે બેખુદ, અગમમે દોરી લગાયો,
 તખી મતલુખકો પાયો, એસો ૦ ૪
 કુફર^૩ ઇસલામકો^૪ સોચકે^૫ જ્ઞાની, આગેકો ઇશક બડાયો,
 વહદતકે દરીઆમે ગોતા^૬ લગાકર હુ હુકો^૭ ધ્યાન ધરાયો,
 એ દૂર^૮ બેખડા^૯ હાથ આયો, એસો ૦ ૫

પદ ૨૧.

એસા નવશાહ બનાયો.^{૧૦}

(હોરી.)

એસા નવશાહ^{૧૧} બનાયો, ઉસે મહેરાજકો^{૧૨} ખુલાયો, એસા ૦
 જીઆઈલ^{૧૩} જન્નતસે ખુરાક^{૧૪} લે આયો, આકર નખીકો જગાયો,
 કેઠોને નખીજી ચલો અર્શ^{૧૫} ઉપર, ચું હુકમ ખુદાકો સુનાયો,
 કેસે ખુરાક ઉપર બિઠાયો, એસા ૦ ૧
 મદીનેસે^{૧૬} સારે મલાયક^{૧૭} મીલકર, જળ આસમાનું^{૧૮} પે આયો,
 હુકમ ખુદાસે લેહેસ્તે^{૧૯} સવારી^{૨૦} હુકમે^{૨૧} સલવાત^{૨૨} ગાયો,

૧ અલસ્તો = 'શું હું પરમેશ્વર નથી ?' એવી અલોપ વાણી. ૨ કાલુ-ખલા = ખોલ્યા 'હા.' ૩ કુફર = એક પરમેશ્વરને છોડી બીજાને માનવું તે, નાસ્તિકપણું. ૪ ઇસલામ = મુસલમાનનો ધર્મ. ૫ સોચકે = વિચાર કરી. ૬ ગોતા = હુંબખી. ૭ હુ હુ = સોહં. ૮ દૂર = મોતી. ૯ બેખડા = અમલ્ય. ૧૦ મહંમદ પેગંબરને મહેરાજ થઈ હતી તેનું વર્ણન છે. વિશેષ ખુલાસા માટે વાંચો પેગંબરનું વૃત્તાંત પાન ૧૩૧. ૧૧ નવશાહ = વરરાજા. ૧૨ મહેરાજ = ઉપર સ્વર્ગમાં ચઢવું તે. ૧૩ જીઆઈલ = દેવતા. ૧૪ ખુરાક = ઘોડો. ૧૫ અર્શ = આસમાનથી પણ ઉપરની જગા. ૧૬ મદીનેસે = મદીના શહેરથી. ૧૭ મલાયક = દેવતા. ૧૮ લેહેસ્તે = સ્વર્ગ. ૧૯ સવારી = શોભાવી. ૨૦ હુકમે = પરીચો. ૨૧ સલવાત = આશિર્વાદના શ્લોક.

ઉસે મોતીઉસે^૧ બધાયો, એસાં ૨
 બહાંસે^૨ ચલે જળ ગયે લામકાં પર, હીજરતકો^૩ પરદો ઉઠાયો,
 આશકને તબ માશુકકો અપને, દિહાર અપનો દિખાયો,
 લેદ વહદતકો^૪ જતાયો,^૫ એસાં ૩
 ખુખ મીલે વહાં વીસાલે^૬ ચારસે, ખુખ હી રંગ ઉઠાયો,
 દોઈકા^૭ નામ ન થા વહાં કછુહુ તો એકહી એક કહાયો,
 જામ વસલતકો^૮ પીલાયો, એસાં ૪
 કહત હે જ્ઞાની યુ^૯ આજીઝ^{૧૦} હોકર, વહદતમે^૧ અપની સમાયો,
 આર કીસીસે^૨ ગરબ નહીં મોકો મે^૩ને પિયા મોરો પાયો,
 મુજે જા બ જા^૪ નજર આયો, એસાં ૫

પદ ૨૨.

એક બ્રહ્મ આર દ્વિતીયા નાસ્તિ.^૧

(સવૈયાની રાહ.)

એક ખાત મેં કહું ગુણી જન મુનકર દિલમે^૧ સમજો એક,
 એક નિરંજન નિરાકારકા ધ્યાન ધરો દિલમે^૨ હર એક,
 એકસે^૩ હમને અનેક દેખે આખરકો કીર દેખા એક,
 એકસે^૪ ગીનતી શરૂ હોઈ હે ઉસ ખિન આગે નહિ કુછ એક,
 એક રંગ જો બના શાયરા^૫ વહી મરદ હુનિયામે^૬ એક,
 એક બ્રહ્મ આર દ્વિતીયા નાસ્તિ એહી ચલન આશકકા એક. ૧
 એકસે^૭ સખ મંઠાણ હુઆ હે ઈસી ખાત પર ધ્યાન ધરો,
 એક બીજ હર પેદાશકા હે મુનો શાયરા કાન ધરો,

૧ હીજરત = બદલાઈ. ૨ વહદત = એક બ્રહ્મ. ૩ જતાયો = સમજાવ્યો.

૪ વિસાલે = એકરૂપ. ૫ દોઈ = દ્વિતીયા, બેપણું. ૬ વસલત = એક થયું તે.

૭ આજીઝ = નસ. ૮ જા બ જા = જામ જામ. ૯ એક બ્રહ્મ શિવાય બીજું
 હંઈ નથી એ આ પદનો ભાવાર્થ છે. ૧૦ શાયર = કવિ.

એક ખાત સચ્ચેડી હેગી એ દિલમેં પીછાન ધરો,
 એકસેં અખ હમ નહીં બદલતે મત દિલમેં અરમાન ધરો,
 એકહી જાના એકહી ખુબ એકહી દેખા સમજ એક, એક૦ ૨
 એક પવન ઘટ અંદર ચલતા ઉસે કહેતે હરદમ સોહંગ,
 એક રાત ઓર એક દિન હે ઉસે દેખ હો જા એક રંગ,
 એક આગ ઓર એક પાની હે સખ જગ અંદર દેખ નિશંક,
 એક અસમાન બતા સખ ઉપર ઉસે દેખ હો ગયે સખ હંગ,
 એકહી ંહો દિલ અંદર પાયા નઝરેં સ્ત્રીર દેખા એક, એક૦ ૩
 એક મોત સખ ઉપર હેગી ઉસકા હેગા હર ભારી,
 ઉસેં ના કોઈ બચનેકા હે કોન જોગી કોન સંસારી,
 એક એકકો હુંકરે લેવે કોન ગરીબ કોન અધિકારી,
 એક બ્રહ્મકો જાનકે જ્ઞાની બન જા અખ તું બ્રહ્મચારી,
 એક ંહો ઉસેં બચનેકા હે જીને સમજા ઓર પાયા એક, એક૦ ૪

પદ ૨૩.

જખ અનુભવભાન લયો.^૧

(કવિત—ઈદ્રિવિજય છંદની રાહ.)

જખ ઉદય અનુભવભાન^૨ લયો તખ તિમિર^૩ અજ્ઞાન નઝર નહીં આવે,
 સખ ભ્રમના દૂર હોવે મનકી ઓર દોષતા^૪ સખ વાકી મીટ જાવે,
 તખ આતમ જ્ઞાન હોવે વાકો નિજ રૂપ ઉસે સખમેં દરસાવે,
 અતિ આનંદ હોય ઉસે મનમેં સખ સમજે ઓર કહા નહીં જાવે. ૧
 જખ સીતાકો હેર ગયો હે દશાસુર^૫ રામકો જ્યેષ્ઠ લગાય દીયો,

૧ ભગવાનનો ખરો અર્થ સમજાવ્યો છે. ૨ અનુભવભાન = અનુભવ-રૂપી સૂર્ય. ૩ તિમિર = અંધારું. ૪ દોષતા = દ્વિતીયા, એ, જાહેર સમજાવે તે. ૫ દશાસુર = રાવણ.

ઘોર નાગકી કુંકમેં કૃષ્ણ કનેયાકો રચામલો રંગ બનાય દીયો,
ચુંદી સીતકી પ્રીતમેં શીશ કટએ સત^૧ રાવનકો લી ઉડાય દીયો,
લગવાન વહી શસેં આણ હે લગકી જ્ઞાની સાફ બતાય દીયો. ૨

૫૬ ૨૪.

આતમ ગ્રીનો આપકો.^૨

(કુંડળીઆ છંદ.)

આતમ ગ્રીનો આપકો નિરખ્યો નિજ સ્વરૂપ,
ઘટઘટમાં પરગટ લયો આપ ચિદાનંદ રૂપ,
આપ ચિદાનંદ રૂપ અરૂપી બદો કહીએ,
બહુરૂપીકા ખેલ સમજકર મનમાં રહીએ,
સમજે અનુભવ જ્ઞાન બિચારો તુમ અધ્યાતમ,
આતમ ઈશ્વર રૂપ ગ્રીન લો અપના આતમ. ૧

૧ સત=સત્ય, પરાક્રમ. ૨ વિસુતગરમાં રચનાર કાણ અનવર સાહેબને પૂર્ણનંદ સ્વામી જે પાતળીઆ સ્વામી તરીકે ઓળખાતા હતા તેમની સાથે ઘણોજ સંબંધ હતો અને હમેશાં તેઓ એક બીજા સાથે ધર્મધ્યાનની વાતો કરી આનંદમાં મસ્ત રહેતા હતા. એક પ્રસંગે કાણ સાહેબે અક્ષસ્વરૂપ સંબંધી પ્રશ્ન કરેલો તે ઉપર પૂર્ણનંદ સ્વામીએ નીચેના છંદ કહી સંભળાવ્યો—

કાણ કાણ શોધતા કાણ અક્ષસ્વરૂપ,
મંદીર ઘોર મચીદમેં દેખા આપ સ્વરૂપ,
દેખા આપ સ્વરૂપ રહી નહીં સંશય અંતર,
ખસક આપમેં તીરખ આપણી ખસક સ્વતંતર,
હોતે પૂર્ણનંદ રામ હે જનમેં રાણ,
કાણ અક્ષસ્વરૂપ શોધતા કાણ કાણ.

આ છંદ ઉપરથી પૂર્ણનંદ સ્વામી કાણ સાહેબ પ્રત્યે કરેલો બધો ભાવ, ઉચ્ચ વિચાર અને માન ધરાવતા હતા તે સ્પષ્ટ વાચકી આંખે છે. આ કાવ્ય ઉપરથી ઉપરનું આતમજ્ઞાન સંબંધનું કાવ્ય ઉદ્ભવેલું છે.

પદ ૨૫.

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા !^૧

(કાલિંગડો.—કર યાદ અલિકો—એ રાહ.)

કયા કહેના હાલ ફકીરૂંકા ! ફકીરૂંકા ગુરૂ પીરૂંકા ! કયાં ટેકો
કોઈકો પસંદ હે મહેલ હવેલી, માલ ખાના હીરૂંકા ! કયાં ૧
કોઈકો પસંદ હે સૂકી રોટી, ચોર બિછાના હસીરૂંકા !^૨ કયાં ૨
આશક મસ્ત ફકીર અદાહકે, લાવ ન પૂછે અમીરૂંકા ! કયાં ૩
ગરીબ ગુન્હેગાર આજીવ અનવર પાર નહીં તકસીરૂંકા !^૩ કયાં ૪

પદ ૨૬.

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા.^૪

(કટાવને મળતી રાહ.)

દાસ જ્ઞાની જળ ચડે અકાશા, અનહદ છોડ કીયા સુનમેં ખાસા,
સુરતને મારગ પાયા ખાસા, અગમ અગોચરે જાય તપાસા,
અવધટ ઘાટ એક દેખા તમાશા, નિજ સ્વરૂપ લયા પરકાશા. ૧
દાસ જ્ઞાની જળે અજંપા જળ, પિંઠ બ્રહ્માંડમેં આપો આપ,
આપા છુટા મીટા સંતાપ, ઘટમેં પિયુકા હુઆ મીલાપ. ૨
દાસ જ્ઞાની જળ મોજમેં આયા, ત્રિપુટી ભીતર ધ્યાન ધરાયા,
ઉલટ આપમેં આપ સમાયા, દરસન દેખા મહા સુખ પાયા. ૩
દાસ જ્ઞાનીકા ઉલટા પાસા, મહાસુનમેં જા કીયા ખાસા,
અનહદ તુર વહાં ખાજા ખાસા, નૂર નિરંજન હુવા પરકાસા. ૪
જ્ઞાની ઘટમેં સુરત લગાઈ, જળ તું, ગુંજરે આપ હે સાઈ,
મનમેં હુજા કંછુ ન લાઈ, ઘટ ઘટમેં હે આપ ગુસાઈ. ૫

૧ ફકીરની સ્વાર્થ 'રહિત-દશા' સંમલવી છે. ૨ હસીર = ચંચાઈ.
૩ તકસીર = ભૂલ. ૪ સમાધિસ્વરૂપ સંબંધી પદ છે.

દાસ જ્ઞાની પ્રેમી મહમાતા, નહીં ઉસકા ડોઈ નાત ન જાતા,
છુડા દીઆ સખ સગપણુ નાતા, બ્રહ્મજ્ઞાનકા હે રંગ રાતા. ૬

૫૬ ૨૭.

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે.^૧

(ટોહરો.)

જ્ઞાની દુનિયા દીનસે^૨ હાથ જે ડોઈ ધોય,^૩
પ્રેમ ખ્યાલા બંડો પીયે મરણવા જે હોય. ૧
જ્ઞાની ધિયાસે^૪ પ્રેમ કર દે મરદીકી^૫ દાદ,
પ્રેમ બિના પ્રીતમ કભી મીલે નહીં રખ યાદ. ૨
મન માયા ઝોર લોભમે^૬ લુભા રહા દિન રાત,
તું ક્યા જાને લોભીયા પ્રેમ નગરકી ખાત? ૩
જ્ઞાની મંજલ દૂર હે રાહમે^૭ ખસતે ચોર,
ગફલતમે^૮ કયું સો રહા જાગ તું હો ગઈ લોર.^૯ ૪
જ્ઞાની રસ્તા કંઠણુ હે તું હે અલી અંજાન,
ખેતોશે^{૧૦} ખેખદરકે^{૧૧} કયું કર ખેડોંચે જાન. ૫
જ્ઞાની રહોખત ખલકકી^{૧૨} મનકી ખવાહશ^{૧૩} છોડ,
ફીર ખીલવતમે^{૧૪} બેઠકર દિલકો રખસે^{૧૫} જોડ. ૬
જ્ઞાની રહખર^{૧૬} સાથ લે છોડ અપની મત યાર,
હાથ પકડ લે પીરકા વોહી ઉતારે પાર. ૭

૧ જ્ઞાનના ઉપદેશનું ૫૬ છે. ૨ દીનસે = ધર્મથી. ૩ હાથ ધોય = છુટો થાય, પરવારે. ૪ મરદી = બહાદૂરી. ૫ લોર = પ્રભાત. ૬ ખેતોશે = ખાના પીવાની રસ્તાની અરચી શિવાય. ૭ ખેખદરકા = તોશા મિના, લોંમિયા શિવાય. ૮ ખલકકી = દુનિયાની. ૯ ખવાહશ = ઈચ્છા. ૧૦ ખીલવત = બેઠક, સજન દરવાની જગા. ૧૧ રહખર = સોંમીઆ, રસ્તો બતાવનાર.

૫૬ ૨૮.

જ્ઞાની મખડી ગંજ થા.^૧

(દોહરા.)

જ્ઞાની મખડી^૨ ગંજ^૩ થા, વહાં ન થા કોઈ ઝોર,
 ફીર ઉસસેં કસરત હુઈ, દોઈ કહે કીસ તોર ! ૧
 જ્ઞાની ખલકતુલ ખલકો દિલસેં અપને પેખ,
 ઈલિત^૪ સારી છોડ દે, અસલ અપનીકો દેખ. ૨
 જ્ઞાની હદકે પાર હે ખેહદકા મેદાન,
 વહાં ન હું ઝોર તું રહે વહાં ન અખદ^૫ ઇનસાન,^૬ ૩
 જ્ઞાની હકીકત મહંમદી,^૭ શરૂ^૮ હે સખકી જાન,
 વહી હકીકત જાનકર તું તુજકો પેખાન. ૪
 એક ખીજસેં દેખ લે કીતને ખીજ હુવે,
 વહી ખીજ સખ એક હે કયું કર હોય જુએ ! ૫
 ખીજકે અંદર આડ હેં આડકે અંદર ફલ,
 ફલકે અંદર ખીજ હે, પાન ફૂલ થુડ ડલ. ૬
 એ સખ રંગ એક ખીજકે ખીજ ન દેખે કોઈ,
 દુજે ખીજ અનેક હે, સમજ લે ઉનકો સોઈ. ૭
 જ્ઞાની એ મીસલ હે એસા નહીં ંહો રખ,
 આતુર હોય તો સમજ લે હા હી હું^૯ એ સખ. ૮
 જ્ઞાની જીસકો હુંડતા ંહો તો હે તુજ માંહિ;
 ભીતર હુંડે તો મીલે, બાહર પામે નાહિ, ૯

૧ કુદરત ઉપરથી જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપ્યો છે. ૨ મખડી = ગુપ્ત, છાનો.
 ૩ ગંજ = ખજાનો. ૪ ઈલિત = કુટેવ, દુર્ગુણ. ૫ અખદ = બંદગી કરવાવાળો.
 ૬ ઇનસાન = મનુષ્ય. ૭ મહંમદી = મહમદની. ૮ શરૂ = શરૂઆતમાં, પ્રથમ.
 ૯ હા હી હું = પેલું આ અને તમામ.

- જ્ઞાની કયું તું ભુલકર ફીરતા દેશ બદેશ ?
 પ્રીતમ નહીં પરદેશમાં તુજમાં કીયા પ્રવેશ. ૧૦
 તુજકો જો તું સમજ લે પિયા લગે તુજ હાથ,
 મન અરફકો^૧ સહી કર કલી ન છુટે સાથ. ૧૧
 જ્ઞાની ઝાહર તું દિખે યાતન^૨ હે ઠહો રખ,
 ગર^૩ તુજમાં ઠહો ના રહે પ્રીત તું હોવે કખ ? ૧૨
 જ્ઞાની તેરે ઠહમકો દિલસે દૂર કરે,
 ફીર તું રખકે નૂરસે મન મામુર^૪ કરે. ૧૩
 જ્ઞાની સખ કુછ હે વહી હકીકત ઉસકી ખુજ,
 મેં તું દિલસે છોડ દે તખ પડેળી સુખ. ૧૪
 સમુદ્ર સમાયા ખુંદમેં ખુંદ સમુંદર માંહ,
 જ્ઞાની જીલે મોજમેં મૂરખ ખ્યાસેં જાય. ૧૫

૫૬ ૨૯.

જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે.^૫

(દોહરા.)

- જ્ઞાની તેરી ભૂલ હે તુજકો કોન કહે ?
 તું ના હોવે ખીચમેં વોહી આપ રહે. ૧
 જ્ઞાની તુજમેં દેખ લે તું તેરા દિહાર,
 તન તેરા એ મ્યાન હે તું તનમેં તલવાર. ૨
 જ્ઞાની તુજમેં હુંડ તું જાત તેરી પિછાન,

૧ મન અરફ=હદીસ, શ્લોક, ચોતાના ચેતનને જાણવો તે, આત્મ-જ્ઞાન. ૨ યાતન=છુપી. ૩ ગર=અગર જો. ૪ મામુર=ભરપૂર. ૫ આ ૫૬ આત્મજ્ઞાનનું છે.

ગેનકા તુક્તા હર કર એન હી તુમકો જાનં. ૩*

જાની તેરા નામ હે કરતા ખુદ કીરતાર,
ખુદીકા પરદા^૧ મીટ ગયા વોહી અંદર ખહાર. ૪*

જાની તુક્તા^૨ ખુદીકા એનકો કર દે ગેન,
જળાં વોહી તુક્તા મીટ ગયા વહી એનકા એન. ૫*

૧ ખુદીકા પરદા = મારાપણાના લેદનો પડદો. ૨ તુક્તા = મીડું, ખિંદુ.

* આ પદના ત્રીજા ચોથા તથા પાંચમા હોહરાનો લાવાર્થ એ છે

કે:—એન (ع) અને ગેન (غن) એ બે અરખી અક્ષરો છે, તે બંને દેખાવમાં એકજ સરખા છે, માત્ર એન કરતાં ગેનમાં એક મીડું (તુક્તા) વધારે છે, તેથી કરીને તે બે અક્ષરો જુદા પડે છે. એનનો અર્થ “ખાસ ખુદ” એવો થાય છે એટલે કે “એન વસ્તુ, ખીજ કોઈ નહીં,” અર્થાત્ નિર્જનન નિરાકાર આત્મા, પરમાત્મા. ગેનનો અર્થ “ગર” એટલે “ખીજુ” થાય છે એટલે “ખુદ નહીં પણ ખીજી વસ્તુ,” અર્થાત્ આત્મા શિવાયની તમામ વસ્તુ એટલે કે શરીર પુદ્ગલ વિગેરે. આ બંને અક્ષરોના અથની આટલી બધી જુદાઈ માત્ર એક મીડાથી છે એટલે એન ને નિર્જનન નિરાકાર પરમાત્મા છે તેને ઇદ્રિયો, ભ્રમણાઓ, ઈચ્છાઓ, વાસનાઓ વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા હુંપણાઓ મીડું લાગવાથી તે અક્ષર બદલાઈ શરીરવાળો ગેન અક્ષર બની ગયો છે. માટે હે મનુષ્ય ! તું હાલ ગેનરૂપ છે એટલે હુંપણાની ભ્રમણાઓથી ગુંથાયેલા શરીરરૂપ છે માટે તારામાંથી હુંપણાની ભ્રમણાઓથી ને મીડું છે તે કાઢી નાખ એટલે તું એન બનીશ અર્થાત્ નિરાકાર નિર્જનન પરમાત્મા બની જશ. હું છું, હું કંઈ છું, હું મોટો છું, એવું માન અને નામ ધરાવી ને કોઈ તું કરે છે તે કરનાર તું નથી પણ આત્મા છે, સર્વ વસ્તુ એકજ છે, પરંતુ તેના ઉપર જુદા જુદા પ્રકારના લેપ લાગવાથી જુદી જુદી જણાય છે, તે લેપ ન્યારે દૂર થાય છે ત્યારે સત્ય વસ્તુ પ્રકટ થાય છે. એન અને ગેન મૂળ સરખા અક્ષર છે પરંતુ માત્ર એક મીડું એનને ગેન બનાવી આટલી બધી જુદાઈ ઉત્પન્ન કરે છે; તેજ રીતે હેહમાં આત્મા છે છતાં હુંપણાના લેપથી તે જણાતો નથી અને આટલી બધી જુદાઈ લાગે છે. ધીરા ભક્ત કહે છે કે “તરણાં ઓઠે હુંગર, રે હુંગર કોઈ દેખે નહીં;” પરબ્રહ્મ પરમાત્માની હુંગરરૂપે દેખના કરી છે, અને તૃણને મનની ભ્રમણાઓરૂપ ગણેલાં છે.

- જિની દિલકે લેદકે^૧ ખીસે^૨ તું મત ખોલ,
એ હે પરદા શાહકા^૩ કીસે^૪ લેદ ન ખોલ. ૬
- જ્ઞાની કોઈ મૂરખ સુણે કહે દે હાટ દુકાન,
છાની ખાતે શાહકી, કયું કર રહેવે જ્ઞાન^૫ ? ૭
- જ્ઞાની શાહકે લેદકે જ્ઞાનકે હો અજ્ઞાન,
તખ કીર તેરા શાહ કને હોય ગુજર પિછાન. ૮
- જ્ઞાની જો મૂરખ બના સખીયે^૬ લેદ લે જાય,
તુજકો શાહસે^૭ દૂર કર દેશ દેશ ભટકાય. ૯
- જ્ઞાની શાહ તેરા બને તું શાહકા બન જા,
છાની ચોરી શાહ કને દુધ મલીઘ^૮ ખા. ૧૦
- જ્ઞાની તું તો કોન હે એ તું તુજમેં દેખ,
હું તું એ તો જુઠં હે ઉલટા લીખ ગયે લેખ. ૧૧
- હુંકે તો પાવે નહીં તુજકો તું ઘટમાંહ,
જો કુછ હે સખ ચોહી હે ઉસ સીવા કુછ નાહ. ૧૨
- જ્ઞાની તું તો કુછ નહીં તુજમેં હે ઠહો સાંઈ,
ચાહે ઉસકો તું કહે ચાહે કહે ગુસાંઈ. ૧૩
- જ્ઞાની ઠહો તું એક હે ફરક નહીં તીલભાર,
જો તું જ્ઞાન અલેદસે^૯ મનમેં કરે બિચાર. ૧૪

જ્યાં સુધી મનની ભ્રમણાઓ એટલે હુંપણું મરતું નથી ત્યાં સુધી આત્મા
જણાઈ આવતો નથી, જ્યારે તૃણરૂપ ભ્રમણાઓની જળા દૂર થાય છે ત્યારે
હુંગરરૂપ આત્મા આપોઆપ પ્રકાશિત થાય છે. આવી મતલબ રચનારે
એત અને જેત અક્ષર ઉપરથી સમજાવી છે. ૧ બેદ=અભેદજ્ઞાનનો ભેદ.
૨ શાહ=પરમાત્મા પરમેશ્વર. ૩ જ્ઞાન=પ્રાણ. જો તું અભેદજ્ઞાનનો ભેદ
લોકોમાં બહાર પાડીશ તો જેવી રીતે લોકોએ મનસુરને શખીએ ચડાવ્યા
હતા અને શમ્સ તબ્રેજની ચામડી ઉતારી નાખી હતી તેવી રીતે લોકો તને
શિક્ષા કરશે. ૪ સખીયે=લોકો. ૫ દુધમલીઘ=પરમાત્મા.

પદ. ૩૦.

મોહનજી મંદિર પધારો રે.^૧

(માઢ.)

મોહનજી મંદિર પધારોરે બેઠી દેખું થારી વાટ, હો મોહનજીઠેક
 મોતીઆરો મુગટ જરી કેરો જામો હીરલારો હાર પહેરાવું,
 સોના રૂપારો કંઈ રે સિંહાસન તે પર બેઠોને પાટ, હો મોહનજીઠે
 ગરીબ અનાથ છું દાસી હું થારી કર જોડી અરજ કંઈ,
 હવે પીયા મને છેહ મત દેજો થેં મારા પૃથ્વીનાથ, હો મોહનજીઠે
 હું તો રહું સદા સેવામાં થારી ઘડી ન રહું તમથી ન્યારી,
 જ્ઞાની સ્વામીએ કૃપા કરીરે રંગ રમ્યો મુજ સાથ, હો મોહનજીઠે

પદ ૩૧.

મારો પિયુ ગયો પરદેશ.^૨

(માઢ.)

મને મહોલો ના સોહાય^૩ હો મારો પિયુ ગયો પરદેશ. ટેક.
 આગ લગાવું અંગ માંહે ફાડ જલાવું ચીર,
 છોડું હવે હું મંદિર માલીઆં મારો મન હુઆ દિલગીર,
 હવે કંઈ આછો જોગીરો વેશ, હો મારો^૪
 દૂર કંઈ શણગારને સૌ અંગે લગાવું ભભૂત,
 આલીબારા^૫ કારણે હું તો આછી^૬ બનું અબધુત,
 હવે હું લગવા કંઈ ખેસ,^૬ હો મારો^૭ ર
 માથે મેલું એડલું^૮ ને આંધે રાખું ખીન,^૯

૧ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા શુર્જર મારવાડી છે. ૨ ભક્તિશૃંગારરસનું પદ છે. ભાષા શુર્જર મારવાડી છે. ૩ સોહાય = ગમે. ૪ આલીબારા = નાથ, પરમેશ્વર. ૫ આછી = સારી. ૬ ખેસ = કપડાં, ૭ એડલું = જડા. ૮ ખીન = ખીન નામનું વાણું.

વનમાં ફરું હું હુંડતી છેલા રહું તારા આધીન,
 આલીના છુટા છોડી કેશ, હો મારો ૦ ૩
 કર જોડી કંઈ વિનતી હું સુણોને મારી વાત,
 રાતો રહો મારા મહોલમાં લેલાં વેગા ઉઠો પ્રભાત,
 જ્ઞાની છોડીને કોં કરેશ ? હો મારો ૦ ૪

૫૬ ૩૨.

મત જાઓ ક્યામ વિદેશ.^૨

(માદ.)

મને લાગ્યો થારો નેહ હો મત જાઓ ક્યામ વિદેશ. ટેક.
 તુજ વિના મારા સાહેબા રે મને ઘડી પલક ન લાય,
 તુમે રહો મારા મહોલમાં ધાને નેનામાં રાખું છુપાય,
 પિયા મને છોડીને કોં કરેશ ? હો મત જાઓ ૦ ૧
 જોખન મારા મદલરા રે ચોઢણ આછાં ચીર,
 નેનાં રસિલાં લાલચુ ધાને દેખા બિના નહીં ધીર,
 છેલા મને છોડી ન જા પરદેશ, હો મત જાઓ ૦ ૨
 થો તો મારા પ્રાણ હો મેં હું થારો અંગ,
 કર્મ સંજોગે જોગ બન્યો પિયા મત છોડો મારો સંગ,
 જ્ઞાનીરા ઘટમાં થો કીયો પ્રવેશ, હો મત જાઓ ૦ ૩

૫૬ ૩૩.

રંગ ખેલો મારા રાજ.^૩

(માદ.)

બિરાજો સ્વામી નાથ હો, રંગ ખેલો મારા રાજ. ટેક.
 ઉચા લગ્ન લેલીઆ રે, ફૂલડે છાઈ સેજ,
 સોગા પધારો સાહેબા હવે મતિ કરો તુમે દેજ,

૧ લેલા-પિંચુ. ૨-૩ લલિતશૃંગારરત્નનાં પદ છે. લાપા સુન્દર મારવાડી છે.

ખ્યાલો લરલર પીઓને આજ,
 મેં હું દાંસી આપરી તુમ હો મારા નાથ,
 છક છક પીયો તુમે દારૂડા છેલા રાસ રમો મુજ સાથ,
 મારા ગલે લાગોને મહારાજ,
 પ્રેમરી ખેરી ચુંદડી ને હેતરો ખેરી હાર,
 આશારો સાળુ ઓઠીઓ હું ગ્રેહ સળ શણગાર,
 ઉભી ણાટ બેઈ ધારા કાજ,
 જ્ઞાની હે ગોલો આપરો, થેં હો મારા રાજ,
 પ્રીતમ પિયા થારા કારને મેં તો છોડી લોકેરી લાજ,
 મારા મહોલે આવો ગરીબ નિવાજ,

હો રંગ ૧

હો રંગ ૨

હો રંગ ૩

હો રંગ ૪

પદ ૩૪.

તુમે પીયો પ્રેમ ગલાસ.^૧

(માહ.)

પધારો મારા રાજ હો તુમે પીઓ પ્રેમ ગલાસ.^૨
 સેજ બિછાવું સોહણી,^૩ મદવા^૪ લાવું ખાસ,
 લરલર ખ્યાલો પીણ્યે છેલા રમીયે આપણુ રાસ,
 દાંસી ઘર આવોને દીનાનાથ,
 ચરણ પખાણું^૫ લાવથી તન મન વારૂં દોઈ,
 મહેર કરો મારા સાહેબા હું તો રહી છું તમને મોહી,
 છેલા તમે રહોને મારા સાથ,
 જ્ઞાની ચાહે આપને મનમાં રાખી આસ,
 મુખ દોણું હું આપરો મેં તો હું દાસનરો દાસ,
 ક્યા કરી પકડોને મારો હાથ,

ટેક.

હો તુમે પીઓ ૧

હો તુમે પીઓ ૨

હો તુમે પીઓ ૩

૧ લક્ષ્મીગારસનું પદ છે. લાખા ગુર્જર મારવાડી છે. ૨ ગલાસ = ખ્યાલો. ૩ સોહણી = સારી. ૪ મદવા = દારૂ. ૫ ચરણ પખાણું = પગ દોઈ.

પદ ૩૫.

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફેરે છે રે.)

ભાન કેમ ભૂલ્યો રે સુરતા શું બેઠો સુકી !

માથે મોત ડાલે રે મૂરખ તારા જીવની ભુખી ! ભાન૦ ટેક.

મમતામાં તું મસ્ત થયો છે મન મોહું માયા સાથ,

કામ ક્રોધ અભિમાન કરી રે હાલ્યો ઠાલી હાથ,

ગર્વ તારો ખોયે રે ઉગરવાની આશા સુકી, ભાન૦ ૧

લોભ લાલચ તારા મનથી ન સુકો કુડાં બનાવ્યાં કામ,

ઠગ વિદ્યાનો થંભજ થઈને મોટું કીધું નામ,

ધોળાં પળીઆં આવ્યાં રે કુડો કથા દેને શુંકી, ભાન૦ ૨

આ રે કાયાનો તારે શું રે ભરોસો આજ પડે કે કાલ,

શ્વાસ તારો એક આવ્યો ન આવ્યો લેને હરિનું નામ,

સાથે તારી આલે રે, શરીર તારું જાશે સુકી, ભાન૦ ૩

સ્વાર્થમાં તારી સુરતા લાગી છે કાલે થાશે માઈ કામ,

કાળ આવે ત્યારે કાંઈ ન પામે ભૂલ્યો છે શિદ્ધને ભાન !

વાયદો વહી જાશે રે અવધી તારી થાશે ટુંકી, ભાન૦ ૪

ચતુર હોય તે ચેતીને આલે મૂરખ મન મલકાય,

જ્ઞાની હોય તે સુક્તિ રે પામે પાપી ગોધા ખાય,

જમડો દેશે ફાંસી રે કોઈની ત્યાં ન આલે ભુખી^૨, ભાન૦ ૫

પચીસમાં^૩ થઈ પટેલ બેઠો પાંચનું^૪ કરે તું કામ,

તે સર્વે તારા કામ ન આવે સવનું ઉજડ ગામ,

દાસ જ્ઞાની કહે છે રે સર્વેને તું દેને પુંકી, ભાન૦ ૬

૧ આ પદમાં માયા પ્રપંચ દૂર કરી ભક્તિ કરવા ઉપદેશ દર્શાવે છે.

૨ ભુખી = અભિમાન. ૩ પચીસમાં = પાંચ તત્વના પચીસ ગુણમાં.

૪ પાંચનું = પાંચ તત્વનું.

પદ ૩૬.

ભાવ કરી ભજીએ રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—કૃત્યો શું કરે છે રે.)

ભાવ કરી ભજીએ રે મૂરખ મન નામ હરિ,
 રૂઠો અવસર આવ્યો રે મનખા દેહની દેહ ધરી, ભાવ૦ ૮૬.
 સંસારીઆમાં તે આવી કરીને વણજ કીધું ન લગાર,
 મુડીમાં તારે ખોટજ આવી ખરચી નથી તારી પાસ,
 લાંખા પંથે જીવું રે નિશ્ચે તું તો જાશે મરી, ભાવ૦ ૧
 કુડી છે કાયા ને કુડી છે માયા સર્વે કુડાં સંસાર,
 સંસારમાં તું શિદને લોભાણો કાંઈ ન આલે તારા સાથ,
 મનખો એળે ખોયો રે એ તો નહીં આવે ફરી, ભાવ૦ ૨
 ખાચે પીચે અને ખહેરે ને ચોઢે કરે શરીરનું જતન,
 ચાર દહાડાનું સ્વપ્ન જીએ છે અંતે પસ્તાય અત્યંત,
 સાથે કાંઈ ન આવે રે કાયા તારી જાશે પડી, ભાવ૦ ૩
 સ્વપ્નાં માંહી તું રાજ કરે છે જાગે તો કાંઈ ન જણાય,
 એવું સંસારીઆનું સુખજ સમજે સ્વપ્ના જેવો સંસાર,
 ફેગડ ફેરો જાશે રે કહું છું તને વાત ખરી, ભાવ૦ ૪
 આ રે સંસારીઆનું સુખજ ખોટું સમજે વાદીનો ખેલ,
 ઠીકરાનો રૂપીઆ કરી દેખાડે આખર ધૂળની ધૂળ,
 ઠાલી મુઠી જાશે રે એ તો નહીં હોયે ભરી, ભાવ૦ ૫
 આ રે સંસારીઆનો ખેલ છે ઉધો પાણી તે અગ્નિ જણાય,
 પાણીમાં પડે તે અગન કુંડ જાયે અગ્નિમાં કુદે જળ નહાય,
 એવી ખાજી ઉલટી રે બાણે કોઈ જ્ઞાને કરી, ભાવ૦ ૬

૧ આ પદમાં સંસારની માયાનું સુખ મિથ્યા જણાવી પરમેશ્વરની સંજ્ઞિત કરવા ઉપદેશ કર્યો છે.

મોહ માયા ધન બાગ દેખાય છે તે તો છે નરકની આગ,
 ત્યાગ વેરાગ તપ દોહેલું દેખાય છે તે કરવાથી હુઃખ લાય,
 જીવ પામે મુક્તિ રે પાપનો તે નાશ કરી, લાવ૦ ૭
 દાસ જ્ઞાની તો સંસારી માયાને જાણે જેવી સુરદાર,
 એક હરિની તે બીકજ રાખે બીજી હરિની રાખે આશ,
 ત્રીજો તેને સમરે રે ચોથો રૂએ પાપે કરી, લાવ૦ ૮

૫૬ ૩૭.

હરિ દયા આણો રે. ૧

(ધીરના પદની રાહ—કૃષ્ણ શું કરે છે રે.)

હરિ દયા આણો રે હું તો હુઃખ કેટલું મહું ?
 તમે ધણી સાચા રે હું તમો વિના કેને કરું ? હરિ ૦ ૧
 હું તો તમને વળી રહ્યો છું પકડયો પાલવ નાથ,
 તમ વિના બીજો કોઈ નથી મારો મારે બીજાનું શું કામ ?
 હું તો તમને જાણું રે બીજાને તો હું શું કરું ? હરિ ૦ ૨
 સર્વે સંસારથી અળગો થઈને બાનું મેં લીધું તૂજ,
 ઘડી ઘડી ઘટમાં તમને સંસારું લગ્નજા તમારે છે હાથ,
 લાજ તમે રાખો રે હાથ જોડી અરજ કરું, હરિ ૦ ૩
 હું તો છું કપટી મહા પાપી પૂરો કામી કોધી કર્મહિણ,
 લોભ લાલચનો પાર ન રાખ્યો માયામાં મન ભટકાય,
 ભૂડાં કામ કીધાં રે હવે હું તો કયાંથી તરું ? હરિ ૦ ૪
 હવે એકે આરો નથી મારો કહીં કેને કરું પોકાર ?
 કોણ હવે મારો હાથ પકડશે હરિ તમો દીનાનાથ,
 હાથ મારો ઝાલો રે દુનિયાનું ટાળો હુઃખડું, હરિ ૦ ૫

૧ આ પદમાં ભક્તિ રાધ પાપનો પસ્તાવો કરવામાં આવ્યો છે.

હવે જો હરિ મને મનથી વિસરશે પછી થશે મૂજ કોણ ?
 તમે ગરીબ જાણી મારો હાથ પકડો તમને યાનાની લાજ,
 હું તો પડ્યો છુટી રે તમે જાણો ખોટું ખરું, હરિં પ
 સાંભળો હરિ મારી પ્રેમની વિનતી મને લકાવો લાડ,
 દયા કરી મારે મંદિરે પધારો રાખું હું આપની આશ,
 જ્ઞાની નિશ્ચે માને રે ઉપકાર આપતું ઘણું, હરિં દ

પદ ૩૮.

મન મસ્તાનો રે.^૧

(ધોરાના પદની રાહ—ફૂલો થું ફરે છે રે.)

મન મસ્તાનો રે મારો તમે મન મારો,
 મારું કહું માનો રે મન માગી લવ તારો, મનં ૦ ટેક.
 મન મહા લંપટ નિર્લજ નાગો લાજ ન રાખે લગાર,
 કોટી વાર એને કુટીને મારો તોએ માને ન ગમાર,
 આડો વાટે ચાલે રે એને કેમ કહીએ સારો, મનં ૧
 મન કપિ^૨ મૂરખ ને મૂઠ વસમો સ્થિર નથી રહેતો નહોર,
 ફણુ ફણુમાં એ તો ઉઠીને નાસે કદીએ ન આવે પાર,
 મોટા સુની છળીયા રે એવો મન નકારો, મનં ૨
 મન મહા લોભી ને મન મહા કપટી મન કામી કોધી અપાર,
 મન થકી માયા ને મન થકી મમતા મન થકી હરખ ને શોક,
 મન સુખ માણે રે એને તમે નિત્ય વારો, મનં ૩
 મન થકી તારું ને મન થકી મારું મન થકી જોર ને વેર,
 મન વશ કરે તે મક્ક થઈ રહેશે સાંભળો સૌ સંસાર,
 મન ઘણો ખોટો રે એવું તમે ઊર ધારો, મનં ૪

મન થકી મોહ ને મન થકી માન મન થકી હોય અભિમાન,
 મન થકી મોહું ને મન થકી ખોટું મન થકી નિંદા માન,
 મન ચોર ખાસો રે મન રમે જારી^૧ તારો, મન૦ ૫
 મનની તે વાતો તમે નવ માનો ચેતન^૨ રહો ઘટ માંહ,
 મન કહે તેથી ઉલટા રે ચાલો દુઃખ તમને નવ થાય,
 ધર્મ બુદ્ધિ રાખો રે મનથી તો નવ હારો, મન૦ ૬
 કામ કાજ સર્વે આ સંસારનાં મનમાંથી નાખો દૂર,
 કરનારો એ તો નિશ્ચે જ કરશે તમથી કશું નહીં થાય,
 તમે સાહેબ સમરો રે સુકિતનો કરનારો. મન૦ ૭
 મન માંકડાને તમે વશ રાખો જાવા ન દો ઘર પહાર,
 એક ઠેકાણે એને અંધજ રાખો, કરી નિજ આત્મ ધ્યાન,
 સુરતી સુનમાં રાખો રે જ્યાં અગમનો અંધારો, મન૦ ૮
 ઘડી એક હરિને મનથી ન વિસરો સંભારો શ્વાસોશ્વાસ,
 સન્મુખ સ્વામીના સુરતી રાખો પ્રેમ કરીને મન માંહ,
 ખીજું સર્વે મુકો રે માયાને તો વિસારો, મન૦ ૯
 જ્ઞાની કહે કોઈ સદ્યે ન ચાલે થોડા દિવસની પ્રીત,
 છેવટ સર્વે છોડી જશો તમે પહેલાં ચેતો સરદાર,
 પિયુથી પ્રીતિ જોડો રે તમથી છે વરનારો,^૩ મન૦ ૧૦

૧ જારી = વ્યભિચાર. મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક સ્થળે સ્થિર નહીં રહેતાં ભટકે છે, ચળે છે, તે ઉપરથી મન વ્યભિચાર રમે છે એવી રચનારે દર્શવના કરી છે. ૨ ચેતન = ચેતતા, સાવધ. આ પદમાં રચનારે મન શબ્દને નરન્નતિમાં ગણી તેના વિશેષણના શબ્દો વિગેરે નરન્નતિમાં મુક્યા છે, જેમકે મરડાનો, નાગો, નંકારો વિગેરે. આવી રીતે બતિદેર થયેલા શબ્દો ખીજ કાવ્યોમાં પણ કેટલેક દેકાણે છે. ૩ વરનારો = પરાણનારો, મળનારો.

પદ ૩૯.

જીવ લલચાયો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

જીવ લલચાયો રે સારી માની ખોટી માયા,
 મૂરખ કેમ ભુલ્યો રે પડી જશે તારી કાયા, જીવ૦ ટેક.
 તુરછ સુખ છે આ સંસારનું એ પર તું શિદ મોહ્ય ?
 ઈયાં છોડ અને કામની^૨ વૈભવ ધન માલ ઈચ્છે મન માંડ,
 લાંબી દોરી ઈચ્છે રે સદા એ તો નહીં ડાહ્યા, જીવ૦ ૧
 ખાન પાન અને ગાડી ને ઘોડા સંસારનું માગે સુખ,
 ચાર દહાડાનું એ તો સુખ છે મૂરખા એમાં જન્મ શિદ ખોય ?
 કુડી દુનિયા સારી^૩ રે તેમાં શિદ લોલાયા ? જીવ૦ ૨
 એ રે સંસાર પર શું રે લોલાયો લલચાયો બેઈ તુરછ સુખ,
 હારી ગયો તું સૌ જન્મારો મોત ન મુકે કોઈ કાળ,
 કાલે તું પ્રસ્તાશે રે મોત વશ સહુ જયા,^૪ જીવ૦ ૩
 હજી બે મુકે આ સંસારને સુધરે તારું કાજ;
 ધ્યાન કરે ભાવે સાચા ધર્મીનું કાંઈ તને લાલ થાય,
 જ્ઞાની કહે સાચું રે મેં તો હરિ ગુણ ગાયા, જીવ૦ ૪

પદ ૪૦.

મૂરખ માયા માગે રે.^૫

(ધીરાના પદની રાહ—ફૂલ્યો શું ફરે છે રે.)

મૂરખ માયા માગે રે માયા કહે મારો મારો,
 છેવટ છોડી જશે રે મૂરખ માયા નથી તારો, મૂરખ૦ ટેક.

૧ સંસાર જુકો છે તે સંખધી આ પદ છે. ૨ કામની = સ્ત્રી. ૩ સારી = બધી. ૪ જાયા = જન્મ પામેલાં પ્રાણી; ૫ આ પદમાં સંસારનું સુખ ધન ધરખાર વીગેરે મિથ્યા જાણવી માયાનો ત્યાગ કરવા બોધ કર્યો છે.

માયાને તે મહા સુખ જાણીને લેગી કરે માગી લીખ,
 સુખ કેડે માયા કામ નહીં આવે જીવત લોગવી જાય,
 પછી પસ્તાશો દે ગઈ છે કેમ મત મારી ? મૂરખ૦ ૧
 માયા સુકી કાલે મરી જઈશ તું ઉતારી લે તુજ વચ્ચ !
 એ દે માયા પછી બીજાને જાશે શું શું રહેશે તારા હાથ ?
 તારા સાથે ન આવે દે માયા મહા ધૂતારી, મૂરખ૦ ૨
 એ દે માયાને તું શિદ્ધને મોહ્યો છે સુકી ઈશ્વરનો મોહ ?
 ચેતને ચેત કાંઈ હવે મન મૂરખા, લજન કરે સુખ થાય,
 મોક્ષમાં તું મહાલે દે મોક્ષ મહા સુખકારી, મૂરખ૦ ૩
 મોટા મોટા લોકે માયા છોડીને ઉઘાડ્યો મોક્ષનો દ્વાર,
 ઘણા લોકોએ રાજ્ય સુકીને લીધી ફકીરી ભરપૂર,
 માયા સર્વે ત્યાગી દે ઘયા મોક્ષ અધિકારી, મૂરખ૦ ૪
 માયા સારી તો રાજ્ય કેમ સુકતા એવા મહા બુદ્ધિવાન ?
 ખાતા પીતા અને મોજે દે કરતા ત્યાગી થવાનું શું કામ ?
 માયા મહા કુડી દે લજન કરો નર નારી, મૂરખ૦ ૫
 માયાને મૂરખા મહા પદ સમજે નરક અધિકારી થાય,
 લજન લાવ કાંઈ મનમાં ન આણે ધર્મ ન હોય મન માંહ,
 સુકત ક્યાંથી પામે દે માયા કેરો વેપારી ? મૂરખ૦ ૬
 માયાને તો તમે ખરચી કરીને સુધારી લો સહુ કામ,
 પુન્ય કરીને સર્વે પાપને ધુણો એ છે માયાનું કામ,
 માયા ખરચો ખાઓ દે થાઓ પર ઉપકારી, મૂરખ૦ ૭
 જે ઘડી જમડો લેવાને આવશે, તે ઘડી માયા નથી તુજ,
 હાથ ઘસીને પછી ઘણું પસ્તાશો તોએ ન મળે તને જીજ,
 લોકો લુટી લેશે દે જ્ઞાની સર્વે માયા તારી, મૂરખ૦ ૮

૫૬ ૪૧.

સાધુ તમે સમજો રે.^૧

(ધીરાના પદની રાહ—કૃત્યો શું કરે છે રે.)

સાધુ તમે સમજો રે, કહું છું આ વાત ખરી,
 નિશ્ચે સાચી માનો રે, સર્વેમાં છે શ્યામ હરિ. ટેક.
 સમજ્યા વિના તમે નાસ્તિક ન થાજો, ખગડશે આ અવતાર,
 ઈશ્વર સમજ્યા વિના અરે મૂરખજન મુક્તિ નહીં મળનાર,
 નરકવાસી થાશે રે ભટકી ભટકી જાશે મરી; સાધુ૦ ૧
 રૂપ ઈશ્વરનું અકળિત સાધુ મૂરખાને નવ સમજાય,
 એ છે નિરંજન ને નિરાકારી એને તો કાંઈ ન કહેવાય,
 તમે તો શું સમજો રે મૂરખ અજ્ઞાને કરી, સાધુ૦ ૨
 આપાપંથી^૨ તમે અંધ બન્યા છો ગુરૂ કરો તો સમજાય,
 આપાપંથી તે દોર હરાયાં, ગુરૂ વિના જ્ઞાન ન થાય,
 ગુરૂ ચરણ સેવો રે, ગુરૂ સમજાવે હરિ, સાધુ૦ ૩
 ગુરૂ કરીને તમે ગુરૂવશ થાઓ, ગુરૂવેણ માનો પ્રમાણ,
 ગુરૂનાં વચન ઉચ્ચાપન^૩ ન કરજો, ગુરૂનું જો થાય અપમાન,
 ગુરૂ જાશે રૂઠી રે, પછી નહીં મળે હરિ, સાધુ૦ ૪
 જેવું મહું^૪ જીવતાને વશ હોયે એવા બનો વશ આપ,
 ગુરૂના સામે ઉચ્ચાર ન કરજો રાખજો ગુરૂનું માપ,
 ગુરૂના દાસ રહેજો રે, ડહાપણ નહીં કરજો જરી, સાધુ૦ ૫
 મોહ માયાનો તમને રોગ લાગ્યો છે મેલ ભરાયો મન માંહ,
 એનો વેદ તો ગુરૂજ જાણો, ખીલથી કાંઈ નહીં થાય,

૧ ઈશ્વર છે અને તે ગુરૂ કરવાથી મળી આવે છે એ આ પદનો
 ભાવાર્થ છે. ૨ આપાપંથી=હું કહું તેજ ખરું, તેજ મારો ધર્મ, જોટો
 મમત. ૩ ઉચ્ચાપન=કહે તે નહીં. કરવું તે, ઉલ્લંઘન. ૪ મહું=મહું.

ગુરૂ વૈદ સાચો દે સર્વે રોગ તે લે હરી,^૧ સાધુ૦ ૬
 ગુરૂ આપાથી^૨ તમને છોડાવી બેસારે એકાંત સ્થાન,
 પછી લોકોથી તમે અળગા રહીને કરોને હરિનું^૩ ધ્યાન,
 સંસાર સર્વે ભૂલી દે માયા સર્વે મેલો પરી,^૩ સાધુ૦ ૭
 ત્યારે ભજનમાં ચિત્ત તો ઠરશે, ભૂલશે પોતાનું ભાન,
 પછી હરિથી પ્રીત અંધારો દેખાશે અંદર ખૂદાર,
 ત્યારે સમજણ પડશે દે, પછી મન રહેશે ઠરી, સાધુ૦ ૮
 એના વિના તો હરિ નહીં સુએ, દેખો નહીં દીદાર,
 ભવ દરીઆમાં ભટક્યા કરશે, કદી આવે નહીં પાર,
 ભૂલી ભટકી મરશે દે, મતિ કેમ ગઈ છે ફરી? સાધુ૦ ૯
 સંસાર ત્યાગી ગુરૂવશ થાઓ, આલો ગુરૂ કહે જેમ,
 ગુરૂ વિના કદી ગમ નવ પડશે જ્ઞાની કહે છે એમ,
 ગુરૂ સમજાવે દે ત્યારે તમને મળશે હરિ, સાધુ૦ ૧૦

૫૬ સંગ્રહ સમાપ્ત.

ગઝલ સંગ્રહ.

ગઝલ ૧.

નયનસે નિકલ ગયા.

- એક શોખ^૧ કરકે અશવા^૨ નયનસે નિકલ ગયા,
ગોયા કે રૂહ^૩ મેરે બદનસે નિકલ ગયા. ૧
- ઉસ દર્દ બેકસીમેં^૪ ભે એક મેંને આહ^૫ કી,
દુદ^૬ ઉસકા સકદે^૭ ચરખે^૮ કોહનસે^૯ નિકલ ગયા. ૨
- થાંમા બહોત જીગરકો વલે કયા કરૂં મેં આહ ?
શોલેખે^{૧૦} શોલા સીને^{૧૧} જલનસે નિકલ ગયા. ૩
- આશકે ભે ઉસ પરીકા હુવા જાન દિલસેં મેં,
દુનિયાકે સારે રંભે^{૧૨} મહનસેં^{૧૩} નિકલ ગયા. ૪
- દેખ ઉસકે સુખ લખકો^{૧૪} બહોત આખો તાબસેં,^{૧૫}
ખા રશક^{૧૬} લાલ^{૧૭} કાન^{૧૮} ચમનસેં નિકલ ગયા. ૫
- ઝુલ્ફુકો^{૧૯} દેખ ગેરતો^{૨૦} હેરતસેં^{૨૧} શર્મ ખા,
અંબર બહરસેં^{૨૨} મુશક^{૨૩} ખુતનસેં નિકલ ગયા. ૬
- કુચેકી^{૨૪} સેરકે^{૨૫} લીધે ઉસ રશક હુરકે,^{૨૬}
આદમ હો મસ્ત ખાગ અદનસેં^{૨૭} નિકલ ગયા. ૭
- ખા ઉસકી તેગ^{૨૮} અખરૂ^{૨૯} શકૂક^{૩૦} આસમાન પર,
હોકર શહીદ^{૩૧} ખુની^{૩૨} કફનસેં નિકલ ગયા. ૮
- ભુન કરકે ઉસકે ઈશકમેં અનવરકા જીગર લી,
અખ હો ગયા કબાખ તલનસેં નિકલ ગયા. ૯

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમાત્માને હુર એટલે અપ્સરા રૂપે કલ્પના કરી તેના સ્વરૂપની તારીફ કરી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે.)
૧ બેપરવા^૧ પરબ્રહ્મ પરમાત્મા આખોથી ધસારો કરી આલ્યો ગયો
(અર્થાત્, પરમાત્મા સમાધિમાં ચમત્કાર બતાવી આલ્યો ગયો) તે

વખતે જાણે મારા શરીરમાંથી જીવ^૩ નીકળી ગયો. ૨ તે લાચારીના^૪ દર્દમાં જ્યારે મેં એક એવો નિશાસો^૫ નાખ્યો કે તેના ધૂમાડો^૬ આ જુની^૭ આકાશ^૮-છતને^૯ ચીરીને ઉપર નીકળી ગયો. ૩ મેં મારા કાળજીને બહુ રોડી રાખ્યું પણ અરે હું શું કરું! મારી છાતીના^{૧૧} બળવાથી લડકા^{૧૦} ઉપર લડકા નીકળી ગયા. ૪ જ્યારથી હું તે પર-માત્મારૂપી અપ્સરા-પરી ઉપર ખરા દીલથી આશક બની ગયો છું ત્યારથી દુનિયાનાં તમામ દુઃખ^{૧૨} અને મહેનતથી^{૧૩} હું છુટી ગયો છું. (અર્થાત્ તેના પ્રેમમાં પડવાથી હું દુનિયાની માયામાંથી અને દુઃખમાંથી મુક્ત થયો છું. હું તેના પ્રેમમાં પડી પ્રેમઘેલો અને બેભાન થયો છું તેમાં તો કાંઈ નવાઈ નથી પરંતુ દુનિયાની બીજી વસ્તુઓ તેના સ્વરૂપથી મોહ પામી ઘેલી થઈ છે તે નીચે પ્રમાણે-) ૫ તેના ઘણા તેજવાળા^{૧૫} લાલ હોઠ^{૧૪} જોઈ માણક^{૧૭} પણ ચમનની ખાણમાંથી^{૧૮} અદેખા-ઈના^{૧૬} લીધે બહાર નીકળી ગયાં. ૬ તેના માથાના કાળા વાળ^{૧૯} દેખીને લજ્જત^{૨૦} અને આશ્ચર્યથી^{૨૧} શરમાઈને અંબર દરિયામાંથી^{૨૨} અને કસ્તૂરી^{૨૩} ખુતન દેશમાંથી નીકળી ગઈ. ૭ તે પરીની^{૨૬} ગલી-ઓની^{૨૪} સહેલ^{૨૫} જોવાને મનુષ્ય મસ્ત બનીને સ્વર્ગ^{૨૭} રૂપી ખાગ-માંથી નીકળી આવ્યો. ૮ તે પરીની ભમર^{૨૯} રૂપી તરવાર^{૨૮} ખાઈ મૃત્યુવશ^{૩૧} થઈ લાલ^{૩૨} કર્દન પહેરીને સંધ્યા^{૩૦} પણ આકાશ પર નીકળી આવી. ૯ તે પરીના પ્રેમમાં અનવરતું કાળજી પળ શેકાઈને કપાળ (બળી ગયેલી વસ્તુ) બની તળીને ઉપયોગ કરવાના કામથી પણ નીકરી ગયું છે (અર્થાત્ અનવરતું કાળજી બળીને ખાખ થઈ ગયું છે).

આ ગઝલ ભક્તિશૃંગારરસની છે. રચનાર કાઝી અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શક્તિ કેવી સારી છે તે આ અને આ પછીની ગઝલો ઉપરથી વાંચનારને સ્પષ્ટ સમજાઈ આવશે. આ ગઝલમાં બતાવેલી ઉપ-માઓ અને અલંકાર જોતાં અનવર મીયાંની કાવ્ય લખવાની શૈલિ ગુજ-રાતના પ્રખ્યાત કવિ પ્રેમાનંદની શૈલિને ઘણા અંશે મળતી આવે છે તે પ્રેમાનંદ કવિના નળાખ્યાનમાંનું નીચેનું કાવ્ય વાંચનાથી જણાઈ આવશે-

દમયંતીના અધર દેખી પેટ વીધ્યું પ્રવાણી,

એ કામનિનો કંઠ સાંભળી કોંકિલા થઈ કાળી.

રસના વાણી સાંભળી સરસ્વતીને આવ્યો વૈરાગ,
કુવારી પોતે રહી સંસાર કીધો ત્યાગ.

દંત દેખી દાડમ દ્રાવ્યું કપોત અંતાડે મ્હેંતે,
તે નાદ કરતો ફરે વનમાં કહે દુઃખ કહું હું કોને ?
દમયંતીનાં કુચ દેખી હાર્યું કુંજર કૂળ,
તે હીંડતાં ચાલતાં હાથી માયે ધાલે ધૂળ.

ગઝલ ૨.

મેં છુપાયા કોન થા ?

- કુછ ન થા તખ ગંજ^૧ મખશીમે^૨ છુપાયા કોન થા ?
ગંજ મખશીમેં નીકલ જલવા^૩ દીખાયા કોન થા ? ૧
ઈશક^૪ ખુદ ઓર હુશન^૫ એહમદ ચેહ સીક્ત મોસુફ દો,
એક હી થે દુસરા વહાં દખલ પાયા કોન થા ? ૨
થા અહદ^૬ તખ દુસરા કોઈ ન થા ઉસકે સીવા,
ઈશકેં તખ સુરતે^૭ એહમદમેં આયા કોન થા ? ૩
દેખનેકો આપકે જખ ઈશક ઉસકો હો ગયા,
આપકા આદમકો^૮ આયના^૯ બનાયા કોન થા ? ૪
તુર પર મુસાને બકર “રખે અરેની”^{૧૦} જખ કહા ?
કરકે જલવા^{૧૧} “લન તરાની”^{૧૨} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૫
કોન થા મનસુરમેં આકર “અનલહક”^{૧૩} જખ કહા ?
“કુમ બેઇઝની”^{૧૪} કહેકે જખ સુરદા જુલાયા કોન થા ? ૬
જખ મહમદકો ખુલાયા લામકાં મહેરાજકો,^{૧૫}
“કાખ કવસેન”^{૧૬} કીસને બોલા વસ્લ પાયા કોન થા ? ૭
સુરતે ધનસાં^{૧૭} અદમમેં કોન લાયા દર વજુદ ?
બન ઉસમેં હાલકર ઉસકો ખુલાયા કોન થા ? ૮
લોહ^{૧૮} દિલ પર કીસને લીખ્યા ઈસ ગઝલકો અનવરા ?
કરકે ઈલહામ^{૧૯} ઓર જુબાસે^{૨૦} કેહ સુનાયા કોન થા ? ૯

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર છે એવું સાબીત કરવા દુદરતના ચમત્કારના દાખલા બતાવ્યા છે.) ૧ ન્યારે કાંઈ પણ વસ્તુ નહોતી ત્યારે ખબનામાં^૧ છાની^૨ વસ્તુ હતી તે શું હતું? તે છાના ખબનામાંથી નીકળી જેણે આ પ્રકાશ^૩ દેખાડ્યો તે કોણ હતો? ૨ પોતે પ્રેમ^૪ અને તેનું કાંતિસ્વરૂપ^૫ એહમદ તે બંને સીદ્ધત મોસુદની છે એટલે એહમદ એ પ્રેમની સીદ્ધત-પ્રશંસા છે બંને વસ્તુ એકજ છે. (મોસુદ=જેની પ્રશંસા કરવામાં આવે તે.) તે બંને વસ્તુ એકજ હતી તો દાખલ થનાર ખીબું કોણ હતું? ૩ ન્યારે તે એકજ હતો અને તેના શિવાય ખીબું કોઈ વસ્તુ નહોતી ત્યારે પ્રેમથી એહમદની મૂર્તિમાં^૬ ચાલો થયો તે કોણ હતો? ૪ પોતાની જાતને જોવાને ન્યારે તેને પ્રેમ થયો ત્યારે જેણે મનુષ્ય^૭ રૂપી દર્પણ^૮ બનાવ્યું તે કોણ હતો? ૫ ન્યારે મુસા અલેહીસ્સલામ તુર નામના હુગર ઉપર પરમેશ્વરને “હે પરમેશ્વર! તું મને દર્શન દે”^{૧૦} એ પ્રમાણે કહ્યું ત્યારે પ્રકાશ^{૧૧} કરીને “તું મને દેખી રાખીશ નહીં.”^{૧૨} આ પ્રમાણે જેણે કહી મંબળાવ્યું તે કોણ હતો? ૬ ન્યારે મનસુર હક્કાને “હું પરમેશ્વર છું”^{૧૩} એવું આવીને કહ્યું ત્યારે મનસુરના શરીરમાં કોણ હતું? ન્યારે શમ્સ તબ્રેજે બાદશાહના મરેલા છોકરાને “મારા હુકમથી ઉઠ”^{૧૪} એમ કહી જેણે જીવતો કર્યો તે કોણ હતો? ૭ ન્યારે મહંમદ સલ્લલાહો અલયેહે વસલ્લમને આકાશ ઉપર^{૧૫} તેડાવ્યા ત્યારે “અમે એ એક મળી ગયા છીએ”^{૧૬} એવું કોણ બોલ્યું અને કોણ મળ્યું? (કામ કવસેન=જુદી એ કમાનોનું એક વર્તુલ-ગોળ પ્રકારમાં મળી જવું તે.) ૮ ન્યાં કાંઈ પણ નથી ત્યાંથી જેણે માનવીની^{૧૭} મૂર્તિ બનાવી તે કોણ અને તેમાં જીવ સુધી બોલાવ્યો તે કોણ? ૯ હે અનવર! તારા ચેતનની પાંદી^{૧૮} ઉપર આ ગઝલ લખનાર કોણ હતો અને તારા મનની સલ્લ વિચારની^{૧૯} સંકુરણ કરી જીભથી^{૨૦} બોલાવ્યો તે કોણ હતો? (અર્થાત્ તે તમામ ચમત્કાર બતાવનાર પરમેશ્વરજી હતો.)

ગઝલ ૩.

ન તું શામ હે ન તું રામ હે ?

કયા કરે ગીલા^૧ તેરા અંચ સનમ^૨ ન તું શામ^૩ હે ન તું રામ^૪ હે ?
હુવા દૂર એસા તું એક કલમ^૫ ન પયામ^૬ હે ન સલામ હે. ૧
તેરે દર્દ હીજસે^૭ મેં મરું તું ખુશીસેં ગેરેસેં^૮ જાં મીલે,
કરું એવકાઈ મેં કયા રકમ^૯ ચેહ ખીરામ^{૧૦} હે તેરા કામ હે. ૨
કલી બાદ અરસેકે મીલ ગયા તો બતાકે મોંહકો ચલા ગયા,
મેરે પેશ નઝરુંકે એકદમ ન કયામ^{૧૧} હે ન સુકામ હે. ૩
કલી આયા ઘરમેં તો હો ખફા રહા એકા ચુપકા ખામોશસા,
કલી સુએ મેરે આ એકદમ ન ખીરામ હે ન કીરામ^{૧૨} હે. ૪
કલી લપટા પહેલુંમેં^{૧૩} આ મેરે તો તું સો રહા મોંહકો ફેરકે,
શબે વરલમેં હે ચે કયા બુલમ ન તો જામ હે ન કલામ^{૧૪} હે. ૫
તું લપટ જા હસકે ગલે મેરે તેરે કામકા હું ખુરે ભલે,
રહો રામ મેરા તું દમ જા દમ તેરા નામ હે મેરા કામ હે. ૬
મેને લાલ લખ^{૧૫} તેરે ચુમકે કીયા સીજદા^{૧૬} તુજકો હે ઈન્ઝસેં,^{૧૭}
તેરા ફિલસેં અનવર બેદીરમ^{૧૮} ચે ગુલામ હે તું ઈમામ^{૧૯} હે. ૭

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની ભક્તિમાં મસ્ત રહેનાર
ખરા પ્રેમીએ રીસમાં પરમાત્મા પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. રીસા-
ચેલા પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દગાર છે.) ૧ હે પરમેશ્વર^૨ ! હું તારી પાછળ
શી વાતો^૧ કરું ? શું તું મારો માલીક^૩ પણ નથી તેમજ તું મારો
તાબેદાર^૪ પણ નથી ? (અર્થાત્ તું મને માલીકપણથી ન મળ્યો અને
તાબેદારપણથી પણ ન મળ્યો. પરમેશ્વરને તાબેદાર કહેવાતું કારણ
એ કે તે પ્રેમી ભક્તના પ્રેમને આધીન હોય છે અને ભક્તના હુકમ
ઉઠાવે છે.) તું મારાથી એવો એકદમ^૫ દૂર થયો કે તારો સંદેશો^૬
નથી ને સલામ પણ નથી. ૨ તારા વિયોગના^૭ દુઃખથી હું મરું છું
અને તું ખીજ લોહિતે^૮ એટલે કે મનસુર, શમ્ભ તબેજ વગેરે એવા

મહાપુરુષોને મળે છે. તારી બેવશાઈ હું શું લખું—કહું? આવા તારા બેપરવાઈના ચાળા^{૧૦} છે, આવાં તારાં કામ છે. ૩ બે કોઈ વખત તું મળી ગયો તો જરા મુખ બતાવીને ચાલ્યો ગયો. મારી નજર આગળ એક ઘડી પણ ઉભો^{૧૧} રહ્યો નહીં અને મુકામ પણ ક્યો નહીં. ૪ કદી તેં મારા દીલરૂપી ઘરમાં આવીને પ્રકાશ કર્યો તો ગુસ્સે થઈને તું ચૂપડીથી બેસી રહ્યો. કદી પણ મારી તરફ આવીને હાવ-ભાવના ચાળા પણ ક્યાં નહીં અને મેહેરબાની^{૧૨} પણ કરી નહીં. ૫ બે તું કદી મારા પાસામાં^{૧૩} આવીને લપાઈ રહ્યો તો તું મોં ફેરવીને મુઠ્ઠી રહ્યો. પરસ્પર મેળાપ કરવાની રાતમાં આ તારો શો જુલમ? પ્રેમનો ખ્યાલો પણ ન પાંચો, અને વાતો^{૧૪} પણ ન કરી. ૬ તું હાસીને મારા ગળે વળગી રહે. યુરા અને બલા તારા કામનો છું. તું મારો હરધડી તાબેદાર રહે, તેમાં તારું નામ થશે અને મારું કામ થશે. (આ શબ્દો પરમેશ્વર પ્રત્યે ખરા આશક્તના રીસમાં નીકળેલા ઉદ્ગાર છે. આશક ઘડીમાં રીસ ફેરે છે અને ઘડીમાં આજીજી ફેરે છે.) ૭ મેં તારા લાલ હોઠને^{૧૫} ચુંબન કરીને આજીજીથી^{૧૬} તને નમસ્કાર^{૧૬} કર્યા. અનવર ખરા દીલથી તારો વગર પૈસાનો મફતનો^{૧૮} જુલમ છે અને તું સરદાર^{૧૭} છે.

ગઝલ ૪.

મુજકો જલા દીયા.

લગી આગ સીનેમે^૧ અથ સનમ તપે ગમને^૨ મુજકો જલા દીયા. મેરે અશુનસેં ખુન બહા દીયા મેરે દિલકો દાગ લગા દીયા. ૧ તે કહા “અલસ્તો બેરખબે કુમ”^૩ મેં ખુશીસેં “કાલુ બલા”^૪ કહા, એ શરાબ કેસા પીલા દીયા મુજે મસ્ત તુંને બના દીયા. ૨ યા અલેક્સમે^૫ જબકે તું દર અદમ^૬ હુવા મીમમેં^૭ આકે જલવાગર, મુજે જબસેં મુખડા બતા દીયા હો જહાંસેં^૮ મુજકો છુડા દીયા. ૩ તે સુનાયા મુજકો બે “મન અરફ”^૯ હો નશા હે મુજકો ફકદ અરફ, એ હીન્નમ^{૧૦} જબસેં ઉઠા દીયા બ ખુદ મેં ખુદકો લુલા દીયા. ૪

સલી જા જા જા હર ઝરમં^{૧૦} હે તું આપ અનવર^{૧૧} જલવાગર,
મેને નામ અપના મીટા દીયા યે ગજલ લી તુને સુના દીયા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગજલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે) ૧ હે પરમેશ્વર! મારી છાતીમાં^૧ આગ લાગી રહી છે, અને ચિંતાની^૨ અગ્નિએ મને એવો બાળી નાખ્યો છે કે મારી આંખમાંથી લોહી પછા કરે છે, અને મારા હૃદયમાં ડામ લગાડી દીધો છે. ૨ તે કંઈું કે “શું હું તમારો પરમેશ્વર નથી?”^૩ એટલે મેં ખુશીથી કંઈું કે “હા તું આમારો પરમેશ્વર છે”^૪ એવો પ્રેમરૂપી શરાબ તો મને એવો પાઈ દીધો કે હું મસ્ત બની ગયો. ૩ બ્યારે તું એક^૫ પોતે અલોપ^૬ છતો હતો અને મહંમદતું^૭ વૂર (અહમ્મદશવ) પેદા કરીને મંસારમાં આવો થયો, અને બ્યારથી તો તારું મુખ ખતાવ્યું છે ત્યારથી બે દુનિયાથી^૮ (આ લોક અને પરલોકથી) મને છોડાવી દીધો છે. ૪ બ્યારથી તો મને “મન અરફ” તું જ્ઞાન સંભળાવ્યું છે ત્યારથી મને તે જ્ઞાનનો નિશો ચડ્યો છે અને બ્યારથી તારા અને મારા વચ્ચે જે જુદાઈનો પડો^૯ હતો તે ઉઠી ગયો છે ત્યારથી ખરેખર તારા સમ (તારા સોગન ખાઈને કહું છું કે) હું મારી જતને લુલી ગયો છું. (“મન અરફ” તું જ્ઞાન એટલે કે “મન અરફ નફસહુ ફકદ અરફ રખ્યહુ” અર્થાત્ જે કાઈ પોતે પોતાના આત્માને ઓળખે છે તે પરમેશ્વરને ઓળખે છે.) ૫ દરેક સ્થળમાં અને જીલ્લાં રજકલમાં^{૧૦} અર્થાત્ દરેક વસ્તુમાં તારોજ પ્રકાશ^{૧૧} છે. હું મારું નામ બુલી ગયો અને આ ગજલ સંભળાવવાવાળો પણ તું જ છે.

ગજલ ૫.

દિવાના આતા હે.

સંભલીયે^૧ શમેફ^૨ મેહફલમે^૩ અબ દીવાના આતા હે,
તડપતા લોટતા બેતાબ^૪ જ્યું પરવાના^૫ આતા હે. ૧
જહાં મેં મસજીદુંસે ઉસ ખુતે^૬ કાફરકે^૭ દરશનકે,
નઝરમેં અપને બેશક અબ પસંદ ખુતખાના^૮ આતા હે. ૨

અદખસે મેહફીલે ખુશામે^{૧૦} અય મસ્તાં સંલલ બેઠો,
 શરાબે નાખકા^{૧૦} સાકી^{૧૧}લીયે પેમાના^{૧૨} આતા હે. ૩
 નપટ^{૧૩} મુસ્કેલ હે ચારો કુચે^{૧૪} જાનાંમે^{૧૫} કદમ^{૧૬} રખના,
 સુચે^{૧૭}શમશીર^{૧૮} કાતીલકે^{૧૯} જો હે મરદાના^{૨૦} આતા હે. ૪
 બહારે^{૨૧} શુલશને^{૨૨} હસ્તીસે^{૨૩} કયા દિલ બાંધીએ અનવર !
 જીવર દેખા ઉધર અળ તો નઝર વેરાના^{૨૪} આતા હે ૫.

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમસ્વરૂપ કેવું છે તે બતાવ્યું છે.)

૧ હે દિવ્ય પ્રેમી લોકો! તમે સાવધ રહો. હવે સભાની^૩ અંદર દિવાનો આવે છે (અર્થાત્ તમારા શરીરમાં હવે પ્રેમના જીવ્સાનો પ્રવેશ થાય છે). પતંગીઆની^૫ માફક દિવાનો કુદતો અને લોટતો બેચેનીમાં^૪ આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમના પ્રકાશથી આકર્ષાઈ પતંગી-આની માફક આવીને ઝંપલાય છે.) ૨ દુનિયામાં તે જાના અકળિત^૭ પ્યારા પરમેશ્વરને^૬ જોવા માટે મસીદો કરતાં શરીર^૮ રૂપી મંદીર બેશક મારી નજરમાં વધારે પસંદ પડે છે (અર્થાત્ મંદીરમાં જઈ દર્શન કરવા કરતાં અંતઃકરણમાં ધ્યાન ધરવું હું વધારે પસંદ કરું છું.) ૩ હે પ્રેમી લોકો! તમે સંભાળીને અદખથી ખુશમુરત^૯ સભામાં બેસો. જીઓ હવે શરાબ પાવાવાળો^{૧૧} પરમેશ્વર શુદ્ધ પવિત્ર^{૧૦} શરાબનો પ્યાલો^{૧૨} લઈને આવે છે (અર્થાત્ પ્રેમનો જોશ હવે જગૃત થાય છે.) ૪ હે પ્રેમી લોકો! એ પરમાત્માની^{૧૫} ગલીમાં^{૧૪} પગલું^{૧૬} ભરવું તે ઘણુંજ કઠણ^{૧૩} છે, કારણ કે મારવાવાળાની^{૧૯} તરવારના^{૧૮} સામે^{૧૭} જે પુરો શરવીર^{૨૦} હોય છે તે આવે છે (અર્થાત્ સંસાર ત્યાગ કરી વૈરાગ્ય દશામાં જવું તે ઘણું કઠણ છે. ઈશ્વરને વચ કરી કામ, ક્રોધ, માયા વીગેરેની સામે થવું તે મહા દૃઢ મનવાળા મહાપુરુષનું કામ છે.) ૫ આ વંસંતરતુથી^{૨૧} ખિલી રહેલા છંદગી^{૨૩} રૂપ બગીચાથી^{૨૨} શું પ્રેમ બાંધવો? કારણ કે જ્યાં જોઈ છું ત્યાં મને સર્વ ઉજ્જડ^{૨૪} લાગે છે (અર્થાત્ આ કાયાથી પણ પ્રીતિ બાંધવાની નથી કારણ કે તે પણ નાશ પામવાની છે.)

ગઝલ ૬.

દિલ સદા બેચેન હે.

દિલ સદા બેચેન હે મુજ ઇશકકે^૧ બીમારકા,^૨
 લગે ગયા હે અખમ^૩ ઇસકો અખરુએ^૪ ખમદારકા.^૫ ૧
 અરમ^૬ નરગીસકા હે ઘાયલ ઝોર મીઝેકે^૭ તીરકા,
 બુદ્દ^૮ નાગનકા હે મારા ઝોર તેરે રૂખસારકા.^૯ ૨
 કયા કહે મેં યા મસીહા^{૧૦} હે કોઈ ઇસકા ઇલાજ ?
 મેં તો આશક હો ગયા હું એહમદે મુખતારકા. ૩
 ખોલ ઘુંઘટ ઝોર દીખા દે એક ઝલકે^{૧૧} મુખડેકી તું,
 ઇસ દિલે અખમીકા મરહમ^{૧૨} હે તેરે દીદારકા.^{૧૩} ૪
 નીમ બીસ્મીલકો^{૧૪} દીખા મુખકા તેરા અય માહલીકા,^{૧૫}
 હુસ્નકા^{૧૬} ઘાયલ હે અનવર ઇશકકી તલવારકા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે.) ૧ માંડ-પ્રેમના^૧ દર્દીનું^૨-મન સદા બેચેન રહે છે; વાંકી^૩ ભમર^૪ (રૂપી તરવાર) તો મનને ઘા^૫ લાગ્યો છે; ૨ નરગીસના ફુલ જેવી આંખોથી^૬ અને પાંપણરૂપી^૭ આણુથી મન ઘાયલ થયું છે; માથાના વાળ^૮ રૂપી નાગણુથી અને તારા ગાલથી^૯ માંડ મન ડસાયેલું છે; ૩ માટે હે ઇસ^{૧૦} ! હું શું કહે ? તેનો કોઈ ઇલાજ છે ? (ઇસુ જેની દવા કરતા હતા તેને ખીલકુલ આરામ થતો હતો તેથી બિમારીના વખતે કવિ લોકો ઇસુને વિનંતી કરે છે.) હું “એહમદે મુખતારકા” એટલે મહમદનો આશક થઈ ગયો છે. ૪ તું તારો ઘુંઘટ ખોલીને તારા મુખનો પ્રદર્શ^{૧૧} દે; તારા મુખનું દર્શન^{૧૨} તે આ ઘાયલ થયેલો મનનો ઘા રૂઝવાનો મક્કમ^{૧૩} છે. ૫ હે ચંદ્ર જેવા મુખવાળા^{૧૪} પરમાત્મા ! આ અધ્ધ મુખને^{૧૫} તારું મુખ દેખાડ. અનવર તારા પ્રેમની તરવારથી અને ખુબસુરતીથી^{૧૬} ઘાયલ થઈ ગયો છે.

ગઝલ ૭.

તીર મીઝગાં લગાદીયા.

તેરી ચશ્મ^૧ જાહુને અય પરી મુજે તીર મીઝગાં^૨ લગા દીયા,
 બખુદા^૩ સનમ મેરા મુર્ગ^૪ દિલ તેં શીકાર અપના બના દીયા. ૧
 દેખા જખસેં તેરા મેં ખદો^૫ ખાલ^૬ નહીં હજી^૭ અસવદકા^૮ ખ્યાલ,
 ચેહી કાખા મેરા હે બેજવાલ^૯ મેંને સરકો^{૧૦} અપને ઝુકા દીયા. ૨
 મેં ગુલામ હું તેરા બેદીરમ^{૧૧} નહીં ઝુઠું મુજકો તેરી કસમ,
 તુને દામ^{૧૨} ઝુલ્ફમેં અય સનમ મેરે સાદે દિલકો ફસા દીયા. ૩
 તેરે ઇશકમેં હુઆ મેં તખાહ^{૧૩} ન સવાળ^{૧૪} રહાતા હું ન ગુનાહ,^{૧૫}
 મેંને મઝહૂબો^{૧૬} મીઝતકા^{૧૭} રાહ સલી દિલસેં અપને છુકા દીયા. ૪
 ચેહી બખશા મુજકો હે ઇશકને અબ તુજેહી પુનું મેં ને બને,
 નહીં ડેરા મસ્જીદ મુજ કને સલી એકદમ મેં ઉકા દીયા. ૫
 અબ હુઆ મેં કાફર^{૧૮} ઇશકમેં રખા કામ ખુતકે^{૧૯} હી દીદસેં,
 ને કહેં સો મુજકો ભલે કહેં મેંને સાફ સખકો મુના દીયા. ૬
 મેરા ખુત^{૨૦} થા કાફર^{૨૧} લાકલામ કીયા ખુબ મેં ઉસે રામ રામ,^{૨૨}
 અબ હુવા મુસલમાન નેકનામ મેંને ફર્જ હક્કા^{૨૩} બળા દીયા. ૭
 અબ ઇસીમેં હેગા મેરા ભલા હુઆ રામ^{૨૪} છસેં^{૨૫} કંઈ સદા,
 ને મીલે પિયાકા મુજે પતા^{૨૬} છને સખ^{૨૭} મેરા ઉકા દીયા. ૮
 ન ગરઝ હે ફુફર^{૨૮} ઇસલામસેં હું મેં મસ્ત અલસ્તોકે બમસેં,
 લગા દિલ ઉસીહીકે નામસેં છને જલવા^{૨૯} મુજકો બતા દીયા. ૯
 રૂયું સનમકા ખોજ કંઈ નહીં ખુદા મેરા કાફર^{૩૦} હે ચકોન,^{૩૧}
 હે ખુદાઈ સખ ઇસી ખુત મહીં છને ખોબા ઉસકો દીખા દીયા. ૧૦
 હુવા સખમેં અનવર તેરા નામ કીચે ઇસ વજે કે ને તેં કલામ,^{૩૨}
 સુપ અદખસેં રેહ લે ઝખાંકો^{૩૩} થામ તુને કેસા શોર મગ્યા દીયા ૧૧૧

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી
 પ્રેમ બતાવ્યો છે, તેની સાથે આત્માનું ખંડે રૂપ બતાવી અભેદ સ્વરૂપ

સમજાવ્યું છે; આવી ગઝલનો અર્થ ધરાવતર સમજી આત્માનો ઉડો. ભેદ વિચારવાનો છે, અને ઉંચા દરજ્જે પહોંચેલા માણસ માટે જ આવી ગઝલો છે. અજ્ઞાની માણસો ખરે અર્થ સમજ્યા વિના અવળો અર્થ કરે છે માટે આત્મજ્ઞાન, અભેદ જ્ઞાન, તથા સમાધિ. વિગેરેનાં કાવ્યો ધરાવતર સમજી સાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ.) ૧ હે પરી ! તારી જાદુ ભરેલી આંખોએ^૧ મને પાંપણુ^૨ રૂપી બાણ લગાવી દીધાં છે. ખુદાના સમ^૩ ! હે પરી ! મારા મનરૂપી પક્ષીનો^૪ તો તારો શિકાર બનાવી દીધો છે (અર્થાત્ હે પરમાત્મા ! તો મારી સામે નજર ફરીને માફ મન હરણ કર્યું છે.) ૨ તારા ગાલ^૫ ઉપરનો તલ^૬ દેખી મને મક્કાના કાળા^૭ પવિત્ર પથ્થરનો^૮ કાંઈ ખ્યાલ આવતો નથી (અર્થાત્ તે તલ આગળ મક્કાનો પથ્થર હું ભૂલી જાઉં છું એવો તારા તલનો પ્રભાવ છે) અને તુંજ મારો હમેશનો^૯ નમાજ પઢવાનો કામો છે અને તનેજ મેં માફ માયું^{૧૦} નમાવ્યું છે (અર્થાત્ ખીજ તરફ નજર નહીં કરતાં હું તારુંજ ધ્યાન ધરીને બેઠો છું.)

આ સ્થળે કાબા અને હન્દૂ અસવદ સંબંધી વાચક વર્ગને કેટલોક ખ્યાલ આવે અને માહિતી મળે એવા ઉદ્દેશથી તે સંબંધી ટુંકાણમાં કેટલીક હકીકત નીચે પ્રમાણે દાખલ કરવામાં આવી છે:—

કાબાનું પવિત્ર ધામ મક્કામાં છે. કાબાની સ્થાપના હઝરત આદમના વખતમાં થઈ હતી. તે વખતે તે ઈમારતનું નામ બેતુલ્-મામૂર હતું. હઝરત નૂરના તોફાન પછી તેની દુસ્તી હઝરત ઈબ્રાહીમ અને તેમના દીકરા હઝરત ઇસ્માઈલ એ બંનેએ માલીકની બંદગી કરવા માટે આ ઈમારતને ફરીથી ઉભી કરી અને ખુદાતાલા આગળ અરજ ગુજારી કે “હે પરવર દિગાર ! અમને બંનેને તારા સેવક બનાવ ! અમારા વંશમાંથી તારો હુકમ બજાવનારી એક પ્રજા પેદા કર ! અમને અમારી હજની ક્રિયા બતાવ. તેમનામાંથી એક પેગમ્બર પેદા કર કે જે તેમને તારા કરમાનો વાંચી સંભળાવે અને તેમને ધર્મશાસ્ત્ર શીખવી પવિત્ર કરે.” “કાબેતુલ્લા” અથવા “કાબા”ને “કિબલા” અથવા “બકેતુલ્લા” પણ કહે છે. દુનિયાના તમામ મુસલમાનો નમાઝ અદા કરેલી વખતે તે તરફ મોંઢું રાખે છે. મક્કા શહેર,

કાળા રાશીકના ધામ માટે પ્રખ્યાત છે. મક્કામાં હઝરત મહંમદ પેગંબર સદઅમની જન્મભૂમિ છે, ત્યાં એક ઝમઝમ નામનો પાણીનો ઝરો છે, તેનું પાણી ઘણું શુદ્ધ ગણાય છે અને હાજી યાને યાત્રાળુ લોકો કુખીઓ ભરીને લઈ જાય છે. કહે છે કે હઝરત ઈસ્માઈલ ન્યારે નાના હતા અને તેમની મા બીબી હાજરા સાથે જંગલમાં ફરતા હતા તે વખતે તે ઝરો તેમના પગ આગળથી કુદરતી રીતે પેદા થયો હતો. ઝમઝમ નામ તેની અંદરથી નીકળતા પાણીના અવાજ ઉપરથી પડ્યું હોય એમ કહેવાય છે. ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે કે કાળાનું ધામ છેલ્લામાં છેલ્લું ઈસ્વીસન પૂરે એ હજાર વર્ષમાં તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું; તેનો ઘાટ અને કદ મૂળમાં જે હતાં તે જ હજુ પણ કાયમ છે તેની ઉંચાઈ ૩૬ ફુટ, લંબાઈ ૧૮ ફુટ અને પહોળાઈ ૧૪ ફુટ છે, તેની ભીતો પથ્થરની મોટી મોટી છાટોની બનેલી છે, તેમાં બારીઓ નથી, પણ મોખરા આગળ ભોંયથી ૭ ફુટ ઉંચું એક રૂપેરી બારણું છે. હાલમાં તે ઘણુંજ આબાદ સ્થિતિમાં છે. કાળાની ઈમારતમાં અગરના થાંભલા છે, અને વચ્ચે બત્તીઓ ટાંકેલી છે, તેની અગાસીને એક ટીમતી નળ છે કે જેમાંથી વરસાદનું પાણી ચોક્કમાં પડે છે. તેની ભીતો ઉપર કાળા કસબાવાળા પડદા લાંકેલા છે; આ પડદા દરેક વર્ષે બદલાય છે; દરસાલ હજારો મુસલમાનો ત્યાં હજ કરવા જાય છે. ઈસ્વીસન ૬૦૫ માં કુરેશી લોકોએ કાળાની ઈમારત જે બિસ્માર થઈ ગઈ હતી તેને દુરસ્ત કરવાનું કામ હાથમાં લીધું. ઈમારત ન્યારે તૈયાર થઈ ત્યારે હજુ અસવદને તેની મૂળ જગોએ ગોઠવવાનો વખત આવ્યો. (આ હજુ અસવદ યાને કાળો પથ્થર આકાશમાંથી પડેલો માનવામાં આવે છે, તેવી માન્યતા ક્યારે બંધાઈ તે નક્કી નથી. માત્ર મહાન હઝરતના હાથથી કાળામાં ગોઠવાયા પછી લોકો તેને અગત્યનો ગણે છે.) આ વખતે અરબસ્થાનના દરેક કુટુંબના લોકો કહેતા કે એ ગોઠવવાનો હક અમારો છે. આ સ્વાલ જંહીર અને તકદારરૂપ થઈ પડ્યો અને લડાઈનો સંભવ ઉભો થયો. પછી બધાએ મળી સલાહ કરી કે કાળાની મસ્જિદમાં બત્તી-શગેઆ, દરખાજામાંથી જે કોઈ પહેલો દાખલ થાય તે તેનો તોડ પાડે. કુદરતી

યોગે એવું બન્યું કે હઝરત મહંમદ પેગમ્બર સદઅમ ત્યાં થઈને આવ્યા, લોકોએ કહ્યું કે એ પુરૂષ પ્રમાણિક છે માટે તેને કરશે તે અમારે કયુલ છે. આ પ્રમાણે પોતાના પ્રત્યે લોકોની આત્મરતા અને ભાવ બેઈ હઝરતે પોતાની પાસે લુગડું હતું તે પાથર્યું, અને તેમાં પેલો હજ્જે અસવદ મુકીને કહ્યું કે દરેક કુટુંબનો અકેક માણસ આ લુગડાને ચારે તરફથી ઉંચકે, અને મને પોતાનો પ્રતિનિધિ બનાવી અખત્યાર આપે તો હું તેને તેની મૂળ જગોએ સ્થાપન કરું; આ વાત બધાંને પસંદ પડી. હઝરતે તે પ્રમાણે કરી બધાઓ પાસે લુગડું ઉંચકાવ્યું અને હજ્જે અસવદને તેની મૂળ જગોએ ગોઠવી દીધો. આથી જે લોકો લડવા તૈયાર થયા હતા તે શાંત પડ્યા અને કુછયાનું મૂળ પતી ગયું. આ દિવસથી આ હજ્જે અસવદની યાને કાળા પથથરની ખ્યાતિ વધારે થઈ. કાળાના ધામની ચોતરફ ઘણી મૂર્તિઓ હતી અને કાળાની દિવાલો ઉપર ચિત્રો પણ હતાં તે બધાં હઝરત મહંમદે મક્કામાં દાખલ થયા પછી ઉમેડી નાખ્યાં. (લાંચો મહંમદ પેગમ્બરનું વૃત્તાંત પાન ૧૩૧) આ પ્રમાણે કાળાની અને હજ્જે અસવદની હકીકત પીરબદા મોટા મીયાં ફત “હઝરત મોહમંદ પેગમ્બર સદઅમ” એ પુસ્તકમાંથી લેવામાં આવી છે.

૩ હું સોગન ખાધને કહું છું કે હું તારો મક્કતનો^{૧૧} ચાકર છું તેમાં જરા પણ જુહું નથી. તારા સુન્દર વાળરૂપી જળાની^{૧૨} અંદર તેં માંડે શુદ્ધ મન ફસાવી દીધું છે. ૪ હું તારા પ્રેમમાં એવો બેહાલ^{૧૩} બની ગયો છું કે મને પુણ્ય^{૧૪} પાપની^{૧૫} ખબર નથી. મેં ધર્મના^{૧૬} વ્યવહાર^{૧૭} મારા મનથી સર્વે કાઢી નાખ્યા છે. ૫ “ગમે તેમ થાય તોં પણ હું તો તનેજ પૂજું” એવી વસ્તુ તારા પ્રેમે મને બક્ષિસ કરી છે. મારી પાસે હવે મંદીર કે મસીદનું કામ નથી, તે સર્વને મેં મુકી દીધું છે. ૬ હવે હું તારા પ્રેમમાં ઘણોજ દૃઢ^{૧૮} થયો છું. અને મારા શરીરમાં^{૧૯} આત્માની શોધ કરવાના કામમાં હું પડ્યો છું. ભલે લોકો મને ગમે તેવો કહે પણ મેં તો સાફ સોને સંભળાવી દીધું છે; ૭ માંડે મન^{૨૦} જે ઘણુંજ કઠણ^{૨૧} હતું કે હું કાંઈ કહી શકતો નથી તેને હવે મેં ઘણુંજ નરમ કરી મારા આધીન^{૨૨} કરી દીધું છે. હવે હું ખરો મુસલમાન થયો છું. મેં હવે પરમેશ્વર^{૨૩} તરફની મારી ફરજ બજાવી દીધી

છે. ૮ હવે એજ કામ કરવામાં માફ ભલું છે કે કોમળ^{૨૪} મનથી^{૨૫} પર-
માત્માનું ભજન કરું જેથી મને પરમેશ્વરનીની નિશાની^{૨૬} મળે જે પરમેશ્વરે
માફ શાંતપણું^{૨૭} ઉઠાવી લઈ એએન કર્યો છે. ૯ પૂજન કરવાની (ધર્લામ-
ધર્મથી નાસ્તિકપણાની)^{૨૮} તેમજ ધર્લામ ધર્મની મને હવે ગરજ નથી.
હું “અલસ્તો”ના ખ્યાલાથી મસ્ત બની ગયો છું. જેણે મને પ્રકાશ^{૨૯}
બતાવ્યો છે તેના નામમાં મારો જીવ લાગી રહ્યો છે. ૧૦ હું શા માટે
મારા પરમાત્માનો તપાસ કરું નહીં ? કારણ કે ખેશક^{૩૧} મારો પરમાત્મા
તદન જાનો^{૩૦} છે. તમામ પરમેશ્વરપણું તે આ મનમાંજ છે. જેણે તેનો
તપાસ કર્યો છે તેને તે મળી આવ્યો છે. ૧૧ આવા આવા તારા શબ્દો-
થી^{૩૨} હે અનવર ! તું લોકોમાં ચાલે થયો. હવે ચૂપ કરી અદ્ભુતથી
ખેશી રહે, અને જીભને^{૩૩} રાહી રાખ. આ તે કેવા પ્રકારની ખૂસી
પાડી છે ? (આ ભાવાર્થ ઉપરથી વાંચનારને સમજાયું હશે કે આ
ગઝલ તદન અભેદ માર્ગની છે. જેના મન ઉપર બરાબર કાચુ હોય
છે અને એકાગ્ર અંતરધ્યાન કરી શકે છે તેને ખાલ સંસાર વ્યવહાર-
ની દરકાર હોતી નથી, તે ખરો ઈશ્વરનો ભક્ત કહેવાય છે. આ
પ્રમાણે અભેદ માર્ગની હકીકત કાઢી અનવર મીયાંએ પાછળ ભજન
૨૧ અને ૨૨ માં તથા પદ ૨૯ માં જણાવી છે.)

ગઝલ ૮.

જાની ઉઠા લે અખ તો.

જાની ઉઠા લે અખ તો ચે પરદા નીકાબકા,
આશકકે રૂબરૂ હે કયા બાઅસ^૧ હીબાબકા ?^૨ ૧
આશકકો ઇન્તેઝાર^૩ હે દીદારકા તેરે,
કરું છુપ રહા હે પેહેનકે જામા તુરાબકા ?^૪ ૨
તું જાન હે તું જીવ હે તું પીવ^૫ હે તું સીવ,^૬
દરિયા હે લેકીન નામ ધરાયા હુબાબકા.^૭ ૩
લે દેખ દો જહાંમે સીવા તેરે કુછ નહીં,
જલવા^૮ હે હર ગરેહમે રૂખે^૯ આફતાબકા.^{૧૦} ૪

હેરત^{૧૧} હું દેખ ગમ્મા^{૧૨} અદાયે^{૧૩} તેરી મીયાં !

યે નાજ^{૧૪} યે કરશમાં^{૧૫} યે આલમ શખાખકા,^{૧૬} ૫

સુરતમે^{૧૭} તેરી આપકો મેં મહો^{૧૮} કર દીયા,

દેખેસે^{૧૯} તેરે મુજકો નશા હે શરાખકા. ૬

માયનેમે^{૨૦} મેંને દેખ લીયા તુજકો જા જા જા;

કયા વર્ક^{૨૧} હે કયા હર્ક^{૨૨} કયા તુકતા^{૨૩} કીતાખકા^{૨૪} ૭

જો કુછ હે સખ તુંહી હે નહીં મેં નહીં દીગર,^{૨૫}

દોષ કહું તો ખોદ^{૨૬} હે સીરકો^{૨૭} ઇતાખકા.^{૨૮} ૮

કયા આત^{૨૯} આર સીક્ષતમે^{૩૦} હે ફર્ક^{૩૧} દુસરા,

નીસખત તેરે મેરેમે^{૩૨} હુઆ ખરફે આખકા.^{૩૩} ૯

કેહિતા હે તુંહી આર હે સુનતા લી તુંહી તું,

તાકત^{૩૪} કહાં હે મુજકો સવાલો જવાખકા ? ૧૦

આરફ^{૩૫} જો હો ંહો સમજે કે હે રમ્જે^{૩૬} મારેફત,^{૩૭}

કયા દે ંહો ફીર જવાખ ગઝલ લા જવાખકા ? ૧૧

વાસલ^{૩૮} જો આતમે^{૩૯} હે ંહો કયા જાને ખોફે ખીમ ?^{૪૦}

આહદકો^{૪૧} ખોફે હેગા સવાબો^{૪૨} અઝાખકા.^{૪૩} ૧૨

અનવર હે તુંહી સખમે^{૪૪} તુંહી સખમે^{૪૫} જલવગર,

તુને હી ઝીક^{૪૬} કર દીયા કવસેનો^{૪૭} કાખકા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમી ભક્તના ઉદ્દગાર છે.) ૧ હે પરમાત્મા ! 'હવે તું મારા સામેથી તારા મોં ઉપરનો પરદો ઉઠાવી લે. આશકની આગળ પરદો^૨ રાખવાનું શું કારણ^૧ છે ? ૨ આ આશક તારા મુખનું દર્શન કરવાને ધણો આતૂર^૩ છે. તું શા માટે શરીરરૂપી માટીનો^૪ જામો પહેરીને મંતાઈ રહ્યો છે ? (અર્થાત્ તું શા માટે શરીરમાં છુપાઈ રહ્યો છે ? ૩ તું પ્રાણુ છે, તું જીવ છે, તું પિયુષ છે, તું મહાદેવ^૬ છે, તું તો મોટો સમુદ્ર છે, પરંતુ નામ પરપોટાનું^૫ ધરાવે છે. ૪ તું જોઈ લે, તારા શીવાય^૭ બંને દુનિયામાં બીજું કંઈ નથી, દરેક ઠેકાણે તારા મુખ^૮-રૂપી સૂર્યનો^{૧૦} પ્રકાશ^૯ છે.

પ હે પરમાત્મા! તારા હાવભાવ^{૧૨} અને આળા^{૧૩} જોઈને હું આ-
શ્ચર્ય^{૧૧} પામ્યો છું કે આ તારા કેવા લટકા^{૧૪}! કેવા તારા અમ-
ત્કાર^{૧૫}! કેવો તારી યુવાનીનો^{૧૬} વખત! કે તારી સુરતમાં હું મારી
નતને ભૂલી^{૧૭} ગયો છું, તને દેખીને મને પ્રેમ શરાબનો નિશો
અડ્યો છે. ૭ તાત્પર્ય^{૧૮} જોતાં દરેક દેકાણે મેં તને જ જોયો છે;
પાનામાં,^{૧૯} અક્ષરમાં,^{૨૦} મીઠામાં,^{૨૧} યુસ્તકમાં^{૨૨} વીગેરે દરેકમાં હું
તને જ જોઉં છું. ૮ જે કંઈ છે તે સર્વે તું જ છે. હું એ નથી ને
ખીજો^{૨૩} કંઈ પણ નથી. જો હું એ કહું તો મારા ઉપર દપકનો,^{૨૪}
અને “એક પરમેશ્વરને છોડી ખીજને ભજવાનો”^{૨૫} ડર^{૨૪} છે.
૯ તારામાં^{૨૭} અને તારા ગુણમાં^{૨૮} ખીજો શો ફેર છે? તારી સાથે
મારો સંબંધ ખરફ અને પાણી^{૨૯} જેવો છે. ૧૦ તું કહે છે અને તું
સાંભળે છે. મને સ્વાલ કે જવાબ કરવાની ક્યાં શક્તિ^{૩૦} છે. ૧૧ જે
જ્ઞાની^{૩૧} માણસ હોય તે સમજે કે આ જ્ઞાનનું^{૩૨} સહસ્ય^{૩૨} છે. તે
પછી ગઝલનો ઉત્તર શા માટે આપે? (જ્ઞાની લોકો ગઝલનો ભેદ
ખરાખર સમજે છે એટલે તેમને સ્વાલ જવાબ કરવાની જરૂર હોતી
નથી.) ૧૨ જે તારામાં મળી^{૩૪} રહ્યો છે તેને જ્ઞાનો ડર^{૩૫}? જાહે-
રમાં બંદગી કરનારને^{૩૬} મુખ^{૩૭} અને દુઃખની^{૩૮} ખીંક હોય છે.
૧૩ હે અનવર! સર્વમાં તું જાહેર છે, સર્વમાં તું પ્રકાશ કરનારો છે;
તેજ એ વાત^{૩૯} કહી હતી કે “એ કમાનોની માફક હું ગોળ મળી
રહ્યો છું.”^{૪૦} (જ્યારે મહંમદને મહેરાજ થઈ સારે પરમેશ્વરે કહ્યું
હતું કે “કામ કવસેનો અઓ અદના” અર્થાત્ જેમ એ કમાનો
મળીને એક ગોળ પ્રકાર થાય તેથી પણ વધારે હું મળી રહ્યો છું.)

ગઝલ ૯.

મુજકો ગશ આને લગા.

દેખકર ઝુલ્ફે^૧ સનમકી મુજકો ગશ^૨ આને લગા,
ઠહો નીગારે નાઝની^૩ જબ નાઝ^૪ ખતાલાને લગા, ૧
પડ ગયા દિલ ખીચ મેરે એક^૫ બ એક આ પેચોતાબ,
આંદસે રૂખસાર^૬ પર કાકુલ^૭ જો બલ^૮ ખાને લગા. ૨

હસ ગયા દિલકો મેરે બહો નાગ કાલા સરખ સર,
 જીવ મેરા મુખતલાયે^૭ ખીસ^૮ હો દહિરાને લગા. ૩
 તાયરે^૯ દિલ પર હે મારા ચારને ગુલકુંકા દામ,^{૧૦}
 ફસકે ઉસ ફંદેમે^{૧૧} અખ જી મેરા ઉલગાને^{૧૨} લગા. ૪
 ખાગ દુનિયા ખીચ અનવર દેખ જલવા હુસકા,
 શોકસે^{૧૩} ગાકર ગઝલ દિલ અપના બેહેલાને લગા. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને ખુબસુરત છોકરાની ઉપમા આપી તેના વાળની તારીફ કરી પ્રેમભાવ ખતાવવામાં આવ્યો છે.)
 ૧ જ્યારે તે 'ખુબસુરત' લટકાળો^૨ પરમાત્મા લટકા^૩ કરવા લાગ્યો ત્યારે તેના માથાના વાળ દેખીને 'મને ઘેન'^૪ ચડવા લાગી અર્થાત્ હું બેભાન થવા લાગ્યો. ૨ જ્યારે તેના ચંદ્ર જેવા મુખ^૫ ઉપર વાળનાં^૬ ગુંચળાં^૭ વળવા લાગ્યાં ત્યારે મારા દિલની અંદર ગુંચવણ પડી ગઈ. ૩ તે વાળરૂપી કાળો નાગ મારા મનને હસી ગયો તેથી મારો જીવ ઝેર^૮ ચડવાથી^૯ લહેરાવા લાગ્યો અર્થાત્ બેભાન થવા લાગ્યો. ૪ મારા અનરૂપી પક્ષીને^{૧૦} સપડાવવાને તેણે આ વાળરૂપી જળ^{૧૧} નાખી છે; તે જળના ફંદામાં ફસાઈ જઈને મારો જીવ ગભરાવવા^{૧૨} લાગ્યો છે. ૫ દુનિયારૂપી ખાગની અંદર રૂપનો પ્રકાશ જોઈને ખરા ઉમંગથી આ ગઝલ ગાઈને અનવર પોતાનું મન ખુશ કરવા લાગ્યો છે.

ગઝલ ૧૦.

તું ભર એક મયકા પેમાના.

મુજે જલ્દીસે^૧ દે સાકી^૨ તું ભર એક મયકા^૩ પેમાના,^૪
 રહે દાયમ શરાબુંસે^૫ તેરા મામુર^૬ મયખાના. ૧
 તડપતા હે દિલે ખીસ્મીલ કીયા હે ઈશ્કને દાયલ,
 હુવા હે મય ઉપર માયલ^૭ દિલે ખીમાર વેરાના. ૨
 લગી હે ઈશ્કકી આતશ હુઈ હે મયકી અખ ખપાહશ,
 ખીલા દે જામ એક દિલકશ ખના દે મુજકો મસ્તાના, ૩

ને શરખત વરસકા આખું સનમકો ગલ લગા રાખું,
 કંઈ કુરખાં બં લાખું શમે^૧ ઉપર બથું પરવાના.^૭ ૪
 પીલા દે વરસકા શરખત દે પાતું ચારસે^૨ કુરખત,
 પહી હે મુઝપે આક શરખત^૩ કીયા હે ગમને દીવાના. ૫
 શરાખે નાખ લાકર દે લગા લખ નામકો ભર દે,
 દીવાના અખ તેરા કર દે મેરા દિલ કર દે દુરદાના.^૪ ૬
 સનમકી હે તલબ^૫ અનવર પકા રહે બ વહી દર^૬ પર,
 ઉઠા લાખું બલા^૭ સર પર ઈશ્કમે રહે તું મરદાના. ૭

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પ્રેમસ્તનું વર્ણન કર્યું છે.) ૧ હે શરાખ પાવાવાળા^૧ પરમેશ્વર! તું મને બહી એક શરાખનો^૨ પ્યાલો^૩ અર્થાત્ પ્રેમસ્તનો પ્યાલો ભરીને આપ. તારું પ્રેમપી શરાખખાતું શરાખથી ભરેલું^૪ કાયમ રહે. ૨ તારા પ્રેમે મને ઘાયલ કરી અવ- મુઓ કરી નાખ્યો છે, માફ મન તદ્દન મનવેરાન થઈ ગયું છે માટે શરાખની ઈચ્છાવાળો^૫ થયો છું. ૩ મારા શરીરમાં પ્રેમની આગ લાગી રહી છે અને પ્રેમસ્ત પીવાને આતૂરતા થઈ છે માટે એક શરાખનો પ્યાલો તું મને એવો પા કે હું તારી તરફ ખેંચાઈ બેઠું અને મસ્ત બની બેઠું. ૪ બે એ વરસનો શરખન અર્થાત્ મળવાનો પ્રેમસ્ત પી બેઠું તો તને મારા ગળે વળગાડી રાખું; અને દીવા^૬ ઉપર પતંગીઆની^૭ માફક, મારા લાખ છવ હોય તો પણ તે તમામ તારા ઉપર કુરખાન કરું. ૫ તું મળવાનો પ્યાલો પાઈ દે દે જેથી હું તારી પાસે આવી બેઠું, મારા ઉપર દુઃખ^૮ આવીને પડ્યું છે અને ચિંતાએ મને ઘેસો કર્યો છે. ૬ તું ચોખ્ખો પ્રેમસ્ત લાવી દે અને પ્યાલો બરાબર પુરે- પુરો ભરીને આપ; મને તારા પ્રેમનો ઘેસો કરી દે અને માફ મન મોતીના^૯ દાથા જેવું ચોખું કરી નાખ. ૭ હે અનવર! બે તને પરમેશ્વરને મળવાની ઈચ્છા^{૧૦} હોય તો તું તેના દાર^{૧૧} આગળ પડી રહે અને તારા માથા ઉપર લાખ્ખો દુઃખ^{૧૨} પડે તે સહન કરી પ્રેમમાં બરાબર શરવીર રહે અર્થાત્ બકિતમાં દલ રહે.

ગઝલ ૧૧.

લગે દિલપે દાગ નયે નયે.

તેરે ઇશ્કમેં મુજે અય સનમ લગે દિલપે દાગ નયે નયે,
 તપે હીજસેં^૧ મેરે જીગર પર હુએ શલકે ખાગ નયે નયે. ૧
 મેં હું ઇશ્કમેં તેરે નીમળં^૨ તુજે કુછ ન પરવા હે અય મીયાં!
 ને મેં ખોલા “જ્યારે તું આ ચહાં” તેં કીયે દીમાગ નયે નયે. ૨
 મેંને ખોસા^૩ તુજસેં કીયા તલખ તુને ખોલા “ચૂપ રહે અય ખેઅદખ”!
 દી ગાલીયેં તેં હો પુર ગઝલ સુનાયે સુરાગ નયે નયે. ૩
 કહા મેંને તુજસેં ને હો કરીખ^૪ મેં હું ખાગકા તેરે અન્દલીખ,^૫
 કહા તુને કયા હુમા વા અજીખ^૬ દેખે તુજસેં અગ^૭ નયે નયે. ૪
 તેરે અશ્મ નરગીસ દેખકર લગે દાગ અખ મુજે દાગ પર,
 કયા ખુલે હે અનવર ખર જીગર તેરે ચેહ ચરાગ^૮ નયે નયે. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વર અને ભક્ત વચ્ચેના સંવાદ બતાવી ભક્તનો ભક્તિભાવ અને દુઃખની કસોટી અને દુઃખના ઉદ્ધાર જણાવ્યા છે.) ૧ હે પરમેશ્વર! તારા પ્રેમમાં પડવાથી મારા મનમાં નવા નવા ડામ લાગ્યા છે (અર્થાત્ સંસારવ્યવહાર મુકવાથી અને અભેદ માર્ગમાં પડવાથી સંસારની નવી નવી ઉપાધિઓ ઉભી થઈ છે અને કાયાને દુઃખ પડ્યું છે;) તારા વિયોગના^૧ તાપથી મારા કાળજી ઉપર નવા નવા ડામરૂપી ફૂલોના ખાગ થયા છે. ૨ હે પરમાત્મા! હું તારા પ્રેમમાં અધમુઓ^૨ બની ગયો છું, અને તને તો કંઈ પણ દરકાર નથી. “તું મારી પાસે આવ” એવું તને મેં જ્યારે કહ્યું ત્યારે તું જુદા જુદા મીઠાઈ કરવા લાગ્યો. ૩ તને ચૂપન^૩ કરવાની મેં ઈચ્છા કરી ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “હે ખેઅદખ! તું ચૂપ રહે.” અને તું મને ગુસ્સે થઈને ગાળો ખોલવા લાગ્યો, અને નવી નવી વાતો સંભળાવી. ૪ જ્યારે મેં તારા સન્મુખ^૪ થઈને કહ્યું કે “હું તારા ખાગનો શુલકુલ^૫ છું” ત્યારે તેં મને કહ્યું કે “તેમાં શું

નવાઈ છે? તારા જેવા કાગડાં. તો ઘણા નવા નવા જોયા. ૧
 ૫ નરગીસના ફૂલ જેવી તારી આંખો દેખીને મને કામ ઉપર કામ લાગે છે; હે અનવર! તારા કાળજી ઉપર આ નવા નવા દીવાલ ઘણા કરે છે. (પ્રેમી ભક્તને દુનિયા તરફની અને શરીરની વ્યાધિ તરફની ઘણી ઘણી અણધારી આપદાઓ આવે છે અને પરમેશ્વર પણ ખરા પ્રેમીની પરીક્ષા કરવા હુઝ બહુ કસોટી કરે છે. ભક્તજનોને પરીક્ષા હુઝના દાખલાઓ ઘણા જોવામાં આવે છે.)

ગઝલ ૧૨.

હકને તુજકો તો દીયા.

- આહવાં^૧ પરહેઝ તકવા હકને તુજકો તો દીયા,
 મુજકો બહરે બેખુદીમે^૨ ઈશકને હે હુઓ દીયા. ૧
- નાસહા^૨ મુજકો નસીહત કર ચુકે બસ ચુપ રહો,
 અકલકા દફતર શરાબે ઈશકસે^૩ મેં ઘો દીયા. ૨
- મા સેવદલા દિલસે^૪ અપને દુર કર બેઠા હું મેં,
 તુખમ^૫ ઈશક અદ્વાહકા મેં દિલમે^૬ અપને બો દીયા. ૩
- મોલવી સાહેબ કીતાબે^૭ પઢકે કયા પાયા તુમે?
 ઇલ્મ બહો સીખો ખુદાને આરપુંકો જો દીયા. ૪
- ઇલ્મ એક તુક્તા હે સીખો પીરસે^૮ તુમ ઉસકા લેદ,
 ઇલ્મ આહેર હે હીનાખ^૯ અકબર^{૧૦} યે તુમકો સો દીયા. ૫
- લા હે કયા ઝોર કયા ઇલાં હે ઝોર હે ઇલ્લા કયા?
 લેદ ઉસકા ખોલ દો જો ઇલ્મ હકને હો દીયા. ૬
- મન અરફકે કીતને અરકાં ખોલ દો મવલાનાં તુમ?
 રારત^{૧૧} ગોઈકા^{૧૨} ઇલ્મ અદ્વાહને તુમકો ગો દીયા. ૭
- ઇલ્મ ખાતનકો^{૧૩} ન સીખા પીરસે^{૧૪} અય બેનસીખ!
 ઇલ્મ આહેરમે^{૧૫} નો ગાફીલ ઉમર અપની ખો દીયા. ૮

કંઝકે હર મસઅલે^૯ પર ખુબ જાણડા શોકસે,
 ગંઝકો પાયા નહીં ઓર રંગ^{૧૦} તે દિલકો દીયા. ૯
 નહોમેંકી અકલ સહો ઓર સરફમેં ઇસરાફ ઉમર,
 મહો જળ તક નહીં હુઆ પ્રીર બનકે સુસરીફ રો દીયા. ૧૦
 નહોનો અકરખ પઢકે કયું ભુલા કીરે તું દર બ દર ?
 નહોનો અકરખ એસા હે જયું ગુલકે^{૧૧} તઈ ખુશબો દીયા. ૧૧
 છોક દે શીરકો^{૧૨} દોઈ ઓર દેખ હર જા વજેહ ચાર ?
 હો મીસલ પરવાના આશક મેં નસીહત બહો દીયા. ૧૨

અનવરે સરમસ્ત અપને પિયુસેં રંગ ખેલકર,
 સરસેં પાતક^{૧૩} ખુદકો રંગે મારેફતમેં લીગો દીયા. ૧૩

ભાવાર્થ:—(વ્યવહારજ્ઞાન નહીં મેળવતાં આત્મજ્ઞાન મેળવવું
 એ આ ગઝલમાં બતાવવામાં આવ્યું છે.) ૧ હે ભક્તજનો! તમને
 પરમેશ્વર દરેક સ્ત્રીજની પરહેજ કરવાની અર્થાત ત્યાગ કરવાની શક્તિ
 આપી છે. મને બેખુદીના (હંપણાને ભુલી જવું તે) દરિયામાં પ્રેમે
 હુગાવી દીધો છે. ૨ હે શિખામણ આપનાર પુરૂષો! તમે મને શિખા-
 મણ આપી સુધ્યા, યસ હવે બંધ રહો. જુદિતું દક્ષતર મેં ઇફ્કના
 શરાયથી અર્થાત પ્રેમરસથી ઘોઈ નાખ્યું છે. ૩ પરમેશ્વર શિવાયની
 બીજી તમામ વસ્તુઓ હું ભુલી ગયો છું; મેં મારા અંતઃકરણમાં પ્ર-
 માત્માના પ્રેમનું બીજ^૪ વાવી દીધું છે. ૪ હે મોલવી સાહેબ! તમે
 પુસ્તકો વાંચીને શું મેળવ્યું? જ્ઞાની પુરૂષોને પરમેશ્વરે જે જ્ઞાન આપ્યું
 છે તે તમે શીખો. ૫ જ્ઞાન તે એક બારીક બિન્દુ છે અને તેનો
 ભેદ તમે ગુરૂ પાસેથી શીખો, જાહેર વ્યવહારનું જ્ઞાન કે જે એક
 મોટો^૬ પડો^૭ છે તે જ્ઞાન તમને આપેલું છે. ૬ “લા” શું
 છે? “ઈલાહ” શું છે? અને “ઈલાહાહ” શું છે? (લા, ઈલાહ,
 ઈલાહાહ એ સુસત્રમાન ધર્મના કલમા છે) જે તમને પરમેશ્વરે જ્ઞાન
 આપ્યું હોય તો તેનો ભેદ અમને ખોલી બતાવો. ૭ હે મોલવી
 સાહેબ! જે પરમેશ્વરે તમને સાચું^૮ ખોલવાનું^૯ જ્ઞાન આપ્યું હોય
 તો “મન અરફ” ના કેટલા ભાગ છે તે અમને કહો. ૮-હે કમ-

નસીબ! તેં શુર પામેથી હાનું^૯ જ્ઞાન મેળવ્યું નહીં અને જાહેર વ્યા-
વહારિક જ્ઞાનમાં તેં તારી આખી હંઠગી ગાળી નાખી. ૯ “કંઠ”
નામના શાસ્ત્રગ્રંથના પ્રશ્નો^{૧૦} કરી ઘણા શોખથી તેં ઝગડા કર્યા પરંતુ
તેમાંથી કુપો ખજાનો તેં મેળવ્યો નહીં અને ઉલટું કરીને દુઃખ^{૧૦}
આપ્યું. ૧૦ “નહે” નામનું વ્યાકરણ વાંચનામાં તેં તારી અક્ષય
ગુમાવી અને “સર” વ્યાકરણ વાંચનામાં તેં તારી હંઠગી ગુમાવી.
તું ત્યાં સુધી પોતાને બૂઝી ગયો નથી ત્યાં સુધી તું સુસરીક બની
અર્થાત્ દોગડ મહેનત કરવાવાળો બની પસ્તાવો કરી આખર દેવાનો.
૧૧ “નહેનો અકરમ” (હું તારી પામે હું એ શ્લોક) એ પવિત્ર
શ્લોક ભણીને તું શા માટે હરેક જગોએ બૂલો નરકતો કરે છે?
જેવી ગુલાબના ફૂલને^{૧૧} સુગંધ આપેલી છે તેવો “નહેનો અક-
રમ” છે. ૧૨ એપણું^{૧૨} (દ્વિતીયા) છેડી દે, અને હે પ્રેમી! તું
હરેક વસ્તુમાં પરમાત્માનું સુખ જો. હું તને શીખામણ આપું હું કે
તું પતંગીઆની માફક પરમેશ્વર ઉપર આશરૂ બની જ. ૧૩ અનવરે
પ્રેમમાં મસ્ત બનીને પોતાના પરમાત્મા સાથે પ્રેમ રંગથી રમીને ન-
થાયી તે પણ સુધી^{૧૩} પોતાને જ્ઞાનરંગમાં ભીંજવી દીધો છે.

ગઝલ ૧૩.

ખોલ દી કાકુલકો કલ.

ખાગ દુનિયામેં સનમને ખોલ દી કાકુલકો^૧ કલ,
દેખતે હી ઉસકે દિલમેં પડ ગયા મુસ્મુલકો બલ. ૧
એક ખોસા^૨ મેં તક્લબ ઉસસેં કીયા ઠોડા હોકે મસ્ત,
બદલે મીસ્ત્રીકે લાખું પર અપની બેડા મુલકો^૩ મલ. ૨
રાહમેં ઉસકે નઝરકો મેં બીઝાર્થ મીસલે પુલ,
ઈન્તેઝારીસેં કશી રાહત નહીં ઈસ પુલકો પલ. ૩
ઈસ જહાં ફાનીમેં અનવર દિલ લગાના કયા ગરઝ?
એક જોશમેં^૪ પડા રહે તું લગાકે શુલકો ગલ. ૪

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સ્ત્રીરૂપે કલ્પી પ્રેમભાવ અંતર્યા છે.) ૧ દુનિયારૂપી બાગમાં પરમેશ્વરે મને ગર્ભ કાઢે તેના માથાના વાળ^૧ ખોલી બતાવ્યા તો તેને બેતાંજ “ સુમ્મુલ ” નામના ઝાડને અદેખાઈ આવવાથી તેને વળ-ચુંચળાં વળવા લાગ્યાં- ૨ એક ચુંબન^૨ કરવા મેં માગણી કરી ત્યારે ગુસ્સો લાવી પોતાના હોઠ ઉપર મીસ્સીના બદલે દારૂ^૩ લગાવી દીધો. ૩ તેની વાટ બેવામાં મેં પૂલ માફક મારી નજર સીધી બીજાવી દીધી અને તેના આવવાની ધન્ટેજરીમાં મારી નજરને જરા પણ આરામ નથી. ૪ હે અનવર! આ ક્ષતી દુનિયામાં મન લગાડવાની શી ગરજ છે? તું પરમેશ્વરને ગળામાં વળગાડી દહને એકાંત વાસમાં^૪ બેસી રહે અર્થાત્ એકાંતમાં બેસી તેતું મનમાં ધ્યાન ધર્યા કર.

ગઝલ ૧૪.

જા બેઠુંગા બસ્તીસેં.

ગીરેખાં આકકર સેહેરામે^૧ જા બેઠુંગા બસ્તીસેં,
લબે દિલબરકી ખવાહશમે^૨ ગુઝર જાઉંગા હસ્તીસેં.^૨ ૧
શરાબે ઇશકને મુજકો કીયા હે એસા બેપરવા,
કે ના મતલબ હે સાકીસેં ન ખવાહશ મયે પરસ્તીસેં.^૩ ૨
મેરે ખ્યારેકો દિલ દેકર બના હું મસ્ત મતવાલા,
કે દો આલમ મુજે ઝરા^૪ નઝર આતા હે. મસ્તીસેં. ૩
કોઈ હે શેખ કેહેલાતા ખીરહમન કોઈ બનતા હે,
મુજે નહીં કામ દુનિયામે^૫ ખુલંદી^૫ ઝોર પરસ્તીસેં.^૬ ૪
લુલાયા દિલ મેરા ઉસને દીખાકરકે રૂખે અનવર^૭
કતલ એકદમ કીયા ઉસને મુજે તેગે^૮ દો હસ્તીસેં.^૮ ૫

ભાવાર્થ:—(પ્રેમસ્વરૂપની ગજલ છે.) ૧ મારા કપડાની ગીરેખાન કાઢી નાખી હું હવે વસ્તીથી નીકળી વગડામાં^૧ બેસી રહીશ, અને મારા પ્રેમીના હોડની (હોડના ચુંબનની) ધન્ટામાં મારી

હંદગી^૨ ગુન્નરી દઈશ. ૨ પ્રેમરસે મને એવો એપરવા બનાવી દીધો છે કે મને હવે શરાબ પાવાવાળાની મતલબ નથી અને શરાબ પીવાની^૩ પણ ઈચ્છા નથી. ૩ મારા ખ્યારને માફ દિલ આપી દઈને હું હવે મસ્ત દિવાનો બન્યો છું, અને પ્રેમમસ્તીમાં મને બંને દુનિયા ઝીણા રજકણ^૪ સરખી જણાય છે અર્થાત્ તુચ્છ જણાય છે. ૪ કોઈ શેખ કહેવાય છે, કોઈ બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, મારે હવે મોટાઈથી^૫ કે હલકાઈથી^૬ કાંઈ કામ નથી. ૫ તેણે તેનું ખુશ્નુરત^૭ મુખ દેખાડીને મારા મનને લુભાવી દીધું છે, અને તેણે તેના બે હાથ^૮ રૂપી તરવારથી^૯ એકદમ મને મારી નાખ્યો છે,

ગઝલ ૧૫.

સદા સાદાર એહમદકો.

કહા કર હર્દ દિલ રો રો સદા સાદાર એહમદકો,
રખાકર વીર્દ^૧ દિલ હર મો^૨ દિલા સરદાર એહમદકો. ૧
સલામ ઉસકો હમારા હો દુરુદ^૩ ઉસકો હો હર લમહા,^૪
અદા ગર કર સકા ઈસકો મીલા દિલદાર એહમદકો. ૨
હલા ગેહવારા^૫ એહમદકા હુવા માલુમ માદરકો,^૬
મવજ્જલ^૭ કર રહા ઓહો દુઆ ગેહવારે એહમદકો. ૩
મદદ હર કામકા હમકો હો અદ્દાહ ઓર મહમદકા,
હમારા મુદ્દઆ હા સો કહા કુલકાર એહમદકો. ૪
અલમ^૮ હમ હમકો કીસકા હો સીવા અદ્દાહ ઓર એહમદ,
દિલાવર^૯ દાદરસ^{૧૦} કામીલ રખા દાદાર^{૧૧} એહમદકો. ૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલ બેનુકતી છે એટલે દારશી લીપીમાં લખવાથી તેમાં કોઈ પણ નુકતાવાળો એટલે મીઠાવાળો અક્ષર આવેતો નથી તે દારણથી ગઝલના છેડે અનવર અગર જ્ઞાની એ નામ પણ રચનાર મુઝી શક્યા નથી; આમાં પેગંબર સાહેબની સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.) ૧ હે મન! મહમદની આગળ હમેશાં તારાં હુખ

રજા કરે અને તારા ફંવારે^૨ ફંવારે તેના નામનું ધ્યાન^૧ ધર્યા કરે.
 ૨ મહંમદને અમારી સલામ હજો અને દરેક પજો^૪ અમારા આશિ-
 વચન^૩ હજો. જે પોતાની ફરજો અદા કરે છે તે પરમાત્મા મહંમ-
 દને મળી જાય છે. ૩ એહમદનું ઘોડીઉં^૫ એની મેળે હાલવાથી તેમની
 માને^૬ માલમ થઈ કે આ તો તેમને દેવતા^૭ લોકો આશિવચન ખોલી
 રહ્યા છે. ૪ દરેક કામમાં મને અલાહ અને મહંમદની મદદ હજો.
 અમારી જે મતલબ હતી તે બધી એહમદને કહી દીધી. ૫ અમને
 અલાહ કે એહમદ શિવાય બીજા કોની ચિંતા^૮ હોય? અમે મદદ-
 ગાર^{૧૧} એહમદને પુરો બહાદુર^૯ ફરીઆદ સાંભળવાવાળો^{૧૦} રાખ્યો છે.

ગઝલ ૧૬.

કથું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જીગર હો.

કથું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન જીગર હો,

જો નાખુંને^૧ અંશુસ્ત^૨ નખી મદે નઝર હો.

જો અશ્મ બદર દેખ લે એહમદકી પેશાની,^૩

ખા રશક^૪ ખીજલતસે^૫ પસીનેમે^૬ ંહો તર હો.

ફખસાફકો^૭ દેખે અગર અફલાકકે^૮ અંજમ,^૯

દહનેપે^{૧૦} ફીદા શમસ^{૧૧} હો બાંચેપે^{૧૨} કમર^{૧૩} હો.

ફટ જાય કલી શર્મસે^{૧૪} શુલ હો રહે હેરાન,

જો દહન^{૧૫} પેચંબરકી લતાફતકી^{૧૬} ખબર હો.

ઉસ દિલમે^{૧૭} ખુદા રહેતા હે અય તાલબે મૌલા,

અસ દિલમે^{૧૮} મહંમદકી મહોબતકા અસર હો.

જખ ધરકમે^{૧૯} દિલબર જો ગીઝા^{૨૦} ખુને જીગર દે,

ના ખાઉ અગર હાથમે^{૨૧} જન્નતકા સમર^{૨૨} હો.

જન્નત લી અગર ચાહું તો દીદારકે લીયે,

પર ના તો મુજે કાહેકો જન્નતકી ફિકર હો.

- હે વીઈ મેરે દિલમેં તો માશુકકા હરદમ,
 અહેદકે લીયે સીજદા^{૧૭} આ તસ્ખી^{૧૮} હો ઝીકર^{૧૯} હો. ૮
- દેખું ન સીવા તેરે કીસી ગેરકો યા રખ !
 યે ખ્યાલ મેરે દિલમેં હર એક શામે સહર^{૨૦} હો. ૯
- પરદા યે ખુદીકા તું મીઠા, કર મુંજે એક રંગ,
 ગર તું હો સમુંદર તો મેરી રૂહ લેહર હો. ૧૦
- માશુક મહમદ હો મેરે મેં રહું આશક,
 યે ફ્રખ^{૨૧} મેરે દિલકે ઉપર રાઝે હશર હો. ૧૧
- કયા ખાગો ગુલો. ગુંચેકા^{૨૨} તાલખ રહે આશક,
 જખ તુખમ^{૨૩} મહોખતકા લગા દિલમેં શજર^{૨૪} હો. ૧૨
- આશકકો તો રૂશવાઈ^{૨૫} જહાં ખીચ હે ખેહેતર,
 ફીર હશમેં દેખો તો ઉસે ઇજા વકર હો. ૧૩
- ઘાયલ ને તેરી ચશમકા હે ડરતા હે કીસમેં ?
 ખરસાદ હો તીરૂંકા અખર^{૨૬} તેગો તખર^{૨૭} ૧૪
- યે અનવરે ખેદિલકો તું રખ તેરે સુકાખીલ,^{૨૮}
 દિલ હો મેરા હાથુમેં તેરે કદમુપે^{૨૯} સર હો. ૧૫

સાવાર્થ:—“ક્યું મીસલે કતાં ચાંદકા દુકડે ન છગર હો”

આ વાક્ય હોંદુસ્તાનના કોઈ કવિએ કાઝી અનવર મીયાં ઉપર મોકલેલું તે ઉપરથી અનવર મીયાંએ આ ગઝલ રચી તે કવિ ઉપર મોકલી આપી હતી. આ ગઝલમાં પેગંબરની ઉમદા તારીફ અને પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે.) ૧ ને પેગંબરની આંગળીનો^૨ નખ^૧ નજર તળે આવ્યો હોય તો ચંદ્રના કાળજીના કકડા કંતાનના કપડાની માફક કેમ ન બની જાય ? (જ્યારે ચાહુદી લોકો પેગંબર પાસે આવ્યા હતા ત્યારે તેમણે કહ્યું હતું કે “ને અમને તમે કાંઈ ચમત્કાર બતાવો તો અમે મુસલમાન થઈએ.” તે ઉપરથી પેગંબર સાહેબે ચંદ્ર તરફ આંગળીનો ધસારો કર્યો તો તરતજ ચંદ્રના બે કકડા થઈ નીચે આવ્યા અને તેમના કપડાના ગીરખાનમાં થઈ એક જમણા હાથની

બાંધમાં થઈ અને બીજો ઠાળા હાથની બાંધમાં થઈ બંને પાછા આકાશમાં ચાલ્યા ગયા અને ભેગા થઈ ગયા. વળી ચંદ્ર સ્વાભાવિક રીતે કપાતો કપાતો ક્ષય પામે છે અને પાછો વૃદ્ધિ પામે છે. આ બંને ઉપરથી પેગંબરની આંગળીના અર્ધચંદ્ર જેવા નખની ક્રાંતિ દેખી ચંદ્રના પણ કદકા થઈ ગયા એવી રચનારે કલ્પના કરી છે.) ૨ જે ચંદ્ર પેગંબરનું કપાળ^૩ જુએ છે તો તે અદેખાધી^૪ લજ્જા^૫ પામી પરસેવાથી ભીંજાઈ ઠંડો બની જાય છે. ૩ જે આકાશના^૬ તારા^૭ તેમના મુખના ગાલ^૮ જુએ તો તેમને જમણી^૯ બાજુનો ગાલ સૂર્ય^{૧૦} જેવો અને ડાબી^{૧૧} બાજુનો ગાલ ચંદ્ર^{૧૨} જેવો લાગે છે અને તેમના ઉપર શીદા થઈ અંજાઈ જાય છે. ૪ પેગંબરના નાજુક મુખની^{૧૩} ક્રાંતિની^{૧૪} જે ખબર થાય તો શરમથી ફૂલની કળીઓ શીદીને ઉધડી જાય અને ફૂલ તેના સામું જોઈ સ્તબ્ધ બની રહે. ૫ હે ભક્તજનો! જેના મનની અંદર પેગંબરના પ્રેમની અસર હોય છે તેના મનમાં પરમેશ્વર વસે છે. ૬ જે પ્રેમમાં મારો ખોરાક^{૧૫} મારા કાળજીના લોહીનો બની રહે અર્થાત્ કાંઈ ખાવા પીવા ન મળે તોપણ હું કદાપી જે મારા હાથમાં સ્વર્ગનું ફળ^{૧૬} હોય તો તે પણ ન ખાઉં. ૭ કદી જે હું સ્વર્ગ ચાહું તો માત્ર તેના મુખનું દર્શન કરવા માટેજ; નહીં તો મને કાંઈ સ્વર્ગની ગરજ નથી. ૮ મારા મનમાં તો હરથડી પરમાત્માના નામનુંજ ધ્યાન છે. નુમાજ,^{૧૭} માળા,^{૧૮} પ્રાર્થના^{૧૯} કરવી તે તો વ્યાવહારિક બંધગી કરવાવાળા માટે છે. ૯ હે પરમેશ્વર! “હું તારા સિવાય બીજા કોઈને દેખું નહીં” એવું તારું ધ્યાન મને સાંજ સવાર^{૨૦} આંડે પ્રહોર મારા દિલમાં રહો. ૧૦ તું હુંપણાનો પકો હર કરીને મને એક રંગ કરી દે. જે સમુદ્ર હોય તો મારો જીવ સમુદ્રનું મોજું બની રહો. (અર્થાત્ એકનો એક બની જાઉં.) ૧૧. “મહમદ મારો માથક રહે તો હું તેનો આશક રહું” એવી બકાઈ^{૨૧} મારા મનમાં હથના દિવસ સુધી રહો. (હથ=અહીંથી મરી બીજા દુનિયામાં બેઠા થવું તે.) ૧૨ જેના મનમાં પ્રેમના બીજનું^{૨૩} ઝાડ^{૨૪} ઉગેલું છે તે બાગ, ફૂલ અને કળીનો^{૨૨} આશક શા માટે થાય? ૧૩ પ્રેમી લોકોને તો દુનિયાની

ફળેતી^{૨૫} હીક લાગે છે કારણ કે તેથી હૃદયમાં તેમનો દરબાને વધારે ઉંચો થાય છે. ૧૪ તારી આંખોથી જે વાયલ થયો છે તેના ઉપર બાણનો વરસાદ વરસે અને તરવાર અને કુહાડીનું^{૨૭} વાદળ^{૨૬} ચડી આવે તોપણ તે કોનાથી હરે છે? ૧૫ આ બેદિલ અનવરને તારા સન્મુખ^{૨૮} રાખ, માફ દિલ તારા હાથમાં રહેા અને મારું તારા ચરણમાં^{૨૯} રહેા.

ગઝલ ૧૭.

જસકા જી ચાહે.

- યે રમેઝે^૧ મારેફત હોતી હે આઈયે જસકા જી ચાહે,
મઝા વહદતકા ઇસમેં આકે પાઈયે જસકા જી ચાહે. ૧
- યે મેઠાં આરકુંકા હે ખુદીકા કામ નહીં ઇસમેં,
હે બહરે બેખુદી^૨ ગોતા લગાઈયે જસકા જી ચાહે. ૨
- મુકામે મેહવીયતમેં^૩ ખ્યાલકો બાહર ન ફેલાઈયે,
ઉલટ કર આપ આપસમેં સમાઈયે જસકા જી ચાહે. ૩
- ફના હર આપકો દેખો કે બાકી હે વહી અલાહ,
યે હુદ્દે^૪ વરલ અય આશક ઉઠાઈયે જસકા જી ચાહે. ૪
- અગર સાયર તું હે સેરે ઉરુજી^૫ ઓર નઝુલીકા,^૬
મગર હે બેજહાત અફઝલ^૭ કમાઈયે જસકા જી ચાહે. ૫
- ફના ફી શેખ હાંસલ જસકો કરના ચાહઈયે યારો,
તસબ્બર અપને મુરશદકા જમાઈયે જસકા જી ચાહે. ૬
- જો ચાહે કુર્બ મૌલાકા તો ખુદકો ભુલકર તાલબ,
ખુદાકી યાદમેં દિલકો લગાઈયે જસકા જી ચાહે. ૭
- ખુદાકો હુંકના હોવે તો ખુદમેં હુંક લે તાલબ,
ખુદીકે વેહેમકોં દિલસેં ભુલાઈયે જસકા જી ચાહે. ૮

- પિયા તુજમેં હે તું પિયુમેં હે કર દાવા અનલહકકા,^૯
 પિયાસેં મીલકે રંગ રલીયાં મનાઇયે જસકા જ ચાહે. ૯
- તુંહી ખુદ ગંજ મગણી થા તુંહી હુ થા તું વાહદ^{૧૦} થા,
 મગર યે સીરે^{૧૦} મગણી હે છુપાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૦
- તુંહી હે નૂર એહમદકા તું હે મુખદ^{૧૧} ખલાયકકા,^{૧૨}
 નીશાં તોહીદકા નઝરમેં લાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૧
- તુંહી હે રૂહ તું દિલ હે તુંહી હે જુસ્મ આદમકા,
 યે પરદા ગેરકા^{૧૩} દિલસેં ઉઠાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૨
- હે તુકતે ગેરસેં તું ગેન ગર તુકતા યે મીટ જાવે,
 તો ખુદ તું એન હે યે લેદ પાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૩
- મગર મુરશદકે કેહેનેસેં પતા ઉસકા મીત્રે અય દિલ !
 અવલ આરામસેં ખુદકો ખીકાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૪
- પીછું કર ખંઘ વેહેમો વસવસુંકો હોકે તું હુંશીયાર;
 હવાસે અમસ અપનેકો લુલાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૫
- ખુદી અપનીકો ફીર તસવીર મુરશદમેં મહો કરકે,
 સુરત અપની જા મેહેમુદ લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૬
- વહાં ગુમ હોગા તું યે હે ફના અગ્વલ મગર ઉસ જા,
 ન દિલકો સોત સરમદ^{૧૪} પર લુલાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૭
- વહાંસેં ખઠકે આગે ઓર ફના અંદર ફના હોગા,
 સીયાહી^{૧૫} વહાં હે ઉસસેં પાર જાઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૮
- વહાં ઘાંટી હે પુલકી આગે શીર મેદાન આવેગા,
 તમાશા વહાંકા નઝરમેં લે આઇયે જસકા જ ચાહે. ૧૯
- વહાંસેં સંગ મુરશદકે ચત્રે આગે તો ફીર ઉસ જા,
 રસુલદ્દાહકી મજલીસ ખીચ જાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૦
- વહાં જન્નત લી આવેગી તમાશા રૂહુંકા હોગા,
 ન ઉસ જા દિલકો કીસ ઉપર લગાઇયે જસકા જ ચાહે. ૨૧

વહાંસે સંગ હઝરતકે ચલે આગે અરશ ઉપર,
અરશસે ફીર શુઝર ઉપરકે નાઈયે હસકા હ ચાહે. ૨૨
તો ફીર આવેગા નૂરે ઝાત વહાં ઓર શોર હે ખેહદ,
ન દિલકે તઈ વહાં અપને ડરાઈયે હસકા હ ચાહે. ૨૩
વહાં દીદાર પાવેગા તેરા મતલબ ખર આવેગા,
ચેહી હે રાહ સીધી યાર નાઈયે હસકા હ ચાહે. ૨૪
ફસા હે કયા તું દુનિયામેં શીતાબી^૧ હો અલગ અનબર,
ધસી રસ્તેસેં અપને તઈ લે નાઈયે હસકા હ ચાહે. ૨૫

ભાવાર્થ:—(આ ગઝલના શબ્દાર્થ કંઠે નહીં હોવાથી ભાવાર્થ લખવાની જરૂર જેવું નથી તોપણ અંદરની હકીકત ગુરૂ પાસે રહીને સમાધિ કરવાની હોવાથી ગેરસમજ ન થાય તે હેતુથી ભાવાર્થ લખવાની જરૂર પડી છે. જે વાત આ ભાવાર્થમાં ન સમજાય તે વાત દીખાયામાં અને ભક્તિશૃંગારરસની ગરબીઓના ઉર્દુ વિવેચનમાં જોવાથી સમજવામાં આવશે.) ૧ આ જ્ઞાનની કીણી છુપી વાતો^૧ ચાલે છે માટે જેને સાંમળવાની ઈચ્છા હોય તે આવે અને એકબ્રહ્મનો આનંદ પામે. ૨ આ જ્ઞાની પુરૂષની વાત છે, હુંપણું કાંઈ કામ નથી, આ મહાસુનનો^૨ દરિયો છે માટે જેની ઈચ્છા હોય તેણે હુબકી ખાવી. ૩ સમાધિના^૩ વખતમાં સુરતીને બહાર જવા દેવી નહીં અને આરે તરફથી સુરતીને બહારથી અંદર ખેંચીને પોતાનામાં સમાવી દેવી. ૪ હે પ્રેમી જનો! જે પરમેશ્વરને મળવાનો આનંદ^૪ લેવો હોય તો આપ આપને ભૂલી જઈને જોશો તો એકસો પરમાત્મા જણાશે. ૫ તું ઉપર ચઢવાની^૫ અને નીચે ઉતરવાની^૬ સહેલ કરવાનો ધ્યાની છે પરંતુ તેના કરતાં બેજહાત થવું અર્થાત્ કામ દેકાણા વગરના થવું એટલે મહાસુન થવું એ ઘણું સાદું^૭ છે. ૬ જેણે “કનાશી શેખ” મેળવવું હોય અર્થાત્ ગુરૂનું ધ્યાન કરી ગુરૂસ્વરૂપમાં મળી જવું હોય તેણે ગુરૂનું ધ્યાન ધરવું જોઈએ. ૭ જે પરમેશ્વરની પાસે જવાની ઈચ્છા હોય તો ખુદને એટલે પોતાને ભૂલી જઈને ખુદનું એટલે પરમેશ્વરનું ધ્યાન ધરવું અને તેમાંજ મન લગાડી દેવું.

૮ જો પરમેશ્વરને શોધવો હોય તો હુંપણના વહેમને મૂકી, દઈને તું-
 તારામાં તપાસ કર. ૯ તારામાં પરમાત્મા છે અને તું પરમાત્મામાં છે
 અને હું પરમેશ્વર^૮ હું એવો તું દાવો કર અર્થાત્ એવું સમજ, અને
 પરમેશ્વરને મળી પ્રેમરસ પી. ૧૦ તુંજ છાનો ખમ્મનો હતો, તુંજ
 પરમેશ્વર હતો અને એક^૯ પણ તુંજ હતો, પણ તે ભેદ^{૧૦} ઘણો
 ધ્રુવો છે માટે જેની ઈચ્છા હોય તેણે હ્રુપાવી રાખવો જોઈએ (અર્થાત્
 આ ઉંડા ભેદની વાતો વ્યવહારના રીત રીવાજ અને રસ્તાથી ઉલટી
 હોવાથી અણસમજી માણસને નાસ્તિકપણા જેવી લાગે છે માટે તેવા
 માણસો આગળ હ્રુપી રાખવી જોઈએ.) ૧૧ “તું અહમદું વર છે,
 અને તુંજ સૃષ્ટિની^{૧૨} શરૂઆત^{૧૧} છે અને તું એકજ છે” એવું
 ધ્યાન ધર. ૧૨ તું જીવ છે, તું મન છે, અને તું મનુષ્યનું શરીર
 છે, માટે બીજાપણનો^{૧૩} પડો દૂર કરી નાખ. ૧૩ એક દ્વિતીયારૂપી
 મોડાથી તું ગેન છે અર્થાત્ બીજો છે અને જો તે મોડુ કાઢી નાખ-
 વામાં આવે તો એન છે અર્થાત્ એક પોતેજ છે (એન અને ગેન
 માટે સંપૂર્ણ ખુલાસાવાર ટીકા ૧૯૪ મા પાને આપવામાં આવી છે તે
 વાંચવાથી સ્પષ્ટ સમજશે.) ૧૪ હે મન! તને ગુરૂની સમજાવેલી
 આ વાતોનો પતો મળે તો બ્યારથી તું ‘ધ્યાનમાં એસે ત્યારથી શરૂ-
 આતથી નિવૃત્તિ અને શાન્તિથી એસ. ૧૫ પછી સાવધ બનીને જોઈ
 અને ભ્રમણાએને બંધ કરી દે અને પાંચ ઇન્દ્રિયોને વશ કરીને તું
 તારી જાતને જીવી જા. ૧૬ પછી ગુરૂના સ્વરૂપમાં મળી જઈ પોતા-
 પાછું મટાડી દઈ પોતાની સુરતીને કપાળમાં (મેહેમુદા=કપાળ, સિદ્ધની
 જગો.) જોડી દેવી. ૧૭ તે જગોએ તું સુત થઈ જઈશ; આ પહેલી
 સુતસ્થિતિ છે પરંતુ તે જગોએ અનહદના^{૧૪} વાળના નાદમાં તું
 અટકી જઈશ નહીં. ૧૮ ત્યાંથી આગળ જતાં તું મહા સુતમાં જઈશ;
 ત્યાં મહા અંધારૂં^{૧૫} છે ત્યાંથી પણ પાર ઉતરી આગળ જવું.
 ૧૯ ત્યાં આગળ એક કહણ પૂલની ધાંટી છે અને ત્યાં આગળ એક
 મેદાન આવે છે, ત્યાંનો તમાસો તારા જોવામાં આવશે. ૨૦ ત્યાંથી
 તારા ગુરૂની છબી સાથે આગળ જઈશ તો તું. મહંમદ સાહેબની

સભામાં જઈશ. ૨૧ ત્યાં સ્વર્ગ પણ દેખાશે, અને દેવતાઓના તમાસા પણ જણાશે, પણ તે કેકાણે કોઈ ઉપર તારું મન લગાડીશ નહીં. ૨૨ ત્યાંથી મહામદ સાહેબની સાથે તું અરશ ઉપર જઈશ અને ત્યાંથી પણ આગળ જવું. ૨૩ ત્યાં પછી પરબ્રહ્મના પ્રકાશની જળહળજ્યોત નજરે પડશે. તેથી તારા મનમાં હેબક લાગશે, પણ ત્યાં તારા મનને જરા પણ ડરાવીશ નહીં. ૨૪ ત્યાં તને પરબ્રહ્મ પરમાત્માનું દર્શન થશે અને તારો હેતુ ખર આવશે; પરમેશ્વરને મળવાનો આ સીધો રસ્તો છે. ૨૫ હે અનવર ! તું આ દુનિયામાં શા માટે ફસાઈ રહ્યો છે ? દુનિયાથી જલ્દી^૧ અલગ થા અને એજ માર્ગમાં થઈને તું તારા દિલને પરમેશ્વર પાસે લઈ જા.

ગઝલ ૧૮.

હે મગર મીલતા નહીં.^૧

મેરે દિલમે^૨ દિલકા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં,
અશમુંમે^૩ ઉસકા નજારા^૪ હે મગર મીલતા નહીં. ૧
હુંડતા પ્રીરતા હું ઉસકો દર ખ દર^૫ ઝોર ફુ^૬ ખ ફુ,
હર જગા વોહ આશકારા^૭ હે મગર મીલતા નહીં. ૨
અય રકીબો^૮ ગર ખખર હોવે તો લીલાહ દો જવાબ,
મેરે ઘરમે^૯ મેરા ખ્યારા હે મગર મીલતા નહીં. ૩
શેખ હુંકે હે હરમમે^{૧૦} ઝોર ખીરેહમન^{૧૧} દેરમે,^{૧૨}

૧ આ અને આ પછીની ગઝલોના અર્થ કઠણ નહીં હોવાથી ભાવાર્થ આપવામાં આવ્યા નથી. આ ગઝલમાં આત્મા એજ પરમાત્મા પરમેશ્વર છે અને તેજ આ શરીરમાં છે પણ જ્ઞાનચક્ષુ વિના દેખાતો નથી એવી મતલબ સમજવી છે. ૨ નજારા = દૃષ્ટિ. ૩ દર = દાર. ૪ ફુ = ગડી. ૫ આશકારા = ભહેર. ૬ રકીબ = પાસે રહેનાર. ૭ હરમ = મસ્જિદ. ૮ ખીરેહમન = આહાણ. ૯ દેર = દેર.

હર જગા ઉસકા પુકારા હે મગર મીલતા નહીં. ૪
 મેં પડા ઝખમી તડકતા હું ફીરાકે^૧ ચારમેં,
 તીર મીઝગાં^૨ ઉસને મારા હે મગર મીલતા નહીં. ૫
 મેરે અંદર વોહી ખેલે ચોર ખીલાવે મુજકો વોહ,
 ઘરમેં દુલહનકા દુલારા હે મગર મીલતા નહીં. ૬
 ક્યા કરે કુછ બસ^૩ નહીં અનંવર ચહાં લાચાર હે,
 બરમઝ વોહ દિલબર હમારા હે મગર મીલતા નહીં. ૭

ગઝલ ૧૯.

મુજકો ફલાકર છોડ દીયા.^૫

કર અશવા સનમને નેનનમેં ચોર મુજકો ફલાકર છોડ દીયા,
 રૂખ^૬ ઉસને બતાકર પરદેમેં ચોર દિલકો જલાકર છોડ દીયા. ૧
 અબ ઈશકકી આગ લગી હે મુજે જલતા હે જગર તપતા હે બદન;
 ચોર અશક^૭ હે ખડેતે ચશમુંસેં ચે આગ લગાકર છોડ દીયા. ૨
 હે ચારને ધુંધટ મોંહપે લીયા ચોર દિલકો ઈરાદા હે દેખનકા,
 ફીર સખ્ર^૮ તો હો કીસ તરેહ લલા જબ દિલકો મીલાકર છોડદીયા. ૩
 ચા કુર્બમેં^૯ ઉસકે મુજકો દખલ અબ હીજમેં ફીરતા હું મારા^{૧૦},
 મેહબુબને મુજકો ઉલકતસેં નઝદીક ખુલાકર છોડ દીયા. ૪
 અબ કરકે ઝખમી દિલ મુજકો ચોર છોડા તડકતા કુરકતમેં,^{૧૧}
 અનંવરકો શરાબે ઈશકસેં અબ એક લમ ખીલાકર છોડ દીયા. ૫

૧ ફીરાક=ભ્રુદાઈ. ૨ મીઝગાં=પાંપણ. ૩ બસ=ઉપાય. ૪ બર=અગલ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યેનો પ્રેમી ભક્તનો અતિ મોહ અને પ્રેમ બતાવ્યો છે. ૬ રૂખ=મોં. ૭ અશક=આંસુ. ૮ સખ્ર=સંતોષ. ૯ કુર્બ=નજદીકી, પાસે રહેલું તે. ૧૦ મારા=મરેલો. ૧૧ કુરકત=ભ્રુદાઈ.

ગઝલ ૨૦.

હિલકો જલા દીયા.^૧

- જલવા દીખાકે ચારને દિલકો જલા દીયા,
 દુનિયાકા જો મઆ થા વોહ સારા છુડા દીયા. ૧
- અળ બેકલી^૨ હે દિલકો નહીં ચેન એક ઘડી,
 મુંહકો દીખાકે નાઝસેં અપને છુપા દીયા. ૨
- અળ સપ્ત કીસ તરેહસેં કરું નાર^૩ હીજમેં ?
 સો દર્દ સરપે ડાલકે મુજકો ફલા દીયા. ૩
- દિલ નકદ^૪ થા સો લે ગયા એક આનમેં^૫ વોહ ચાર,
 ચોર બેકસીમેં^૬ મુજકો સનમને ફસા દીયા. ૪
- અળ કયા કરું ઇલાજ મેં લાચાર હું અંચ ચાર ?
 અનવરકે દિલકો ઇસ્કમેં તુને ડુગા દીયા. ૫

ગઝલ ૨૧.

હે યા નહીં હે.^૭

- તું હર શેમેં^૮ અયાં^૯ હે યા નહીં હે,
 તું અહર ચોર નીહાં^{૧૦} હે યા નહીં હે ! ૧
- તેશ જલવા હે હર ઝરાંમેં^{૧૧} અહર,
 તું હર જા હર ઝમાં^{૧૨} હે યા નહીં હે ! ૨
- તુને વેહદતસેં^{૧૩} કસરત^{૧૪} કર દીખાઈ,

૧ આ ગઝલમાં ભક્ત પુરુષનો પરમેશ્વર પત્યેનો અતિ પ્રેમભાવ અને
 મોહ જણાવ્યો છે. ૨ બેકલી=બેચેની. ૩ નાર=આગ. ૪ નકદ=રોહડ.
 ૫ આન=પળ. ૬ બેકસી=લાચારી. ૭ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રા-
 ર્થના કરી છે. ૮ શે=વસ્તુ. ૯ અયાં=બહાર. ૧૦ નીહાં=છાનો.
 ૧૧ ઝરાં=ઝીણાં રજકણ. ૧૨ ઝમાં (ઝમાન)=વખત. ૧૩ વેહદત=એક
 બ્રહ્મ. ૧૪ કસરત=સંસારની લીલા.

યે તેરા દાસ્તાં ^૧ હે યા નહીં હે !	૩
તને સુરદેકો તુને આકર જીલાયા,	
તું યે તન ધીચ જાં ^૨ હે યા નહીં હે ?	૪
ખનાયા તુને આદમકો ખલીફા, ^૩	
લલા ચેહ તેરી શાં ^૪ હે યા નહીં હે !	૫
મહંમદકો નખી તુને કરકે લેખ,	
કીદમકા ^૫ નૂર વહાં હે યા નહીં હે !	૬
તુજે મનસુર ^૬ જોલા કે “અનલહક”	
યે રમ્ઝે ^૭ આશકાં હે યા નહીં હે !	૭
હુખેગા કબ તલક નઝરુંસે મેરી ?	
મેરે દિલમેં તું હાં હે યા નહીં હે !	૮
લલા કહે તો સહી અનવરકો અચ જાં,	
તુંહી અનવર મીયાં હે યા નહીં હે !	૯

ગઝલ ૨૨.

દિલદે માહર હો.^૯

સાનું^{૧૦} હર શેદે વીંચે અહર હો, તુમે હર હર દિલદે માહર હો.
 તુમલાહુત^{૧૦} હો તુમજખરત^{૧૧} હો, તુમમલકુત^{૧૨} હો તુમનાસુત^{૧૩} હો.
 તુમહુ^{૧૪} હો આર તુમેહાહુત^{૧૫} હો, હરશોકલે શખીસે^{૧૬} તાહર^{૧૭} હો. ૧

૧ દાસ્તાં = વાતો. ૨ જાં (જાન) = જીવ. ૩ ખલીફા = તખ્ત ઉપર બેસનાર, તખ્તનાશીન. ૪ શાં (શાન) = લાયકી. ૫ કીદમ = આદિ, શરૂઆત. ૬ મનસુર = એલીઆનું નામ. ૭ રમ્ઝ = મર્મ. ૮ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને સાકારરૂપે ગણી તારીફ કરી છે. એલી પંજાબીને મળતી છે. ૯ સાનું = મને. ૧૦ લાહુત = ધ્યાનમાં તદ્દીન થયેલો. ૧૧ જખરત = ધ્યાની. ૧૨ મલકુત = ભક્ત. ૧૩ નાસુત = સંસારી. ૧૪ હુ = એકબ્રહ્મ, પરમેશ્વર. ૧૫ હાહુત = નિરાકાર. ૧૬ શખી = ચિત્ર, છબી, આકાર. ૧૭ તાહર = પવિત્ર.

તુમ એહમદ હો તુમ આદમ હો, તુમ મૌલા હો તુમ ખાદમ હો,
તુમ ફક્ર હસમ^૧ હો ઓર દમ હો, હર વેહમ શુમાસે બાહર હો. ૨
તુમ આરફ હો તુમ આશંક હો, તુમ ફાઝલ^૨ હો તુમ સાદક^૩ હો,
તુમ મેરે દિલદે હાદક^૪ હો, તુમ હર શેદે વીચ કાદર^૫ હો. ૩
તુમ બાગ બને તુમ માલી હો, તુમ ફુલ શુલાખી આલી^૬ હો,
તુમ ઝરદી^૭ હો તુમ લાલી હો, તુમ ફદકદે^૮ ઉપર અખતર^૯ હો. ૪
તુમ કુમરી^{૧૦} હો તુમ બુલબુલ હો, તુમ શુલશન હો ઓર તુમ શુલ^{૧૧} હો.
તુમ સોસન હો તુમ સુબુલ હો, હર બાગો ચમનદે સાયર^{૧૨} હો. ૫
તુમ આજીઝ હો તુમ અકબર હો, તુમ આલા હો તુમ અનવર^{૧૩} હો,
તુમ તાજ ફુલાહ^{૧૪} ઓર અફસર હો, હમ પીંજશહે તુમ તાયર^{૧૫} હો.

ગઝલ ૨૩.

સામને મેરે અય યાર આ.^{૧૬}

નાજો અદાસે સામને મેરે અય યાર આ,
પરદેમેં કયું છુપા હે દીબા સુંહકો બહાર આ. ૧
મેં હું ફીલ જમાલપે^{૧૭} તેરે અય માહલીકા,^{૧૮}
સો બાર સરકો કરતા હું તુજ પર નિસાર આ. ૨
દેખું ન તુજ સિવા મેં કીસી ગેરદેં કલી,
નઝર^{૧૯} મેં હર ઘડી તું મેરે બાર બાર આ. ૩

૧ હસમ = શરીર. ૨ ફાઝલ = મહાજ્ઞાની. ૩ સાદક = સત્ય. ૪ હાદક =
વેધ, હકીમ. ૫ કાદર = કરવાને સક્તિમાન. ૬ આલી = સુંદર. ૭ ઝરદી =
પાંગો રંગ. ૮ ફદક = આકાશ. ૯ અખતર = તારા. ૧૦ કુમરી = હોલો પક્ષી.
૧૧ શુલ = ફૂલ. ૧૨ સાયર = દેખવાવાળો, ફરવાવાળો. ૧૩ અનવર = ઘણા
સોજવાળો. ૧૪ ફુલાહ = યોધી. ૧૫ તાયર = પંખી, પાંજરામાં રહેતાર.
૧૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને બેરીશા એટલે દાદી વગરના યુગ્મસુરત છોક-
રાની ઉપમા આપી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે. ૧૭ જમાલ = સુંદર વહેર.
૧૮ માહલીકા = ચંદ્ર જેવી દાંતિવાળો.

કુરકતમેં તેરી ચેન નહીં મુજકો એકદમ,
 આર ગમકા^૧ છા રહા હે યે દિલ પર ગુબાર^૨ આ. ૪
 ખ્યારે યે તેરે અળરૂકે અખમીકો ખ્યારસે,
 મીલકર ગલેસેં યુગસા કર લે ખ્યાર આ. ૫
 પરદા ઉઠા દે મુંહસેં શર્મ રખકે તાકમેં,
 હસતા લટકતા ખેલતા મેરે દવાર આ. ૬
 અનવરકે મુર્ગ^૩ દિલકો નઝારેકે^૪ તીરસેં,
 લેકર કમાન અળરૂકી કર લે શિકાર આ. ૭

ગઝલ ૨૪.

જલવા દીખાયા ચારને.^૫

જલવા દીખાયા ચારને મુજકો મુપનમેં આ,
 આર કરકે અશવા લોટ ગયા અન્જોમનમેં^૬ આ. ૧
 અળ ચેન નહીં હે મુજકો કહું ઉસકા કયા ઈલાજ ?
 દિલ ફસ ગયા હે મેરા પીયાકી લગનમેં આ. ૨
 દેખા હે મેને જળસેં રફીબો જમાલે ચાર,
 આતશ લગી હે ઈશકી અળ તન બદનમેં આ. ૩
 નાજો અદા બતાકે દીવાના કીયા મુજે,
 દિલકો હુબા દીયા મેરે આહે^૭ ઝકનમેં^૮ આ. ૪
 સો સો અદા બતાકે યે અનવરકો ખ્યારસેં,
 આખર કીયા મુકામ હે મેરે નયનમેં આ. ૫

૧ ગમ=વિંતા. ૨ ગુબાર=રજ, ગરદ. ૩ મુર્ગ=પંખી, મનરૂપી પંખી. ૪ નઝારા=આંખનાં આળા. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને યુગસુરત છોડેરો કહીને પ્રેમલાવ બતાવ્યા છે. ૬ અન્જોમન=સલા. ૭ આહે=ખાડ, કાપો. ૮ ઝકન=હૃદયથી, દાઢી (વાળ નહીં).

ગઝલ ૨૫.

સુનો તો સહી.^૧

- અમારી અંજ હે અય મહેરબાં સુનો તો સહી,
ખફા કયું હો ગયે હમસેં મીયાં સુનો તો સહી? ૧
- કસુર કયા હુઈ હમસેં ખતા દો અય ખ્યારે ?
તુમારે ઇશ્કમેં હે નીમનં^૨ સુનો તો સહી. ૨
- દીવાના બનકે હો મજનુ સીકત તુમારે લીયે,
ફીરે હે કુચે વ ગલીયે^૩ કહાં સુનો તો સહી. ૩
- હે ફીરતે મીસલે બગોલેકે^૪ ફરતો^૫ જંગલમેં,
ઉડાતે ખાકકે બેખાનમાં^૬ સુનો તો સહી. ૪
- તુમારી આહમેં હમ અપની જાન દેતે હે,
હમારા ઇશ્ક હે સખમેં અયાં^૭ સુનો તો સહી. ૫
- લખુંપે આહ હે જોર દિલમેં લગ લીજરતક,
ગીરેબાં આક^૮ હે મીસલે કતાં^૯ સુનો તો સહી. ૬
- દીખાતે કયું હો ચે આશકકે અખરુએ ખમદાર,^{૧૦}
ચેહ ફીસકે વાસતે ખેંચી કમાં સુનો તો સહી? ૭
- નઝારા સુર્મગી^{૧૧} આંખુંસેં મત કરો સાહેબ,
જુગરમેં લગતે હે તીરો સના^{૧૨} સુનો તો સહી. ૮
- ખ્યારે રહેમ કરો અબ તો હમ ગરીબું પર,
ફીદા હે તુમપે ચે અનવરકી જાં સુનો તો સહી. ૯

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના દરવામાં આવી છે. ૨ નીમનં=અધમુખા. ૩ બગોલે=વંટાળીઓ. ૪ ફરતો=જંગલ. ૫ બેખાન=ધરબાર રહિત. ૬ અયાં=નાહેર. ૭ આક=ફરેલાં. ૮ કતાં=નળી જેવું કપડું. ૯ ખમદાર=વક્તા, વાંકાપણું. ૧૦ સુર્મગી=કાજળ નાખેલી. ૧૧ સના=ખરબી.

ગઝલ ૨૬.

જરા ખુદાકે લીયે.^૧

નીકાળ^૨ મુંહસેં ઉઠા લો જરા ખુદાકે લીયે,
યે ગેસુ મુંહયે ન ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧

ખુદાકે વાસ્તે આશકકો અપને મરતે દમ,
જમાલ અપના દીખા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૨

તુમારે હીજમેં મરતા હે હોકે ઝખમી દિલ,
ગલેસેં અપને લગા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૩

જલાને આશકે બેદિલકો ચાર પરદેમેં,
ન મુંહકો અપને છુપા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૪

તડપતા આશકે ખીસ્મીલ^૩ હે હર્દ કુરકતમેં,
તુમ આકે ઇસકો જુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૫

દો બોસેં^૪ દેકે કરો ખુશ તુમારે આશકકો,
લલા તુમ ઉસકી દુઆ લો જરા ખુદાકે લીયે. ૬

છુપાયા મુખકો બાલુમેં તુમને કીસકે લીયે ?
અખરસેં માહકો^૫ નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૭

તુમારે નાવકે^૬ મીઝગાંને દિલકો છેદ દીયા,
ન તીર અશવેકે ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૮

તુમારે કુચેમેં આશક હે કીરતા સરગરદાં,^૭
તુમ અપને પાસ ખુલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૯

બાહાર હે યે જવાનીકી આર દીન આરે,
લો દિલકે ચાવો^૮ નીકાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૨ નીકાળ = ફક્ત મોં ઉપર ટાંકવાનો ખુરખો. ૩ ખીસ્મીલ = અધમુવો. ૪ બોસા = ચુંબન. ૫ માહ = ચંદ્ર. ૬ નાવક = તીર. ૭ સરગરદાં = ગાંડો, જોલાન. ૮ ચાવો = ચિચારો, મનમુખા.

- શરાબે વરલકે દો જામ પીકે પરદેમે,
મહોબત અપની જતાલો^૧ જરા ખુદાકે લીયે. ૧૧
- દુઈકો^૨ દુર કરો ઓર હોકે તુમ એક દિલ,
શબે^૩ વરલકી મઝા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૨
- લગાકે સીનેસે^૪ સીના લખુંયે રખકે લખ,
ગલેમે^૫ હાથુંકો ડાલો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૩
- તુમારી એક નઝર પર હે ખીકતા યે આશક,
શુલામ અપના ખના લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૪
- મીલો તુમ આશકે અનવરસે^૬ આકે અય દિલખર,
યા જલ્દો ઈસકો મીલા લો જરા ખુદાકે લીયે. ૧૫

ગઝલ ૨૭.

મુજકો હે કામ ખુદાસે.^૧

- મુજકો હે કામ ખુદાસે^૧ વ નખીસે^૨ હે કામ,
ઓરસે^૩ કામ નહીં ફીર ક્યા કીસીકા હું નામ? ૧
- ઈશક રખતા હું છુપા દિલમે^૪ નખીકા મેરે,
ઉનસે^૫ રહેતા હું ખુશી લોકુંમે^૬ હોકર ખદનામ. ૨
- રૂઠ દુનિયાસે^૭ મનાયા મેં પીયાકો મેરે,
અખ મુજે કુછ લી કહે કોઈ કોયા સખકો સલામ. ૩
- મેં ગરઝ રખતા હું ઉસકી હે ઉસે મુજસે^૮ કામ,
વોહ મેરા મૈલા હે મેં ખંદા હું ઉસકા ખેદામ.^૯ ૪
- દેખ અનવર તું કલી ખ્યારે નખીકો મત ભુલ,
ઉસસે^{૧૦} હી હોવેગા આખરકો તેરા ખેર^{૧૧} અંજામ.^{૧૨} ૫

૧ જતાલો = બહાર કરો. ૨ દુઈ = બે, હું અને તું. ૩ શબે = રાત.
૪ આ ગઝલમાં કાકતનો પ્રેમભાવ જણાવ્યો છે. ૫ ખેદામ = મક્કત. ૬ ખેર =
સારી. ૭ અંજામ = આખર ગતિ.

ગઝલ ૨૮.

અળ હમે લાચાર કીયે.^૧

- હીજને તેરે સનમ અળ હમે લાચાર કીયે,
તપશે દિલને અળ તરહકે ખીમાર કીયે. ૧
- અળ મસીહાસે હમારા નહીં હોનેકા ઈલાજ,
ઈશકે મર્ઝને^૨ ખસ હમકો ગીરફતાર^૩ કીયે. ૨
- તેરે ગમ્ઝેને^૪ સનમ હમકો કીયે ફીવાને,
વેહશતે^૫ દિલને ગીરેખાંકે જુદે તાર કીયે. ૩
- તીર મીઝગાંને કીયા સીનેમે આઠરકે મુકામ,
તેગ અળઝને કલેજે કે ઉપર વાર^૬ કીયે. ૪
- ખસ તકપતે હે ગમે હીજમે હમ અય દિલખર!
ન કલી તુને ઈસ અનવરકે ઉપર ચાર કીયે. ૫

ગઝલ ૨૯.

અળાયળ શીકલ હે.^૭

- અળાયળ શીકલ હે ઉસ ચાહલીકાકી,
કરૂં તારીફ કયા ઉસકી અદાકી? ૧
- મેં એકદમ દેખકર ઉસકા કરશમા,^૮
ખઝવકે^૯ ઈશક નં અપની ફીદા કી. ૨
- લીયા થા મીમકા ઘુંઘટ વલેકીન,
નઝર આઈ મુજે સુરત ખુદાકી. ૩
- બહો એસા કર ગયા અશવા નયનકા,

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરને જીવસુરત છાંડશે કહી તારીફ કરી છે.
૨ મર્ઝ=રોગ. ૩ ગીરફતાર=કેદી, બંધીવાન. ૪ ગમ્ઝા=ચાળા. ૫ વેહ-
શત=ગણરાટ. ૬ વાર=ધા. ૭ આ ગઝલમાં ઈશ્વરભક્તિ કરવામાં આવી
છે. ૮ કરશમા=ચમત્કાર. ૯ ખઝવકે=મેમના આવેશ સાથે.

મીઝેકે તીરને આ દિલમેં બા કી.	૪
જુલ્ફ નાગન થી મેરે દિલકો હસ ગઈ,	
ચડી હે લેહેર ઉસ કાલી બલાકી.	૫
કટ્ટે કયા ગમમેં ઉસકે અય અઝીઝો ?	
જીગરકા ખુન મેં અપની ગીઝા કી.	૬
તડપતા હું સદા ખીસ્મીલકે માનદ,	
નઝર આતી નહીં ચુરત શીફાકી. ^૧	૭
મરીઝે ^૨ ઇશક હું ઉઠો તળીયો !	
નહીં હરગીઝ મુજે ખ્યાહશ દવાકી.	૮
મીલુંગા યારસેં દિલ શાદ ^૩ અનવર,	
ચેહી હાંસલ હે મેરે સુદઆકી. ^૪	૯

ગઝલ ૩૦.

કલી કર કરમ કલી કર કરમ.^૫

તેરે જામ વસલકા અય સનમ, બડા દિલ ઉપર મેરે હે અઝમ,^૬
 કલી કર કરમ કલી કર કરમ, કલી કર કરમ કલી કર કરમ. ૧
 મેં હું સીદક^૭ દિલસેં સુતી^૮ તેરા, ન જલા તું હીજમેં દિલ મેરા,
 અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ, અરે બેરહમ. ૨
 તેરી તેગ અખરૂ મેં ખા ચુકા, બંહો અલી તલક મેરે જીઅરકા,
 ન મીલા અખમ ન મીલા અખમ, ન મીલા અખમ ન મીલા અખમ. ૩
 તુને કતલ કર મુજે અય સનમ, રખા નીમજાં નહીં તુજકો ગમ,
 ચે બડા જુલમ, ચે બડા જુલમ, ચે બડા જુલમ, ચે બડા જુલમ. ૪
 તેરે નાઝ ગરઝેને અય પરી, કીચે કતલ લાખું બ એક ઘડી,

૧ શીફા=તનદુરસ્તી. ૨ મરીઝ=ખીમાર, દર્દી. ૩ શાદ=ખુશ.

૪ સુદઆ=મતલબ. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૬ અઝમ=ઈશ્તિદો. ૭ સીદક=સાચો. ૮ સુતી=તાજેદાર.

હેયેક્યા સીતમ હેયેક્યા સીતમ, હેયેક્યા સીતમ હેયેક્યા સીતમ ? ૫
 મેરી કમનસીળીકા યે અસર, કે વીસાલકા કલી લોહ પર,
 ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ, ન ચલા કલમ ન ચલા કલમ. ૬
 લે ખ્યાલા હાથ શરાણકા, મેરે ખેલુંમે^૧ આકે બેક જા,
 કલી એકદમ કલી એકદમ, કલી એકદમ કલી એકદમ. ૭
 મેરે લાશે અખમીપે કર નગર, જરા ચલકે કાતીલ તું આ ઇધર,
 ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ, ભલા દો કદમ ભલા દો કદમ. ૮
 જરા લેકે લાશેકો ગોદમે, દે દો બોશે ઇશકસેં ખ્યારસેં,
 એતા કર રહમ એતા કર રહમ, એતા કર રહમ એતા કર રહમ. ૯
 શબોરોઝ કુરકતે ચારમેં, બહો હળીળ^૨ ગુલરૂકે^૩ ખ્યારમેં,
 કીયે અશ્મનમ^૪ કીયે અશ્મનમ; કીયે અશ્મનમ કીયે અશ્મનમ. ૧૦
 હો સનમકા રામ^૫ યે ઇશકસેં, જપી માલા અનવર દિલસેં મેં,
 નહીં મુજકોગમ નહીં મુજકોગમ, નહીં મુજકોગમ નહીં મુજકોગમ.

ગઝલ ૩૧.

આહ કોઈ ક્યા જાને !^૧

રંજ^૭ બાતનકા^૮ મેરે આહ કોઈ ક્યા જાને !

ક્યા ગુઝરતી હે મેરા હાલ દિલ ખુદા જાને ! ૧

યા ખુદા જાને મેરા દર્દ યા રસુલે ખુદા,

યા શહનશાહ મેરા પીર રહેનુમા જાને. ૨

મેં તો આશક હું દિલોનંસેં રસુલદ્વાહકા;

કોઈ કુછ જાને મુજે નેક યા ખુરા જાને. ૩

કીસકી પરવા હી નહીં અબ તો જહાંસેં મુજકો,

૧ ખેલુંમેં = પડખે. ૨ હળીળ = મિત્ર, દોસ્ત. ૩ ગુલરૂકે = ફૂલ જેવા મુખવાળો. ૪ અશ્મનમ = આસુવાળો. ૫ રામ = તાબેદાર. ૬ આ ગઝલ પ્રેમસ્વરૂપ સમન્વે છે. ૭ રંજ = દુઃખ. ૮ બાતન = અંતર.

મેં ઉસે બાતું યા' મુઝકો નહો / દિલરૂપા' બાને. ૪
 ધરકકે દરકી દલગરૂતમેં હું હુકીલો બહાર
 યે ગઝમ નહો હું કે અનખરે પુકલી ખા બાને. ૫

ગઝલ ૩૨.

હુએ આશકે તુમારે હમ.^૨

હુએ આશકે તુમારે હમ ન દેખા તુમને ઉલ્કતસે,^૩
 ગીરેખાં ચાકકર સહેરામેં^૪ ના બેઠેંગે હસરતસે.^૫ ૧
 યહાં બેતાબ દિલ હેગા વહાં તુમકો નહીં પરવાહ,
 હમેં અફસોસ આતા હે મીયાં એસી મહોબતસે. ૨
 દિલે ધાયલ તુમારે ધરકમેં બેતાબ હે બાનાં^૬ !
 ખખર તુમકો નહીં ખ્યારે હમારે દહોં મેહનતસે. ૩
 તુમારે ધરકમેં મજનુ^૭ સીક્ત શીરતે હે દીવાને,
 નહીં મતલબ હમેં દુનીયાકી ઇજાત ઓર બીલ્લતસે. ૪
 તકપતે હેં મીસાલે નીમ ખીસ્મીલ દર્દ ફુરકતમેં,^૮
 યે આશકકી તરફ અપને જરા દેખો શફક્તસે.^૯ ૫
 દિલે આશકકો નાહકે કયું જલાતે હો જુદાઈમેં ?
 પીલા દો અબ શરાબે વસ્લકા એક નામ મીત્રતસે.^{૧૦} ૬
 બને જબસેં તુમારે ધરકમેં સરસાર^{૧૧} દીવાને,
 કીનારા કશ હુએ દુનીયાકે મઝહબ^{૧૨} ઓર મીલ્લતસે.^{૧૩} ૭

૧ દિલરૂપા = મનને ખેંચનાર. ૨ આ ગઝલમાં પથ્યાત્તાપ સાથે પ્રેમ-
 સ્વરૂપ બતાવ્યું છે. ૩ ઉલ્કત = એહ. ૪ સહેરા = બંગલ. ૫ હસરત = પથ્યા-
 ત્તાપ. ૬ બાનાં = પરમેશ્વર. ૭ મજનુ = આરળના મુલકમાં મજનુ નામનો
 દિવાનો આશક થઈ ગયો છે તે, દિવાનો. ૮ ફુરકત = જુદાઈ. ૯ શફક્ત =
 મહેરબાની. ૧૦ મીત્રત = આગ્રહ. ૧૧ સરસાર = તદન. ૧૨ મઝહબ = ધ-
 ર્મના પંથ. ૧૩ મીલ્લત = વ્યવહાર.

ઇશકમેં દર બ દર શીરતે હેં અબ તો બનકે સોદાઈ,
 નહીં પરવા નસીહતકી ન ગમ હેગા મલામતસે.^૧ ૮
 કહેં કયા કયા હમારે સરપે ને આફત ગુઝરતી હે,
 કલી નાલાં^૨ કલી પેચાં^૩ કલી રોતે હેં કુરકતસે. ૯
 હાઝાં સખતીયેં સેહેતે હેં લેકીન સર ઝુકાતે હેં,
 મહોબતમેં ખ્યારેકી ન મુંહ ફેરા મુશક્કતસે. ૧૦
 જહાંકે રંને મેહેનતસેં તુમેં કયા ગમ હે અય અનવર !
 ઇશકમેં દે દીયા સરકો લો અબ છુટે મુસીબતસેં. ૧૧

ગઝલ ૩૩.

મેં નમાઝી હું.^૪

મુસલમાં હું ખુદાકો જાનતા હું મેં નમાઝી હું,
 મહંમદ મુસતુફાકા ઉમતી હું ઓર હુજાઝી હું. ૧
 જહાદે^૫ નફ્સ અમ્મારેસેં ઓકદમ મુજકો કુરસદ નહીં,
 ગઝા^૬ અસગર^૭ હે કયા શેહ મેં ગઝા અકબરકા^૮ ગાઝી હું. ૨
 દીયા હું દિલકે કાબેમેં જમાલે^૯ ચારકો સીજદા,^{૧૦}
 ન મેં કુછ સીજદયે દીવારકા^{૧૧} કચ્ચા નમાઝી હું. ૩
 સીવા હક્કે નહીં કુછ જાનતા મેં બહરે વહદતમેં,
 હકીકતમેં જુદા હકસેં નહીં ગર મેં મીઝાઝી હું. ૪
 બ આહર ગર ગદા^{૧૨} બનકર મેં શીરતા હું ગલીકુંચે,
 વલે ખાતનમેં ને દેખા તો અકબર શાહ ગાઝી હું. ૫

૧ મલામત=કપકો. ૨ નાલાં=જહેર રૂદન. ૩ પેચાં=મનની મુંઝવણ.
 ૪ આ ગઝલ આત્મજ્ઞાન સંબંધી છે. ૫ જહાદ=લડાઈ. ૬ ગઝા=લડાઈ.
 ૭ અસગર=નાની, નજવી. ૮ અકબર=મોટી. ૯ જમાલ=રૂપ, કીર્તિ.
 ૧૦ સીજદા=નમસ્કાર. ૧૧ દીવાર=ભીંત. ૧૨ ગદા=ફીર.

મેં આશક હું મેં હું માશુક મેં હું ઇશક હર શેમે,
 મેં હું લટકા મેં ગમ્મા ન્યાઝ ઓર બેનયાઝી હું. ૬
 મેં અનવર હું મેં અકબર હું મેં અસગર હું મેં અબતર^૧ હું,
 ને કુછ દેખો સો સખ મેં હું રઝલ હું સરફરાઝી હું. ૭

ગઝલ ૩૪.

યે આશકારા દંડ.^૨

જહાંમેં કબસેં હુવા હે યે આશકારા^૩ દંડ,
 સઝા હે એક તો મુજરીમકો^૪ પ્રીર ન્યારા દંડ. ૧
 ખતા^૫ ક્યા હમસેં હુઈ યાર કહો ઉસકા સખખ,
 હમ તો હાજર હેં અગર તુમકો હો ગવારા^૬ દંડ. ૨
 હમસેં મુંહ ફેર લીયા ગેઝસેં મીલતે હો હમેશ,
 યે સઝા દી હે હમેં પ્રીર કરો દોખારા દંડ. ૩
 હમકો દુક દેખતે હી દુરસેં પુકારે રકીમ.^૭
 એકને બોલા સઝા દુસરા પુકારા દંડ. ૪
 કીયા ખરતફ હે કયું ગેઝકે કહેનેસેં હમેં,
 હમકો ખીઝમતમેં રખો કર લો તુમ હમારા દંડ. ૫
 હમકો મંજુર હે ને તુમને કીયા ખુબ કીયા,
 હમકો ખીઝમત હે પસંદ તુમકો હે ખ્યારા દંડ. ૬
 ઇશકમેં આપકે દીદારકે યે અનવરને,
 જાનો તન સોંપ દીયા તુમકો કરો સારા દંડ. ૭

૧. અબતર = પામર, તુચ્છ. ૨. આ ગઝલમાં બમણો દંડ. કરવામાં આવે છે તે માટે ઇશ્વર પ્રત્યે ઉદ્ધાર છે. આશકારા = નહેર, પ્રસિદ્ધ. ૪. મુજરીમ = ગુનેહગાર. ૫. ખતા = ક્ષુર, ગુનોહ. ૬. ગવારા = પસંદ. ૭. રકીમ = નજીક રહેવાવાળો.

ગઝલ ૩૫.

અળ આઈ ઠંડ.^૧

- લપટકે સોઇએ પલંગ પર સનમ અળ આઈ ઠંડ,
કોઈ દીનુંમે હમે દેતી હે દેખાઈ ઠંડ. ૧
- કરે તૈયાર છપર ખટકે પરદે સખજો સુખ,
લપટકે સોઇએ ગલેસે ન દે દેખાઈ ઠંડ. ૨
- કીયા કયા ઠંડને મજનુંકો બેશે જંગલમે,
અરખકે બરમે ને મજનુંને આજમાઈ ઠંડ. ૩
- હમે લી મોસમે સરમામે^૨ ગસ્ત^૩ હોતા હે,
સનમકે કુચેમે હર બાર હમને ખાઈ ઠંડ. ૪
- ને દેખા મસ્ત હમે ઠંડને સરે બાઝાર,
શરાબે ઇશકી મસ્તીસે ખુદ લભઈ ઠંડ. ૫
- ફીશાં^૪ હે આહ શરર^૫ ખારકા^૬ શોલા^૭ હરદમ,
હમારે મુંહસે હમે કુછ ન યાદ આઈ ઠંડ. ૬
- પડે હે ચારકે કુચેમે બેખબર ઉરીયાં,^૮
કયું દિલમે આશકે બીસ્મીલકે રાહ ન પાઈ ઠંડ. ૭
- કહાંકી ઠંડ કહાં ધુપકી ગરમી હમકો !
યહાં તો ઇશકી આતશને હે ભગાઈ ઠંડ. ૮
- જલે હે ઇશકી ગરમીસે દમ બ દમ અનવર,
ચેહ સોઝ^૯ દેખ તુઝે સેફકી^{૧૦} દુહાઈ^{૧૧} ઠંડ. ૯

૧ આ ગઝલમાં પ્રેમની આતશ આગળ ઠંડ નારા પામે છે તે સમ-
બળ્યું છે. ૨ સરમા = ઠંડ. ૩ ગસ્ત = ફરવું તે. ૪ ફીશાં = તનખા. ૫ શરર =
આગ. ૬ ખાર = વરસાવવાવાળો. ૭ શોલા = ભડકો. ૮ ઉરીયાં = નમ્ર.
૯ સોઝ = બળવાપણું. ૧૦ સેફ = ઠંડ. ૧૧ દુહાઈ = દવાઈ, આણું.

ગઝલ ૩૬.

આહ મુજસેં નહીં મીલો ?^૧

- આહ મુજસેં નહીં મીલો અખ એહમદે મુખતાર કયા ?
 ચું હી તરસાઓગે મુજકો અય મેરે સરકાર કયા ? ૧
- થા ગુઝર^૨ અબલ તો મેરા આપકે દરબારમેં,
 અખ તો મુજ પર હો ગયા બંધ આપકા દરબાર કયા ? ૨
- ખવાબમેં^૩ સુરત હીજાતે થે મુજે ખ્યારે કલી,
 અખ નહીં ખતલાઓગે ખ્યારે મુજે દિદાર કયા ? ૩
- કખ તલક તડપાઓગે મુજકો જુદાઈમેં મીયાં ?
 ચું હી મર જાવેગા જાની હીજકા ખીમાર કયા ? ૪
- કયું નહીં મીલતે હો અખ મુજસેં મેરે ખ્યારે પિયા ?
 કર હીયા હે દુર આશકકે તઈ એક ખાર કયા ? ૫
- લે ગયે દિલ મેરા ઝોર કરતે નહીં અખ મુજકો ખ્યાર,
 દિલ લગાકર ભુલ જાવે વોહ ભલા દિલદાર કયા ? ૬
- ઈશકકે ગમમેં તડપતા હે યે આશક લો ખખર,
 ગમ ગુસારી^૪ કી નહીં જીસને વોહ ફીર ગમખ્યાર^૫ કયા ? ૭
- લો ખખર આશકકી જલ્દી ઝોર કરો ઉસ પર કરમ,
 એસી ખેપરવાહી કયા હે ઝોર એસા ખ્યાર કયા ? ૮
- ગમ્ઝદેદી^૬ લો ખખર લીલ્લાહ જલ્દી દિલરૂખા,
 દિલ લગાકર છોડ દોગે ચુંહી ખવારો આર^૭ કયા ? ૯
- નામ માશુફકે હોતે હેં જહાંમેં મુસ્તહર,^૮
 પર તુમારા તો અજબ હે નાઝ ઝોર ઇસાર કયા ? ૧૦

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના દરવામાં આવી છે. ૨ ગુઝર = આવલું જવું. ૩ ખવાબ = સ્વપ્ન. ૪ ગુસારી = દુર કરવું તે. ૫ ગમખ્યાર = ખીજની ફિકર કરનાર, સંભાળ કરનાર. ૬ ગમ્ઝદા = ચિંતાવૃત્ત. ૭ આર = રોવાવાળો. ૮ મુસ્તહર = ભહેર.

- તે ગયે દિલ એક હી લમેહમેં ખતલાકર અહુર,
 બુદ્ધકે કુરખાન-ચેં ચો મુખડેકે બલહાર કયા ? ૧૧
- આકે મેરે ખવાળમેં તુમ એક બડે અંદાઝસેં,^૧
 માર ગયે દિલ પર મેરે તુમ અબરૂકી તલવાર કયા ? ૧૨
- અખમ તો એસા હી કરતે હેં મીયાં સદ આફરીન,
 પાર ના હો જાયે તો ફીર અખમ કયા ઝોર વાર^૨ કયા ? ૧૩
- અય મીયાં ચે તો મહોબતકે હેં સખ નાઝો ન્યાઝ,
 ઇશકકી ખાતે હેં એસી ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૪
- અશક અશમુંસેં બહેં ઝોર આહ લખ પર હો રવાં,
 આશકુંમેં ચે ન હો તો ઇશકકે આસાર^૩ કયા ? ૧૫
- મુજકો ખુશ આતી હેં જો એસી તડકકી હો ગઝલ,
 આશકુંકે સામને તો બેદરદ ગુફતાર^૪ કયા ? ૧૬
- આશકુંકો ગાહ કખઝો ગાહ હોતા બસ્ત હેં,
 કાયદા ચે હેં તો અનવર ઇસમેં ફીર તકરાર કયા ? ૧૭

ગઝલ ૩૭.

તેરે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા.^૫

- તેરે હોકે ફીદા તુજકો દિલ દીયા મેંને,
 તેરે ફીરાકમેં કયા ખુન દિલ પીયા મેંને. ૧
- ચે તેરે ઇશકમેં જલ જલકે દિલ હુવા કખાખ,^૬
 ચે લોલે દિલકે ઉપર બુદ્ધ કયા કીયા મેંને ? ૨
- જીગર દોપારા હુવા ખાકે તેરે ઇશકકી તેગ,
 હઝાર હેફકે^૭ ચે અખમ ન સીયા મેંને. ૩

૧ અંદાઝ = ચાળો. ૨ વાર = વાંદે, ધા. ૩ આસાર = નિશાની.
 ૪ ગુફતાર = વાત. ૫ આ ગઝલમાં પસ્તાવા સાથે પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ કખાખ = સેદાઈ ગયેલું. ૭ હેફ = પસ્તાવો.

- તડપતા હું તેરી દુરીસેં રાત દીન ખ્યારે,
ન નિંદ આતી હે ન ચેન કુછ લીયા મેંને. ૪
- મેં તેરે ઇશ્કમેં અબ હો રહા હું દીવાના,
લુટાકે ખાનમા^૧ ખરખાદ કર દીયા મેંને. ૫
- ગલેમેં પહેનકે કફનીકો મુંહપે મલકે ભભુત,
તેરેહી ગમમેં લીયા હાલ જોગીઆ મેંને. ૬
- શરાબે વરલ કલી લેકે હાથસેં તેરે,
પીયા ન એક લી ખ્યાલા અય સાકીઆ મેંને. ૭
- ઉમેદે વરલમેં સબ છોડ વરલકી ખ્યાલશ,
લીયા હે મીલને તેરે રાહે સુફીઆ મેંને. ૮
- તું મુઝસેં છુપકે કહાં જાવેગા ખ્યારે મેરે ?
હે દિલમેં દેખ લીયા તુજકો મળકીયા મેંને. ૯
- ખ્યાલો ગેર ગયા છુટ ઇશ્કમેં તેરે,
સહીહ દિલમેં કીયા આત કીખીયા^૨ મેંને ૧૦
- તું માર હાલે ઇસ અનવર કો યા જલાવે તુંહી,
તેરકો સોંપ દીયા જાન અય પિયા મેંને. ૧૧

ગઝલ ૩૮.

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા.^૩

ગમે હીજસેં મેં ન જ્યા ન મરા,

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા,

ન તો જાન ગઈ ન તો યાઈ શીફ,^૪

એ લી ન હુવા વોહ લી ન હુવા. ટેક.

૧ ખાનમા=ધરખાર. ૨ કીખીયા=મોટી. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વર પ્રત્યે પ્રેમીના ઉદ્દગાર છે. ૪ શીફ=તનદુરસ્તી.

શખ^૧ રાહ મેં ઉસકી તકતા રહા,
 ઓર ઇશકમેં ઉસકે મેં તડપા કીયા,
 ન તો મુઝકો બુલાયા ન વોહ આપ આયા, એ લી૦ ૧
 મુજે ઉસકા પતા ન કીસીને દીયા,
 કહાં રહેતા હે એહ લી ન કીસને કહા,
 ન મેં ઉસસેં મીલા ન વોહ મુજસેં મીલા, એ લી૦ ૨
 શખો રોઝ મેં દર્દસેં રોતા રહા,
 મેરી આહને ઉસકો અસર ન કીયા,
 ન એહ આગ બુઝી ન તો વસ્લ હુવા, એ લી૦ ૩
 મેરા ખત^૨ લી ન લે ગઈ પેક^૩ સુબાહ,^૪
 ન તો ઉસકા મુજે પેગામ કહા,
 ન તો બોલા વોહ મુજસેં ન મુજસેં હસા, એ લી૦ ૪
 મુજે નાઝ બતા દિલ હેર ગયા,
 ઓર વસ્લકા મુજસેં ન વાઅદા કીયા,
 ન ઇધરકા રહા ન ઉધરકા રહા, એ લી૦ ૫
 મુજે ઇશકકી તેગસેં ઝખમી કીયા,
 ન તેં ઝખમ જુગર અનવરકા સિયા,
 ન તો માર હી ડાલા દીયા ન જુલા, એ લી૦ ૬

ગઝલ ૩૯.

રખોગે કબ તલક મહેબુર હમકો ?^૧

રખોગે કબ તલક મહેબુર^૨ હમકો ?

કરો ખીઝમતસેં અબ મંઝુર હમકો. ૧

૧ શખ=રાત. ૨ ખત=દાગળ. ૩ પેક=કાસદ. ૪ સુબાહ=મોટા પરીઠીઆની વનની લહેર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ મહેબુર=જુદો.

મહોળતસેં તુમે ફુરખતમેં જે'ચો,	
ખ્યારે કુછ નહીં મકંદુર ^૧ હમકો.	૨
હમારે દિલકો લેકર તુમ અય દિલખર,	
રખોજે કળ તલક અળ દૂર હમકો;	૩
મહોળતને તુમારી અય ખ્યારે,	
નીહાયત કર દીયા મજબુર ^૨ હમકો.	૪
ન તાકત વસ્લકી ન તાળ દુરી,	
દીખા દો આપકા અળ નૂર હમકો.	૫
રહે કળ તક જુદાઇમેં તકપતે ?	
કરો અળ દાર ^૩ પર મનસુર ^૪ હમકો.	૬
શરાબે ઇશકસેં અપને અય જાનાં,	
કરો અળ મસ્ત ઓર મખમુર ^૫ હમકો.	૭
સદા રહેતી હે બેચેની કલખમેં, ^૬	
કરો અળ વસ્લસેં મસરૂર ^૭ હમકો.	૮
ગુલામીમેં રખો અનવરકો અપની,	
મહોળતમેં રખો મામુર ^૮ હમકો,	૯

ગઝલ ૪૦.

ઇશક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા.^૯

ઇશક એહમદકા મેરે દિલકો ગવારા હો ગયા,

ઇશકકી તલવાર ખાકે દિલ દોપાસા હો ગયા. ૧

૧ મકંદુર=શક્તિ. ૨ મજબુર=લાચાર. ૩ દાર=સૂળી. ૪ મનસુર=એક અલેદમાર્ગી ફરીસ્તુ નામ છે, તે મહાજ્ઞાની હોવાથી લોકો તેના તાબે થઈ ગયા અને હું પરમેશ્વર છું એવું તે ફરીરે કલાથી બાદશાહે તેને સૂળીએ ચડાવ્યો હતો. ૫ મખમુર=નિશાવાળો. ૬ કલખ=હૃદય. ૭ મસરૂર=ખુશી. ૮ મામુર=સરપુર. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પાર્થના કરી છે.

એક બ એક વોહ હુશન ખુબી આ ગયા જો ખવાખમેં,
 હુટ હી દિલકો લીયા જીસ દમ નઝારા હો ગયા. ૨
 દેખતે હી દે દીયા દિલ મેંને અપને હાથસેં,
 હો ગયા આશક જળ આંખુંસેં ઈશારા હો ગયા. ૩
 હો ગયા કુરખાન મેં ઉસ પર હોઝાં જાનસેં,
 જાનો તન ઓર દિલ મેરા મીલક? ઉસકા સારા હો ગયા. ૪
 લગ ગયા ઈશક આપકા અળ દિલમેં મેરે જાને મન,
 યા મહંમદ જાનો દિલસેં મેં તુમારા હો ગયા. ૫
 કુન્તો કનઝનસેં^૨, હુવા ઝાહેર થા નૂરે એહેમદી,
 સળ મરાતળ આપકા ચહાં આશકારા હો ગયા, ૬
 નાઝ અળ કરતા હું મેં ઉસકી હકીકત જાનકર,
 હમ હુવે મેહબુબકે ઓર વોહ હમારા હો ગયા. ૭
 કયા કંઝે અય હમનશીનો^૩ અળ તો સળકો લુલકર ?
 નામ એહમદકા મેરે દિલમેં ખારા હો ગયા. ૮
 યા હુબીબી^૪ અળ કહાં જાઉં મેં તુમકો છોડકર ?
 આપકા હી યે ગુલામ અનવર ખીચારા હો ગયા. ૯

ગઝલ ૪૧.

મહંમદસેં મેં દિલ લગાયા હુવા હું.^૫
 મહંમદસેં મેં દિલ લગાયા હુવા હું,
 ંહો દિલબરકા આશક કહાયા હુવા હું. ૧
 અગરચે નહીં મેં શહીદમેં^૬ યારો !
 વલે ઈશકકી તેગ ખાયા હુવા હું. ૨

૧ મીલક=મીલકત. ૨ કુન્તો કનઝન=શ્લોક છે. ૩ હમનશીનો=લેગા ખેસવાવાળા. ૪ હુબીબ=મિત્ર. ૫ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૬ શહીદ=લડાઈમાં મરાઈ ગયેલા માણસ.

ન છેડો તુમેં મુજકો હરગીઝ રહીયો ?

નશેમેં હો સરસાર^૧ આયા હુવા હું. ૩

મહોબતકી મસ્તીસેં હું મસ્ત આહદ,
વોહ મેહબુબકા મય પીલાયા હુવા હું. ૪

બીલામીમ^૨ એહમદકા મેં મુખ્તલા^૩ હું,
હકીકતમેં ઉસકી લુલાયા હુવા હું. ૫

અગર ઉસકો આહદ સમજતે હેં બંદા,
વલે લેહ મેં ઉસકા પાયા હુવા હું. ૬

હુવા કુન્તો કન્ઝવસેં થા કોન અહેર ?
વોહ ધસિરાર દિલમેં છુપાયા હુવા હું. ૭

હુવા હે વોહ નુકતેસેં કસરતકા દક્તર,
વોહ નુકતેસેં મેં ભી બનાયા હુવા હું. ૮

ન લુલો હશરમેં યે અનવરકો એહમદ ?
મેં કદમુંપે સરકો ઝુકાયા હુવા હું. ૯

ગઝલ ૪૨.

મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં.^૪

ખ્યારે એહમદ તો મુજે શિકલ બતાતે ભી નહીં,
આપ આતે ભી નહીં મુજકો બુલાતે ભી નહીં. ૧

મુન્તઝર^૫ મેં તો હું દીદારકા લેકીન વોહ તો,
મુસકરાતે^૬ ભી નહીં પરદા ઉઠાતે ભી નહીં. ૨

બેકરારીસેં મેં મરતા હું વોહ દિલબર મુજકો,
મુંહ દીખાતે ભી નહીં ખવાબમેં આતે ભી નહીં. ૩

૧ સરસાર=મસ્ત. ૨ બીલામીમ=શ્લોક છે. ૩ મુખ્તલા=આરાક.
૪ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૫ મુન્તઝર=રાહ જોવાવાળો.
૬ મુસકરાતે=મોં મલકાવતા, મંદ મંદ હાસ્ય કરતા.

કેસા પરદા યે હે જાની મેં તુમહારે કુરખાં,
હસ બુલાતે ભી નહીં બાત સુનાતે ભી નહીં. ૪
સર બસદ ઈજામેં કદમુંપે તુમહારે હે રખા,
સર ઉકાતે ભી નહીં સીનેસેં લગાતે ભી નહીં. ૫
આતશે ઈશ્કસેં મરતા હું મસીહા^૧ સુજકો,
મય પીલાતે ભી નહીં આગ બુઝાતે ભી નહીં. ૬
હે યે બિમાર મહોબતકા તુમહારી અનવર,
રહમ લાતે ભી નહીં ગમસેં છુકાતે ભી નહીં. ૭

ગઝલ ૪૩.

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે.^૨

હુવે બદનામ તુમસેં દિલ લગાકે,
કભી હમસેં મીલે નહીં તુમ તો આકે. ૧
હમારા ઈશ્ક હે લોગુંમેં અફશાં,^૩
હમેં હસતે હેં લોગ ઉંગલી બતાકે. ૨
કીયા વેહશતને હે હમકો દિવાના,
ન દિલ લગતા હે અબ કીસ જાપે જાકે. ૩
ફીરેં હેં મીસ્લ મજનું દસ્તો^૪ જંગલ,
બગોલેકી^૫ તરેહ હમરાહ^૬ હવાકે. ૪
બહેં હેં આંખસેં આંસુકે નાલે,
લખુસેં આહ નીકલે ગુલ મગાકે. ૫
યે બેચેનીસેં સખ કુચે વ બાઝાર,
ફીરાયા તુમને દીવાના બનાકે. ૬

૧ મસીહા = ઈસાનું નામ છે. ૨ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૩ અફશાં = જાહેર. ૪ દસ્તો = વન. ૫ બગોલા = વંદોળીઓ. ૬ હમરાહ = સાથ.

- તુમારે ઈશકમેં હમકો અય જાનાં,
મીલા ઇનઆમ ચે આશક કહાકે. ૭
- વલે અબ તક ખખર તુમને ન લી યાર ?
ચેહી હે કાયદે ખ્યારે વફાકે ?^૧ ૮
- તુમારે હીજમેં મરતે હેં હમ તો,
તુમેં બેઠે હો ક્યું દિલસેં ભુલાકે ? ૯
- ખ્યારે અબ કરો તુમ રહમ હમ પર,
હેં દેતે વાસ્તે તુમકો ખુદાકે. ૧૦
- મહોબત ખ્યારસેં આશકકો અપને,
કરો ખુશ અબ તો મુંહ અપના દીખાકે. ૧૧
- તકપતા હે બુદાઈમેં ચે આશક,
કરોગે ક્યા તુમ ઉસકા દિલ જલાકે ? ૧૨
- ન જાવેગા કહીં અબ છોડ તુમકો,
તુમારા હો ગયા તુમકો સચાકે, ૧૩
- મહોબત અબ ન છુટે તા કયામત,^૨
ફસા દિલ પેચમેં બુદ્દે દોતાકે.^૩ ૧૪
- કહાં જાવેગા ચે આશક બેચારા,^૪
રહા હે અબ તો તુમ ઉપર લુલાકે. ૧૫
- શીતાબી કુર્બમેં બેચો અય ખ્યારે !
ભુલાવો વસ્લકા શરબત પીલાકે. ૧૬
- બસદ ઈન્જો ન્યાંઝ અનવર અય એહંમદ !
પડા કદમુંમેં હે સરકો બુકાકે. ૧૭

૧ વફા = સચ્ચાઈ. ૨ કયામત = મહાપ્રલય. ૩ દોતાકે = ખંને તરફની.
૪ બેચાર = નિરાધાર, ઉપાય વગરનો.

ગઝલ ૪૪.

આશક હું સુખતિલા હું તુમારા.^૧

આશક હું સુખતિલા હું તુમારા કંઈ દિનસે,
દિલનં મેં તુમારેયે હે વારા કંઈ દિનસે. ૧

રોતા હું તડપડતા હું જુદાઈમેં આપકી,
હીજરતને આપહીકી હે મારા કંઈ દિનસે. ૨

તનમેં નહીં કરાર ન આરામ જાનકો,
દિલ હો ગયા હે જલકે અંગારા કંઈ દિનસે. ૩

સીનેમેં મેરે ઇશકકી આકર લગી હે આગ,
ઉઠતા હે મેરે મુંહસેં શારારા^૨ કંઈ દિનસે. ૪

બેહતે હેં અશક અશમુંસેં રોતા હું આર આર,
જારી હે અશમસેં ચેહ પુંવારા કંઈ દિનસે. ૫

આતશ લગી હે ઇશકકી સખ તન બદનમેં આહ,
દિલ હો ગયા હે ગમસેં દોપારા કંઈ દિનસે. ૬

અય હુમનશીનો અબ મેં ન રોઉં તો કયા કહું ?
મિલતા નહીં હે મેરા પ્યારા કંઈ દિનસે. ૭

રોતા હું દહો ગમસેં કલેજ પકડકે મેં,
કરતા હું ગમસેં આહકા નારા કંઈ દિનસે. ૮

ઉમેદમેં વિસાલકી^૩ આપહી કે જાન મન,
બેઠા હું સખસેં કરકે કનારાં^૪ કંઈ દિનસે. ૯

દિલ જાનો તન વ આખરૂ મેરી તમામ ચાર !
સોંપા હે મેંને આપકો સારા કંઈ દિનસે. ૧૦

લીજે બખર શિતાબીસેં અનવરકી યા હુબીબ^૫ !
ફિરતા હે રોતા ગમમેં બિચારા કંઈ દિનસે. ૧૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના દેરી છે. ૨ શારારા = આગની જ્વાળા. ૩ વિસાલ = મળવું તે. ૪ કનારા = અંત, દુર. ૫ હુબીબ = દોસ્ત, મિત્ર.

ગઝલ ૪૫.

જાનો વ પહેછાનો.^૧

- તુમેં અય અહલે અહર હકકો^૨ કયા જાનો વ પહેછાનો,
 ખુદા હક થા વલે કયા થા જરા જાનો વ પહેછાનો. ૧
- જો હક થા ઉસમેં સખ કુછ થા બહો ઇલમ ઓર ફુદરતે કામીલ,
 થા વોહ જામે સિક્કતે ફુલ ખજા જાનો વ પહેછાનો. ૨
- ન થા નામો નિશાં ઉસકા ન થા કોઈ મકાં ઉસકા,
 મગર વોહ ગંજ મખશી થા છુપા જાનો વ પહેછાનો. ૩
- વહાં કુછ ભી કહા જાતા ન થા ઉસ ગંજ મખશીકો,
 વલે ઇતિના હી થા કે હક સયા જાનો વ પહેછાનો. ૪
- વહાં તો આતમેં મુતલક દખલ કીસકો નહીં હેગા,
 તો તુમને કીસ તરેહ જાના ખુદા જાનો વ પહેછાનો. ૫
- ભલા ઉસ વક્ત કોઈ થા યા કુછ ભી થા ચેહ કસરતસેં,
 કે અલલાહ ઓર ખુદા ઉસને કહા જાનો વ પહેછાનો. ૬
- વહી થા આત મુતલક ઓર મુકામે ગેખ^૩ હુયત^૪ થા,
 ન થા ઉસ બહરકા કુછ ઇન્તેહા જાનો વ પહેછાનો. ૭
- નિરંજન ઉસકો ખોલે ઓર નિરાકાર ભી ઉસકો,
 ફીર ઉસકો કયા કહા જાવે ભલા જાનો વ પહેછાનો. ૮
- અલખ ભી ઉસકો ખોલે કે ખ્યાલ ઓર બહેમસેં ખરતર,
 તો ખાવનસેં બહાર ઉસકો લીખા જાનો વ પહેછાનો. ૯
- નહીં કુછ ખોદ^૫ હમકો ઉસકી આતે યાકમેં મુતલક,
 ગયા જો ઉસ તરફ શુમ હો ગયા જાનો વ પહેછાનો. ૧૦
- નહીં ખાઝ^૬ આના હે ઉસકો તો ઉસ મેદાનસેં હરગીઝ,

૧ આ પદ્યમાં પરમેશ્વરની ઝાળખાણુ સમજાવી છે. ૨ હક = પર-
 મેશ્વર. ૩ ગેખ = છાનો. ૪ હુયત = આમ્ ઉઝ, એક પરબ્રહ્મ. ૫ ખોદ = શોધ.
 ૬ ખાઝ = બહાર.

નહીં મીલતા હે ફિર ઉસકા પતા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૧
 કહેં ગર નૂર તો મુશ્કીલ હે કીસ જા હે વ કેસા હે ?
 સુફેદો સુખો પીલા યા હરા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૨
 કહેં ગર એક તો હેખતસે^૧ ઉસ અઝમતકે^૨ દિલ લરજે,^૩
 કે કિસ શેકા શુમાર હમને કિયા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૩
 ગરઝ વોહ સખ તરહસેં થા મુનજઝા^૪ ઓર ખરતર^૫ થા,
 કે ના ખેંઝે ગુમાં^૬ કીસકા હે કયા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૪
 કે થા વો ખેસુખેહ ખેમીસ્લ ખેચું^૭ ગંજ મખશી થા,
 વલો વાજખ વજુદ ઉસકા ખકા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૫
 ઝખાં હે ગુંગ^૮ યહાં સખકી કે કયા કહીએ ઉસ અઝમતકે ?
 તો અનવર લી સમજ કર ચુપ હુવા જાનો વ ખેંછાનો. ૧૬

ગઝલ ૪૬.

ઘરકકે સદમુસેં હમ રો રોકે ચિદ્લાતે રહે.^૯

ફકકે સદમુસેં^{૧૦} હમ રો રોકે ચિદ્લાતે રહે,
 લો ગયા દિલખર તો દિલ હમ હાથ ફેલાતે રહે. ૧
 આહ સદ અફસોસ અખ હમકો નહીં આશમો ચેન,
 દર્દ હિજરતમેં દિવાના બનકે ભટકાતે રહે. ૨
 દે દિયા હમને તો દિલ તુમકો ન આહા તુમને ચાર,
 ઉમ્મલર લોગુંકી અખ હમ ઠોકરેં ખાતે રહે. ૩
 હો ગયા દિલ અખ તો દીવાના તુમારે ઇશ્કમેં,
 એક નહીં સુનતા હે ચેહ હમ લાખ સમજાતે રહે. ૪

૧ હેખત=કર. ૨ અઝમત=મોટાઇ. ૩ લરજે=ધ્રુજે. ૪ મુનજઝા=નિરંજન. ૫ ખરતર=સૌથી દુર. ૬ ગુમાં=કલ્પના. ૭ ખેચું=કહી શકાય નહીં તેવો. ૮ ગુંગ=ખોળડો. ૯ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૧૦ સદમા=દુઃખ.

માર હી ડાલા હે હમકો તુમને ખતલાકે અદા,^૧
 ઝખમ હમ ખાતે રહે તુમ નાઝ ખતલાતે રહે. ૫
 વાહ રે કિસ્મત હમે હોતા નહીં હે વસ્લ યાર,
 ઉમ્મલર હમ હાથકો મલમલકે પસ્તાતે રહે. ૬
 બદનસીખીસેં નહીં મિલતા હે હમકો માહરૂ,^૨
 લાખ હમ દિવારે દરસે સરકો ટકરાતે રહે. ૭
 અખ નહીં આરા હમારા તુમ કરો ઇસકા ઇલાજ,
 યા મહંમદ નહીં તો દુનિયા હીસે હમ જાતે રહે. ૮
 અખ તો સર રખ્યા હે કદમું પર તુમહારે યા હુખીખ !
 સખ તરફસેં ભાગકર હમ તુમ તરફ આતે રહે. ૯
 અખ કરો હમ પર રહેમ અય રહેમતુલ્લિઅલ્હમીન^૩ !
 કયું કે જખ “લાતકનતુ”^૪ તુમ આપ ફરમાતે રહે. ૧૦
 અખ તો મારો યા જીલાવો તુમ હી રખ દો આખરૂ,
 કમતરી અનવર તો મદેહ^૫ આપકી ગાતે રહે. ૧૧

ગઝલ. ૪૭.

કીજે નઝર ઇધરકો મહેરખાં કલી કલી.^૬
 કીજે નઝર ઇધરકો મહેરખાં કલી કલી,
 લીજે ખખર સુનાકે દો ખાતે કલી કલી. ૧
 આશક તુમહારા ફત્ત^૭ મહોખતકે શાંકસેં,
 કરતા હે સદકે દિલકો કલી નાં કલી કલી. ૨
 મેં દેખ શમે રૂખકો^૮ તુમહારે અય દિલરૂખા !

૧ અદા = ચાળા. ૨ માહરૂ = ચંદ્ર જેવા ઉજ્જવલ. ૩ રહેમતુલ્લિઅલ્હમીન = આખી દુનિયા ઉપર દયા કરનાર. ૪ લાતકનતુ = નિરાશ ન થાઓ. ૫ મદેહ = સ્તુતિ. ૬ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૭ ફત્ત = વધારે. ૮ સદકા = ફરમાન. ૯ શમે રૂખ = દીવા જેવા તેજસ્વી ચહેરો.

- દેતા હું તુમકો દીં કલી ઇમાં કલી કલી. ૩
 ઝુલુંકુંકે દામમેં હે ફસા જખસેં મુર્ગ દિલ;
 કાફર કલી હું બનતા મુસલમાં કલી કલી. ૪
 યેચેન હું તડપતા બુદ્ધધમેં આપકી,
 રાતા કલો હું દર્દસેં નાલાં^૧ કલી કલી. ૫
 દિલકો નહીં કરાર ન આરામ જાનકો,
 પેચાં કલી હું રંજસેં ગીરયાં કલી કલી. ૬
 બરી હે અશક અશમુસેં જોર લખપે આહ હે,
 પ્રીરતા કલી ગલીમેં બયાબાં^૨ કલી કલી. ૭
 રાતે હે બેકસીકો મેરી દેખ ઇન્સોનં,^૩
 રાતે કલી હે મુર્ગ માછલીચેં કલી કલી. ૮
 અબ લો ખખર શિતાબીસેં ખ્યારે ગરીબકી,
 દિખલા દો મુખડા અય મહેતાબાં કલી કલી. ૯
 પોશીદાહ બહોત ઇશકકો રખતા હું મેં વલે,
 શોલા^૪ મેરે દહનસેં હે અફશાં^૫ કલી કલી. ૧૦
 અનવરકો તેરે મીલનેકી હે આરઝુ બડી,
 મીલ જાવ મુજકો ખવાબમેં જાનાં કલો કલી. ૧૧

ગઝલ ૪૮.

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે.^૬

તેરી યાદ હમ દિલમેં લાયા કરેંગે,

ન દિલસેં કલી હમ ભુલાયા કરેંગે. ૧

૧. નાલાં=પોદારથી રોવું. ૨. બયાબાં=જંગલ. ૩. ઇન્સોનં=મનુષ્ય અને દેવતા. ૪. શોલા=જવાળા. ૫. અફશાં=અગ્નિની જવાળાનું તણખા સાથે એકદમ નીકળવું. ૬. આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે.

- તું આવે ન આવે અગર ઘર હમારે,
વલે હમ તો તુજ પાસ આયા કરેંગે. ૨
- રકીખુંસે^૧ ઉલ્કત કરેંગે ન હરગીઝ,
તેરી યાદમે^૨ દિલ લગાયા કરેંગે. ૩
- તેરે હુસકો હેખ હો તુજપે કુરખાં,
તહીયરસે^૧ આંખે નીલાયા કરેંગે. ૪
- અગર કુર્ખમે^૨ તું બુલાવેગા હમકો,
તો હમ ભી સર અપના ઝુકાયા કરેંગે. ૫
- રખેગા તું જળ તક હમે^૨ દુર ખ્યારે,
તો હમ ગમસે આંસુ બહાયા કરેંગે. ૬
- તેરે હીજકા દર્દે રાતુંકો રો રો,
તુજે ધંજલસે^૨ હમ સુનાયા કરેંગે. ૭
- કલોજેપે રખ હાથ આર દિલ પકડકે
તુજે દાગ અપના દિખાયા કરેંગે. ૮
- શખો રોઝ રો રોકે દહો અલમસે^૨
તેરે હીજમે^૨ દિલ જલાયા કરેંગે. ૯
- બુદાઇસે^૨ બેચેન બેતાબ હોકર
તેરે ધંશકમે^૨ તલમલાયા^૨ કરેંગે. ૧૦
- જલાવે રૂલાવેગા કુરકતમે^૨ ને તું,
ને દુઃખ હેગા હમકો ઉઠાયા કરેંગે. ૧૧
- દીયા હે અગર હમને દિલ તુજકો ખ્યારે,
તેરે ધંશકકો હમ નીલાયા કરેંગે. ૧૨
- અગર તુજકો અનવરસે^૨ ઉલ્કત નહીં હે,
વલે હમ તેરા રાગ ગાયા કરેંગે. ૧૩

ગઝલ ૪૯.

હમીં લામકાંમેં તો આયે હુવે હે^૧.હમીં લામકાંમેં તો આયે હુવે હે,
વલે રાઝ અપનાં છુપાયે હુવે હે. ૧હે બાતન હકીકત હમારી અનલહક,
યે આહરમેં બંદા કહાએ હુવે હે. ૨હે મીલતા ખુદા દેખનેસેં હમારે,
યેહ રૂતબાહ હમેં હકસેં પાયે હુવે હે. ૩ખુદા હમકો દરિયાસેં હરગીઝ ન સમજે,
વોહ પાની હમ આલા^૨ જમાયે હુવે હે. ૪નહીં હમમેં ઓર બહરમેં ફકં મુતલક,
હુબાબ ઓર દરિયા મીલાયે હુવે હે. ૫હે કતરેમેં^૩ દરિયા વ દરિયામેં કતરા,
યેહ દોનું આપસમેં સમાયે હુવે હે. ૬હે બાતનમેં હમ ઓર આહર હે ઇતસાં,
યેહ રૂપ અપના હમને બનાયે હુવે હે. ૭છુપાનેકો રાઝ અપના દુનિયાકે અંદર,
ઇઝાફતકા પરદા લગાયે હુવે હે. ૮હમીં “નેહનો અકરબ” કે હેં કહેનેવાલે,
હમ નગમેં “અલરતો” સુનાયે હુવે હે. ૯નફી^૪ હર દો આલમ હે ઓર હમ હેં ઇસબાત,^૫
યેહ આરફકો હમને પદાયે હુવે હે. ૧૦હમારા હી મઝહર^૬ હે યેહ હર દો આલમ,
હમીં જલવા અપના દિબાયે હુવે હે. ૧૧

૧ પરમેશ્વરની પ્રાર્થના છે. ૨ આલા=કરા. ૩ કતરા=બિંદુ. ૪ નફી=નાશવાન. ૫ ઇસબાત=કાયમ. ૬ મઝહર=જહેર થવાનું મૂળ સ્થાન.

હે અદો^૧ સમા^૨ ખીચ હમ હી તો અનવર,
હમી આપ પર ખુદ લુભાયે હુવે હેં. ૧૨

ગઝલ ૫૦.

ખવાહ મ ખવાહ અખ હો ગયા.^૩

- ખવાહ મ ખવાહ અખ હો ગયા હું ઇશ્કકા ખીમાર મેં,
કયા કંઈ અખ આ ચુકા હું અથુકી તલવર મેં. ૧
- ઇશ્કમેં તેરે ગયા તાબોતવાં^૪ સખો કરાર,
મીસ્ત્રે મજતુકે હુવા હર કામસેં બેકાર મેં. ૨
- દર બ દર પ્રીરતા હું તુજકો હુંકતા અય દિલરૂખા !
પર મેરા અખ તકે ગુઝર નહીં હે તેરે દરબારમેં. ૩
- અખત^૫ હો સકતા નહીં અખ સોઝ ઓર આહોશીગાં,
ખુને દિલ બહેતા હે આકર આંસુઉંકી ધારમેં. ૪
- બેકારીસેં હે વેહશત ઓર ગમસેં હે જનું,^૬
ઇશ્કને રૂસવા^૭ કીયા અખ કુચે એ બાઝારમેં. ૫
- અકલ સખ શુમ હો ગઈ હે ઇશ્કમેં તેરે મીયાં !
હીજમેં ફોરતા હું તેરે બેકસો લાઆર મેં. ૬
- લે બખર મેરી શીતાબીસેં તું કર મુજ પર રહમ,
તેરી ઉદ્દતમેં હું મરતા બેહમદે મુખતાર મેં. ૭
- કબ તલકે રોત્ત ફીરું મેં હીજમેં તેરે મીયાં ?
અખ તો ફુરખતમેં ખુલા દેખું તેરા દીદાર મેં. ૮
- ખવાબમેં આકરકે મીલ અનવરસેં અંચ મેહખુખ મન !
તું મહોબત મુજપે કર તુજ પર કંઈ અખ ખ્યાર મેં. ૯

૧ અદો = જમીન. ૨ સમા = આકાશ. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. ૪ તાબોતવાં = શક્તિ. ૫ અખત = કબજે દરજે. ૬ જનું = વેલાપણું. ૭ રૂસવા = ફેંચેલી.

ગઝલ ૫૧.

અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.^૧

હર હર હમ પર ધ્યાન લગાકે અલ્લાહુ^૨ કર અલ્લાહુ,
 “ નહેનો અકરખ ”^૩ દિલમે લાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧
 “ વફી અન્ફેસેકુમ ”^૪ સુરત જમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ.
 “ વહોવા મઆકુમ ”^૫ નઝર મીલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૨
 “ મન્ અરફ ”^૬ તંબુર ખાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ ફકદ અરફ ”^૭ નગમા ગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૩
 “ અલ્ ઈન્સાનો સીર્ફ ”^૮ સુનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ અનાસીર્ રોહુ ”^૯ દિલમે છુપાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૪
 “ એકરા કિતાબકા ”^{૧૦} માઅના પાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 “ કફા બેનફસેકા ”^{૧૧} મેવા ખાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૫
 વહેદતકે^{૧૨} હરિયામે આકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 વહેમ દોઈકા દિલસે મીટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૬
 બહેરે ફનામે ગોતે લગાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 કાયમ હોકર ખીચ ફનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ, ૭
 શુમ હો જા તું આતમે જાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,

૧ આ ગઝલમાં સમાધિ ધ્યાનની સ્થિતિ સમજાવી છે. ગઝલના પદની શરૂઆતમાં જે જે અરખી લાપાના શ્લોકોના શબ્દો મુકેલા છે તે દુરાનની આયતો તથા હદીસો છે, જેના અર્થ નીચે બતાવ્યા છે. ૨ અલ્લાહુ કર = પરમેશ્વર જેનું એવું કહ્યા કર. ૩ નહેનો અકરખ = હું તારાથી ઘણાજ નજીક છું. ૪ વફી અન્ફેસેકુમ = તારા શરીરમાં હું છું. ૫ વહોવા મઆકુમ = તે તમારી સાથે છે, જુદો નથી. ૬-૭ મન્ અરફ ફકદ અરફ = જે પોતાના આત્માને ઓળખે છે તે પરમેશ્વરને ઓળખે છે. ૮ અલ્-ઈન્સાનો સીર્ફ = માણસ એ માત્રો ભેદ છે. ૯ અનાસીર્ રોહુ = હું માણસનો ભેદ છું. ૧૦ એકરા કીતાબકા = હું તારા આત્મારૂપ પુસ્તકને વાંચ. ૧૧ કફા બેનફસેકા = તારા માટે તે પૂરતું છે. ૧૨ વહેદત = એક બહા.

અનલહકકા^૧ શોર મચાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૮
 અપની ખુદીકો આપ ગમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 મેં જોર તું સખ દિલસેં ભુલાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૯
 ખુદીકા પરદા દિલસેં ઉઠાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 કપટકી ટટ્ટી દુર હટાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૦
 અનવર આપમેં આપ સમાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ,
 હક્કે^૨ ઝીકરકી ગઝલ બનાકે અલ્લાહુ કર અલ્લાહુ. ૧૧

ગઝલ પર.

આઓ ઈધરકો આઓ.^૩

આઓ ઈધરકો આઓ અય બને બં હમારે,
 મુખડા ઝરા બતાઓ અય મહેરબાં હમારે. ૧
 હુયતસેં^૪ અહલીયત^૫ હો તવહીદ^૬ વાહલીયત^૭ હો,
 પકડા ઝહુર તુમને અય બેનિશાં હમારે. ૨
 ફીર આ ઈલાહીયતમેં^૮ અસ્માંકા^૯ કર ઝહુરા,
 ઝહીર કરી સીક્ષતેં સુલ્ખે સીક્ષતવાલે. ૩
 મખલુક^{૧૦} કરકે ફૂલે પરદા ઝરા હટાયા,
 કવલે અલસ્તો કહેકે અય ઈન્જો શાનવાલે. ૪
 કાલુખલા શહેદના ફૂલેને તખ પુકારા,
 અનવર લી થા ઉસીમેં તુતકો^{૧૧} કલામવાલે. ૫

૧ અનલહકક=હુંજ પરમેશ્વર છું. ૨ હક્કે ઝીકરકી=પરમેશ્વરની પ્રાર્થના. ૩ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરી છે. આ ગઝલનો ભાવાર્થ ગરબી ૩૦ મી વાંચવાથી સારી રીતે સમજાશે. ૪ હુયત=સંસારની પ્રથમની સુખ સ્થિતિ. ૫ અહલીયત=અહિનું પ્રકટ થવું. ૬ તવહીદ=એક બ્રહ્મનું સ્વરૂપ. ૭ વાહલીયત=લીલા. ૮ ઈલાહીયત=જુદા જુદા સ્વરૂપમાં પ્રકટ થવું. ૯ અસ્માં=જુદાં જુદાં નામો. ૧૦ મખલુક=પેદા કરેલી વસ્તુ. ૧૧ તુતકો=ખોલવું.

ગઝલ ૫૩.

નહીં અરઘા.^૧

અલ્લુમીયાં—

મીસ્સી લખે રોશનપે^૨ જમાના નહીં અરઘા,
ઈલ્માસકો^૩ ફીરોઝ^૪ બનાના નહીં અરઘા. ૧

અનવરમીયાં—

વોહ હસ્ત હીનાઈ કો^૫ દીખાકરકે પરીરૂ^૬,
સીનેકો ચે આશકકે જલાના નહીં અરઘા. ૨

અલ્લુમીયાં—

કલ રાત કીચો આપને થા વરલકા વાયદા,
અખ કીજે વફા^૭ ઈસમે બહાના નહીં અરઘા. ૩

અનવરમીયાં—

ગીર, જાઓગે દીલસેં ચોર ઉતર જાઓગે જીસ,
અગીઆરૂંસેં^૮ આંખુંકા લડાના નહીં અરઘા. ૪

૧ આ ગઝલ કાઝી અનવરમીયાંએ તથા પેઠામ્લીના કાકોર અલ્લુમીયાં
લતનમહુમદ જેઓ સારી ગઝલો વિગેરે લખી બહુતા હતા તેમણે બંને
મળાને બતાવેલી છે. કાકોર એક દુક-ખેત રચીને બોલતા તે ઉપરથી કાઝી
અનવર ખીજ ખેત કહેતા, તે પછી કાકોર રચીને બોલતા એમ એક ખીલની
ખેત ઉપરથી આ ગઝલ રચાયેલી છે. અને તેજ કારણથી છેવટમાં ખુશતર
(કાકોરના નામની સંજ્ઞા-તખલુસ) અને અનવરનું નામ આવેલું છે. આ
ગઝલમાં પરમેશ્વરને પરીની ઉપમા આપી તારીફ કરેલી છે. ખીજ ચોથી
અને છઠ્ઠી દુક કાઝી અનવર મીયાંની રચેલી છે. ૨ રોશનપે = રોશનીતા.
૩ ઈલ્માસ = હીરો. ૪ ફીરોઝ = લીલા રંગનો પથ્થર. ૫ હીનાઈ = મેદી
જેવા રંગવાળો. ૬ પરીરૂ = પરી જેવા મુખવાળો. ૭ વફા = પાળવું. ૮
અગીઆરૂંસેં = ખીલ લોકોથી.

અલ્લુભીયાં—

હોવેગા અલી હશર બપા^૧ વોહ સીતમ અંદાઝ^૨,
ધીધરૂં^૩ સરે પાયલકે^૪ બખના નહીં અરઝા. ૫

અનવરબીયાં—

શરમાતે હો કયું ચારસેં આંખે તો મીલાઓ,
વસ્લતમેં કમરઝકા^૫ છુપાના નહીં અરઝા. ૬

અલ્લુભીયાં—

કાકુલકો^૬ ન તુમ હાથ લગાઓ ખુશતર વ અનવર,
સોતે હુવે ફીતનેકો^૭ જગાના નહીં અરઝા. ૭

ગઝલ ૫૪.

ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે.^૮

અધર દેખા ઉધર અખ તો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે,
દિલુંમેં અપને અય ચારો ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૧
મહોબત હે તો દુનિયાકી ઓર ઉલ્ફત^૯ હે તો દુનિયાકી,
એ નૈયત^{૧૦} હે તો દુનિયાકી ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૨
ઈશ્કા હે તો દુનિયાકા ઈશારા હે તો દુનિયાકા,
એ માદા^{૧૧} હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૩
તફ્ફુર^{૧૨} હે તો દુનિયાકા તસબુર^{૧૩} હે તો દુનિયાકા,
તાસુર^{૧૪} હે તો દુનિયાકા ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૪
ખુદાકો યાદ કર અનવર હે તેરે વાસ્તે બહેતર,
જહાંકે અખ તો દિલ સીતર ફક્ત દુનિયાહી દુનિયા હે. ૫

૧ હશર બપા = મરેલા જીવતા થવું તે. ૨ સીતમ અંદાઝ = ભુલમ્
ફરતાર. ૩ ધીધરૂં = ધુધરા. ૪ સરે પાયલકે = પગ ઉપર. ૫ કમરઝ = ચંદ્ર
જેવું મુખ. ૬ કાકુલ = પાળની લટ. ૭ ફીતનેકો = ઝગડાને. ૮ દુનિયાની
માથા સંબંધી આ ગઝલ છે. ૯ ઉલ્ફત = પીછાન, ઓળખાણ. ૧૦ નૈયત =
વૃત્તિ. ૧૧ માદા = મૂળ સ્થાન, જન્મભૂમિ. ૧૨ તફ્ફુર = ફીફર. ૧૩ તસ-
બુર = ધ્યાન. ૧૪ તાસુર = અસર.

ગઝલ પદ્ય.

અંચ દિલ અગર મદીનેકે સેહરામેં જાઈએ.^૧

અંચ દિલ અગર મદીનેકે સેહરામેં જાઈએ,
અપની નઝરકા ફરી^૨ ઝમી પર ખીજાઈએ,
હઝરતકે આયરૂંકે^૩ ઉસી પર ચલાઈએ,
ઉતકે કદમકી ખાક ચશ્મમેં લગાઈએ,
યે મરતખા બહા હે અગર ઉસકે પાઈએ,
હઝરતકે આયરૂંમેં અપસકે ગીનાઈએ.

ચસરખકે^૪ ગર કરીખ તું પહોંચે અંચ ખાકસાર,
તખ સાકીનાને એહલો મદીનેચે હો નીસાર,^૫
વહાંકી ગલીકી ખાક ઉઠાકર બ અશ્કબાર,
ખર ચશ્મો ખર જીગર વ બદિલ રખ તું ખારખાર,
આદાખ ઉસ જગેકા બહોતસા ઉઠાઈએ,
તાઝીમ ઉસ જગેકી બજા દિલસેં લાઈએ.

વહાંસેં બસદ અદખ બસુએ રોઝેએ કુખાર,^૬
ચલ તું દરૂંદે^૭ પઢતા હુવા દિલસેં બેસુમાર,
બંકરકે શાહકે રોઝેપે કર બનો દિલ નીસાર,
કુરખાન હો બા દિલકી મહોબતસેં ખર મઝાર,^૮
જીસ વક્ત શાહકે રોઝેકો નઝરૂંમેં લાઈએ,
સદ^૯ શોક દિલસેં શાહપે કુરખાન જાઈએ.

વહાં બેઠકરકે શાહકી મહોબતમેં અંચ દિલા !

સલવાત^{૧૦} ઝોર સલામમેં હર વક્ત દિલ લગા,

૧ સંવત ૧૯૩૭ માં કાઝી અનવર મીયાં મક્કા અને મદીને હઝરત ગયા. હતા ત્યારે મક્કામાં પોતાના મુકમમાં બેસી આ મુનાબત ચાને પ્રાર્થના તેમજે લખી હતી. ૨ ફરી=ખીજાવું. ૩ આયરૂં=ભત્રાણું. ૪ ચસરખ=મદીનાતું જંગલ. ૫ નીસાર=વારી જવું. ૬ કુખાર=મોટા. ૭ દરૂંદે=સ્તુતિ. ૮ ખર મઝાર=ખર ઉપર. ૯ સદ=સો, સંકો. ૧૦ સલવાત=પ્રાર્થના.

કર ઈજાએ ઇન્કસાર ખહોત ઝોર ખહોત દુઆ,
 ઝોર હાલ દિલ વોહ શાહકો રો રોકે તું સુના,
 દાગે છગર વોહ શાહકો અપના દીખાઈએ,
 રો રોકે શાહકો દર્દે દિલ અપના સુનાઈએ. ૪
 બક્ષીસ ગુનાહકી માંગ વહાં બેઠકર મુદામ,
 તોખાસે હો બા પાક તું ઝોર દિલસે હો ગુલામ,
 પઠ તું દરદે દિલસે મહંમદપે ઝોર સલામ,
 ઉતકી મદદસે બચગા જન્નતમે ખુશખીરામ,
 વહાં ખાકસારી ખહોતસી અય દિલ જતાઈએ,^૧
 અપને ગુનાહાં યાદ કર આંસુ બહાઈએ. ૫
 દુનિયાકો છોડ દિલસે વહાં અપના દિલ લગા,
 લે કર વસીલા શાહકા ખુદાસે કર ઇસ્તેના,
 કેઈ ખેશ^૨ ઝોર સગા ન વહાં કામ આયગા,
 મેહશરમે^૩ હો શક્ષી^૪ તેરે શાહે મુસ્તુફા,
 યા રખ હુખીબે પાકસે મુજકો મીલાઈએ,
 મેહશરમે^૫ મુસ્તુફાકી શકાયત^૬ દીલાઈએ. ૬
 મુજરીમ^૭ હું પુરગુન્હા હું મેં આસી^૮ હું યા ખુદા !
 કર રહમ ઝોર બખ્શ મુજે બહેરે મુસ્તુફા,
 સાયલ અફઊકા હોકે તેરે દરપે ચે ગદા,
 આયા હે લે વસીલા મહંમદકે નામકા,
 અનવરકો વક્ત નઝેહકે^૯ કલમા પઠાઈએ,
 ઝોર હશરમે^{૧૦} હુખીબકે હમરાહ^{૧૧} ઉઠાઈએ. ૭

૧ જતાઈએ = જાહેર કરીએ. ૨ ખેશ = શરીર. ૩ મેહશર = કયામત,
 મરી ગયા પછી બેઠા યવાની સ્થિતિ. ૪ શક્ષી = સુખ દરવાવાળો. ૫ શકા-
 યત = મદદ. ૬ મુજરીમ = ગુનેહગાર. ૭ આસી = પાપી. ૮ નઝેહ = મૃત્યુ.
 ૯ હમરાહ = સાથે.

ગઝલ ૫૬.

બુદ્ધાકે વાસ્તે મુખડા દિખાઓ. ૧

બુદ્ધાકે વાસ્તે મુખડા દીખાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 બીરેહકી આગ અબ મેરી બુઝાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 બુદ્ધાઈ બીચ મુજકો ના ફલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 દિલાસા દેકે સીનેસે લગાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મુજે જલતેકો અબ તુમ ના જલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 વસ્લકા શરણતે શીરી^૨ પીલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧

દયારે^૩ હિંદસે રોતા મદીને બીચ આયા હું,
 તુમારે પાસ અય મેહબુબે મન ફરીઆદ લાયા હું,
 તુમારે હર્દ કુરકતમે^૪ બહોતસા હુઃબ ઉઠાયા હું,
 હુએ હે દિલકે અબ ટુકડે જીગર પર દાગ ખાયા હું,
 મેરે સબ દિલકે દહુકો મીટાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 શક્ષત કરકે કુરબતમે^૫ બુલાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૨

ખ્યારે જીસ ઘડીમે^૬ આપકા દિહાર પાઉંગા,
 દિલુંકે શોકસે^૭ મે^૮ આપ પર કુરબાન બાઉંગા,
 તુમારે પાઉકે ઉપર મે^૯ આંખુંકો લગાઉંગા,
 તુમીકો હાલ દિલ અપના મે^{૧૦} રો રોકર સુનાઉંગા,
 રહમ કર ખવાળમે^{૧૧} એક બાર આઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મુજે સબ હર્દ જોર ગમસે^{૧૨} છુડાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૩

લગી હે આંગ દિલમે^{૧૩} શમેસા જલકર પીગલતા હું,
 હુઈ હે બેકલી મુજકો તકપતા હાથ મલતા હું,
 સદા રહેતી હે બેચેની બુદ્ધાઈ બીચ જલતા હું,

૧ ઘાઝી અનવર મીયાંએ મંદીનાયાં રોઝાની પાસે બેશીને આ સુના-
 બત લખી હતી. ૨ શીરી=મધુર. ૩ દયારે હિંદસે=હિંદના સુલકથી.

કીયા હે જોર વહેશતને ન અખ સંભલા સંભલતા હું,
 દરસકી લીખ અખ મુજકો દીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 મેરા અખ આરઝું દીલકી મીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૪
 યહાં આયા હું મેં રોતા બહોત ગુરખતકા મારા હું,
 ન કોઈ આસરા મુજકો નપટ આજીઝ ખીચારા હું.
 તુમારે સામને આકરકે મેં દામન^૧ પસારા હું,
 તુમી વાલી હો અખ મેરે શુલામ અખ મેં તુમારા હું,
 રહમ ફરમાકે અખ મુજકો નીલાવો યા રસુલ અદ્દાહ,
 તુમારે નામકા આશક કહાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૫
 ખ્યારે અખ નહિ છોડું મેં હરગીઝ આપકા દામન,
 તુમારે દરકા કુત્તા હો કડંગા મેં યહાં મસકન,^૨
 શીતાબીસે^૩ દીખાઓ તુમ યે આશકકે તઈં દરશન,
 મેરે સીનેકો કર દો અખ તુમારે ઇશકકા શુલશન,
 મેરે દીલમેં ઇશકકા શુલ ખીલાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 મુજે અખ ઇશકકે રંગમે રંગાઓ યા રસુલ અદ્દાહ, ૬
 ખ્યારે જળસેં ઇસ દુનિયામેં મુજકો હોશ આયા હે,
 મહોબત છોડ દુનીઆકો તુમીસેં દીલ લગાયા હે,
 તુમારા ઇશક અખ આકર મેરે દિલમેં સમાયા, હે,
 દીવાના હોકે મેં અપને તઈં વેહશી^૪ બનાયા હે,
 ઠીકાને અકલ અખ મેરી લીયાઓ યા રસુલ અદ્દાહ,
 સુખન^૫ મીઠે ઝખાંસેં તુમ સુનાઓ યા રસુલ અદ્દાહ. ૭
 તુમારે ઇશકમેં હાલત મેરી એસી હુઈ જાના,^૬
 કોઈ કહેતા હે સોદાઈ^૭ કોઈ કહેતા હે દીવાના,

૧ દામન = ખોળો. ૨ મસકન = રહેઠું તે. ૩ શીતાબી = તાકીદ. ૪ વેહશી = વગલી, ગાદો. ૫ સુખન = સખ્ત, વાણી. ૬ જાના = દોસ્ત. ૭ સોદાઈ = પ્રમિત.

કોઈ નાદાં સમજતા હે હે મુરખ 'કોઈને જાના,
 કોઈ કહેતા મુસલમાં હે કીને બેહુદા^૧ ખેંછાના,
 હરેક કરતા હે શું દિલમે' બનાવો યા રસુલ અલ્લાહ,
 મેરે દિલકા હુવા તુમસે' લગાવ^૨ યા રસુલ અલ્લાહ. ૮
 તુમે જાનો હો મુજ દીલકી મેરે પ્યારે નખી એહમદ,
 કે મેરે દિલમે' અય પ્યારે તુમારા ઇશક હે બેહદ,
 નહીં પરવા હે મુજે કીસકી તુમીસે' હે મેરા મકસદ,^૩
 તુમારે ધ્યાનમે' રેહકરકે સુનતા હું સદા સરમદ,^૪
 તુમી બર અર્શ આલા મુજ લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 તજહી^૫ તુર આતીકી બતાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૯
 પ્યારે વાસ્તે અલ્લાહકે અબ લુત્ફ ફરમાઓ,
 મહોબત ઓર શફક્તસે' મુજે તુમ દર્શ દીખલાઓ,
 ભીખારી હોકે આયા હું ન ઇતના મુજકો તરસાઓ,
 લટકતે ખેલતે હસતે મેરે તુમ ખવાબમે' આઓ,
 મુજે રોતેકો ટુક^૬ આકર હસાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 મેરી આંખુ'મે' તુ આકર સમાઓ યા રસુલ અલ્લાહ. ૧૦
 પ્યારે દીન ઓર દુનિયામે' મુજકો સુર્ખરૂ^૭ રખઓ,
 કબરમે' ઓર હશરમે' ઓર પુલ પર આબરૂ રખઓ
 હશરમે' યે ગુલામ અનવરકો અપને રૂબરૂ રખઓ,
 મેરે દિલમે' તુમે જાની હમેશાં બીકરે^૮ હું રખઓ,
 હશરકે હોલ^૯ ઓર ગમસે' બચાઓ યા રસુલ અલ્લાહ,
 શકાઅત કરકે જન્નતમે' લે જાઓ યા રસુલ અલ્લાહ, ૧૧

૧ બેહુદા = બકવાટ કરનાર. ૨ લગાવ = મેળાપ, સંબંધ. ૩ મકસદ = આશા. ૪ સરમદ = અનહદ. ૫ તજહી = ચમકારો. ૬ ટુક = જલ્દી. ૭ સુર્ખરૂ = લાલ મુખ, ખુશી. ૮ બીકરે = યાદ. ૯ હોલ = ડર.

ગઝલ ૫૭.

બુદાયા તું સત્તારો ગફફાર હે.^૧

બુદાયા તું સત્તારો^૨ ગફફાર^૩ હે, ગુનાહુંકાહમપરગીરાંબાર^૪ હે. ટેક.
બખશ દે ગુનાહાં હમારે તમામ કે હમ બેકસુંકા તુંહી યાર હે,
હમારે ઉપર તેરે એહસાનકા અઝલસે^૫ અબદ^૬ તક સદાબાર^૭ હે. ૧
અદા કર સકે શુક^૮ એહસાનકા નહીં કીસકો તાકત તું દાતાર હે,
તું હી બખશનેવાલા હે સખ ગુનાહ હરેક તેરા બંદા ગુનેહગાર હે. ૨
તેરે ખાફસે^૯ સર ઝુકાયે હુવે હે બેદા હરેક ગમસે^{૧૦} લાચાર હે,
તું કર રહમ હમ આજુઝુંકે ઉપર તેરા બહરે રહમત^{૧૧} તો બેપાર હે. ૩
તેરે ફઝલસે^{૧૦} માફ કર સખ ગુનાહ ગુનાહ બખશના ચે તેરા કાર હે,
હમસે^{૧૧} ખતા હે તેરેસે^{૧૨} ખતા ચે હે તેરા ખાસા તું સત્તાર હે. ૪
તું હી બખશ દે સખ મુસલમાનકો કે તેરા બકા આલી દરબાર હે.
બખશસખકેસદકેસે^{૧૧} અનવરકે તઈ બીચારાચેતેરાખતાવાર હે. ૫

ગઝલ ૫૮.

યા ઇલાહી તું હે હાદી રહેનુમા.^{૧૨}

યા ઇલાહી તું હે હાદી^{૧૩} રહેનુમા^{૧૪} હર એકકા,
સખ તેરે બંદુકો સીધી રહ તેરી તું ચલા. ૧

૧ આ ગઝલમાં પરમેશ્વરની મુનાન્નત યાને પ્રાર્થના કરવામાં આવી છે. ૨ સત્તાર=એખ દાંકવાંવાળો. ૩ ગફફાર=ગુનાહ માફ કરવાવાળો. ૪ ગીરાંબાર=ભારે બોલે. ૫ અઝલ=આદિ, શરૂઆત. ૬ અબદ=અંત. ૭ બાર=બોલે. ૮ શુક=બદલો. ૯ બહરે રહમત=કૃપાનો સમુદ્ર, દયા-નિધિ. ૧૦ ફઝલ=મહેરબાની. ૧૧ સખકે સદકેસે=બધાંની ખાતર. ૧૨ આ ગઝલમાં રચનારે પોતાના દેશ અને દેશબંધુઓની સુખશાંતિ માટે ઇશ્વરની પાસે પ્રાર્થના કરી છે. ૧૩ હાદી=ઉપદેશ કરનાર. રહેનુમા=રસ્તો બતાવનાર.

હમ તેરે બંદે ગરીબ આજીઝ બહોત લાચાર હે
 સખકે સર ઉપર ગુનાહુંકે બંદે અંખાર હે. ૨
 તું ગુનાહાં માફ કર દે સખ હમારે અય કરીમ !
 તું ન બખ્શેગા તો હમ કીસકો કહોંગે અય રહીમ ! ૩
 તુજ સીવા વાલી હમારા કોઈ નહીં હે યા ખુદા,
 તુંહી હે માલક હમારા હમકો તેરા આસરા. ૪
 તું હમારે પર રહમ કર આર હીખા તું રાહ નેક,
 આર ઉઠા દે હીંદસે તું ચે બલાએ બદ ખેગ. ૫
 દે અમન ગુજરાતકો તું ઇસ બલાસેં યા ઇલાહ !
 કર ગરીબુ પર રહમ આર હમકો મત કર અબ તબાહ.^૧ ૬
 ચે ખેગે બદસેં રખ ખિસલનગર મહેકુઝ^૨ તું,
 ઇસ શહેરમેં મત લીયા તું ચે બલાએ બદખુ.^૩ ૭
 અબ તેરા કરમો ફજલ^૪ કર તેરે બંદુકે ઉપર,
 ઇસ મુલકસેં ચે બલાએ બદકો તું અબ દુર કર. ૮
 માફ કર તકસીર બંદુકી તેરે તું હે ગફુર^૫ !
 ચે ખેગે બદકો અબ ઇસ મુલકસેં તું કર દે દુર. ૯
 અનપે તેરા રહમ હે આર અનસેં તું ખુશ હે મુદામ,
 અનપે તેરી મેહેરબાની હે મેં મંગતા ઉનકે નામ. ૧૦
 ઉનકે સદકે ઇસ બલાએ બદસેં દે હમકો પનાહ,^૫
 તુજસેં ચે મંગતા હે અનવર કર કબુલ અય બાદશાહ !

ગઝલ સંગ્રહ સમાપ્ત.

૧ તબાહ=ખરાબ. ૨ મહેકુઝ=આગાદ, સહીસલામત. ૩ ફજલ=દયા.
 ૪ ગફુર=માફ કરનાર. ૫ પનાહ=રક્ષણ.

નસીહત સંગ્રહ.

નસીહતનામા ૧.*

મુસ્લેહુલ ઇન્સાન

ચાને

મનુષ્યને સુધારવા માટે ઉપદેશ.

જુદે જુદે ઝમાનેકે રંગ — જુઠકા ઝમાના.

(ગઝલ.)

૧. યા ઇલાહી ઇસ ઝમાનેકા અજબ હે રંગો ઢંગ,
દેખ એસે વક્તકો ચોર હો ગઈ હે અકલ ઢંગ,
હર કીસીકે દીલમે ઉઠતા હે નયા અખ તો તુરંગ,
હાલ એસા દેખકર સખ તુટ ગઈ દીલકી ઉમંગ,
ઇસ ઝમાનેમે હરેકકા હો ગયા હે ચોર રંગ.
સચ તો યે હે ઇસ ઝમાનેમે ન કરીએ કીસકા સંગ.

* કાજ અનવર મીયાંનાં આ અને આ પછીનાં જે નસીહતનામાઈ ઇસ્વીસન ૧૮૯૯ માં મારા વડીલ જાંધુ શેઠ હઠીસંગ ચુનીલાલે જે નાનાં પુસ્તક રૂપે છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યા હતાં તેની પ્રતો થઈ રહેવાથી અને મુસલમાન ભાઈઓ તરફથી તેની માગણી હાલમાં વિશેષ હોવાથી આ નસીહતનામાં જુદા પુસ્તકરૂપે નહીં છપાવતાં આ પુસ્તકમાંજ આ સ્થળે દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે. આ નસીહતનામું હિન્દુ અને મુસલમાન બંનેને ધણુંજ ઉપયોગી છે, તેમાં દુનિયાના જમાનાતું વર્ણન કરી ધણી સારી શિખામણો કાજ અનવર મીયાંએ આપી છે. આ પછીનાં જે નસીહતનામાં આસ મુસલમાન ભાઈઓને ઉપયોગી છે. પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કરેલા

૨ અખ કીસીકી અકલકો કોઈ પસંદ કરતા નહીં,
 ને કહે હક થાત ઉસ પર કાન કોઈ ધરતા નહીં,
 અખ તો યે કહેતે હેં સચસેં પેટ કુછ લરતા નહીં,
 જુઠ બોલે બીન કીસીકા કામ અખ સરતા નહીં, ઇસ
 ૩ ને કે સચ બોલે ઉસે તો કહેતે હે નાદાન હે,
 ઓર જુઠે ઓર ફરેબીકા જહાંમેં માન હે,

આ નસીહતનામાના પુસ્તકમાં શરૂઆતમાં કાજ અનવર મીયાંએ પોતે જે દીબાચાનો ચાને પ્રસ્તાવનાનો લેખ લખ્યો હતો તે નીચે પ્રમાણે છે:—

હમદોસના ઉસ આગળાને હકીકીકો સજાવાર હે કે જસકે એક કુનકે કહેનેસેં દોઆલમ અહુરમેં આયા ઓર રંગે બેસળાતીસેં બાઈ રંગા રંગી તખતએ ચમને દુનીઆપર અઝલાલાવગુલ જુઠો કુલ બનાયા, પુહુંકી બહારમેં ઓર ઝબા ઉરસેંકે નકશો નીગારમેં ઉસકે તુરકી તબક્કી સમાઈ ઉસકી સાનેએ બેચુનોચરાહે જસને પરદએ ગંબસેં એક ખલકતસેં દો તરેહકા જલવાહ દીબાયા. ખામેએ ખુશ મગઝકી ક્યા તાકત હે કે ઉસકી તેહરીરમેં ઝબાન હીલાએ જસને ધનસાને જઈ કુલ ખુન્યાનકો અશરેકુલ મખલુકત ફરમાયા:—

બાદ લખેબાલેકે જન્નોબશર હાકમ કઝાવકદર નાતે સૈયદે કાએનાત ગુલાસએ મોબુદાત હઝરત મહંમદે મુસ્તુફા સલ્લુ અલેહે વ આલેહી વ અસહાબેહી વસલ્લમકી ક્યુંકર બયાન હો બેબાઇસ ઝમી નોઝમાં કા ઓર સબબ ઈબદેકોનો મકાંકા હુવા:—

બાદ ઉસકે બન્દેએ નાચીઝ કમતરીને બન્દેગાં બાલેકે કોનોમકા ફકીર સરાપા તક્સીર મુસન્નફ કાઝી અનવર અલમુતે ખલિલસ દર ઉર્દુ આજીઝ વ દર હીન્દી ચાને શુજરાતી તખલ્લુસ જ્ઞાની અર્ઝ કરતા હે કે યે નસીહત નામા મુસ્લેહુલ ધન્સાન વાસ્તે દુર કરેને અફઆલે ઝમીમાકે ઓર વાસ્તે અખુઝ કરને ઓસાફે હમીદાકે બોહત મુફીદ હે, ઇસલીએ હિન્દુ મુસલમાન મદં વ ઓરત ને પંઢેગા હન સબકો ફાયદેમંદ હે. ઇસ નસીહતનામેમેં ને ઝબાન ગાંવડીઆ લીખી હુઇ હે ઉસકા સબબ નસીહતનામા ફવાએકુલ મુસલેમીનકે દીબાચેમેં લીખ્યા હુવા હે ઇસલીએ ચહાં ઝંયાદેહ લીખનેકી ઝરત નહીં હે. રાકીમ કાઝી અનવર ઇબને આઝમ મીયાં.

મુદ્રામ—વિસનગર. હીન્દી. સન ૧૩૧૭.

અખ તો જુઠોંકી જહાં ભીતર બહી એક શાન હે,
યા ઇલાહી ઇસ અમાનેમેં ચે ક્યા ઇમાન હે, ઇસં.

૪ જુઠં બોલેં જોર કરેં અપની બઝાઈ જોર ફરાર,
જોર બતાવે લોગુંમેં દુશીયારી જોર અપના હુનર,
જોર થોહ સમજે આપકો સખસેં અફલમંદ જોર અતર,
જોર ખુદાકા અપને દીલમેં કુછ ન રખે જોદો હર, ઇસં.

૫ ખા કસમ અબલ ખુદાકી જુઠં બોલે સર ય સર,
એક ઝરા ઇમાનકી દીલમેં ન રખે કુછ પ્રીકર,
જોર ખુદાકાલી ન રખે દીલમેં કુછ જોદો ખતર,
જોર કહે હમ હેં મુસલમાં એહલે ઇમાં નેકતર, ઇસં.

૬ હેં ગવાહી સાફ જુઠી જોર ન રખે કુછ શરમ,
જુઠી તોહમત રખ કીસી પર જોર કરે ઉસ પર ખુલમ,
હે ફક્કા કીસકો બલામેં જોર કરે કીસ પર સીતમ,
કુછ ન લાવે રહેમ દીલમેં જોર ન ખાવે કીસકા ગમ, ઇસં.

૭ ગર કીસીકે પાત્ર દોષ કુછ કામકો આવે લલા,
તો વોહ સચ બોલે નહીં વહાં દિલમેં અપને રખ દગા,
દીલમેં હોવે જોર કુછ જોર ઉસકે તઈ બતલાવે ક્યા,
આગિરિશ ફીર દુસરા ઉસમેંસેં નીકલે મુદબ્બા, ઇસં.

૮ ઇસ તરેહ દેકર ફરેખ ઉસસેં નીકલેં અપના કામ,
જોર ઉસે ડાલેં કુવેમેં ગરચે હો વોહ નેકનામ,
અખ ફરેખ જોર જુઠંકા સખને બીઠાયા હેગા દામ,
રહેજ ખાતોમેંલી બોલે જુઠં ખુશ હોકર તમામ, ઇસં.

૯ અપને અપને દીલસેં ખાતેં જુઠી લોગુંકી બનાએ,
જોર ડાહ બનકે પ્રીર બાકર વોહ લોગુંકો મુનાએ,
એકકો સમજાવે કુછ જોર દુસરેકો કુછ સીખાએ,
ઇસ તરેહ ખાતેં બનાકે પ્રીર વોહ લોગુંકો લડાએ, ઇસં.

- ૧૦ જુઠું જો બોલે ઉસે કહેવે બડા હુંશીયાર હે,
હે અકલમંદ ઓર દાના ઓર ચે બાનીકાર હે,
ઓર જો સચ બોલે ઉસે કહેવે કે મુરખ ગવાંર હે,
યા ઇલાહી અબ તો હુનીઆકા ચે કારોબાર હે, ઇસ૦
- ૧૧ તુને કહા કુરાનમેં લાનત હે જુઠોંકે ઉપર,
ઓર પયમ્બરને લી જુઠોં કો કહા સખસેં બતર,
ઓર મઝહબકે ઇમામુંનેલી કાઝિબકે ઉપર,
બોહોતહી તાકીદસેં બોલે કે હે ચે બેવકર, ઇસ૦
- ૧૨ ઓર કહા કુરાનમેં હે વેલ જુઠોંકે લીએ,
હે જગા જુઠોંકી દોઝબ ગર ન માને દેખ લે,
પર ચકીં દીલમેં નહીં કુરઆં કીતાબેં પર જીસે,
બોહા કયા માને એસી બાતોંકો અગર કોઈ સો કહે, ઇસ૦
- ૧૩ ઇતની બાતેં બનકર સખ જુઠું બોલે સર બ સર,
અપને મઝહબ ઓર પયમ્બર ઓર ખુદાકો બુલકર,
ઉસ ઘડી કુરઆં કીતાબેં રખ કીનારેકે ઉપર,
જુઠું બોલેં શાકસેં દીલમેં ન લાવેં હકકા ડર. ઇસ૦
- ૧૪ એસે બેપરવા હુવે હેં લોગ અચ મૌલા કરીમ,
નહીં ગરબ ઇમાનકી ઓર નહીં તેરા કુછ બોક્ષે બીમ,
નહીં ગુન્હાકા ડર કીસીકે દીલમેં અચ રખખુલરહીમ,
અબ પનાહ દે મુજકો મૌલા રખ તું ઇમાં મુસ્તકીમ, ઇસ૦

દગાકા ઝમાના.

- ૧૫ ઓર એક એસા બડા હોગા ગઝબ હુનીઆ લીતર,
લોક અકસર હો ગચે હેંગે મુનાફીક સર બ સર,
દીલમેં રખતે હેં નીફાક ઓર કુછ નહીં અદાહકા ડર,
હાલ કયા હોગા ખુદા બને કે ઉનકાં દર હશર, ઇસ૦

- ૧૬ મુંહપે મીલતે હેં તો કરતે હેં મોહબતકી વોહ ખાત,
 ઓર ખુગઝ રખ દીલમેં હુંડે હેં વોહ અપના દાવ ઘાત,
 હે દગા કીના હસદ દીલમેં ભરા સળ દીન વ રાત,
 યા ઈલાહી એસેં લોગુસેં તું દે મુજકો ન જાત, ઇસં
- ૧૭ કેહતે હેં વોહ આપકો હમ હેં મુસલમાં નેકજાત,
 હમ હેં મોમીન ખાસ ઓર હમ રહેતે હેં ઇમાંકે સાથ,
 ઓર દીલ એસેં હેં ઉનકે દે ખુદા ઉનસેં ન જાત,
 મુંહપે ખોલે ઓર કુછ ઓર દીલમેં હો કુછ ઓર ખાત, ઇસં
- ૧૮ રાત દીન દીલમેં નીકાક અપને સદા રખતે હેં ભર,
 કુછ નહીં કુરઆં કીતાબેં ઓર નખી અદ્દાહકા ડર,
 ઓર ફીકર ઇમાનકી કુછ નહીં હે ઉનકે દીલ લીતર,
 નહીં અઝાબે કબ્રકા ડર ઓર ન દોઝખકા ખતર, ઇસં

હસદકા ઝમાના.

- ૧૯ ઓર બડી આફત હે એક દીગર કે અદ્દાહ દે પનાહ,
 લોગમેં ફેલા હે અળ આકર હસદને ખવા મ ખવાહ,
 ઉક ગઈ હે દીલસેં લોગુકે મોહબત ઓર આહ,
 ઓર અદાવત ઓર હસદને દીલ લીતર પાઈ હે રાહ, ઇસં
- ૨૦ અળ તો લોગુકા હુવા હે આકે એસા માજરા,
 રખ અદાવત દીલમેં ઓર આહતે હેં હર એકકા ખુરા,
 દેખ નહીં સકતે હસદકી આંખસેં કીસકા ભલા,
 ઓર બદી કરતે હેં લોગુમેં હસદસેં જા બજા, ઇસં
- ૨૧ જુસ જગા અરઘા ઝીકર હોતા હો કીસકા લોગમેં,
 તખ વોહ હાસદ જલકે દીલમેં ઓર બદી ઉસકી કરે,
 ખાત કાટેં ઓર હસદસેં એળ કહીં ઉસ પર ધરે,
 યે તો એસા હે યે વેસા હે અદાવતસેં કહે, ઇસં

- ૨૨ ગર મીલેં ઉસસેં તો ઝાહેર મકેસેં યોલે ભલા,
 ઝોર અદાવત રખકે દીલમેં દેવેં ઉસકોં બદસલાહ,
 ખાત સખ ઉધી બતાવે ગરચે ઝાહેર નહીં ખુરા,
 ઝોર લકાવેં લોગસેં ઝોર આપ ખુશ હો બરમલા, ઇસ૦
- ૨૩ ઝોર હસદસેં બદઝની કરતે હેં હોકર બદ શુમાં,
 હુંડતે હેં એળ ઉસકે દુશ્મનીસેં હર ઝમાં,
 ઝોર હસદસેં કરતે હેં તાને ઉસ ઉપર બેશુમાં,
 ઝોર કરે હલકાઈ ઉસકી સારે લોશુ'મેં બયાં, ઇસ૦
- ૨૪ ઝોર હસદસેં તોહમતેં રખતે હેં જુદી ઉસ ઉપર,
 ઝોર ખુરાઈસેં હેં કરતે જા બ જા ઉસકા ઝીકર,
 એસા કીના ઝોર ખુગઝ રખતે હેં વોહ દીલકે લીતર,
 હક બચાવે એસે લોશુ'સેં જહાંમેં સર બ સર, ઇસ૦
- ૨૫ ચે બલા આકર પડી હે હાસિદોંકે દીલ ઉપર,
 રાત દીન જલતે હસદકી આગસેં ઉનકે જીગર,
 નહીં ખુદકા ખોદ્ ઝોર ઇમાનકી ઉનકો પ્રીકર,
 દીન ઝોર મઝહબકો છોડ ઝોર આયે ઉલટી રાહ પર, ઇસ૦

ગીબદકા ઝમાના.

- ૨૬ ઝોર પ્રીર ગીતબકા આકર ઇસ તરેહ ચલતા હે કામ
 રાત દીન હોતી હે લોશુ'કી ઉમર ઉસમેં તમામ,
 નહીં કુછ ઇસમેં હાથ આતા પાઈ પેસા ઝોર બદામ,
 હોતે હેં નાહક શુન્હેગાર ઝોર ખાતે હેં હરામ, ઇસ૦
- ૨૭ બેઠતે હેં જીસ જગા હોકર જમા હર ખાસો આમ,
 વહાં ન અદાહકા ઝીકર હે ઝોર ન કલમા ઝોર કલામ,
 શોકસેં કરતે હેં મીલ લોશુ'કી ગીબત સુખેશામ,
 ઝોરતોંકા તો સીવા ગીબતકે નહીં કુચ્છ ઝોર કામ, ઇસ૦

૨૮ એક બોલે વોહ હે એસા દુસરા બોલે કે હાં,
વોહ તો એસાહી ખુરા હે ક્યા કહે તુંમકો મીયાં !
તીસરા પ્રીર આરકા લાવે ઝીકર ઉસ દરમીયાં,
દેખતે નહીં ઉસ શખ્સને ક્યા કીયા અથ ભાઈજા. ઇસ૦

૨૯ ઇસ તરેહ લોગુંકી ખાતે કરતે હે પીછે ખુરી,
ગરચે ઉસમેં સો હુનર હો એક ન કહેવે સદી,
આર ખુરી એક ખાત હો તો કર દે બહેર ઉસ ધડી,
યે હે એસા વોહ હે વેસા હમ તો કહેતે હે ખરી. ઇસ૦

૩૦ ઇસ તરેહસેં કરતે હે મીલ એખ લોગુંકે અયાં,
આપમેં કુછ એખ હો તો વોહ તો કોઈ કહેવે કહાં ?
અપને એખુંકો હુનર સમજે હે સારે દીલ મહાં,
આર લોગુંકે હુનરકો એખ સમજે બદગુમાં. ઇસ૦

૩૧ હે કહા હંઝરતને ગીબતકો છનાસેંબી ખુરા,
જેસા ખાયા ગોશ્ત બિને મુરદાર અપને ભાઈકા,
ટુટ જાવે રોઝા ગીબતસેં યે હંઝરતને કહા,
હે ખુરી ગીબત તો એસી ઇસમેં ક્યા ફલ પાયગા ? ઇસ૦

૩૨ ના રખે અદલાહ નખીકા આર ના ઇસાંકા ડર,
કરકે યે લોગુંકી ગીબત જાવે દોઝખકે બીતર,
હાય હુનીયામેં યે આકે કેસા સીખે હે હુનર,
ઇસસેં જો ગુંગે વોહ રહેતે તો થા ઉનકો ખુબતર. ઇસ૦

અદાવતકા ઝમાના.

૩૩ આર અદાવત આર યુગઝકાલી બોહોત હે અઝદેહામ,
છસ તરફ જાવે વહાં આવે નઝર યે ધુમધામ,
ભાઈ બાપ આર લડકા લડકી આર આરત આર ગુલામ,
આર સગોં આર દોસ્તોમેં આર દીગર હરખાસો આમ. ઇસ૦

- ૩૪ નહીં મોહખત નહીં મીલાપ ઓર નહીં ખુશી નહીં ધત્તેશક,
ગર મીલેં જાહેર તો ખાતીનમેં રખેં દીલમેં નીશક,
ક્રીસસેં ક્રીસકા દીલ મીલે નહીં એસા હે નાઇતેશક,
જાહરન ખોલેં મીલેં દીલમેં જુદાઇ ઓર ક્રીરાક. ઇસ૦
- ૩૫ ઓર મોહલે ઓર જમાઅતમેં વ સારે ગામમેં,
હે અદાવત ઓર ખુગઝ ઓર ખાર એસા કયા કરેં;
કોઇકા કોઇ ભલા ચાહતા નહીં હે જોહેલસેં,
ગર ક્રીસીકો દેખેં અચ્છા તો વોહ ઉસ પર જલ મરેં. ઇસ૦
- ૩૬ ગર ક્રીસીકે ઘરકો શાદી ઓર ખુશીકે કામ આયે,
તો કરેં કહીં હરકતેં ઉસમેં વોહ ખુશ હોકર ના ખાએં,
ગર ચલે નહીં આપકા તો ઓર લોગુંકો સીખાએં,
ખદસલાહ દેકર કહેં એસા કરો કે જસ ના પાએં. ઇસ૦
- ૩૭ ગર ચલે ઉનકા તો કામ ઉસકા ખીગાડેં ખરમલા,
હર તરેહ ઉલટા સીખાકર દેવેં ઉસકો ખદસલાહ,
અપને દીલમેં કુઝ રખકર ઉસકો કહેવેં હુસરા,
ઓર કહેં નહીં આવેં હમતો નહીં તો ઉસકો મત ખુલા. ઇસ૦
- ૩૮ એસા કેહકર કામમેં ઉસકે લે આવેં કુછ ઝરર,
હર તરેહસેં ઉસકો જસ મીલને ન દેવે કરમકર,
ખુશ નહીં હોવેં ભલેમેં ઓર ખીગાડેં જાન કર,
ક્યુંકે ખીગડે ઓરકા તો અપને દીલમેં કયા ક્રીકર. ઇસ૦
- ૩૯ એસી કહીં કહીં હરકતેં પેદા જમાઅતમેં કરે,
ઓર જમાઅતકો ખુશીસેં એક હો મીલને ન દેં,
ઉંધા સીધા લોગુંકો સમજાવે દીલકે કુઝસેં,
ઓર લઝાવે ખદસલાહ દેકરકે શીર વોહ ના મીલેં. ઇસ૦
- ૪૦ ગર જમાઅતમેં ક્રીસીકા કુછ ચલન હોવે ઝરા,
ઉસસેં મીલકર ઉસકો સમજાવેં વોહ ઉલટા ઓર ખુરા,

- દેખો વોહ મગફર હે ઝોર કીસકો નહીં હે માનતા,
તુમકોલી એસાહી કહેતા કહો તો ઉસકો દેં સઝા. ઇસ૦
- ૪૧ ઇસ તરેહ દો ચારકો ફેડેં જમાઅતસેં સીખા,
ઝોર જમાઅતમેં ઉઠાવેં ફીતને ઝોર ડાલેં બલા,
ઝોર લઠાવેં કરકે પીતને ઝોર કરેં સખકો બુદા.
કોઇકો મીલને ન દેવેં વોહ મુનાફીક બેવફા. ઇસ૦
- ૪૨ એસા કરકે ડાલેં લોગુંમેં અદાવત ઝોર ખાર;
ફીર કહેં લોગુંસેં ઉસકે તંઈ રખો અખ નાત ખહાર,
કયા હેં વોહ સખસેં બડા ઝોર કયા હેં હમ ઉસસેં નીકાર?
ઉસસેં કયું ડરતે હો સખ કયા વોહ કીસે ડાલેંગા માર? ઇસ૦
- ૪૩ ઝોર મોહલ્લેમેંલી ગર થોડી ખતા કોઇમેં પાએ,
તો કરેં આડી વોહ બકર યા કીસીકે તંઈ સીખાએ,
ઝોર સીખાકર કોઇકો ફીર ઉસ ઉપર અરઝી કરાએ,
ઝોર ગવાહી ઉસકે અંદર બુઠી લોગુંસેં દીલાએ. ઇસ૦
- ૪૪ ઇસ તરેહ આકર પડા હેગા મુસલમાનોંમેં ખાર,
હે અદાવત દુશ્મની લોગુંકે દીલમેં ખેસુમાર,
બુલ ગએ હેં વોહ ખુદકો ઝોર નખીસેં દર કીનાર,
અખ ખુદા બને કે મેહશરમેં વોહ હોંગે કેસે ખતાર? ઇસ૦
- ૪૫ ઝોર અગર કોઇકો કુછ હોદા મીત્રે તકદીરસેં,
ઝોર અમલદારી કરે તો લોક સખ દીલમેં જલેં,
ઝોર કરેં ફીર ઉસકી ગીમત ઝોર હુકમમેં ના રહેં
દીલ લગાકર નોકરી કહેનેસેં ઉસકે ના કરેં. ઇસ૦

અમલદારીકા ઝમાના.

- ૪૬ ઝોર અમલદારોંલી જખ દો જમે હો એક બાય પર,
તો વોહ દોનુંકેલી દીલમેં હો બુદાઈ સર બ સર,

- ઝોર ખુશી હોકર મીલેં નહીં દોનું બાહમ એકદીગર,
એક ધધર ખેંચે તો દુબા ખેંચતા હોવે ઉધર. ઇસ૦
- ૪૭ ઝોર સીપાહિદુંકો અપને એક નઝર દેખેં નહીં,
એકકો કમ ઝોર એક અયાદાહ સમજે અપને દીલ મહીં,
ઝોર હકદાફકે હકકો પ્રીર તો વોહ સમજે કહીં,
અપને ખેશુંકે લીએ ઝોફકો દે રૂખસત વહીં. ઇસ૦
- ૪૮ ઝોર સીપાહિલી હેં એસે નોકરીમેં સુસ્ત હેં,
કુછ અદમ ઇબત ન રખેં ઝોર ખુરા ઉસકો કહેં,
ઝોર કરેં જખ હુકમે ઉન પર તખ ગીલા ઉસકા કરેં,
ઝોર કરેં ફોર ઉસકી ગીબત દીલ લીતર રીઝું જલેં. ઇસ૦
- ૪૯ ઝોર અગર કોઈકા કુછ ચક્કતા હો હાકમકે કરીખ,
તો વોહ દોગુંકી ખુરાઈમેં હીલાવે અપની જીલ,
ઝોર કરે દોગુંકી ચાડી ઝોર ખુરાઈ બદનસીખ,
ઝોર કીસીકી ખાત બનતી હો તો કાટે વોહ રકીખ. ઇસ૦
- ૫૦ ઇસ તરેહ એક એકકી એક એક વોહ ખોદા કરેં,
ઝોર કીસીકા પગ વહાં હોવે તો વોહ હોને ન દેં,
ગર કીસીકી ખાત કુછ નીકલે તો ઉસમેં બદ કહેં,
ઝોર કીસીકા કામ હોતા હો તો ઠોકર માર દેં. ઇસ૦

ભાઈયોંકી નાઈતેફાકીકા ઝમાના.

- ૫૧ ઝોર હે ભાયુંમેં અદાવત દેખુદા તોપ્રીકનેક,
ગર મીલેં આહેર તો ખાતીનમેં બુદા હે એકસેં એક,
ઝોર રખેં દીલમેં અદાવત ઝોર ખુગઝ અપને અનેક,
યે ખરાખી હે જહાંમેં હક રખે નેકુંકી ટેક. ઇસ૦
- ૫૨ ગરચે આહેરમેં વોહ ખોલેં વાસ્તે કુછ કામકે,
પર રખેં ખાતીનમેં અપને મેલ દીલ અંદર ભરેં,

- સાફ દીલસેં ઝોર ખુશીસેં ઝોર મહોખંત ખ્યારસેં,
કહીં નહીં દેખા કે હેં લાયું સતી લાઈ મીલે. ઇસ૦
- ૫૩ ગર કલી કુછ ખાપકી મીલકતસેં હો દુનીઆએદું,
તો વોહ હર એક અપને દીલમેં એસા સમજે મેંહી હું,
ઝોર નહીં ઇનસાફસેં ચલતે કે નાહોકુશતખું,
ચેહી નઈયત હે કે સારા મેંહી હું ઊસકો ના હું. ઇસ૦
- ૫૪ ઇસ સખખસેં દીલમેં રખતે હેં અદાવત ખાર સખ,
નહીં હે અખ છોટે ખડેકી કુછલી ઇંજત ઝોર અદખ,
ચે ખુરાઈ જાહેલી ઝોર ઝોરતોંકા હે સખખ,
ઝોરતોંકી ખાત જો માને તો મીલને દેવેં કખ ? ઇસ૦

ઝોરતોંકા ઝમાના.

- ૫૫ ઝોરતોંકી તો અદાવત ઝોર મકર ઝોર ઉનકે ખાર,
ઝોર ફરેખ ઉનકે અગર લીખું તો ફીર આવે ન પાર,
પર ચે મરહોંકો હું કહેતા સખ રહો હુશીયાર ચાર,
ગર રહે ગાફીલ તુમ ઉનસેં તો કદેંગી તુમકો ખવાર. ઇસ૦
- ૫૬ ખાત જો માનોગે ઉનકી તો ચે દેંગી ખદસલાહ,
જો ચલે કહેનેચે ઉનકે તો ન હો ઊસકા લલા,
ઝોરતોંકે મંકકાલી કોઈ ન પાયા ઇન્તેહા,
ખીન અદાવત ઝોર મકકે ઝોરતોંકા કામ કયા ? ઇસ૦
- ૫૭ ઝોરતેં ગાહે તો વોહ પથ્થરકો એક પલમેં ફીરાએ,
ઝોર અગર ગાહે તો વોહ લોહકો પાની પર તરાએ,
પહાડ જો હોવે તો ઝોરત ખાકમેં ઊસકો મીલાએ,
જો ન હોવે મર્દસેં વોહ ઝોરતેં તો કર દીખાએ. ઇસ૦
- ૫૮ જીસ ઘડી ઝોરત ખીછાયે મકકી અપને જો જાલ,
ઝેર દે રાજકો માદે રાજકો દેવેં ઝવાલ,

અપને લડકેકો વોહ મારે ઝોર કરે ઘર પાયમાલ,
 જાહે વોહ દરીઆમે નાહવે ઝોર ન લીગે ઉસકા બાલ. ઇસ૦
 ૫૯ મારકર ખાવીંદકો અપને ફીર વોહ કહેલાવે સતી;
 મકે ઉનકે કોઈ ન જાને ગરચે હોવે ભુપતી,
 એસી ઝોરત જીસકે હોવે જીસકી હો ઉલટી મતી,
 હે ચેહી દુનીઆમે દોઝખ ઉસ મરદકો જીતેજી. ઇસ૦
 ૬૦ આ ગઈ ઝોરતકે દીલમેં કુછ અદાવતકી જો બાત,
 ફીર કહી બુલે નહીં સારી ઉમર વોહ બદ સીકાત,
 રાત દીન હુંડે વોહ અપના હર તરેહસેં દાવોધાત,
 જખ મીલે કાબુ તો પ્રીર ન કોઈકો દેવે ન જાત. ઇસ૦
 ૬૧ જખ કહી કોઈ બાતકી ઝોરત પકડ લેવે જો હટ,
 ફીર તો મરને તક ન નીકલે ઉસકે દીલમેંસેં કપટ,
 અપને દીલકી હટ ન છોડે ગર કહી વોહ જાવે કટ,
 હક બચાવે ઝોરતોંસેં નહીં તો હે મુશ્કીલ નીપટ. ઇસ૦

મતલબકા ઝમાના.

૬૨ ઝોર વારસ ઝોર સગેલી સારેં મતલબકે હું ચાર,
 સુખમેં સખ હોવેં સગે દુખમેં ન જાવેં ઉસકે દાર,
 ગર કોઈ આફત પડેં ઉસ પર તો ભાગેં દરકીનાર,
 કહેવેં હમ કુછ વારતે ઉસકે નહીં હોવેંગે ખવાર. ઇસ૦
 ૬૩ સુખમેં સખ કોઈ હો સગા ઝોર દુખમેં ના હોવે શરીક,
 ગાહે સારી જીંદગી અપની ખીલાકર માગે લીખ,
 જખ તલક કુછ પાસ હોવે તખ તલક વોહ હોવે ફીક,
 જખકે વોહ મોહતાજ હો જાવે તો પ્રીર મોલા શરીક. ઇસ૦
 ૬૪ જખ તલક હો લેના ખાના તખ તલક સખ હો સગે,
 ઝોર ન જખ કુછ ઉનકો પહોંચે ફીર જીલાવે કોન ઉસેં ?

- કોઈ આકર યું ન પુછે કયા કછું દુખ હે તુજે ?
 યા તેરે ટાંપેં બતા હમકો કે હમ તો હું સગો. ઇસ૦
- ૬૫ કોઈ ખબર ઉસકી ન લેવે યા દીલાસા કોઈ ન દે,
 યા કોઈ આકર ન પુછે કે તુજે કુછ કામ હે ?
 ઉલટી ગીબત ઓર ખુરાઈ ઉસકી લોગુ'મેં કરે,
 ચે રસમ દુનીઆકી હોળી જોડે ચાહે દેખ લે. ઇસ૦
- ૬૬ લડકા લડકી ઓર ભાઈ યા હો કોઈ વારસ દીગર,
 જખ તલક ખાને મીલે ઉસકો તો આવેં ઉસકે ઘર,
 ઓર જો ઉનકો ના મીલે તો વોહલી ના લેવેં ખબર,
 હો ખજા દીલમેં કહે વોહ ઉસકે ઘર હમ અપને ઘર. ઇસ૦
- ૬૭ ઇસ તરેહ હોકર ખજા વોહ દૂર હો જાવેં સલી,
 ઉસકી ખીઝમત ઓર ટાંપેં ના કરે કોઈ એકલી,
 કોઈ ઉસેં ઇતના ન કહેવે કયા ગુઝરતી હે અલી ?
 જી'દગીમેં તો ન આવે પુછને કોઈ કલી. ઇસ૦
- ૬૮ ઓર મરે જખ વોહ તો વારસ હોવેં પેદા હર જગા,
 એક કહે વારસ હું ઇસકા એક કહે મેં હું સગા,
 મેંહી પોસાતા હું મેં વારસ હું ઇસકે માલકા,
 મેંહી લુંગા માલ સારા ઇસમેં કીસકા હોગા કયા ? ઇસ૦
- ૬૯ ઇસ તરેહસેં આકે ફીર વોહ માલ પર જઘડે કરે,
 જોલો ચે દુશ્મન હેં યા કોઈ ઉનકે તઈ વારસ કહે,
 એસા દાવા વોહ કરે જો ઉસકી ખીઝમતમેં રહે,
 સખ ઉમર ટાંપેં કરેં ઉસકો દુખી હોને ન દે. ઇસ૦
- ૭૦ જી'દગીમેં તો કરે નહીં ઉસકી ખીઝમત એક ઝરા,
 ઓર મરે તો ફીર કરે દાવા વોહ ઉસકે માલકા,
 એસા દુશ્મન કોન હોગા દુસરા કહે દો ભલા ?
 માલ તો પોસાય વોહ જો રહેવે ખીઝમતમેં સદા. ઇસ૦

- અપને લંડકેકો વોહ મારે ચોર કરે ઘર પાયમાલ,
 જાડે વોહ દરીઆમે નાહવે ચોર ન ભીગે ઉસકા ખાલ. ઇસ૦
 ૫૬ મારકર ખાવીંદકો અપને ફીર વોહ કહેલાવે સતી;
 મકે ઉતકે કોઈ ન જાને ગરચે હોવે ભુપતી,
 એસી ચોરત જુસકે હોવે જુસકી હો ઉલટી મતી,
 હે ચેહી દુનીઆમે દોઝખ ઉસ મરદકો જીતેજી. ઇસ૦
 ૬૦ આ ગઈ ચોરતકે દીલમે કુછ અદાવતકી જો ખાત,
 ફીર કલ્હી ભુલે નહીં સારી ઉમર વોહ બદ સીકાત,
 રાત દીન દુ'કે વોહ અપના હર તરેહસેં દાવોઘાત,
 જખ મીલે કાળુ તો પ્રીર ન કોઈકો દેવે ન જાત. ઇસ૦
 ૬૧ જખ કલ્હી કોઈ ખાતકી ચોરત પકડ લેવે જો હટ,
 ફીર તો મરને તક ન નીકલે ઉસકે દીલમેસેં કપટ,
 અપને દીલકી હટ ન છોડે ગર કલ્હી વોહ જાવે કટ,
 હક બચાવે ચોરતોસેં નહીં તો હે મુશ્કીલ નીપટ. ઇસ૦

મતલબકા ઝમાના.

- ૬૨ ચોર વારસ ચોર સગેલી સારે મતલબકે હેં ચાર,
 સુખમે સખ હોવે સગે દુખમે ન જાવે ઉસકે દ્વાર,
 ગર કોઈ આકૃત પહેં ઉસ પર તો લાગે દરકીનાર,
 કહેવે હમ કુછ વારતે ઉસકે નહીં હોવેંગે ખવાર. ઇસ૦
 ૬૩ સુખમે સખ કોઈ હો સગા ચોર દુખમે ના હોવે શરીક,
 ગાહે સારી જીંદગી અપની ખીલાકર માગે લીખ,
 જખ તલક કુછ પાસ હોવે તખ તલક વોહ હોવે ઠીક,
 જખકે વોહ મોહતાજ હો જાવે તો પ્રીર મોલા શરીક. ઇસ૦
 ૬૪ જખ તલક હો લેના ખાના તખ તલક સખ હો સગે,
 ચોર ન જખ કુછ ઉતકો પહોંચે ફીર જુલાવે કોન ઉસેં ?

- કોઈ આકરું ચું ન પુછે ક્યા કથું દુખ હે તુજે ?
 યા તેરે ટાંપેં ખતા હમકો કે હમ તો હું સગે. ઇસ૦
- ૬૫ કોઈ ખખર ઉસકી ન લેવે યા ફીલાસા કોઈ ન દે,
 યા કોઈ આકાર ન પુછે કે તુજે કુછ કામ હે ?
 ઉલટી ગીબત ઓર ખુરાઈ ઉસકી લોગુમેં કરે,
 ચે રસમ દુનીઆકી હેગી જોડે આહે દેખ લે. ઇસ૦
- ૬૬ લડકા લડકી ઓર ભાઈ યા હો કોઈ વારસ ફીગર,
 જખ તલક ખાને મીલે ઉસકો તો આવેં ઉસકે ઘર,
 ઓર જો ઉનકો ના મીલે તો વોહલી ના લેવેં ખખર,
 હો ખફા ફીલમેં કહે વોહ ઉસકે ઘર હમ અપને ઘર. ઇસ૦
- ૬૭ ઇસ તરેહ હોકર ખફા વોહ દૂર હો જાવેં સલી,
 ઉસકી ખીઅમત ઓર ટાંપેં ના કરે કોઈ એકલી,
 કોઈ ઉસેં ઇતના ન કહેવે ક્યા ગુઝરતી હે અલી ?
 છાંદગીમેં તો ન આવે પુછને કોઈ કલી. ઇસ૦
- ૬૮ ઓર મરે જખ વોહ તો વારસ હોવેં પેદા હર જગા,
 એક કહે વારસ હું ઇસકા એક કહે મેં હું સગા,
 મેંહી પોસાતા હું મેં વારસ હું ઇસકે માલકા,
 મેંહી હુંગા માલ સારા ઇસમેં કીસકા હેગા ક્યા ? ઇસ૦
- ૬૯ ઇસ તરેહસેં આકે ફીર વોહ માલ પર જઘડે કરે,
 ખોલો ચે દુશ્મન હું યા કોઈ ઉનકે તાંઈ વારસ કહે,
 એસા દાવા વોહ કરે જો ઉસકી ખીઅમતમેં રહે,
 સખ ઉમર ટાંપેં કરેં ઉસકો દુખી હોને ન દે. ઇસ૦
- ૭૦ છાંદગીમેં તો કરે નહીં ઉસકી ખીઅમત એક ઝરા,
 ઓર મરે તો ફીર કરે દાવા વોહ ઉસકે માલકા,
 એસા દુશ્મન કોન હોગા દુસરા કહે દો ભલા ?
 માલ તો પોસાય વોહ જો રહેવે ખીઅમતમેં સદા. ઇસ૦

- ૭૧ એસા દાવા વોહ કરે જો ઉસકો દે રાહત તમામ,
 રહેવે ઉસકી આકરીમેં ઝોર ઉઠા લે ઉસકા કામ,
 વોહ તો વારસ હોવે ઉસકા ઝોર વોહ લે મીલકતકા નામ,
 ઝોર ખીના ખીઝમતકે દુશ્મનકો ન દે પાઈ બદામ. ઇસ૦
- ૭૨ ક્યુંકે વારસ ઝોર સગે તો હેંગે ખીઝમતકે લીએ,
 વોહ કરે ખીઝમત સદા જખતક ચે દુનીઆમેં જીએ,
 ઝોર જો જીતે તો ન પુછે ઝોર સગા હોવે મુએ,
 કહો ભલા ફીર ક્યા ભલા હો ઉસકે તંઈ વીરસાદીએ. ઇસ૦
- ૭૩ જીતે કોઈ ખીઝમત કરે નહીં ઝોર દુખી હોવે સદા,
 ઝોર રહે નહીં ઉસકે કહેનેમેં જો વારસ ઝોર સગા,
 ઝોર વોહ બેપરવા રહે ઉસસેં ન પુછે ઉસકો આ,
 વોહ સગા કીસ તરેહ કહીએં ઝોર વોહ વારસ કાયકા ? ઇસ૦
- ૭૪ તુહંકે લડકેને જખ માના નહીં ઉનકા કહા,
 તખ ખુદાકા હુકમ આયા ચે નહીં લડકા તેરા,
 ફીર હુવા તુફાનમેં વોહ ગર્ક ઝોર પાયા સગા,
 એસા લડકા ઝોર સગા વારસ ન હોવે માલકા. ઇસ૦
- ૭૫ જખ કોઈ હીન્દુકા લડકા ઝોર મુસલમાં હો ભલા,
 ઝોર મુસલમાંકા હો લડકા ઝોર વોહ કાફીર હો ગયા,
 ઝોર રહા નહીં ઉસકે રસ્તે પર ન ખીઝમત ઉનકીયા,
 ઝોર હુકમ ઉસકા ન માના તખ વોહ વારસ કાયકા ? ઇસ૦

મગરૂરીકા ઝમાના.

- ૭૬ મુજકો કરના થા બયાં ઇસ જા અદાવતકા તમામ,
 પર કલમ આગે ચલા ઝોર આ ગયા દીગર કલામ,
 ક્યુંકે વાએઝ તો હે એસા જેસા વોહા બેલગામ,
 કહેતા હો કીસ ખાતકો ઝોર જા કરે કીસ જા મુકામ. ઇસ૦

- ૭૭ ફીર તકળુર ઝોર બડાઈ ઝોર ગરૂરીકી હે ધુમ,
 કોઈ કહે મેં શાહ સીકંદર કોઈ કહે મેં શાહે રૂમ,
 કોઈ કહે હુમ તો હુમા હેં દુસરે હેં આગ યુમ,
 ઈસ તરેહસેં અપને અપને દીલમેં સળ દેજે નનુમ. ઇસ૦
- ૭૮ હર કીસીકે દીલમેં હેં યુ' મેં તો હું સળસેં બડા,
 દુસરૂંકો યુ' સમજતે હેં કે ઇસમેં હેગા ક્યા ?
 કોઈ કીસીકે તંઈ નહીં અળ તો નઝરમેં લાવતા,
 કહેતે અશરાફુ'કો અરઝલ ચે હુવા તો ક્યા હુવા ? ઇસ૦
- ૭૯ કોઈ સમજતા નહીં કીસીકા કુછભી અરઝા પન ઝરા,
 અપને અપને હાલમેં સળ મરત હેં છોટા બડા,
 નહીં અદળ ઇઝત કીસીકી નહીં વકર આશરાફકા,
 અપને અપને દીલસતી સળ કોઈ બડા અળ હો ગયા. ઇસ૦
- ૮૦ અહેમકીસે અકલકા અળ ગુલ હુવા હેગા અરાગ,
 હર કીસીકા આસમાં પર અળ તો પહોંચ્યા હે દીમાગ,
 દુસરૂંમેં દાગ દેજે ખુદમેં હો ગર લાળ દાગ,
 જો કે હેં શહેબાઝ ઉનકો મારતે હેં અળ તો આગ. ઇસ૦
- ૮૧ ગર નસીહતકી કોઈ કુછ ખાત કીસકે તંઈ કહે,
 તળ વોહ મગરૂરીમેં આ ઉસકો કહે તું કોન હે ?
 કોઈ હુમારા કળ હે દાતા કોઈ હુમકો ક્યા કહે ?
 તું તેરે ઘરકા બડા હુમકો નસીહત ક્યા કરે ? ઇસ૦
- ૮૨ હર કીસીને અળ તો એસી પકડી હે શેતાંકી રાહ,
 દુસરૂંકો હેચ સમજે આપકો જતને વોહ શાહ,
 ખાનેકો આટા ન હોવે ઝોર ફીરતા હો તખાહ,
 તોભી સમજે આપકો મેં હું મીસરકા ખાદશાહ. ઇસ૦
- ૮૩ ઝોર ફીર લોગુ'મેં હે આકર પડી નફસાનીયત,
 હે ખુદી ઝોર મેંપનેકી ખાત ઝોર શેતાનીયત,

- મેં કહું સો હે ખરા ચોર દુસરેકી કયા હે મત,
જો કહું સો મેં કહું હે દુસરેકો કયા સકત ? ઇસ૦
- ૮૪ જો કલી એક ખાત બચેકો કહે બુઢા અગર,
તો વોહ બચેકે મજામેં આવે શેતાં સર બ સર,
ચોર કહે બુઢેકો તું કયા બોલતા હે કર ફીકર,
અબ અકલ તેરી ગઈ હે તું હુવા હે બેવકર. ઇસ૦
- ૮૫ ઇસ તરેહકી હે બુઢી હરએકકે અબ સરમેં ભરી,
મેં જો કહેતા હું સો સચ હે જૂઠ હે સબ દુસરી,
અપની હે સબ કોઈ ખેચે ચોર ન માને ચોરકી,
ચોર ચે દીલમેં ના ખીચારે કોન હે ખોટી ખરી. ઇસ૦
- ૮૬ જાનકર ઉલટાહી બોલે ચોર વોહ ખેચે અપના મત,
ચોર કરે વોહ બુઢા જઘડા ચોર કલી ના બોલે સત,
હકકો ખાતીલ કરકે નાહકકો કહે ચે હે દુરસ્ત,
નફસકે ખાતીર કરે વોહ દીન ચોર ઇમાંકો સુસ્ત. ઇસ૦
- ૮૭ ચોર કીનાઅત ચોર સબરબી નહીં કીસીકે દીલ મહીં,
ચોર નહિં શરમોહયા ચોર અબ રહેમ કીસકો નહીં,
હે બુલમ ચોર સરકશી અબ તો બુધર દેખો વહીં,
હાલ સબ ઉલટા નઝર આતા હે અબ તો હર કહીં. ઇસ૦

બખીલીકા ઝમાના.

- ૮૮ અબ બખીલી હે ઘુસી આકર હરેકકે દીલમેં યું,
કહે નહીં સકતા મેં કુછ ઇસ ખાતમેં અબ કયા કહું ?
નહિં ઝકાત અબ માલકી દેતે ખરાખર ચોકશું,
ફીર તો ખેરાત ચોર સખાવત ચોર સદકા દેવે કયું ? ઇસ૦
- ૮૯ સબકે દીલમેં યું સમાઈ હેગી ચે દુનીઆઅહું,
દુખ પડે તોલી દવાકો ખર્ચ પેસા ના કહું,

- ગર ચલે ખાને ખીના તો એક ટંક ભુખા રહું,
પર ના ખરચું ગરચે દુનીઆમેં રહું. મેં સરનશું. ઇસ૦
૬૦ ઇસ તરેહસેં કરકે મહેનત ઓર જમે કરતે હેં માલ,
આખિરશ આતા હે ફીર ઉસ માલકે ઉપર અવાલ,
જુસ ઘડી આકર પકડતા હેગા ઉસકો ઉસકા કાલ,
તખ ચલા જાતા હે ધીસતા હાથ દોનું પાયમાલ. ઇસ૦
૬૧ મોત જુસદમ રૂબરૂ આકરકે હોતી હે ખડી,
તખ વોહ પસ્તાતા હે અપને માલ ખાતીર ઉસ ઘડી,
હાય મેંને કુછ ન ખરચા ઓર ચે દોલત રહી પડી,
ઇસ તરેહ ગમ કરતે કરતે હોતી હે પુરી ઘડી. ઇસ૦
૬૨ ફીર ચલા જાતા હે દોલત છોડ કર વોહ બદનસીબ,
એકલા વોહ ખાલી હાથુસેં ખીચારા બું ગરીબ,
ઓર ચે દોલત કામ નહીં આતી હે ઉસકે અચ અજબ,
ઓર કીસીકી આંખ નહીં ખુલતી કે જાના હે કરીબ. ઇસ૦
૬૩ એસી ગફલત આ પડી હે અકલકે દીવે ઉપર,
હો ગયા હે સબકે દોલ લિતર અંધેરા સર બ સર,
ચે સમજતા નહીં જીયુંગા કમ તલક દુનીઆ લિતર,
કયા ખખર કે આજ કલ જાના પડેગા કુચકર. ઇસ૦
૬૪ અચ મીયાં આખર તો મરના હે ચેહી હેગા ખરા,
ફીર ભલા કયું દુખ ઉઠાતા હે તું દોલત અપની ખા,
કાહેકો પીછેકી તું કરતા ફીકર હેગા ભલા,
પીછેવાલેકો વોહ દેગા જુસને તુજકો હે દીયા. ઇસ૦
૬૫ ગર નહીં કીસ્મતમેં ખચેકી તો વોહ કયા ખાયગા ?
વોહભી જેસા તું હે જાતા ઇસ તરેહસેં જાયગા,
ઓર પડા રહેવેગા જેસા કોઈકે હાથ આયગા,
જુસકી ચે તકદીરમેં હોગા સો વોહ લે જાયગા. ઇસ૦

- મેં કહું સો હે ખરા ચોર દુસરેકો કયા હે મત,
 જો કહું સો મેં કહું હે દુસરેકો કયા સકત ? ઇસં
 ૮૪ જો કલી એક ખાત બચ્ચેકો કહે ખુલા અગર,
 તો વોહ બચ્ચેકે મમઝમે આવે શેતાં સર ણ સર,
 ચોર કહે ખુદેકો તું કયા ખોલતા હે કર ફીકર,
 અખ અકલ તેરી ગઇ હે તું હુવા હે ખેવકર. ઇસં
 ૮૫ ઇસ તરેહકી હે ખુદી હરએકકે અખ સરમેં ભરી,
 મેં જો કહેતા હું સો સગ હે જૂઠ હે સખ દુસરી,
 અપની હે સખ કોઈ ખેચે ચોર ન માને ચોરકી,
 ચોર ચે હીલમેં ના ખીચારે કોન હે ખોટી ખરી. ઇસં
 ૮૬ જાનકર ઉલટાહી ખોલે ચોર વોહ ખેચે અપના મત,
 ચોર કરે વોહ જુઠા જઘડા ચોર કલી ના ખોલે સત,
 હકકો ખાતીલ કરકે નાહકકો કહે ચે હે દુરસ્ત,
 નફસકે ખાતીર કરે વોહ દીન ચોર ઇમાંકો સુસ્ત. ઇસં
 ૮૭ ચોર કોનાઅત ચોર સખરલી નહીં કીસીકે દીલ મહીં,
 ચોર નહિં શરમોહયા ચોર અખ રહેમ કીસકો નહીં,
 હે ખુલમ ચોર સરકશી અખ તો જીધર દેખો વહીં,
 હાલ સખ ઉલટા નઝર આતા હે અખ તો હર કહીં. ઇસં

ખખીલીકા ઝમાના.

- ૮૮ અખ ખખીલી હે ઘુસી આકર હરેકકે દીલમેં યું,
 કહે નહીં સકતા મેં કુછ ઇસ ખાતમેં અખ કયા કહું ?
 નહિં ઝકાત અખ માલકી દેતે ખરાખર ચોકશું,
 ફીર તો ખેરાત ચોર સખાવત ચોર સદકા દેવે કયું ? ઇસં
 ૮૯ સખકે દીલમેં યું સમાઈ હેગી ચે દુનીઆઅહું,
 દુખ પડે તોલી દવાકો ખર્ચ ખેસા ના કરું,

- ખીચમેં દો દિનકે ખાતીર મેરી મેરી કરતા કયા,
ગર હો કુછ તુજમેં અકલ તો અર્થ કર ઝોર ખા ખીલા, ઇસ૦
- ૧૦૩ કર તું ખેરાત ઝોર સખાવત ઝોર તું કર નેકીકે કામ,
જીસમેં સુધરે આકેખત ઝોર હો તેરા દુનીઆમેં નામ,
ફીર તુજે આગે મીલેગી એસી દોલત કર સલામ,
ઝોર ખને તું દોસ્ત હકકા ઝોર હો જન્મતમેં મુકામ. ઇસ૦
- ૧૦૪ ગર ખનેગા તું ખખીલ ઝોર રખેગા દોલત છુપા,
તો ખને દુશ્મન ખુદાકા ઝોર પડે દોઝખમેં જા,
ઝોર યે દોલતકે ગરમ કર તુજકે ચાપે જા ખ જા,
ઝોર ફરીશ્તે થું કહે યે હે ખખીલુ'કી સજા. ઇસ૦
- ૧૦૫ ઇસ લીએ મત હો ખખીલ ઝોર કર સખાવતમેં તું નામ,
પેસા તુજકે હકને બક્ષા હે તેરા ચાકર શુલામ,
માર જુતા ઇસકે તું ઝોર ઇસમેં લે મન માને કામ,
મત તું કર ઇસકે મીયાં ઝોર તું ન હો ઇસકા શુલામ. ઇસ૦
- ૧૦૬ તખ તુજે યે ફાયદા બક્ષેગા દુનીઆ દીનકા,
દો જહાંમેં ઇસકે ખાયસ હોયગા તેરા ભલા,
ઝોર જો ઇસકે તું બકા સમજા તો દુશ્મન હોય તેરા,
ઝોર તુજેયે દુખ દેગા ઝોર રહેવેગા યે ઘરમેં પકા. ઇસ૦
- ૧૦૭ પેસા તો હેગા ફક્ત તેરી અફરતકે લીએ,
કે તેરે ચેહ કામ આવે ઝોર મીલે રાહત તુજે,
નહીં હે યે પેસા તો કુછ રખ છોડનેકે વાસ્તે,
રખનેકે પેસા વ પથરા હું ખરાખર જાન લે. ઇસ૦
- ૧૦૮ દેખ યે દુનીઆ હે ખેતી આખીરતકી અય મીયાં,
જો યહાં ખોઝેગા ખેતી તો લુનેગા વોહ વહાં,
જો નહીં ખરએ યહાં તો ફીર વહાં પાવે કહાં ?
આખીરશ તું ખાલી હાથુ' જાવે દોઝખકે મહાં. ઇસ૦

- ੬੬ ਈਸੇ ਵੀਏਂ ਤੁੰਹੀਂ ਤੋ ਕੁਝ ਆ ਆਰ ਭੀਲਾ ਮਤ ਕਰ ਕੀਕਰ;
 ਖੁਧੁਂ ਲਵਾ ਗਏਲਤਮੇਂ ਰਹੇਤਾ ਏ ਖੁਦਾਕੋ ਖੁਦਕਰ,
 ਜਘ ਖੁਦਾਨੇ ਏ ਵੀਧਾ ਤੋ ਉਸਕੇ ਤਾਂਧੁਂ ਤੁੰ ਘਰ੍ਧ ਕਰ,
 ਕੀਰ ਖੁਦਾ ਦੇਗਾ ਤੁਯੇ ਕੀਸਮਤਮੇਂ ਤੇਰੀ ਏ ਅਗਰ. ਈਸ੦
- ੬੭ ਆਰ ਅਗਰ ਕੀਸਮਤਮੇਂ ਨਹੀਂ ਤੋ ਰਾਜਲੀ ਉਡ ਜਾਯਗਾ,
 ਆਰ ਨਹੀਂ ਦੋਲਤਲੀ ਰਹੇਵੇ ਆਰ ਤੁੰ ਫੁਘ ਪਾਯਗਾ,
 ਆਰ ਜੇ ਤੇਰਾ ਏਗਾ ਵੋਹਲੀ ਦੁਸਰਾ ਕੋਧ ਆਯਗਾ,
 ਕੀਰ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਛਾਥ ਆਵੇ ਆਰ ਤੁੰ ਪਰਤਾਯਗਾ. ਈਸ੦
- ੬੮ ਵੇਖ ਐਸਾ ਫਰ ਜਗਾ ਤੁੰ ਵੇਖਤਾ ਜਾਤਾ ਏ ਧਾਰ,
 ਧੇ ਗਯਾ ਆਰ ਵੋਹੁ ਗਯਾ ਸਘ ਛੋਡਕਰ ਦੋਲਤ ਦੁਧਾਰ,
 ਰੇਹੁ ਗਧ ਲਾਖੁੰਕੀ ਦੋਲਤ ਆਰ ਨ ਲਾਵਾ ਸਰਪੇ ਲਾਰ,
 ਘਰ੍ਧੁੰਕੀ ਤਕਦਿਰਮੇਂ ਨ ਏ ਤੋ ਵੋਹਲੀ ਛਾਂਗੇ ਘਵਾਰ. ਈਸ੦
- ੬੯ ਏ ਤੇਰੀ ਦੋਲਤ ਤੋ ਕਥਾ ਗਰ ਰਾਜਲੀ ਛੋਵੇ ਘਡਾ,
 ਵੋਹਲੀ ਕਿਸਮਤਮੇਂ ਨ ਏ ਤੋ ਦੁਸਰਾ ਦੇਵੇ ਪਡਾ,
 ਆਰ ਤੇਰੇ ਘਰ੍ਧੁੰਕੇ ਵੇ ਵੀਰਸੇਮੇਂ ਲੋਛੇਕਾ ਕਡਾ,
 ਐਸੇ ਵਾਰਸ ਘੁੱਛਾਤ ਏ ਪਰ ਕੋਧ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਧਡਾ. ਈਸ੦
- ੭੦ ਧੇ ਤੋ ਏ ਕੁਦਰਤ ਖੁਦਾਕੋ ਆਰ ਧੇ ਏਗਾ ਉਸਕਾ ਲੇਵ,
 ਕਿਸਕੀ ਦੋਲਤ ਕੁਛਾਂਸੇਂ ਆਧ ਕਿਨ ਉਡਾਧ ਏ ਸਕੈਵ ?
 ਕੋਨ ਵੇਤਾ ਆਰ ਦਿਵਾਤਾ ਏ ਧੇ ਏਗਾ ਕੀਸਕਾ ਸੇਵ ?
 ਜੁਠਾ ਦਾਵਾ ਕਰਕੇ ਨਾਹੁਕੇ ਲੋਗ ਰਘਤੇ ਏ ਉਮੇਵ. ਈਸ੦
- ੭੧ ਮੇਰੀ ਮੇਰੀ ਕਰਤੇ ਏ ਪਰ ਏ ਧੇ ਦੋਲਤ ਘੇਵਕਾ,
 ਆਜ਼ ਤੇਰੀ ਕਵ ਕੀਸੀਕੀ ਪਰਖੁੰ ਕੀਸਸੇਂ ਏ ਘਕਾ,
 ਜਘ ਤਲਕ ਏ ਛਾਥਮੇਂ ਤੇਰੇ ਤੁੰ ਈਸਸੇਂ ਦੇ ਨਕਾ,
 ਨਹੀਂ ਤੋ ਕੀਰ ਕੋਧ ਵੀਨਮੇਂ ਰਹੇਗੀ ਦੁਸਰੇਕੇ ਪਾਸ ਜਾ. ਈਸ੦
- ੭੨ ਕੋਧ ਨਹੀਂ ਲਾਧਾ ਏ ਸੰਗ ਦੋਲਤਕੋ ਜਘ ਪੇਵਾ ਫੁਵਾ,
 ਆਰ ਮਦੇਗਾ ਤਘਲੀ ਤੁੰ ਆਵੀਛੀ ਛਾਧੁੰ ਜਾਯਗਾ,

- ખીચમેં દો દિનકે ખાતીર મેરી મેરી કરતા કયા,
ગર હો કુછ તુજમેં અકલ તો ખર્ચ કર ઓર ખા ખીસા, ઇસ૦
- ૧૦૩ કર તું ખેરાત ઓર સખાવત ઓર તું કર નેકીકે કામ,
જીસસેં સુધરે આકેખત ઓર હો તેરા દુનીઆમેં નામ,
ફીર તુજે આગે મીલેગી એસી દોલત કર સલામ,
ઓર બને તું દોસ્ત હકકા ઓર હો જત્તતમેં મુકામ. ઇસ૦
- ૧૦૪ ગર બનેગા તું બખીલ ઓર રખેગા દોલત છુપા,
તો બને દુશ્મન બુદ્ધાકા ઓર પડે દોઝખમેં જા,
ઓર ચે દોલતકો ગરમ કર તુજકો ચાંપે જા બ જા,
ઓર ફરીશ્તે થું કહે ચે હે બખીલુંકી સજા. ઇસ૦
- ૧૦૫ ઇસ લીએ મત હો બખીલ ઓર કર સખાવતમેં તું નામ,
પેસા તુજકો હકને બદ્લા હે તેરા ચાકર ગુલામ,
માર જુતા ઇસકો તું ઓર ઇસસેં લે મન માને કામ,
મત તું કર ઇસકો મીયાં ઓર તું ન હો ઇસકા ગુલામ. ઇસ૦
- ૧૦૬ તખ તુજે ચે ફાયદા બક્ષેગા દુનીઆ દીનકા,
દો જહાંમેં ઇસકે બાયસ હોયગા તેરા ભલા,
ઓર જો ઇસકો તું બડા સમજા તો દુશ્મન હોય તેરા,
ઓર તુજે દુખ દેગા ઓર રહેવેગા ચે ઘરમેં પડા. ઇસ૦
- ૧૦૭ પેસા તો હેગા ફક્ત તેરી અફરતકે લીએ,
કે તેરે ચેહ કામ આવે ઓર મીલે રાહત તુજે,
નહીં હે ચે પેસા તો કુછ રખ છોડનેકે વાસ્તે,
રખનેકો પેસા વ પથરા હે બરાબર જાન લે. ઇસ૦
- ૧૦૮ દેખ ચે દુનીઆ હે ખેતી આખીરતકી અય મીયાં,
જો યહાં બોચેગા ખેતી તો લુનેગા વોહ વહાં,
જો નહીં ખરચે યહાં તો ફીર વહાં પાવે કહાં ?
આખીરશ તું ખાલી હાથું જાવે દોઝખકે મહાં. ઇસ૦

૧૦૯ ગર ઈળાદત તું કરે દરીઆ અમીલર કર તમામ,
 તોલી તું જન્નતમેં ન જાવે ચેહ હે સચ્ચા કલામ,
 ઝોર ખુરા કેહલાવે તેરા દીન ઝોર દુનીઆમેં નામ,
 ઝોર ચહાંલી જી જલે ઝોર કુછ ન હોવે દીલકે કામ. ઇસ૦

પેસેકી શુલામીકા અમાના.

- ૧૧૦ પેસેકી પુળ ન કર તું પેસેકો મત કર તું પીર.
 પેસેસેં મતકર મહોળત પેસા નહીં હે દસ્તગીર,
 પેસેકો મુરદાર બોલે હેં નખી રોશન અમીર,
 પેસેકે તાલીબકો બોલે કુત્તા લોહ હઝરત અમીર. ઇસ૦
- ૧૧૧ ઝોર દીગર એક બડી આફત ચે દુનીઆ ખીચ હે,
 હીસેસેં પેસેકો હરએક દુંડતા મારા ફીરે,
 પર ને કીસ્મતમેં ન હોં પેસા તો હરગીઝ નહીં મીલે,
 કર સખર અય લાલચુ ઇતના હીરસ તું કયું કરે? ઇસ૦
- ૧૧૨ પેસેકે ખાતીર કયું કરતા ફીરતા હે તું હાય હાય,
 ચે ખખર તુજકો નહીં હે તું કમાવે કોન ખાય ?
 કરકે દુખ હરએક તરેહકે ઝોર ને તું પેસા કમાય,
 આખીરશ તું છોડ પેસા ઝોર ચહાંસેં મરકે જાય. ઇસ૦
- ૧૧૩ યું બયાં હઝરત પયમખરને હદીસોંમેં કહે,
 ને તેરી કીસ્મતકા હોંવે સરકે બિપર શેરકે,
 તોલી ઘર બેઠે તુજે વોહ તેરા હીસસા આ મીલે,
 કયું ફીકર કરતા હે નાહક કેસી ગફલત હે તુજે ! ઇસ૦
- ૧૧૪ ગર તેરી કીસ્મતકી કમલી હોવે કાલી અય ગમાર,
 ઝોર ઉસેં અમઝમ ઝોર કોસરસેં ધોવે ખારખાર,
 તોલી વોહ ઉજલી ન હોવે લાખ ખાતુસેં ખીચાર,
 ગર ન હો કીસ્મતમેં તો તુજકો મીલે નહીં એક તાર. ઇસ૦

- ૧૧૫ દોલતે દુનીઆ મીલે તાલેએકી ખુબીસેં તમામ,
 ઝોરેબાઝુ ઝોર અકલ રખતે હેં હર એક ખાસો આમ,
 ઝોર હુનરસેં કરતે હેં સખ અપને બડનેહીકા કામ,
 ગરહો બદ તાલેએ તો ફીર ઉસકો મીલે નહિં એક બદામ. ઇસં
- ૧૧૬ હે બડી ઠગની ફરેખી દોલતે દુનીઆ પલીત,
 હો બા તું હુશીયાર ઇસસેં ઇસકો હેંગી ઉલટી રીત,
 હર તરેહસેં સખ કર તું મત દુખી હો ઉસકો છત,
 ચે ઠગારી ઝોર ફરેખી હે તું મતકર ઇસસેં પ્રીત. ઇસં
- ૧૧૭ બહું મકરવાલી હો ઝોરત ઝોર રખે વોહ હુરનપુર,
 એસી હે પેસેકી ખસલત મત હો તું ઇસકા મગુર;
 જો તું ઇસકે પીછે દોડે તો ચે ભાગે તુજસેં દુર,
 ઝોર જો તું પરવા ન રખે ચલકે આવે તુજ હનુર. ઇસં
- ૧૧૮ હે ફરેખી ઝોર બડી ઠગની ચે દોલત બદસીકાત,
 પહેલે તુજકો ખવાર કરકે ફીર જો તેરે આવે હાથ,
 ફીર ન ઉસકો ભોગવે તું ઝોર સમાલે દીન રાત,
 મીસ્લે કસબન ઢોડકર તુજકો ચે જાવે ઝોર સાથ. ઇસં
- ૧૧૯ ઇસકે પીછે હુંડને તું દર બ દર લટકા ન કર,
 ગર મીલે તો ખર્ચ કર ઝોર ન મીલે તો સખ કર,
 જો તેરી કીસ્મતમેં હોગા વોહ ન જાવેગા કીધર,
 આહે તું હુંડે ન હુંડે ચલકે આવે તેરે ઘર. ઇસં
- ૧૨૦ ખહેલ લોભ ઇસકા ન કર તું ઇસ લીએ મત હો ખરાબ,
 ઇસકે તાલીબકો તો હોતા આખીરતમેં હે અઝાબ;
 ઇસલીએ ફરમાએ હેં હઝરત નખી આલી જનાબ,
 દુનિયા હે સુરદાર તાલીબ ઇસકા કુત્તા સુન શીતાબ. ઇસં
- ૧૨૧ દોલતે દુનીઆ તો હે સુરદાર તાલીબ હે કુતા,
 તાલીબુદ દુનીઆ હે જાહેલ ચે નખીને સચ કહા;

- તાલીબુદ દુનીઆ હે મેહરૂમ ઓર ગુરૂરીકા સરા,
તાલીબુદ દુનીઆ હે મરદુદ યે કીતાબોંમે લીખા. ઇસ૦
- ૧૨૨ તાલીબુદ દુનીઆ હે હાલીક ઓર ફીર મરદુદ હે,
તાલીબુદ દુનીઆ હે મલઉ ચુ' કીતાબોંમે લીખે;
ફીર અય ગાફીલ રાતદીન ઇસકી તલખમે' કયું રહે ?
ખીન તેરી તકદીરકે હરગીઝ ન યે તુજકો મીલે. ઇસ૦
- ૧૨૩ હીસે ઇસકા હે ખુરા ને લોભયે' ઇસકે પડે,
વોહ કરે ચોરી દગાખાઝી ઠગીલી વોહ 'કરે;
વોહી દુખ લોગોંકો દેવે ઓર વોહ રૂશવતલી લે,
વોહ ખીગાડે અપના ઇમાં ઓર ગુન્હાહાં વોહ કરે. ઇસ૦
- ૧૨૪ વોહી ખોલે જુઠ ઓર નાહક લકાઇયે' વોહ કરે,
વોહી ખાવે ખ્યાઝ ઓર જુઠી ગવાહી વોહ ભરે;
દસ્તગેખ ઓર કીમીયાકો દુ'ડતા વોહી ફીરે,
ઉસકે જુકો સુખ ન હોવે વોહ સદા 'દુખમે' રહે. ઇસ૦
- ૧૨૫ જેસા અવગતીઆ ભટકતા ભુત ફીરતા દર જહાં,
એસા એ ખેચીત ફીરે દુનીઆકા તાલીખ હરખમાં,
ખાતેલી ઉસકો ન હોવે ઝપ ઘડીલર અય મીયાં,
યે બલાએ બદસે' હમકો દે ખુદા હરદમ અમાં. ઇસ૦
- ૧૨૬ ઓર નહીં અપને મુખનકા પાસ કીસકો અય મીયાં,
ખોલતે હે' મુંહસે' ઓર નહીં યાદ રખતે દીલમહાં,
ઓર બદલ જાતે હે' ફીર ઉસ ખાતસે' વોહ ખેઝખાં,
નહીં લીહાઝ ઓર શર્મો ગેરત નહીં હયાકા કુછ નીશાં. ઇસ૦
- ૧૨૭ ખોલકર ફીર એકહી લેહઝમે' વો જાતે હે' ભુલ,
એ હયાઇ કરકે ફીર જાતે હે' હોકર દીલ મલુલ,
કોઈ નીલાતા નહીં સુખનકો ઓર નહીં રખતા કબુલ,
અખ તો ને એસે મરદ હે' વોહ હે ફીરતે કુલ કુલ. ઇસ૦

- ૧૨૮ એસે મરદોંમેં તો ફીરભી 'ઝોરતે' હેં યોત નેક,
 ને કુછ અપને મુંહસેં યોલે ઉસકી વોહ રખતી હે ટેક,
 નહીં બદલતી અપની યોલીસેં ચે હે ઇનકા વીવેક,
 ચાહે સમજાવે મરદ આકરકે ઉતકે તંઈ અનેક. ઇસં
- ૧૨૯ ઝોરતોં છુતનીલી ગેરત અબ તો મરદોંમેં નહીં,
 યોલતે હેં મુંહસેં કુછ ઝોર ફીર વોહ કરતે હેં કહીં,
 ઝોર મરદ કહેતે હેં અપને મુંહસેં વોહ અપને તંઈ,
 અબ લરોસા નહીં હે કીસકે યોલને પર ણીલયકાં. ઇસં

ઝોરતોંકી ગુલામગીરીકા ઝમાના.

- ૧૩૦ અબ તો એસા હાલ હે અફસોસ ઇસ દુનીઆ લીતર,
 મર્દ ને મીલકર કરે કુછ કામ કરનેકા ઝીકર,
 તો ચલે નહીં ઝોરતોંકે સામને એક ઝરોલર,
 ઝોર કરેં ને ઝોરતેં તો મર્દ રહેં મુંહ દેખકર. ઇસં
- ૧૩૧ એસે આઝીઝ હેં મરદ અબ ઝોરતોંસેં અચ અઝીઝ,
 ઝોરતેં મરદોંકે તંઈ અબ જાનતી નહીં કુછલી ચીઝ,
 અકલ ઝોર દાનાઈ સારી ઝોર સમજન ઝોર તમીઝ,
 સારી દુનીઆકી રહી હે ઝોરતોંમેં આકે નીઝ. ઇસં
- ૧૩૨ ઝોરતેં હાકેમ હેં મરદોંકે ઉપર ઇસ દોરમેં,
 ઝોર હુકમ કરતી હેં મરદોંકે ઉપર અબ શોકસેં,
 અબ મરદ કરતે હેં એસા કામ જેસા વોહ કહેં,
 કયા કરેં અબ મર્દ ઝોરતસેં યોહોત લાચાર હેં. ઇસં

દગાબાઝીકા ઝમાના.

- ૧૩૩ ઝોર દગાબાઝીકા અબ ચલતા હે દુનીઆ બીચ દોર,
 ગર ન હો બાવર તો દેખો અપને દીલમેં કરકે ગોર,

- તાલીબુદ્દ હુનીઆ હે મેહરૂમ ઝોર શુરૂરીકા ભરા,
તાલીબુદ્દ હુનીઆ હે મરદુદ્દ યે કીતાબોમે લીખા. ઇસ૦
- ૧૨૨ તાલીબુદ્દ હુનીઆ હે હાલીક ઝોર ફીર મરદુદ્દ હે,
તાલીબુદ્દ હુનીઆ હે મલઉ યુ' કીતાબોમે લીખે;
ફીર અય ગાફીલ રાતદીન ઇસકી તલખમે કયું રહે ?
ખીન તેરી તકદીરકે હરગીઝ ન યે તુજકો મીલે. ઇસ૦
- ૧૨૩ હીસ ઇસકા હે ખુરા ને લોભયે' ઇસકે પડે,
વોહ કરે ચોરી દગાબાઝી ઠગીલી વોહ 'કરે;
વોહી દુખ લોગોંકો દેવે ઝોર વોહ રૂશવતલી લે,
વોહ ખીગાડે અપના ઇમાં ઝોર ગુન્હાહાં વોહ કરે. ઇસ૦
- ૧૨૪ વોહી ખોલે જુઠં ઝોર નાહક લકાઇયે' વોહ કરે,
વોહી આવે ખ્યાઝ ઝોર જુઠી ગવાહી વોહ ભરે;
દસ્તગેખ ઝોર કીમીયાકો હુંડતા વોહી ફીરે,
ઉસકે જુકો સુખ ન હોવે વોહ સદા 'દુખમે' રહે. ઇસ૦
- ૧૨૫ જેસા અવગતીઆ ભટકતા ભુત ફીરતા દર જહાં,
એસા એ ખેચીત ફીરે હુનીઆકા તાલીબ હરઝમાં,
ખાતેલી ઉસકો ન હોવે ઝપ ઘડીભર અય મીયાં,
યે બલાએ બદસે' હમકો દે ખુદા હરદમ અમાં. ઇસ૦
- ૧૨૬ ઝોર નહીં અપને સુખનકા પાસ કીસકો અય મીયાં,
ખોલતે હે' મુંહસે' ઝોર નહીં યાદ રખતે દીલમહાં,
ઝોર બદલ જાતે હે' ફીર ઉસ ખાતસે' વોહ ખેઝમાં,
નહીં લીહાઝ ઝોર શર્મો ગેરત નહીં હયાકા કુછ નીશાં. ઇસ૦
- ૧૨૭ ખોલકર ફીર એકહી લેહઝમે' વો જાતે હે' ભુલ,
એ હયાઈ કરકે ફીર જાતે હે' હોકર દીલ મલુલ,
કોઈ નીલાતા નહીં, સુખનકો ઝોર નહીં રખતા કબુલ,
અબ તો ને એસે મરદ હે' વોહ હે ફીરતે કુલ કુલ. ઇસ૦

- ૧૨૮ એસે મરદોંસેં તો ફીરખી ઓરતેં હેં બોત નેક,
 ને કુછ અપને મુંહસેં બોલે ઉસકી વોહ રખતી હે ટેક,
 નહીં બદલતી અપની બોલીસેં ચે હે ઇનકા વીવેક,
 આહે સમબાવે મરદ આકરકે ઉનકે તંઈ અનેક. ઇસ૦
- ૧૨૯ ઓરતોં જીતનીલી ગેરત અબ તો મરદોંમેં નહીં,
 બોલતે હેં મુંહસેં કુછ ઓર ફીર વોહ કરતે હેં કહીં,
 ઓર મરદ કહેતે હેં અપને મુંહસેં વોહ અપને તંઈ,
 અબ ભરોસા નહીં હે ફીસકે બોલને પર બીલયકી. ઇસ૦

ઓરતોંકી ગુલામગીરીકા ઝમાના.

- ૧૩૦ અબ તો એસા હાલ હે અફસોસ ઇસ દુનીઆ ભીતર,
 મર્દ ને મીલકર કરે કુછ કામ કરનેકા ઝીકર,
 તોં ચલે નહીં ઓરતોંકે સામને એક ઝરોબર,
 ઓર કરેં ને ઓરતેં તો મર્દ રહેં મુંહ દેખકર. ઇસ૦
- ૧૩૧ એસે આઝીઝ હેં મરદ અબ ઓરતોંસેં અચ અઝીઝ,
 ઓરતેં મરદોંકે તંઈ અબ જાનતી નહીં કુછલી ગીઝ,
 અકલ ઓર દાનાઈ સારી ઓર સમજન ઓર તમીઝ,
 સારી દુનીઆકી રહી હે ઓરતોંમેં આકે નીઝ. ઇસ૦
- ૧૩૨ ઓરતેં હાકેમ હેં મરદોંકે ઉપર ઇસ દોરમેં,
 ઓર હુકમ કરતી હેં મરદોંકે ઉપર અબ શોકસેં,
 અબ મરદ કરતે હેં એસા કામ જેસા વોહ કહેં,
 કયા કરેં અબ મર્દ ઓરતસેં બોહોત લાગ્યાર હેં. ઇસ૦

દગાબાઝીકા ઝમાના.

- ૧૩૩ ઓર દગાબાઝીકા અબ ચલતા હે દુનીઆ બીચ દોર,
 ગર ન હો બાવર તો દેખો અપને દીલમેં કરકે ગોર,

- ખોલનેમેં ખેઠનેમેં મીલનેમેં હરએક તોર,
 હે દગાકી ખાત દીલમેં સખકે અખ હરએક ઠોર. ઇસ૦
- ૧૩૪ ભાઈમેં ઓર દોસ્તોમેં ઓર સગે વાહલોમેં અખ,
 ખેઠકોમેં ઓર મીલાપોં ઓર મુલાકાતોમેં સખ,
 જુસ વક્ત કુછ કામ આવે ઓર હો મતલબકા સખખ,
 તખ સફા દીલસેં કરે કોઇ ખાત એસા હોવે કખ ? ઇસ૦
- ૧૩૫ દીલમેં કુછ હો ઓર કહે કુછ દુસરેહી તોરથી,
 અપને દીલમેં એસા જાને ચે સમજતા હી નહીં,
 ઇસકો કુછ સમજાવે ઓર દુજેકો સમજાવે કહીં,
 ઓર કરે કુછ ઓરહી જો હોવે અપને દીલ મહીં. ઇસ૦
- ૧૩૬ અપની મતલબ હો તો ઉસકા દોસ્ત ખનજાવે સચા,
 ઓર મહોબત અપની દીખલાવે ચે દીલમેં રખ દગા,
 ઓર ખુશામદ કરકે ઉસકો ખુશ કરે વોહ દીલલગા,
 ઓર જો મતલબ હો ચુકી તો ફીર વોહ હોવે ખેવફા. ઇસ૦
- ૧૩૭ જખ તલક મતલબ હો તખતક દોસ્તી ઉસસેં રખે,
 ઓર જો મતલબ હો રહી ફીર યું ન પુછે કોન હે ?
 અપની મતલબકે લીએ તારીફ મુંડપરકી કરે,
 ઓર વોહ અપને દીલમેં સમજે કે કયા મુરખ ચેહ હે. ઇસ૦
- ૧૩૮ ઓર વોહ અપને તંઈ કહે મુજમેં હે સખ અકલો હુનર,
 કીસ તરેહ મેંને દગા હે ઇસકે તંઈ કરકે મકર,
 ઇસ તરેહકા કામ ચલતા હેગા ઇસ દુનીયા ભીતર,
 પર નહીં કીસકે દીલ અંદર એક ઝરા ઈમાંકા કર. ઇસ

ખેપારીયોંકે દગાકા ઝમાના,

- ૧૩૯ ઓર ફીર ખેપારીયોંકા તો કહું કયા માજરા,
 ઉતકો તો વિરસેમેં પોંહયા હે ખુઝરગોંસેં દગા,

- કહેતે હેં કળ કામ ચલતા હે હમારા ઇસ સીવા ?
 યે દગા ઓર જુઠં તો બેપારકા મઝહબ હુવા. ઇસ૦
- ૧૪૦ લેને દેનેમેં દગા હે ઓર દગા હરચીઝમેં,
 તોલમેં ઓર બોલમેં ઓર મોલમેં સખમેં કરેં,
 બીન દગે ઇમાનસેં હરચીઝ ન બેપારી રહેં,
 યે દગા ઓર જુઠં તો છુટેગા ઉનસેં જળ મરેં. ઇસ૦
- ૧૪૧ ગર મહોબતવાલા કોઈ જાવે બેપારીકે દર,
 ઓર રહે ઉસકે ભરોસે આપકે ઇમાન પર,
 તખ તો બેશક ઉસ બીચારેકા વોહ લેવે કાટ સર,
 કહેવે અબ હે દાવમેં ફીર હાથ આવેગા ફીધર ? ઇસ૦
- ૧૪૨ એસા બેપારીકા ઇમાં ઓર યે ઇસ્લામ હે,
 ઓર યે મઝહબ હે ઉનકા ઓર એસા કામ હે ?
 ઉનકે દીલમેં તો ફક્ત રૂપિયા હે દીરહમ દામ હે,
 ઓર દીન ઇમાનકા તો કહેનેકો એક નામ હે. ઇસ૦
- ૧૪૩ ગર કોઈ કહેવે ખુદાકો યાદકર ઇમાંસેં દો,
 તખ વોહ યું કહેવેકે યે બેપારમેં ઇમાં ન હો,
 તોખા હે ઇમાનકો કયા ઘરમેં રખ આતે હેં ંહો ?
 હાય સદ અફ્સોસ કયા સમજે હે યે ઇમાનકો ! ઇસ૦
- ૧૪૪ એસા બેપારીકે દીલમેં હે ગુફરી ઓર દગા,
 જુઠં તો હે કામ ઉનકા ઉસમેં પ્રીર કહેના આ કયા ?
 નહીં ખુદાકા ખોદ ઉનકો ઓર નહીં શરમોહયા,
 હશ્રકા કુછ હર નહીં ઓર નહીં પ્રીકર ઇમાનકા. ઇસ૦

દોસ્તીકા ઝમાના.

- ૧૪૫ દોસ્તીલી અબ કહીં સચ્ચી નઝર આતી નહીં,
 કહીં તો મતલબકે લીએ હે ઓર હે મુંહપરકી કહીં,

- સેહકીસમકે દોસ્ત હોતે હેં જહાં દેખો વહીં,
કહીં હેં નાની કહીં અખાની કોઈ જાની ખીલયકીં. ઇસ૦
- ૧૪૬ અખતો સચ્ચી દોસ્તી કીસીકી નહીં આતી નઝર,
દોસ્તલી અખતો હેં મતલબકે સચ્ચે બાએક દીગર,
જીસ વક્ત મુશકલ કોઈ આકર પડે સરકે ઉપર,
ઉસ વક્ત પર દોસ્તીકી પડતી હે સખકો ખખર. ઇસ૦
- ૧૪૭ સુખસેં સખ કોઈ દોસ્તીકે લાફ મારે આનકર,
હુખ પડે જીસ વક્ત પર ફીર તુમ કીધર ઝોર મેં કીધર !
એસેકો નહીં દોસ્ત કહેતે દોસ્ત હોતે હેં દીગર,
દોસ્ત હુખમેં કામ આતે ઝોર દેવે અપના સર. ઇસ૦
- ૧૪૮ ઇસ તરેહકા દોસ્ત ને હો દોસ્ત તુમ ઉસકો કહે,
ઝોર યે હુજે દોસ્તોંકા કોઈ ભરોસા મત રખો,
દોસ્ત સચ્ચેકે લીએ તુમ માલો જાં કુરખાં કરો,
દીલ તુમ ઉસકા હાથ લો ઝોર ઉસકે કહેનેમેં રહો. ઇસ૦
- ૧૪૯ તીન દોસ્ત હોતે હેં દુનીઆમેં હરએકકે અય મીયાં,
ઝોર હેં હોતે સેહતરેહકે દોસ્ત અખ અય મેહરખાં,
ઇન સલોંકો અપને દીલમેં તું સમજ લે ઝોર પહેછાન,
મેં ખતાહું ઉન સલોંકા તુજકો સખ નામો નીશાન. ઇસ૦
- ૧૫૦ એક દોસ્ત અપના ને હો ઝોર દુસરા ફીર ઉસકા દોસ્ત,
તીસરા દુશ્મનકા દુશ્મન ઉસકો તુમ સમજો નિકોસ્ત,
ઉનકો મીલનેસેં ઉતારો અપને તુમ દુશ્મનકા પોસ્ત,
ને કહે સેહદોસ્ત ઉનકો સમજો અપને દીલમેં ઝોસ્ત. ઇસ૦
- ૧૫૧ ઝોર કહે સેહકીસમકે સો ઉસકો સમજાતા હું મેં,
હેં અખાની ઝોર નાની ઝોર જાની દોસ્ત હેં,
કરતવાએ તું અખાનીકી અખાંકે બોલસેં,
નાન દે નાનીકો તું ઝોર દુર કર ઘરસેં ઉને. ઇસ૦

- ૧૫૨ ઓર ને જાની દોસ્ત હેં તું ઉનકી ખીઝમત કર સદા,
દીલ ઉન્હોંકા સચ્ચી ખીઝમત કરકે અપને હાથ લા,
જાનોમાલ ઓર અપના સર તું ઉનકી ખાતીર કર ફીદા,
દોસ્ત એસા હર કીસે મીલતા નહીં હેં જા બ જા. ઇસ૦
- ૧૫૩ દોસ્તી સચ્ચીમેં ચે ખરકત હે ચે તાસીર હે,
ચાહે છતના દુખ પડે પર વોહ મીલે તો ખુશ રહે,
દો ઘડી જબ અપને દીલકી ખાત ઉસસેં જા કરે,
દહોંગમ સખ દુર હોવેં ઓર ઉસે રાહત મીલે. ઇસ૦
- ૧૫૪ ભાઈસેં અફઝલ હે સચ્ચા દોસ્ત સુન લે અય મીયાં,
ઉસકે દરજેકો સગા અપના કોઈ પોહોચે કહાં !
ખાત દીલકો હો તો કહેવે દોસ્તકો જાકર નેહાં,
ઓર સગોસેં કહી ના જાવે ગરચે હો વોહ મેહરખાં. ઇસ૦
- ૧૫૫ ખાત રખનેકી જગા દુનીયામેં નહીં મીલતી હે ચાર,
ખાતકે રખનેકા સચ્ચે દોસ્તકે દીલમેં હે ઠાર,
ઓર અગર લાખોંકી દોલત હોવે ચા હો ખેશુમાર,
તોભી રખનેકી જગા મીલતી હે સખકો કર ખીમાર. ઇસ૦
- ૧૫૬ દોસ્ત સચ્ચા છસકે હો દુનીયામેં જન્મત ઉસકો હે,
દહોંગમ ઓર રંજે દુખ કુછ ઉસકે દીલ પર નહીં રહે,
દોસ્તકે લેલી અગર વોહ કેદમેં જાકર પડે,
તોભી ઉસકો ખાગ સમજે ઓર ખુશી ઉસમેં કરે. ઇસ૦
- ૧૫૭ પર ને એસી દોસ્તી હો ઓર મોહોખત એસી હો,
એક દીલ હો જાવે દોનોં કોઈ ન સમજે ઉસકો દો,
તખ ખુદા ઉન પર ખુશી ઓર મેહરખાં હોવેકે વોહ,
ખુશ રહેં શાહોંકે માનીંદ ઓર ફીકર ઉનકો ન હો. ઇસ૦
- ૧૫૮ પર મરદકી દોસ્તી કરનેસેં હોવે કામચાખ,
ઓર કરે ને ઓરતોંસેં દોસ્તી તો હો ખરાખ,

દીલ જીગર ઉસકો હો જાવે ગમસે જલકરકે કખાખ,
 આખિરતમેલી ખુદાકા ઉસકે ઉપર હો અઝાખ. ઇસ૦
 ૧૫૬ ઓર ફીર હે દોસ્તીકે ચાર દરજે અય મીયાં,
 ખાર મીલના બેકના ઓર ખોલના હો પાવ જાન,
 ઓર હરેકકે ઘરમે જખ હો આના જાના ઓર માન,
 તખ આધી દોસ્તી હે ઇસકે તંઈ દીલમે રહેજાન. ઇસ૦
 ૧૬૦ ઓર હરેકકે ઘરમે જખ હો ખાના પીના અય અઝીઝ,
 તખ ચે ચોની દોસ્તી હે અપને દીલમે કર તમીઝ,
 ઓર હરેકકે દીલકી છાની ખાતે હરએક જાનેનીઝ,
 તખ હે પુરી દોસ્તી જખ નહીં હો છાની કોઈ ઝીઝ. ઇસ૦

દુશ્મનીકા ઝમાના.

૧૬૧ ઓર ફીર દુશ્મનલી હેંગે તીન ઇસ દુનીઆ લીતર,
 એક તો જો દુશ્મન હે અપના ઉસસે રેહ દુશીઆર તર,
 દુસરા જો દોસ્ત ઉસકા હો ઉસકી રખ ફીકર,
 તીસરા જો દોસ્તકા અપને હો દુશ્મન સંર ખ સર. ઇસ૦
 ૧૬૨ ચે હે તીનેાં તેરે દુશ્મન ઇસસે રહે દુશીઆર ચાર,
 ગરચે વોહ તુજસે મીલે પર તું ન રખના એતખાર,
 જો રહા તું ઉનસે ગાફીલ તો પડેગી તુજકો માર,
 ચે દગા તુજસે કરેંગે આખિરશ દીલમે ખીચાર. ઇસ૦
 ૧૬૩ ઓર તું દુશ્મનકો છોટા મત સમજ અય દુશીચાર,
 ગરચે દુશ્મન રાઈસા હો તું સમજ ઉસકો પહાડ,
 કંઈકે ચીનગી આગકી જો રાઈ જીતની હોવે ચાર,
 તો જલાવે ગામ સારા ઓર કરે ઉસકો ઉજાડ. ઇસ૦
 ૧૬૪ એસા દુશ્મન કોન હે જીસકા પડાયા હો સુલક,
 ઓર દબાઈ હોવેગર જાગીર કીસકી અઝ મીલક,

- ઝોર નીકાલી હોવે ઝોરત જીસકી કીસને યક બ યક,
ઝોર કીયા હો યુન કીસકા વોહ રહેગા ઉસકો તક ? ઇસં
- ૧૬૫ ઝોર જો હો ખતકર ઝોરત જીસકે ઘરમેં ખેવકા,
ઝોર બને નહીં ઉસસેં ઝોર કરતા હો ઉસ ઉપર જકા,
ઝોર હો દોલત ઉસકે ઘરમેં યા હો બગીર આપકા,
યા હુકુમત ઝોર મુલક હો આપકેહી બાપકા. ઇસં
- ૧૬૬ ઝોર રોટીકી પીકર ઝોરતકો ના હોવે ઝરા,
તો કરે વોહ અપને ખાવીંદસેં ઝરૂર ઝોરત દગા.
માર ડાલે ઉસકે તંઈ ખેશક વોહ ઝોરત ખેવકા,
ઉસસેં રેહ હુશીયાર અય ગાફીલ તું દીલ લીતર સદા. ઇસં
- ૧૬૭ ઇતિને દુશ્મનકા ન રખ હરગીઝ લરોસા લાઈ બન,
રેહ સદા હુશીયાર ઉનસેં ઝોર કહા તું મેરા માન,
જખ પડે કાબુ ઉન્હોંકા તખ વોહ લેવે તેરા બન,
તું સમજ દીલ બીચ અપને ઝોર ન રેહ ઉસસેં અંબાન. ઇં
- ૧૬૮ ઇસ ઝમાનેમેં તો ફીર મેં કયા કહું દુશ્મનકી ખાત ?
એક ઝરાસી ખાતમેં રખતે હેં અપને દીલમેં ઘાત,
ગરચે થોડા બોલના હો બાત હે કીસકે સંઘાત,
તોલી અપને દીલમેં રખતા હે દગા વોહ બદસીકાત. ઇસં
- ૧૬૯ કયુંકે અખતો દીન ઇમાં ઝોર ખુદાકા નહીં હે ડર,
સખકે દીલમેં હે ગરૂરી ઝોર જીહાલતકા અસર,
થોડીલી મતલબકે ખાતીર હોવે દુશ્મન સર બ સર,
ઝોર રખે દીલમેં દગા ઝોર રહેવે ઉસકી ઘાત પર. ઇસં
- ૧૭૦ ઇસ સખબસેં અખ લરોંસા કેઈકા રખખે નહીં,
અપની હુશીયારીસેં રહેવે ગરચે બવે હર કહીં,
ઇસ ઝમાનેમેં દગા હે બોહોત જહાં દેખો વહીં,
ઇસ સખબ હુશીયાર હોકે રહેવે અપને દીલ મહીં. ઇસં

નાઇન્ટેન્ડ્રાકીકા ઝમાના.

- ૧૭૧ ચોર શીર લોગોંમેં હે નાઇન્ટેન્ડ્રાકી ચોર કુસંપ,
ના સગોંમેં ચોર ન ભાઇયું ચોર જમાઅતમેં હે સંપ,
દેખ એસે દોરકો દીલ અપના અખ જાતા હે કંપ,
અખ ખુદા જાનેકે દુનીઆમેં કરેગા કયા કુસંપ. ઇસ૦
- ૧૭૨ બેદીલી નાઇન્ટેન્ડ્રાકીને તો ખોએ તખ્તો તાજ,
ચોર બીગાડે એસી ખાતોંનેતો કીતને મુલ્ક રાજ,
હો ગયે જહાંકે ખોહત ઇસસેં અમીરોંકે સર આજ,
ચોર બીગડ જાતે હેં જાગીરોંકે ઇસસેં સારે કાજ. ઇસ૦
- ૧૭૩ અખ તો હે બેઇત્તેન્ડ્રાકી એસી ભાઇયુંમે પડી,
જેસી પાડા આખલા ચોર ઉટકે હો દોસ્તી,
એકદીલસેં મીલકે નહીં હેં બેઠતે વોહ એક ઘડી,
ચોર સલાહ ચોર મસલહત તો કયા કરે ખોટી ખરી ? ઇસ૦
- ૧૭૪ કોઇ સલાહ નહીં પુછતા હે કીસસેં અખ કોઇ ખાતકી,
ગરબે કોઇ કહેવે તો શીર માને નહીં કોઇ કલી,
અપની અપની સરકશીસેં ચોર ખુદીસેં હર કોઇ,
અખ તો અફલાતું બને હેં બેવકુફીસેં સલી. ઇસ૦
- ૧૭૫ થે સંબખ સખ જાહેલી ચોર બેવકુફીકા હે ચાર,
યા બનાયા પીર અપના ઉસને અપને ઘરકી નાર,
યાતો હે બદનૈયતી ચોર દુશ્મનીસેં દીલમેં આર,
ઇસ સખખસેં હો ગયે હેં ખવાર આર ચોર તાર તાર. ઇસ૦
- ૧૭૬ અપને પેગમ્બર થે હાકેમ ચોર મુલ્કકે બાદશાહ,
પર સલાહ અસહાબુસેં થે પુછતે વોહલી સદા,
ચોર હુકમ અદ્દાહને બિનપરલી એસા થા કીયા,
ગર ન પુછે તો નબુવતસેં મેં કર દુંગા બુદા. ઇસ૦

- ૧૭૭ ફીર ચે ઉનકે ઉમ્મતી તો એસે સરકશ હેંગે ચાર,
અપની અપની સરકશીસેં દોજને કરકે ખીચાર,
ઠાલ દેં ફીતના જમાઅતમેં કરેં લોગોંકો ખવાર,
ઓર લડાકર લોગોંકો કરતે હેં અકસર ખવાર ઝાર. ઇસ૦
- ૧૭૮ અય મુસલમાનો સલાહ ઓર મસ્લેહત સખસેં કરો,
જો બડે છોટે જમાઅતકે હોં સખસેં પુછ લો,
જખ સલાહ હો એક સખકી ઓર ખુશી જો સખકી હો,
ઉસ તરેહસેં તુમ કરો ખીલકરકે સખ ઉસ કામકો. ઇસ૦
- ૧૭૯ તખ ખુદા ઓર મુસ્તુફા તુમસેં ખુશી રેહવેં સદા,
ઓર ઇસસેં દીન દુનીઆમેં તુમારા હો ભલા,
નહીં તો પકડે જાવગે તુમ હશ્રમેં માનો કહા.
ઓર દુનીમેંભી ખીગડોગે ન પાવોગે નફા. ઇસ૦
- ૧૮૦ ઓર ઘરકે કામકીલી અપને ભાઈયુંકે સંઘાત.
કર લો પેહલે મસ્લેહત ઓર ફીર કરો તુમ કોઇ ખાત,
તખ તો હરએક ગમસેં દુનીઆકે મીલે તુમકો નજાત.
ઓર ખરકત હોવે ઘરમેં ઓર રહો રાહતકે સાથ. ઇસ૦
- ૧૮૧ ઓર અગર બેસંપ ઓર બેઇત્તેફાકી હોયગી,
તો તુમારા કુછ ભલા દુનીઆમેં નહીં હોવે કલી,
દોન બ દોન ઝયાદા ખીગડતે જાઓગે ચારો સલી,
માનો મેરી ખાતકો ચે હે કીતાબોંમેં સહી. ઇસ૦
- ૧૮૨ દેખો મખીયેં તો નહીં હેં કુછ તુમારેસેં ખડી,
ફીરલી ઉનમેં સંપ હે તો કેસી નેમત હકને દી,
શેહદ કેસા મીઠા ઉનકો હકને બક્ષા હે અલી,
હે ખરછત સંપમેં ફરમાએ હેં એસા નખી. ઇસ૦
- ૧૮૩ છોડ દો ચારો દીલોસેં સખ અદાવત ઓર ખાર,
ઓર રખો ભાઈયુંસેં અપને સખ મહોખત ઓર ખ્યાર,

એકદીલી ઓર સંપસેં મીલકર કરો હર એક કાર,
 નહીંતો ફીરહો જાવજે તુમ સખ ઝલીલ ઓર ખવાર ઝાર. ઇસ૦
 ૧૮૪ યા ઇલાહી કયા ગઝબ ચે આકે દુનીઆમેં પડા !
 કરતા હે લોગોંકી ખાતેં મીલકે છોટા ઓર ખડા,
 દેખો ચારો કોઈમેં અખ સંપ નહીં હેગા ઝરા,
 પર કોઈ અપને દીલુસેં નહીં અદાવત છોડતા. ઇસ૦

બેવફાઈકા ઝમાના.

૧૮૫ ઓર ફીર લોગોંમેં એસી બેવફાઈ હે અલી,
 સો ખરસ તક તુમ કરો ખીઝમત કીસીકી ગર કલી,
 ઓર એક દીન ના કરો તો ભુલ જાવે વોહ સલી,
 ઓર કરે ગીબત તુમારી બેવફાઈસેં તલી. ઇસ૦

૧૮૬ ગર કીસી પર તુમ કરો એહસાન ખરસોં તક મુદામ,
 રોઝ શખ ઉસકી કરો ખીઝમત તુમે મીસલે ગુલામ.
 ઓર કલી એક રોઝ ન હોવે તુમસેં ઉસકા કામ,
 તો વોહ રદ હો જાવે ખીઝમત જો કરી અબ્વલ તમામ. ઇસ૦

૧૮૭ ઓર ખફા હો જાવે તુમસેં ફીર વોહ મુરખ બેવફા,
 ના રખે ઉસ વક્ત પર વોહ એક ઝરા શરમો હયા,
 બેવફાકી ચે ખસલત નહીં હે કામ અશરાફકા,
 એક એહસાં યાદ રખે તાહોઝીન્દા ખાવફા. ઇસ૦

ખડાઈકા ઝમાના.

૧૮૮ ઓર ફીર હલકાઈ એસી આઈ હે દુનીયા ભીતર,
 અપની તારીફ આપ અપને મુંહસેં કરતે ફુલકર,
 ઓર અપની ચીઝ કોલી ખુદ બખાને યાદકર,
 જયું ભવાયા ભાંડ ઓર ભાટ અપના કરતે હેં ઝીકર. ઇસ૦

૧૮૯ ગર કરે એક કામ કીસકા કોઈ બરસોંમેં અગર,
યા કરે એહસાન કીસ પર એક અરા કોઈ બેહુનર,
તો વોહ રખે યાદ આપને દીલમેં બરસોં તક મગર,
ઓર લોગોંમેં કરે વોહ ફુલકર ઉસકા ઝીકર. ઇસં.

૧૯૦ દેખો ઉસકા ચે કીયા હે કામ મેં ઉસ વક્ત પર,
ઇસ તરેહ કહેતા ફીરે લોગોંકે આગે પુલકર,
ઓર કલો ઓરતકે માની'દેદેકે મેહના ઝુલતર,
મેંને એસા થા કીયા યુ' કહેવે ઉસકે મુંહ ઉપર. ઇસં.

૧૯૧ ચે તો હેં હલકોંકી ખાતેં ઓર મુરખકા હે કામ,
ગર કરે અશરાફ એહસાં કોઈ પર હરદમ મુદામ,
તોલી મરને તક ન લાવે અપને મુંહપર ઉસકા નામ,
ભૂલ જાવે અપને એસાં જો કીએ હોં સો તમામ. ઇસં.

૧૯૨ ઓર અગર એહસાન કીસને હે કીયા અપને ઉપર,
તો વોહ ઉસકો યાદ રખે અપને દીલમેં સર બ સર,
સખ ઉમર એહસાન ઉસકા દીલસેં ન જાવે ખીસર,
ઓર જખ ઉસકા કામ હે તો દેવે ઉસકો અપના સર. ઇસં.

૧૯૩ ચેહી અશરાફ ઓર મુરખકી પેહચાન તું અચ મીયાં,
આમ ઓર ઈમલીમેં કીતના હે ફરક અચ ભાઈ જાં,
સર ઝુકાતા હે અનાર ઓર ફેલ અપના પાઉમાં,
ઓર થુર તો કર ગરૂરી દેખતા હે આસમાં. ઇસં.

૧૯૪ ઓર મુરખ કુછ નહીં હોતા હે મુરખકેહી ઘર,
ખલકે સોખતસેંલી આતા હે કીસીકે ત'ઇ અસર,
જાહીલીસેં સીખતા હે દુસરેકા દેખકર,
અયુ' કે લડકા ગુલકા ખીગંડતો ફીર ક્યા હે દીગર. ઇસં.

મરખરીકા ઝમાના.

૧૯૫ ઝોર હસી ઝોર મરખરીકા એસા અખ ચલતા હે કામ,
કેહે' ખાતે ગાલીયે' વોહ અપની મા ખહેનોંકે નામ,
યે હંસી ઝોર મરખરી તો હેગી અય યારો હરામ,
તુમ ખુદાકા ખોદ રખજો અપને દીલમે' સુખહોશામ. ઇસ૦

૧૯૬ ઝોર કરો તોખા ગુન્હાસે' યે ગુન્હા હેગા ખડા,
ઇસ ગુન્હાકી પાવગે તુમ બાદ મરનેકે સજા,
ઝોર દુનીઆમે'લી હે તુકસાન ઉસકા બોહતસા,
એસી ખાતોંકો પયમ્બરને કહા હેગા ખુરા. ઇસ૦

બેઇદમીકા ઝમાના.

૧૯૭ ઝોર હુવા હે અખ તો ફોર આકર જહાલતકા યે જો,
નહીં રહા ઇદમો અદમ ઝોર દીલ હુવે સખકે કઠોર,
ઇદમ બીન નહીં અકલે હોવે અકલે બીન હોય મીરજે દોર,
ઝોર ન હો ખોદે ખુદા ઝોર દીન મઝહબકા હો ચોર. ઇસ૦

૧૯૮ અખ તોં કોઇ બચ્ચોંકો અપને તરખીઅત કરતા નહીં,
ખેલતે ફીરતે હે' લડકે ઝોર કોઇ પદતા નહીં,
કયું કે ખુદ માખાપલી જાહીલ હે' અખ તો હર કહીં,
ફીર. યે કયા બચ્ચુ'કે તંઇ અપને પદાવે' ઇદમદી. ઇસ૦

૧૯૯ યે તરીકા સખકો શેતાંને સીખાયા હે ચકીં,
બેઇદમ બેદીન અખ તો હો ગયે હે' હર કહીં,
અખ ઇદમ ઝોર દીનકી તો કોસકો પરવાહી નહિં,
ઝોર ઇદમવાલોંકે ઉપર હંસતે હે' સખ જાહીલી. ઇસ૦

૨૦૦ છોડ દો તુમ જાહીલીકો ઝોર કરો તોખા અય યાર,
ઝોર પદો તુમ ઇદમકો અય એહલે ઇમાં દીનદાર,

ઐર પદાવો અપને બચ્ચોંકો સલી કરકે ખીચાર,
તબ તુમારે પર ખુદા ઐર મુસ્તુફાકા હોવે ખ્યાર. ઇસ્ર૦
૨૦૧ ઇલ્મ પઢના સબકે ઉપર ફર્જ હે અય દોસ્તાં,
ઐર નખીને યુ' કહા જા ઇલ્મ સીખો ચીનમાં,
ઇસલીએ તુમ જાવ પીછે ઇલ્મકે જહાં હો વહાં,
તબ તુમારા દીન ઇમાં હોવે સાખીત અય મીયાં. ઇસ્ર૦

જાહીલીકા ઝમાના.

૨૦૨ બેઇલ્મ નહીં રખકે તંઈ ખેહાન સકતા અય અઝીઝ,
ઐર દીન ઇસ્લામસેંલી કયા ખગર હો ઉસકો નીઝ,
કહેનેકા વોહ હે મુસલમાં ઐર ન સમજે કોઈ ચીઝ,
જાહીલી સબસેં ખુરી હે કર દો તુમ દીલસેં તસીઝ. ઇસ્ર૦

૨૦૩ બેઇલ્મ ઐર જાહીલોસેં દોસ્તી કોઈ મત કરો,
જહાં તલક તુમસેં બને તો દુર તુમ ઉનસેં રહો,
જાહીલોંકી દોસ્તીસેં દીનકા તુકસાન હો,
કુદ્રકલ્મે બોલ બોવેં દીન ઐર ઇમાનકો. ઇસ્ર૦

૨૦૪ ઐર દુનીઆકાલી હો તુકસાન તુમકો અય મીયાં,
કયુ'કે જખતક ઉસકી મતલબ હો તો કહેવે હાં છ હાં,
ઐર ન હો મતલબ તો કહેવે તુમ કહાં ઐર મેં કહાં ?
ઐર મુખન હલકે સુનાકે છ દુખાતે બદલુમાં. ઇસ્ર૦

૨૦૫ ના રખે જાહીલ તુમારી કુછલી ઇજઝત ઐર વકર.
ઐર વોહ બાત એસી કરે કે જેસા કોઈ મારે પથર,
નહીં અદબ તાઝીમ સમજે કુછલી જાહીલ બેખગર,
વોહ તો હીરા ઐર પથરા સબકો દેખે એક નઝર. ઇસ્ર૦

૨૦૬ જાહીલ એસા જાનતા હે અપને દીલસેં સર બ સર,
કોઈ નહીં હે મુજસેં અચ્છા મેંહુ' સબસેં નેકતર,

- આપકીહી અકલકો વોહ સખસેં અચ્છી જાનકર,
આપકીહી જાત અચ્છી એસા સમજે બેખખર. ઇસ૦
- ૨૦૭ જાહીલોંકી દોસ્તી હે સખસેં અથ યારો ખુરી,
ઇસસેં બેહતર ચોર અફઝલ દોસ્તી હે સાંપકી,
એસી ખાતેં હેં ખુઝરગોંને કીતાબોંમેં કહી,
ચોર ખુઝરગોંકા તો કહેના જુઠા ના હોવે કલી. ઇસ૦
- ૨૦૮ ક્યા કહેં ચોરોંકો યારો અખ તો જો હેં કાઝીયાં,
વોહી ખુદ જાહીલ હેં જોસે દાર હો જંગલમહાં,
અચ્છે લોગોંસેં છુપાતે પીરતે હેં વોહ અપની જાં,
ચોર હેં દરખારકે મજલીસ તો વોહ દેખેં કહાં. ઇસ૦
- ૨૦૯ નહીં કીસી આલીમકી સોહબત નહીં ઇલમકા કુછ શઝીર,
જહાં ઇલમકી ખાત નીકલે વહાંસેં લાગેં દુરદુર,
કયું કે કુછ પુછે કોઇ તો ક્યા કહે ઊસકે હઝુર,
ઇસ લીએ વોહ મુંહ છુપાકે લાગતે હેં જયું મઝુર. ઇસ૦

કાઝીકા ઝમાના.

- ૨૧૦ હાય ક્યા અફસોસકી હે ખાત અથ કાઝી મીયાં,
જો કે ચે હાકમ રઇયતકે જહાંમેં દુરઝમાં,
વોહ ફીરે માદે ભટકતે ચોરકે માનીંદ ચહાં,
ચોર હુકમ ઊન પર રઇયત અખ તો કરતી હે મીયાં. ઇસ૦
- ૨૧૧ ચે સખખ સખ હેગા બેઇલમીકા સુન લો કાન ધર,
ઇસ સખખ અલ્લાહ નખીકી ઉનકે ઉપર નહીં નઝર,
નહીંતો ચે ગાદી હે પેગમ્બર ખુદાકી સખ કે પર,
સખ ઝુકે ઇસકે ત'ઇ તો ક્યા ફરીશતે જીનખશર ? ઇસ૦
- ૨૧૨ પર ચે જાહીલ હેં સો ઉન પર નહીં મદદ કીસકી રહી,
ઇસ જુહાલતસેં ઇબાદતલી નહીં કરતે કલી,

સખ બુઝર્ગ જોર જોલીયાલી ઉનચે' નાખુશ હેં ચખી,
નહીં તો ફીર કાઝીચે' ફીગર કોઇ બકા હેગા કબી ? ઇચ્છા ૦

૨૧૩ અથ અઝીઝો ઇચ્છે અંદર નામ કીચકા નહીં લીયા,
યે તો એક મોહમલ નમીહત અથકે તંઈ મે'ને કીયા,
પર મે' કાઝી હું ચોખુદ ઠપકા મેરે શુકો દીયા,
ઇચ્છ સખમચે' નામ કાઝીકા ચકાં પર હે લીયા. ઇચ્છા ૦

૨૧૪ ક્યુદે કાઝીકોતો લાઝીમ હેગા પદના ઇલ્મકા,
એઇલ્મ બાહીલ અગર કાઝી હુવા તો ક્યા હુવા !
એઇલ્મ કાઝી કહાવે યે હે બાઇચ શર્મકા,
ઇચ્છે' એકતર હે દે અપના નામ બદલે તો લલા. ઇચ્છા ૦

૨૧૫ ઇલ્મ હે કાઝીકી ઇન્જલત ઇલ્મ હે કાઝીકા કામ,
ઇલ્મ હે કાઝીકા વીરચા ઇલ્મચે' હે નેજામ,
ઇલ્મ કાઝીકા દુનર હે ઇલ્મ હે ઉમ્મકા મકામ,
ઇલ્મચે' કાઝીકા હોવે લીન જોર મજહૂબ તમામ. ઇચ્છા ૦

૨૧૬ ઇલ્મ હે કાઝીકા પેગા પર નહીં પદતે અબી,
જોર નહીં હે શુચકા પેગા ચોહ તો પદતે હું કબી,
પર નહીં કાઝીકો આલી દેખ ઉનકો શર્મલી,
એફીકર ફીરતે હું બાહીલ લોકે હંચતે હું ચખી. ઇચ્છા ૦

૨૧૭ ઇચ્છ ઝમાનેમે' હુવે હેં એચે કાઝી ચર બ ચર,
દે નહીં હે ઉનકો અપને લીન મજહૂબકી અમર,
ક્યા બતાવે' જોરકો મચલે જો કોઇ પુછે અગર,
હોકે શરમીન્દા ખીન્દલતચે' રહે ચુપ એકર. ઇચ્છા ૦

૨૧૮ યે હે સખ એકવાલ મેજ ઉમ્મકો મે' અઢેર કીયા,
કોઇ લીલમે' બદ ન માતો મે'ને નહીં કીચકો કહા,

ગર મેં અદાહ ઝોર નળીકે રૂળરૂ રહેતા સદા,
 તો નઝર મુજ પર રહમકી વોહલી કરતે ખવા મ ખવાહ. ઇં
 ૨૧૯ પર નહીં મુજમેં ઇલમ ઝોર અકલ યારો એક ઝરા,
 તળમેં દુનીઆમેં ફંસા હું જેસા કીચડમેં ગધા,
 કયુંકે જાહીલ હુંગા મેં ઝોર કુછ ઇલમ મેંને નહીં પદા,
 ઇસ સખખસેં ખોરૂ હેકે હશ્રમેં કયા હોયગા ? ઇસં

અનવરકી અઝી.

- ૨૨૦ અય અઝીઝો જીતની ખાતેં મેંને કહી હે ઇસ લીતર,
 યે તમામી જાહીલી ઝોર ખેઇલમકા હે અસર,
 યે નસીહત સુનકે તુમ કર લો ઝરા હીલમેં ફીકર,
 કયા નફા હે એસી ખાતોંમેં મુજે તુમ દો ખબર ? ઇસં
- ૨૨૧ એસી ખાતોંમેં કયામતમેંલી પકડા જાયગા,
 ઝોર યે કરની કરકે ફીર આખીર સજા વોહ પાયગા,
 ઝોર દુનીઆમેંલી આખીર ખેવકર હો જાયગા,
 ઝોર ખુરાઈ કરતે કરતે આખીરશ મર જાયગા. ઇસં
- ૨૨૨ યા ઇલાહી ઇસ ઝમાને આખરીમેં લોક સખ,
 હો ગયે હે જાહીલાં ખેઇલમ ઝોર ખેદીન અખ,
 સખકે હીલ હો ગય હે કલે ઇસ જીહાલતકે સખખ,
 અખ ફીકર ઇમાનકી નહીં કીસકે હીલમેં કયા ગઝબ ! ઇસં
- ૨૨૩ ઇસ સખખસેં યે નસીહત મેંને અખ હેગી કહી,
 નફસકી ખાતોંમેં હી હે સખકે ત'ઇ યે આગહી,
 ઇસકો સુનકર અપને હીલમેં જો કોઇ સમજે સહી,
 તો વોહ છોડે એસી ખાતોંકો જો હો દાના કલી. ઇસં
- ૨૨૪ યા ઇલાહી યે નસીહતનામા હે મરગુખતર,
 યે નસીહતકા તુંહી દે સખકે હીલ અંદર અસર,

- સખકે દીલસેં દુર કર દે એસી બાતેં સર બ સર,
ઓર દુઆ મેરી અય મૌલા ફઝલેસેં મકબુલ કર. ઇસ૦
- ૨૨૫ આલોઓ બેકસ વ કમતર હું પયગ્ગરકા શુલામ,
મેં મેં ઉસ દરગાહકા કુતા ઓર વોહ હેં મેરે ઇમામ,
ગરબે મેં હું નેક યા બદ યા મેં હું બહીલ તમામ,
પર મેં હું ઉનકેહી ઘરકા ઓર હું લેતા ઉનકા નામ. ઇસ૦
- ૨૨૬ મેહરબાની ઓર મદદ ઉનકી હે મુજ ઉપર મુદામ,
ઉનકી આલેપાક ઓર અસહાબ જો હેં નેકનામ,
કુલવલી ઓર ઓલીયા જો ઉનકે ઘરકે હેં તમામ,
સખકા મુજકો હે વસીલા વોહ મદદ કરતે તમામ. ઇસ૦
- ૨૨૭ કયુંકે મેં કહેલાતા હું નાયબ રયુલઅલ્લાહકા,
ઇસ સખબસેં મુજપે હે ફઝલો કરમ અલ્લાહકા,
નહીંતો મેં બેચારા આસી હુંગા પુતલા બાકકા,
પર ચે રૂતબા તો મીલા હે બિનકે નામે પાકકા. ઇસ૦
- ૨૨૮ ઇસ સખબ હે ઉનકે નામે પાકકી બિનકો શરમ,
વોહી દુનીઆ દીનમેં રખમેંગે સખ મેરા ભરમ,
મેં બુરા હું પર શક્તી મેરે હેં વોહ શાફયે બિમમ,
ઇસ સખબ મુજકો નહીં હે દીન ઓર દુનીઆકા ગમ. ઇસ૦
- ૨૨૯ બસ અય અનવર અબ કલમકો રોક લે તેહરીરસેં,
નહીં તો ઇસકા પાર નહીં આવે તેરી તકરીરસેં
કહાં તલક તું સખકો સમજાવેગા ઇસ તદબીરસેં !
જો કુછ હોનેહારા હે સો હોયગા તકદીરસેં,
ઇસ ઝમાનેમેં હરેકકા હો ગયા હે ઓર રંગ,
સચ તો ચે હે ઇસ ઝમાનેમેં ન કરીજો કીસકા સંગ.

નસીહતનામા ૨.*

ફેવાએદુલ મુસ્લેમીન-તોહફે એ ઇમાન.

યાને

મુસલમાનના ફાયદા માટે ધર્મની ખલિસ.

(ગઝલ.)

૧ અય મુસલમાનો સુનો ઇમાનકી ખાતે તમામ,
ઓર રખો તુમ યાદ અપને દીલમે ઉસકો સુખ્ષોશામ,
કર અકીદા અપના મોહકમ ઓર ખુદકા લેકે નામ,
સખ રખો દિલમે ચર્કી કે હેંગે ચે સચ્ચે કલામ,
તુમ સમાલો અપના ઇમાં અય મુસલમાં નેકનામ,
ઓર અકાયદ યાદકર પકડો શરીયતપર કયામ.

*પ્રથમ પ્રસિદ્ધ કરેલા આ અને આ પછીના નસીહતનામાના પુસ્તકની શરૂઆતમાં કાજી અનવર મીયાંએ પોતે જે દિવાાનાનો યાને પ્રસ્તાવનાનો લેખ લખ્યો હતો તે નીચે પ્રમાણે છે:—

તારીફ ખુદાએ પાક પરવર દીગારકી દુશવાર ગુઝાર છે. ઇસ ખોહોત ખંડે ઓર જીંડે દરિયાકા કીનાર છે ન પાર છે. ઇસકે ખયાનમેં ઝખાન લગ-જશ ઓર ખીલકુલ કાસીર છે. ઓર ઇસકે ગુહુરકા ફેલ કરના કુદરતે ઇન્સાનીસેં ખાહાર છે. ખાજે ઇન્સાન ખાકીએ સીતાફને ઇસરાયે ઇલાહીયાકી પેહછાનકે લીએ દીલકે ઉસ તરફે ખાંધા મગર કીસી વબેહસેં ઝાત પાકકા ગુહુર હાથ ના આયા, ઇસલીએ “મા અરફનાકા હકકા મારફતકા” કહેકે ખસ કીયા.

ખાદે હમ્દો સના જનાખ શકીલમુઝનખીન ખાતેમુલઅબ્બાસીયા મહં-મદેમુસ્તફા સલ્વઅલાહ અલે વ આલેહ અસહાબેહી વસલ્વમકી કયુંકર ખયાન હો જખ ખુદ ખુદાએ દોજહાન જસકી તારીફ કુરઆન શરીફમેં ફરમાતા છે. ઓર હદીસ શરીફમેં ઇસતરેહ આયા છે કે “લોલાક લીમા ખલફતુલ અફલાક”

ખાદે ઇસકે ખન્દએ નાચીઝ પુરતકસીર કાઝી અનવર મીયાં અલમુતખખલ્લુસ “અનવર” સાકીને ખીસનગર જલ્લે ગુજરાત અરઝ કરતા છે કે ઇસ તરફકે કીતનેએક મુસલમાનોકે દીલમે એસા ખીયાર હુવાકે કોઇ

૨ તબ ખુદા ઓર સુસ્તુફા તુમસેં રહેં રાઝી અય યાર,
ઓર ખુશી રહેવેં તુમસેં સારે અસહાબે કુખાર,
ઓર તમામી ઓલીયા રાઝી હોં તુમસેં ખારખાર,
ઓર કરે અહ્લાહ ફઝલ તુમ પર રહો તુમ દીનદાર. તુમ૦

મઝહબી નસીહતનામે એસે તૈયાર હોને ચાલીએ કેં છસક્રો યહાંકે મર્દ
ઓર ઓરતેં બજબી સમજેં, છ્યુંકે યહાંકે ગાંમડોંકી ઝખાને માદરી હુદુ
એઈલ્મીકે સખખસેં એસી બીગડી હુધ હે કે ફક્ત ખરાએ નામ હુદુ રહી હે.
આનતક જે મઝહબી નસીહતનામોંકી કીતાબેં નસર ઓર નઝમમેં બની
હેં વોહ તમામ ખાસ હુદુ ઝખાનમેં હુંકે છસમેં જોહોતસેં અલફાઝ ફારસી
ઓર અરબી ભરે હુવે હેં ઓર હનફે રદીફ ઓર કાફીએક વઝન એસે
મઝમુનસેં બાંધા હુવા હે કે છસક્રો યહાંકે લોગ જોહોત સુરશીલસેં સમઝ
સકતે હેં; ઈસ લીએ યહાંકી બીગડી હુધ હુદુ ઝખાનમેં સલીસ ઇખારતસેં
યે હો નસીહતનામેં મઝહબી તૈયાર કીએ હુવે હેં, ઓર એક નસીહતનામા
“ સુસ્તુફુલ ઇન્સાન ” વાસ્તે નસીહત મર્દ ઓર ઓરતેંકે હે; ઓર એક
નસીહતનામા “ શેવએ ઝનાં ” વાસ્તે ઓરતેંકે હે; યે ચારોં નસીહત-
નામે યહાંકે લોગુકે લીએ તૈયાર કીએ હેં, છ્યું કે જેહાલતકે લીએ અપને
મઝહબકી બીલકુલ અખરકી રખતે નહી હેં, ઇસ સખખસે યહાંકી ઝખાને
માદરી ઓર ગુનગાતી હરફોંસેં ઇપવાએ હેં કે ઈસકે પઠકર શીકે ઓર
હુદુકે ક્વમોસેં બચેં. અબ હમેદવાર હું કે ઈસમેં કુછ ખતા નઝર આએ
હસક્રો ખરાહુ મેહરબાની દુસ્ત કરકે પઢેં છ્યું કે ઇન્સાન ખાહકા બના હુવા
હે ઈસલીએ હમેશાં ભુલ હોતી હે.—રાકીમ કાઝી અનવર ઇખ્તે આઝમભીયાં.

સુઝમ—વિસનગર. હીન્દી સન ૧૩૧૭.

હપરના દિબાચામાં નજાબ્યા પ્રમાણે કાજ અનવરમીયાંએ સ્ત્રીઓ
માટે “શેવએ ઝનાં” નસીહતનામું લખેલું હોતું જેમએ, પણ આ નસીહત-
નામાની દર મી હુકમાં ત્રણ નસીહતનામાંની સાથે ચોથા નસીહતનામાનો
ઇસારો કરવામાં આવ્યો નથી. કદાચ તે ખાસ સ્ત્રીઓ માટે હોવાથી રચ-
નારે તે સ્થળે નજાબ્યું ન હોય. ગમે તેમ હોય, પણ તેની પ્રત તપાસ
કરતાં હજી મળી આવી નથી. આ શિનાય “સમશીરે અનવર” એ નામનું
સુસ્તુફ પણ તેમણે લખેલું છે તેનો પણ પતો લાગતો નથી તે મળી આવેથી
સપ્રદ્ધિ કરવામાં આવશે.

- ૩ યે અકાયદ હેં સુનો સુન્નત જમાઅતકે તમામ,
યાદ કર ઉસકો રખો દીવમેં ચકીં અય નેકનામ,
ઓર રહો કાયમ શરીઅતકે હુકમ પર તુમ સુદામ,
ઓર કરો હકકી ઇમાદત સદકે દીલસેં સુખહો શામ. તુમ૦
- ૪ તખ શક્ષઅત હશમેં ખેશક કરે ખયરૂલ ખશર,
ઓર તુમે ખુશવજત હોકર જાઓ જન્નતકે બીતર,
ઓર તુમ દીદાર હકકા દેખો વહાં અપની નઝર,
ઓર વહાં તુમ નેમતેં જન્નતકી ખાઓ પેટલર. તુમ૦
- ૫ ઓર કરો તુમ અંશ હુરેંસેં વહાં અય મોમીનાં,
ઓર ખીજમતકે લીઓ તુમકો મીલે ગીલમા વહાં,
ઓર મીલે મોતીકે ખુશ રહેનેકો વહાં તુમકો મકાં,
ઓર વહાં તુમ ખુશ રહો હર વજત હર દમ હર ઝમા. તુમ૦
- ૬ અય અઝીઝો યે અકાયદ હેં સુનો તુમ કાનસેં,
ઓર કરો ઇસ પર ચકીં સારે તુમેં દીલ જાનસેં,
ઓર લગાવો દીલકો અપને રાત દીન સુખહાનસેં,
તખ તો તુમ જાઓ યહાંસેં આખિરશ ઇમાનસેં. તુમ૦
- ૭ પઠકે કલમા ઓર ખુદાકો એક જાનો અય મીયાં,
ઓર કહો ખરહક મહંમદુલેં નખી આખીર ઝમાં
યે ઝખાંસેં કહેકે પ્રીર ઇસકો સચાઓ દીલ મહાં,
ઓર રખો ઉસ પર ચકીં તુમ અપને દીલમેં મોમીનાં. તુમ૦
- ૮ દીન પાક ઉનકા હેં ખરહક ઓર શરીઅત હક ખહેજાન,
સખ રસુલોંસેં ખડે હઝરત મોહંમદકો તું માન,
એક લાખ ચોળીસ હજાર આઝે પયગ્મર દર જહાન,
નહીં હીસાખ ઉનકા ચકીં જાને ખુદાએ ગેખ દાન. તુમ૦
- ૯ એકસો ચૌધે કીતાબેં હકને લેજી ઉન ઉપર,
ખાઝે કહેતે એકસો ચોળીસ હેં અય નામ વર,

- બિન સંભોમે' હે' બડી તો ચાર સુન બિનકા ઝીકર,
તો રેત ઇન્જલ ઓર અબુર ઓર હેગા કુરઆન સરખસર. તુમ૦
- ૧૦ ચારોમે' સખસે' બડા કુરઆન હે અય દીનદાર,
કર દીએ મનસુખ ઉસને દીન સારે એક બાર,
દીન એહેમદકાં રહા બાકી કયામત તક અય ચાર,
ઓર શરીઅતલી રહી દુનીઆકે અંદર બર કરાર. તુમ૦
- ૧૧ જો હુકમ અલ્લાહને લેજો હે' નખી પર અય મીયાં,
સખ કુબુલો અપને દીલમે' વોહ સલોરો હક પહેછાન
ઓર રહો સાખીત શરીઅત પર નખીરે દર જહાં,
તખ ખુદા હો તુમસે' રાઝી ઓર નખી આખીર જમાં. તુમ૦
- ૧૨ હક ખુદા ઓર હક નખી ઓર હક મલાયક હે સલી,
હક કીતાબે' ઓર કુરઆન ઓર રસુલે' ઓર નખી,
હક કયામતકો પહેછાનો આયગી એક દીન કલી,
હે કદર અલ્લાહસે' નેકી બદી સારી સહી. તુમ૦
- ૧૩ મરકે બિઠના હશમે' દેના જવાબ અલ્લાહકું,
તોલી'ગે નેકી ઓર બદી સારી વહાં મીઝાનસું,
પ્રીર ગુઝર કર પુલસે' જન્નત ઓર દોઝખ મેં દહું,
જાવે'ગે સારે ચે હક હે માનો તુમ ઇસ ખાતકું. તુમ૦
- ૧૪ નામ અલ્લાહકે સલી હક ઓર હક જાત ઓર સીકાત,
ઉસકે અમરો નહીકો સખ માનો સુનકે મેરી ખાત,
ખોદ્દ ઓર ઉમેદ અલ્લાહસે' રખો અય નેકજાત,
પંજ ખીના ઇસલામકી હે ફર્જ ચે ઇમાંકે સાથ. તુમ૦
- ૧૫ મર્દ ઓરત સખપે હેગા ફર્જ પઠના ઇલ્મદી,
ઇલ્મ ખીન તો રોશની ઇમાનકી હોતી નહીં,
ઇલ્મ તફસીર ઓર હદીસે' ઓર ફીકે અય મોમીનીં,
ઓર ફીર અજમાએ ઉસ્મતસે' કરો મસલે યકી. તુમ૦

- ૧૬ ફાં રોઝે ચોર નમાઝે ચોર હજ હે ચોર ઝકાત,
 ચોર કલમા પંજ ધીના ઇસલામકી હે સુન લો બાત,
 ઇસસેં જો સુનકર હે વોહ કાફર હે સુન લો યે તુકાત,
 તુમ કરો યે સારી બાતેં અય મુસલમાં નેક બાત. તુમ૦
- ૧૭ ચારોં મઝહબ હક હે અય ચારો યકીં દીલમેં રખો,
 હે ઇમામ આઝમકા મઝહબ ખેલે હનફી જાન લો,
 શાફેઈ ચોર માલેકી ચોર હંબલી યે ચાર જો,
 મેંને કહે સો માન લો ચોર પાંચમા મઝહબ ન હો. તુમ૦
- ૧૮ હે દલીલ ઇન ચારોંકી ચારો હદીસેં ચોર કુરઆન,
 ચોર અકાયદ હેં બરાબર ચારોંકે અય ભાઈ જાન,
 ઇબ્તીલાફ ઉન બીચ હે બાઝે મસાયલમેં ખેજાન,
 તુમ કરો તકલીફ બિનકી અય મુસલમાં મોમીનાન. તુમ૦
- ૧૯ અપને અપને મઝહબોં પર તુમ રહો સાબીત અય ચાર,
 ચોર ખુરા કીસકો કહો મત અય મુસલમાં દીન દાર,
 ચોર ફીકેહ પર તુમ અમલ ઉતકે કરો અય હુશીઆર,
 હનફી મઝહબ હેગા મેરા મેં હું ઉન ઉપર નીસાર. તુમ૦
- ૨૦ ચોર અઝાબે કય્ર હક હે હક સવાલ સુનકર નકીર,
 ચોર શહીદાં જીનદે હેં ચોર ઓલીયા રોશન ઝમીર,
 હક કરામત ઓલીઆઓંકી હે કર લો દીલપિઝીર,
 સારે વલીયોંમેં હેં ખુઝુર્ગ હજરતે પીરાનપીર. તુમ૦
- ૨૧ કાતેહા કબ્રોંપે પઢના કુલ રખના ખુબ હે,
 હે સવાબ ઉસકા ઉન્હોંકો ચોર તુમકો લી મીલે,
 ચોર જ્યારતસેં શુન્હાહાં માફ હોતે હે વલે,
 સીજદાહ કરના કબ્રુકો યે તો હરામ હે જાન લે. તુમ૦
- ૨૨ હેં નખીકે ચાર બરહક ચારોં અસહાબે કીબાર,
 હેં અબાબકરો ઉમર ઉસમાં અલી દુલ દુલ સવાર,

- ઝોર માનો દુસરોંકોલી ને હે અસહાયો યાર,
હે નખીકી ખીખીયોંમેં આયસેં અફઝલ અય યાર. તુમ૦
- ૨૩ ઝોર કીરામન કાતખીન લીખતે અમલ ખંદોંકે હે,
યેહી દફતર હશ્રકે દીન હાથમેં સખકે ધરે,
આઝા આઝા સખ ગવાહી ઉસ વક્ત અપની ભરે.
ફીર કરે ઇનસાફ અદલાહ જેસે જીસકે અમલ હેં. તુમ૦
- ૨૪ એહલે બેત ઝોર સખ ઇમામા હકકે ખ્યારે હેં સહી,
ખાનવા દેહ ચોદા હેં ઝોર ચાર પીર ફકરાંકેલી,
હેં સહી યે હકકે ખ્યારે રાહ ઉપર દીનકી,
ને ખુઝરગોંકે હેં રસ્તે વોહ હે નીકલે અઝનખી. તુમ૦
- ૨૫ વોહ સહી કાયમ શરીયત પર રહે દીલજાનસેં,
કરતે અદલાહકી ઇબાદત વોહ સચ્ચે ઇમાનસેં,
ને શરેસેં હે સુખાલીફ વોહ હે રાહ શેતાનસેં,
ઉસસેં મંઝલ કો ન ખોંચે સુન લો દીલકે કાનસેં. તુમ૦
- ૨૬ મોજઝે ખરહક નખીકે જાન લો અય મોમીનાં,
ઝોર કરામત ઝોલીઆઓંકી લી હક હે બેશુમાં,
ઝોર અગર કાફરસેં દેખો કહે દો ઇસતી દરજહાં,
બેશર ને કોઈ કરે તો ઉનકો બોલો સાહરાં. તુમ૦
- ૨૭ ઝોર હુથ મહેરાજ હઝરત મુસ્તુફાકો રાતમેં,
લે ગચ્ચે જીખીલ ઉનકો જા મીલે અદલાહસેં,
નસ કુરઆનસેં હે સાખીત ઉસસેં સુનકીર ને કે હે,
વો હે કાફીર બેશુખ્હ ફીર ઇસસેં અયાદ ક્યા કહે? તુમ૦
- ૨૮ કોઈ શરીક અદલાહકા નહીં હે હે યે વાહીદ યાક રખ,
ઝોર મોહંમદ હે રસુલ ઝોર ઉસકે ખંદે અજ અરખ,
જેખસેં ઇમાન અદલાહ પર લીયાવો સખકે સખ,
લાઓ ઇમાં અઝદલીલ અય મોમીના ખુશ હોકે સખ. તુમ૦

- ૨૯ ઈલમ ગેળ અલલાહકા માનો સલી કરકે ચકી,
 અહીર ઓ ખાતીનકા આલમ હે ખુદા અય મુસ્લેમીન,
 અપને દીલકી ખાત ઊસસેં ઝરોહ પોશીદાહ નહીં,
 હેગા દાના ઓર આલીમ સખકા રખખુલ આલમીન. તુમ૦
- ૩૦ કુછ નહીં થા તખ ખુદા થા કુછ નહીં હો તખ લી હો,
 અવલ ઓર આખીરકા ઉસકે ઇન્તેહા જાને ના કો,
 ઊસનેહી પેદા કીયા કુલ જુમલે મખલુકાતકો,
 વો હે અહીર હેગા સખ પર વોહ કરે જો ચાહે સો. તુમ૦
- ૩૧ એસા કોઇ નહીં હુવા ઓર વો કોઇસા નહીં ચાર,
 ના વો કાલા ઓર ઉજલા ના વો સાયા દુપનાર,
 ના વો સુરજ ચાંદસા ઓર ના વો તારૂંસા ખીચાર,
 ના વો પાની આગસા હે ના સુર્ખ ના ચુલ અનાર. તુમ૦
- ૩૨ ના વો પીલા ઝંદ હે ઓર ના વો ઊદા સખઝતર,
 આતમેં ઊસકે નહીં હે ખેંચતી કીસકી ફીકર,
 ના તો ઊસકે ખાપ મા હે ના તો દુખતર ઓર પીસર,
 નહીં હે ઓરત ઓર કખીલા નહીં સગોંકા કુછ ઝીકર. તુમ૦
- ૩૩ ઓર મર્દ ઓરતસેં હે વો પાક ઓર ખરતર મીયાં,
 હે એકેલા આપ વાહીદ ઓર મીલા હે સખ મહાં,
 સખસેં મીલ રહેતા હે વોહ ઓર સખસેં ન્યારા ઉસકો જાન,
 સખ જગા મોજુદ હે વોહ ઉસકા મુઝદર દો જહાન. તુમ૦
- ૩૪ નેન ખીન હે દેખતા ઓર કાન ખીન સુનતા હે સખ,
 જીભ ખીન હે બોલતા ઓર જીવ ખીન જીતા હે રખ,
 ના તો ઉસકે હાથ પગ હે ઓર હે કુદરત ચે અજખ,
 ઓર વજુદ ઉસકા હે વાજીખ બેશુખ્કે સચ માનો સખ. તુમ૦
- ૩૫ ના ંહો ખાતા ના ંહો પીતા ના ંહો સોતા દીન વ. રાત,
 ના મદદ ચાહતા કીસીસેં સખ કરે કુદરતકે હાથ,

- સારી સીકતોંમેં હે કામીલ નહીં હે ઝોઘી કોઘ ખાત,
ખેશુખહે ઝોર ખેમીસલ હે યારો ઉસકી પાક ખાત. તુમ૦
- ૩૬ ખાતમેં ઉસકી ન ખોંગી કોઘકી ચકલ ઝોર ગુમાં,
ઝોર ખીયાલ ઝોર વહેમકો ઉસમેં દખલ હોવે કહાં ?
ક્યા ક્યાસ ઉસમેં કરે આજીઝ હેં સારે ધનસોબન,
પાક ઝોર ખેખેખ હે ઝોર ખેનમુન હે ઉસકી શાન. તુમ૦
- ૩૭ આંખકો તાકત નહીં કે દેખે ઉસકે નૂરકો,
ગર ન હો ખાવર તો દેખો જાકે તુમ કોહેતુરકો,
આંખ ખાતીનસેં તો દેખેં ઝોલીઆ ઉસ નૂરકો,
ખવાખમેંલી ઝોલીઆઓને હે દેખા નૂરકો. તુમ૦
- ૩૮ ઝોર હમણી દેખેંગે જન્મતમેં ઉસકો સર ખ સર,
ઝોર રહેંગે ખુશ વ ખુશખ ખાકે શરખત ઝોર સમર,
ફીર નીકલનાં નહીં હે વહાંસેં ઝોર નહીં હે કુછ ફીકર,
પર હમેં ધમાં સલામત અપના લે જાવે અગર. તુમ૦
- ૩૯ કુત્રકલમેંસેં ખચો તુમ ઝોર કરો તોખા સદા,
ગર ફીસીકો કહેવે કાફીર ચે ન હો તો વો હુવા,
ઝોર હરામોંકો હલાલ જાને હો ખાયસ કુત્રકા,
ઝોર કુત્ર કલમેં ખહોત હેં સખસેં હક રાખે ખચા. તુમ૦
- ૪૦ જો નજુમ ઉપર રખે ધમાન ઉસે કાફર કહા,
ઝોર જો જાહુ સીખે વોહણી હેગા કાફર ખરમલા,
ઝોર નમાઝ રોઝેકા મુનકર હે વોહ કાફર સદા,
ઝોર શરેકો જો ન માને વોણી કાફર હો ગયા. તુમ૦
- ૪૧ જો ક્યામતકો ન માને ઝોર ન રખે ઉસકા ડર,
ઝોર જો કુરઆંકો ન માને હોવે કાફર સર ખ સર,
ઝોર જો આયત હરફ કુરાંનકા હોવે અગર,
ઉસકો ન માને તો કાફર હોવે ખેશક ખેવકર. તુમ૦

- ૪૨ ઓર નીકાસ ઓર હેઝમે ઓરતસેં સોળત હે હરામ,
 ઉસકો કોઈ સમજે હલાલ ઓર લેવે ઉસસેં અપના કામ,
 વોહ તો કાફીર હો ગયા પ્રીર ઉસકા હો દોઝખ મુકામ,
 સબ કરો તોળે અય યારો ઓર પઢો મસલે તમામ. તુમં
- ૪૩ કયા નીકાસ ઓર હેઝકે મસલોંકી કીસકો હે ખખર,
 ઓરતેં ઓર મદ સારે ઇસસેં હેજે બેખખર,
 ઇદમ સીખો અય અજોજો તુમ ખુદાકા ખોફ કર,
 દીન ઓર મજહબકો સમજે અપને દીલમેં કર પ્રીકર. તુમં
- ૪૪ ને હલાલ કેતેઈ હુવા હે ઓર ને હે કેતેઈ હરામ,
 ઉસકો ને કોઈ સમજે ઉલટા વો તો કાફીર હે મુકામ,
 ઓર હરામ કે માલકા સદકા કરે અદ્લાહકે નામ,
 ઓર સવાબ ચાહે ખુદાસેં તો વો હે કાફીર તમામ. તુમં
- ૪૫ ફઝલકો ને ફઝ ન જાને તો વોહ કાફીર હે ચાર,
 ઓર નમાઝ પઢનેસેં કયા હોતા હે યુ' કહેવે ગમાર,
 તો વો કાફીર હેગા ઉસ પર હો હશરમેં હકકી માર,
 ઓર પચખ્ખર પર કરે કોઈ એળ તો કાફીર બીચાર. તુમં
- ૪૬ ઓર કહે કોઈ યુ' કે પેસા ચાહીએ હમકો તો ચાર,
 ઇદમ કયા કામ આયગા ઇસસેં નહીં હે હમકો કાર,
 તો વો કાફીર હેગા ચારો કુછ નહીં ઇસમેં બીચાર,
 એસા લીખતે હે કીતાબોમેં સુનો અય દીનદાર. તુમં
- ૪૭ ઓર અગર રમઝાન આવે ઓર કહે કોઈ યુ' અગર,
 વે તો આયા હુખ હમારે પર અય ચારો સર બ સર,
 તો વોહ કાફીર હોવે એસા હે કીતાબોકે લીતર,
 તુમ સુનો મેરી નસીહત અય અજોજો કાન ધર. તુમં
- ૪૮ ઓર કીસી પર હુખ પડે વો કહે ઝુદમ હકને કીયા,
 તો વોહ કાફીર હોવે ચારો માનો તુમ મેરા કહા,

- એસી બાતોં જહોત હે કીતની સુનાઈ મેં લલા ?
 ઈલિમ બીન કયા કોઈ સમજે એસી બાતોંકો લલા ? તુમ૦
- ૫૯ ઝોર પયમ્બર ઝોર શરેકી ગર હીકારત કોઈ કરે,
 ઝોર ખુદા પર ઝોર નખી પર એખ કોઈ જાહીલ ધરે,
 તો વો કાફીર હોવે ચારો કહો તો વો તોખા કરે,
 નહીં તો દોઝખમેં પડેગા આખિરશ વો જખ મરે. તુમ૦
- ૫૦ ઝોર કીસીકે પાસ કોઈ કુછ માગતા હોવે અગર,
 વોહ કહે દે સુજકો નહીં તો લુંગા મેં અંદર હશર,
 ઝોર હશરમેં તુજકો પેસા નહીં મીચે અય બેખબર,
 ઝોર કહે વોહ ઝોર દે સુજકો તું લીજો દર હશર. તુમ૦
- ૫૧ તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો અય મુસલમાં નેકનામ,
 ઝોર અગર છોટા ગુન્હા કરતા હો કોઈ ખુશ ખીરામ,
 ઝોર કહે કોઈ આકે તોખાકા ઉસીકે તંધ પયામ,
 ઝોર કહે વોહ ઈસમેં કયા મેંને કીયા હે ખોટા કામ ! તુમ૦
- ૫૨ તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો બાત મેરી અય મીયાં,
 ઝોર ગુન્હા કરતા હો કોઈ ઝોર ઉસકો કોઈ કહેવે બહાં,
 તું નહીં કરતા ખુદામેં વોહ કહે નહીં કરતા હાં,
 તો વોહ કાફીર હોવે સુન લો અય મુસલમાં મેહેરબાં. તુમ૦
- ૫૩ ઝોર ન માને સુન્નતોંકો કોઈ જાહીલ બેઅકલ,
 તો ગુન્હેગાર હોવે સુન લો અય મુસલમાં બાઅકલ,
 લખ કટાના પેલી સુન્નત હે કરો ઉસ પર અમલ,
 મત અહાનત તુમ કરો સુન્નતકી યું હે દર નકલ. તુમ૦
- ૫૪ કુર્ર કલમે ખોહોત હે કીતને બતાઈ અય મીયાં,
 ઈલિમસેં સમજે ચે સારા બેઈલિમ સમજે કહાં ?
 ઈલિમ સીખો ઝોર બચાઓ અપના ઈમાં મેહેરબાં,
 નહીં તો ફીર સુફિકલ હે આખીરકો તો મરના હે અયાં. તુમ૦

- ૫૫ ઓર શીર્કે તુમ મત કરો અય મોમીના હકસેં કરો,
 મુશરકોંકી તો જગા હેગી જહન્નમમેં સુનો,
 શીર્કે ઓર કુદ્રકો હરગીઝ ન રખ બધે કલુ,
 હાં મગર તોખે કરે ઓર છોડ દે ઓર પ્રીર ન હો. તુમ૦
- ૫૬ સીલી ઓર ઓરી જો બચ્ચોંકો નીકળતી હે મીયાં.
 ઉસકી માનત કરતે હેં જા કરકે માતાકે વહાં,
 માનતે હેં માનતા ઉસકી તો પ્રીર ધમાં કહાં ?
 ઓર ખાજે માનતે હેં માતાકા ગરખાલી હાં. તુમ૦
- ૫૭ એસી માનત છોડ દો તોખે કરો રગકે હજુર,
 ઓર સમાલો અપના ધમાં ઓર શીર્કે ભાગો દુર.
 ઝીન્દગી દો દીનકી હે દુનીઆમેં તુમ સમજો જરૂર,
 આખિરશ મરકરકે જાનાહી પડેગા ખીલ જરૂર. તુમ૦
- ૫૮ શીર્કે ઓર કુદ્રસેં તોખા કરે મોમીન સદા,
 ઓર રહે તાલીખ સદા મોમીન તો ધલ્મિ દીનકા,
 બેધલ્મકો દીન ધમાંકી ખખર હોવે સો કયા !
 જાહીલોંસેં તું બચા રખ મોમીનોંકો યા ખુદા. તુમ૦
- ૫૯ શીર્કે લી હે બોહોત અય યારો મેં તુમસેં કયા કહું ?
 હે સુકનકા દેખનાલી શીર્કે સુન લો કાનસું,
 ઓર દીખાવે ટીપણું ઓર માને ઊસકી ખાતકું,
 તોયે મુશરક હેગા સુન લો અય મીયાં દીલજાનસું. તુમ૦
- ૬૦ જોકે હેંજે ખુત પુરસ્ત વોહ સખ હેં મુશરક અય મીયાં,
 જો કરે શીર્કે જલી વોહ હોવે કાફર બેગુમાં,
 તુમ કરો તોખે શીર્કે ઓર કુદ્રસેં અય મોમીનાં,
 ઓર સમાલો અપના ધમાં હર ઘડી ઓર હર ઝમાં. તુમ૦
- ૬૧ આલીમો ઓર મોલવી મુદ્દાં નમાઝ ઓર ખાંગડી,
 ઓર મસાયલ દીનકી કુરઆં કીતાબેં શરેહકી,

- ઝોર ઇલમ ઝોર વાઅઝકી જો કોઈ કરેગા મસ્કરી,
ઝોર કરે હલકાઈ ઉંઝી તો વોહ કાફર હો સહી. તુમ૦
- ૬૨ જો કરેગા કુફર વોહ બેશુબ્હ કાફર હો ગયા,
દીન ઉસકા ઉડ ગયા ઈમાન ઉસકા નહીં રહા,
જો કીયા હે જિસને નેકી ઝોર સખાવત ખાર હા,
વોહ હુવા ખરખાદ સારા નહીં રહા કુછ એક ઝરા. તુમ૦
- ૬૩ ઝોરત જિસકી હુઈ તલાક ઝોલાદ જિસકી હુઈ હરામ,
ઝોર કરી હો હજ તો વોહ ખરખાદ હો ગઈ સખ તમામ,
જિસકે સખ રોઝે નમાંઝે ઝોર ઝકાત સદકે તઆમ,
ઝોર ઝીકર તરળીહ વઝીફે સખ હુવા ખરખાદ કામ. તુમ૦
- ૬૪ શીર ભલા કયા ઉસકે પઢને ઝોર ઝખાંમેં હો અસર,
ઝોર ખરછત કીસ તરેહ હોવે ભલા કહો ઉસકે ઘર ?
ઝોર પયખ્ખર ઝોર ખુદા કયું ઉસસેં રાઝી હોં મગર ?
દીનખ દીન જાવે ખીગડતા ઝોર તખાહ હો જાવે ઘર. તુમ૦
- ૬૫ શીર અગર તોખે વો સચે દીલસેં ચારો જખ કરે,
ઝોર વો અપને કુફરકો ઝોર શીર્કકો સખ છોડ દે,
ઝોર નચે શીરસેં મુસલમાં હોકે શીર કલમા પઢે,
ઝોર નીકાહ ઝોરતકા શીરસેં વો કરે કુછ ના કરે. તુમ૦
- ૬૬ ઝોર કરે વોહ હજબી શીરસેં ઝોર મુસલમાં હોવે ચાર,
શીર ખુદાખજશે જિસે ઝોર દેવે ખરછત ખાર ખાર,
ઝોર ઝખાંમેં ઝોર હુઆમેં ઉસકી હો તાસીર કાર,
ઝોર શુન્હાહાં માફ ઉસકે સખ કરે પરવર દીગાર. તુમ૦
- ૬૭ અય અઝીઝો દીનકે ખાતર અગર હુનીઆકે કામ,
જો ખીગડતે હો ખીગડ જાતે દો ઉસકો સખ તમામ,
ખર ન છોડો દીનકો ગર હોવે ઈમાં તુમકો નામ,
વાસતે હુનીઆકે દીનકો મત ખીગારો લાકલામ. તુમ૦

- ૬૮ ગર ખીગડ જાવેગી દુનીઆ તો ચે દો દીન હે મીયાં,
 ફીર તો આખિરકો ફના હે મરકે જાના હે વહાં,
 ઓર જો ખીગડા દીન તો ફીર નહીં ઠીકાના વહાં ન વહાં,
 ચાર દીનકે વાસ્તે દુનીઆપે મત ભુલો વહાં. તુમ૦
- ૬૯ ગર હો પેસા ઓર રાહત ચાર દીન તુમકો વહાં,
 ઓર તુમે હીં છોડ દો ઉસકી ગરૂરીમેં મીયાં,
 ઓર તુમકો આકે પકડે મોત જીસ દમ યેગુમાં,
 તખ ચે દુનીઆ કામ નહીં આવેગી કુછ અય મેહરખાં. તુમ૦
- ૭૦ ફીર તો અલ્લાહ ઓર નખીસેં કામ ઓર ઇમાનસેં,
 ઓર અપની નેકીયેં ઓર દીન ઓર ઇસ્લામસેં,
 વોહી સંગ આવેંગી યારો સુન લો દીલકે કાનસેં,
 હક ખચાવે ઉસ વક્ત મોમીનકે તંઈ શેતાનસેં. તુમ૦
- ૭૧ અય મીયાં દુનીઆ તો હકને કાફરોંકો દી વહાં,
 મોમીનોંકો દીન ઇમાં હકને ખજશા હે અયાં,
 દીન ઇમાંકો સમાલો હર વક્ત અય મેહરખાં,
 નહીં તો દુનીઆ તુમકો લે જાવેગી દોઝખકે મહાં. તુમ૦
- ૭૨ ઇસમેં નહીં હે શક ઝરા સમજો અગર ઇમાન હે,
 જોકે યેઇમાન હેં ફીર ઉસકો કોઇ કયા કહે ?
 વો ન માને એસી ખાતેં ઓર ખુદીમેં વોહ રહે,
 ઓર વક્ત જખ મોંતકા આવે તો ફીર વીલખેં કરે. તુમ૦
- ૭૩ મુશરકોં ઓર કાફરોંકે દીલ નજશ હે અય મીયાં,
 ઓર ઝંઠા ઓર પસીના ઓર મુંહ ઊનકા પાક જાન,
 હીંદુઓંકે ઘરકા ખાના પાની હે પાક અયમીયાં,
 ઓર જનાબતવાલેકા ઝંઠા પસીના પાક માન. તુમ૦
- ૭૪ તુમ મસાયલ દીનકે સીખો મુસલમાં જુદતર
 પાકી નાપાકીકી કુછલી ઓરતોંકો નહીં ખબર,

- ઈસ સખખ અરકત ગઈ ઝોર હો ગયે વેરાન ઘર,
અખ ખુદાસેં ડરકે અચ્ચેંકો પદાઓ જલદતર. તુમ૦
- ૭૫ અચ મીયાં સુન્નત જમાઅતકા હે પ્રીરકા જન્નતી,
દુસરે બોહતેરેહેં ફીરકે વોહ હે સારે દોઝખી,
દીન ઝોર ઈસ્લામકા રસ્તા તો હે શરે નખી,
મોમીનોંકો લાઈ સમજો જો હેં રાહ પર દીનકી. તુમ૦
- ૭૬ હે ઈમામ કુરઆન અપના કાઆબા કીબલા હે સહી,
ઝોર દીન મનસુખ હેં સખ હક હે અખ દીને નખી,
હેં નખી અપને બડે સખમેં મોહંમદ અરખી,
ચારોં કુરસી ઉનકી જાનો અપને દીલમેં તુમ સલી. તુમ૦
- ૭૭ ઝાહરન ગર હે મહંમદકા હુવા ઉગમી લકખ,
પર ખુલા હે દીલ બીતર ઈદમે લહુન્ની ઉનકે સખ,
ઝોર ઈમામ મહેદીલી દુનીઆ ખીચ ઝાહર હોવે જખ,
વોહ ચલાવેં દીન એહેમદકા બરાબર સખકા સખ. તુમ૦
- ૭૮ ઝોર જખ ઈસા નખીલી આવેં દુનીઆ ખીચ ચાર,
વોહ ચલાવે દીન એહેમદકા જહાંમેં હુશીઆર,
આફતાખ મગરબસેં નીકલે બન્દ હો તોબેકા દાર,
દાખા ફીર નીકલે ઝમીસેં દેહેતા હું મેં બાર બાર. તુમ૦
- ૭૯ યે નીશાનીયેં હેં કયામતકી સુનો તુમ કાનસેં,
સખ કરો તોબે શીરક ઝોર કુફ્રસેં દાલજાનસેં,
ખીલ્તોંકો છોડકર સુન્નતપે આવો ધ્યાનસેં,
ઝોર ખુદાકે એક જાનો ઝોર રહો ઈમાનસેં. તુમ૦
- ૮૦ બાલ ઝોર ચોટી જો બાઝે રખતે હેં પીરોંકે નામ,
એ બુરા હે અચ મુસલમાનો સુનો મેરા કલામ,
ઈસસેં કોઈ ઝોલીઆ તો ખુશ ન હોવે લાકલામ
કયું ખુદાકો બુદ્ધ કર કરતે હો સારે એસા કામ ? તુમ૦

- ૮૧ ખુત હેં સખ બુઠે વખાતીક કરલો તુમ દીલમેં યકીન,
દીન એહેમદકા હેં સચ્ચા એ શુખડે અય મુસ્લેમીન;
ફીકેં તફસીર ઓર હદીસોં પર ચલો અય મોમનીન;
ઓર હરામોં ઓર હલાલોંકો પહેછાનો ખીલયકીન. તુમ૦
- ૮૨ ઓર ચઝીદ ઉપર ન લાનત તુમ કરો અય મુસ્લેમીન,
હેં સકુત ઉસ ખીચ એહેતર તુમ સુનો અય મોમનીન,
હાં મગર ગમ દીલમેં શોહદાઓંકા રખો ખીલ યકીન,
વો હે અદ્લાહકે ખ્યારે ઓર વોહ હેંગે શાહેદીન. તુમ૦
- ૮૩ આવેગા દબબલ ઓર મારે ઊસે ઇસા નખી,
યાબુજ ઓર માબુજ આવે પ્રીર ક્યામત હોયગી,
પ્રીર હશ્રમેં હોવેગા સખકા હીસાખ અય ઉમ્મતી,
ઓર શક્ષઅત ફીર કરે અપની વહાં હઝરત નખી. તુમ૦
- ૮૪ નેકોંકો જત્તત મીલે ઓર હો ગુન્હેગાર દોઝખી,
પ્રીર નીકાલેં ઊનકો દોઝખસેં, વહાં હઝરત નખી,
હોઝકો સર પરનીલા જત્તતમેં લે બવેં નખી,
ફીર ખુદા દીવાર દેગા સખકે તંઈ અય ઉમ્મતી. તુમ૦
- ૮૫ અય મુસલમાનો શરીઅત પર રહો કાયમ સદા,
અમરો નહીં દીલસેં માનો તખ ખુશી હોવે ખુદા,
ઓર મસાયલ દીનકે સીખો સલી કર બાં પ્રીદા,
તખ તો છુટકારા તુમારા આખતરમેં હોવેગા. તુમ૦
- ૮૬ હે શરીઅત પેહેલી મંઝલ અય મુસલમાનો સુનો,
બનો દીલસેં ઓર યકીસેં ઇસ ઉપર કાયમ રહો,
ઓર તરીકતમેં સઈ તુમ અપને દીલસેં સખ કરો,
ઓર હકીકત મારફત સમજો સલી અય મોમીનો. તુમ૦
- ૮૭ ઇસ નસીહત પર અમલ તુમ સખ કરો દીલ બાનસેં,
ઓર સલી હો બાઓ વાકીફ દીન ઓર ઇમાનસેં;

- ઝોર હઠીસેં ઝોર ડીકે ઝોર આયતે કુરઆનસેં,
હોકે તુમ વાકીફ ખરાખર ઝોર ખચો શેતાનસેં. તુમ૦
- ૮૮ છોડ દો સારી જહાલત ઝોર ખુદી ઝોર મેંપના,
ઝોર પદો તુમ ઇલમદી ઝોર મત રહો બાહીલ મીયાં,
દેખો શેતાં હેગા દુસ્મન અપને પીછે હર ઝમાં,
એસા ન હોવે કે વોહ લે જાવે ઇમાં ખદશુમાં. તુમ૦
- ૮૯ યા ઇલાહી મુજકો હેં શેતાનકી દેહશત બડી,
તું નીગેહ રખ મેરા ઇમાં હર વક્ત ઝોર હર ઘડી,
મેં શુન્હા હું મેં પડા હું મોત સર પર હે ખડી,
ફહ કલમે સાથ લીજો ખાતમા હો અસ ઘડી. તુમ૦
- ૯૦ આઅઓ મીસકી ખીચારા હું ગરીબ તેરા શુલામ,
ઝોર પયરખરકે કબીલેસેં હે મેરે જદ તમામ,
બિનકે સદકેસેં બખશ દે તું શુન્હે મેરે તમામ,
દે હીદાયત મુજકો તોબેકી કરૂં તોબે મુદામ. તુમ૦
- ૯૧ અય મોહીબો સખકે ખાતીર યે નસીયત હે લીખા,
મેં રદીફ ઝોર કાફીયેકી ઇસમેં દોશીશ નહીં કીયા,
અપની દેસી બોલીમેં ખાતોંકો જેસા હે કહા,
તાકે સારે સમજે ઝોર પકડે નસીહત ખરમલા. તુમ૦
- ૯૨ તોહફેએ ઇમાન હેગા નામ ઇસકા મેં રખા,
તાઝીયાના ઇસ્લામ હેગા એક નસીહત દુસરા,
મુસ્લોહુલ ઇન્સાન હે એક તીસરાલી મેં લીખા,
હેં નસીહત નામે તીનોં બહોત અચ્છે ખાનકા. તુમ૦
- ૯૩ તુમ પદો તીનોંકો હર દમ હર ઘડી અય મોમીનાં,
તા તુમકો યે નફે બખશેંગે બેહદ અય મીયાં,
છોડ દો કીસ્સે રવાયત અલપદા ઝોર કહાનીયાં,
ઝોર પદો બિનકો હમેશાં હર ઘડી ઝોર હર ઝમાં. તુમ૦

૬૪ તુમ અકાયદ્દો કરો મઝબુત અપને અય અઝીઝ,
 ઓર સમાલો અપના ઈમાં અય મુસલમાં બા તમીઝ,
 ઇસ બીના તો કામ નહીં આવે તુમારે કોઈ ચીઝ,
 યે કરો પહેલે પીછું ફીર અલવદાલી કરીઓ નીઝ. તુમ
 ૬૫ અય મુસલમાનો અગર ઇસમેં ખતા દેખોં કલી,
 તો બનાઓ ઉસકો અચ્છા વાસ્તે એહેમદ નખી,
 કયુંકે હે ઇનસાન ખાકી ભુલતે તો હેં સખી,
 ઇસ લીએ કોઈ એખ ઇસમેં મત રખો હરગીઝ કલી. તુમ
 ૬૬ બસ કર અય અનવર બયાં અખ ઓર ખંતમ કર ઇસ જગા,
 તોડ કર દુનીઆસેં દીલકો ઓર ખુદાસેં દીલ લગા,
 આહેગર કેહેવે કોઈ તુજકો ખુરા હે યા લલા,
 કુછલી પરવા તું ન રખ કયું તુજકો કીસસેં કામ કયા ?
 તુમ સમાલો અપના ઈમાં અય મુસલમાં નેકનામ,
 ઓર અકાયદ્દ યાદકર પકડો શરીઆત પર કયામ.

નસીહતનામા ૩.

ફાએદુલ મુસ્લેમીન-તાઝીયાના એ ઇસ્લામ.

યાને

મુસલમાનના ફાયદા માટે ઇસ્લામની આબુક.

(ગઝલ)

૧ અય અઝીઝો કયા કહું મેં હાલ અપના સર બ સર ?
 અખ મુસલમાનોમેં હો ગંધ હે જહાલત ઘર બ ઘર,
 નહીં રહાં ઇદ્દિમો અદખ ઓર નહીં રહાં અકલો હુનર,
 અખ કીસીકો દીન મઝહબકીલી અપને નહીં ખબર,

તુમ કરે અદલાહ નળીસેં ઝોર રખો ઇમાંકા કર,
નહીં તો આખીરકો જહનમ હેગી આગે પુરખતર.

૨ અળ નહીં દુરઆં કીતાઓંપર ચકીં કીસકો રહા ?
જો કહા હે દીન મઝહબમેં નહીં દોઇ માનતા,
ઝોર શરીઅતકે હુકમકો કહેતે હેં ચે હેગા કયા ?
ચે તો સારા આલમોંને અપને દીલમેં હે કહા.
તુમ કરે અદલાહ નળીસેં ઝોર રખો ઇમાંકા કર,
નહીં તો આખીરકો જહનમ હેગી આગે પુરખતર.

૩ ઇસ તરેહ દીલમેં સમજકર હો ગએ બદ એતકાદ,
કોઇ અપને દીન મઝહબકો નહીં કરતે હે યાદ,
અળ ગુનાહ ઝોર કીસકમેં રહેતે હેં સારે શાદ શાદ,
ચે જહાલતકા હુવા હે આકે લોગોંમેં કીસાદ. તુમ૦

૪ અળ કયામતકા ભરોસા કીસકે દીલમેં નહીં રહા,
ઝોર અઝામે કબ્રકોલી અળ નહીં દોઇ માનતા,
ઝોર હશરકા ખોદ્લી દીલમેં નહીં કીસકે ઝરા,
અળ તો કહેતે હેં કે મરને બાદ કીર કયા હોયગા ? તુમ૦

૫ અળ જહનમકા નહીં હે કીસકે દીલમેં એતખાર,
ઝોર જન્મતકાલી વોહ એસાહી કરતે હેં ખીચાર,
ઝોર કહેતે હેં ખબર હે કીસકો ઇન બાતોંકી ચાર,
કીસને દેખા હે કે વહાં કયા હોયગા આખીરકો કાર ? તુમ૦

૬ એસી બાતેં નાહીલોંકે દીલમેં આકર હે ઠસી,
ગર દોઇ ચે બાત કહેવે તો કરેં ઉસ પર હંસી,
ઝોર કહેં હે ચે તો મુઘાં કયા ખબર ઉસકો પડી ?
આલમોંને અપને દીલમેં હે કીતાઓંમેં લીખી. તુમ૦

- ૭ નહીં ખુદાકા ખોદ્ કીસકે દીલમેં એક ઝરી હે અખ,
ઓર નહીં ઇમાંકા ડર કીસકે ત'ઈ ચે કયા ગઝબ ?
ઓર નહીં અખ દીનકી રખતા કોઈ ઇઝત અદખ,
હાય સદ અફસોસ ચે હે સખ જહાલતકા સંખખ. તુમ૦
- ૮ અખ કોઈ આલીમકી ઇઝત ઓર અદખ રખતે નહીં,
ઓર મુદ્દાંકો તો કહેતે હેંગે કુછકે કુછ કહીં,
ઓર ઇલ્મકોલી ખુરા સમજે હે જાહીલ દીલ સતી,
કહેવેં જો પઢતા હે સો તો માંગ ખાતા જગ મહીં. તુમ૦
- ૯ ઓર એસાહી નઝર આતા હે અખ દુનીઆમેં કામ,
દો કીતાબેં વાઅઝકી પઢકરકે દો આલીમકા નામ,
ઓર રચાઝત છોડ દેકર ઘર ખ ઘર ફીરતે હે આમ,
ઇસ સંખખ હોતી હીકારત આલીમોંકી હે તમામ. તુમ૦
- ૧૦ ઓર શરીફોંમેં રહા નહીં ઇલ્મ ઓર નહીં ઉસકી આહ,
શેખ સૈયદ ઓર પઠાણ ઓર મુગલ ઓર ખાસે સીપાહ,
ઉન સલોંને ઇલ્મકો છોડા હે અખ તો ખવાહ મ ખવાહ,
ઇસ સંખખસેં ઇલ્મકા અખ નહીં રહા કુછ ઇઝોજહ. તુમ૦
- ૧૧ ઓર રહા નહીં કાઝીયોંકા અખ તો કુછ ખીલકુલ હુકમ,
શરફી ગાદીકા અખ તો ઉઠ ગયા સારા ભરમ,
પુછતા નહીં કોઈ કાઝીકો કે હોગે કોન તુમ ?
નહીં ખુદાકા ખોદ્ કીસકો ઓર નખીકી નહીં શરમ. તુમ૦
- ૧૨ અખ તો જીસકે દીલમેં આવે સો કરેં સખ ખાસો આમ,
છોડકર રસ્તેકો અપને ઓર હુવે ગુમરાહ તમામ,
કોઈ સમજતા નહીં અમરો નહીં હોગા કીસકા નામ ?
જાનતા નહીં અખ તો કોઈ કયા હલાલ ઓર કયા હરામ ? તુમ૦
- ૧૩ અખ તો અકસર લોક પીતે હેં શરાબેં શોકસેં,
ઓર ગોંજ લાંગ તો પીતે કીસીસેં નહીં ડર.

- ઝોર કહે અધ્યુનકો તો ઇસમે' તો ક્યા ઝોળ હે ?
 ઝોર નશે ને દુસરે હે બોલી સંગ ટોઈ કરે. તુમ૦
- ૧૪ ઝોર ચરસ તોડી ચનકુલક ચરયા હે સળ,
 ઝોર માજમ ઝોર ખબુરે' નશેકી ખાતે હે સળ,
 ચે'તો સારે હે હરામ ઝોર હે ગુન્હાહોકા સળળ,
 ઝોર તમાકુલી હે મકરૂહ ચે દુસ્ત હોવે સો કળ. તુમ૦
- ૧૫ અળ તો ખુશ હોતે હે સારે બુઠ ગીતળમે' સદા,
 ઝોર દગા પડપ'ચ ચોરી ઝોર મકર હે બા બ બા,
 ઝોર બુવાલી ખેલતે હોગે' મુસલમાં છુપજુપા,
 ઇસ ઝમાનેકા અઝીઝે મેં કહું એહવાલ ક્યા ? તુમ૦
- ૧૬ ઝોર ઝનાકા એળ તો કોઈ સમજતાહી નહીં,
 ઝોર ખાતે ખ્યાઝ અળ તો હે મુસલમાં હર કહીં,
 ઝોર કરે' ચોરી દગાખાઝીલી અકસર જગ મહીં,
 ઇસ તરેહસે' ખેકીકર હો ગય હે અકસર મુઝનેખી'. તુમ૦
- ૧૭ ઝોર ગાને ઝોર ખબનેકા હુવા હે ધુમ ધામ,
 ઝોર હ'સી ઝોર મસખરીને આકે પકડા હે ક્યામ,
 ઝોર ગ'જુકા નઈ ઝોર શતરંજલી ખેલે' તમામ,
 ને ચે ચીઝે' કરતે હે ચે સળ શરમે' હે હરામ. તુમ૦
- ૧૮ અળ તો દીન ઇસલામકી ઇઝત સમજતા નહીં હે કોય,
 મઝહબો મીલત તો ક્યા સમજે વો જુસકો જહેલ હોય,
 અળ ખુદી ઝોર જહેલસે' કરતે હે દીલમે' આવે સોય,
 કીસકા કહેના કોન માને ને કહે સો અકલ ખોય. તુમ૦
- ૧૯ અળ નહીં રોઝે નમાઝે' ઝોર ઝીકર તસ્ખીકા ચોક,
 ઝોર નહીં પઢને પઢાને ઝોર દીન ઇમાંકા ઝોક,
 અળ તો બહીલ યુ' સમજતે હે' કે હુમ હે સળપે કોક,
 છોડકર ઇમાનકો ઝોર પહેને હે લાનતકા તોક. તુમ૦

- ૨૦ અળ સમજતે હેંગે જાહીલ આલમોંકો ખેચકલ,
મસખરી કરતે હેં બિનકી ઝોર કરતે હેં નકલ,
ઝોર મુલ્લાકો યું કહેતે હેં કે ઇસકી કયા નસલ ?
યે તો હે મસ્જદકા બકરા કહે દો રહાંસેં જા નીકલ. તુમ૦
- ૨૧ જો નમાઝી હોવે તો ઊસકી કરે પીછે હંસી,
કહેતે હેં ઉસકો કે દેખો ઇસકી હે કગલી ખીસી,
એસી ટકરેં મારનેસેં હાથ કયા આતા હેજી ?
કીસને દેખા હે કે મરને ખાદ ફીર કયા હોયગી ? તુમ૦
- ૨૨ અળ તો કહેનેકે લીએ યે દીન ઝોર ઇમાન હે,
પર નહીં દીલમેં કીસીકે સદક ઝોર એકાન હે,
અળ નહીં કુરઆં કીતાબોંકી અદબ ઝોર માન હે,
રોશની ઇમાંકી અળ તો લે ગયા શેતાન હે. તુમ૦
- ૨૩ અળ તો કાઝીકો મુસલમાનો નહીં હેં માનતે,
બલકે રખતે હેં અદાવત ઝોર હલકા જાનતે,
ઝોર શરીઅતકે ત'ઇલી અળ તો નહીં ખેદખાનતે,
હેં શરેહકે હુકમકો શેતાનીયતસેં લાનતે. તુમ૦
- ૨૪ એસે એસે કામ અળ જારી હુવે દુનીયા લીતર,
યે સખળ સખ હેગા ખેઇદમીકા યારે સર બ સર,
જાહીલોંકો દીન ઝોર મઝહબકી અપને કયા ખબર ?
ઝોર નહીં ઇમાનકી અળ કીસકે દીલ લીતર ફીકર. તુમ૦
- ૨૫ ગર કહે રોઝે નમાઝોંકા કીસીકો કોઇ અગર,
તો કહે વોહ હમ નહીં કરતે તો તુજકો કયા ફીકર ?
તુજકો લે જાવેંગે દુનીયાસેં ઉઠાકર સર બ સર,
ઝોર ભલે હમકો તો લે જાતે યહાંસેં ખેચકર. તુમ૦
- ૨૬ ઇસ તરેહકે અળ કુફર કલમેં હેં કહેતે જાહીલોં,
ઝોર ગુમા દેતે હેં વો ઇમાન અપના બદગુમાં,

- ઝોર નીકાહલી ટુટ જાતા હે ઉઠાંકા નાગહાં,
ઝોર નેકી સખ ઉમરકી ઉનકી રદ હોતી હે હાં. તુમ૦
- ૨૭ ને કીએ રોઝે નમાઝે ઝોર સખાવત ખેર હે,
જખ કુદર કલમે કહે તો ઉસમેસે કુછ ના રહે.
સખ હોવે ખરબાદ નેકી ઝોર ગુન્હામેં જા પડે,
ઝોર અનાહો ઘરકી ઝોરતસેંલી ને રહોખત કરે. તુમ૦
- ૨૮ ફીર લલા કીસ તરેહસેં ઝોલાદ ઉનસેં હો હલાલ,
યે ગુન્હાહોસેં રીઝકમેં ઉનકે આતા હે અવાલ,
ખાઝે લોગોંકા જહાલતસેં હુવા હે એસા હાલ,
અય અઝીઝો અય કરો તોખા તો ખજશે ઝુલ જલાલ. તુમ૦
- ૨૯ ઝોર કુદર કલમે તો એસે દુસરેલી ખહોત હે,
ને કે ચીઝે હે હરામ ઝોર ઉસકો ખુશ હોકર કરે;
ઝોર ન રખે ખોદ્ર હકકા ઝોર હલાલ ઉસકો કહે,
યે કુદર હે સખ મુસલમાં અપને દીલસેં જાન લે. તુમ૦
- ૩૦ અય મુસલમાનો મેં કહેતા હુંગા સખકો ખાર ખાર,
અય કરો તોખા ખુદાસેં હરકે રો રો આર આર,
નહીં તો ફીર આગે હે આતી દોઝખોંકી સખત નાર,
ઉસ લીતર જાના પડેગા ઝોર કરોગે તુમ પોકાર. તુમ૦
- ૩૧ અય મુસલમાનો ઇલમ સીખો કરો ઉસ પર અમલ,
ઝોર પદાઓ અપને ખચ્ચોંકો જહાલતસેં નીકલ,
ઇલમસેં હે દીન ઇમાં ઇલમસેં હોવે અકલ,
ઇલમ હે રહેમત ખુદાકી ઇલમ હે હકકા ફઝલ. તુમ૦
- ૩૨ ઇલમ ને સીખો તો રહેવે ઉસકા ઇમાં ખરકાર,
ઇલમ ખીન ઇમાન હો જાતા હે યારો તારતાર,
અપના મહુઅળ ઝોર અકીદાહ ઝોર સીદ્દત ઇમાંકી યાર,
જાહીલોંકો કયા અખર હે ખુછ લો જા લાખ ખાર ! તુમ૦

- ૩૩ આલીમોંકો તો શરાફત હકને બખ્શા ખુબસા,
હેં ચે વારસ અંબીયાઓંકે કીતાબોમેં લીખા,
ગર કરે જાહીલ ઇબાદત રાત ભર રેહ કર ખડા,
ઝોર આલીમ સો રહે તોલી હે જાહીલસેં ખડા. તુમ૦
- ૩૪ સુન લો એક આલીમ શરાખી ઝોર ઝનાકારીમેં થા,
ઝોર વોહ પીકર શરાખ કસબનકે ઘર રહેતા પડા,
એક રોજ પીકર શરાખ કસબનકે ઘર ખેઠા વોહ થા,
ઈતનેમેં શેતાન આયા ઝોર આ ઝિસકો કહા. તુમ૦
- ૩૫ અચ મીયાં હે આજ અલ્લાહને કહા તુજકો સલામ,
ઝોર મેં જીખીલ હું લેકરકે આયા હું પયામ,
ચલ તુજે મહેરાજકો લે જાઉં કરતા ધુમધામ,
હે ખુલાયા આજ મોલાને તુજે અંચ નેકનામ. તુમ૦
- ૩૬ સુનકે ચે શેતાંકી ખાતે દીલમેં આલીમને કહા,
ચે તો પેગંબરકો હોવે મરતખા મહેરાજકા,
મેં તો આસી ઝિમ્મતી હું મુજકો ચે કયું હોયગા ?
એસા કહે કે એક તમાચા ઉસકે મુંહ પર જડ દીયા. તુમ૦
- ૩૭ તખ તો શેતાં ઉઠકે ભાગા બહાંસેં પસ્તાતા હુવા,
ઝોર વો આલીમકા રહા ઇમાં સલામત જેસા થા,
ફીર વો આલીમને વહો તોખા ગુનાહોંસેં કીયા,
ઝોર બચા શેતાનસેં ચે થા તુફેલ ઇમાનકા. તુમ૦
- ૩૮ ફીર વો શેતાં ભાગકર બહાંસેં ગયા એક જાગ પર,
જહાં ચે એક જાહીલ વલી જંગલમેં કરતે ચે ગુઝર,
જા કહા ઉનકો કે મેં જીખીલ હું નહીં હું બશર,
હકને લેજા હે મુજે ખાતીર તુમારે સર બ સર. તુમ૦
- ૩૯ ઝોર કહા હે આજ મેરે દોસ્તકો તું લા ચહાં,
આજ હે મહેરાજ ઉસકો લે ખુરાક ઝોર જા વહાં,

- અખ ચલો તુમ સાથ મેરે આસમાં પર મેહિરખાં,
લે ચલું તુમકો શીતાળી અરશમેં તા લામકાં. તુમ૦
- ૪૦ પર તુમે આખોંકો ખાંધો નહીં તો તુમ ડર જાઓગે,
આસમાં પર જાતે જાતે દેખકર ગભરાવગે,
એસા ક્રેહકર ખીંચ ખાંધી આંખેં ઓર ખાંધે પટે,
ઓર ખીંઠાયા ઉલટે મુંહસેં લાકે ગધે પર ઊસે. તુમ૦
- ૪૧ ઓર વહાંસેં લે ચલા ખાબરકે લીતર વો ખર,
ઓર જુમા મસ્જદકી સીડી પર ચડાયા લાયકર,
ઓર કહા યું આસમાંકી સીડીયેં હે સર ખ સર,
યહાં ફીરશતોંકી સુનો આવાઝ અપના કાન ધર. તુમ૦
- ૪૨ વહાં જો મસ્જદમેં ઝીકર કરતે થે જો સોમીન પુકાર,
વોહ સુની આવાઝ ઉસને તખ કહા સચ હે અચ યાર,
ફીર વહાં શેતાન ઉનકો છોડ ભાગા દર કીનાર,
ઇતનેમેં હોઇ સુખડે ઓર લોક જખ આએ ખહાર. તુમ૦
- ૪૩ તખ જો દેખે આલીયાકેં હેં ગધે ઉપર સવાર,
તખ તો લોગોંને કીએ બહાં ચોતરફસેં માર માર,
ઓર ગધે ઉપરસેં ફીર ઉનકો લીએ નીચે ઉતાર,
ઓર પટે ખોલે તો વોહલી રોને લગ ગયે ઝાર ઝાર. તુમ૦
- ૪૪ ઇસ તરેહ ઇમાન ઉનકા લે ગયા શેતાન ખર,
કયું કે થે જાહીલ થે નહીં થી ઇસ્મકી ઉનકો ખખર,
જખ લીયા ઇમાન એસેં આલીઆકા સર ખ સર,
હમ તો ફીર ક્યા ચીઝ હેં કે રહેવે ઇમાંકા અસર. તુમ૦
- ૪૫ જો કે આલીમ હોગા વો ઇમાં નહીં ખોવે કહીં,
ચાહે તો વોહ રાત દીન કરતા ગુન્હા હોવે સભી,
ઓર ગુન્હા કરકે વો પસ્તાવે જલાકર અપના છ,
ઓર કદે તોખા વો રો રોકર ગુન્હાહોંસેં તખી. તુમ૦

- ૪૬ ચોર જાહીલ તો ગુન્હા કર ચોર ઉસે અચ્છે કહે,
ચોર ને કોઇ ઠપકા ઉસે દેવે તો વો ઉસસે લહે,
ચોર ફીકર કુછ દીલમેં અપને ના કરે ચોર ખુશ રહે,
ચોર કળરસેં ચોર હશરસેં ચોર ખુદાસેં ના ડરે. તુમ૦
- ૪૭ અય અઝીઝો ને અઝાબે કપ્રકો નહીં માનતા,
ચોર કયામતકોલી ને કોઇ નહીં પહેછાનતા,
ચોર હશરમેં ઉઠકે દેના જવાબ ચે નહીં માનતા,
ચોર દોઝખકે અઝાબોંકો ન માને કોઈ લલા. તુમ૦
- ૪૮ વો તો કાફર હેગા ખેશક ચોર હે ખેઈમાન વો,
અય અઝીઝો કયા રહો જળકે દીયા ઈમાન ખો ?
જળ ગયા દુનીઆસેં ઈમાં ખોકે ખેઈમાન હો,
વો તો હેગા દોઝખી ખેશક સુંતો ઈસ ખાતકો. તુમ૦
- ૪૯ ફીર તો ઉસકે કામ ના આવે કુછ નેકી વહાં,
ચાહે કલમા ચોર નમાઝેં ઉને પઢી હોવે ચહાં,
ચોર શક્ષઅત ઉસકી પેગમ્બર કરેં નહીં ખેશુમાં,
જળ ગયા ઈમાન તો કોઈ કામ ના આવે ચીયાં. તુમ૦
- ૫૦ અય અઝીઝો ઇદમ સીખો ચોર સમાલો દીનકું,
ચોર રખો ઈમાં સલામત અપના હર આઈનસું,
આલીમ ચોર મુઘાંકો ના ખોલો ઝખાંસેં બું કે તું,
નહીં તો ખેશક તુમકો પકડેગા ખુદાએ ખેચશું. તુમ૦
- ૫૧ આલીમ ચોર મુઘાં તો હેગેં સખ પેગમ્બર ચોર નખી,
ચોર સલી અસહાબ આલીમ ચોર હેં આલીમ કુલવળી,
ખાદશાહ ઈસ્લામકે ચારો હુવે આલીમ સલી,
ચોર થે ઉનકે સખ અગીર આલીમ વ મુઘાં ઉસ ઘડી. તુમ૦
- ૫૨ ઉન સલોંસેં તુમ ખડે હો ગય સો તુમ હંસતે હો ચાર,
ઉનકે ને દુશ્મન હેં ઉપર તો ખુદાકી હેગી માર,

- ઉંહોને તો મારકર સખ કુરકે શેહેરો દયાર,
ઓર કીયા ઈસ્લામ ઝાહીર કર લો તુમ દીલમેં ખીયાર. તુમ૦
- ૫૩ ઓર અખ હમ જાહીલોને ક્યા કીયા કહે દો મીયાં ?
ઉન કીએ લાખોં મુસલમાં તુમ કરો દો ચાર ચહાં,
ઉલટી નાહક દીનકી અપની હંસી કરતે હો હાં,
કુછ ખખર હે તુમકો આતા હે ખલલ ઈમાનમાં. તુમ૦
- ૫૪ અય અઝીઝો સખ પેગમ્બર ઓર સખી અસહાબો ચાર,
ઓર સારે ઝોલીયાલી જીનપે થા અઘ્લાહકા ચાર,
વો શરેહ ઓર દીનકો સખ માનતે થે દીનદાર,
ઓર ક્યામતકોલી સચ્ચી માનતે થે ખાર ખાર. તુમ૦
- ૫૫ ઓર અઝાબે કબ્રકો ઓર હશ્રકો થે માનતે,
ઓર દોઝખકોલી સચ્ચે દીલમેં થે વોહ જાનતે,
ઓર હીસાબે હશ્રકોલી ઉનસલોંને હક કહે,
ઓર વો થે સખ જાનનેવાલે ખુદાકે લેલકે. તુમ૦
- ૫૬ ઓર જો અખ જાહીલ નહીં હે માનતે દીન હશ્રકા,
ઓર ક્યામતકો લી કહેતે હે કે થે ક્યા હોચગા ?
કયું લલા જાહીલ નખી ઓર ઝોલીયાસેં હે ખડા,
યા કે જાહીલ જીન સલોંસેં હે જ્યાદાહ જાનતાં. તુમ૦
- ૫૭ કયું લલા વો તુમસેંલી નાદાન મુરખ થે સલી,
ઈસ સખખ કરતે થે સારે ઝોલીયા ઓર કુલ નખી,
ઓર જો તુમ ઉનસેં ઝખરદસ્ત ઓર દાના હો અલી,
કે નહીં તુમ માનતે કુરઆં કીતાબેં શરેહકો. તુમ૦
- ૫૮ સખ કરો તોખા શીતાબીસેં અય ચારો ખાર ખાર,
છોહ દો અપની જહાલત ઓર રહો સખ દીનદાર,
જુઠં નહીં અઘ્લાહકી ખાતે કર લો તુમ દીલમેં ખીયાર,
જાહીલોંકો તો હે કરતા સખકે તર્ક શેતાન ખચાર. તુમ૦

- છોડ દો ચારો જહાલત ઓર કરો અદ્વાહસેં તુમ,
ઓર કહા માનો પેગમ્બરકા કે હેં શાફે ઉમમ,
પઠકે કલમા ઓર શક્ષઅતકા હો ભરતે ઉનકા દમ,
ઓર નહીં કહેનેકો ઉનકે માનતે યે કયા ઝુલમ ? તુમ૦
- ૦ ફીર શક્ષઅત કયું કરેંગે વો કયામતકે ભીતર,
ઓર ખુદા દીદાર તુમકો દેગા કયું રોઝેહશર ?
ગર ન માનોગે તુમે કુરઆં કીતાબોંકા ઝીકર,
જખ મરોગે તખ પડેગી તુમકો બહાં સારી ખખર. તુમ૦
- ૧ દેખો યે દુનીઆ હે દો દીન ઇસમેં મત ભુલે પડો,
ગર જીઓગે સો ખરસ તુમ ફીર તો આખિરકો મરો,
ઓર ખખર હે કીસકે તંઈ કે સો ખરસ તકે તુમ રહો,
મોત યો ફીરંતી હે સર પર સખકે અય ચારો સુનો. તુમ૦
- ૨ અખ યહાં તુમ બહીલીસેં કર ખુદી કહેતે હો હમ,
મરકે જખ બીઓગે વહાં તખ યે ખુદી બવેગી શુમ,
મુંહ દીખાવો કયા ખુદાકો ઓર નખીકો બકે તુમ,
બહાં તો પકડેંગે ફરીસ્તે તુમકો બા ઓરો ઝુલમ. તુમ૦
- ૩ બહાં તો કાઝી હોકે અદ્વાહ લેવેગા સારા હીસાખ,
ફીર તુમે આગે ખુદાકે બોલોગે કયા દો જવાબ ?
તુમકો દોઝખમેં લેબવેંગે ફરીસ્તે કર અઝાખ,
બહાં જલોગે આગમેં બહાંસેં નીકલના નહીં શીતાખ. તુમ૦
- ૪ બહાં ગફરી ઓર ખડાઈ યે નીકલ બવેગી સખ,
ઓર તુમી પર રાત દીન રહેવેગા અદ્વાહકા ગઝખ,
રાતદીન જલતે રહોગે આગમેં દોઝખકી તખ,
સાંપ ખીછું તુમકો કાટેંગે વહાં દોઝખકે સખ. તુમ૦
- ૫ અય મુસલમાનો યે સારા સાચ હે મેને કહા,
યે પેગમ્બરને કહા હે બુઠ નહીં ઇસમેં ઝરા,

- ગર ખુદાકે ઝોર નખીકે માનતે હો તુમ લલા,
તો ચે સારા સચ્ચ માનો ઝોર કરો તોળા સદા. તુમ૦
- ૬૬ દેખો અલ્લાહ હક હે ઝોર હે ઊસકી કુદરત હક સદા,
ઝોર પયગમ્બર ઉસને લેજે હેં હેં આખિર સુસ્તુદા,
દીન ઉનકા હક હે ચારો નહીં હે શક ઇસમેં ઝરા,
લે ખુદા ઝોર સુસ્તુદાને હે કહા સો સચ્ચ કહા. તુમ૦
- ૬૭ લે નહીં માને તો વો કાફર હેં બેશક બાન લો,
ઝોર હે વો દુશ્મન ખુદાકા દોઝખી ઉસકો કહો,
ઝોર મુસલમાં લે કે હોવે દુર સખ ઊસસેં રહો,
લે તુમે રખતે હો ઇમાં તે તુમ ઉસસે ના મીલો. તુમ૦
- ૬૮ દેખો અલ્લાહને કીયા હે આસમાં સળકે ઉપર,
આંદ સુરજ ઝોર સતારે ફીરતે હેં ઉસકે ભીતર,
ઇસકો કુછ દીવાર ઝોર થમકા નહીં ટેકા મગર,
કેસા અદ્દર હે ખકા કુદરતસેં દેખો ધ્યાન કર. તુમ૦
- ૬૯ ઝોર ઝમીં ઉસને ખીલાઈ હેગી પાનીકે ઉપર,
નીચે પાની ઝોર ઉપર મીટી હે દેખો સર બ સર,
ઝોર ઇસમેંસેં અનાજ ઝોર મેવે હોતે સખ ઝતર,
કયા પકાતા હે તુમારે વાસ્તે વોહ રહેમ કર. તુમ૦
- ૭૦ ઝોર ફીર બરસાત રહેમતકા તુમારે વાસતે,
કેસા બરસાતા હે બરસો બરસ વોહ અસમાનસેં,
ગર ન બરસાવે કભી વો એક બરસ તો ફીર કીસે,
એસી તાકત હે કે વોહ બરસાવે અપને હુકમસેં. તુમ૦
- ૭૧ ઝોર દેખો પેટમેં એક કતરાહ પાનીસેં વોહ રખ,
કેસી સુરત બાંધતા હે કેસા હે ઉસકા કસબ,
એસા કોઈ દુબા કારીગર બતાઓ મુજકો અબ,
ફીર તુમે કયું ઉસકી બાતે માનતે નહીં હે ગઝબ. તુમ૦

- ૭૨ રહેમ કર ઉસને તુમે પેદા કીએ ઇનસાન ચાર,
 ઓર દીયા હે અકલ આંખે હાથ પગ સારા સવાંર,
 ગર તુમે પેદા વો કરતા અંધે લુલે બદનીગાર,
 તો તુમે કયા ઉસકો કરતે કહો લલા દીલમે ખીયાર ? તુમં
- ૭૩ એસી ખાતે દેખતે હો ફીર નહીં ઇમાન કયું ?
 સુનતે હો તખ કહેતે તોખા ફીર હો રહેતે જું કે તું,
 ઓર શુકર ઉસકા નહીં કરતે અંદા અય સરનગું,
 ઓર નહીં કરતે ઇબાદત ઉસકી અપને જહેલસું. તુમં
- ૭૪ અય મુસલમાનો કરો તોખા ગુનહોંકો ચાદકર,
 ઓર કરો રોઝે નમાઝે ઓર તસ્બીહ ઓર ઝીકર,
 ઓર પઢો કલમા સદકસે ઓર સચાવો દીલભીતર,
 દો ઝકાત માલ તુમ ઓર જાવ હજકો ખુશ બશર. તુમં
- ૭૫ દેખો રોઝેહ ઢાલ હે દોઝખસે તુમ માનો સચા,
 આતશે દોઝખ સતી તુમકો રખે રોઝેહ બચા,
 ઓર જો રોઝે નહીં રખો તો પાવગે બિસકી સજા,
 આતશે દોઝખમે જાકર તુમ જલોગે ખવા મં ખવાહ. તુમં
- ૭૬ ખાના પીના દીનકો હે રમઝાનમે સારા હરામ,
 રોઝે રખના સખ મુસલમાનોંકો હે મહીના તમામ,
 રાતકો ખાવો પીયો તુમ ન્યામતે ઓર ખુશતઆમ,
 ઓર પઢો તસ્બીહ તરાવી ઓર દરૂદાં ઓર સલામ. તુમં
- ૭૭ ઓર નમાઝે પંચ વકતોંકી પઢો દીલજાનસે,
 ઓર કરો હકકી ઇબાદત તુમ સચે ઇમાનસે,
 કયું કે યે હે અમર અદ્દાહકા સહી કુરઆનસે,
 હે ફરઝ તુમ પર ચકી યું હુકમે હે સુબહાનસે. તુમં
- ૭૮ ઓર મુસલમાનોંમે ઓર હીન્દુમે ચેહી ફક હે,
 કે મુસલમાં તો નમાઝે શાકસે દીલકે પઢે,

- તખ તો ચે હેગા મુસલમાં ચુ' કીતાબોંમે' કહે,
 ઝોર નમાઝે' છોડ દે તો વો મુસલમાં કયું રહે ? તુમં
 ૭૯ ગોસ્ત ખાનેસે' મુસલમાં નહીં કહાતા અય મીયાં,
 ઝોર બડી દાદી રખેસે'લી મુસલમાં નહીં હે જાન,
 ગોસ્ત તો ખાતે હે' હીંદુ બોહોતસે અય ભાધ જાન,
 ઝોર સીખ રખતે હે' દાદી તુમસે' લી લંબી પહેજાન. તુમં
 ૮૦ ઉનકો કેઈ કહેવે મુસલમાં સચ કહો મુજકો ભલા ?
 જો નમાઝે' છોડ દે તો વોહ મુસલમાં કાયકા ?
 ઝોર કરે ઇનકાર જો રોજેહ નમાઝોસે' સદા,
 વોહ તો કાફર હેગા એસા હે કીતાબોંમે' લીખા. તુમં
 ૮૧ કેઈ જો અમદન નમાઝે' છોડ દેવે જાનકર,
 તો વો કાફર હોવે એસા હે હદીસોંકે લીતર,
 બેઉઝર એક વક્ત જો છોડે નમાઝ વક્તે ફજર,
 વો હે કાતીલ આપકા ઇતના ગુન્હા હે ઉસ લીતર. તુમં
 ૮૨ ઝોર દો વક્તોંકી નમાઝે' જાનકર છોડેગા જો,
 ઉસને જેસા એક નખીકો કતલ કર ડાલા સુનો,
 તીન વક્તોંકી નમાઝે' જાનને છોડી હો કબુ,
 ઉસને કાબેકો ગીરાયા દસ દફે જેસા કહું. તુમં
 ૮૩ ચાર વક્તોંકી નમાઝે' જાસને છોડી અય મીયાં,
 ઉસને સીત્તર ખાર અપની માસે જયું કીતોં ઝના,
 પાંચ વક્તોંકી નમાઝે' જાસને છોડી નાગહાં,
 તખ ખુદા બેઝાર ઉન્સે' હો ગયા અય મોમીનાં. તુમં
 ૮૪ હો ગઝબ ઉસ પર ખુદાકા હશ્રકે દીન એક બયક,
 ઝોર કરે' લાનત ઉસ ઉપર હશ્રમે' સાતોં ફલક,
 એક નમાઝકે વાસ્તે વોહ છે હજર ખરસોં તલક,
 આગ દોઝખમે' જલેગા ઇસમે' કુછલી નહીં હે શક. તુમં

- ૮૫ ઇસ તરેહ સારી ઉમરકા તુમ કરો ચારો હીસાળ,
 બેનમાઝીકો જહાનમમેં રહેગા બંહાં અઝાળ,
 સળ પઢો ચારો નમાઝેં અળ ખુદાસેં ડર શીતાળ,
 બેનમાઝી તો હે ઇસ દુનીયા લીતર સળસેં ખરાળ. તુમ૦
- ૮૬ દેખો ચારો ચું લીખા હેગા કીતાબોંકે લીતર,
 કરતા હે સુવર બઝાઈ એસી અપની આત પર,
 ગર બનાયા ઉસકો સુવર તોયે હે બહેતર મગર,
 બેનમાઝી નહીં બનાયા ઉસકો અલ્લાહકા શુકર. તુમ૦
- ૮૭ એસા સુવરલી હે દેખો માગતા ઉસેં પનાહ,
 બેનમાઝીસેં તો દુખ નહીં બઝા કોઈ ગુનાહ,
 જલદીસેં તોળા કરો તુમ અય મુસલમાં કરકે આહ,
 છોડ દો શેતાંકા રસ્તા ઓર ચલો અલ્લાહકી રાહ. તુમ૦
- ૮૮ હક ખુદા ઓર હક ફરીશ્તે હક કીતાબેં હક રસુલ,
 હક કીતાબેં હક હે ઉઠનાં મરકે ઇસમેં નહીં હે ભુલ,
 ખેરોશર હેગા ખુદાસેં સળ કરો દીલમેં કબુલ,
 માન લો સારી કીતાબેં જો કીયેં ઉસને નજુલ. તુમ૦
- ૮૯ માન લો અલ્લાહકે ઇસમા ઓર સીફતેં સળ ચકી,
 ઓર કબુલો હુકમ ઉસકે સારે દીલમેં મુસ્લેમી,
 હે ખુદા વાહેદ વ કાદીર કોઈ શરીક ઉસકા નહીં,
 ઓર મહંમદ ઉસકે બન્દે ઓર રસુલ અય મોમની. તુમ૦
- ૯૦ ઓર નમાઝેં પાંચ વકતોંકી પઢો ઇમાનસેં,
 ઓર કરો મસ્જદકી ખીજમત તુમ સલી દીલજાનસેં,
 ઓર પઢો તુમ ઇદમકો ચે હુકમ હે કુરઆનસેં,
 ચે નસીહત સુન લો મેરી સારે દીલકે કાનસેં. તુમ૦
- ૯૧ ચા ઇલાહી મેં તેરા બંદા હું આઝીઝ ગુન્હેગાર,
 જોફસેં તેરે હું રોતા રાતકો મેં ઓર ઓર,

- ઔર તેરી રહેમતકા હું મેં રાત દીન ઉમેદવાર,
તું ગુન્હા કર માફ મેરે અય મેરે પરવરદીગાર. તુમ૦
૬૨ મેં તો હું જાહીલ વ ગાફીલ તું જહાલત દુર કર,
દીલ મેરા તેરી ઝીકર ઔર તુરસેં મામુર કર,
મારફતકે તુરસેં દીલકો મેરે લરપુર કર,
ધરક તેરા દે મુજે બાતીન મેરા પુર તુર કર. તુમ૦
૬૩ અય મીયાં મેં હું તેરે મેહબુબકા કમતર ગુલામ,
ઉતકે અસહબોંકા ખાદીમ હુંગા મેં દીલસેં તમામ,
પીર મેરે હેંગે મહીઉદ્દીન હેંગા જીનકા નામ,
મુંજયે ઉતકી હે મદદ હર વક્ત હર દમ સુખડો શામ. તુમ૦
૬૪ યા ઇલાહી દમ બ દમમેં માગતા હું તુજસેં ખેર,
હે મેરે જદકાતીલે કુશર સેફ અદલાહ ઝખેર,
ઔર મહંમદ કાતમા હસનોહુસેન ઔર હકકેશેર,
ઉતકે સદકેસેં તું કરીયો ખાતમાં મેરા બખેર. તુમ૦
૬૫ ઔર અખાબકરો ઝિંમર ઉસમાં અલીકે વાસતે,
ઔર મહીઉદ્દીનજીલાનીકે સદકેસેં મુજે,
માફ કર મેરે ગુન્હાહાં ઔર તું મુજકો બક્ષ દે,
રખ મેરા ઇમાં સલામત ઔર જન્મત મુજકો દે. તુમ૦
૬૬ મેં તેરે દીદારકા તાલીબ હું અય મેરે મીયાં,
હે મહંમદકી ઝીયારતકા ધરક દીલમેં નેહા,
છોડકર બંદા બીચારા તુજકો અબ જાવે કહાં ?
કાઝી અનવરકી શરમ રખ લે તું. દર દોનું જહાં. તુમ૦

નસીહત સંગ્રહ સમાપ્ત.

પરચુરણ કાવ્ય સંગ્રહ.

માતમ ૧.*

શાહે આલી વકાર.*

શાહે આલી વકાર વાવેલા, શાહેખે જુલફકાર* વાવેલા,
વાવેલા રે વાવેલા સુનો મેરી પુકાર વાવેલા. ટેક.

બેન રોતી ચે લાશેચે આઇ, મેરી ફરીઆદ સુનતે હો ભાઇ,

* માતમનો અર્થ દીલગીરી, શોકદુઃખ, એવો થાય છે. અરબસ્થાનમાં આવેલી કરબલાની રણભૂમિ ઉપર લડાઇમાં હઝરત મહંમદ પેગંબરની ઓલાદના મહાન પુરૂષોનાં મરણ થવાથી ઘણા ઘણા મુસલમાન કવિઓએ તેમના શોકમાં માતમ લખ્યાં છે તે પ્રમાણે કાજી અનવરમીઆં પણ કટલાંક માતમ અને ભેગીનામાં લખી ગયા છે. જેટલાં મળી આવ્યાં છે તેટલાં આ સ્થળે દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.

હઝરત મહંમદ પેગંબરને માઆવીઆ નામના એક દોસ્ત હતા, તેમને હઝરત મહંમદ પેગંબરે કહ્યું કે “તમારા શરીરમાંથી મને એવી સુગંધી આવે છે કે તમારી ઓલાદ મારી ઓલાદનો નાશ કરશે.” આ સાંભળી તે મિત્રે નહીં પરણવાનો નિશ્ચય કર્યો; પરંતુ કર્મ થોડે તેમને કાંઈક દર્દ થવાથી પરણવાની ફરજ પડી. આ ફરજ અદા કરવા અને પોતાના નિશ્ચયનો હેતુ ખર લાવવા તેમણે છોકરાં નહીં ઉત્પન્ન કરી શકે એવી એક બાઈ સાથે લગ્ન કર્યું, પરંતુ તે બાઈથી એક ચઢદ નામનો છોકરો ઉત્પન્ન થયો. તે જ્યારે ગાદી ઉપર આવ્યો ત્યારે તેણે હઝરત મહંમદની પુત્રી બીબી ફાતમાના દીકરા ઈમામ હસન અને ઈમામ હુસેનને કહેવાવ્યું કે “તમે અમારા તાબે રહો.” જવાબમાં તેમણે કહાવ્યું કે “અમારો મુલક તમારા તાબે હરૂં પણ અમે તમારા તાબે થવાના નથી.” આ કહેણ ચઢદને તિરસ્કાર રૂપ લાગવાથી ચઢદે લડાઈ જાહેર કરી. પહેલાં તેણે મોટા ભાઈ ઈમામ હસનને ઝેર આપાવી મારી નાંખાવ્યા. પછી કરબલાના મેદાનમાં ઈમામ હુસેન સાથે યુદ્ધ કરી ઈમામ હુસેન તથા તેમના કુટુંબના તમામ માણ-

તુમને ખાનુકો ખેવા^૧ બનાઈ સરદાર વાવેલા. શાહે૦ ૧
 રો રો કેહતી હે જોહરાંકી^૨ જાઈ^૩, ખ્યાસે કરખલમે^૪ ગરદન કટાઈ,
 ગમસે^૫ રોતી હે સારી ખુદાઈ લાચાર વાવેલા. શાહે૦ ૨
 હમકો સોંપો અય જાઈ ખુદાકો, યા તો સોંપો નખી સુસ્તદાકો,^૬
 નહીં તો સોંપો અલી મુર્તઝાકો^૭ ગમખવાર વાવેલા. શાહે૦ ૩
 કોન વાલી હમારા હે બનમેં ? તુમ તો મારે ગયે સારે રતમેં,
 નહીં હે તાબોતવાં^૮ મેરે તનમેં દિલદાર વાવેલા. શાહે૦ ૪
 કયા ખીઝાં^૯ ખાગે એહમદપે આઈ, હો ગઈ શાદીકી^{૧૦} માતમ સરાઈ^{૧૧}
 દરતે^{૧૨} કરખલમેં સારી લુટાઈ બહાર વાવેલા. શાહે૦ ૫
 ગમસે અનવર તું આંસુ બહાકર સર કદમપે ઉતુંકે દીલ કર,
 હૃદયમેં^{૧૩} તુજકો લેવે બચાકર સાલાર^{૧૪} વાવેલા. શાહે૦ ૬

સોનો નાશ કર્યો. માત્ર જેન ઉલ આબંદીન એ નામનો છોડેલો બચવા
 પામ્યો હતો. આ લડાઈ હીજરી સન ૬૧ ના મહોરમ માસમાં થઈ હતી
 અને તેમાં તે માસની ૧૦ મી તારીખે ઇમામ હુસેન મરણ પામ્યા હતા.

આ અને આ પછીનાં માતમ વાંચી લેવાથી વાચક વર્ગને પાંડવ અને
 દૌરવના યુદ્ધનું સ્મરણ થયા વિના રહેશે નહીં; અને નાના યા મોટા મનુ-
 ષ્ય જાતિના સ્વભાવના કુદરતી ચિત્રની સમાનતા ક્યાં ક્યાં દૃષ્ટિગોચર થાય
 છે તેનો ખ્યાલ આવશે.

આ માતમ ઇમામ હુસેન લડાઈમાં લટવા ગયા તે પ્રસંગનું છે. આલી
 વકાર = મોટા આખરવાળા. વાવેલા = વિલાપ, શોકના પેદાર. સાહેબે
 ખુલદેકાર = ખુલદેકાર નામની તરવારના માલિક-ઇમામ હુસેન.

૧ ખેવા = વિધવા. ૨ જોહરાં = ઇમામ હુસેનની મા ખીખી ફાતમા.
 ૩ જાઈ = છાતી. (જેનખ.) ૪ સુસ્તદા = હઝરત મહંમદ. ૫ મુર્તઝા = હઝરત
 અલી. ૬ તાબોતવાં = શક્તિ. ૭ ખીઝાં = પાનખર રત્ન, શુષ્કતા. ૮ શાદી =
 ખુશી. ૯ માતમ સરાઈ = રોહું કુટુંબ. ૧૦ દરત = બંગલ, મેદાન. ૧૧ હૃદય =
 ક્યામત, ઇતસાફનો દિવસ. ૧૨ સાલાર = આગેવાન.

માતમ ૨.

દુલેહકો શખગસ્ત ચડાઓ.^૧

હાય રે દુલેહકો^૨ શખગસ્ત^૩ ચડાઓ, દુલેહકો શખગસ્ત ચડાઓ,
 બાંધ સેરા હમેલે^૪ ખેનાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ એ ટેક.
 ઉસકી શાદીકી હેગી તૈયારી, ઉસને કીતી હે રનપે સવારી,
 લાવો જલ્દીસે કંગના બંધાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૧
 ખીખીયેં મીલકે આઈ હું સારી, ઉસકી દુલહનકે^૫ તંબ હે સવારી,
 ઉસકે હાથોમેં મહેલી લગાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૨
 લાઓ ખુશખો ગુલાબ ઓર ઉમટને,^૬ તેલ ચંપેકા કર મેલ કટને,
 મુશક અંબરસેં મલમલ નીલાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૩
 ખુખ ખુશખુ લગાઓ બદનકો, એમવઝીનત^૭ કરો ઉસકે તનકો,
 ઉસકો નવશાહ^૮ સોહાનો^૯ બનાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૪
 ઉસકો પોશાક ખેનાઓ લારી, જીસમેં હો બાદલ મીનાકારી,
 ઘંતરે અંબર ઓર સંદલ^{૧૦} લગાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૫
 અરુપ^{૧૧} તાઝીકો^{૧૨} જલ્દી લે આઓ, જીન ઝરીયાન ઉસપે કસાઓ,
 ઉસકો ઘોડેકે ઉપર ખીડાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો^૦ ૬
 નવશાહ ઘોડેપે ચડ રનમેં ખેંચ્યા, હાય કંગના સેરા સરકો બાંધા,

૧ આ અને આ પછીનું માતમ ઇમામ હસનના પુત્ર હાસમના મરણ પ્રસંગનું છે. હાસમ ઇમામ હુસેનના જમાઈ પણ થતા હતા. હાસમની શાદી કરબલાના મેદાનમાં રાત્રે થઈ હતી અને તરતજ સવારમાં તેમને લડાઈમાં જરૂં પડ્યું હતું અને ત્યાંજ તે વરરાજના પોષાકમાં મરણ પામ્યા હતા. આ અને આ પછીના માતમમાં તેમની શાદીના પ્રસંગનું વર્ણન આપી તેમના થયેલા મરણના શોકોદ્યાર દાઢ્યા છે. ૨ દુલાહ=વરરાજ, ૩ શખ-ગસ્ત=સરઘસ, રાત્રીમાં ફરવું અર્થાત્ વરઘોડો. ૪ હમેલ=તરવાર સાથે. બલા ઉપર પડો રાખે છે તે. ૫ દુલહન=કન્યા, વધૂ. ૬ ઉમટને=પીડી. ૭ એમવઝીનત=શણગાર. ૮ નવશાહ=વરરાજ. ૯ સોહાનો=મુંદર. ૧૦ સંદલ=સુખડ. ૧૧ અરુપ=ઘોડો. ૧૨ તાઝી=ઘોડાની ચૂરણી નત.

ખોલા દુશ્મનકો મેંદીમેં આઓ દે, હાંચિંદાપુરે દુલેહકો ૭
 નવશાહે મારા ગયા. રતમેં લકર, કરળાંચિં ગીરા સર કટા કર,
 રો રો આંખોસેં આંસુ બહાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો ૮
 અનવર તુમલી ગમ ઉસ શાહકા દર લો, ચક્ષમે અપનેમેં
 આંસુકો ભર લો,
 ઉસકે માતમમેં તુહા^૧ સરાઓ રે હાય હાયરે દુલેહકો ૯

માતમ ૩.

મારા કાસમ જવાન.^૨

મારા કાસમ જવાન વાવેલા, સદકે^૩ બાતુદી લાન વાવેલા,
 વાવેલા રે વાવેલા અમ્માખીખી દુરગાન વાવેલા. ટેક.
 ખેટા રોતી હે અમ્મા તુમારી, આંખ ખોલો મેં તુમપરમેં વારી,
 આજ દુલહનકો તેરી સવારી અરમાન^૪ વાવેલા, મારા ૧
 ખેટા હાથોકો કંગના બંધાકે, આઓ લો સરપે સેરા ચકાકે,
 તુમ તો લેટે હો લહુમેં^૫ આકે ગુલતાન વાવેલા, મારા ૨
 અખમે લાગે હજારે હે તન પર, કપડે શાદીકે હે ખુનમેં તર,
 લાશ તેરી પડી હે અમીપર ખેલતન વાવેલા, મારા ૩
 અમ્મા સદકે ઝરા આંખ ખોલો, ખેન રોતી હે કુછ મુંહમેં ખોલો,
 આંદસેં મુંહકો લહુમેં ધો લો મુલતાન વાવેલા, મારા ૪
 ખેટા ઉઠકે તુમ ખેમેમેં^૬ આઓ, દુલહન રોતી હે ઉસકો ખોલાઓ,
 હમકો રોતુંકો તુમ ના રોલાઓ મહેમાન વાવેલા, મારા ૫
 હાય હે દાસતાં^૭ યે બુલમકા, હાલ હે ઈસમેં દરદો અલમકા,
 ખોલા અનવર યે રો રોકે ગમકા બયાન વાવેલા, મારા ૬

૧ તુહા=રોહના પોશર. ૨ વાંચો ખીલ માતમની યીજા. ૩ સદકે=
 નારણ. ૪ અરમાન=નિરાશા. ૫ લહુ=લોહી. ૬ ખેમેમેં=ત'બુમાં.
 ૭ દાસતાં=વંદન. ૮ અલમ=દુઃખ.

માતમ ૪.

શાહે રૌશન ઝમીર.^૧

શાહે રૌશન ઝમીર^૨ વાવેલા, મારા અસગરકો તીર વાવેલા,
 વાવેલા રે વાવેલા ગયા હલકોમે^૩ ચીર વાવેલા. ટેક.
 બેનખ^૪ રૌરો યું શાહસે^૫ પુકારી, તીર અસગરકો મારા હે કારી,
 ગમસે^૬ રાતી હે બાનુ બિચારી દીલગીર વાવેલા, શાહેં ૧
 બેગુન્ડા થા બેહો બચ્ચા બિચારા, વોહ થા અપને અલીકા ખ્યારા,
 ઉમ્મકો કયું તુમને તીરોસે^૭ મારા નખચીર વાવેલા, શાહેં ૨
 મેરે બચ્ચેસે^૮ મુજકો છુડાયા, તીર ખાતે વોહ રોને ન પાયા,
 રહમ તુમકો ઝરાબર ન આયા બેપીર વાવેલા, શાહેં ૩
 હુરે^૯ રાતી હે બાગો જહાંમે^{૧૦}, શોર ઘોઘા હે સખ ઇન્સોનંમે^{૧૧},
 ગમકી ઉડતી હે હરદોસમાંમે^{૧૨} નફીર^{૧૩} વાવેલા, શાહેં ૪
 રો રો ક્રેહતી હે બાનુ બીચારો, અખ કાં દેખુંગી સુરત તુમારી ?
 યાદ આવેગી વોહ ખ્યારો ખ્યારી તસવીર વાવેલા, શાહેં ૫
 ફેઝ અલીમને^{૧૪} ખેમેમે^{૧૫} આકે, કેલી હુમકો બનાયે સતાકે,
 ચેર આબીદમે^{૧૬} ડાલે ફલાકે જંઝીર^{૧૭} વાવેલા, શાહેં ૬

૧ આ માતમ ઈમામ હુસેનના બાળપુત્ર અસગરના મરણ વખતનું છે. લડાઈના મેદાનમાં નાના બાળક અસગરને તરસ લાગેલી હોવાથી અને પાણીનાં સાધનો દુશ્મને કબજે કરેલાં હોવાથી અસગરને બોળામાં લઈ તેમના પિતા ઈમામ હુસેને દુશ્મન પાસે માત્ર આ બાળક માટે પાણીની માગણી કરી. દુશ્મને બાળકના સુકાઈ જતા ગળામાં પાણી રેડયાના બદલે તીર મારી બાળકનો પ્રાણ લીધો.

૨ રૌશન ઝમીર=અમકતા હૃદયવાળા, સામાના મનની વાત બહુનારા, અંતર્યામી. ૩ હલકોમે=ગળામાં. ૪ બેનખ=ઈમામ હુસમની બેન. ૫ હુરે=અપ્સરાઓ. ૬ હરદોસમાંમે=બે દુનિયામાં, આ લોક અને પરલોકમાં. ૭ નફીર=ધ્રુમ, પોકાર. ૮ આબીદ=એન 'હલ આબીદીનનું દુકું નામ. ઈમામ હુસેનના હૃદયના છેવટના રહેલા છોકરાનું નામ. ૯ જંઝીર=બેડી.

ખુબ અનવરે કલમકો રવાં કી,^૧ હલહો^૨ મુશ્કીલ તેરી દો જહાંકી,
ગમકે દક્ષતરકી તુને બયાં કી તફસીર^૩ વાવેલા. શાહે૦ ૭

માતમ ૫.

શાહે કોનો મકાન.^૪

શાહે કોનો મકાન^૫ વાવેલા હામીયે^૬ ઇતસો જાન વાવેલા,
વાવેલા રે વાવેલા સરવરે દો જહાન વાવેલા. એ ટેક.
બાનુ કહેતી થી રો રો વિલાકે,^૭ બાત મેરી સુનો દિલ લગાકે,
ગમકા કહેતી હું દિલકો જલાકે બયાન વાવેલા. શાહે૦ ૧
ભાઈ બેટુંકો લેલી કટાકે, તુમ ચલે રનમેં અબ કરબલાકે,
હમકો કરકે હવાલે ખુદાકે અરમાન વાવેલા. શાહે૦ ૨
સારે કુબેકો^૮ રનમેં કટાયા, જો ગયા પ્રીર ઠંડો પીછા ન આયા,
તુમપે રહેવે પયંબરકા સાચા^૯ જુશાન^{૧૦} વાવેલા. શાહે૦ ૩
અબ મેં સોંપે લો તુમકો ખુદાકો, કરકે અમીન નખી મુસ્તુફાકો,
પાસ હે અબ અલી મુસ્તુબકો હરઆન^{૧૧} વાવેલા. શાહે૦ ૪
દેખ મેદાન ચે કરબલાકા, બોલે હે હુકમ ચે કીબ્રીઆકા,^{૧૨}
જાકે લાઓ બજા તુમ ખુદાકા ફરમાન વાવેલા. શાહે૦ ૫
તુમ ચલોગે ઉધર કર તૈયારી, કોન લેગા ખંબર ચાં હમારી ?
અબ કયું રહેવેગી બાનુ બિચારી બેજાન વાવેલા. શાહે૦ ૬

૧ રવાં કી=ચલાવી. ૨ હલ હો=દૂર થાઓ. ૩ તફસીર=જુલાસો.
૪ જે વખત હંમામ હુસેન લરાઈમાં લડવાને જાય છે અને ત્યાં મરણ પામે
છે તે વખતનું આ માતમ છે. ૫ કોનો મકાન=પૃથ્વી આકાશ. ૬ હામીયે=
મદદગાર. ૭ વિલાકે=પોદાર કરીને. ૮ કુબે=કુદુંબ. ૯ સાચા=જાયા.
૧૦ જુશાન=આગરદાર. ૧૧ અરઆન=હમેશાં. ૧૨ કીબ્રીઆકા=ખુદાકા.

બીબી જેનખ હું રો રો પુકારી, બેન સદકે તુમારે મેં વારી,
 તુમ ચલે રનમેં કરકે તૈયારી મહેમાન વાવેલા. શાહેં ૭
 દુલાહ કાસમ ઓર અકબર ખ્યારે, કટ ગયે નવજવાં રનમેં સારે,
 તુમ ન જાઓ મેં સદકે તુમારે કુરખાન વાવેલા. શાહેં ૮
 આખોંદ બીચારા રોતા હે ખ્યારા, શેરખાનુકા^૧ દિલ હે દોખારો,
 જલ ગયા અખ તો સીના^૨ હમારા દીલજાન વાવેલા. શાહેં ૯
 સુનકે જેનખસેં આયે હુસેના, તર કીયે રોરો આંસુસેં નેનાં,
 બોલે અખ તો રઝા મુજકો દેના અય જાન વાવેલા. શાહેં ૧૦
 હાય અખખાસકો^૩ રનમેં મારે, કટ ગયે મેરે ફરઝંદ ખ્યારે,
 મર ગયે અખ તો કુખેકે સારે જવાન વાવેલા. શાહેં ૧૧
 દો રઝા મુજકો જાઉં મેં રનમેં, સર કટાનેકો કરખલકે ખનમેં,
 આગ લગી સારે તન બદનમેં સો જાન વાવેલા. શાહેં ૧૨
 મરના બાકી હે અખ મેરા છેલા, મેંલી જાકે કરૂં ઉસસેં મેલા,
 કયા કરૂં મેં કે અખ હું એકેલા હેરાન વાવેલા. શાહેં ૧૩
 ઇતિના કેહકરકે બહો શાહ સરવર, ચઠકે ઘોડેપે નીકલે હે રનપર,
 જાકે કરખલમેં હે દે દીયા સર વ જાન વાવેલા. શાહેં ૧૪
 હકકા ફરમાન શાહને બજાયા, બુખે ખ્યાસે બહો સરકો કટાયા,
 કયા થા રોશન ઉતુકા ખુદાયા ઈમાન વાવેલા. શાહેં ૧૫
 અખ તો અનવર કાસમ રોક દેના, બદલા ઈસકા તુમ હથમેં લેના,
 તેરા હામી હે બહો શાહ હુસેના સુલતાન વાવેલા. શાહેં ૧૬

૧. શેરખાનુ = ઈમામ હુસેનની પુત્રી. ૨. સીના = છાતી. ૩. અખખાસ =
 ઈમામ હુસેનના કાકા.

માતમ ૬.

સુનો ગમકા કલામ.^૧

સુનો ગમકા કલામ વાવેલા, કરે માતમ તમામ વાવેલા,
વાવેલા રે વાવેલા મારે શાહે ઈમામ વાવેલા. એ ટેક.
રનમે^૨ છમદમ ગીરે શાહે સરવર, શીઝ આયા વહાં ખીચ ખંજર,
ઉસને રખખા લે શાહકે ગલે પર સમશામ^૩ વાવેલા. સુનો ૦ ૧
શાહ ખોલે સખર કર અય ઝાલીમ, સીજદા કરહું ખુદાકો મેં ઈસદમ,
ફીર પીલા વસ્લકા^૪ સુજકો એકદમ તું જામ વાવેલા. સુનો ૦ ૨
એતના કેહ શાહ સીજદેમે^૫ આયે, યાદ મવલામે^૬ દિલકો લગાયે,
શીઝ ખોલા અખ મકશદ^૭ ખર આયે તમામ વાવેલા. સુનો ૦ ૩
શીઝ ખેરહમ ખેપીર ખદતર^૮, રખખા ગરદનપે આ શાહકે ખંજર,
ખહોત સીતાખીસે^૯ કાટલે સર નાકામ^{૧૦} વાવેલા. સુનો ૦ ૪
લે ચલા સરકો નેજે^{૧૧} ચકાકે, ગમસે^{૧૨} રાયે ફરીસ્તે^{૧૩} ચમાકે,
હુરે^{૧૪} જંનતમે^{૧૫} રાઈ પલાકે ઈમામ વાવેલા. સુનો ૦ ૫
આફરી એસે સરવરકો કેહ કર, મરહુળા^{૧૬} કેસે વોહુ થે હીલાવર?
અનવર હરદમ તું પઠ ઉનકે ઉપર સલામ વાવેલા. સુનો ૦ ૬

૧ ઈમામ હુસેનના મરણ વખતનું આ માતમ છે. શુક્રવારનો દિવસ હોવાથી અને નમાઝ પઢવાનો વખત થયેલો હોવાથી ઈમામ હુસેન નમાઝ પઢવાનો હુશ્મનની ફેલના સેનાધિપતિ શીઝ પાસે રજા માગી. શીઝે જવાબ આપ્યો કે તમારું માથું તાકીદથી તૈયાર કરે; મારે પણ નમાઝનો વખત થયો છે. આ સાંભળી ઈમામ હુસેન સીજદા (નમાઝની ત્રીજી ક્રીયા જમીન ઉપર માથું સુકી બંદગી કરવાની ક્રીયા) કરવા લાગ્યા કે તરતજ શીઝ તેમનું માથું લપી બાલા ઉપર ચડાવી ચાલ્યો ગયો. ૨ સમશામ = તરવાર. ૩ વસ્લકા જામ = પરમેશ્વર સાથે મેળાપનો ખ્યાલો. ૪ મકશદ = દેહ. ૫ ખદતર = ખરાબ, બહુ નીચ. ૬ સીતાખીસે = તાકીદથી. ૭ નાકામ = નાલાયક. ૮ નેજે = બાલા ઉપર. ૯ ફરીસ્તે = દેવતાઓ. ૧૦ મરહુળા = શાખાશ.

માતમ ૭.

ખાનુકો બેવા બનાઈ.^૧

હાયરે ખાનુકો બેવા બનાઈ, ખાનુકો બેવા બનાઈ,
 શાહને કરબલમેં ગરદન કટાઈ રે હાય હાયરે ખાનુકો ૦ એ ટેક.
 જેનમ બેમેસેં લાશપે આકે, પીટ સર રોઈ તુહા પલાકે,
 ખાત ગમકી યું રો રો સુનાઈ રે હાય હાયરે ખાનુકો ૦ ૧
 આતીર ઉમ્મતકે^૨ સર રનમેં બકે આક પર લેટે હો સર કટાકે,
 તનસેં લહુકી નેહરેં બહાઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૨
 થે ખુદા આર નખીકે ખ્યારે, અલીમો પેશવા થે તુમારે,
 શર્મ તુમકો ઝરાલર ન આઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૩
 દેખ તુમને નવાસે^૩ નખીકે, જાનકર તુમને ફરજંદ અલીકે,
 તેગ ઉનકે ગલેપે ચલાઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૪
 ખોફ તુમકો ન આયા ખુદાકા, ખ્યાલ આયા ન કુછ મુસ્તુફાકા,
 ખ્યાસે હલકોંપે છુરીયેં પ્રીરાઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૫
 કયા જવાબ દોગે અલીમ ખુદાકો? મુંહ દીખાઓકે કયા મુસ્તુફાકો?
 તુમને દોઝખકી^૪ કી હે કમાઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૬
 અનવર ગમકા બયાં અખખતમકર, પઢકે કુલ ઉન્કી અરવાકે ઉપર,
 બખ્શ દે તું ખુદાકી હુહાઈ રે હાય હાય રે ખાનુકો ૦ ૭

માતમ ૮.

શોરોફિગાંકા પુકારા.^૫

હાય હુવા શોરો ફિગાંકા^૬ પુકારા, શોરો ફિગાંકા પુકારા,
 દેખો અલીમને અકબરકો મારા રે હાય હાય હુવા. એ ટેક.

૧ ઇમામ હુસેનના મરાણ વખતનું આ માતમ છે. ૨ ઉમ્મત = શિષ્યો.
 ૩ નવાસે = છોડીનો છોકરો. ૪ દોઝખ = નરક. ૫ ઇમામ હુસેનના મોઝા પુત્ર
 ઇમામ અલી અકબરના મરાણ વખતનું આ માતમ છે. ૬ શોરોફિગાં = વિલાપ.

હલકા^૧ તે રનમેં^૨ ઝ્યા પડ ગયા હે ! દેખો અકબરકે સરપે ખલાહે,
ખલખલા હેગા લશ્કર ચે સારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૧.
દેખો સરવર તુમે રનમેં^૨ જાઓ, જાકે અકબરકો મેરે લે આઓ,
હે એકેલા ન ઉસકો સહારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૨
ઉઠકે સરવર જો ખેમેસેં^૪ આયે, લાશ અકબરકી મેંદાંમેં^૫ પાયે,
ખાકે સીનેમેં^૬ ખરછી સીધારા^૭ રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૩
દેખા અકબરકો શાહને ઝમીંપર, સર ઉઠા ગોદીમેં^૮ ખાલે રાકર,
અકબર મારા ગયા મેરા ખ્યારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૪
સરવર રોતે હુવે વહાંસેં^૯ આયે આકે ખેમેમેં^૬ સખકો સુનાયે,
હક હુવા^૩ હાય અકબર તુમારા રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૫.
રો રો ખાતુને ખાઈ પછાડી, સરસેં ચદરકો જેનખને ફાડી,
નીકલા અનવરકે દિલસેં^{૧૦} સરાસા^{૧૧} રે હાય હાય હુવા શોરો^૩ ૬

માતમ ૯.

અર્શ ખરીકે સીતારે.^૧

હાય રે અર્શખરીકે સીતારે,^૨ અર્શખરીકે સીતારે,
થે નખી ઓર અલીકે ખ્યારે રે હાય હાયરે અર્શો^૩ એ ટેક.
શાહ હુસેન ઓર માસુમ^૪ અસગર, ખ્યારા કાસમ ખના ઓર અકબર,
નવ જવાં ગય સલી રનમેં^૫ મારે રે હાય હાયરે અર્શો^૩ ૧
જીનકા દીલ ન ખુદાને ફુખાયા, ન અલી ઓર નખીને સતાયા,
શીઝને સર ઉનોંકે ઉતારે રે હાય હાયરે અર્શો^૩ ૨.
લે ચલા કાટ સરવરકા જખ સર, રહમ ઉસકો ન આયા ઝરાભર.

૧ હલકા = ઘેરો. ૨ સીધારા = ચાલ્યા ગયા, મરણ પામ્યા. ૩ હક હુવા = સચ્ચાઈને પહોંચ્યા અર્થાત્ મરણ પામ્યા. ૪ સરાસા = નિશાસા. ૫ ઈમામ હુસેન તથા તેમના કુટુંબના માણસો લડાઈમાં કપાઈ ગયાના શોકનું માતમ છે. ૬ અર્શખરીકે સીતારે = ઉંચા આકાશના તારા જેવા. ૭ માસુમ = નિર્દોષ.

રો રો એહલે હરમ^૧ યુ^૨ પુકારે રે હાય હાયરે અર્શી^૩ ૩
 ગાલીમો શાહકા સર યે હમે^૪ દો, સર હમારા ઇવઝ^૫ ઉસકે લેલો,
 હમહે^૬ મઝલુમ^૭ બેકસ^૮ બીચારે રે હાય હાયરે અર્શી^૯ ૪
 યા અલી કયા હે હમપર યે બેદાદ^{૧૦} કોઈ સુનતા નહીં આજ ફરીઆદ,
 કહાં હે નાના^{૧૧} પયંબર હમારે રે હાય હાયરે અર્શી^{૧૨} ૫
 એસા એહલે હરમ કેહકે સારે, રનમે^{૧૩} રોતે થે બેકસ બીચારે,
 ઉનપે અનવરકી સો જાન વારે રે હાય હાયરે અર્શી^{૧૪} ૬

માતમ ૧૦.

દરીઆમેં ગમકી સદા હે.^૧

હાયરે દરીઆમેં ગમકી સદા^૨ હે, દરીઆમેં ગમકી સદા હે,
 રનમેં ખ્યાસે શાહે કરબલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં^૩ એ ટેક.
 ગમસેં દરીઆકે સીનેમેં હે જોશ, મછલીયેં ગમસેં ખુદ હે
 ફરામોશ,^૪

મોતી ગમસેં સદકમેં^૫ છુપા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં^૬ ૧
 ગમસેં પાનીકો હે બેકારી, મોજેં ઉઠતી હે કર આહ વજારો,
 શોર ગોગા હે જ્યોર વાવેલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં^૭ ૨
 જોકે દોનું જહાંકે થે સરવર, રનમેં ખ્યાસે ગીરે સર કટાકર,
 એક કતરાહ^૮ ન પાની મીલા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં^૯ ૩
 ઉનકા માતમ હે દોનું જહાંમેં, હુરે પરીયેં મલક ઇન્સોલંમેં,
 ગમમેં અનવરલી રોતા ખડા હે રે હાય હાયરે દરીઆમેં^{૧૦} ૪

૧ એહલે હરમ = જનાનાની બીબીઓ. ૨ ઇવઝ = બદલામાં. ૩ મઝલુમ = દુઃખી. ૪ બેકસ = નિરાધાર. ૫ નાના = માનો બાપ. ૬ લડાઇમાં ધમામ હુસેન અને તેમના કુટુંબના માણસોનો નાશ થવાથી દરીઆને પણ શોક થવા લાગ્યો તેવી કલ્પના આ માતમમાં કરવામાં આવી છે. ૭ સદા = અવાજ. ૮ ફરામોશ = સૂપ. ૯ સદક = છીપ. ૧૦ કતરાહ = ટીપું.

માતમ ૧૧.

ગુન્યે નળીકે ચમનકે.^૧

હાય રે ગુન્યે^૨ નળીકે ચમનકે,^૩ ગુન્યે નળીકે ચમનકે,
ગીર ગયે જાકે કાંઠાંમેં જનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે^૦ એક ટેક.
યા ઇલાહી. ખીજાં કેસી આઈ ! ખાગ એહમદપે આઈ તખાહી^૪ !
કામ કેસે હેં ચખે^૫ કોહનકે^૬ રે હાય હાય રે ગુન્યે^૦ ૧
રનમેં જા શાહ હુસેન ઓર અકબર, શાહે કાસીમ ગીરે ઓર અસગર,
ગીર ગયે સખ જવાં અંબુમનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે^૦ ૨
કેસી ખાદે ખીજાં^૭ હે ચે યા રખ ! ખુશક^૮ કરડાલે જતહાં^૯ વ યશરખ.^{૧૦}
સુકે સખ ખાગ શામે ચમનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે^૦ ૩
હશ ખરપા^{૧૦} હે ગમસેં ચમનકે, કયા રવીશ^{૧૧} કયા ફરસ ઓર
સેહનકે !

તખતએ ગુલકે ટુકડે જાહનકે રે હાય હાય રે ગુન્યે^૦ ૪
^{૧૨}હર શજર ગુલકા હે ગમસેં ખેહોશ, ^{૧૩}સરો એકપા ખડા
ખુદ ફરામોશ,

૧ લઠાઈનાં ઇમામ હુસેન અને તેમના હુટુંબનાં માણસો કપાઈ. જવાથી ફૂલ, ફળ અને પક્ષીઓએ પણ શોક ધારણ કર્યો એવી કલ્પના આ માતમમાં કરી કાજ અનવર મીયાંએ જુદી જુદી વતનાં ફૂલ ફળ અને પક્ષીઓના હૃદયની સ્વભાવની શોક રૂપમાં ઉત્પેક્ષા કરી શોકનું વર્ણન કરેલું છે. આ માતમ અનવરમીયાંમાં કેવી ઉચ્ચ પ્રકારની કાવ્ય શક્તિ રહેલી હતી તેનું ભાન ફરાવે છે. આવા પ્રકારના અશ્વંશર અને ઉપમા ગ્રંથ ૧ માં જોવામાં આવે છે. ૨ ગુન્યે = કળી. ૩ નળીકે ચમનકે = હઝરત મહંમદના બગીચાની કળીઓ અર્થાત્ હુટુંબનાં માણસો. ૪ તખાહી = પાયમાલી. ૫ ચખે કોહનકે = આગ્રહનું ચક્ર. ૬ ખાદેખીજાં = પાનખર રતુનો પવન. ૭ ખુશક = વેરાન. ૮ જતહાં = મેદાન. ૯ યશરખ = મરીના. ૧૦ ખરપા = ઉવા ચતુઃ પાગના શોકથી બહુ દુઃખ હેતુ થયું છે. ૧૧ રવીશ ફરસ સેહન = મસનનો આગલો ભાગ, જમીનનો ભાગ, અને અંદરનો ભાગ. ૧૨ જાટ શોકથી-ખેહોશ થયાં, ૧૩ સરો નામનું જાટ એક પગખર ખેલાન ખતી ગયું.

૧ ગુલને પુરજે કીચે પેરહનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૫
 ૨ ચશ્મનમ હેગી નરગીસ અલમસે, ૩ બાલસુંબુલકે બીખરે હૈં ગમસે,
 ૪ તાર તનકે હુવે ચાસમનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૬
 ૫ ગમસે સોસનકી સુકી અખાં હે, ૬ દાગ લાલાકો ગમકા ચહાં હે,
 ૭ કેલ ગીર ગઈ હો દુકડે બદનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૭
 ૮ સીના રૂમાકા ખુને કીશાં હે, ૯ ખુને દીલ અપના ખાતી હીના હે,
 ૧૦ અર્દ રૂહ હે તરંજ બેસુખનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૮
 ૧૧ સેખ ગમસે ગીરા હે અમીપર, ૧૨ બર્ગ આડોપે કાંપે હે થરથર,
 ગમસે રોતે હૈં સખ શાહ હસનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૯
 ૧૩ ગમસે પથરકા પાની જીગર હે, ૧૪ હર તરફ આખ દીઠાહ નહર હે,
 ૧૫ હોશ ઉડ ગયહે કશો સેહનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૧૦
 ૧૬ વેરાની ખાગો ચમનકી, ૧૭ તાયરાં ભુલે શુદ્ધ અનુમનકી,
 ૧૮ સખને છોડે તરાને લયનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૧૧
 ૧૯ કુમરીયે ખાક ભરતી હૈં સરમે, ૨૦ દાગ તાઉસ ખાયે હૈં પરમે,
 ૨૧ શોર હેં ખુલખુલે બેવતનકે રે હાય હાય રે ગુન્ચે ૧૨

૧ ફૂલોએ પોતાનું બદન ચીરી નાખી પાંખડીઓ કરી. ૨ નરગીસ ફૂલે શોકથી આંખો લાલ લીની કરી. ૩ સુંબલે શોકથી પોતાના વાળ વીખરી નાખ્યા. ૪ ચાસમને પોતાના શરીરના તાર જુદા કર્યા. ૫ સોસનની જમ સુકાઈ ગઈ. ૬ લાલાને હુખના દાઢ પડ્યા. ૭ કેળ કપાઈને લોંબ પડી. ૮ દાડમની છાતીમાંથી લોહી ઝરવા માંડ્યું. ૯ મેદી પોતાનુંજ લાલ લોહી પીવા લાગી. ૧૦ નારંગી ચપકીથી પીળી પડી ગઈ. ૧૧ સફરજન હુખથી જમીન ઉપર પડી ગયું. ૧૨ પાંદડાં ઝાડ ઉપર કંપવા લાગ્યાં. ૧૩ પથરના હૃદયમાંથી પાણી ઝરવા માંડ્યું. ૧૪ નહરની આંખોમાં પણ પાણી ભરાયાં. ૧૫ ફરી અને સેહન પણ બેહોશ થયાં. ૧૬ આગ વેરાન થવાથી પક્ષીઓ પોતાના ટોળાનું ભાન ભૂલી ગયાં. ૧૭ ગાવાની ઢળ છોડી દીધી. ૧૮ હોલાઓ માથામાં ધૂળ ભરવા લાગ્યા. ૧૯ મોરે પોતાનાં પીંછાંમાં દાઢ લગાડ્યા. ૨૦ ખુલખુલ પક્ષી પોતાનું વતન ભૂલી જઈ પોકાર કરે છે.

૧સારા વેયરાં પડા ગુલીસ્તાં હે, ગુલ હે બાકી ન ગુલકા નશાં હે,
હે બગોલે^૨ ખીઝાંકે પવનકે રે હાય હાય રે ગુન્થે૦ ૧૩
અનવર બસકર બયાં હાય ગમકા, શક^૩ હુવા હે જીગર અબ કલમકા,
અશક^૪ બારી હે તેરે નયનકે રે હાય હાય રે ગુન્થે૦ ૧૪

જોગીનામા ૧.

જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે.^૫

જોગી હમ હેં ચે ગમકે સતાયે, જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે,
હાલ જોગીકા તનપર ઉઠાયે રે, જોગી બન કરબલાસેં હેં આયે, ટેક.
હમ હેં જોગી બને પંજે તનકે,^૬ ગમમેં હેં શાહ હસન ઓર હુસેનકે,
લેસ જોગીકા હમને બનાયેરે. જોગી બન૦ ૧
તર્ક^૭ દુનિયાકો હમને કીયા હે, હાલ જોગીકા તનપર લીયા હે,
લે લખૂતીકો તનપર ચડાયે રે, જોગી બન૦ ૨
ગમસેં રો રોકે હમ ઝંઢે રૂહો, ગેરવેમે^૮ છુપાયે હેં મુંહકો,
ખાલ સરમેં હેં ગમસેં બડાયે રે. જોગી બન૦ ૩

૧ બધો બગીચો વેરાન બન્યો છે. ૨ બગોલે = વંટોળીઓ. ૩ કલમન!
જીગરમાં હવે ફાટ પડી છે. ૪ અશક = આંસુ.

૫-૬ હજરત મહંમદ પેગમ્બરની છોડી ખીખી ફાતમાના છોકરા ઇમામ
હસન તથા ઇમામ હુસેન તથા તેમનાં છોકરાં કરબલાના સુદ્ધમાં મરણ
પામવાથી દેશમાં ઘણીજ દીલગીરી ફેલાઈ ગઈ હતી. ખુદાએ પોતાના નૂર-
માંથી ૧ હજરત મહંમદ મુસ્તફા, ૨ ખીખી ફાતમા, ૩ હજરત અલી મુર્તઝા,
૪ ઇમામ હસન અને ૫ ઇમામ હુસેનને ઉત્પન્ન કર્યા છે અને તેમને પંજે તન
અર્થાત્ પાંચ શરીર તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે. કરબલાના માઠા બના-
વથી આ પાંચ મહાત્માના પ્રેમમાં આસક્ત થઈ ધરખાર છોડી દઈ જોગીનો
વેશ ધારણ કરનાર પુરુષોનો હેવાલ આ અને આ પછીનાં જોગીનામામાં
જણાવ્યો છે. ૭ તર્ક = ત્યાગ. ૮ ગેરવેમે = ગીરેખાનમાં.

ગમમેં સરવરકે તનમેન જલાકે, ખાક ગમકી બદનપર ચડાકે,
દાગ કાલા પેશાનીયે^૧ ખાયેરે. જોગી બન૦ ૪

તનકા તુચ્છા બનાકરકે ગમકા, તાર ઉસમેં લગાયે હેં દમકા,
આહ ગમકી સદાયેં બળાયે રે. જોગી બન૦ ૫

ગમમેં શાહકે ગીરેખાકે ચીરા, મન ચોર છુકા બનાકર મંજુરા,
અદલાહુકા લગન હેં સુનાયે રે. જોગી બન૦ ૬

ગમમેં સરવરકે ફીરતે હેં હરસુ,^૨ ધ્યાન દીલખીચ ધરતે હેં હુંહું,
માલા મનકી હે દીલસેં ફીરાયેરે. જોગી બન૦ ૭

સુદ્રે કાનોંમે ચોર ગલેમેં માલા, દાગ દીલપર લગા મીસ્ત્રે લાલા,
અશ્મસેં રોકે આંસુ બહાયેરે. જોગી બન૦ ૮

આતીશે ઇશકે સીનેમેં લડકા, દિલમેં જોશે મહોબતકા હેં ધડકા,
ધુની માતમકી હમ હેં લગાયે રે. જોગી બન૦ ૯

સખ ફકીરોંસેં હમ હેં નીરાલે, મસ્ત બનકર ફીરે મતવાલે,
હમ તો મવલાકે આશક કહાયે રે. જોગી બન૦ ૧૦

હેં હમારી સદા ઇશક અદલાહ, રેહતે વેહદતમેં^૩ પદ કુલ હો વદલાહ,
નહેતો અકરબ^૪ ગુરૂને સીખાયે રે. જોગી બન૦ ૧૧

મન અરદ^૫ હમકો ગુરૂને પઢાયા, લેહ ફકરાકા સારા બતાયા,
વરલકા જામ ઉતસેં હમ પાયે રે. જોગી બન૦ ૧૨

અબ હમારા મકાં લામકાં હે, ચોર હમારા નીશાં બેનીશાં હે;
નૂર વેહદતમેં હમ હેં સમાયે રે. જોગી બન૦ ૧૩

અનવરા મય અલસ્તોકા હો મસ્ત, જામ કાલુબલાકા લે અરદસ્ત,
બેખુદીકે સુખન હે સુનાયે રે. જોગી બન૦ ૧૪

૧ પેશાની = કપાળ. ૨ હરસુ = દરેક જાણુ. ૩ વેહદત = એકચ્છલ.
૪ નહેતો અકરબ = ધણીજ નજદીક સમીપ. ૫ મન અરદ = જોગી પોતાને
જોળખ્યો છે. ૬ ફકરા = ફકીરી.

જોગીનામા ૨.

હમને જોગીકી સુરત બનાઈ.

જોગી ગમકી ઘટા દિલપે છાઈ, હમને જોગીકી સુરત બનાઈ,
લે ભજૂતીકો તનપે ચડાઈ રે, હમને જોગીકી સુરત બનાઈ. ટેક.
લેકે કચકોલ? જોલી કમંડલ ગમસેં ફીરતે હેં દુનિયાકા મંડલ,
હે ઝટા સરપે ગમકી બઢાઈ રે. હમને જોગીકીં ૧
તનકી મઢીઆ ચે હમને બનાયા, જીકા જોગી હે ઉસમેં બીઠાયા,
સુરતી હમને ગગનમેં ચડાઈ રે. હમને જોગીકીં ૨
છોડ દુનિયાકો ઓર હોકે ત્યાગી, પીશુકે ગમમેં બને હેં બેરાગી,
ધુની ગમકી હે દિલમેં લગાઈ રે. હમને જોગીકીં ૩
બનકે અબધુત હમ મતવાલે, દર્શ કારન ચે જોગ સમાલે,
લાલી આંખોમેં ધક્કકી છાઈ રે. હમને જોગીકીં ૪
લેકે કીડતાળ ઢોલક તંબુરા, જોગ હમને ઉઠાયા હે પુરા,
બીન અનહદકી હમને બજાઈ રે. હમને જોગીકીં ૫
સુની બન માલા જપતે હેં મનકી, કુછ બખર નહીં હે અબ તન બદનકી
બંસી સોહં શબદકી બજાઈ રે, હમને જોગીકીં ૬
ધ્યાન અબ તો ઉસીસેં લગાયે, હમ ઉલટ આપમેં આ સમાયે,
મોજેં મનકી હે મનમેં સમાઈ રે. હમને જોગીકીં ૭
અનવર એસા નહીં કોઈ જોગી, જોગીકા જોગી લોગીકા લોગી,
મનમેં મૂરતી મોહનકી હે પાઈ રે. હમને જોગીકીં ૮

જોગીનામા ૩.

જોગ હમને ઉઠાયા હે ભારી.

જોગીઓ બાત સુન લો હમારી, જોગ હમને ઉઠાયા હે ભારી,
કરકે અબ કરબલાકી તૈયારીરે, જોગ હમને ઉઠાયા હે ભારી. ટેક.

૧ કચકોલ = માગવાનો ખ્યાલો.

હેગા અઘ્ઘાહ નખી ગુર હમારા, જ્ઞાન વેહદતકા હમને બિચારા,
છોડ સખકો કરી ઉનસેં ચારી રે. જોગ હમને૦ ૧
દર્શ કારન ચે જોગ લીયા હે, ધરિક અલાહમેં સરકો દીયા હે,
નામ લેતે હેં ખાલીક વ ખારી રે, જોગ હમને૦ ૨
ખલકા ખેનાહેં હમં પંજેતનકા, નામ લે શાહ હસન ચોર હુસેનકા,
પાસ અન્કસ કરતે હેં જારી રે. જોગ હમને૦ ૩
ખાક હમને મંલી કરખલાકી, ખાકી હેં ચોર કહેલાતે હેં ખાકી
હમકો ખ્યારી લગી ખાકસારી રે. જોગ હમને૦ ૪
અમ્રકા^૧ હાથમેં લેકે સોટા, નહવકા^૨ હમને ખાંધા લંગોટા,
કંસ નફસીકો^૩ હમને સમારી રે. જોગ હમને૦ ૫
હમ તો આએ હેં મુલકે અદમસેં,^૪ સેર કરને ખુદાકે કરમસેં,
હે કંખરમેં હમારી પથારી રે. જોગ હમને૦ ૬
તીરખુટીમેં હે ધુની લગાઈ, ચોર અગમમેં હે સુરતી અલાઈ,
રેહકે સન્મુખ બને જોગધારી રે. જોગ હમને૦ ૭
અનવર તેરા તો હક હે નીગેહખાં,^૫ તું મીલા રેહ સદા ઉસસેં હરખાં,
તુજપે ખરસેંગી રહમતે ખારી રે. જોગ હમને૦ ૮

જોગીનામા ૪.

અખ તો-હે જોગ હમકો ગવારા.

જોગીઓ હાલ સુન લો હમારા, અખ તો હે જોગ હમકો ગવારા,^૧
કરકે દોતું જહાંસેં કિનારા રે, અખ તો હે જોગ હમકો ગવારા.ટેક.
અખ તો જોગી બને જોગ લેકર, હમ તો હેં કરખલાકે મુસાફર,
કરખલામેં હમારા હે ખ્યારા રે. અખ તો હે૦ ૧

૧ અમ્ર = હુકમ. ૨ નહવ = માર્ગ, ધર્મનો રસ્તો. ૩ કંસ નફસી =
પોતાને નહવા જેવો સમજવો. ૪ મુલકે અદમ = જ્યાં કોઈ પણ નહોતું
ત્યાંથી. ૫ નીગેહખાં = રક્ષક. ૬ ગવારા = લાયક, પસંદ.

ખાક ગમકી ચે તન પર મલેંગે, કરખલાકે સફરકો ચલેંગે,
 વોહી બનમેં કરેંગે ગુનારા રે. અબ તો હેં ૨
 ખડેન કફની ગલે ખીચ ગમકી, ડાલ ગરદનમેં સેલી^૧ અલમકી.
 હાથોમેં ગમકા લેકે કેદાર^૨ રે. અબ તો હેં ૩
 કાનોમેં ગમકે મુંદ્રે પડેનકર, ગમમેં સરવર કે હમ જોગી બનકર,
 સરપે જુલેકા^૩ અબ કરકે ભારા રે. અબ તો હેં ૪
 હાથોમેં ગમકી માલા રખેંગે, નામ હરદમ હુસેનાકા લેંગે,
 હમકો હેગા ઉસીકા સહારા રે. અબ તો હેં ૫
 શાહકે ગમ ખીચ અબ બનકે સુની, અબ તો તાર્પીંગે હમ
 ગમકી ધુની,
 ગમકા ઉઠતા હે દિલસેં સકારા રે. અબ તો હેં ૬
 ખડેનકર ગેરવા તનકે ઉપર, મલ લલુત અપને મુંહપે સરાસર,
 અબ તો હું હુકા માનેંગે નારા^૪ રે. અબ તો હેં ૭
 અનવર તેરે હુસેના હે વાલી, વોહ રખેંગે તેરે મુંહકી લાલી,
 તેરા રોશન રહેગા સતારા રે, અબ તો હેં ૮

જોગીનામા ૫.

હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે.

જોગી સુન લો ચે દક્તર અલમકે, હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે,
 બનમેં પ્રીરતે હેં અરખો અઝમકે^૫ રે.

હમ તો જોગી બને શાહકે ગમકે. ટેક.

ગમસેં સરવરકે તનમન જલાકે, ખાક ગમકી બદન પર ચડાકે,
 ગમમેં નીકલે હેં એહલે હરમકે રે. હમ તો જોગી^૦ ૧

૧ સેલી = કફની. ૨ કેદાર = દંડ. ૩ જુલુકા = અંખોડો. ૪ નારા =
 ઉંચો અવાજ. ૫ અરખો અઝમ = હસન હુસેનનો સુવંદ.

છોડ દુનિયાકા સખ માલ ઓર ધન, જોગી બન કરકે ફીરતે
 હેં બનબન,
 હોકે આશક વોહ સરવરકે દમકે રે, હમ તો જોગીં ૨
 ખેનકર ગેરવા ગમકા તનપર, મુંદ્રે માતમકે કાનોંકે અંદર,
 તાર સેલીકે હેં ચશ્મનમકે રે. હમ તો જોગીં ૩
 ગમસેં કરતે હેં હમ આહ પર આહ, હે સદા દીલસેં
 અલ્લાહ અલ્લાહ,
 હમ તો આશક હેં કરબલકે બનકે રે. હમ તો જોગીં ૪
 તર્ક દુનિયાકો કરકે ખુદારા,^૧ જોગ હમને લીઆ^૨ આશકારા,
 હમ મુસાફીર હેં શાહે જમનકે રે. હમ તો જોગીં ૫
 અબ કીસીકી નહીં હમકો પરવા, વરલ શાહકા હે હમકો ગવારા,
 હમ હે ખવાહાં^૩ યે શાહકે કરમકે રે. હમ તો જોગીં ૬
 અબ હે ઉમેદ કરબલમેં જાકે, બેઠે ઉસ બનમેં ધુની લગાકે,
 હોવેં સદકે વોહ શાહકે કદમકે રે. હમ તો જોગીં ૭
 કર કીસીકા નહીં તુજકો અનવર, હે મહદયે તેરી શાહે સરવર,
 તુજપે બરસેંગે દરિયા રહમકે રે. હમ તો જોગીં ૮

ગઝલ ૧.

રહમ કર મુજપે.

રહમ કર મુજપે મેરી જાકેં જલાનેવાલે;
 ન સતા મુજકો મેરે દીલકે દુખાનેવાલે. ૧
 જલ ગયા દીલહી જીગર ચાક હે સીના ખીરયાં;
 કયું જલાતા હે મુજે આહ જલાનેવાલે. ૨
 રાત દીન રો રોકે બેતાબ હુવા હું ગમસેં;

૧ ખુદારા = ખુદાના માટે. ૨ આશકારા = નહેર. ૩ ખવાહાં = મોગનાર.

- કેન હે તુંલી બતા તો ઝો રૂલાનેવાલે ? ૩
- કુચ પતા હે બતા મુજકો તેરા ઝો અલીમ;
આહ દીલકો મેરે છુપ છુપકે લુલાનેવાલે. ૪
- કહાં હુકું મેં તુજે કીસસેં કહું દુઃખ મેરા ?
મુંહ તો દીખલા દે મુજે ગમમેં હુખાનેવાલે. ૫
- ઈશ્કકી આતીશે શોભને જલાયા મુજકો;
અરા સુરત તો દીખા આગ લગાનેવાલે. ૬
- તેરી હીજરતમેં હુવા હેગા મેરા હાલ અણુ;
ઇતના તરસા ન મુજે છોડકે જાનેવાલે. ૭
- રહમ કરકે તું કલી ખવાખમેં મેરે આન;
તેરે સદકે આ મેરે દીલમેં સમાનેવાલે. ૮
- મેં તો મરતા હું તેરે હીજમેં અય જાં મેરે;
દે જીલા મુજકો ઝો મુરદોંકે જીલાનેવાલે. ૯
- દીલ લગાકરકે મુજે છોડ ગયા ઝો દિલખર;
કુછ દીલાસા તો દે ઝો દીલકે હુખાનેવાલે. ૧૦
- નગદ દીલ લેકે મેરા મુજસેં છુપા હે તું કહાં ?
અરા સુરત તો દીખા દીલકે ચુરાનેવાલે. ૧૧
- તેરે સદકેમેં તેરે વારને તેરે કુરખાં;
આ મેરે ખવાખમેં ઝો ખવાખમેં આનેવાલે. ૧૨
- હે તડખતા તેરા અખમી ચે બેકસરીમેં;
ક્યું નહીં લેતા ખખર ખુન બહાનેવાલે ? ૧૩
- ઈશ્કકા મય મુજકો પીલવાકે કીયા દીવાના;
ક્યા તુજે યાદ નહીં મયકે પીલાનેવાલે ? ૧૪
- આતશે ઈશ્કસેં અનવર હે તડખતા બેચેન,
મુજસેં મીલ આકે મેરા ચેન ઉઠાનેવાલે. ૧૫

ગઝલ ૨.

કોઈ આકરકે દીલકો.

- કોઈ આકરકે દીલકો લોભાય ગયોરી;
લોલી લોલીસી સુરત દીખાય ગયોરી. ૧
- ઝુલ્ફ કાલી થી મુખડેપે નાગનસી;
મેરે દીલકો ંહો આકર કસાય ગયોરી. ૨
- ચાંદસી સુરત થી ંહો નૂર લરી;
મુજે સપનેમેં દરશન દીખાય ગયોરી. ૩
- નાઝ પરવર થા ચોર ંહો નાઝુક બદન;
ચોરી ચોરીસેં આંખેં લકાય ગયોરી. ૪
- મુસકરાતા અદાસેં ંહો નાઝલરા,
મેરી નેતુસેં નેનાં મીલાય ગયોરી. ૫
- અસવા નેતુકા કર ંહો મીઝાજ લરા,
મજનુ ચિતવનકા ખંજર લગાય ગયોરી. ૬
- દીલરૂખાઈસેં ખાતેં સુનાકર મુજે;
મેરે દીલમેં ંહો આકર સમાય ગયોરી. ૭
- ગોરી ગોરીસી સુરતપેં હું કુરખાં;
ઈશકમેં મુજકો આકર કસાય ગયોરી. ૮
- ચશ્મ બદુસેં કરકે ઇસારે મુજે;
મેરે દીલમેં ંહો આગ લગાય ગયોરી. ૯
- ખાગ દીલકા થા મેરે ઉભડકે ંહો;
નખલે ઉમેદ દીલ થા ંહો ચુરાય ગયોરી. ૧૦
- દીલકો અનવરકે લેકરકે ંહો દીલરૂખાં;
અપને મુખડેકો મુજસેં છુપાય ગયોરી. ૧૧

ગાઝલ ૩.

મરહુબા મરહુબા.

- ઝાતે ઝોહમદ હે ક્યા મરહુબા મરહુબા !
- હકને જલવા કીયા મરહુબા મરહુબા ! ૧
- કુન્તો કંઝનમેં થા રાઝ મખપ્રી તેરાં,
મેરે ખ્યારે પીયા મરહુબા મરહુબા ! ૨
- જખકે જલવા કીયા નામ ઝોહમદ રખા,
રૂખપે પરદા દીયા મરહુબા મરહુબા ! ૩
- છુપકે ઘુઘટમેં જા બનકે આદમ રહા,
હમકો ઘોકા દીયા મરહુબા મરહુબા ! ૪
- લામકાંકા પતા હમકો બતલા દીયા,
દીલમેં આ છુપ ગયા મરહુબા મરહુબા ! ૫
- નાઝ અપના બતા નેહનો અકરબ કહા,
કલ્બમેં ઘર કીયા મરહુબા મરહુબા ! ૬
- ઝર્રા ઝર્રામેં આ તુને જલવા કીયા,
તુજપે કુરબાં છુપા મરહુબા મરહુબા ! ૭
- દેખ જલવા તેરા શાક પેદા હુવા,
ઈશક કામીલ કીયા મરહુબા મરહુબા ! ૮
- વાહ વાહ સૈયદા આફરી મરહુબા !
- સરવરે અસ્લીઆ મરહુબા મરહુબા ! ૯
- પડદા લે મીમકા બીચમેં રખ દીયા,
મઝહરે કીબ્રીયા મરહુબા મરહુબા ! ૧૦
- અનવરે બેનવા કીસકો હુંડે ભલા ?
તુજમેં તેરા પીયા મરહુબા મરહુબા ! ૧૧

ગઝલ ૪.

હમે કબ તલક.

- હમે કબ તલક તુમ સતાયા કરોગે ?
 સતાયા કરોગે રૂલાયા કરોગે ? ૧
 અદાસેં યું પરદેમેં છુપ છુપકેં જાની;
 એ આશકકે દિલકો જલાયા કરોગે. ૨
 કીયા કતલ ઇસકો હે તુમને હી ખ્યારે;
 ઇસે ખાક ખુમેં મીલાયા કરોગે. ૩
 તકપતા ઇસે દેખકર તુમ ખુશીસેં;
 યું હસહસકે ચુટકી બળયા કરોગે. ૪
 જુદા કરકે સર ઇસકા નેગે જફાસેં;
 તુમહી રંગરલીયાં મનાયા કરોગે. ૫
 મહોબતકે એ પેર હેં અય સીતમગર;
 ખુદાકોં તુમ કયા મુંહ બતાયા કરોગે ? ૬
 ઝરા રહમ લાવો તો અનંવરકે ઉપર;
 કહાં તક જુલમ એ નીલાયા કરોગે ? ૭

ફારસી ગઝલ ૧.*

અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ.

- મમફૂલ^૧ પરેશાનમ સાકી તો અઝ મયે વસ્લ બેદેહ જામમ,
 મમસુસ^૨ શુદા દર રંજો અલમ અઝ તશનગી^૩ ખુશક શુદા કામમ.^૪ ૧
 મમદુહ^૫ તુઈ મખદુમ^૬ તુઈ મવલાના તુઈ ખાશદ એ ગમમ,
 મમલુક^૭ મનમ તો માલક મન સુલતાન તુઈ મન ખુદામમ.^૮ ૨

* આ ગઝલ ફારસી લિપિમાં લખવાથી દરેક લીટીના બંને છેદ બે મીમ્ અક્ષરો આવે છે. એવીજ રીતે ઉપર પ્રમાણે શુદરાતી લિપિમાં લખવાથી પણ બે મ અક્ષરો આવે છે.

મમલુલ^૧ મનમ અંબ રંભે અલમ ઉદ્ધતાંદા^૨ અંબળ દર દિલઅમમ,
મમહુદ^૩ યોકુન મારા અં અતા હર વકતં જે સુખહો તા શામમ. ૩
મમનુન^૪ શવમ અંબ મીનતે^૫ તો શુકરાના^૬ શુઆરમ દર દિલેમમ,
મમેબુઝ^૭ શવમ દર વહદત તો માદુમ^૮ કુનમ ખીલકુલ નામમ. ૪
મમફઝ શવમ દર ઈશક ઇલાહ માનમ તા કદર સાખીત કદમમ,
મમસુલ શવમ દર રાહે ખુદા અનવર ચે શવદ ખુશ અંબમમ. ૫

ભાવાર્થ:—૧ હે પ્રેમરસરૂપી શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર ! હું તારી જીવાંતના સ્ત્રીધે બિમાર^૧ અને પ્રેમલેલો થયો છું, હું દુઃખથી ઘેરાયો^૨ છું, અને માફ ગળું^૩ તરસથી^૪ સુકાઈ ગયું છે માટે તું મને તારા મેળાપરૂપી શરાબનો પ્યાલો પા. ૨ તું વખણાયેલો^૫ છે, તું માલેક^૬ છે, તું ઘણી છે. હવે મને કાની બીક છે ? હું તારો ખરીદાયેલો^૭ છું અર્થાત્ હું તારી મીલકત છું. તું મારો માલેક છે, તું મારો સુલતાન છે, અને હું તારો દાસ^૮ છું. ૩ હું દુઃખથી હેરાન^૯ છું અને મારા હૃદયમાં એક અંબળ ધા પડ્યો^{૧૦} છે, માટે તું દરેક વખતે સાંજસવારે મહેરબાની કરી મને મદદ^{૧૧} કર. ૪ તારી મહેરબાનીથી^{૧૨} હું સદાનો આભારી^{૧૩} બની રહું અને દિલમાં તારો હમેશનો ઉપકાર^{૧૪} માન્યા કરું, હું બ્રહ્મ-સ્વરૂપમાં મળેલો^{૧૫} રહું અને હુંપણું ખીલકુલ ભુલી^{૧૬} જાઉં. ૫ હું પરમેશ્વરના પ્રેમમાં મળી જાઉં અને તેમાં જરા પણ હળું નહીં, અને પરમેશ્વરના માર્ગમાં પરમેશ્વરનો લકત બની જાઉં. હે અનવર ! આ પ્રમાણે થાય તો તારાં તમામ કામતું પરીણામ સાફ આવે.

ફારસી ગઝલ ૨.

સાકીયા જામ મયે વરલ.

સાકીયા જામ મયે વરલ એતો મે તલબમ,
બાદા^૧ પુર જોશ બેનોશાં^૨ કે બસે તશને લબમ. ૧
ઇ શુરશ્નરા^૩ તો અઝખવાન^૪ કરમ ચક લુકમા,^૫
લુત્ક^૬ ફેરમા કે બ દરગાહે તો મન ચુ કલબમ. ૨

ખરી ધીમાર અઝલ હેય^૮ તખીખે ન રસીદ,
 વા દરેગા^૯ બ દરે^{૧૦} ખાને^{૧૧} મસીહ નં બ લખમ. ૩
 અદલાહ અદલાહકે ખરી અશ્મએ હેવાને^{૧૨} ખીદર,
 હમ યુની તરને બેમીરમ ખરી હેરાં અબખમ. ૪
 સાગરે ગીર એદરીયાએ બે પાયાં તવહીદ,^{૧૩}
 ખર લખમ નેહ કે તા બેહોશ કુનદ અઝ શરખમ. ૫
 બા નીશા મસ્ત નશીનમ બ દરે ખાને સનમ,
 બેનીશા ગર બ બેહીસ્તમ બસે સોઝદ કલખમ.^{૧૪} ૬
 બાદે મુશ્શરઅ મહંમદ મનમ અઝ નસલે ઝુબેર,
 સગે દરગાહ શહે ગીલાનમો અનવર લકખમ. ૭

ભાવાર્થ:—૧ હે શરાબ પાવાવાળા પરમેશ્વર! તારા મેળાપના
 પ્રેમરસનો પ્યાલો હું તારી પાસે માગું છું, મારા હોઠ તરસથી સુષાઈ
 જાય છે માટે. તું મને પૂર બેશવાળો શરાબ^૧ પા.^૨ ૨ હું ભુખ્યો^૩
 છું માટે તારા ભાણામાંથી^૪ મને મહેરબાની કરીને એક કાળીઓ^૫
 આપ. આટલી તું મારા ઉપર મહેરબાની^૬ કર, હું તારા દરબારનો
 કુતરો^૭ છું. ૩ આ રોગી પાસે કોઈ^૮ વૈદ્ય પણ આવ્યો નહીં. મને
 અફસોસ^૯ લાગે છે કે ઇસાના ધરના^{૧૦} દરવાજા^{૧૧} આગળ મારો
 જીવ હોઠ સુધી આવી રહ્યો છે અર્થાત્ હું મરણતુલ્ય થયો છું! ૪
 મને આશ્ચર્ય લાગે છે કે ખવાજ ખીદરના (પેગંબરના) આજ હયા-
 તની^{૧૨} (પાણી પીવાથી અમર થાય તેવી) નદી ઉપર હું આવી
 રીતે તરસે મૂકું છું. ૫ એક બલના^{૧૩} દરિયામાંથી એક પ્યાલો
 ભરીને મારા હોઠ ઉપર મૂક કે હું પીતાં વારજ એકદમ તારા પ્રેમ-
 રસમાં તક્લીન થઈ જાઉં. ૬ હે પરમેશ્વર! તારા પ્રેમના નિશામાં
 મસ્ત બની તારા દારે બેશી રહું અને કદાપી પ્રેમના નિશા વગર હું
 સ્વર્ગમાં જાઉં તો પણ ત્યાં મારો જીવ^{૧૪} બળ્યા કરશે. ૭ હું મહં-
 મદના ધર્મનો ચાકર છું, ઝુબેરની ઓલાદનો છું, હઝરત સૈયદ અબ્દુલ
 કાદર જીલાનીની દરગાહનો કુતરો છું અને અનવર માફ નામ છે.

ધારસી ગઝલ ૩.

અંજ મન ચિરા રંજ દઈ.

અથ સરવરે હર દો બહાં, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૧૬.
 વય માલકે કોનો મકાં, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૧
 મન બંદા બેચારે તોઅમ આશુઝ ગુન્હાગારે તોઅમ,
 હર ઇશક આવારે તોઅમ, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૨
 તો મંજહુરે જાતે ખુદ, તામે તો જોડમદ સુન્નુદા,
 અથ અંબબિયારા પેશવા, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૩
 મન બેકસો બેચારા અમ દિશ્તાદા અમ બેકસા અમ,
 અંજ દઈ દિલ દોપારા અમ, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૪
 તું શાદુએ હર ઇતિલાજાં, તું માલકે સરદો સુમાં,
 અથ શહમવારે લામકાં, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૫
 તું હામીયે દરસાંદગાં, મલ લાલો માવા આશુઝાં,
 અથ દસ્તગીરે બેકસાં, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૬
 મન માન્દેઅમ તો દાદ રમ, ઉકતુ^૩ મગ ફિરયાદ રમ,
 ફિરયાદ રમ ફિરયાદ રમ, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૭
 મન આશકે બેદિલ તો અમ, અંજ દહો ગમ બીન્નીલ તો અમ
 બહરે^૪ લિફા^૫ આઈલ તો અમ, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૮
 હું આસીએ અનવર ગદા, બંચા ફુલક બર તો ફીદા,
 અથ મેયદા યા દિલરૂબા, અંજ મન ચિરા રંજ દઈ. ૯

ભાવાર્થ—હે બે હુનિયાના સરદાર! અતે સર્વે સુંસ
 નાથક! હું તા માટે^૧ નારાથી નાખુચ છે! ૧ હું લાચાર તારો!
 હું તારો મોટો ગુન્હેગાર હું અતે તારા પ્રેમથી બરકતો બનેલો!
 હું તા માટે નારાથી નાખુચ છે? ૨ હું પરમેશ્વરને બહુર
 આન છે અર્થાત્ હું પરમેશ્વરનું દર છે, તામ તારું મંદમદ
 છે તો હે સર્વ પેગંબરોના અલોવાન! હું તા માટે નારાથી.
 છે? ૩ હું મીઠા ને લાચાર હું, હું પામર અતે નકલો હું

દર્દથી મારા દીલના બે કકડા થઈ ગયા છે તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૪ તું દેવતા અને આદમીઓનો ઉદ્ધાર કરનારો છે, તું ધરતી અને આકાશનો માલિક છે, તો હે અગમ સિદ્ધ સ્થાનના બાદશાહ! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૫ તું દીનદયાળ છે, તું ગરીબનો રક્ષક છે, તો હે ગરીબનો હાર્ય પકડનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૬ હું લાચાર છું, તું ફરીઆદ સાંભળનાર છે, હવે મારી ફરીઆદ સાંભળ, તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૭ હું તારા પ્રેમને વશ થયેલો છું, પ્રેમની પીડાથી ધાયલ થયેલો છું. તારું દર્શન કરવા માટે હું સ્વાલ કરું છું તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૮ આ ગુન્હેગાર અનવર લીખારી તારા ઉપર પોતાના જીવને ક્ષીણ કરે છે તો હે સરદાર! હે મનને હરનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે?

સિંધી કાફી^૧ ૧.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહળે.

આહું નીત મુખડો ડીસાં પાંહળે મહુખળે,	
પાંહળે મહુખળે દીલને મતલુખળે.	આહું ૦ ૧
ઈશકજી ફોળુ અલાહ અકલથે હલીઉ મીઆં,	
અકલું વંઝીઉ અલાહ મનડો મરગુખ થયો,	આહું ૦ ૨
ઈશક બડાયો અલાહ અકલું હટીઉ મીઆં,	
તનડો સુકયો સલય મન માશુક થે વેહો,	આહું ૦ ૩
ઈશકજી મસ્તી અલાહ દીલમંઝ ઉથી મીઆં,	
હાલુ મુખે લાગે અલાહ નામ મહંમદ મીઠો,	આહું ૦ ૪
અનવર રંગાયો અલાહ ઈશકને રંગવીચ મીઆં,	
ખુદીઉ છડીઉ અલાહ ખુદથી બેખુદ થયો,	આહું ૦ ૫

૧ આ અને આ પછીની તમામ કાફીઓની લાખા સિંધી છે અને તેમાં ઘણાંક શબ્દો કન્ઝી લાખાના પંજુ આવેલા છે.

ધરિકને ખ્યાલો અલાહ અનવર ચખીઓ મીઝાં,
ખ્યાલો ડીસીઓ અલાહ મનડો મરત થઇ રહ્યો; આહું'ં ૬

સિંધી કાફી ૨.

આહું આહયાં તુંહને દાસ.

આહું આહયાં તુંહને દાસ મુજ મદતું કરના પીર,
મદતું કરના પીર સુલતાન સઈયદ અહમદ કબીર, આહું'ં
તો વટ અચીઓ સગ દરગાહ ને, આજુઝ પુર તકસીર,
હાથ બંધી આહું અરઝ કર્યો પીર, દીલડો કર તન વીર; આહું'ં ૧
કરમ કરે હાજુ મુણુના સાંઈ, સાયલજી તકરીર,
મુશકેલ અંદર મદતું કરના, તું આહે રોશન ઝમીર, આહું'ં ૨
દાગ હેજરને દૂર કર પીર, વસ્ત્રજી કર તદખીર,
દીલને અંદર આહે મુરશદ, તોંહજીહી તસવીર, આહું'ં ૩
હથબંધી હાજુ અનવર ચચયો, તું આહે વડો અમીર,
અનવર ને દુશ્મનને મુરશદ, ગઝબજી હાજુ શમસીર, આહું'ં ૪

સિંધી કાફી ૩.

હો મેહસર ને હીં મોંમીનાન.

હો મેહસર ને હીં મોંમીનાન, વાલી નખી રસુલ,
વાલી નખી રસુલ, જીનને કલમું આહે કબુલ, મેહસર'ં ૧
અખાખકર સીદ્દિક ઉમર શાહ, રખજા આહે મકબુલ,
શાહ ઉસમાન મની અલી, હીન આરનકે મત જલ, મેહસર'ં ૨
હસન હુસેન ફરઝંદ અલીન, બીળી શાહ ખુતુલ,
મેહસર ને હીં મદતું કરંદા, મનકી થીઝે મલુલ, મેહસર'ં ૩
આફે મઝહબ બરહંક આહન, સબજા હંક માસુલ,
ઈમામ આઝમ ને મઝહબ થે આહું, આંહિયાં નિત મશગુલ, મેંઝ

દર્દથી મારા દીલના બે કકડા થઈ ગયા છે. તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૪ તું દેવતા અને આદમીઓનો ઉદ્ધાર કરનારો છે, તું ધરતી અને આકાશનો માલિક છે, તો હું અગમ સિદ્ધ સ્થાનના આદશાહ! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૫ તું દીનદયાળ છે, તું ગરીબનો રક્ષક છે, તો હું ગરીબનો હાર્ય પકડનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૬ હું લાચાર છું, તું ફરીઆદ સાંભળનાર છે, હવે મારી ફરીઆદ સાંભળ, તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૭ હું તારા પ્રેમને વશ થયેલો છું, પ્રેમની પીડાથી ધાયલ થયેલો છું. તારું દર્શન કરવા માટે હું સ્વાલ કરું છું તો તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે? ૮ આ ગુન્હેગાર અનવર ભીખારી તારા ઉપર પોતાના જીવને ક્ષીણ કરે છે તો હું સરદાર! હું મનને હરનાર! તું શા માટે મારાથી નાખુશ છે?

સિંધી કાફી? ૧.

આહું નીત સુખડો ડીસાં પાંહજે.

- આહું નીત સુખડો ડીસાં પાંહજે મહબુબ જો,
પાંહજે મહબુબજો દીલજે મતલુબ જો. આહું ૧
- ઇશકલ કોણુ અલાહ અકલથે હલીઉ મીઆં,
અકલું વંઝીઉ અલાહ મનડો મરગુબ થયો, આહું ૨
- ઇશક બકાયો અલાહ અકલું હટીઉ મીઆં,
તનડો સુકયો સલય મન માશુક થે વેહો, આહું ૩
- ઇશકલ મસ્તી અલાહ દીલમેઝ ઉથી મીઆં,
હાણુ સુખે લાગે અલાહ નામ મહંમદ મીઠો, આહું ૪
- અનવર રંગાયો અલાહ ઇશકજે રંગવીચ મીઆં,
ખુદીઉ છડીઉ અલાહ ખુદથી બેખુદ થયો, આહું ૫

૧ આ અને આ પછીની તમામ કાફીઓની લાયા સિંધી છે અને તેમાં ઘણાક શબ્દો કરચી લાયાના પાણુ આવેલા છે.

ધિક્કને ખ્યાલો અલાહ અનવર ચળીઓ મીઝાં,
ખ્યારો ડીસીઓ અલાહ મનડો મરત થઇ રહ્યો, આહું ૦ ૬

સિંધી કાફી ૨.

આહું આહયાં તુંહને દાસ.

આહું આહયાં તુંહને દાસ મુજ મદતું કરના પીર,
મદતું કરના પીર સુલતાન સંધ્યદ અહમદ કળીર, આહું ૦
તો વટ અચીઓ સગ દરગાહ ને, આજુ પુર તકસીર,
હાથ ણંધી આહું અરઝ કર્યો પીર, દીલડો કર તન વીર; આહું ૦ ૧
કરમ કરે હાજુ મુજુજ સાંધે, સાયલજી તકરીર,
મુશકેલ અંદર મદતું કરના, તું આહે રોશન અમીર, આહું ૦ ૨
દાગ હેજરને દૂર કર પીર, વરલજી કર તદખીર,
દીલને અંદર આહે મુરશદ, તોંહજીહી તસવીર, આહું ૦ ૩
હથળંધી હજુ અનવર ચયથો, તું આહે વડો અમીર,
અનવર ને દુશ્મનને મુરશદ, ગઝબજી હજુ શમસીર, આહું ૦ ૪

સિંધી કાફી ૩.

હો મેહસર ને હીં મોંમીનાબ.

હો મેહસર ને હીં મોંમીનાબ, વાલી નળી રસુલ,
વાલી નળી રસુલ, જીનજો કલમું આહે કજુલ, મેહસર ૦ ૧
અખાખકર સીદિક ઉમર શાહ, રખજી આહે મકજુલ,
શાહ ઉસમાન મની અલી, હીન ચારનકે મત બૂલ, મેહસર ૦ ૨
હસન હુસેન ફરઝંદ અલીબ, જીળી શાહ જુતુલ,
મેહસર ને હીં મદતું કરંદા, મનકી થીએ મલુલ, મેહસર ૦ ૩
ચાફ મઝહબ બરહક આહન, સબજી હક માસુલ,
ઈમામ આઝમ ને મઝહબ થે આહું, આંહિયાં નિત મથગુલ, મેહસર ૦ ૪

ગવસલ આઝમ મુરશદ મુંજા, બાગ નળીજા ફુલ,
મદતું કરે હી અનવર તુંહજે શુલામ આહે બેમુલ, મેહસર૦ ૫

સિંધી કાફી ૪.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ, મુંજા મદતું કરજા પીર,
મદતું કરજા પીર, આજાઝ આહે વડો દીલગીર, હો મુશકેલ૦ ૧
જાન વઠણકે મલાયક અચંદા કરંદા કબજા અસીર,
કેહડી મુશકેલ પવેદી હુન વક્ત, દીલ મંઝના આહે ધીર, હો મુશકેલ૦ ૨
કબરજે અંદર સવાલ કરંદા મોંવછલ સુનકર નકીર,
જવાબ વઠંદા સલી બસરજો, ફકીર શાહ વઝીર, હો મુશકેલ૦ ૩
મેહસર જોડી અચંદો ચારો, ઉઠંદા સળા દીલગીર,
ગુનાહે સંવાબ જો હિસાબ વઠંદો, થીંદી ફુલ તકરીર, હો મુશકેલ૦ ૪
દીલ મંઝ હર આહે પુલ સીરાંત જો, આહે જથું શમસીર,
હલાણું આહે હુનમથે સખનજો, ખુદા રજો તોકીર, હો મુશકેલ૦ ૫
સલી મુસાફર આહન ચારો, આહન સલી ફકીર,
હલાણું આહે આખર સલકે, પીર પેગંબર મીર, હો મુશકેલ૦ ૬
ખરહક બેશક મોલા મુંજા, તું આહે વડો કબીર,
ફઝલ કરમ કરે માફ કરજા, અનવરજા તકસીર, હો મુશકેલ૦ ૭

સિંધી કાફી ૫.

તું કરજા મુંજા વાર.

તું કરજા મુંજા વાર સૈયદ ફુતબે રખાની.
ફુતબે રખાની વડો પીર ગવસે સમઠાની, તું કરજા૦ ૧
હસન હુસેન જો ફરઝંદ આહન, આશક રહમાની,
મહંમદ જો તું ખ્યારો આહન, મેહબુબ સુખહાની, તું કરજા૦ ૨

હંઝરત અલી જદ આહન તુંહન, શેર યજદાની,
ફાતમા ઝોહરા જદા તોંહન, પાક તુરાની, તું કરનાં ૩
જાનનો ખસરજો પીર આહન, દીલજો દરમાની,
જદદી મુંજ મદતું કર, કુલ દુશ્મન કર ફાની, તું કરનાં ૪
હથ બંધી આહું અર્ઝ કર્યા પીર, જખખર જીલાની,
અનવરજો દુશ્મનખે મુરશદ, કહરજી હણ કાની, તું કરનાં ૫

સિંધી કાફી ૬.

અરજું સુણ મીઆં અહ્લાહ.

અરજું સુણ મીઆં અહ્લાહ આજીઝ બદકારજી,
આજીઝ બદકારજી, ગાફલ ગુનેહગારજી, અરજું ૧
રખજી તરફ વંઝો, આજીઝ અરજું કરે,
મદતું કરના મીઆં મુંજ લાચારજી, અરજું ૨
તોંહજે દરતે અચી, અહિંથા ગારીઈ સચી,
આહું આહયાં ગોલી મીઆં, પાંહજે દીલદારજી અરજું ૩
જો વટ પાણ અચાં, પાંદીઈ દરજી થીઆં,
સુરત સેહજી હીસાં, મદતું વઠ ચારજી, અરજું ૪
અનવર અયેથો સદા, હરદમ હકજી રજા,
હિક ડીં આંદી કઝા, તોંહજે દરખારજી, અરજું ૫

સિંધી કાફી ૭.

હો નખી મહંમદ રખના પ્યારા.

હો નખી મહંમદ રખના પ્યારા નખુવતના મામુર,
નખુવતના મામુર અલાહ જહજે મોં તે વરસે તુર, હો ૧
સાચો હીન નસીજો આહે. કુરકાન વીથ મશહુર,
ખીધ કીતાખું મનસુખ આહન તોરાત ઈન્જીલ જખુર, હો ૨

ગવસલ આઝમ મુરશદ મુંબ, આગ નળીબ કુલ,
મદતું કરે હી અનવર તુંહને ગુલામ આહે બેમુલ, મેહસર૦ ૫

સિંધી કાફી ૪.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ.

હો મુશકેલ પવેદી માંધ, મુંજ મદતું કરના પીર,
મદતું કરના પીર, આજીઝ આહે વડો દીલગીર, હો મુશકેલ૦ ૧
બાન વઠણકે મલાયક અચંદા કરંદા કબજ અસીર,
કેહેડી મુશકેલ પવેદી હુન વક્ત, દીલ મંઝ ના આહે ધીર, હો મુશકેલ૦ ૨
કબરને અંદર સવાલ કરંદા મોંવછલ મુનકર નકીર,
જવાબ વઠંદા સલી બસરને, ફકીર શાહ વઝીર, હો મુશકેલ૦ ૩
મેહસર નેડીં અચંદો ચારો, ઉઠંદા સળ દીલગીર,
ગુનાહ સંવાબ ને હિસાબ વઠંદો, થીંદી કુલ તકરીર, હો મુશકેલ૦ ૪
દીલ મંઝ ડર આહે પુલ સીરાંત ને, આહે જયુ શમસીર,
હલાણુ આહે હુનમથે સળનખે, ખુદા રખે તોકીર, હો મુશકેલ૦ ૫
સલી મુસાફર આહન ચારો, આહન સલી ફકીર,
હલાણુ આહે આખર સલકે, પીર પેગંબર મીર, હો મુશકેલ૦ ૬
બરહક બેશક મોલા મુંઝા, તું આહે વડો કબીર,
ફઝલ કરમ કરે માફ કરના, અનવરજી તકસીર, હો મુશકેલ૦ ૭

સિંધી કાફી ૫.

તું કરના મુંજ વાર.

તું કરના મુંજ વાર સૈયદ કુતબે રખાની.
કુતબે રખાની વડો પીર ગવસે સમદાની, તું કરના૦ ૧
હસન હુસેન ને ફરઝંદ આહન, આશક રહમાની,
મહંમદ ને તું ખ્યારો આહન, મેહબુબ મુબહાની, તું કરના૦ ૨

હેઝરત અલી જદ આહન તુંહન, શેર યજદાની,
 ફાતમા ઝોહરા જદ તોંહણ, પાક તુરાની, તું કરનાં ૩
 અન્નો ખસરને પીર આહન, દીલને દરમાની,
 જલ્લી મુંજ મદતું કર, કુલ દુશ્મન કર ફાની, તું કરનાં ૪
 હથ બંધી આહું અર્ઝ કર્યા પીર, જખ્ખર છલાની,
 અનવરને દુશ્મનખે મુરશદ, કહરણ હણ ફાની, તું કરનાં ૫

સિંધી કાફી ૬.

અરનું મુણ મીઆં અહ્લાહ.

અરનું મુણ મીઆં અહ્લાહ આજાઝ બદકારણ,
 આજાઝ બદકારણ, ગાફલ ગુનેહગારણ, અરનું ૧
 રખણ તરફ વંઝા, આજાઝ અરઝું કરે,
 મદતું કરના મીઆં મુંજ લાચારણ, અરનું ૨
 તોંહને દરતે અચી, ચઈથા ગારીઈ સચી,
 આહું આહયાં ગોલી મીઆં, પાંહને દીલદારણ અરનું ૩
 હો વટ પાણ અચાં, ણાંદીઈ દરણ થીઆં,
 મુરત સેહણ હીસાં, મદતું વઠે ચારણ, અરનું ૪
 અનવર વચેથો સદા, હરદમ હકલ રખા,
 હેક હી આંદી કઝા, તોંહને દરખારણ, અરનું ૫

સિંધી કાફી ૭.

હો નખી મહંમદ રખના ધ્યારા.

હો નખી મહંમદ રખના ધ્યારા નખુવતના મામુર,
 નખુવતના મામુર અલાહ જહને ચોં તે વરસે તુર, હો ૧
 સાચો હીન નસીને આહે. કુરકાન વીથ મશહુર,
 બીધ ફીતાબું મનમુખ આહન તોગત ઈન્શાં જખુર, હો ૨

રોશન રાહ શરેણ આહે, મોમીન જે મંજુર,
 પ્રીકે હદીસ વટ હલંદા હુનજે, મીલદી જન્મત હુર, હોં ૩
 સલી કીતાબું સલી પેગંબર, સલી મલક પુર પુર,
 હશર કયામત ખરહક આહન, સાચો હી દસ્તુર, હોં ૪
 સવાલ કખરજે પુલતે હલાલું, મીજાન હક મનસુર,
 નેકી બદી કુલ અમરઅલાહજે, કુરાન વીચ મસ્તુર, હોં ૫
 જોડા હુકમ અલાહજા આહન, શરીઅત વીચ માસુર,
 સલી હુકમ આહે કબુલ અસાંજે, શરીઅત જે દસ્તુર, હોં ૬
 અલાહજે કોઈ શરીક ના આહે, આહે આપ હંજુર,
 નામ સીફ તું હક આહે હુનજી, હીન મંજના આહે કસુર, હોં ૭
 હથ બંધી આંહું અરજ કર્યા અલાહ, સડકે નખી રસુલ,
 કુલ તકસીફ બક્ષજ મુંજી, હુરમત પાક યુતુલ, હોં ૮
 અનવર આસી આહે અલાહજે, રખ આહે પાંહજે મકુર,
 ગુનાહ અસાંજા માફ કર રખ, મુશકેલ કર કુલ હુર, હોં ૯

દુઆ યાને આશિષ.

(રાગ ગઝલ.)

ઇલાહી તું માલક વ મુખતાર હે,
 તુંહી સબકા પેદા કરનહાર હે. ૧
 દીયા મેરે દિલમેં હકીકતકા નૂર,
 હુવા ફીર મુજે મારેફતકા ગહુર. ૨

૧આ ગઝલમાં રચનાર કાજી અનવર મીયાંએ પ્રસિદ્ધ દરનાર પ્રત્યેનો પોતાના હૃદયના પ્રેમનો ઉલ્લસ બહાર પાડી પોતાનાં કાવ્યો કેવી સ્થિતિમાં હતાં અને તે બધાં એકઠાં કરી પુસ્તકના રૂપમાં કેવી રીતે બહાર પાડવામાં આવ્યાં તે જણાવી મુખશાન્તિ ઈચ્છી આશીર્વાદ આપી છેવટમાં કાવ્યોમાં પોતાની ભૂલચૂક યદ હોય તો તે માટે ઈશ્વર પાસે પ્રાર્થના કરી ક્ષમા ચાલી છે.

મેરે દિલમે તે ઇશક પેદા કીયા,	
તેરે ઇશકને મુજકો શેદા ^૧ કીયા.	૩
સો મેં ઇશકકે ભેશતેં આયકર,	
કહે ચંદ અશઆર ^૨ હું ખુખતર.	૪
સો યે તકકે ^૩ ચંદ ખરમુંસે થે,	
પરાગંદા હર ના બ ના યે રહે.	૫
હુવા અબ યે ઝારી ને તેરા અમર,	
તમે ઉનકે તંઈ કર દીયા છાપકર.	૬
મહાજન હું ચોક શેઠ મહાસુખલાલ,	
હુવા ચોક ઇસકા ને ઉનકો કમાલ.	૭
ઉનુંને જમે કર યે અશઆર સબ,	
હરએક જાસેં હર ચીઝ કરકે તલબ.	૮
કીયા છાપકર ઇસકો મશહુર આમ	
કે હો કાયદા ઇસસેં સબકો તમામ.	૯
ખુદાયા તું ઉન પર તેરા રહમ કર,	
દે દોલત ઝયાદા બી કર ઉમર.	૧૦
ખુશી રખ તું ઉનકો હમેશેં ખુદા,	
બના નેક ચોર રાહ સીધી ચલા.	૧૧
તું મકબુલ કર મેરે અશઆરકો,	
મેરી બયાઝ યા રખ યે મકબુલ હો.	૧૨
ને મુજસેં હુઈ હોવે ઇસમેં ખતા,	
તું કર માફ મુજકો ઝે લુત્ફે અતા.	૧૩
મેં ગંદા ઝઈફ ^૪ ચોર ખતાવાર ^૫ હું,	
મેં પલ પલમેં તેરા ગુન્હેગાર હું	૧૪

૧ શેદા=દિવાના. ૨ અશઆર=દાવ્યો. ૩ તકકે=વેચઈ ગયેલાં.

૪ ઝઈફ=લાચાર. ૫ ખતાવાર=ગુન્હેગાર.

તું કર માફ મેરે ગુંહા સળકે સળ,

બજશ દે તું અનવરકો અય મેરે રખ. ૧૫

માફી યાને ક્ષમા.^૧

(રાગ ગરબી)

સુનો લાઈઓ અનવર હે દાસ તુમારા,

ગરીબીસે અર્જ હે કરતા બિચારા,

સુનો ૦ ટેક.

ગુંહા મેરે માફ કરે રકમ લાવો,

જો ભુલા હું મેં તો મુજે તુમ બતાવો,

ખરી ખાત હે સો મુજે સમજાવો.

સુનો ૦ ૧

મેં અબ હાથ જોડકે કહેતા હું સળકો,

બેસમજે બોલા મેં કવિતામેં હું જો,

દયા કરકે મુજ પર સુધારો તુમ ઉસકો,

સુનો ૦ ૨

મગર ઇતના હે કહેતા તુમારા ચે ચાકર,

બિના સમજે એબ ન ધરીઓ તુમ મુજ પર,

અગર મુજમેં હે એબ સારે સરાસર,

સુનો ૦ ૩

જો ભુલા હું મેં તો મુજે પુછીઓ આ,

તો મેં સાફ દેહેદુંગા જો મેં હું સમજ,

ન તો મેરી ગીબત^૨ ન કરીઓ મવલા,

સુનો ૦ ૪

મેં શાઅર નહીં જોર કવિ મેં નહીં હું,

ઉઠી પ્રેમકી મોજ દિલમેં મેરે યું,

તો બોલા મેં ઉસકે નીચે બીચ જયું ત્યું,

સુનો ૦ ૫

નહીં કાપીયા^૩ જોર રદીફ ઇસમેં દેખા,

૧ આ કાવ્યમાં રચનારે નમ્રતા બતાવી ભુલચુક મારે ક્ષમા માગી છે. ૨ ગીબત = નિંદા. ૩ કાપીયા જોર રદીફ = કવિતાની લીટીના છેડે પ્રાસ મેળવવામાં આવે છે તેમાં ઉપાંત્યપ્રાસને કાપીયા, અને અનુપ્રાસને રદીફ કહેવામાં આવે છે.

નહીં રાગ ઓર તાલકો મેંને પેખા,
 લીખા મેરી મતલખકા મેં ઇસમેં લેખા, સુનો૦ ૬
 તગણુ^૧ ઓર મગણુકો મેં દિલમેં ન લાયા,
 દદ^૨ અક્ષરકા દિલમેં ન ધ્યાન ધરાયા,
 મેં તો મેરે ખ્યારેકા હે ગુન ગાયા, સુનો૦ ૭
 મુજે એસી ખાતોંકા હે પ્રેમ ભારી,
 મુજે પ્રેમકી લાગી દિલમેં કટારી,
 યે ખાતેં લગેં મેરે દિલમેં ખ્યારી, સુનો૦ ૮
 મેં બેલાન બકતા હું બાલક જયું બોલે,
 કે રોટીકો તાતા ને પાનીકો ભૂ કહે,
 કે ખચ્યા તો યું બોલનેકો હે સીખે, સુનો૦ ૯
 નહીં જ્ઞાન મુજકો મેં ખચ્યા હું ભોલા,
 સો સંતુંસેં મેં સીખનેકો હું બોલા,
 સમજનેકે ખાતર મેં ચેહ લેદ બોલા, સુનો૦ ૧૦
 કે બોલે બિના કોન આકર ખતાવે ?
 બિના હુંડે યે રાહ કયું કરકે પાવે ?
 સદા અપને દુઃખકો જો દુખીયા હો ગાવે, સુનો૦ ૧૧
 મુજે ભાવ હે એસી ખાતોંકા ભાઈ,
 ફકીરીમેં સારી ઉમર મેં ગમાઈ,
 અભી તક યે ખાતેં સમજમેં ન આઈ, સુનો૦ ૧૨
 જો સમજ હું થોડા તો દેહ નહીં હું સકતા,

૧ તગણુ ઓર મગણુ = પિંગળના નિયમને અનુસરીને કવિતા બતાવવામાં લઘુ ગુરુ અક્ષરો સમજવા પડે છે; આવા ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના સંમૂહને ગણુ કહેવામાં આવે છે, એવા ગણુ આઠ છે:—મગણુ, નગણુ, સંગણુ, રંગણુ, ભગણુ, જંગણુ, યગણુ અને તગણુ. ૨ દદ અક્ષર = માલુસની પ્રશંસાની કવિતાની શરૂઆતમાં હ, ઝ, ધ, ન, ધ, ભ, ર અને ખ એ આઠ અક્ષરોને કવિઓએ અશુભ ગણેલા છે અને તે દદ (દધ્ય) અક્ષર કહેવાય છે.

મઝા ઉસકા મેં અપને દિલમેં હું ચળતા,
 ને અંદરસેં ઉભરા તો ફીર મેં હું બકતા, સુનો ૦ ૧૩
 સમસ્યામેં કરતા હું મેં કુછ ઇસારા,
 ને સમજા તો દિલ ઉસકા હોતા દોષારા,
 ને ન સમજેં ઠહો તો ક્યા જાને બિચારા, સુનો ૦ ૧૪
 મગર ખાતેં કરનેસેં હાંસલ ન હોવે,
 યું ખાતોંહી ખાતોંમેં સખ ઉમ્ર ખોવે,
 ગુર પીર બિન મનકા કયું મેલ ધોવે ? સુનો ૦ ૧૫
 ગુર કરકે જળ કુછ રચાઝત કરે ઠહો,
 ગુરકે કહે પર ને સાબિત રહે ઠહો,
 તો અપની મતલબ ને હે દેખ લે ઠહો, સુનો ૦ ૧૬
 ને જ્ઞાનીને ઇસમેં સમાધિ બતાઇ,
 ઉસી રીત સુજળ ને સાધે અય લાઇ !
 તો ઉસમેં ઉસે કુછ લી દેવે દીખાઇ, સુનો ૦ ૧૭

તારીખ ૧.

વલ વલા ઝાંક મહોબતકા મેરે દિલમેં ઉઠા,
 દફતરે ઇશકકે મેં ચશમકે પાનીસેં લીખા,
 નામ ઇસકા હે રખા ‘ગુલશને ખુશી’ અનવર,
 ૧ ૩ ૧ ૬ (હીજરી)

ઇસકી તારીખ લી ઇસ નામસેં નીકલે હે બજા.

ભાવાર્થ:—મારા અંતઃકરણમાં હૃદય પ્રતિ પ્રેમનો આવેશ
 થવાથી મેં મારો પ્રેમનો ઉભરો ચંદ્ર ભીંજીવીને અર્થાત્ બહુજ નમ્રતા-
 પૂર્વક આ પુસ્તકરૂપે બહાર પાડ્યો અને તેને “ગુલશને ખુશી”
 એટલે “ખુશીનો બાગ” એ નામ આપ્યું. “ગુલશને ખુશી”
 એ શબ્દના અક્ષરમાર્થી-ક્ષરસીના અબ્જદના હિસાબથી સાલ ૧૩૧૬

હીજરી નીકળે છે તે નીચે પ્રમાણે—

ગાદ. લામ. શીન. તુન. ખે, વાવ. શીન. ચે.

૨૦ + ૨૦ + ૩૦૦ + ૫૦ + ૬૦૦ + ૬ + ૩૦૦ + ૧૦

આ બધા અંકનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ અંક નીકળી આવે છે.

આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ હીજરી સાલ ૧૩૧૬ માં પ્રકટ કરવામાં આવી હતી તેથી આ તથા આ પછીની બે તારીખો પ્રથમની આવૃત્તિનીજ આ નવી આવૃત્તિમાં દાખલ કરવામાં આવી છે, અને તેમાંથી પણ ૧૩૧૬ ની સાલ નીકળી આવે છે તે વાંચવાથી જણાશે.

તારીખ ૨.

કાઝી અનવર મુકીમ બીશનગર,

કર્દ તસનીફ તુશખએ નાદર,

અય ગયાસી નવીશ તારીખશ,

નામ તારીખી “ગુનચયે અનવર.”

૧ ૩ ૧ ૬

ભાવાર્થ:—કાઝી અનવર મીયાં વિસનગરના રહેનાર છે તેમણે એક નવીન સાફ પુસ્તક બનાવ્યું છે માટે હે ગયાસી! તું તે પુસ્તકની તારીખ લખ. તે સાલતું નામ ગુનચયે અનવર છે.

આ કાવ્ય તથા નીચેથી તારીખતું કાવ્ય તખ્તેઝદ જનાબ હકીકત આગાહ મારેફત દસ્તગાહ સૈયદ શુલામ નખી વ. સૈયદ સઈદ મીયાં સાહેબ કાદરી તખ્તલુસ ગયાસી એમણે લખ્યું છે.

હીજરી સાલ ૧૩૧૬ “ગુનચયે અનવર” (અનવરની પુલની છડી) માંથી નીચે પ્રમાણે નીકળે છે.—

ગેન. તુન. ચે. હે. હમ્મ. અલેફ. તુન. વાંવ. રે.

૧૦૦૦ + ૫૦ + ૩ + ૫ + ૧ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦.

ઉપરના આંકડાનો સરવાળો કરતાં ૧૩૧૬ થાય છે.

તારીખ ૩.

કાઝી અનવર સાહેબ ઇરફાને જોશે ઇશકસે,
 ઇન દીનુંમે કી મુરત્તણ કુલીયાતે અનવરી,
 શુકરે ઇઝદ કર ગયાસી ઝોર લીખ તારીખ તબે,
 “માદને ઇરફાં છપી અખ કુલીયાતે અનવરી.”

૧

૩

૧

૬.

ભાવાર્થ:—કાઝી અનવર સાહેબે પ્રેમજ્ઞાનના ઉભરાથી આ દિવસોમાં કુલીઆતે અનવરી ખનાવી. હે ગયાસી! તું પરમેશ્વરનો ઉપકાર મानी આ પુસ્તક પ્રકટ કર્યાની સાલ કહે. જ્ઞાનના ભંડારરૂપમાં આ કુલીઆતે અનવરી (અનવર મીયાંનાં ખનાવેલાં તમામ કાવ્યો.) કીતાબ છપાઇ પ્રકટ થઈ છે.

ચોથી લીટી “માદને ઇરફાં છપી અખ કુલીઆતે અનવરી” માંથી ૧૩૧૬ ની સાલ નીચે પ્રમાણે નીકળે છે,—

મીમ. એન. દાલ. નુન. એન. રે. ફે. અલેક. નુન.

૪૦ + ૭૦ + ૪ + ૫૦ + ૭૦ + ૨૦૦ + ૮૦ + ૧ + ૫૦ +
 જીમ. હે. બે. ચે. અલેક. બે. કાફ. લામ. ચે. અલેક.

૩ + ૫ + ૨ + ૧૦ + ૧ + ૨ + ૨૦ + ૩૦ + ૧૦ + ૧ +
 તે. અલેક. નુન વાવ. રે. ચે.

૪૦૦ + ૧ + ૫૦ + ૬ + ૨૦૦ + ૨૦

ઉપરના અંકોનો સરવાળો કરતાં એકંદર ૧૩૧૬ નો અંક થાય છે.

સંપૂર્ણ સમજાવતી માટે દરેક અરબી અક્ષરના અખજદના અદદ (અંક) નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે—

અલેક=૧, બે=૨, તે=૪૦૦, સે=૫૦૦, જીમ=૩, હે=૮.

બે=૬૦૦, દાલ=૪, ઝાલ=૭૦૦, રે=૨૦૦, જે=૭, સીન=૬૦.

શીન=૩૦૦, સ્વાદ=૯૦, હાદ=૮૦૦, તોય=૯, જોય=૯૦૦.

એન.=૭૦, ગેન=૧૦૦૦, ફે=૮૦, કાફ=૨૦, કાફ(મોટો)=૧૦૦

લામ=૩૦, મીમ=૪૦, નુન=૫૦, વાવ=૬, હે=૫, ચે=૧૦.

અનુક્રમે અખજદના અદ્દ નીચે પ્રમાણે—

અ ખ જ દ. | હ વ જ. | હોત્તી (હો તોય થે) | ક લે મ ન.
૧, ૨, ૩, ૪, | ૫, ૬, ૭. | ૮, ૯, ૧૦. | ૨૦, ૩૦, ૪૦, ૫૦

સ એ દે સ. | ક ર શ ત. | સ ખ જ.
૬૦, ૭૦, ૮૦, ૯૦. | ૧૦૦, ૨૦૦, ૩૦૦, ૪૦૦. | ૫૦૦, ૬૦૦, ૭૦૦.

દ જ ગ.
૮૦૦, ૯૦૦, ૧૦૦૦.

અખજદ, હવજ, હોત્તી, કલેમન, સએદેસ, કરશત, સખજ,
દજગ, એવા જે શબ્દો અંકો ઉપર લખ્યા છે તે દેવતાનાં નામ છે.

28620

અનવર કાવ્ય સમાપ્ત.

અનવર કાવ્ય મીલનેકા પતા.

ચેહ કીતાબ નીચેકે પતેસે' નકદ કીમત ઓર
ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલસે' મીલેગી.

મહામુખસાબ ચુનીલાલ,

વિસનગર-ગુજરાત.

It is superior to the struggle of luck
is is possibly in two ways. The first
is by the cessation of desire itself,
The second is by arts.

જાહેર ખખર.

સુધારા વધારા સાથેની બીજી આવૃત્તિ.

કાવ્યસરિતા.

રચનાર—મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ.

કીંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૦-૬-૦.

આ ગ્રંથમાં કાવ્યોને સૃષ્ટિસૌંદર્યતરંગ, નીતિતરંગ, વૈરાગ્યતરંગ, અને કાવ્યવિનોદતરંગ એ રીતે ચાર વિભાગમાં ગોઠવ્યાં છે. સૃષ્ટિ-સૌંદર્યતરંગમાં કુદરતના દેખાવનાં કાવ્યોને અલંકારોથી અલકૃત કરી છેવટના ભાગમાં કુદરત દુનિયાને કેવો બોધ આપે છે તેનો સારાંશ બતાવ્યો છે. નીતિતરંગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષને તેમજ નાના અને મોટાને બોધદાયક થઈ પડે તેવાં તમામ નીતિના વિષયનાં કાવ્યો છે, તેમાં જણાવેલા વિચારોની પુષ્ટિમાં નીચે કુટનોટમાં સંસ્કૃત અને અંગ્રેજ લેખકોના લેખના ઉતારા આપ્યા છે. વૈરાગ્ય-તરંગમાં ભક્તિ, વિરક્તભાવ અને ખિન્ન થયેલા હૃદયના ઉદ્ગારનાં પદ, ભજન, ગઝલ વીગેરે કાવ્યો દાખલ કરેલાં છે. કાવ્યવિનોદ-તરંગમાં પિંગળ, પ્રબંધચિત્ર, સમસ્યા, અલંકાર, નાચિકા લક્ષણ, રસ વીગેરે એવાં કાવ્યજ્ઞાન સંબંધી કાવ્યોનો સમાવેશ છે. વાંચનારની સરળતાની ખાતર કુટનોટમાં અર્થ સાથે ટીકા આપી છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતાએ શાળાઓ અને ઈનામ માટે મંજૂર કર્યું છે. એકંદરે પ્રૃષ્ઠ ૪૦૦ નું દળદાર સુશોભીત પાકા પુઠાનું પુસ્તક છે. નિશાળમાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને તેમજ પુસ્તક-શાળાઓને અને સામાન્ય રીતે દરેક સ્ત્રી પુરૂષને દરેક રીતે આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે. આ પુસ્તક નીચેના ઠેકાણેથી રોકડી કીંમતે અગર ટપાલ મારફત વેલ્યુપેએબલથી મળશે—

મહાસુખભાઈ ચુનીલાલ, મુ. વીસનગર—ગુજરાત.

To rise superior to the struggle of finite
desire is possibly in two ways. The first
is by the cessation of desire itself,
The second is by arts.